IOAN. PETRI

MAFFEII BERGOMATIS, E SOCIETATE IESV,

HISTORIARVM INDICARVM LIBRI XVI.

SELECTARVM, ITEM, EX INDIA EPISTOLARVM LIBRI IV.

Accessit liber recentiorum Epistolarum, à Ioanne Hayo Dalgattiensi Scoto ex eadem Societate nunc primùm excu[illegible] Indice accurato.

DVOBVS TOMIS DISTRIBVTI.

Omnia ab Auctore recognita & emendata.

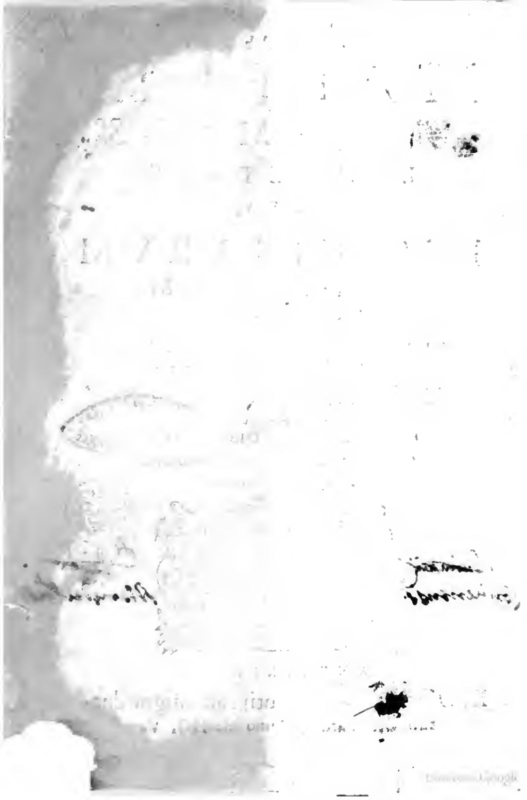
In singula copiosus Index.

ANTVERPIÆ,

Ex Officina Martini Nutij, ad insigne duarum Ciconiarum, Anno M. DC. V.

PHILIPPO REGI CATHOLICO.

Vperioribus annis, cùm ad componendas Lusitaniæ res Olisiponem ipse venisses, Catholice Rex, hortata me tua est Maiestas, vt inchoatã Henrici Regis nomine auunculi tui rerum Indicarum historiam pari alacritate studioque persequerer. Feci quod iusseras: totumque cõtextum narrationis, à primo nauigationum exordio, ad vsque Soceri tui Ioannis eo nomine tertij Regis obitum, pro mea tenuitate perduxi. Quo lõgiùs ne progrederer, annalium exinde series, vt in tantis & rerum motibus & locorum interuallis, partim intercisa partim etiam neglecta, prohibuit. Neque verò mihi diutius deliberandum fuit, cuinam opus hoc qualecunque, recepta iam consuetudine, destinarem. Debebat hoc tuis erga se meritis nostra Societas vniuersa. Idipsum nominatim à me tua de me iudicia meaque summa in te pietas exigebant. Postremò res loquebatur ipsa, æquum esse, vt cuius in primis virtute opibusque Christiana res nititur, huic potissimùm, explorati piis felicibusque maiorum suorum armis Oceani; aditarũ, quæ auditæ non erant, gentiũ; propagatæ vnà cum imperio in vltima loca rectæ in Deum fidei, si minus facunda splendidáve; certè, quoad eius fieri

potuit, ſincera atque accurata explicatio dicaretur. Quæ me, Rex Optime & Maxime, perpulerunt cauſæ, vti præ cæteris offerre tibi mearum lucubrationum fœtus auderem; eædem, opinor, Clementiam iſtam faſtigio tam excelſo parem adducent; vt eos in lucem ſub Auguſti nominis tui præſidio tutelaque prodiiſſe patiare. Quod reliquum eſt, Maieſtatem tuam Deus immortalis ad ſui nominis gloriam & Eccleſię catholicæ firmamentum quàm diutiſsimè tueatur incolumem.

(∴)

COM-

COMPENDIOSVS

INDEX,

IN QVO, SI QVIS SCIRE VELIT, QVID IN QVAQVE PROVINCIA ORDINE CONTIGIT, INVENIET.

Onore

IN HISTORIAS INDICAS RERVM MEMORABILIVM INDEX.

Adamas

Anto-

B.

Cola-

G.

**** 5 Pate

Berzæo

Q.

Simon corpo-

IN EASDEM RERVM MEMORABILIVM INDEX.

 rediens

FINIS.

IOANNIS PETRI MAFFEII HISTORIARVM INDICARVM

LIBER PRIMVS.

ETERNÆ mentis numen atque consilium, quo ab ipsis mundi primordiis vniuersa pariter & singula gubernantur; fide potiùs & silétio venerandum, quàm argumentis ac disputationibus indagandum, iure præcipiunt sapientes viri. Nihil est enim, cœlesti rerum omnium dispensatione, vel propter ipsius vim atque constantiam illustrius, vel propter humani luminis imbecillitatem obscurius. Veruntamen, quoad homini speculari fas est, quantumque valet mortalis tarditas ex ipsis duntaxat rerum euentis existimare: Diuinæ prouidentiæ ratio videtur eiusmodi, vt ingentium operum, quæ molitur, multo antè fundamenta jaciat; eaque per occultas causas, & incrementa latentia, sensim ad tectum fastigiumque perducat. Id adeò, si quis animũ aduertat, iam inde ex vltima veterum annalium memoria facilè intelliget. Post diram illam totius orbis terrarum eluionẽ, cùm denuo genus humanum in omne scelus atque flagitiũ rueret; vniusque veri Dei cultum cum dæmonum seruitute commutaret; ne paulatim vniuersa interiret pietas, peculiarem sibi populum diuinæ legis custodem, religionis administrum, oraculorum interpretem Deus immortalis tempore definito condendum esse decreuerat. Quot antè seculis, eam vnam in rem, eximia fide ac sanctitate virum, Abrahamum, ex hominum fæce seuocauit, & propria inustum nota ipsum, & prolem eius, tanquam generosi armenti sobolem,

bolem, & quidem præclara cum testificatione, sepoſuit! Rurſus hoc ipſo populo per ſummam impietatem atque perfidiam rebellante, lucem veritatis, procuratione ſacrorum, & ipſamet adoptionis iura Deus aliò transferre ſtatuerat. Quàm multis antè annis vrbem Romam exſurgere, & à paruis initiis ad ſummum in terris imperium euehi paſſus eſt! Nimirum, vt Eccleſiæ principatum ac religionis domicilium ibi aliquando locaret; atque vt, vnde omnes populi & nationes tum iura ciuilia, tum nefarios ritus ac ſuperſtitiones paulo antè petiiſſent; inde in omnia regna prouinciaſque, ſine vllo erroris metu, ſacroſancta Pontificum ſcita, & caſtiſſimæ ceremoniæ, & bene beateque viuendi veriſſima præcepta manarēt. Denique, ſuperiore memoria, cùm ex eadem Vrbe ſalutarem Chriſti doctrinam in remotiſſimas nationes propagare vellet; quæ lumen Euangelij vel antea nunquam acceperant, vel acceptum, incuria ſeu lōginquitate reſtinxerant; quàm pridem fortium & experientium virorum excitauit ingenia, vt ignotas ad id tempus terras, ignotiora maria, tum ad ortum ſolis, tum ad occaſum, per ſummam animi contentionem, perque ſumma pericula & difficultates, pertinaci ſtudio exquirerent! Videlicet, quo per mutua commercia, dum peregrini cum incolis vel terra nata, vel manu facta, vel alia quælibet in vſum vitæ, pro locorum & regionum varietate, permutant; interea occaſionem nacti ſacerdotes, & vitæ innocentia & Chriſtianæ facundiæ laude præſtantes, ex auctoritate Romani Pontificis, verbum Dei longè latéque diſſeminarent; errantéſque mortalium greges, ab infelicibus vepretis ac ſaltibus, ad læta Domini paſcua cauláſque traducerent. Cuius tam glorioſi facinoris, tamque longinquæ nauigationis (ad quam neque fabuloſi illi Argonautæ, neque in cœleſtium numerum falsò relati Bacchi Herculéſve vnquam adſpirarunt) quoniam decus ac titulos partim Luſitaniæ, partim Luſitaniæ finitima Bœtica ſibi iure quidem optimo vindicat; quæ à Bœticis ad ſolem occidentem præclarè geſta ſunt, ſcriptores alij perſequentur. Nos, quoniam cuncta complecti pænè infinitum eſſet, Luſitanicæ tantùm conquiſitionis, præſertim verò promulgati ad meridiem & Orientem Euangelij initia progreſſuſque (quando ita iubemur ab iis, quorum à nutu diſcedere eſt nefas) in vnius Dei gloriam & ſolatium Eccleſiæ Chriſti vniuerſæ, latinis maximè litteris conſignare decreuimus. Quæ cognitio piorum animos variè, ni fallor, afficiet: lætabūtur haud dubiè, tanta iam ex parte væſanis gentium ritibus, ac deteſtabili Deorum inanium cultu ſublato; punget eos rurſum atque adeò terrebit, improborum ſcelere & prauis dogmatibus agitata, ex orbe noſtro ad in-

ſulas

ſulas longè, vt inquit Eſaias, atque ad vltimas terras tanquam indignabunda propalā migrās Chriſtiana religio: vt vel Deo vindice regnum à nobis item auferri; vel, colluſtrato lucis Euangelicæ radiis toto propemodum orbe terrarum, ex diuinis oraculis, effœtæ iam ac ſeneſcenti naturæ finis propediem adeſſe videatur. Verùm hæc ſummus ipſe rerum arbiter, pro ſua infinita bonitate ac ſapientia moderabitur. Nobis, rem tantam, parendi magis alacritate, quàm perficiendi facultate ſuſcipientibus, illud in primis veniebat in mentem vereri: ne, quoniam permulta, cùm ſacris tum prophanis in rebus ſupra naturæ vim atque ordinem facta ſubinde exponentur, narratio noſtra plus fortaſſe admirationis apud quoſdam ſit habitura, quàm fidei. Quocirca denuntio profiteorque iam nunc, me nihil in medium eſſe allaturum, niſi quod è publicis tabulariis, aut probatis auctoribus, quíve interfuêre ipſimet rebus gerendis, accepero. Quæ mihi copia quo promptior & expeditior eſſet, non ſubterfugi, quominus Oliſiponem vſque commorandi cauſa contenderem: quâ ex vrbe, quòd in Oceani velut imperium peropportuno imminet loco, atque ob id ipſum antiqua regum Luſitaniæ ſedes eſt; omnia ferme Indicarum expeditionum conſilia atque acta manarunt. Neque nobis veritate quicquam omnino antiquius vel fuit, vel eſſe debuit. Nam alioqui, neque Deus immortalis, cui noſtra omnis vni deſudat induſtria, commentis ac mendaciis delectatur; & me ipſum mortalibus rebus iampridem valere iuſſis, fingendi vel adulandi cauſas omnes procul habere par eſt. Sed iam ad inſtitutum aggredior.

ORBEM terræ vniuerſum tres in partes diuiſit antiquitas: inuenti demum hi noui tractus quartam adjecêre; ſi quarta appellāda eſt, quæ vna reliquis omnibus magnitudine ferme par eſt. Neque tamen hæc recentiora tantummodò, ſed veterum quoque finium haud exigua ſpatia priſci homines ignorarunt. Siquidem & in multis regionibus deſcribendis Ptolemæus, vir cæteroqui ſummus, & alij geographi inſignes hallucinati ſunt; & Africæ terræ quicquid à Praſo Promontorio, & interiore Æthiopia, & Lunæ montibus in Auſtrum extenditur, multæq; & ingentes tum Africo tum Indico littori objacentes inſulæ, quamuis accuratam eorum diligentiam notitiamque ſubterfugêre. Nauigandi verò, ante centeſimum annum, vel apud Heſperios populos tanta fuit inſcitia, maritimo videlicet vſu aſtrolabij nondum excogitato, vt ab ora diſcedere, & alto Oceano ſe committere, nequaquam auderent: ſed littora cautè legentes, vbi ad æſtus maris aut breuia periculoſa peruenerant, quaſi repagulis quibuſdam à natura ſeu numine objectis, recipe-

rent illico sese, & longiùs tendere quodammodo nefas arbitrarentur. Itaque promontorium ad Atlantis radices, & aquarum impetu & Syrtibus vicinis infame, cui nomen olim fuit extremæ Chaunariæ, rudi sanè vocabulo, caput, Non, ea tempestate vulgus nautarũ appellare solitum est, propterea quòd si quis id promontorium superare malè sano conatu esset ausus, eum ad suos vltra esse rediturum negarent. Hęc igitur loca gentesque lingua, moribus, superstitionibus adeò dissonæ, vti Lusitanorum armis tandem apertæ, & Christi Euangelio collustratæ sint, quo clariùs pateat, paulo mihi altiùs ordienda tota res est. In iis Lusitaniæ Regibus, qui prospero euentu rem & suam & Christianam auxère, præcipua celebritate est Ioannes eo nomine primus, qui, transmisso in Africam exercitu, Septam vrbem (quam Procopius Græcè Septon, alij septem fratrum ciuitatem appellant) de Mauris cœpit insigni victoria. Huic è Philippa Alencastria, Eduardi sexti Britanniæ Regis nepte, filij fuêre quinque: è quibus, tertio, vel, vt alij affirmant, quarto loco natum Henricum, scriptores meritò in cœlum vsque laudibus ferunt, quando præter bellicam virtutem, quam in eius vrbis expugnatione cunctis admirantibus explicauit, ea fuit sanctimonia vitæ, eaque in Deum & superos omnes ac beatam præcipuè Dei matrem obseruantia; vt in summa corporis firmitate summaque licentia illibatum virginitatis florem ad extremum vsque spiritum retinuisse credatur. Is, Ioanne patre, post fractam Maurorum audaciam, vita functo, licèt perfidum & consceleratum genus hominum porrò insectari, nec tantùm è Mauritania, sed ex Africa tota exterminare percuperet; tamẽ, quòd ad hæredem regni Eduardum fratrem natu maximum eiusmodi expeditio pertineret; ipse interim ad alia non minùs præclara sese conuertit, quæ suis & auspiciis aggredi, & sumptibus tolerare se posse confideret. præerat quippe nobilissimorum equitum ordini, quem Dionysius triauus Christi nomine contra barbaros instituerat: ex eoque magistratu non exiguos annuos reditus & vectigalia capiebat. Hæc illi dies noctesque apud animum suum agitanti, nihil omnino vel ad nominis Lusitani famam illustrius, vel immortali Deo gratius visum est, quàm incognita scrutari maria, nouas in Oceanum classes mittere, & rectam religionem in omnes partes, quoad eius fieri posset, extendere. Cuius rei perficiendæ eo majorem veniebat in spem, quo se acrioribus quotidie stimulis in hanc mentem sentiebat impelli: & per eos fortè dies allatum erat, quosdam è Britãnia & Gallia mercatores vi tempestatum ad noua loca delatos, quæ à feris & barbaris dæmonum cultoribus tenerentur. Hæc igitur maximè
sententia

sententia Henrici animo insedit, quare confestim adhibitis mathematicis, multa de situ orbis deque cœli plagis exquirere, multa etiam, vt erat acri & solerti ingenio, partim legere, partim commentari ipse per se; multa præterea de captiuis Tingitanis & accolis interioris Libyæ sciscitari. Denique, dum cuncta circumspicit, reique magnitudinem ac difficultatem apud se diligenter expendit, intentus interim oppido nouo ad Sacrum promontorium condendo Terzanabali, (quam deinde Villã infantis dixêre) fama est, per quietem cœlesti monito clementer increpitum, quod cogitata conquisitione tam diu supersederet, remque adeò piam & laudabilem vltrà differret. Itaque manè vt primùm euigilauit, sine vlla dubitatione duas in præsentia naues omnibus rebus ornari celeriter imperat: precatúsque cœli Reginam, vti volẽs ac propitia cœptis adesset, cursumque dirigeret, lectissimos è copia Turdetana magistros vtrique præponit, & ingentibus oneratos promissis, quam longissimè prouehi, & extimos Africæ tractus ac gentes accuratè explorare iubet. Ii, licèt laboris & periculi magnitudinem animo cernerent; tamen principis auctoritate & insita Lusitanis gloriæ cupiditate permoti (agebatur autem tum annus à Christo nato supra millesimum quadringentesimus decimus) rem alacres fidentésque suscipiunt. Itaque populo faustis ominibus & acclamationibus prosequente, cùm in Austrum vela dedissent, vltra Atlantis radices, quem terminum nauigationis ad eam diem fuisse diximus, leucas circiter sexaginta (recentioris mensuræ nomen, id est, quatuor ferè millia passuum singulæ continent) ad Ganariam promontorium deuenêre: quo ne longiùs tenderent, partim nouis aquarum æstibus vadisque, partim etiam procurrentis promontorij longitudine deterriti sunt. Eadem causa decennium ferme totum alios deinceps aliosque prohibuit, quo minus è sententia nauigarent. Sed nequaquam idcirco Henricus à suscepto consilio destitit: quippe, tum ex Afrorum sermone, tum ex mathematica ratione certissimis compererat argumẽtis, ab ora Mauritaniæ, cõtinentes ac perpetuas regiones vltra æquatorem extendi: quæ si pedibus peragrari ardores aut solitudines vetuissent; mari certè, modò perseuerantia non deesset, adiri cognoscique posse confideret. Nec eum spes fefellit. Siquidem anno demum à partu Virginis millesimo quadringentesimo vigesimo, cùm sese intrepidè nauarchi alto mandassent, multis & periculosis jactati procellis, varias primùm insulas, ac deinde remotiora in singulos annos Africæ littora, ad vsque Leænam (id monti nomẽ est) leucis à Ganaria trecentis & sexaginta) singulari Dei beneficio cognouêre. Quorum è

numero viri tres præcipuè meriti felicitate virtutéque sunt, vt eorũ nomina litteræ omnes ab interitu vindicarent. Fuere autem Ioannes Consaluus & Tristanus Vasæus, qui omnium primi longè à continenti recedere, & vasto ac furenti Oceano sese credere minimè dubitarunt: ac partim vẽtis ablati, partim animi robore consilióque prouecti; insulas aliquot, in iis vnam hodie nobilissimam ditissimamque, cui à materia nomen est, ad Lusitanicum imperium adjunxére: itémque Ægidius Annius, qui Syrtibus euitatis, & accuratè obseruato maris æstu recessúque, Ganariam promõtorium eximia nauigandi arte ac scientia denique flexit; & Christianæ fidei ad Hesperios Æthiopas aliásque inaccessas antea nationes aditum aperuit. Hos autem Henricus, & qui deinceps eorum industriam subsequuti sunt, pro cuiusque meritis ac laboribus amplè remuneratus est: ac, ne conquirendi ardor in posteris refrigesceret, à Martino V. Pontifice Maximo impetrauit, (quod ipsum ab aliis deinde Pontificibus confirmatum est) vti quicquid à Ganaria ad vltimam vsque Indiam patefieret, id quàm optimo iure & conditione Lusitanicæ ditionis esset. Quinquaginta circiter annos prima illa nauigatio tenuit: quibus demum exactis, Henricus cùm aliquot locis templa construxisset, ac varias in regiones muniisset viam Euangelio, plenus gloria & rectè factis migrauit in cœlum. Huius animi magnitudinem imitatus Alphonsus quintus, vt primùm regni potens fuit, (nam Eduardus pater ei maturè decesserat, fuitque sub tutoribus ad septimum vsque decimum ætatis annum) quamquam finitimis ac domesticis implicitus bellis, in eandem tamen laudem acerrimè incubuit; pérque strenuos duces & gubernatores ab Leæna monte ad Arsinarium (quod recentiores Viride caput vocarunt) atque inde ad vsque Diuæ Catharinæ promontorium (is locus est vltra æquatorem gradus partésve duas & semis, hoc est leucas circiter duas & quadraginta) Crucis trophæum & arma Lusitanica protulit. Multæ etiam insulæ per idem tempus inuentæ, quas commemorare hoc loco non est operæ pretium; & commercia variis cum nationibus instituta; sed cum Æthiopibus præcipuè occiduis, quam regioně hodie Guineam vulgus appellat, ducto nomine ab vrbe celeberrima Genne, ad quam ingenti fluuio Zanagæ impositam, loci opportunitate illecti olim negotiatores vndique cõfluebant. Patet autem Guinea latissimè: & quamquam zonæ mediæ ferme subjecta flagrantissimo sole torretur; non tamẽ idcirco (vt falsò prisci putarunt) ab incolis est deserta: quinimmo plurimos numerat populos: è quibus maritimi pisce; mediterranei partim lacertis & immudis animalibus, partim, vbi cœlum fauit, nonnullis

nonnullis frugibus & lacte vescuntur: mutántque subinde loca, non per vicos aut oppida, sed per familias plerunque dispersi: eǽque familię sępe inter se propter inopiam de aquatione ac pastione decertant: infelix genus hominum, ac seruituti natum, & cùm aliis nominibus, tum vnius veri Dei præsertim ignoratione miserãdum. Cum iis igitur per captiuos interpretes agi cœptum à Lusitanis, & quamquam initio propter suspiciones mutuas, vt in re tam subita ac noua, turbatum est; atque etiam ex insidiis Christiani aliquot interempti; tamen cognita mox Lusitaniæ Regum justitia, & nostrorum comitate ac beneficiis deliniti barbari metum posuere: & commeandi contrahendíque libera potestate facta, cum veste varij generis, & variis domestici vsus instrumentis, ebur & aurum & mancipia permutabant, nullius aut ementium aut vendentiũ æquè bona conditione, atque ipsorum qui venum dabantur. quippe ex Æthiopiæ sabuletis in opima Lusitani regni arua, & ex tuguriis & mapalibus Olisiponem classe translati, vel ipsa vrbis frequentia rerumque omnium copia paulatim ad mansuetudinem & humanitatem erudiebantur: &, quod longè præstantius est, mysteriis Christianæ religionis postmodum imbuti, & cœlesti lauacro expiati, è peregrinis, dęmonum seruis, hominumque mancipiis, Angelorum ciues & domestici Dei repentè euadebant. Hisce rebus ita institutis, admodum expedire visum, ad mercimonia tuẽda, atque ad retinẽdam cum barbaris amicitiam, opportunis aliquot locis castella excitare. Quæ dum summa Æthiopũ voluntate exstruuntur, interea morbo laboribusque confectus Alphõsus emoritur. Dein regni gubernacula suscepit Ioannes eo nomine secundus, lætis admodum auspiciis: quando per idem tempus in Æthiopia Christiano primùm ritu litatum est; barbaris ad noua sacra cæremoniasque stupore defixis: Lusitanis verò inter ipsam diuinam rem gaudio lacrymantibus, quòd sua potissimùm opera verus Dei cultus in longinquas adeò mundi partes gradum fecisset: nempe vt impuris fœdata victimis loca purgaret: breuique ingentem animorum vim à possessoribus iniquis in Christi libertatẽ assereret. Quo nuntio magnam in spem erectus Ioannes, vt erat generosi maximè spiritus animique Rex, non modò parta retinere, sed etiam omni ratione amplificare constituit. atque illud præsertim summo conatu peruestigare; num quis ab Atlantico in Eoum Oceanum vel mari vel terra transitus foret. quippe, iam tum, præter acerrimum propagandæ Christianæ fidei studium, ad beatas etiam Arabiæ gazas, & Indici littoris opulenta commercia mentem & cogitationem adjecerat. Quam ad rem in primis idoneũ ratus, cogniti iam

littoris dynastas amicitia comprehẽdere, haud ita difficili negotio id est consequutus; pacemque & societatem certis legibus fecit cũ Bezeguico, & Caramansa, Baio Samano, aliisque regulis: dein, ad vlteriora exquirenda, probatæ virtutis fideique homines familiares suos dimisit. atque id quo libentiùs facerent; ac minore cum erroris periculo sese vastum in Oceanum darent, peritissimis ea tẽpestate mathematicis Rhoterico & Iosepho medicis suis, itemque Martino Bohemo, qui se Ioannis Monteregij alumnum ferebat, negotium dedit, aliquid communi consilio excogitarẽt, ad cursum nauium in pelago, quãuis ignoto, regendum: vt vel abductus à conspectu familiarium sibi syderum nauta, quam tamen cœli plagam, quàm remota ab orbe nostro loca teneret, aliqua posset ratione conjicere. ij, quàm acerrimo studio re diu multumque agitata, astrolabium denique instrumentum, quod antea ad colligendos stellarum motus duntaxat astronomi adhibere consueuerant, præclaro sanè inuento ad vsum rei maritimæ transtulerunt: ac pari solertia declinationum tabulas confecère, quibus hodie naucleri ad explorandã locorum (quemadmodum cosmographi appellant) latitudinem vtuntur: vt non parum, hoc etiam nomine, tota Europa Lusitaniæ debeat. Quòd si vt latitudinis, ita etiam longitudinis facili negotio rimandæ regulam prodidissent; nullo propemodum errore perpetuum maris ac terræ cingulum continuo circumactu viatores periti conficerent. Sed quia abortu in occasum, vel contrà, ab occasu in ortum, nihil est in perpetua cœli conuersione certum ac stabile, quò dirigere cursum, accessúsve aut recessus emetiri possimus, (namque illa ex errantium syderum opposítu subtilis ac perobscura collectio nequaquam est ad hanc quotidiani vsus rationẽ accommodata) idcirco nullidum longitudinis gradus notari, neque planè perspecta potuit esse ratio itineris. in quo nauium rectores periculosissimè sæpe falluntur. credo equidem, in hoc, vt plerisque aliis humanis in rebus, ad mortalium vel acuendam industriam, vel coërcendas cupiditates, hac tanta difficultate diuinitus interposita. Veruntamen eius instrumenti beneficio mirum quanta nauticæ rei accessio facta sit, quin etiam ex eo tempore Christi disciplina manare longiùs cœpit: plures quippe iam viri, & prudentiæ & pietatis laude præstantes, certatim ad huiusmodi expeditiones vltro semet regi offerebant: è quibus Iacobi Cani constantia & virtus in primis enituit. Is, acceptis ab rege nauibus, vltra metas Alphonsi processit ad ostium ingentis fluuij, qui ex ipsis Nili fontibus originem trahens, Zaires ab incolis dicitur: ac tanta aquarum vi, præsertim hyeme, sese in Oceanum infert, vt prodatur in octoginta

ginta millia passuum ab eo vinci mare;quod ex dulci nimirũ haustu prænauigantes intelligunt. Columnas aliquot, Ioannis iussu, è Lusitania secum aduexerat Canus; quibus præter Crucis figuram, & regij stemmatis insignia, Latinis & Lusitanicis verbis erat inscriptum, quo quæque terrarum spatia rege, quo duce, quo tempore aperta forent. Ex iis ergo columnis vnam, ditionis Lusitanicę testem, in ostio collocat: dein aduerso flumine subuectus, errantes passim Æthiopum greges videt, atro colore vibratoque capillo, vt cæteros; veruntamen, vt vberiore solo, sic etiam ingenio moribusque longè mitiores: quippe leuibus duntaxat munusculis & benigno vultu inuitati, sese aduenis tanta securitate credebãt, vt eorum quoque nauigia, sine vllo metu vel suspicione, inuisendi gratia conscenderent. Veteres amicos vel consanguineos diceres, si communio intercederet linguæ. sed è multis ac variis interpretibus inuentus est nemo, qui sermonem gentis teneret, nutibus ergo agebatur. quibus haud ægre cognitum est, præpotentem regem, cui cuncti pareant, plurium dierum itinere introrsum abesse. Quo audito Canus aliquot è suorum numero ad singula propiùs explorãda incolis ducibus mittit in regiam: iisque obsidum loco relictis, præcipuæ indolis quattuor ipse vicissim Æthiopas in Lusitaniam asportat, persanctè pollicitus, quintadecima luna (quæ temporum ibi momenta obseruantur) sese illos incolumes patrio redditurum solo: ij porrò, inter nauigandum, & Cani cura, & sua ipsi docilitate, Lusitanici sermonis consuetudinem nacti, de Congi regno (sic enim appellari denique patuit) deque eius opibus, ritibus, institutis cuncta postmodum ex fide atque ordine retulerunt. Eorum aduentu Ioannes mirè lætatus: &, collaudata Cani prudentia, nouos iubet hospites in primis benignè & copiosè tractari: cumque ex iis multa per otium quęsiisset; veritus ne lõgior mora Lusitanis obsidibus aliquid afferret incommodi; mandat Cano, Æthiopas quam optimè rursum acceptos quamprimum in patriam reportet, suosque recipiat: tum, vbi vlteriora lustrarit, in reditu, ad Congi regem adeat ipsemet; eumque omni ratione ad Christum allicere studeat. Nec mora: tempestatem idoneam nactus Canus, peregrinos, Congum relatos, cum obsidibus bona fide permutat: ac, ne temporibus excluderetur, continuato in præsentia cursu, leucas vltra id regnum ducentas prouehitur: & cuius dixi formæ columnas duas duobus ponit locis: quarum alteri à S. Augustino (cuius in diem natalem appulsus inciderat) alteri ab ipsomet lapide nomen inditum est. Inde Cõgum reuectus, mira gentis gratulatione ad Regem ipse cum amplis muneribus & egregio comitatu cõtendit.

tendit. Rex, quòd mira quędam de Ioannis munificentia & comitate à suis audierat, summa cũ honoris & mutuæ beneuolentiæ significatione Canum aduenientem accepit. Exinde pedetentim Canus, quemadmodum in mandatis habebat, ex occasione sermonem de rebus diuinis inferre, ac Regem adhortari, vt, spretis inanibus Diis, vnum Deum cœli terræque conditorem agnosceret. Atque hoc loco vel maximè patuit ad conuertendos animos, quanto plus in perspecta caritate, quàm in verborum apparatu momenti sit. Militaris homo erat Canus, & ferro potiùs quam litteris innutritus: ac nihilominus rudi eius oratione Rex, videlicet officiis nostrorum antè captus, ad studium veræ pietatis adeò exarsit, vt aures ad Canum semper sitientes afferret, ac multa ipsemet vltro de religione quotidie quęreret. Quinimo in eundem animi sensum familiares quoque suos, & regni proceres, apertè monendo hortãdóq; pertrahere nitebatur. Accedebat ad hæc, internus auræ cœlestis afflatus, qui mentes Æthiopum cœcas ad rectum salutis iter occultis motibus prouehebat. Iamque agro ad Euangelij semen accipiendum subacto, Cani reuersionis tempus instabat. Quem Rex tametsi aduocatũ sibi in Lusitania videbat fore; tamen pro instituta consuetudine perinuitus dimisit: deditque proficiscenti comites pueros nobiles, præfecto Zacuta, vno ex iis, qui nuper in Lusitania fuerant. huic etiam atque etiam mandat primùm vti suo nomine Ioanni, pro immortalibus eius in se promeritis, gratias agat ingentes; deinde vt ab eodem suppliciter petat, ipsum oratorem & pueros cœlesti lauacro expiatos, & Christianis præceptionibus probè institutos, cum piis aliquot summi Dei sacerdotibus Cõgũ remittere ne grauetur: vehemẽter optare se, cũ liberis & propinquis, & regno si fieri posit vniuerso, Christiana sacra suscipere. Addit legationi munera, magnum eboris vim, vestemque permultam (hæc Æthiopum gaza est) è palmarum foliis admodum scitè atque artificiosè contextam. Ea verò legatione Ioannes, vt erat egregiè pius, maximo gaudio cumulatus est, cùm tantam pãdi portam Euangelio cerneret. Ergo, simul atque maturum est visum, festo ornatu & solenni pompa Ioannes & Eleonora vxor Zacutam; pueros alios alij principes viri vetere Ecclesiæ instituto lustralibus aquis gratulabundi admouère: & Zacutæ quidem, Ioãnis; cæteris verò, spõsoris cuique sui nomen impositum. Baptismo peracto, confestim idoneis traditi præceptoribus, totum biennium summa cum diligentia Christianis moribus & mysteriis imbuuntur. Ac tum denique perhonorifica legatio in Congum decreta cũ regalibus donis, & sacrorum apparatu magnifico: neque neophyti modò

modò ad ſuos remiſſi, verùm etiam è ſanctiſſima Dominicana familia viri tres probatæ virtutis atque doctrinæ delecti, qui apud eoſdem Æthiopas & docendi & initiandi munere fungerentur. acceſſere ad hos, etiam architecti cum fabris ad templa vero Deo in illis regionibus exſtruenda. Princeps legationis fuit è precipua nobilitate vir, Conſaluus Soſa. Huic inter nauigandum peſtilentia abſumpto, Rhotericus fratris filius omnium voluntate ſufficitur. Magna interim apud Æthiopas erat exſpectatio nouæ religionis, & cũ cæteri ferme ſummi atque infimi Chriſtianorum aduentũ valde expetebant: tum verò auidiſſimè Regis patruus, qui maritimis Congi populis imperabat: quam Congi partem Sonum incolæ nominant. Is vt primùm naues ad littus applicitas audiuit, ingenti ſtipatus frequẽtia, magnoque cymbalorum ac tubarum ſtrepitu, deſcendentibus noſtris obuiam prodiit, vix præ gaudio ſui cõpos. Et quoniam exacta iã ætate erat, ne oblatam ſibi diuinitus occaſionem fruſtra elabi ſineret, baptizari ſe ſtatim voluit vnà cum altero è filiis paruulo, quippe qui per ætatem ſibi conſulere nondum poſſet: alterum iam adultum, quanquam eodem ſtudio vehementer incenſum, & obſecrantem etiã atque etiam, ne ſe cœleſtis illius beneficij expertem vellet; honoris tamen & obſeruantiæ cauſa, Regi, Regiſque liberis in tanto myſterio anteuertere non eſt paſſus. Temporario igitur templo è frõdibus ac ramalibus raptim excitato, aræ tres Chriſtiano more adornantur, ac ſacris ritè perfectis, primus ex omni memoria baptiſmus ille in iis terris incredibili omnium lætitia celebratus eſt anno poſt Chriſtum natum milleſimo quadringenteſimo nonageſimo primo. Patrem nouo nomine Emanuelem, filium vocari Antonium placuit. Nec modò vultu ac veneratione conceptam religionem ac fidem præ ſe tulit ſenex: ſed etiam aduocata concione ipſemet è ſuperiore loco in ſimulacra, & nefarios ritus, quibus ad eam diem dediti fuerant, adeò acerbè inuectus, & præteriti temporis errata & flagitia tam grauiter ac dolenter eſt deteſtatus, vt animo planè immutatum, ac Deo plenum haud dubiè cerneres. Iis rebus cognitis, majorem in modum lætatus eſt Congi Rex: perque eam gratulationem ad patrui ditionem ac fines munificè adjecit agri, quod leucas in longum triginta in latum decem pateret. Quo tanto de ſe Regis judicio magis magiſque animatus Emmanuel, ad ſuperiora Chriſtiani animi documenta non minus præclarum adjunxit aliud: ſiquidem graui edicto cõquiſita vndique idola, quamquã multis id ægre ferentibus, & in cumulum congeſta, publicè concremauit. Præterea, Chriſti ſacerdotes, quandiu ibi ſubſtitére, tanquã è cœlo delapſos, omni

omni officio prosequi,& caritate complecti: de fidei mysteriis, deque variis virtutum generibus assiduè percunctari: Deũ verò suppliciter obsecrare, vt quando multo maximam vitæ partem in cacodæmonis famulatu posuisset miser, quantulumcunque supererat tẽporis, totum id in Christi Domini cultu & in vera pietate consumere sibi liceret. Iam, rei diuinæ quanto cum silentio vel tremore potiùs interesset, ex eo patuit, quòd iuueniliter interea strepitũ cientes ad ianuam templi honorarios ephœbos, principum filios, illico mactari imperauit: indignum facinus ratus, augustissimum illud sacrificium, in quo pro salute hominum Deus ipse immolatur, ab hominibus negligi. Itaque dubio procul adolescentes, leuis & quotidianæ apud nos (quod pudeat) noxæ, pœnas capite ipso luissent; ni ætatem ac genus miserati, ac diuinæ insuper clementiæ memores Lusitani vehementiùs obstitissent. Iamque ab Congi Rege nuntij aderant, legatum orantes, ne aduentum vltrà differret: Regem in vrbe, cui Ambasse nomen, patrui baptismo & conuersione lætissimum, festos agitare dies: nihilque illi esse longius, quàm, vt elutis toto animo sordibus, ad filiorum Dei cœtum vnà cum cæteris aggregetur. Hoc nuntio accepto, moræ nihil interponendum est visum. nauibus modico relicto præsidio, Sosa comitesque sese in viam dedêre. Quibus, in digressu, præter cæteram benignitatem, ducentos etiam stipatores Emmanuel tribuit: itémque ad onera subeunda, vim hominum ingentem, quis potissimùm sacram supellectilem bajularet, admirabili quadam alacritate certantium. Vbi ad medium ferme iter ventum est; Præfectus Regius vnus, ac postmodum alter, officij causa nostris occurrit. Ad vrbem verò appropinquantibus oppidani tripartito agmine obuiam prodiêre de more gentis armati, Lusitaniæ laudes & præclara in se beneficia carmine cõcinẽtes: ita structis ordinib⁹, & eiusmodi gradu, ac symphoniç genere, vt supplicãtiũ apud nos põpæ speciem quãdã exhiberẽt. Modos inibant pauci, tum cæteri sequebantur: ac subinde vniuersi plenissimo sonitu elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant. Hi nostros ingenti gaudio in medium acceptos, eodem ordine ad regiam vsque perducunt, tanto populi concursu ac turba ita conferta, vt nostris aditus ad regem vix atque ægrę patuerit. is, in edito suggestu, vt ex omni parte conspici posset, eburneæ sellæ insidebat, mitratus infula è palmæ foliis opere subtili & eleganti perfecta: à capite ad pubem nudus; cætera ad pedes vsque vestis bombycina contegebat; læuum brachium armilla ex orichalco adornabat; equina cauda pendebat ex humero, id solis regibus datum. Denique introductus legatus, quàm honorificẽtissimè excipitur.

pitur. salutatione peracta, expositisque sui regis mandatis, illico per sacerdotes adstantes, dona, vestem pretiosam, tabulas pictas, aurea vasa & argentea, & omne Christiani ritus instrumentum in cōspectu populi totius, petente id ipsum rege, proferri iubet: tum rex peràttentè singula contemplari: quem quæque in vsum, quídve significēt, curiosiùs quærere. In iis præfulgidum erat Crucis vexillum, quod solenni precatione consecratum Innocentius VIII. Pontifex maximus Lusitano regi ex vrbe Roma transmiserat. Eo explicando confestim rex & concio tota venerabunda procubuit: namque inter illam sacrorum expositionem Æthiopes adeò intentis oculis gestus motusque sacerdotum obseruabant, vt eodem pæne quo Lusitani momento capita submitterent, jungerent palmas, genua flecterent. Ab eo spectaculo nostri in hospitia benignè diuisi. tum de regis & reginæ baptismate sedulò agi cœptum. Id quo majore apparatu ac cæremonia fieret, templum Christiano more priùs ædificari placuit. opus erat sanè difficile tum alias ob causas, tum quòd lapides & cæmenta longè admodum petenda forent. sed tantus fuit ardor, vt breui comportatis vndique necessariis, vrgente atque instante rege, multis structoribus agi res cœpta sit. Cruci dicanda erat ædes: quare primus lapis est positus V. Nonas Maias: quo die Ecclesia salutaris ligni inuentionem anniuersaria gratulatione concelebrat. Dum hæc maximè fiunt, ecce tibi à regni finibus trepidi nuntij; vastari agros, tecta inflammari, hominum ac pecudum prædas abigi. Lacus in interiore Æthiopia est ingens, ad instar pelagi, prorsus vt leucas centum in longitudinem parêre dicatur: ex quo tres nobilissimi totius Africæ amnes, Nilus (cuius ortum tanto studio frustra peruestigauit antiquitas) in mare internū, Cuama, & is, de quo suprà dixi, Zaires in externum effluunt. In eo lacu aliquot visuntur insulæ; & ex iis quædam tantæ magnitudinis atque frequentiæ, vt triginta hominum millia in bellum cogant. Sed præcipua celebritate populi Mundequeti sunt, qui per eos fortè dies ad arma consternati ab Congi rege defecerant, magnâque manu incursiones in regni extrema faciebant. Aduersus id malum, quoniā & celeritate & ipsiusmet regis præsentia opus erat; ne quid sibi interim aduersi eueniret, occupat rex baptismi sacramento æternæ saluti consulere Nec regina rem longiùs distulit, atque ad indicandum in Lusitaniæ reges grati animi obsequium, ille Ioannis, hæc Eleonoræ sibi nomen desumpsit. Ingens Æthiopum multitudo ad spectaculum vndique affluxerant. Ex iis, proceres aliquot, regis exemplo & prædicatorum adhortationibus incitati, se per idem tempus ad Christum adjūxêre. nam è duobus regis filiis alter

ad om-

ad omnem virtutem ac pietatem propensus, natu major, ad regni fines tutandos festinè præcesserat: junior alter, Pansus Aquitimus nomine, nimirum vt esset qui pios postmodum exerceret, à nefaria superstitione, & auitis moribus nullo pacto abduci se passus est. Sub hæc, raptim coacto exercitu rex, admistis Lusitanis aliquot, in hostes tendit. Abeunti, Sosa Crucis vexillum de manu porrexit; hortatus pergeret in dimicationem alacer: signi eius beneficio (tantū fiducia ne deesset) hostibus vtique superiorem futurum. Nec vana fuere promissa: prælata Cruce fusis fugatisque rebellibus, paulo pòst victor Ioannes in patriam rediit. Quantem natu major filius est secutus: qui cùm Christianæ doctrinæ diligentem in primis operam dedisset, perducto iam ad fastigium templo, summa populi celebritate baptismo lustratus est, Alphonsumque appellari se voluit; quo nomine Ioannis Lusitaniæ Regis filium vocari didicerat. Ac ne quid ad lætitiam deesset, baptizati cum eodem insignes viri permulti. Inde profectus in Isundos, quibus populis iam tum ex parentis auctoritate imperabat, Apostolico apud eos munere ipsemet fungi cœpit: ac veritatis lucem admirabili studio promiscuò omnibus impertire. Quo tanto Christianę rei incremento admodum lætus in Lusitaniam reuertit Sosa, relictis in Congo sacerdotibus ad cæpta promouenda. Verùm ij partim insolitis caloribus & cœli grauitate consumpti; partim etiam (quæ vicissitudo est rerum) ab incolis aspera atque acerba multa, absente pręsertim Alphonso, perpessi sunt. Etenim quamdiu de ecclesiasticis cæremoniis, & de mysteriis rectæ in Deum fidei est actum, ea tametsi hominis captum infinitis partibus superant: tamen quia ob id ipsum Deo digna, & rationi consentanea videbantur; haud ita repugnabatur ab Ethnicis. Ast vbi de justitia, temperantia, submissione seriò præcipi est cœptum, & è Christianæ disciplinæ institutis, abjicienda auguria, malè parta reddenda, condonandæ injuriæ, aspernandæ libidines, frangendę cupiditates erant; enimuero tum quasi ventilabro ad trituram adhibito, boni viri illico secerni ab improbis: alteri, vel amore virtutis capti, vel pœnæ metu perterriti, æquitate delectari, sectari pacem, voluptates repudiare, duces & rectores animorum suorum honore & beneuolentia prosequi: alteri denuo dęmonum laqueis irretiti, ad ritus nefarios, atque ad auaritiam ac superbiam, & pristinas turpitudines miserandum in modum reuolui & odisse lucem, magistros auersari, & à piorum consuetudine lōgè refugere. Nec vulgo tātū serpebat vitiū: notissimus ac ditissimus quisque arduum ac difficile virtutis iter eo magis horrebat, quo majora sibi malorum irritamenta & deliciarū illecebrę

cebrę

crebræ ſuppetebant. Rex demum ipſe, qui tantum initio ardorem ac firmitatem animi præ ſe tuliſſet; vbi à lactis dulcedine ad ſolidos cibos traduci eſt cœptus, deſiderio priſtinę vitæ paulatim adeò elã-guit, vix vt in eo roboris Chriſtiani quicquam agnoſceres. Occurſabant ſcilicet eius animo priſtina oblectamenta, ludi, compotationes, quęque ebrietatẽ ſequuntur: offerebant ſeſe identidem auſpicia & ſortes, quibus ad amentiã omnis ferme barbaria dedita eſt; titillabat ſenſum, effundendæ iracundiæ, & doloris puniendi ſuauitas: quibus quaſi machinis, vrgente præſertim dęmone, ſenſim de ſtatu ſuo dejecta mens ita obduruit, vt cùm internas religionis & officii recordationes obſtinatè repudiaret; tũ ſalutaria ſacerdotum hortaměta ac monita, nõ modò ad animũ, ſed iã ne ad aures quidẽ admitteret. Accedebat, ad res profligandas, acerrimum dæmonis telum, muliebris conjuratio. Quippe, vt cæteræ ferme gentes, ita etiam Æthiopes, præter eam, quam juſtæ vxoris habent loco, ſinguli pellices alere conſueuerant plures paucioréſve pro opibus. Eæ cũ ex inuectis nuper ſanctionibus pelli aut ablegari ſe à viris quotidie cernerent, vt eſt impotẽs iracundię ſexus, damnum & ignominiã non tulère: cœtibus habitis conſenſu per ſe pérque communes amicos cum rege vehementer agere inſiſtunt; aduentitias religiones, durumque & horridum vitæ genus abjiciat; præſentibus bonis & copia rerum quoad licet fruatur: neu incertam ſpem futuræ felicitatis, tanto pretio tantáque commodorum & voluptatum jactura ſibi emendam exiſtimet. Hæc & alia eiuſmodi blandimenta cùm neque Rex inuitus acciperet, & eadem tabe infecti permulti ac præſertim Regis filius Panſus Aquitimus adjuuaret; breui maximum in diſcrimen adducta Chriſtiana tota res eſt. Obſtabant ſceleratis conatibus fideles ac boni, vt numero inferiores, ita diuino præſidio & cauſa longè ſuperiores. Egregium verò ſe pietatis vindicem & aſſertorem præbebat Alphonſus: patriſque miſeratus inſaniam; dictis factiſque neophytos in fide atque in officio continebat. Ad eum tollendum obicem, proceres aliquot Panſum incenſum iam regnandi cupiditate omni ratione fouere; Alphonſum abſentem variis criminationibus patri ſuſpectiorem indies reddere inſtituunt. degeneraſſe illum planè in externos mores, nihil iam patriæ vel auitæ conſuetudinis pati: Regem verò ipſum ita vel contemnere, vel odiſſe; vt in eius contumeliam artibus magicis, quas à Chriſtianis nuper acceperit, amnes exſiccet, vitiet fruges, atque adeò regias pellices vltro ad ſe ipſe pelliciat. Eiuſmodi calumniis atque portentis cùm juuenis innoxij famam ex compoſito quotidie lacerarent: zelotypum ſenem, & in affecto iã corpore animi quoque

que viribus defectum, facilè perpulêre, vt Alphonsum omni dignitate, honoribus, vectigalibus per summam injuriam exueret. jacuissetque porrò in solitudine & squalore circumuentus & proditus Dei seruus; ni diuino instinctu coorti quidam ex optimatibus, regem apertè increpuissent, quòd hæredem regni destinatum, stirpis maximum, eximia virtute ac pietate filium indicta causa damnasset. Reputaret secum illius in arcendis hostibus præclara facinora; in tuenda popularium concordia studium; in ipso Rege colendo pietatem & fidem: dein videret, num tantæ indoli tantisque laudibus consentanea essent, quæ ab inimicis ad inuidiam conficta, nimium patulis auribus in animum demisisset. Quin per idoneos viros in filij vitam & actiones inquireret? ac perspecta demum & cognita veritate, quod æquum videretur, & in reum & in accusatores, pro merito cuiusque statueret? Hisce monitis quasi è veterno excitatus Rex, ac se ipsum leuitatis incusans, per summam dissimulationem quæsitis iis, quę Alphonso objecta erant, cùm prorsus vana & commentitia comperisset; maxima bonorum gratulatione insontem filium in pristinum dignitatis & honoris ac gratiæ locum extemplo restituit; cōsceleratos calumniatores, ne quid tale postea quisquam auderet, perpetua notatos infamia securi percussit. Cuius tanti tamque insperati beneficij magnitudinem Deo acceptam referens, vt debebat, Alphonsus, multo etiam ardentiùs ac liberiùs ad Christianam fidem tuendam atque amplificandam incubuit: ac præter cæteras artes exterminandis gentium ritibus ad eam diem adhibitas; regno toto palàm capite sanxit, ne quis inaniũ Deorum effigiem vllam vel priuatim vel publicè coleret haberétve. Quo edicto in rabiem efferati aduersarij, frequentes in regiam coeunt; ac tumultu per operas excitato, credulum ac timidum Regem in eã sententiam adducunt, vt, nisi reuocetur illico edictum, ingentem seditionem adesse non dubitet. Hoc ille timore correptus, continuò per celeres nuntios admonet filium, videat etiam atque etiam quid agat, quò progrediatur: neu peregrina ac noua religione mordicus retinenda, se suosque omnes in apertum capitis ac fortunarum discrimen objiciat. Cùm ille nihilominus in incepto perstaret, Deumque multo magis quàm homines metuendos duceret; ira percitus Rex jubet Alphonsum ad se quamprimum venire. At ille, cùm nascentis eius Ecclesiæ salutem in suo capite verti probè intelligeret; pericula belli excusando, variasque nectendo moras, tamdiu rem distulit, quoad letali morbo implicitus parens, cùm ægrum spiritum per multas curationes in dies aliquot extraxisset; tãdem superante medicamẽta vi morbi, demortuus est. Interea

Pansus,

Pansus, & sua ipse cupiditate, & improborũ suasu, nõ dubia spe regnandi concepta, solicitare promissis Æthiopas; blandè singulos appellare; viuendi licentiam & libertatem ostendere: denique ad excludendum aperta vi fratrum arma & copias comparare. Quibus de rebus, & de patris obitu, à Regina matre, quæ ab eiusmodi consilijs abhorrebat, certior factus Alphonsus, quàm maximis itineribus quàm occultissimè noctu Ambassem vrbem ingreditur: atque vt primùm diluxit, populum magna rerũ nouarũ exspectatione suspensum ad cõcionem vocat. Ibi orsus à primo Lusitanorum in eas regiones aduentu; commemoratisque eorum in se parentémque ac totam nationem promeritis; quòd tales viros, tamque salutarem sibi traditam ab ijs doctrinã, grato pioque animo coleret, foueretque; idcirco se à fratre sectatoribusque ipsius toties insidijs appetitum, & per falsas criminationes fama fortunisque spoliatum fuisse conquestus est. Pansum, viuo & spirante etiam tum patre, alienam hæreditatem spe & cupiditate impia deuorasse: eodem vita functo, iustum hæredem, quando per fas nequeat, per vim ac nefas à patrimonio arcere: si quid apud eos gentiũ ius, si quid vetustus regni mos, si quid etiam æternæ salutis ratio valeat; ne se maiorem natu, Regem legitime designatũ, pacis ac beatitudinis omnium cupidissimum; iuniori fratri consilijs impiorum deprauato posthabẽdum existimẽt: Caueãt verò etiã atq; etiam, ne à veritatis oblata sibi diuinitus luce ad cæcas iterum tenebras delabantur: neu Pansi minas paratasque ab eodem copias pertimescãt: Deum immortalem, cuius in eo negotio agatur causa, pro sua summa iustitia & bonitate, rectè sentientibus affuturũ. Hæc, & alia ad tempus accomodata, cùm ingenti spiritu perorasset; tantus repentè motus animorum est factus, vt incredibili consensu Alphonsum protinus Regem æqui pariter & inlqui cõsalutauerint. Quibus rebus confestim ad Pansum in suburbana castra perlatis; vt quàm minimum spatij Alphonso ad comparandum relinqueret; cum ijs copijs, quas habebat duplici instructa acie, cõtinuò infestus ad vrbẽ aduolat. Neq; perterritus ea re Alphõsus: tũ armatos, quos circa se habebat, pauciores quàm credi possit, (non plus sex & triginta fuisse Rex ipse per litteras publicas admodũ religiosè testatur) tum cæteram imbellẽ turbam, quæ ad regiã perculsa metu confluxerat bono ac præsenti animo iubet esse. Deum verũ, quẽ spretis falsis dijs venerari instituerint, pro ipsis haud dubiè pugnaturũ. Nec vana cecinit. vbi ad teli iactũ est ventum, Christiani armati inermesque, sublato pariter clamore, IESVM Deũ, & S. Iacobum, ex disciplina Lusitanica ingeminant. mirum dictu: ad

eas voces, tanquam cælesti fulmine afflata prior acies, cùm aliquandiu attonitæ similis fluctuasset, terga postmodum vertit: cùque eandem trepidationem pauoremque subsidijs intulisset, turbatis eo impetu ordinibus, conuersisque illico signis, effusa omnes fuga saltus auios & nemora petiere. Hanc tam incredibilem victoriam, ac planè diuinam, alia non minùs admiranda subsecuta res est. Cippus erat in syluis, captandæ cuipiam feræ paratus à venatoribus. in eum cippum cursu præcipiti cùm se Pansus per imprudentiam induisset; corpore toto grauiter consauciato sic hæsit, vt explicare se inde nulla vnquam ratione valuerit. Comprehensus, & in custodiam traditus, frustra nitente Alphonso conseruare germanum fratrem, & ad Christum adiungere; in pertinaci mentis duritie, & volũtaria cæcitate miser animã efflauit. Lõgè melius & saluti & existimationi suę cõsuluit is, qui Pansi ductabat exercitũ. siquidẽ è fuga retractus, cùm sibi necẽ instare minimè ambigeret; misit qui Regi demissè nuntiaret: nõ deprecari se mortem, quam suę temeritati debitã pręclarè nosset. id verò omnibus votis expetere obtestarique, ne se absque fidei Christianę mysterijs ex hac vita excedere pateretur. ipso congressus initio, circa Alphonsum apparuisse viros humana specie augustiores: ipsius, quàm Lusitani adorarent, Crucis nota distinctos, clarissima circunfusos luce, vultu acerrimo præliantes: eo nimirum viso Pansi milites ingenti horrore perfusos, extẽplo se in fugam dedisse. Itaque sibi non esse iam dubium, quin, præter Christianorum Deum, nemo vel in terris vel in cœlo colendus adorandusque sit. Neque aspernatus est resipiscentem Alphonsus: quin potiùs clementer accepto, & per baptismum in Christianos relato, vitam & incolamitatem ea lege concessit; vti purgando in posterum verrendoque Sanctæ Crucis templo cum suis operam daret; & in mystici lauacri vsum, puros latices religiosè conueheret. Ea victoria magnum rei Christianæ momentum attulit. regni possessione adita, & barbaris quotquot postea semet Euangelio oppónere sunt ausi, perpetuo felicitatis tenore superatis, Alphonsus quinquaginta ipsos annos (tot enim deinde regnauit) hominibus verbo & exemplo ad omnem virtutẽ ac pietatem erudiendis, egregium & pastorem populorum, & vineæ Domini cultorem, ad extremum vsque se præstitit. Per idem tempus, quo Christiana sacra in Congũ perlata sunt; eadem Regulus quoque Beniensium, Congo vicinus, ab Ioanne per legatum expetijt, Lusitanicæ magis amicitiæ ac præsidij spe, vt euẽtus docuit, ad opes imperiumq; firmãdum, quã quo de suscipienda Christiana religione seriò cogitaret. Quocirca sacer-

sacerdotes ad eum summa Ioannis voluntate profecti, & ab auitis erroribus ritibusque sacrilegis perditum hominem diu multumque reuocare conati, cùm nihil omnino proficerent, Ioannis demum accitu in Lusitaniam irriti rediere. Lætioribus initijs, exitu etiam tristiore fuit alia per eosdem ferme dies Lusitanorũ expeditio. In ijs amnibus, qui Aethiopiam occidentalem influunt, in primis nobiles duo censentur, Gambea & Zanaga, cuius paulo antè meminimus. Stachirim Daratumque prisci dixere. Intra duo hæc flumina quicquid spatij longo procursu in Arsinarium vsque promontorium desinit, populi tenẽt ij, quos vulgus Ialophos appellat. Horum Rex, nomine Bemoinus, contracta cum Lusitanis amicitiam, & crebris à Ioanne muneribus nuntijsque ad stipendia Christi solicitatus, cùm nihil tale agitaret animo; Lusitani tamen Regis optima studia & spem varijs promissis ac frustrationibus eludebat: idemque Christianos aduenas in primis amicè liberaliterque tractabat; quòd eorũ cõmercijs ac societate suas opes non mediocriter augeri quotidie cerneret. Sed quod vitæ genus vt sequeretur, nullis vnquã rationibus adduci potuit, id ipsum vt vltro exoptaret, denique malo miserijsq; coactus est. Siquidẽ regno pulsus propinquorũ insidijs, cùm illud frustra sæpe recuperare tētasset, victus aliquoties fugatusque, ad extremũ in Lusitaniã exsul cũ paucis perfugit ad expertę virtutis & beneficentiæ Regẽ; ab eoque supplex infimis precibus auxiliũ petijt. atq; id quo faciliùs impetraret; baptizari cum suis (ij erant viri nobiles ad quinque & viginti) & Ioannem de Regis nomine dici se voluit. Celebratũ est mysterium tertio Nonas Nouembris, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, mira Pontificũ & procerum gratulatione & frequentia: exhibitique per eos dies publicè ludi, conuiuia, venationes, & spectacula equestria: in quibus Ialophi desultoria arte & agitandi peritia, ita se admirabiles præbuère; vti Numidis ipsis (quorum in celeritate motuque corporis præcipua laus est) agilitatis palmam omnium iudicio consensuque eripuerint. siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate vel robore, vt equi incitatissimi ephippijs nulla omnino cursus intermissione tum recti insisterent, corpusque circumagerent; tum repentè insiderent, dispositosque humi lapillos ad vnum inde colligerent; tum etiam momento desilirent resilirentque. sub ea Rex neophytus Romano Pontifici per supplices litteras ritè obedientiam detulit: idemque in Lusitaniæ Regis ditionem iure beneficiario ac voluntaria deditione concessit, ac se, modò amissa reciperet, Lusitanis ad interiores Libyæ Reges, & pretiosa

metalla ducem fore professus est. Iamque exulis & nota probitas, & afflicta fortuna, Lusitanum Regem & regni principes ad misericordiam allexerat. quare idoneo subsidio adiuuandum hospitem ratus Ioanne, & insuper haud negligenda quæ ab eodem ad gloriã diuitiasque proponebantur; viginti validas naues deduci, & omnibus rebus ornari quàm primùm imperat. In eam classem, præter nautas & propugnatores, Euangelici quoque præcones impositi, Aluaro Dominicano præfecto, eximiæ virtutis ac sapientiæ viro, quo rex ipse ad sacras confessiones vti consueuerat. additi prętereà non modò, vt in superiorem classem, fabri, sed etiam, ne materiæ inopia laborandum foret, cæmenta cum reliquo ædificationis instrumento. iam enim Ialophi consensu Lusitanus arcem ædemque sacram in Zanagæ ripis, opportuno ad merces exponendas imponendasque loco, excitare decreuerat. Verùm tantus hic apparatus, ac spes non sine causa conceptæ, paulo pòst in irritum cecidêre. Siquidem delata iam ad Zanagam classe, & castello inchoato (cuius etiamnum exstant vestigia) Petrus Vasæus, cognomento Bisacutus, qui classi cum imperio præerat, sine metu versantem in prætoria naui Regem Ialophum pugione confodit, vel fraudis ac perfidiæ suspicionibus incitatus, vel pertæsus cæli solique: quòd ibi paucis diebus complures Lusitani perierant. Regis morte cùm à barbaris tum à nostris valde tumultuatum: ac ne quod grauius acciperetur incommodum, naues non paruo Ioannis dolore in Lusitaniam reductę. Ita, maximi cõpendij rem, quæ & plurimos homines Christo conciliatura, & Lusitanis ad interiora commercia & inclytas Libyę aurifodinas aditum præbitura videbatur, vnius hominis iracundia momento corrupit. Veruntamen eius classis fama, bellicusque apparatus, & profugi Regis causa benignè suscepta, non parũ ad Lusitanici nominis dignitatem & commendationem in ijs regionibus profuêre. quocirca & Christianis deinde negotiatoribus maior honos fidesque haberi cœpta, & à multis dynastis ad Ioannẽ oratores cum muneribus missi, fœderis & amicitiæ causa. Itemque ipse litteras & nuntios destinauit cùm ad alios prænobiles Africæ principes, tum verò ad reges Tungubutu, Mandingæ, Fullorum, & earum gentium, quas vulgo Moses appellant, multis in rebus Christiana instituta sectantium, ac præsertim in nominũ impositione, quæ ferme à sanctis Apostolis mutuantur. Nã ad Christianorum Aethiopum sub Aegypto, sen Abassinorum Regem, qui Pretejannes dicitur, tenui fama & auditione dũtaxat iam sibi notum, propter pestilentes terrarum tractus, & noxia animalia, & vastas solitudines interjacentes, cùm id vel maximè cuperet, ex ea

parte

parte adſpirare non potuit. Cæterùm hiſce tam lætis rerum exordiis breui tota pænè Europa vulgatis, Luſitanum nomen magna vbique in admiratione eſſe: celebrari omnium linguis: nauigandi ſcientia & gloria Græcis, Phœnicibus, Carthaginenſibus anteferri. cuius laudis æmulatione incenſus Chriſtophorus Columbus Ligur, ingentis animi vir, & rei nauticæ in primis peritus; ex aſtronomica diſciplina, & nonnullis veterum monumentis, eodem ferè tempore ſtatuit, trans noti orbis terminos magna terrarum ſpatia etiam in occidentem patére: dein, experiundi & cognoſcendi ſtudio, quòd ſine magno apparatu ea res tentari non poſſet, Luſitano ante omnes Regi eam expeditionem ſuaſit; ſuam in id operam & induſtriam enixè detulit. A quo reiectus tamquam inania & fabuloſa afferret, ad finitimum Caſtellæ Regem Fernandum eodem conſilio ſeſe cõtulit. Ibi cùm nihilo magis audiretur; inuicta quadam animi pertinacia, totum ferme ſeptennium, vorando repulſas, vrgendo, inſtandoque per ſe, & per amicos; tandem aliquando peruicit; vt in eam inquiſitionem tria ſibi regio ſumptu adornata nauigia ad Hiſpalim oræ Bæticæ præberentur. Cum ijs in Atlanticum Oceanum egreſſus, Canarias primùm inſulas petijt. Inde cõtinua dierum aliquot velificatione in occaſum prouectus; inſulas aperuit nouas, quas ab re, quòd primæ occurriſſent, Principes nominauit: & expoſito milite nactus aurifodinas, loco idoneo caſtra communijt: relictoque ibi præſidio, incolas ferme duodecim, & alia inuentæ eius regionis argumenta ſecum in Hiſpaniam reuexit. Ea res, quo minus erat in ſpe, eo maiorem Fernando Regi & aulæ vniuerſæ attulit voluptatem. Ioannes contrà, dolorem haud modicum ex eo percepit: vel quòd efflorеſcenti tum maximè ad maritimæ rei gloriam nomini Luſitano, partum ab aliis in eodem genere decus officeret; vel quòd relicto ſibi à maioribus inclyto nauigationis iure ſpoliari, & vaſti Oceani poſſeſſione pelli quodã modo videretur. Ergo ad exigendos è Principibus inſulis Bęticos, eaſque in Luſitanam ditionem aſſerendas, de procerum ſententia, claſſem inſtruere quàm primùm aggreſſus eſt. ea re cognita Fernãdus mirari magnopere, cur ab Rege ſocio & amico, ignoti maris inueſtigatione, præſertim quam oblatam ille reiecerit, arceatur. cumque ſuper ea re nuntij & iuris interpretes vltro citroque fruſtra cum litteris commeaſſent, poſtremò Fernandus ad reuocandum ab ea mente Ioãnem legatos viros primarios miſit duos: &, qua erat ſolertia, ſi minùs ab incepto abducere illum poſſent, certè per varias cauſas rem conſultò iuſſit extrahere, dum Colũbus, qui in eadem loca maiore cum apparatu renauigauerat, de

 concepta

concepta spe auri argentique & opum aliarum, certiora & exploratiora perferret. Non fefellit Ioannem æstus: & dum legati sedulò tempus terunt (vt erat egregiè facetus) legationem eam neque caput neque pedes habere dixit: cauillatus oratores ipsos; quorum alter è crure claudicaret; alter, ab insito fastu leuior & elatior haberetur. Interea Fernandus magno suo compendio fœdus cum Carolo Galliæ Rege pepigerat: secundisque eius rebus commotus Ioannes, omisso belli consilio, non recusauit quominus disceptatore totius controuersiæ vterentur Pontifice Romano, qui tum erat Alexander VI. eo nomine. Is, cognita rerum causa; ne quando lis ad arma deduceretur; vltra Hesperidum insulas ad trecentesimam ferè leucam & quadragesimam ducto à Septentrionibus ad Australem polum circulo; totum terrarum orbem ex æquo bifariam secuit. Quæ pars vergebat in orientem, hanc Ioannes, facta sibi ob iuris antiquitatem optione, desumpsit: occidua Fernādo relicta. Ex eo tempore in peruestigandis ignotis regionibus ab Lusitano & Castellano mira vtrinque virtute certatum est, & Fernandi Carolique Cæsaris auspiciis idem Columbus, aliiq; deinceps immortalitate dignissimi viri, ad occasum meridiemque immania terrarum spatia, cum incredibili prouentu auri & argenti, subinde patefecére: quo maximè subsidio Castella postmodum tantos tamque assiduos terra marique sumptus, propè infinita pecuniarum erogatione sustinuit. At ex Lusitana parte, superiorum ducum laudem non adæquasse modò, verùm etiam superasse visus, è Ioannis familiaribus egregia fortitudine & constantia vir, Bartholemæus Diazius. huic, non modò cum ventis & mari, sed etiam cum sociis naualibus diu luctandum fuit, nauigationis longissimæ tædio fessis, & reuersionem quotidiano conuitio efflagitantibus. quorum ille cùm ferociam & expostulationes prudentia ac lenitate sedasset, Cani columnas longo interuallo transgressus, insanum terræ projectum denique patefecit: qui ab interiore Æthiopia per directam longitudinem leucas amplius sexcentas in meridiem excurrit. neque tam portentosa magnitudine teterrimisque insuper tempestatibus deterritus est, quo minus promontorium flecteret; ac totum terrarum orbem magnanimis & experientibus viris peruium demonstraret. Hoc tam felici ausu peruentum ad Insulam, quam sanctæ Crucis à columna ibidem posita nominarunt, leucas vltra Cani limites omnino trecentas & quinquaginta. tum, deficiente iam commeatu; sexdecim ferè mensibus nauigando consumptis, in Lusitaniam reditum est, cumque in explicando apud regem itineris totius progressu Diazius
ad

ad descriptionem ingentis illius promontorij deuenisset,(frontem Africæ nonnulli dixere) idque ob atrocissimas circa ipsum exortas tempestates, procellosum caput iure appellandum affirmaret; quinimo, Bonæ spei caput esto, inquit Rex,(quod illi deinde nomé stabile firmúmque permansit) quippe cùm tanta ab occasu distantia, ac tam enormi in Austrum procursu, ad optatas Orientis opes & Asiatica emporia Lusitanis digitum pænè videretur intendere. Sed quoniam commercij orientalis iterum iam incidit mentio, quod Africi maximè & Asiatici littoris nauigatione constat; locus postulare videtur, vt de vtroque littore breuiter, quoad instituti operis ratio patitur, explicemus. Ab Olisipone præter Gaditanum fretū in meridiem nauigantibus, ad læuam est Mauritania. inde magno ambitu curuantur littora per Autololas, & Ichthyophagos populos (ea regio Guinea est) trans Cancri tropicum, ad vsque Pagelungos Æquatori subiectos, & Agesymbam, qui antiquis noti orbis est terminus. hosce vno omnes vocabulo Hesperios Æthiopas, sicuti Eoos, qui oppositam Africæ partem tenent, prisci cognominarunt. Dein, per longissima spatia, obliquo trans Æquatorem & Capricornum excursu, ora vastam in prominentiam cuneatur; id Bonæ spei (quod diximus) caput seu promontorium est. hinc rursus in Septentriones longissimo tractu per immanes & obscuri nominis populos Obios, & Cafres, & Madagascarem olim, nunc Diui Laurentij insulam, reflectitur littus ad nota iam antiquis promōtoria Prasum & Aromata: quorum alterum hodie Mosambicum; alterum à Praso quingentis leucis & quinquaginta disiunctū, Guardafu vulgus appellat. is Africi littoris extremus in Orientem est limes. inde præter duos inclytos sinus, Arabicum & Persicum, quibus in modum peninsulæ felix Arabia cingitur, rectus in eam regionem traiectus est, quæ, Indo & Gange duobus clarissimis inclusa fluminibus, India nominatur. In hac montes à Caucaso ad Cori promontorium, quod Comorini caput incolæ vocant, leucas circiter quadringentas perpetuo in Austrum iugo porrecti, circunfuso Oceano ingentes oras efficiunt duas: quarum altera in Occidentē obuersa, prænobiles vrbes continet, Calecutum Malabarici regni caput, emporiúmque nuper omnium frequentissimum; itémque Cocinum, Cananorem, Goam, aliásque complures: altera in ortum spectans, à Comurino tractu per Bengalæ fines, qua Ganges in Oceanum influit, pérque Pegusia, & eius tractus alia ditissima regna (quam terram Ophir ac Tharsis quidam haud sanè absurdis coniecturis existimant) desinit in Auream Chersonesum: qua in regione prænobile emporium Malaça visitur hodie. A Cori promontorio

torio, ad Siculi freti similitudinem, exiguo admodum spatio auulsa cernitur insula Ceilanum: quam grauis auctor Ioannes Barrius Lusitanus multis rationibus Taprobanam olim fuisse contendit, ab ea obliquus in Auream Chersonesum, & Chersoneso vicinam ingentem insulam Somatram cursus est; quam Geographorũ vulgus Taprobanam putat. à Somatra porrò ad nobilissimas insulas plurimasque, Iauas majorem & minorem, Borneum, Bandam, & Molucas, & Lequios, & Iaponios tenditur. itemque ad continẽtem oram Camboiæ, Ciampę, Caucincinæ, ac Sinarum. vltrà, Lusitanis incomperta nauigatio est. Harum autem regionum pleræque, longè alio atque Africa terra situ ac feracitate, plurimis riguis, & solo cæterisque syderibus mirè fauentibus, in omnes mortalium vsus deliciásque pro sua quæque natura varias fruges, metalla, odoramenta, plantas, lapillos, medicamina propè ad certamẽ effundunt, quæ paulo ante hanc memoriam, certis emporiis admodum vili coempta, Mahometani ferme Iudæíve institores, vel sinu Persico in Commagenem & Syriam, vel Arabico ad vrbẽ Heroum Suezium, atque inde camelis Alexandriam conuehebant; Ægyptio Sultano, qui tum iis regionibus imperabat, pluribus locis persoluto portorio: quæ res Memphiticum ærarium magnis quotannis pecuniæ accessibus augebat. Hanc adeò quæstuosam negotiationem Ioannes, ducum suorum peritia & felicitate inuitatus, omni spe sibi enitendum existimauit; vt, si qua posset continuato per Oceanum cursu, ab Ægypto Syriáque in Lusitaniam auerteret, non solùm vt, ingenti Lusitanicæ rei incremento, Christiani nominis hostium vectigalia quàm maximis afficeret detrimentis; sed multo etiam magis, vt eadem opera pluribus locis Apostolicam disciplinam vel vetustate iam obsoletam renouaret, vel ad id tempus incognitã, Deo adjuuante, per administros idoneos institueret. constanti quippe didicerat fama, non paucos in Oriente superesse populos, partim qui simulacra ex vetere gentium errore adorarent; partim etiam, qui acceptum à Christi nuntiis Euangelium, & sanctissima bene viuendi instituta, sed tempore præcedente multis deformata vitiis, vtcunque retinerent. In iis, Æthiopum Orientalium, seu Abassinorum, cujus modò meminimus, Regem, Christi cultorem quidem illum, veruntamen à Romani Pontificis auctoritate disiunctum, cum Ecclesia Catholica in gratiam reducere vehemẽter optabat: simul etiam ratus, quòd longè latéque imperaret, fore vt eiusdem opibus auxilióque aditus sibi ad Regum Indorum amicitiam & expetita commercia pãtefieret. Hoc ille consilio certos homines per mare nostrum ad explorandas Indicas & Æthiopicas res destinauit. qui, ob ser-

ob sermonis inscitiam, rei difficultate deterriti, cùm Hierosolymis infecto negotio rediissent; suos denique Arabicæ linguæ bene peritos, Petrum Couillanium & Alphonsum Paiuam, ejusdem rei causa dimisit, cum eiusmodi mandatis ac litteris, vt alter alterius prouinciam, si res ita ferret, posset accipere. ij, Alexandriam delati, Memphim inde mercatorum habitu petière, atque ex eo loco per sermonis Arabici symbola cùm se Mahometicis viatorum turmis facilè miscuissent; ad Arabici littoris vrbem Elanam, hodie Torum, transitu Hebræi quondam populi insignem ac denique Adenum (id oppidum sub ipsas Arabici maris fauces est munitissimum, Maddena gens olim dicta) incolumes peruenére. Ibi, cùm ad læuam esset India, ad dexteram Æthiopia; sic inter se munera partiuntur, vt alter Abassinum adeat Regem, alter Indica perlustret emporia; ac rebus demum peractis, Memphim rursus ambo conueniant. hæc inter eos neutro discrepante condicta. verùm à digressu longè dispar fuit vtriusque exitus. Paiua in Abassinos profectus, antè quàm Regiam attingeret, incertum quo genere leti defunctus est. at Couillanius felici nauigatione ad Indos delatus, totam illius commercij rationem probè compertam in commentarios retulit: ipsa verò Indica emporia, Goam, Calecutum, Cocinum, & cætera suis quæque locis in hydrographica membrana ex fide adnotauit, quã à Ioanne Rege in id ipsum acceperat. inde, cùm per Arabicum Oceanum in Africam trajecisset; ab Aromata ad Prasum promontorium, & Rapti hodie Sengi fluminis ostia, & Melindem, & Quiloam, (cui Raptæ olim nomen) & Sofalam littoribus peragratis, partim ex consentiẽte nautarum testimonio, partim ex incolarum capillatura & colore, Hesperiorum Æthiopum haud absimili, in eam sententiam est adductus, vt oram ad Bonæ spei promontorium pertinere, & circumnauigari posse proculdubio crederet. quibus rebus mirum in modum alacer, & reuisendi socij cupidissimus, cùm ad præfinitum tẽpus Memphim se contulisset; repentè ab inimicis fit certior, Paiuã ipso profectionis initio diem obiisse, percussus tam inopinato nuntio Couillanius, licèt in patriam redire vehementer optaret; tamẽ, quod præclarè meminerat, quanto Ioannes rerum Æthiopicarum studio teneretur, suas vel rationes vel desiderium regię voluntati posthabere constituit. in præsentia ad eum de Paiuæ obitu, deque sua peregrinatione perscribit: se India explorata, littus etiã Æthiopicum ad Sofalam vsque, aurifodinis prænobilem terram cum cura lustrasse: nec sibi esse dubium, quin ad bonæ spei promontorium ora continens protendatur. id adeò, tum ex fama sermoneque hominum; tum è cosmographica & nautica ratione constare sibi esse

 in ani-

in animo, quandoquidem Paiuam in ipso rerum aditu mors oppresserit, eius vice in Æthiopiam reuerti, vti, Deo bene iuuante, inita cum Abassino societate, cognitoque illius imperio & institutis, cuncta postmodum certa ipsemet in Lusitaniam referat. interea ne desisteret Ioannes cœpta, fidenter ac strenuè prosequi. nauarchos circunuectos iam extremum illud Africæ promontoriũ haud ita difficili negotio (paululum modò adnitantur) ipsismet Quilois vel Melindijs ducibus in Indiam vtique peruenturos. rem esse gloriæ pecuniæque plenissimam. Hasce litteras & commentarios nauticamque membranam cum Hebræis notis è Lusitania mercatoribus, qui Memphi negotiabantur, ad Regem perferendas dedisset; ipse confirmato ad rem cõficiendam animo, retro in Æthiopiam iter intẽdit. Imperabat Abassinis tum Alexander, quintus ab Serfadeneghil, qui accisis à Turca iam opibus, regium nomen ac maiestatem vix atque ægre tuetur hoc tempore. is venientem ad se Couillanium, quanquam haud planè certus vera ne afferret, magis tamen propenso ad credendum animo benignè accepit, non mediocriter lætus à tam longinquo ac tam Christiano Rege societatem & amicitiam suam per nuntios & per epistolas expeti, cumque de Ioanne, deque alijs Europæ Regibus multa didicisset, remissurus iam cùm litteris Couillanium, repentè demoritur. successit ei longè alius ingenio moribusque frater Nahu. is non modò Lusitanum Regem dignatus respõso nõ est, sed ne ipsum quidẽ nuntium ad suos redire permisit. ita Couillanius, cùm neq; ex Æthiopia euadendi facultas, neque in Lusitaniam scribendi occasio præberetur; ob diuturnam absentiam videlicet pro mortuo est habitus, quoad aliis demũ è Lusitania missis eodẽ legatis (vt in loco dicemus) apparuit. Inter hæc Ioannes occultis virtutum facibus agitari, noctes inquietas exigere, oblatam sibi laudis æternæ materiẽ in dies attentiùs intueri, omnes vias rei perficiendæ cõquirere. ast vbi eorum sermone, qui ex Ægypto venerant, & Couillanij litteris ac rationibus animari se vidit; tum verò inchoatam nauigationẽ quantouis periculo sumptuque ad exitum perducere sine vlla dubitatione decreuit. Iamq; in talẽ ac tãtã expeditionẽ, ex ea, quæ tum erat copia, clarissimos destinauerat magistros ac duces; & cõtra sæuientis Oceani ferociam & impetum naues iusserat ædificari vel materiæ firmitate vel structuræ genere validissimas; cum tantis interuenit conatibus mors, bonis omnibus, atque ipsi præsertim Emmanueli, quem, Alphonso filio dudum extincto, Ioannes hæredem instituerat, admodũ luctuosa. duplici quippe cognationis vinculo Ioannem attingebat Emmanuel; quòd & Fernando
Ioannis

Ioannis patruo natus erat; & sororem ipsius Eleonoram lectissi-
mam feminam Ioannes habebat in matrimonio. sed præter hanc
tantam necessitudinem, quod in regia propinquitate perrarũ est,
ipsum, a quo regni hæreditatem sine controuersia exspectabat, ob
singulares eius virtutes Emmanuel diligebat vnicè, & annos ei
qua plurimos ac læta pariter omnia precabatur. quo etiã acerbius
tulit, multisque & veris lacrymis prosecutus est patruelis obitum:
ac iustis demum funebribus illi ex maiestate regia persolutis, ad
omnem regni administrationem, sed ad res præsertim Indicas, a-
criter animum intendit. nam & in ipso ætatis robore, septimum &
vigesimum agens annum, alacer in primis erat & vegetus, &
in studio laudis ac famæ nulli antecedentium Regum secundus;
& eo maiore studio institutę cõquisitionis ardebat, quòd se ad tã-
torum periculorũ tamque diuturni laboris, ac diligentiæ fructus
decerpendos ab omni æternitate diuinitus destinatum esse prope-
modum cerneret. Ac nihilominus, ne sibi præsertim initio regni
nimiũ præsidere videretur, in consiliũ super tali tantaq; re proce-
res ac seniores adhibuit. In eo conuentu sententijs valde certatũ.
Erant qui nauigationes lõginquas in vniuersum improbarẽt. si rẽ
nauticam experiri placeat; sat ampla & nota in propinquo maria
patere; sin (quod fortè magis è cõmuni re sit) victui & frumẽtatio-
ni cõsulere; ex alienis regnis, atq; adeò ex ipsa Germania, colonos
in Lusitaniam in id ipsum accitos. Quin Curucensis & Lauranus
ager, ac tota illa inter Eboram Tagumque spatiosa planicies vel
vitibus cõserenda, vel vbi liceat aratro proscindẽda plebi desidio-
sæ atq; inopi diuidatur? sin belli gloria solicitet animos; hærere
penè in visceribus Mauritanã pestem, ex qua nouæ in singulas ho-
ras insidiæ, latrocinia, cædes, calamitates immineant. lõgè profe-
ctò vtilius tutiusq; in proximos Christi hostes, quàm in remotos &
innoxios populos, certo cum damno ac periculo, incerto vel exi-
guo cum emolumento Lusitanica arma posse conuerti. octogesi-
mũ iam annũ per assidua naufragia immanesq; sumptus tot clas-
ses in Austrum nauigare. quid inde nisi vilissimos Æthiopas, Lusi-
taniæ onera veriùs quàm ministeria, & ebur inutile, & friuola pal-
mę folia reportari? Nã quod de aurisodinis fama increbuerit, ver-
ba profectò regulos dare: quibus importari nouas opes, & solitu-
dines exustas, ac totius illius tractus pestilentiã frequentari vehe-
mẽter expediat. Proinde ad Lusitaniæ decus & rẽ tuendam augẽ-
damq;, dispersas regni vires contrahat; finitima remotis anteferat
bella; vel, si ad agriculturam domestici pœniteat soli; præpingues
potiùs Mauritaniæ glebas, & frumentarios cãpos, quam aut Afri-

inaccessa

inaccessa commercia, aut sterilem interioris Libyę arenam & squalentia deserta respiciat. Alij contra: neque susceptos ad eam diem labores ac sumptus, qua dignitatis, qua compendij nomine, irritos fuisse, (quod ipsum frequentes ab ignotis etiam Regibus legationes & vectigalium incrementa quotidiana testentur) & nouam hāc Indiæ conciliandæ diuinitus oblatam occasionem, eiusmodi esse, vt non modò sine magno detrimento, verùm etiam sine summo dedecore omitti non possit. scilicet diuini spiritus virum Henricum illum, tanta animi magnitudine, præclarum hoc iter ingressum, ac tanta perseuerantia spretis iniquorum obtrectationibus, tantam gloriæ segetem posteris reliquisse; ac deinde Alphonsum, & nouissimè Ioannem ipsum, qua virtute, quo consilio Reges? toto impetu eisdem institisse vestigiis; vt in ipso demum Indiæ pænè vestibulo, Emmanuel successor, viris, opibus, ætate florentissimus repentè deficeret. in magnis arduisque negotiis non esse res illico ad calculos reuocandas: vbi conatus ipse, vt votis minimè respondeat euentus, apud æquos tamen rerum æstimatores loco successus ac præmij sit. Pergeret porrò felix quò numen tantis támque apertis significationibus duceret; neque à tam laudabili cępto abduci se cuiusquam ignauia seu cunctatione pateretur. Media fuit multorum sentētia: quibus non tam dimitti contracta iam & instituta commercia, quā nouis quærendis instituendisque modum tandem aliquando imponi placebat. Quid enim à tanti Regis tum prudentia, tum dignitate magis alienum esse, quàm partis iam ita multis, vt conseruari vix possint, incertas captantem spes, nouis quotidie ventis, tempestatibus, vadis, æstibus atque recessibus bellum indicere? & inexplebili curiositate alias atque alias oras nullo propemodum fructu vel operæ pretio perscrutātem, cum rerum natura pugnare, & ipsa denique mundi claustra velle perrumpere? Frequentes procellas, crebra naufragia, imminutam Lusitanię sobolem, voraces classium impensas, &, super hæc, infinitam itineris longitudinem reputaret animo. quæ ipsa vt maximè Deo fauente vincantur, & flatibus vndique obsecundantibus, perueniatur in Indiam; ecquid tandem spei sit. occupata iam ab antiquis ac proximis negotiatoribus mercimonia, ad ignotos & alienigenas traducendi? Quis porrò præter, potentissimos Indiæ, Syriæ, Ægyptíque (vt de reliquis taceatur) dynastas ac reges, vbi per aduentitios commeatus portoria sua reditúsque imminui senserint, quietem acturos? quibus, si damno vel dolore irritati ad arma consurgant; vix Europa tota conjunctis viribus, nedum Lusitania sola possit obsistere. Nam quod nonnulli maiorum in hoc genere studium & cōtentionem opponant; neque

Henri-

Henricum ad Indiæ regiones adſpiraſſe vnquam,& Ioannem adulatorum blandimentis potiùs,quam ſuopte ingenio,in hæc vigilãtium ſomnia veriùs quàm conſilia inductum.quę quoniam intempeſta morte oppreſſerit Deus immortalis; videat Emmanuel ipſe, integris etiam tum viribus, quid agat: neu per inanem fiduciam ea ſuſcipiat, à quibus cum leuitate ac damno poſtmodum cogatur abſiſtere. Hæc & alia id genus cùm & ii, qui in conſilio aderant,& cæteri, vt fit, pro ſuo quiſque ſenſu loquerentur; plus tamen apud regem & decoris auidum, & fidei propagandæ ſtudio incenſum, honeſtas & pietas, quàm metus aut diffidentia valuére. Cæſa & conuecta iam antè materia; naues in præſentia duntaxat quattuor ad explorandum agiles, ad tolerandum firmas, delecto milite,nauta,commeatibus,tormentis inſtrui: & quantum humano conſilio prouideri poſſit, contra omnes caſus quàm diligentiſſimè optiméque adornari jubet. Prætoriæ inditum eſt nomẽ à ſancto Gabriéle, non ſine cauſa:vt quæ ex orbe noſtro ad antipodas viam euangelio muniebat;ſub tutela præſidioque lateret Archãgeli potiſſimum eius, qui primus è cœlo terris olim attulit Euangelium.huiuſce nauis curſum regebat Petrus Alãquerius, qui aperiẽdo Bonæ ſpei promontorio paulo autè interfuerat. Secundam Archangelo Raphaëli,viatorum duci ac tutori,dicarant.Paulus Gãma præerat,nauclerum habebat Ioannem Conimbricenſem. Tertiam Nicolao Cœlio nauarcho; Petro ſcholaſtico gubernatore, incertũ vnde,Berrium appellabant.Quarta,ſine milite ac ſine nomine,vehendis duntaxat in ſupplementum cibariis, a Conſaluo Nonnio Gãmę domeſtico ducebatur. Propugnatores in vniuerſum & nautæ centum & ſexaginta non amplius explebant numerum. iis omnibus ab Emmanuele præficitur ſumma cum poteſtate Vaſcus Gamma Pauli frater, ſingulari prudentia ac fide, &, quod caput erat, inuicto animi robore vir : cuius patrem Stephanum, nuper vita functum, Ioannes Rex ad munus id ipſum iam antè delegerat.Huic,præter mandata & litteras ad Indiæ reges, Couillanii quoque membrana & commentarius attributus. Agebat eo tẽpore Emmanuel in oppido Tranſtagano,quem Montem majorem vocant:huc euocatum Gammam & ſocios,in magna procerum corona,magnificis promiſſis,& pia in primis & graui oratione, ad talem & tantam expeditionem eſt adhortatus.deinde vexillo Crucis per intimum ſcribam publicè expanſo, nixis genibus Gamma ſolenni ritu in Regis verba jurauit, eodemque accepto vexillo, plenus bona ſpe & miro nauandæ Regi operæ ſtudio incenſus, Oliſiponem vnà cum comitibus petiit.ibi in MARIÆ Virginis æde, quã

ad fau-

ad fauces portus olim Henricus in idipsum exstruxerat, sacris omnibus ad propitiandū cœleste numē ritè procuratis; præeunte eum hymnis & cãticis agmine sacerdotū, nauarchi, & cætera turba cum ardentibus cereis, eodem ordine supplicantes, nudis pedibus ad scaphas vsque deducti. Mœsta cū fletu sequebatur ciuitas, quasi tā lecta ciuium manus ad manifestum exitium rueret. Ac quãdiu lætis de more vocibus, ac vario tympanorum tubarumq; cõcentu anchoras moliuntur, rudētes expediunt, & reliqua munera certatim obeūt nautæ; mirā hilaritatē vultu præ se tulit Gamma sociique. ast vbi solutis anchoris, ac sublatis iam antennis, vltimum signum profectionis insonuit; tum verò mutuo cōspectu partim integratæ, partim coortæ omnibus lacrymæ: nec modus fuit quoad vehemētior Boreas naues in altum prouectas ex oculis abstulit. Id accidit anno post Christum natū millesimo quadringētesimo nonagesimo septimo, ad vij. Idus Iulias; anni tempore (vt postea cōpertum est) minimè idoneo. Veruntamen regente cursum Deo; paucis mēsibus ipsum Bonæ spei promontorium prætervecti, ad aquationem, quæ dicitur Sancti Blasii, peruenēre. Auctorem habeo, circa id promōtoriū atrocissima tēpestate jactatos nautas reditum in patriam expostulasse: cùm nihil suadendo rogandóve proficerent, de coërcēdo per vim præfecto agitasse cōsilia. Ea re cognita, magistris vincula injecta; Gammam ipsum gubernatoris officio egregiè functū. Alii minimè spernendi scriptores, neq; ita periculosam eā nauigationē fuisse referunt; nec vllius in Gammam conspirationis meminère. Vtcunque res habeat; ad eum, quem dixi, locum appulsi, vagantes in littore Æthiopas clitellatis insidentes bobus opimis, & festiuo tripudio & fistularum cantu se oblectantes vident. Adhibiti confestim interpretes, cùm nullum sermonis commercium reperirent, partim nucibus, partim æteis crepitaculis, vitreis globulis, aliisque id genus crepundiis, quibus mirum in modum capitur gens; ad pecora boueśque inuicem permutandos alliciunt. Quo in negotio cùm se admodum difficiles præberent barbari, rixa (vt fit) excitata, ne gentem planè abalienaret Gamma vela fieri statim imperat. Sæua inde procella jactati, vltra Diazii terminos leucas circiter quinque, ad Planas quas vocant insulas processère. Ex eo loco, aduersis æstibus admodum retardantibus, lentè rursus ad oram Zanguebaris appulère ipso Christi die natali: ex quo littus id Natale appellatum. Ex eo littore flumen ingens in Oceanum euomit se: quod aquãdi causa ingressi festo Epiphaniæ solēni, Regum flumen ex eo dixère: & quòd ab incolis admodum amicè benigneque tractati sunt, ei Aquationi à Bona pace inditū nomen.

Quintum

Quintum diem Gamma ibi moratus, mira cum barbaris familiaritate contracta, discessit, ac propter concitatiorem ęstū veritus, ne qua in vada ferretur; adeò longè a continenti cursum tenuit, vt & Sofalam regionem & Fluenta promontorium nōctu per imprudentiam prætererit. Inde reflexo iterum ad continentem itinere, conspicatus nauigia palmeis velis vasti amnis ostium inuehi, subsecutus, accolas reperit minùs iam atro colore, & cultiore vestitu, & Arabici sermonis nonnihil peritos: à quibus, Fernando Martinio interprete, accepit, haud procul, ejusdem ferè magnitudinis naues, albosque homines commeare solitos. quæ res, quòd Indiam significare haud dubiè videbantur, ob id loco ac flumini, Bonasigna, nomen impositum: & amicitia cum barbaris inita, subductæ naues, & multis locis refectæ. Ibidem columna cum titulo Raphaëlis Archāgeli de more fixa. Cæterùm, ne nimis læto successu Gamma efferretur, multos ibidem ex eius comitatu, gingiuis horrendum in tumorem ac putredinem escrescentibus, fœda corripuit lues, quosdā etiam absumpsit. cuius causam tum in cœli grauitatem, (quòd è crebris æstuariis terra valde palustris & vliginosa est) tum in corrupta salsamenta, quibus iamdiu propter inopiam victitauerant, contulére. Mense iam ibi per multa pericula exacto, solutis anchoris littus legentes, quinto die ad Mosambicum accedunt. Id oppidum insulæ Prasiæ cum tutissimo portu quamquam exiguo, situm in ipso flectentis se oræ cubito, à dextra Sofalæ aurifodinas, à læua Quiloam vrbem habet insignem; & quamquam ob circumfusum æstuarium, sterili & insalubri est admodum cœlo, tamen in satis magnā frequentiā loci opportunitate deductum est. Mahometani ferme tum inhabitabant, Abrahemo Quiloæ tyranno subjecti: perque prætorem (xequem Arabes vocant) ab eo regebantur. Aduersus id oppidum, ad quatuor passuum millia, sunt insulę, quę à columna ibidem a Vasco posita, sancti Georgij nominantur, ad eas insulas cùm Lusitani stetissent, ab iis, qui à Mosambico explorandi causa prodierant, initio pro Turcis vel Saracenis habiti, facilè cum xeque per munera, & vinum, & scitissima saccari condimenta, quorum auidissima gens est, pacem & amicitiam iniêre. atque etiam duo in Indiam vsque nauium magistri mercede ab eodem impetrati, & omnis generis cibaria abundè suppeditabantur. ast vbi per Abassinos quosdam Æthiopas, qui pictas Angelorum imagines in Gāmæ naui conspexerant, & cum eo de rebus Abassinis deque religione fuerant collocuti, Europæos & Christianos esse vulgatum est, confestim hospitalitas omnis in odium versa, & nostri telis ac sagittis aquatione prohiberi cœpti. simul, accepta iam pecunia, perfidi

magistri

magiſtri clàm aufugêre. Nondum apparuerant gentibus iis, nouæ ſubtilitatis & operis admirandi balliſtæ, oblongum in tubum & æqualiter teretem ex ære fuſili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ ſingula mittunt ſpicula; ſed inexcogitata priſcis ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos cum incremēto multiplici rapiendos, certo primùm nitrati ac ſulphurei pulueris modulo temperatæ, inſertos dein ore patente ferreos ex arte globos catenáſq; & alia obturamēta, fulminū inſtar flāmis eluctātibus, cū horrēdo fragore cōtorquēt. Ejuſmodi tormēta cōplura Luſitan⁹ de more diſpoſita & collibrata ad nauiū feneſtellas habebat: ſed ab iis exercēdis, ne perterritos metu incolas abalienaret ab ſe, cōſultò abſtinuerat. Verùm vbi fraudem ac vim & ſuos pænè circumuentos animaduertit; indignatione commotus, extemplo diſploderēt, magiſtris edixit. Illi ſine mora exſequuntur imperium. ac primò videlicet fumus ater, & fumo intermicantia fulgura & crebra tonitrua cœlo ſereno, attonitos defixóſque rei nouitate barbaros tenuere. Aſt vbi ante pedes prætoris ipſius, momento laceri & exanimes quatuor ſimul viri conſpecti ſunt; enimuero tum, quaſi haud dubie infenſo infeſtoque numine, correptis vndique ac pænè depreſſis turba nauigiis, lymphati amentéſque in proximam continentem ex inſula ſeſe cuncti proripiunt. Inde prætor, animo vix tādem è ſumma trepidatione collecto, ſupplices ad Gammam oratores placandæ iræ & ſui purgandi gratia tranſmiſit. ſi quid minus amicè in hoſpites conſultum ſit, id ſuo conſilio nequaquam eſſe factum. magiſtros, qui mercedem fraudulenter abſtulerint, iam non eſſe in ſua poteſtate; quòd alter in auia & interiora ſeſe abdiderit; alter ſubitis machinarum ictibus fœda laceratione diſcerptus, perfidiæ pœnas luerit. Sed & integram mercedem ſe Gammæ redditurum, & alium ipſorum loco magiſtrum ſuffecturum, nauigationis Indicæ peritiſſimum. Gamma, quòd pluribus diſceptandi tempus non erat, remiſſa mercede, magiſtrum accepit, multo etiam prioribus nequiorem: quippe, vt à Moſambico profecti ſunt, ita inſtituit iter, vt nauigia in periculoſas quaſdam ac deſertas impulerit inſulas; facilè confiſus, ob natandi peritiam, ſe noctis ſilentio, vt alii duo fecerant, euaſurum. ſed intentiùs cuſtoditus, fraude comperta, vapulauit egregiè. ob id inſulæ Verberati appellatæ. Quo ille ſupplicio magis etiam efferatus, Luſitanos perditum ire omnino conſtituit, ac per ſummam diſsimulationem, quaſi planè reſipuiſſet, compoſito ad omnem æquitatem ac ſummiſsionem ſermone vultuque, vrbem Quiloam ait eſſe in propinquo, rerum omnium copia refertiſsimam, & Chriſtianis Abaſsinis atque Indis frequētem.
quando

quando ad Mosambicum res non conuenerit; ibi Lusitanis, omniū generum cibaria mercésque Indicis haud inferiores, summa popu-li voluntate affatim suppeditatum iri: prætereа, cursum ex eo loco in Indiam esse certissimum. Hoc ille artificio mēdaciisque Gammam in vltimum exitium pænè impulit. Iam enim de strage ad Mosambicum edita Quiloam peruenerat rumor. nec dubium erat quin, si eò ventum esset, ciuitas armis viri[s]que potens, ac Mahometicæ superstitioni addicta; & insuper damno ad Mosambicum accepto irritata, communis doloris graues pœnas à Lusitanis exactura esset. auxilio fuit vehementior aquarū impetus, quo præter Quiloam abreptis nauibus portum occupare nō licuit. Ea spe dejectus Æthiops, tamen à malitia non discedit. Cùm nostros omnium rerum inopia valde laborare intelligeret, quoniam Quiloæ accessu prohibiti fiūt, Mombazam vrbem docet non longè abesse, in qua multi etiam Christiani versentur, & omnia ad victum cultumque necessaria abundè suppetant. Si Vasco placeat; propediem se duce naues in optima statione futuras. Nec recusauit Gamma, partim rectoris suasu, partim etiam vltima pęnè iam necessitate compulsus, ad vrbem appropinquanti, vt nuper ad Mosambicum, sic ibidē obuiam proditum a Regis exploratoribus. qui ab insidioso cursus rectore clàm in nostros incitati, simulata beneuolentia, ad Regem redeunt; ingentis prædæ occasionem oblatam demonstrant, modò intra portum aduenæ perducantur. Haud surdis auribus dicta. omnibus blandimentis, muneribus etiam, jubet Christianos ad commercium & hospitium benignè inuitari. Paschalia tum aderant festa: & paulo antè ad insulam sancti Georgii ara excitata Lusitani, expiatis confessione criminibus, cœlesti pane sese munierant. quo etiam majorem in tempore diuinam clementiam opemque sensere. quippe ipsas iam portus fauces intrantibus, ex vrbe permulti cum ficta gratulatione & concentu obuiam prodierant; ac sine armis in naues accepti, ouantes lætique certo ac præsenti iam lucro, nostros perfida simulatione ad omnē hilaritatē inuitabant, cùm nouum subitò periculum, parato iam exitio, nihil tale suspicātes Lusitanos eripuit. Dum enim ad auram excipiendam Gammæ nauis tardiùs circumagitur; veritus, ne illam in proxima vada æstus abriperet, magno repentè clamore jaci anchoras jubet. quam ad vocem cùm naualis turba huc illuc præceleri festinatione discurreret; rati proditores detectas insidias, vt est omnis malitia suspicax & meticulosa, illico è nauibus in subjectas lintres certatim cuncti cū ipso proditionis magistro desiliunt, & fugā capessunt. ac tum demum Lusitanis fraus ac pernicies patuit. Gratiæ ingētes pro

tam insigni beneficio superis actæ. & quoniam reliquum littus sat frequens vicis & oppidis esse dicebatur, Gamma cursu in Septentriones directo, postridie Mombazam aduentātia nauigia duo Saracenorum intercipit. è quibus duntaxat tredecim (cùm cæteri se in pelagus eiecissent) in potestatē venère. ij, ne locus iterum dolo daretur, separatim singuli interrogati, sine vlla variatione respondent, in eadem ora celebre oppidū esse Melindem, rege in aduenas omnes mirè benefico, in primisque hospitali. ibi nec instrumenta nautica, neque cōmeatum optimum, neq; duces in Indiam defuturos. His rebus auditis, captiui benignè habiti; iisdemq; regentibus, cùm ad Melindis conspectum ventum esset; quidam ex ijs, vt videbatur, auctoritate præcellens, munus adeūdi regis, & cōciliandæ amicitiæ, sibi deposcit: & Gammæ permissu in vrbem delatus, Lusitanorum probitate moribusq; extollendis, & alijs ad tēpus accommodatis rationibus, regem, satis per se ad officium humanitatémque propensum, facile in aduenarum cupiditatem & amorē impellit. Dein, biduo nuntiis & xenijs vltro citróque mittendis insumpto, Gamma, ne regi diffidere videretur, in portū læto nauium ornatu concinentibus tubis inuehitur. Huic obuiam regis filius natu maximus (nam pater morbo senioque implicitus decumbebat) cum honestissimo comitatu profectus, in scapham, quo Gamma excipiendi eius causa descenderat, hilari vultu trāsiliens, peregrinum arctissimè familiarissiméque complectitur. inde cùm alter ab altero multa per interpretes amicè admodum quæsissent; petere atq; orare instituit, vt ad parentem iacentem in lectulo adire ne grauaretur. id fore senigratissimū, se interea apud naues cum paruo filio pro obside remansurum. Ad ea cū respōdisset Gamma, sui regis mandato prohiberi se quominus exscenderet; nobiles duos è comitatu pro se in vrbē misit: quibus rex cum cæteris valde se comē & honorificum præbuit. Præterea, de perito itineris duce magna regis voluntate impetratum: atque illi vicissim Gamma tredecim, quos dixi, captiuos benignè donauit. quibus officiis, & mutuę beneuolentię significationibus, hospitij noui iure magis magisque firmato, ea denique lege Gamma discessit, vt in reditu polliceretur se illac iter esse facturum, quò regis Legatos ad Emmanuelē honoris & amicitiæ causa transueheret. A Melinde ad Malabaricum Indiæ littus leucarum ferme septingentarū traiectus est; id spatium altero & vigesimo die feliciter emensi, tanta gratulatione ad Calecuti orā accessére, quasi transactis iā rebus incolumes ad patrios lares & incunabula rediissent. Iulio ineunte Olisipone soluerāt; mensibus ferme vndecim in itinere insumptis,

circa

circa Maij exitum in Indiam deferũtur,per incommodo sanè tempore. etenim in ijs regionibus cùm alia multa admiranda, tum illud in primis omnium physicorum ingenia superat; quòd in eadem cæli plaga; pari solis accessu recessuq; ijsdem anni mensibus, ab ortu trans Gatis iuga,quæ recto ad Cori promõtoriũ excursu,quẽadmodum supra demonstratum est,totam Malabaris longitudinem intersecant,æstas ac siccitas;ab occasu cis Gatem hyems & assiduæ pluuiæ sunt.vt in tanta locorum propinquitate,quod ad rationem tempestatum attinet, ijdem penè populi sibi mutuò antipodes videantur esse. Quam diuersitatem, quæque de æquinoctiali circulo ac torrida zona antiqui falsò opinati sunt, & alia eiusmodi permulta,si quis apud se diligentiùs reputet; profectò intelliget,omnia quæ in cælo quæque in terris fiunt, non ad necessitatẽ fati, vel ad fortunæ temeritatẽ;verùm ad vnius omnipotentis Dei liberã voluntatem ac prouidentiam esse referenda. Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram est appulsus; in ea Malabaris parte; hyemis erat initium:cùm altera; quæ ad ortum est,maximis iam tum caloribus æstuaret. itaque licèt periculosam admodum in salo stationem esse intelligeret; subeundos tamen portus,nisi ex Malabarici Regis auctoritate; nequaquam existimauit. Is Rex in primis Indiæ clarus perhibetur ac potens: quippe quem cæteri eius tractus Reges principem ac superiorem agnoscunt, & patrio sermone Zamorinum; id est Imperatorem; appellant. is quattuor ordinum homines habet in suo regno. dynastas ac satrapas, quos vulgo Caimales vocant: sacrorum antistites & procuratores:ij vetustissimæ originis & nominis Brachmanæ sunt. rei bellicæ studiosos è nobilitate duntaxat,qui Naires dicuntur. quartum obtinent locum opifices & agricolæ. reliquum vulgus institorum est; magna ex parte Arabum, Persarumque; & Ægyptiorum ex hæresi Mahometana & Iudaica: qui;pretiosis mercibus admirabili solertia & peritia permutandis, ad amplas fermè opes pecuniasque perueniunt. Cæterùm apud omnes præcipuo in honore Brachmanæ sunt; pateteque ea secta latissimè. horum scitis omnia publica & priuata sacra subiecta sunt. hi cæremonias & iusta funebria suo arbitratu præscribunt: ijdemque magno suo quæstu prodigia; sortes, auguria, & omina interpretantur. horum disciplina institutisque Reges ipsi imbuuntur,omnibus magnis paruisque in rebus mirandum in modum illis obnoxij. Sed non vnum est Brachmanarum genus. quippe alij liberis operam dant, viuuntque in hominum frequentia. alij cœlibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Iogues appellant:Gymnosophistas olim Græci dixere:ijq; partim longissimè

peregrinantur, stipem emendicantes: & victus vestitusque asperitate nacti existimationem ac fidem, credulas hominũ mentes portentosis mendacijs varijsque superstitionibus in fraudem impellunt: partim in solitudinibus auijs & subterraneis specubus durissimo vitæ genere, inedia, vigilia, nuditate, frigoris æstusque patiẽtia semet ipsi discruciant, abstinentque ab omni corporis voluptate ad certum annorum spatium: quo exacto, in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur. ii, tamquam humano fastigio celsiores, & omnium rerum licentiã adepti, nullis iã tenẽtur legibus, & in omni scelerũ & flagitiorũ genere impunè volutãtur. est etiã suus loguibus rector maximus, qui vectigalia perampla dispensat; vocatosque ad se certis temporibus impostores, varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Hosce omnes, mirũ quàm densa in caligine, & quanta in veritatis ignoratione, demersos diabolus teneat. Parabrammani nescio quem Deorum antiquissimum colunt, & ex eo filios tres: quorũ in gratiam terna fila gerunt è collo suspensa. Mulris præterea nõ hominibus modò, sed brutis etiã animantibus cælestes habet honores, & tẽpla ædificãt, quibus in prisca illa Romanę Vrbis magnificẽtia vix quicquã simile extiterit. sanè fanum est simio dicatum: cuius duntaxat pecori in victimarum vsum custodiendo porticus miram in longitudinem excurrit, columnarum septingentarum è marmore, rantæ magnitudinis, vt Agrippæ columnas, quæ in celeberrimo quondam omnium Deorum templo Romæ visuntur, sine dubio adæquent. Elephantis etiam religionem numinis tribuunt: bobus autẽ eo maiorem, quòd hominum vita functorũ animos in eam maximè belluã immigrare opinantur. Multos habent suarum superstitionũ libros, magno labore studioque conscriptos, quę nõnihil ad veteris Græciæ fabulas & auguralem Hetruriæ disciplinã videntur accedere. Hi libri ne in vulgus prodeant cauent quam diligentissimè; sed ex ijs arbitratu suo depromunt, quæ ad populum decipiendum in concionibus, vel in priuatis colloquijs, contracto supercilio & magna pompa verborum edisserant. Quamquã haud pauca superioribus annis à Brachmane quodam apprime docto, cũ se ad Christum aggregasset, nostris hominibus prodita sunt; inque Lusitanum sermonem accuratè conuersa, tandem ad me peruenerũt; merę nugę, & anilia planè deliramẽta, quæ hoc loco ne leuiter quidẽ attigisse operæ pretium duxerim. ex quo facilè apparet, quantũ immortali Deo populi debeãt ij, quibus in tanta aliorũ cæcitate Christianã lucem aspicere datũ est. Iam, de sacrificijs, libationibus, cæterisque nefarijs ritibus, quibus vel ad placandos

candos commentitios Deos, vel ad expiandos mortuorum manes vtuntur, singillatim exponere, vt superuacaneum, ita pænè infinitum sit. Atque hæc in præsentia de Brachmanibus. Naires autem, penes quos totius rei militaris est cura, vt septimum circiter ætatis annum attigere, teneri corpusculi neruis diu multumque distentis, laxatisque compagibus, adhibita frequenti vnctione sesamini olei, per aliptas peritissimos ad agilitatem penè incredibilem perducuntur. itaque velut exosses artus omnem in partem arbitratu suo torquere ac flectere; saltus retrorsum æquè atque in aduersum longissimos edere:& in lucta varios nexus pariter implicare atque explicare condiscunt. Armis verò, à pueritia ad vltimam vsque ætatem, summa cura exercentur singuli ferme singulis, haud absurda ratione: quod ita persuasum habeant, neminem vnũ simul pluribus posse rebus excellere: arma erãt olim, hasta, sagittæ, gladius, clypeus: verùm, post inuectas illuc recentiores hasce humani ingenij fraudes machinasque, totam conflandi, temperandi, librandi rationem ita percalluere, vt omnibus maioribus minoribusque tormentis, igneisque missilibus admodum scienter vtatur: iamque Indici sclopi, seu ferreæ fistulæ, & sulphureus puluis, longo interuallo Lusitanicis antecellant. Nudi, pube tantùm velata, prælium ineunt: neque loricarum aut galearum onera patiuntur. hinc nostro militi pugna longè stabilior, suoque & armorum pondere vehementius in hostem incumbit. contra, illis maior in dimicando velocitas & concursatio. quinimmò plurimum in ipsa fuga præsidij est. obuersantes offerentesque vltro sese, vbi te iã iamque adepturum existimas, momento euanescunt. rursus, cùm procul abesse credideris, ab tergo se ostendunt: pari celeritate & sequuntur, & abeunt: & (quod vel in primis capitale est) haud incertiore ictu auersi quàm aduersi iacula dirigunt. Quòd si ad cominus decertandum vel necessitas cogat, vel inuitet occasio; cæsim plerunque feriunt: bracteolis plurimis ad gladij manubrium annexis, quorum tinnitu numeroso ad Martem pugnamque incitantur: seque celeri vel procursu in hostem inferunt; vel recursu, cùm opus est, repentè subducunt, factaque testudine ita sub scuto se totos condunt, vt locus ad plagã nullus omninò pateat. & cùm omnis multitudo Nairum viget in studio rei bellicæ; tum præcipua laus tribuitur certo militum ordini, quos Amocos vocant. ij diris execrationibus caput, familiam, stirpemque deuouent, ni illatas commilitonibus iniurias inuicem puniant. Regis verò necem tam obstinato animi impetu vlciscuntur, vt per media tela flammásque, nullo planè vitæ respectu, ad cædem hostium ruant lymphati amentésque, at-

 que

que ob id ipsum vel maximè formidandi. Itaque Indicæ militiæ id robur est: & pro Amocorum numero magis minúsve potentes Reges existimantur. longè miserrima conditio est agricolarum & opificum: siquidem præter quotidianas operas, quibus ægre sese familiásque sustentant: quod initio quisque sortitus est vitæ genus, in eo ad mortem vsque persistere cogitur: nec modò ad altiores vnquam gradus euadendi, sed ne ad alias quidem artes quæstúsve se transferendi spes vlla relinquitur. atque id vetus esse institutum, patet ex Arriano, qui res item Indicas Græco sermone cõscripsit. quare adeò contempti abiectique sunt, vt superiorum ordinum homines ne rectis quidem oculis audeant intueri. quòd si in turba, vt fit, ad aliquem fortè Nairê propiùs accesserint, malè mulctantur: idque ne accidit, per antecedentes famulos turbam submouent Naires: & cùm alibi, tum præsertim ad viarum flexus, se adesse clara voce denuntiant: tanta Indicæ nobilitati superbia, tam barbarus inest fastus: atque id est causæ, cur Christianam disciplinam pessimè oderint, cuius præcipua laus in hominum caritate animíque moderatione consistit. Quæ indorum cõtumacia eo minùs videtur ferenda, quo sibi nobilitatis nomen impudentiùs arrogant: nam præter alia dedecora quantæuis claritati obscurandæ, promiscua etiam inter singulos ordines coniugia sunt, vagíque ferarum more concubitus. Incerto omnes patre nascuntur, & ad sororum filios, vt minimè dubiæ cognationis, hæreditas peruenit. Ædificia, templis Deorum exceptis, & Regijs ædibus, & quibusdam pretiosarum mercium apothecis, lignea, & modicè ab humo exstantia, palmarum folijs conteguntur: nec vlli omnino, præter dynastas, sumptuosiùs habitare concessum. Suburbana visuntur plurima cũ hortis apprimè cultis, quæ ferme incolunt optimates, ne vrbanæ plebis consuetudine polluantur. ea partim vallũ & agger vndique muniunt: partim inflexi enatarum ibidem arborum rami: passim interiectis implexísque mira densitate viridibus rubis ac sentibus, ad introitum aspectúmque & ignẽ arcendũ: tantis præterea recurrentium in se viarum anfractibus, vt, instar labyrinthi, cæcos errores & ambages imperitis locorum obijciant; quæ res vel in primis difficilem bellandi rationem hostibus reddit. Zamorinus ipse, quo tempore Lusitani ad Calecutum appulêre, ad Pananem (id maritimo vico nomen) haud ita longè ab vrbe, se continebat. Ad eum Gamma, cùm in anchoris staret, nuncios de suo aduentu præmisit: se, cùm Regis Lusitaniæ mandatis ac litteris, ex alio pænè terrarum orbe aduenisse: neque tamen iniussu è naui egressurũ. Lætus ea re Calecutanus, magnificéq; se ipse circũspiciẽs, quòd

quòd sui nominis gloria excitam ex vltimis sedibus gentem cerneret; Gammam è periculosa statione in proximum portum, cui Capocate nomen est, dato in id duce, iubet inuehi. dein post biduū mittit, qui Gammam honorificè ad se deducant. Ille tametsi ignotæ fidei, & vanæ superstitionis homini vitam suam credere, comitum amicorumque monitis ac precibus vetabatur: tamen legationem peragere, & cuncta coràm explorare ipse constituit. Paulo fratri vicario suo mandat, scaphas quotidie ad littus paratas habeat: ac si quid accidat, quo minùs ad naues redire possit: ipse nulla eius rei habita ratione Lusitaniam repetat, & Emmanueli Regi inuentæ iam Indiæ ac totius itineris rationem diligenter exponat. Tum duodecim socijs ex vniuerso comitatu delectis, quàm ornatissimo vestitu, cùm scaphas versicoloribus vexillis atque tapetibus & omni tormentorum apparatu adornasset, ingenti omnium gratulatione strepituq; festo ad littus accessit. Descendenti prestò fuit Catuales vnus ex ijs, qui iuri peregrinis dicundo præsunt, cū vario cantu, & magna manu militum, baiulisque ad sarcinas conuehendas: nam apud Indos equi & cætera iumenta per id tempus in vsu non erant. Dein Gammam tetraphoro impositū, ad vrbem Calecutum primùm, inde Pananem deportauit tanto populi concursu, vt præ turba quidam elisi, nonnulli etiam è spectandi certamine coorta rixa perempti sint. Vt ad regiam est ventum, à Caimalibus aliquot Gamma cum socijs honorificè primùm excipitur, dein Brachmanarum antistes linteatus obuiam prodijt, ac manu leniter apprehēsum, longo cubiculorū ordine, denis aulicis ad ostia singula statione agentibus, in amplum conclaue perduxit. stratum erat pauimētum serico eteromallo viridi: parietes verò bōbycina peristromata intertexto auro magnificè vestiebant: ligneis gradibus affabre factis in theatri formam circūquaq; eminentibus: ea procerum subsellia sūt. Rex in ornatissimo lectulo decumbebat, gossipina candoris niuei tunica indutus, aureis conspersa rosis, gemmeis fibulis admirabili splendore connexa. Caput cum pretiosis inauribus pileus aureus contegebat in tiaram exsurgens, vario gemmarum vnionúmque contextu. brachia cruráque de more gentis nuda, armillæ ex auro decorabant, baccis distinctæ clarissimis. pari fulgore lapilli annulis inserti complures è pedum æquè ac manuum digitis emicabant. Adstabat ex apparitoribus quidam ætate prouectus, in aureo disco tenens Malabaricum betel, seu Tambul Arabicum: quæ folia principes Indi assiduè ferè mandunt, commendandi halitus, leuandæ sitis, & educendæ pituitæ gratia. Zomorinus ipse, quamquam colore subnigro, tamen & proceritate membrorum, & toto

corporis habitu gestibusque dignitatem regiam haud dubiè præferebat. Gamma, salutatione peracta, considere vna cum comitibus iussus, per interpretem exponit: Emmanuelem Lusitaniæ Regem, Calecutani Regis fama commotum, fœdus & amicitiam ipsius iam pridem expetere, quando coràm congredi & iungere dextras locorum interualla prohibeant; legatum pro se misisse. Ni rem aspernetur; confidere se eam societatem vtrique non parum ornamenti commodique allaturam. Dein prolata munera, & litteræ cùm Arabico tum Lusitano sermone conscriptæ. Ad ea Zamorinus breuiter: Emmanuelis fratris voluntatem ac propensionem erga se vel ex eo elucere, quòd se tam honorifica legatione, per tot discrimina laboresque, vltro compellandum & salutandum existimarit. quod ad fœdus & commercium attineat, rem sine controuersia conuenturam. simul edisserit, quas è suo regno merces auehi, quas ad se importari vicissim expediat. Ad hæc, multa de nauigatione deque itinere sciscitatus, Gammam & socios in lauta hospitia benignè distribuit. His rebus, vt fit, extemplo vulgatis, cùm cæteri mercatores, tum Saraceni præcipuè atque Arabes magnopere commouentur. ac præter capitale in Christianos odium, rati etiam, quod res erat, quantum ad Lusitanorum commercia accideret, tantum de suis lucris imminui; &, si prævalidus manceps in eam negotiationē se interponeret, nihil sibi ad quæstum & nauigationē loci relictum iri; institutam & coalescentem nouam societatem omni conatu dirimere instituunt. Ac primùm, variis criminationibus ac maledictis Gammam apud Regem consensu proscindunt; specie legationis explorabundum piratā aduenisse; ac, nulla prouocatum iniuria, quacunque iter habuerit, mare infestum reddidisse latrociniis; emporia cædibus rapinisque vastasse. Quod si maximè Lusitaniæ Regis missu aduenerit; considerandum tamen Zamorino esse, vtrùm fidelissimæ & plurimæ nationes, quæ iam in eius regno sedes & domicilia fixerint, & præsenti pecunia certissimisque compendiis Malabaricam in dies augeant rem; peregrinæ genti & toto cœlo disiunctæ, ac proferendi per fas ac nefas imperii cupidissimæ, nullo præsertim merito, post habendæ sint. Ad hæc, venales aulicorum animos, & eorum præcipuè, qui magistratus gerebant, cùm cæteris artibus, tum efficacissimis omnium scelerum & flagitiorum administris, argento auroque aggressi, haud ita difficili negotio in suam sententiam perduxere. In iis, Catuali ipsi, cui hospitum erat cura concredita, facilè persuasum, vt Gammæ, per summam officii simulationem, extremam perniciem strueret. Ad quæ facinora, cùm Rex ab insita barbaris leuitate ac perfidia cōniueret, de omnibus cōsiliis & immi-

& imminente exitio, per Tunetanum quendam Monzaidem, Hispanicæ linguæ peritum, cui cum Lusitanis in Africa olim consuetudo intercesserat, Gamma repentè certior fit; eiusdemque suasu quã occultissimis itineribus ad naues festinè se proripit, eo majore euadendi spe, quòd ab Regia classe per hyemem subducta nullum in præsentia periculum immineret. Igitur è portu in altum euectus; Indo cuidam litteras ad Zamorinum dat; quibus præter acerbas querimonias de hospitio violato, paratisque sibi nulla sua culpa insidiis, hominem hortatus est, vt repudiatis improbis suasoribus, in pristino consilio permaneret: ac multo plus ex vnius Lusitaniæ Regis amicitia, quàm ex vniuersa Mahometana colluuie, fructus & emolumenti sibi promitteret. Ad eas querimonias, etiam atq; etiam purgare se Zamorinus, & omnem culpam in administros, vetusto regum more, conferre. Quæsiturũ se de insidiis, quas Gamma sibi factas dicat: ac, si quem noxium deprehenderit; in eum ita animaduersurum, vt legationis & hospitii sacrosancta iura esse omnes intelligant. Præterea, ad Emmanuelis litteras breue responsum dat; ipsius amicitiam & gentis Lusitanæ cõmercium fore sibi pergratum: cum eo tamen, ne quid ob id in suo regno turbarum existat: neu qua veteribus amicis ac sociis fiat injuria. Cum eo respõso Gamma Anchediuam insulam petiit, leucas à Calecuto circiter quinquaginta, frequentem nemoribus, & pisce omnis generis apprime abundantem. Ibi refectis è longa jactatione sociis nauibúsque, Deum precatus, vti propitius iterum adesset, reducemque se optimo Regi, propinquis, ac patriæ sisteret; in Europam cursum intendit. atque Indicum & Arabicum Oceanum, propter ventorum inconstantiam, lentissima nauigatione remensus, ad Æthiopiæ primùm deuenit littora. Hinc Magadaxo vrbe Saracenorum ex itinere diuerberata, Melindem, vti promiserat, appulit: assumptóque Regis legato, Zanzibarê inde petiit insulam cùm cetera amœnitate insignem, tum felicibus syluis medica omnium generum mala ferentibus. Inde ab regulo perbenignè tractatus, Mosambicum trajecit, fixáque ibi columna, ad Aquationem sancti Blasii processit. Ac Bonæ spei promontorium denique circumuectus, Hesperidas primùm, dein Tertias quas appellant, postremò Olisiponem summo Dei beneficio tenuit Septembri mense anni millesimi quadringentesimi nonagesimi noni, plus biennio postquam indidem abierat, sociis ferme centum, in iis Paulo fratre, morbo & labore consumptis, reliquos in terram egressos circumfusa illico turba, concionis instar, tanquam reuocatos ab inferis certatim intueri: de itinere toto deque Indicis rebus sine fine perquirere: incolumem

aduentum partamque gloriam gratulari: denique eiusdem peregrinationis & laudis cuncti studio & æmulatione paulatim accendi. Emmanuel, aduenienti Gammæ viros ex vniuersa nobilitate primarios obuiam misit honoris causa:& quamuis incertam atque infidam ex India pacem afferret; tamen ob singularem viri constantiam & animi magnitudinẽ ab omni posteritate celebrandam, & exhaustą cum fide mandata, Gammam nouis honorum titulis & vectigalibus auxit:cæteris nauarchis ac sociis præmia tantis laboribus ac tanto Rege digna persoluit.

LIBRI PRIMI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM LIBER SECVNDVS.

PATEFACTA iam India,& incognitæ ad eam diem nauigationis ratione vtcunque comperta; primùm omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit. Populi circa præcipua templa frequentes iêre.Dein,MARIÆ Virgini eius nauigationis præsidi exstructam olim ab Henrico principe ædiculam in ipso aditu portus Olisiponensis,miram in amplitudinem extulit auxitque, ac loco in primis illustri, vt ab omnibus conspici posset,ipsius Henrici militarem statuam collocauit.Ad eius templi custodiam & cæremonias, & naualis præsertim turbæ ducumque animos ritè expiandos, eximia sanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: quam Rex præcipua beneuolentia ac veneratione prosequebatur.Locus,desumpto à Christi incunabulis nomine, Bethleem dictus:in primis totius Hispaniæ tum structura tum religione visendus.Et quoniam Gammæ comitumque fama celebritasque,& multiplex Indicarum opum relatum in Lusitaniam specimen, omnium animos in rerum ingentium spem & eiusdem itineris cupiditatem erexerat;tanti consensus ardorisque bono vtendum ratus Emmanuel;nequaquã vltrà exploratoriis nauigiis, verũ iustis iã classibus ea maria sibi sulcanda constituit. Nauibus tredecim, quæ aluei magnitudine, & hominum frequentia, & onerum æstima-

æstimatione, haud exiguas Lusitani regni opes & copias indicaret, Petrus Aluarus Capralis, claro æquè genere ac virtute vir, summa cũ potestate præficitur, Gãmæ interim requie ex lõga defatigatione cõcessa. Huic ab Rege mandatum in primis, vt Christianam fidẽ religionémq; in iis regionibus tum serere, tũ amplificare omni studio insisteret. dein, vt Calecutanũ regẽ quanta maxima lenitate ac diligentia posset, ad firmam pacem & stabile fœdus alliceret: ille si durũ & illiberalẽ & infidum sese præbere perseuerasset; tũ verò barbarũ scelus, & illatas Vasco Gãmæ injurias vindicaret; cúmque nefariis Christi hostibus justũ piúmque susciperet bellum. Idcirco, partim ad prędicãdum ethnicis Euãgelium, partim ad Christianorum animos procurandos, egregiè pius doctúsq; Theologus Hẽricus Frãciscanus, qui postea Septæ vrbis fuit Episcopus, cũ sacerdotibus aliquot in eãdẽ expeditionẽ est destinatus: & præter vectores naualémq; turbã, ex Lusitana juuentute, delecti mille & quingẽti propugnatores in classẽ impositi. Capralis ii tato profectus, anno millesimo quingẽtesimo à partu Virginis, Martio mense (quem ad iter Indicum maximè idoneũ deinde mõstrauit vsus) ad Hesperidas tertio-decimo die processit. circum eas insulas fœda tẽpestas coorta classẽ latè disjecit. è præfectis vnus Ludouicus Piræus, cũ ventis ac mari aliquãdiu luctatus, incertum quonam proprio incõmodo non tenuit cursum. conuersis ad extremũ velis, Olisiponẽ inuitus irrita nauigatione repetiit. Cæteri postmodum ex errore ac trepidatione collecti, ad vitandam Guineæ malaciam, & superandum Bonæ spei promõtorium, lõgiore ambitu capto, cùm se in altũ dedissent, post mensem circiter in telluris cõspectum vẽtis feruntur: quã insulam initio rati, continuata dies aliquot secundùm littus nauigatione, continẽtem sine dubio esse cõperiunt. Ibi ex longa jactatione classem portus excepit, cui, ab egregio situ ac tuta statione, Securo nomen impositum. Inde ad cognoscenda loca, gentémque, descensum in terram; & Christiano ritu in ara subductili sacrificatum, & cõcio de rebus diuinis ab Henrico est habita: barbaris, cùm nihil planè perciperet, tamen occulto numinis impulsu cœlestes cœremonias & sacram concionem admirabili studio ac veneratione concelebrantibus. Ex iis vnus cum Gaspare Lemio in Lusitaniam extemplo missus, Regem ac cæteros omnes ingenti lætitia atque animi voluptate perfudit. In eo littore Capralis prealta Crucis vexilla, solenni ritu & precationibus cõsecrata, defixit; à quibus regio sanctæ Crucis in aliquot annos dicta: sed à Brasilo rubro ligno, quod tingendis vestibus inde petitur, superinditum deinde Brasiliæ cognomen, repudiata sanctiore appellatione, tacitus prophani vulgi

consensus

consensus & pertinax consuetudo retinuit. Est autem Brasilia noui orbis pars, quam, paulo post Capralis accessum, Americus Vesputius Florentinus eiusdem Emmanuelis auspicijs accuratiùs explorauit. atque à duobus ab Aequatore gradibus partibúsve, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurrens, trigoni oblongi speciem refert. cuius basis, in Aequatorem ac Septentriones obuersa, ab Oriente in Occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit. Latus in Orientem spectans, interposito mari, Hesperijs Æthiopibus obiacet. alterum latus à prouincia Peruana disterminant iuga montium adeò celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur, vno duntaxat, quod adhuc exploratum sit, eoque difficillimo transitu. Regio fermè tota in primis amœna est, cœli admodum iucunda salubrisque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodissimi flatus matutinos vapores ac nebulas tempestiuè disijciunt, solesque purissimos ac nitidissimos reddunt. Scatet ea tota fermè plaga fontibus, ac syluis, & amnibus inclytis: è quibus (vt reliquos taceam) is, quem Argenteum vocant, leucarum quadraginta ostio in mare fertur adeò violentus, vt inde nautæ dulces hauriant latices, priusquam tellurem ex alto conspiciant. Terra partim in planitiem exspatians, partim in colles clementer assurgens, felix præpinguibus glebis, & riguo solo semperque vernante, credita semina multiplici reddit fœnore: ac sacchari præsertim est ferax; quod cœleste est donum, Attico melli multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura: è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in ahenis ad purum excoquitur; tum formis in panes cogitur ad metæ figuram: dein rursus, vbi libuerit, eliquatus, artifici manu pigmentis ad instar ceræ varias in effigies indiscreta pænè veri similitudine trahitur. Cuius generis officinæ, priscis ignotæ, hodie, qua præsertim incolunt Lusitani, passim exstructæ visuntur: atque ex ea merce negotiatores vel maximum capiunt emolumentum: siquidem nauibus quotannis in Europam euecta, certissimo compendio longè lateque diuenditur. Certis etiam è plantis, quas vulgò Copaibas vocant, inciso per æstatem cortice, in modum balsami liquor suauissimi odoris emanat: cui, cùm ad alios mortalium vsus, tum ad curanda vulnera, & cicatrices tollendas, mirificam esse perhibent vim. eæ plantæ cernuntur affrictu animalium attritæ, quæ, a serpentibus venenatis aut a feris icta, ad remedium illud ipso naturæ instinctu se conferunt. At Zabucales, quæ dicũtur, admodum excelsæ, magnos ferunt summa duritie calices, ore in terram obuerso, & quidem admirabili naturæ

solertia

solertia pyxidatim operto. ijs calicibus nuces castaneæ saporis egregij continentur: quæ vbi maturuerint, excusso confestim operculo, paulatim ipsæ per se in alimenta incolarum ad vnam è calice defluunt. Syluestria etiam sunt Caiusia pyra, apprime succosa & innoxia; itaque mediis caloribus auidè mãducãtur: cæterùm in imo pyro faba quædã extuberat cortice amarissimo, prædulci medulla si torreatur. pyro præterea refrigerandi vis, faba calefacit. Verùm, ex omni genere, palma tribuitur ijs, quos vulgus Ananabes appellat. Planta est humilis, cuius è ramis veluti pinea nucamenta dependent præmollia: hæc suo tempore in frusta desecta, gratissimo simul odore ac sapore, non recenti duntaxat edulio sunt; verùm etiam in lõgum tempus adseruantur è saccaro. Iam verò, illati in eas regiones ex orbe nostro melopepones, cucumeres, malogranata, ficus, vitesque biferæ ac triferæ, necnon multiformia mala medica suppetunt. Ad hęc, est videre complures alias pomiferas arbores, quas percensere nimis longum sit; piscesque, & aues coloris eximij & quadrupedia plurima, sed ferme syluestria, partim nota nobis, partim ignota, in quibus vtique apparet, quam miris modis ac varijs, diuina sapientia laudat in orbe terrarum. Ex eo numero, vt pauca perstringam, apri sunt amphibij, carnibus optimis ac saluberrimis. ij, quòd priores pedes perbreues habent, posteriores autem prælongos, tardiore sunt cursu: itaque deprehensi à venatoribus, quà proximum est, sese aquis immergunt. Antæ sunt etiam, gentis vocabulo, ad mulæ similitudinem; sed minores, & rostro tenuiore, inferiore autem labro tubæ instar oblongo, rotundis auribus, breui cauda, reliquum cinereæ corpus. eædem lucifugæ sunt, non nisi noctu ad pabulum prodeunt: vbi diluxit, in sua sese condunt latibula. Huius belluæ carnes gustatu planè bubulas referunt. Cotias verò nominant, magnitudine, & forma, & sapore leporum: rufo colore, paruis auribus, cauda ferè nulla. Maiores sunt eiusdem ferè speciei, quas Pacas vocant: rostro tereti ad faciem felis, fusco colore, candidis maculis interstincto: neque carne tantùm, sed & corio ipso prætenero, atque ob id ipsum in delicatiores epulas expetuntur. Cæterùm insolito spectaculo Tatusiæ sunt, ad porcelli magnitudinem: corio squamatim loricato, sic, vt equi cataphracti speciem reddant: ex eo caput duntaxat ceu testudines exerunt; pedibus contractis, & specubus ferme vti cuniculi sese continent: hę quoq; carnes palato gratissimæ. Magna præterea vis tigriũ est: quæ famelicæ horribili velocitate sunt, viribusque tremendis: eædem pastæ (quod mirere) tanta ignauia dicuntur esse, vt à gregarijs etiam

canibus confeſtim in fugam agantur: adeò cibi potuſque ſatietas, non homines tantùm, ſed etiam feras hebetes reddit. Illud verò mirum in Cerigonibus, (id animanti nomen, buxeo colore, vulpeculæ magnitudine) ex eius aluo duæ dependent veluti manticæ: in ijs catulos circumfert, & quidem adeò pertinaciter ſuo quemque vberi affixos, vt à perpetuo ſuctu non auellantur, antequam ad paſtum ipſi per ſe progredi valeant. Valde etiam inuſitata & effigie & natura eſt animal, quod ab re ipſa Luſitani Pigritiam appellant, Cerigonum ferè magnitudine, ſed roſtro fœdiore ad aſpectum, & vnguibus ad digitorum ſimilitudinem prominentibus. Huic, ex occipitio exiſtens coma ceruicem velat, lentóque ipſa ventris adipe verrit humum; neque vnquam in pedes exſurgit: denique tam tardè mouetur, vt quindecim ipſis diebus ad lapidis ictum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum folijs, & in earum cacuminibus degit plerunque: quarum in aſcenſu biduum circiter, tantundem in deſcenſu ponit. neque verò adhortationibus tantùm aut minis, ſed ne plagis quidem fuſtibúſve beſtiam vel tantillum de inſita ignauia ac tarditate dimoueas. Mirandum eſt etiam genus earum, quas Tamendoas vocant; veruecis altitudine, colore fuſco, prælongo ac tenui rictu; neque eo ad malas diducto, ſed modicè ad imum inciſo. Vnguibus inſtructa eſt quadrupes mirè longis latíſque, nimirum ad victum faciliùs comparandum: namque formicis alitur, quarum latebras vbi crebro vnguium iniectu ac foſſione detexerit, illico exertam trium ferme dodrantium linguam immittit exilem, opertámque formicis repentè contrahit, glutítque deceptas. Huic, vti ſciuro, valde promiſſa & ſetoſa cauda pro tegumento eſt: ſub ea quippe ita ſe condit, vt nihil ex reliquo corpore prorſus appareat. Neque hæc tantùm, & alia indidem ſylueſtria, vt dixi, verùm etiam nuper à Luſitanis inuecta pecorum & equorum armenta planè admirabili prouentu fœtificat. quo magis mirum, vberrimo agro, mitiſſimo cœlo, tam fera & acerba eſſe incolarum ingenia. Nullos omnino colunt Deos; ominibus tantum & augurijs ad inſaniã dediti, & ariolis impoſtoribuſq; miſerandum in modum quæſtui ſunt. nudi æquè viri ac feminæ prorſus incedunt, robuſtis lacertis, fluxo à vertice duntaxat capillo; nam cæteras corporis partes identidem expilant: ſimis, vti Sinarum populi, naribus: æneáque ipſi cute, atro inſuper ſucco pomi Genipapi totum ſubinde corpus inficiunt. præterea inſertos habent iam inde à prima ætate deliciarum cauſa quidam inferiore duntaxat labro, quidam etiam facie tota prælongos nullius pretij lapillos, tetro ſanè ſpectaculo. Gregatim peregrinatur ordine ſim-

plici,

plici, silentio miro; virum vxor adit. Carorum aduentum, circumdatis collo brachijs, appresso ad pectus capite, cum effusa comploratione altisque suspirijs primum excipiunt, viæ laborem & incommoda miserantes: momento dein siccant oculos, habentque lacrymas in potestate. Grauidis haud ita multus in partu dolor, à puerperio fœta confestim exsurgit, ac domestica obit impigre ministeria. eius loco (quod vix credat quisquam) in aliquot dies velut æger decumbit maritus. hic officij causa ab amicis ac propinquis inuisitur. huic sorbitiunculæ dantur ad refouendas vires. huic, de gentis more, bellaria & delicata munuscula deferuntur. Numerandi rationem ac litteras ignorant omnes, tantùm tenui quadam traditione, nonnulla de Noe deque diluuio à patribus accepisse dicuntur: vt valde probabile sit, post dissipatos quondam diuino iussu mortales, nullum huic genti cum nostri orbis hominibus fuisse commercium. Vino ac frumento in hæc vsque tempora caruere, satiua radice victitantes, in farinam redacta, quam mandiocam appellant. sub eodem tecto, ad inuersæ modum carinæ prælõgo, multæ simul familiæ degunt, noctu ad noxia vitanda animalia cubantes in retibus à terra suspẽsis: viuuntque in diem; & quicquid habent, in commune facillimè conferunt, nihil in posterum soliciti. Natandi arte ad miraculum vsque præcellunt. Sub aqua totas interdum horas, vbi quippiam in imo quærendum est, patentibus oculis vrinantur. itemque laboris & inediæ patientissimi sunt. triduum ipsum, vbi penuria ciborum ingruerit, ieiuni traducunt: ijdem, si copia suppetat, à primis tenebris ad lucem vsque in conuiuijs & compotatione persistunt. Rectè aut perperam factis, nihil post mortem præmij suppliciive superesse arbitrantur. Qui diem suum obière, eos perinde ac decesserint, vel integro corpore, vel mancos, aut debiles, vulneribusque confossos, descendere ad orcum putant. ergo incremata condunt humi cadauera, addito rete, cubandi causa, necnon edulijs per aliquot dies appositis: quod ita persuasum habent, & somnũ interim capere & cibo vesci manes mortuorũ. captos in prælio hostes, (crebra autem inter eos bella excitantur, ac sagittis præsertim vtuntur egregiè) multorum dierũ cura saginatos, ingẽti cũ tripudio mactãt, vorãtq; tosta verubus mẽbra. eæ optatissimæ Brasilicis epulæ sunt, neq;, si cui hoc leti genere perire contigerit, malè secũ actũ existimat: quinimmo ad mortẽ pergit alacer ac securus: editísque cõtra ipsosmet percussores facinoribus, magnificè in ipso necis articulo gloriatur. Sparsis domicilijs habitant, nullo magistratu legibúsve cõstricti. lingua nec difficilis cognitu, & vna ferme est omniũ, ꝑ-
quot

quot adhuc probè noti sunt, exceptis certarum rerum vocabulis, quæ aliter à viris aliter à feminis vsurpantur. Trium ex alphabeto elementorum F.L.R. nullus apud eam gentem est vsus: minimè absurda quorundã animaduersione factum id esse diuinitus; eo quòd Fide, Lege Rege, sicuti dictum est, careant: beneficiorum acceptorum immemores, æquè iræ ac libidinis impotentes, ad pugnas & certamina temerarii præcipitésque, vltionis & humani sanguinis auidissimi: ad summam, belluis quàm hominibus propiores, qui quidem mores patrios retinent, ac mediterranea incolunt loca. nam post illatum ab Societate IESV Euangelium, & liberalium artium disciplinas, in vicos & oppida contributi, præsertim qui mare accolunt, ad humanitatem ac pietatem magnis laboribus excoluntur. Verùm hæc suo loco fusiùs. Capite damnatos viginti homines Capralis è Lusitania secum auexerat, pœna mortis in exilium commutata. Ex eo numero duobus ad gentis mores linguamq; discendam ibi relictis, (quorum vnus deinde ad illa cõmercia magno vsui Lusitanis fuit) ipse, ne frustra tempus insumeret, ventis in Oriẽtem vela permisit. A Brasilia ad Bonæ spei promontorium immani trajectu leucas numerant ferè mille ducentas. Oceani sæuientis ventorumque furentium ea præcipuè regna sunt. In id spatium audaciùs quàm feliciùs ingressis Maio mẽse Lusitanis, flammeus Cometes horribili specie in decimum vsque diem continenter apparuit. Iamque variate sæpius cœlo pelagóque, atræ ac sordidæ nubes, ad Septentrionem conglobatæ, omnem in se flatum quasi reciprocando collegerant: mare languidum erat; insidiosa tranquillitas; nautæ locorum ac tempestatum ignari, ad auram vndique captãdã, totos velorũ expanderant sinus; cùm ex iis, quas dixi, nubibus, vniuerso repentè impetu sese effundẽs Aquilo, transuersas quatuor naues, quarum ad contrahendum minùs aptè fuerant armamenta disposita, inspectantibus cæteris, momento ita euertit obruitque, vt è tanto hominum numero nemo prorsus euaserit. In iis Barptolæmeus Diazius, cuius suprà meminimus, rei nauticæ gloria in primis illustris, cùm è tot iam tãtisque periculis antea fuisset ereptus, miserandum in modum interiit. Saluti reliquis fuère vel demissæ raptim antennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipsa vento disrupta. Eo tam horrendo spectaculo exanimati qui superfuerant, consanguineos alii, alij caros amicósque oculis frustra requirere, ad lacrymas & complorationem proni, vtique, ni mœrorem ex interitu alieno sui cuiusque periculi metus obstupefaceret. quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidem intumescere; fluctus modò ad astra ferri, modò ad tartara pænè ima subsidere, naues cum extremo salutis

lutis

lutis discrimine propemodum inter se collidi. Ad hæc, atra caligo, & rudentium stridor, & dissonæ voces varia & incerta jubentium, non oculorum modò, sed etiam aurium vsum abstulerant. Quin, & salum ipsum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat. Viginti ipsos dies tempestas atrocissima tenuit. Lusitani millies quotidie morientes, & cœlestem assiduè implorantes opem, qua maris tulit impetus, hac illacque dispersi. Prætoria cum duabus nauibus Bonæ spei promontorium per imprudentiam prætervecta, Primas, qua, hodie vocant, insulas tenuit. ad eam tres deinceps circa Sofalæ oram adjunctæ. Vna, Petro Dia præfecto, per summa pericula & ingentes ærumnas in Lusitaniam rediit. Ita Capralis è tredecim nauium numero cum sex dumtaxat, iisque laceris ac debilitatis, ad Mosambicum accessit. Incolæ, prioris anni clade perterriti, armamenta, commeatus, ac duces itineris benignè admodum præbuere. Classe refecta, ad Quiloam vrbem, atque inde, ne quicquam tentata superstitione Abrahemi & amicitia, Melindem est ventum: & magna regis voluntate renouato fœdere, hospitióque & oratore, que Gamma in Lusitaniam auexerat, in terram exposito; in Anchediuam insulam, cuius antè meminimus, Concanio seu Canarino Indiæ littori objectam, secunda nauigatione trajiciunt. Ibi ritè expiata Lusitanorum crimina, & pane cœlesti omnes refecti. Barbaris Euangelium, quãuis, vt videbantur, ad virtutem ac pietatem propensis, tamen ob sermonis inscitiam promulgari non potuit. Ad Calecutum deinde naues applicitæ. qua re, contrà quàm plerique putarant, Zamorinus haud mediocrem lætitiam præ se tulit, ac petenti Caprali haud grauatè se in colloquium dedit: in eo colloquio cùm pax & amicitia certis legibus conuenisset; ædes in vrbe Lusitanis ad diuersandum ac negotiandu benignè attributæ sūq; Lusitana gaza exposita: & curatoribus ad commutationem rerum à Caprale institutis; admirabili securitate sacerdotes Euangelio, reliqui mercimonio dabant operam; cùm ab iisdem Ægyptiis & Saracenis institoribus, qui ereptam sibi & quæstus materiam & locum apud Regem gratiæ non ferebant; vrbana plebs variis artibus & criminationibus nouos in aduenas incitari cœpta. Neque ita multo pòst, assiduis Mahometanorum stimulis & Nairum aliquot ac principum auctoritate compulsa; &, quod caput est, præsentis prædæ illecta dulcedine, vel inscio, vel consentiente, certè non prohibente Rege, subitò arreptis armis, Lusitanorum diuersorium aggreditur. ibi ingenti clamore ac tumultu excitato, claustra conuellere, fores effringere, per vim conatur irrumpere. Nostri, quamquam improuiso malo perterriti, è fenestris tamen

tectisque fortiter primos barbarorum impetus repulêre: sed perfosso demum, dirutóque pariete, vis ac numerus vltrà sustineri non potuit. hostium ad quattuor millia telis ac sagittis instructa conuenerant. Lusitani septuaginta non amplius in hospitio versabantur. ex iis ad quinquaginta partim capti, partim interfecti, reliqui malè multati, in iis Henricus antistes cum sodalibus quattuor, multis acceptis vulneribus, ad classem vix euasêre. Fuitque adeò repentina clades, vt antequam è nauibus afferri subsidium laborantibus posset, cæso præsidio, expugnata domus, ac momento direpta sit. Capralis, quamuis tam atroci ac nefario scelere, vt æquum erat, valde commotus; animum tamen præclarè vicit, ac sapienter dolori moderatus est, dum aliqua ratione cognosceret, vtrùm ad Calecuti Regem aliqua pars facinoris eiusmodi pertineret. Ast vbi super tali tantáque re nihil sibi neque purgationis neque satisfactionis afferri vidit; procul dubio affinem eius culpæ Zamorinum interpretatus, onerarias decem in ipso portu, mercibus & annona refertas, injectis flammis prorsus incendit; nautis partim igne absumptis, partim captis, & ad classis ministeria distributis. cui tanto malo ne subuenirent oppidani, horrifica pilarum procella deterriti sunt. Dein, obuersis in vrbem majoribus tormentis, ædificia complura disiecta, mortales multi fœda laceratione discerpti. ex iis Naires vnus Regi acceptissimus, cùm ad pedes eius repentè cecidisset; plenus pauoris in præsens, irarum ac minarum in posterum Zamorinus illico ex vrbe secessit. Capralis verò egregiè vltus suorum cædem, barbaris amplius sexcentis terra marique peremptis, nauibus hostium captis, & in ciuitatis conspectu combustis, quòd profectionis tempus instabat, mense Decembri ad Trimumparam Cocini Regem inde se contulit. Cocini regnum à Calecuto leucas ferme triginta in meridiem distat. eiusdem nominis regia vrbs ad ostium Mangatis fluminis, mari introrsum æstuante, ad formam peninsulæ cingitur. Ædificia, mores, instituta ferme eadem quæ Calecutanis. Indicarum verò frugum, & aromatum, ac piperis præsertim, ager longè fertilior. Rex tum aliis de causis Zamorino clàm erat infensus, tum quòd Monopolio Calecuti instituto, mercaturam ab suo cæterisque regnis penè per vim auerteret. Accedebat metus è nimia Zamorini potentia ac propinquitate; cui se & reliquos Malabaricos Reges multis nominib' videbat obnoxios. Atque vt malus amicitiæ fideique custos est timor; ex ea seruitute ac periculis eripi

eripi se vehementer optabat. Capralis, cùm è regione Cocini iactis anchoris constitisset, quòd omnis Malabarici nominis fidem iure suspectam habebat; neque se neque suorum quemquam incolis credendum existimauit. Michaël erat quidam Christianus è Iogue, paucis illis diebus Henrici & sociorum opera ad Ecclesiam adscriptus; Indicæ rei bene peritus, & magna apud omnes existimatione. Hunc, tentandi fœderis & amicitiæ causa, Capralis ad Trimumparã legat. Rex, qui de Lusitanæ gentis opibus, & rei bellicæ gloria, deque rebus cùm alibi tum ad Calecutum gestis multa inaudisset; iam antè in eius nationis admirationẽ ac beneuolentiam excitatus; quasi inopinatam aliquam hæreditatem, sic oblatam eius amicitiæ facultatem auidè arripuit. Datis vltro obsidibus nobilissimis, mira liberalitate de commercij legibus cum Caprali decidit; & singulari diligentia ac sedulitate, per impigros administros, æquo admodũ pretio, mercibus Indicis aduenarum naues quã primùm onerãdas curat: eorũque procuratoribus propriã in suo regno sedẽ ac domicilium dat. Dũ hæc ad Cocinum gerũtur, legati à duobus finitimis Regibus, Colani & Cananoris (regionũ & oppidorũ ea nomina sunt) Caprali, si ad eorum portus cõmeare vellet, commerciũ & amicitiam longè optimis conditionibus detulêre. Quis ille conditiones, quòd cum Trimumpara iam bona fide transegerat, in præsentia repudiauit: animum & voluntatem accipere se, & libenter vtriusque propensioni & officio testimonium in Lusitania daturum esse pollicitus est. Cananoris tamen Regem, quòd multo enixiùs egerat, constitutis Cocini rebus, in reditu sibi adeundũ putauit. Ea vrbs abest à Cocino leucas in Septentrionem quadraginta; portu in primis capaci tutóq;. oryza importata vtuntur incolæ: carne, pisce, pomis abundant: ac præterea pipere, cardamomo, gingibere, tamarindis, cinnamo, & myrobalanis: ad eásque digerẽdas merces, non exiguo diuinæ bonitatis argumento, tellus plurimis concisa æstuariis fluminibúsque, nauigia vsquequaq; facilè aditu admittit. stagna quoq; passim occurrunt ingentia, grandibus plena lacertis ad Crocodili effigiem: ij tergoris duritie, cõchiliorũ instar, impenetrabili, enormi capite, duplici dentium serie, horrendo prorsus hiatu in hominem furenter inuadunt. Eorum halitus oris est suauissimus: at contrà in eadem regione serpentium & anguium adeò teter ac noxius, vt afflatu ipso necare perhibeantur. Vespertiliones quoque sunt multi, dẽtibus & rostro vulpinis, miluij magnitudine: præcipuo in honore mensarum. Ædificia moresq; cuiusmodi cęteris Malabaribus. Rex, inanium Deorum simulacra colit: Brachmanica disciplina,

& sacris initiatus, vt reliqui. Ab eo Capralis oratorem ad Emmanuelem accepit, & vsurpandi magis commercij & amicitiæ causa, quàm quòd nouis oneribus multum loci superesset; complura frugum Indicarum pondo ibi coëmit: inq; Occidente Ianuario mense cursum instituit. Plenis velis euntem, viginti maioris formæ naues, multis refertæ millibus armatorũ, Zamorini iussu frustra insequutæ. Indico transmisso Oceano, è sex onerariis vna vadis circa Melindem inhæsit: eius armamentis ac spoliis ne Saraceni potirentur, concrematus alueus, instrumenta machinæq; bellicæ consultò demersæ: quas tamẽ Rex Mombazæ deinde expiscatus, in Christianorum damnum perniciemque conuertit. Inde Capralis itinere solito circumuectus Africam, Iulio denique mense exeunte mistũ ingẽti dolore gaudium in patriam retulit: quando tót vel carorum vel fortium virorum interitus quantauis pecunia diuitiisque compẽsari minimè posse videretur. Eodem anno, incertus quo loco res esset Indica, Emmanuel Ioannem Nouam Callæcum, notæ fortitudinis & prudentiæ virum, cum nauibus quattuor Caprali subsidio miserat. is, paulo infra Æquatorem primus insulam inuenit, quæ a salutari MARIÆ Virginis Conceptione denominata est. inde nusquam occurrente Caprali, Melindem delatus; deque ipsius in Lusitaniam reditu, & Calecutana cæde & insidiis, multorum sermone certior factus; Cananorem petiit, regemque honorificis verbis Emmanuelis nomine salutauit. Inde præter Calecutanam oram Cocinum proficiscenti classis ingens nauium plus octoginta apparuit: quam Zamorinus haud dubia victoriæ spe, ad Lusitanos in ipso Cananoris portu opprimendos, celeriter miserat. Neque deterritus tanta multitudine Ioannes, nauibus, ad faciliorem circumactum vsumque tormentorum, in altum euectis; assidua iaculatione prœlium ad solis occasum præclarè sustinuit: neque vnquam hostibus, tanto superioribus numero, locum ad conserendas manus, seque circumueniendum reliquit. Paronibus nouem, onerariis decem depressis, epibatis amplius quadringentis desideratis, Calecutum postridie mœsti Malabares, vniuersa lugente ciuitate, rediere. Ioannes, egregia parta victoria, gratulantibus regulis, Cocinum adiit, naues per otium onerauit, feliciqúe successu ouans in Lusitaniam iter intendit. Transuectus inde Bonæ spei promõtorium, aliam insulam patefecit, quæ sanctæ Helenæ, cuius tum dies natalis agebatur, est appellatá: modico quidem illa circuitu, sed salubertimo cœlo, aquis optimis, & egregia frugum & carnium copia: loco prætereá ita opportuno, vt ad recreandas è longo itinere Lusitanorum classes, diuino consilio

ibidem

ibidem enata videatur esse. Minus è sententia per idem tempus nauigauit Consaluus Cœlius: qui cum sex nauibus in Brasiliam destinatus, amissis locorum ac tempestatum iniuria quattuor, nil nisi rubrum lignum & simias psittacósque in Lusitaniam retulit. Interea Emmanuel, cognitis rebus in India gestis, classem parauit nauium viginti, rebus omnibus instructissimã: quæ vel amicis præsidio, vel hostibus terrori esse posset. huic iterum Vascus Gamma cum summo totius Arabici, Persici & Indici maris imperio præfectus, cùm Olisipone maturè soluisset, ex itinere Abrahemum Quiloæ tyrannum, tanto apparatu perterritum, Emmanueli stipendiarium fecit, imposito annuo tributo, quod duûm millium miticalium, vt ipsi appellant, vel aureorum summam haud excederet. Inde cùm in Malabares trajecisset, ingentem Saracenorum nauem & militibus & omni telorum genere paratissimam, Calecuto redeuntem expugnat: in ea Mahometani permulti interempti, Mecam ad pseudoprophetæ sepulchrum superstitionis causa peregrinantes at pueri ex eadem secta complures Christianis præceptis imbuti baptizatique sunt: quos Gamma Olisipone postea templi Bethleemitici ministerio dedicauit Ab ea victoria Cananorem adiit, Regique & oratorem suum, & ab Emmanuele perampla dona cum litteris reddidit. ac renouato fœdere Cocinũ tetendit. Ibi dũ sui Regis negotia conficit; repentè legati affuere à Christi cultoribus iis, qui non longè à Cocino Cranganorem habent vrbem, è vetustissima illorum stirpe, quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam religionem ac fidem, à Brachmanarum fabulis & impura superstitione traduxit. Is Indiam prouinciam in orbis terrarum distributione sortitus, Socotoram insulam Arabici maris fertur adiisse primũ: dein, multis ibi factis Christianis, trajecisse Cranganorem. in ea ciuitate cùm multos item Christi filios peperisset; Colanum petiit: neque ibi frustra disseminato Euangelio, trans juga montiũ ad oram orientalem ingenti labore contendit: multisque locis, ac præsertim in Coromandelis regno Christiana re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimum erat nomen; ac diuini verbi sementem in eo quoque nouali facere instituit. Atque haud pœnitenda collecta fruge, templisque ad Christi cultum ædificatis, in Coromandelem ad reuisendos & confirmandos in fide neophytos rediit. Coromandelis caput ac regia tum erat vrbs Meliapor; quam vetustate bellisque dirutam nuper Lusitani, deducta eò militum emeritorum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatione, honoris Apostoli causa ab sancto Thoma denominarũt. In ea vrbe sacrã ædem exstruere aggressus Apostolus, cùm à dæmonum

 sac.

ſacrificulis & ab Sagamo rege prohiberetur; res interim inſignis accidiſſe perhibetur, ad Chriſti virtutē & fidē Euangelij cōprobādā. Inuſitatæ magnitudinis truncū, vt fit, in littus eiecerat mare, quod eo tēpore leucas ferè decē ab vrbe diſtabat. Eam Rex materiā cùm in vſum ædificij cuiuſdā vehemēter expeteret, robuſti primùm homines incaſſum funibus ergatiſque amouere conati; dein adhibiti complures elephanti, cùm toto connixi impetu nihil omnino proficerent; Apoſtolus Regi conditionē tuliſſe fertur, ſi trūcum illum ſibi ad templum vero Deo ædificandū daret, nullis machinis, nullo mortalium adiutore, ſeſe protinus eum ad vrbem attracturum Cùm rex, inſanire videlicet hominē ratus, per ludibriū annuiſſet; tum diuus Thomas zona, qua erat præcinctus, ad prominentem è caudice ramuſculum annexā, ſigno tātùm facto Crucis, immanem ſtipitem facili ductu ſequentem, vniuerſa ad ſpectaculum effuſa ciuitate, in ipſo pomœrio ſtatuit: ibidémque defixa lapidea Cruce, vaticinatus eſt, cùm ad eum lapidem vſque pertingeret pelagus, tū Diuino iuſſu è remotiſſimis terris candidos homines ad eadem, quæ ipſe intuliſſet, ſacra inſtauranda venturos. Neq; fefellit prędictio. Siquidem ſub Luſitanorum appulſum, occultis tot annorum acceſſibus locus Oceano demum allui cæptus. Verùm ab eo ſigno cæteriſque virtutibus, cùm Thomæ verbis maior in dies accreſceret fides, Brachmanas autem, fuco & fallacijs parta iam auctoritas, iam ſagina deficeret; accenſus rabie quidam ex ijs, fœdum ac ferum facinus mali dæmonis inſtinctu conſciuit. Filio admodū puero ipſemet necem intulit, vt haberet vnde peregrino & inuiſo capiti crimen exitiūmq; conflaret. Citatus ad Regē Thomas, cùm accuſator ab eo per ſummā indignationem & querimoniā pœnas filij extincti repeteret; contra, Thomę diſcipuli, affinem aut omnino conſcium eius culpæ magiſtrum negarent; nihil opus eſſe coniecturis & certaminibus ait Apoſtolus, ab ipſomet, qui occiſus dicatur, omnium optimè cognoſci rē poſſe. petit vt eius publicè interrogandi poteſtas fiat. nihil recuſatū ab aduerſario: & cunctis tā inauditæ rei exſpectatione ſuſpenſis, cadauer in mediū affertur. Tum ad exanimē puerū Thomas placido & ſereno vultu cōuerſus: Agedū, inquit, per Chriſtū, quē ego Deū prædico, palā & ſine ābagibus puer pro me; quiſnā huiuſce tāti ſceleris autor exſtiterit. Mirū dictu: ad Chriſti nomē, frigido & exſāgui corpuſculo vitales cōfeſtim rediēre ſpiritus: & clara voce, vt ōnes exaudirēt, Thomā certū ſummi Dei legatū: & ipſius odio, ad ſtruendā illi calumniā, nefarias à parēte ſibi manus illatas eſſe cōfirmat. Hac tā illuſtri tāq; admirāda teſtificatione fractus calumniator obmutuit.

Saga-

Sagamus propẽſo iã ãtè ad credẽdũ animo, Chriſtianã deinde fidẽ ac religionẽ ſine vlla dubitatione cõplexus eſt. Regem ex amicis & populatib⁹ imitati cõplures. Brachmanis, quamquã detecta diuinitus fraude, & pulſo in exilium patricida, pertinax tamẽ & cæca manſit improbitas. cũ lætos Chriſtianæ rei progreſſus, & neglecta Deorũ ſimulacra ferre nõ poſſẽt; facta cõſpiratione præconẽ Euãgelij è medio tollere omnino cõſtituũt. Tumulus erat nõ procul ab vrbe: quò Thomas idẽtidẽ, è Chriſti diſciplina, ſecedere, propitiãdi ęterni Regis & ſui recolligẽdi gratia, cõſueuerat. in eũ locũ, tẽpore captato, Brachmanæ armati cũ ſui ſimilibus impetũ dant. ibi Apoſtolus dũ ad Crucẽ, alienato ab ſenſib⁹ animo, Deũ pro ſalute hominũ & eius præſertim populi deprecatur; telis primùm ac lapidibus appetitus, dein ab vno è Brachmanis lãcea trãsfoſſus occubuit. venerandũ corpus inde ſublatũ à diſcipulis, & in tẽplo nuper ædificato cõditum eſt. Acceſsit martyrij nomine, & memoriæ cauſa, fragmentum haſtæ, quæ inhæſerat coſtis: & baculus præferratus, quo ille ad peregrinationes vtebatur: & vrna fictilis ceſpite inferto, nempe qui manantem è ſacris vulneribus cruorem ebiberat. exinde locus multis miraculis claruit, ac magnus eòdem ex omni parte concurſus, voti & religionis ergò, fieri cæptus. Hæc ferme Indi ſciſcitantibus Luſitanis, non è fama ſolùm, ſed etiam è veterum annalibus edidẽre. quin egregias Thomæ laudes, ac mortem pro Chriſti nomine fortiter obitam, pueris Malabaribus patrio carmine decantare mos eſt. Sunt qui cùm tribus Magis, qui ad Chriſti liberatoris incunabula cum muneribus adoranda, Sybillæ Indicæ (vt ferunt) monitu, ſtella duce tetenderant (quo in numero Pirimal Ceilani rex ponitur) Thomam in Oriente cõgreſſum: dèque immani trunco miraculum non Meliapore, ſed Cranganore perpetraſſe dicant, ac poſtremò in Calamina vrbe mactatũ regis imperio, (qui Sagamo defuncto ſucceſſerat) ac ſacrum deinde corpus Edeſſam Meſopotamiæ tranſlatum à Chriſtianis fuiſſe cõtendant. Vtcumque res habeat, (nam ego meam interponere ſententiam in tali re tantoq; locorum & temporum interuallo non auſim) ſatis conſtat, Apoſtolum in Coromandelio tractu, Gãgetici ſinus, palmam tuliſſe martyrij. nec dubium eſt, quin ex diuini viri præceptis atque inſtitutis ingens hominũ multitudo, varijs Indiæ diſperſa regionibus, in hæc vſque tempora, Chriſti nomen fidemque tenuerit: quamquam ex Armenij Patriarchæ Neſtoriani placitis, á quo Epiſcopos paulo antè hanc memoriam accipere conſueuerant, multis vitijs & erroribus inquinatã. alioquin, Apoſtolicas cæremonias magna ex parte obeunt. altaris myſteria religioſè

venerantur; eoque viatico, decedẽtes è vita, se muniunt. Aduentus Domini & quadraginta dierum solenne ieiunium diligenter obseruant, quotidianæ psalmodiæ & sacris insistunt: & cùm alia Christi Domini Sanctorumque festa ritè concelebrant, tum verò præcipuè paschalium feriarum octauam, quã Dominicam in albis vocamus; quòd eo demum die incredulus antea sanctus Thomas, indito in Christi latus ac vulnera digito, Dominum suum ac Deum suum præclara testificatione confessus est. alia præterea multa ex maiorum traditione diligenter obseruant, eo maiore fidei & constantiæ laude, quòd ob id ipsum non modò a Mahometanis hominibus acerbè vexantur, sed etiam ab regulis Ethnicis in seruitutẽ redacti, cùm alias indignitates & contumelias perferunt, tum verò sedem ac domicilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur. ijs, aduentu Lusitanorum, noua diuinitus affulsisse lux visa. Consilio inter se habito qui Cranganoris incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem legatos (vti orsus eram dicere) destinarunt. quorum summa orationis fuit; se & vetustissimos Christi famulos esse; & hoc ipso Lusitanici nominis cupidissimos; multa se à barbaris indigna quotidie pati: petere & orare, vt Emmanuelis Regis nomine se suaque omnia in patrocinium fidemq; recipiat. Sub hæc, deditionis insigne, sceptrum argento decoratũ Gammæ supplices detulere. Quos ille benigno vultu, comiter & amicè complexus, bono animo esse iubet: vel in primis mandatum sibi ab Rege Lusitaniæ affirmans, vt Christi fideles, quotquot in ea regione supersint, omni ope atque auxilio subleuet: nondum id sibi per Calecutanorũ insidias & quotidiana vitæ discrimina licuisse: ac ne tum quidem ob angustias temporis, reditu iam iamque imminente, posse illis quam vel maximè cupiat operam studiumque præstare. Cæterùm, quæ prima se occasio det, enixè curaturũ, vt non sine causa Christiani omnes in regum Lusitaniæ pietate opibusque, certissimum suæ saluti commodisque præsidium esse cõstitutum intelligant. Interea, si qua necessitas incidat grauior, ad Lusitanum confugiant præfectum, quem firmo cum præsidio sit in India relicturus. Is erat Vincentius Sodreus, cuius, Emmanuelis iussu, Gamma sex ornatissimas naues ad maritimam oram tuendam reliquit, vt Saracenos & Arabas ab Indici littoris accessu & commercij prohiberet. Interea Zamorinus varijs artibus atque fallacijs Gammam ad se pellicere & circumuenire conatus, cùm nihil ei procederet, Trimumparæ per litteras ac nuntios alternis rogando minandoque suadere etiam atque etiam instituit, Gammam & comites vel sibi proderet, vel certè è suis finibus in per-

in perpetuum exterminaret. Cui tam impudenti postulato, fortiùs ac liberiùs quàm a barbaro exspectari posset, semel iterumque respondit ille: se nullis neque promissis neque terroribus adduci posse, tantum vt in se facinus admittat, iusque naturæ simul ac gentium violet. si quid ab se petat, quod saluo officio præstare possit, id verò se libenter ipsius causa vel cum damno facturum. Qua viri constantia vehementiùs irritatus Zamorinus, in Lusitanos primùm, deinde in Trimûparam ipsū apertè grassari constituit. Rebus iam transactis, Gamma reditum in patriam maturabat. certior ea de re ab exploratoribus factus Zamorinus, ad Calecutanā oram appropinquanti classem opposuit nauium vndetriginta, eò certiore victoriæ spe, quòd Lusitanicas naues ipsis, oneribus impeditas, prorsus inhabiles ad pugnam putabat fore. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem in barbaras duas, reliquum agmen aliquanto spatio antegressas, Christianę tres eximia celeritate velis inuectæ, tantum primo congressu terrorem intulere, vt nautæ militésque tentata vix pugna illico se in mare deiecerint. quorum ferme trecenti è schapis inter enatandū occisi: cętera nauigia eodē metu perculsa, qua cuique proximum fuit, turpi fuga littus petiēre. nec fugientibus institit Gamma, propter grauitatem onerum, veritus ne qua in breuia per imprudentiam incurreret. in captiuis duabus haud spernendæ merces inuentæ, in ijs pretiosa fictilia & argentea vasa permulta, itemque simulacrum aureū librarum ad sexaginta, horribili admodum specie: huic, luminū erant vice, duo primæ notæ smaragdi: è pectore autem claritatis eximiæ pyropus, castaneæ pænè magnitudine, radiabat. amiculum aureum plurima & varia de more gemma distinxerat. rebus hisce raptim flammæ subductis, aluei cum armamentis in conspectu omnium incēsi. Gamma, rebus terra marique ex animi sententia confectis, cùm ex itinere Cananoris Regem denuo salutasset; Mosambicum ad naues reficiendas, atque in Olisiponem læto cum reboatu cantuque incolumis appulit. Egredientem in terram excepêre, Emmanuelis iussu, principes nobilésque viri quàm plurimi: qua ille celebritate ac frequentia, cunctis ordinibus maiorem in modum gratulantibus, regiam petijt. Auxere illius diei lætitiam, cùm naues permultæ varijs è regionibus eodem tempore in portum inuectæ; tum in pompa faustis ominibus & magno populi applausu prælatū aureū in argenteo disco vectigal, quod Abrahemus Quiloæ tyrannus eo primùm anno penderat. Ex ea pecunia Emmanuel auream pyxidem in Sacrosanctæ Eucharistiæ vsum faciendam locauit: ac mi[illegible]tificio perfectam, pretiosisque ornatam

lapillis, in æde Bethlcemitica posuit. At Zamorinus interim aduersis rerum suarum euentibus quotidie magis in rabiem accendi: & quòd Calecutanas opes in dies imminui, Cocinenses maiorem in modum augeri conspiceret, assiduis inuidiæ stimulis agitari: Trimumparæ verò libertatem in respondendo, pertinaciam in Lusitanis omni ope tuendis, ferre nullo modo posse. Quibus rebus per se iam satis ægrum & exulceratum animum, egregij scelerum omnium artifices Mahometani facilè perpulêre, vt ipsi Trimumparæ bellum inferret: ac quoniam preces ac minæ parum prodessent, vi armisque ad Lusitanos tradendos hominem cogeret. Qua de re consilio principum indicto, plerique, vt fit, quò inclinatum Regis animum sentiebant; eò præcipitem sua sententia impellere nitebantur. vnus Naubeadarinus Zamorini sororis filius, & successor designatus, omne consilium belli suscipiendi gerendiq; discutere frustra conatus est: quandoquidem Zamorinus nonnihil eius oratione & auctoritate commotus, reliquis tamen instigantibus, dolori potiùs & iracundiæ, quàm rectæ rationi ac salutaribus parêre consiliis, vt plerique mortales, animum induxit. Igitur, vt Lusitanicæ classi præsidio Trimumparam exueret, qua illum vna re potissimùm niti præclarè nosset; bellum terra maximè sibi gerendum existimauit. Eoque consilio exercitum omnem ad Pananem, cuius antè meminimus, vicum, sexdecim à Cocino leucas, coëgit. Ea fuêre armatorum ad quinquaginta millia. Cuius tantæ molis tantique apparatus nuntio Cocinum allato; fremere plebs, aduenarum gratia se in capitis ac fortunarum discrimen impelli; nomen Lusitanum diris ominib⁹ exsecrari: ipsos ad cædem inquirere, ac sustulisset proculdubio, ni Rex eorum vitam firmissimo Nairum præsidio munijsset. Principes verò ac dynastæ eodem perterriti metu, Trimumparam supplices etiam atque etiam precari hortarique, tempori cederet, Zamorinum placaret; denique ignotæ amicitiæ & incertæ dispendio, regni salutisque aleam sine cunctatione redimeret. Quibus cùm Trimumpara obfirmata resisteret mente, nihilque sibi tanti esse vel vnquam fore affirmaret; vt legationis & hospitij violaret ius, fidemque datam Regi Lusitaniæ falleret; dynastæ plerique, desperata Concinensi re, ad Zamorinum vnà cum amicis & clientibus transfugêre. Quos imitati postmodum Europæi duo, Christiano indigni nomine, quos alij Illyricos alij Insubres fuisse perhibent; deserta fide ac religione, tormentariam fabricam, & æris conflandi scientiam, cuius erant peritissimi, sanè graui Christianæ rei damno, barbaris prodidêre. neque impunè cessit eis perfidia. siquidem post annos aliquot,

quot, agnoſcentes errorem ac ſcelus, cùm ad Luſitanos reditum pararent, a Malabaribus illico deprehenſi, & concurſu populi crudeliter interempti ſunt. Dum hæc à Zamorino parantur, Sodreus, ora Calecutana vaſtata, Cocinum peropportunè cum ſociis appulit. Eius aduentu Rex & Luſitani paululum reſpirarunt. Sed, ille ſimul edoctus quanto in periculo res eſſet, ſimul infimis precibus rogatus vt milites in terram exponeret, ſeque cum Trimumparæ copijs maturè coniungeret; contra omnium exſpectationem animo prorſus obdurato reſpondiſſe traditur: Sibi maris cuſtodiam ab Emmanuele commiſſam. Si maritimum inſtaret bellum, ſe officio præclarè functurum: quandoquidem terra gerenda res foret, Rex cum ſuis ipſe ſibi conſuleret. Ab hoc reſponſo, gementibus Luſitanis, perculſo Rege, ad fauces Erythræas obſidendas rectà contendit: Arabumque ſex nauibus in itinere captis, præda ditatus ingenti, ad Curiam muriam inſulam, haud longè ab Aromata promontorio, quà in Septentriones obuerſa eſt, in anchoris conſtitit. ibi dum in Mahometanos porrò imminet excubatque; Maio menſe ineunte atrocior Boreas vehementi procella naues alliſas ad ſaxa comminuit: ipſeque Sodreus vnà cum Blaſio germano fratre, tum ſpreti Luſitanici ſanguinis, tum deſtituti Regis amiciſſimi ac fideliſſimi, pœnas horribili naufragio & & repentina morte perſoluit. Fertur, antequam id accideret, ab incolis identidem admonitus, vti ſtatam & anniuerſariam eam tempeſtatem caueret; quamquam obtemperantibus aliis nauarchis, & in tuta ſecedentibus loca; ipſe tamen cōtumaci vultu, verbiſque inſuper contumelioſis optima conſilia reſpuiſſe. Hæc ferme de Sodreis fratribus aduerſo rumore vulgata; quamquam eos admodum locuples auctor Ioannes Barrius liberare culpa videtur, affirmans non ab Sodreis deſertum Regem, ſed enixè operam deferentibus, inſtante iam hyeme remiſſum ab Rege. De vtriuſque tamen exitu Barrius idem haud ſanè diſcrepat. Cæteri, qui mutata paulo antè ſtatione periculum euitarant, ad placandas cæleſtes iras Cocinum repetere, & laborantibus ſuis opem ferre ſine mora conſtituunt: ſed incenſæ officio voluntati haud ita reſpondit euentus. Petro quippe Ataidio duce, cùm Indicum pelagus traieciſſent, aduerſis tempeſtatibus ad Anchediuam inſulam hyemare coacti. Interea Luſitani, qui Cocini verſabantur, tum de ſua tum de Regis optimi ſalute ſoliciti, ac ſingularem viri conſtantiā atque animi magnitudinem valde admirantes, ab eo magnopere petiêre, vti ſe ad Cananoris Regem nauigare permitteret. ibi ſine cuiuſquam periculo tutos ad nouæ claſsis aduentum futuros.

turos. Quibus ille respondit, bono essent animo, ac diuinæ prouidentiæ fiderent; quæ bonas causas, cùm in extremum discrimen venissent; tum maximè subleuare consuesset; de profectione verò minimè cogitarent. neque enim se permissurum, vt quos semel in tutelam atque amicitiam recepisset, ij, se viuo & consentiente, ad alienam opem supplices ac vagi confugerent. Simul ceteros, ne despondeant animum, hilari vultu & accommodata ad tempus oratione adhortatur. ac quanta maxima potuit celeritate, copiis ex vniuerso regno contractis, opportuna loca præsidiis firmat, fossas repurgat, nouas circa vrbem munitiones vallumque perducit: in primis verò, quoniã Repelini vada (is locus abest à Cocino leucas non amplius quattuor) ad exercitum traducendum hosti erant petenda; Naramuinum sororis filium, eximia spe summæ virtutis adolescentem, hæredem regni destinatum, ibi cum Nairum quinque millibus & quingentis opponit. ad eum Laurentius Morenus & aliquot Lusitani spectatæ fortitudinis viri vltro se adiungunt. Zamorinus per vates & sacrificulos ad proficiscendum ominibus diu captatis, signa denique ad Repelinũ promouit. ac priusquam traijcere conaretur, noua ferri flammarumque denuntiatione Trimumparam aggreditur, ni Lusitanos relinquat. cùm ille minas omnes terroremque præ officio ac fide contemneret: copiæ traduci à Zamorino, quacunque vada patebant, illico cœptæ. Sed resistentibus acriter Nairibus, non sine magna suorum cæde, semel iterumque repulsus, ab innata mobilitate animi reditum cogitare apud se cœpit; atque, vt initia sese dabant, rei difficultate deterritus, procul dubio signa retro vertisset; ni pertinax Brachmanarum & Mahometanorum in Trimumparam & Christianos odium acriter obstitisset. horum adhortationibus animatus ad cœpta prosequenda, per occultos internuntios quæstorem Trimumparę ingentibus præmiis promissisque corrumpit, vt per occasionem stipendij numerandi, quamplurimos è Naramuini pręsidio ab signis abducat. eam sibi ad transitum occasionem fore. ille per speciem aduersę valetudinis in castra venire se posse dissimulans, quãquã ęgre ferente Naramuino, dimidiã ferme Nairũ partẽ in vrbẽ euocauit. quos cùm sub vesperum Naramuinus ea lege misisset, vt ante lucẽ castra omnino repeterent: Quęstor extracto in multam diem negotio, tota de re Zamorinum per eosdem nuntios admonet. ille, ne tantam opportunitatem frustra elabi pateretur, omnibus connixus viribus, nõ sustinente iã impetum Naramuino, exercitũ, sarcinas, atque tormenta partim actuarijs, partim vado traduxit: ac Naires vigiliis fessos & infrequentes, facta impressione, in palme-

ta

ra Cocino proxima cōpulit. ibi Naramuinus, multis acceptis vulneribus, magna vicissim edita strage, fortiter dimicans, vna cum duobus alijs regijs iuuenibus cadit. reliqui fuga dissipati, variis itineribus in regiam conuenēre. Calecutanus, iam se intendentibus tenebris, vltra cedenti hosti non institit. Postridie, tam insigni parta victoria, Trimumparę fidem iterum per cōmunes amicos, mistasque precibus ac terrore litteras, tentat. ille, quamuis è tanta clade, ac præsertim ex amissa regia sobole, insigni dolore accepto; tamen (quod vix credibile videatur) stetit animo, conditiones pacis reiecit, collectis reliquiis Nairum, & omnis generis vndiq; coacta multitudine, aduentanti Zamorino se rursus obiecit. Ea quoque pugna victus ac profligatus, accepto insuper vulnere, nihil habuit prius antiquiúsve, quam vt Lusitanos, eorumque res omnes, à cædis & direptionis periculo eriperet. Vaipinum est insula Cocino proxima, sacri & inuiolati apud barbaros soli, ac præterea situ & operibus munitissima. in eam insulam aduenas eum eorum gaza raptim transferendos curat. dein cum egregia manu armatorū subsequutus ipse celeriter: vt si minus loci religione certè munimentis armisque hostem arceret. Omnes ferè proceres, vt suprà dictum est, ad hostes turpi defectione transierant. Vnus Vaipinensis dynasta Trimum paræ sese fidum comitem amicumque ad finē vsque fortiter præbuit. At Zamorinus, haud segniter vsus victoria, Cocinum penetrat; vrbem flammis iniectis vniuersam incendit: Vaipinum contempta religione haud semel aggreditur; sed cum ignominia semper ac damno prohibitus, aduentante iam hyeme, in proximum ver distulit bellum. interea, ne Trimumpara Cocinū repeteret, castella in vrbis ruinis nōnulla excitauit, & cohortes aliquot in eo præsidio statuit. ipse tā secundis rebus elatus ac tumidus, Mahometanis ac Brachmanis effusè lęrantibus, ad gratias inanibus diis agendas Calecutū reuertit. ibi, ęraria officina instituta per duos, quos diximus, fidei desertores, & alios quorum industriā magnis præmiis fouebat incitabatque, omnis generis tormenta machinasque ad vrbium excidia cōparabat: cùm è Lusitania subitò nostris admodum laborātibus affuit Franciscus Albuquercius, omnibus belli adiumētis instructus. is, Petro Ataidio cum cęteris, qui ad Anchediuam hyemauerant, ad suas naues adiuncto, Vaipinum rectà contendit, ac Trimūparam Emmanuelis nomine tum verbis amicissimis erectum animatumque, tum ad regiam tuendam personam præsenti pecunia subleuatum, cæso & fugato Calecutano pręsidio, in Regnum Cocini summa omnium gratulatione restituit. Inde, populando vrēdoq; per Iuelhium tecta sataq; nō

vno

vno loco hostes vel inuitos in certamen extraxit;multisque minutis præliis exiguo admodum suo detrimento cecidit.postremò oppida quoque aggressus,primò Chiriuaipinum,deinCambalanum, tum alios ignobiles vicos,dynastis,qui ad Zamorinumdefecerant, vel interfectis,vel in fugam actis,ingenti ardore militum expugnauit, incenditque. Ab ea expeditione, maximo gaudio & infinita cum actione gratiarum, a Trimumpara exceptus, pro amicitia petiit, vt quoniam inter eas nationes adeò infesta ad eam diem vita Lusitanorum fuisset;castellum ad eorum corpora & res tuendas ædificare sibi Cocini liceret. quod Rex adeò prolixè liberaliterque concessit;vt è suis etiam palmetis, quoniam cæmenta non suppeterent, præcipua firmitate materiem in eam ædificationem excidi quamprimũ iusserit:dein loco in primis idoneo area dimẽsa & inchoato iam opere; dudũ expectatus è Lusitania cũ iuuentutis robore superuenit Frãcisci patruelis Alphonsus Albuquercius, is, qui rerũ deinde gestarũ gloria Magni cognomẽ est cõsecutus. eius accessu, Lusitanis Indisque certatim insudantibus, breui consummatum castellũ, & in eo templum Diuo Barptolemæo dicatũ est: vt magno vtrũq; consilio ac pietate,sic modico sumptu elegãtiaq;. Sacrarum ædiũ & arcium,quæ variis Indiæ locis per alios aliosque præfectos deinde per otiũ absolutæ sunt,lignea illa prima ædificia quasi typos ac proplasmata iure quispiam dixerit. Eo munimento perfecto,supplicatio à Lusitanis habita:signũ pẽdẽtis è Cruce Domini sub vmbella pretiosa per multas instauratæ iam vrbis partes, præcinentibus tubis cũ religioso tripudio ac festa saltatione prælatum.põpa ad arcẽ vsque perducta,& cùm arx ipsa, tum in ea tẽplum precatione solẽni à sacerdotibus cõsecratũ eo majore lętitia ꝙ illo primũ die Romana Ecclesia diuinis in rebus, Lusitana gens in humanis,Indiæ possessionem adire quodãmodo videretur. Post hęc, Albuquercius vterque ad perdomandam Zamorini ferociam nouas excursiones fecère. vastatus in primis Repelinensis ager, pagi ac villæ complures inflammatæ ac dirutę,nauigia capta ac direpta permulta,deniq; bello passim circumferendo,tantum terrorẽ omnibus circa populis intulêre; vt Zamorinus ipse, præsertim suadente Naubeadarino eodem,qui bellum antea dissuaserat,oratores pacis & commercij petẽdi ad Lusitanos miserit.cui conditionibus iis datum est fœdus,vt & cędem Calecuti factam, & direpta mercimonia æquis æstimationibus compensaret: itemque ab lacessendo armis Trimũpara in posterum abstineret.In hasce ferme leges pax cõuenit,ac rursus cũ Zamorini popularibus amicè agi & contrahi cæptum.Eadem fama permoti iãdudum tutores Colani Regis,

Regis,(nam ipse per ętatem potens regni nondum erat) per legatos item fœdus & amicitiam petiêre. Quibuscum eo libentiùs iunctæ dexteræ, quo majores in omnem partem opportunitates habere visa res est. Etenim Colanum vrbs, quattuor & viginti leucas à Cocino in meridiem sita, in primis totius Indiæ antiqua & opulenta censetur. ex ea Calecutum & aliæ Malabarici soli olim ductę coloniæ. abundat mercibus; portum facili præbet accessu. ac præterea, multis familiis veterum Christianorum incolitur: quæ res longè etiam vehementiùs Lusitanos ad societatem gentis allexit. Igitur illis pręcipuè cautum in fœdere: multis & grauibus injuriis libertati, eorumque fortunis ac dignitati consultum. Instituta communi consensu amicitia, tabulisque commercij ritè confectis, domicilium proprium Lusitanis in vrbe Colano attributum. cò cōfestim negotiatores cum scribis & custodibus immigrarunt. Accessit rei diuinę procurandæ causa Rhotericus Dominicanus; is, & morum integritate & doctrinę præstantia, paucis diebus multos mortales partim in recta fide confirmauit, excoluitque: partim ab stipendiis dęmonum ad Christi signa traduxit. Eodem anno, quo hęc in India gerebantur, (is fuit à millesimo quingentesimus tertius) nauarchi aliquot ad commeatus Arabicos prohibendos Olisipone profecti, Zanzibaris Regem, malis coactum, stipendiarium Emmanuelis fecêre. itemque Brauæ liberę ciuitati, leucas cis Melindem centū, annuum vectigal impositum. ipsi verò Melindensi Regi, cùm à Mōbazæ tyranno valde premeretur, sanè opportuno tempore latæ suppetiæ. tyrannus ab armis discedere, & propè iā victo Melindēsi pacem dare coactus est. Cùm terra marique negotia Lusitanica prospero admodum procederent cursu, & simul in varias regiones aditus Euangelio patefieret; tranquillas iam à Calecutano res, vnius hominis cupiditas & amentiā perturbauit. is, Cocinensi apothecę prępositus, cùm nauē Malabaricam pipere onustam pręteruehi cognouisset; repentè, vel auiditate prędæ, vel priuato in Malabares odio incitatus, mittit qui captam sine mora Cocinum pertrahant: nautæ cùm se Zamorini amicos & populares clamarent; Deumque & hominum fidē testarentur, se ipsius missu Cranganorem petere; nihilominus Lusitani in incepto persistunt. coorta pugna, sex Malabres interfecti, complures vulnerati: nec Lusitanis incruentum certamen fuit. Expugnato nauigio, in Cocinensem apothecā piper omne cōuectū. Ea re cognita Zamorinus confestim ad Franciscum Albuquercium mittit, qui tantam injuriā expostulent. ille cùm rē negligeret, nec modò ablata reddere, sed ne factum quidem vlla ratione purgare dignaretur, enimuero

Zamo-

Zamorinus continuò exarsit iracundia, coalitamque recens amicitiam indignabundus abrupit. Hanc ego direptæ pacis ac societatis causam, Damianum Goesium & Hieronymum Osorium sequutus, in medium attuli, haud sanè ignarus, in hoc etiam ab iis dissentire Barrium, culpamque omnem in Zamorini mobilem animum vtcunque transferre. Sed regiis chronographis a me, præsertim in re tali tantáque, temere fides abroganda non fuit. Cæterùm Zamorinus, vt dicere institueram, acri dolore succensus, primùm edicta omnia decretaque in rem Lusitanorum facta extemplo reuocat; dein armatos parones ad intercipienda onera circumquaque dimittit; postremò ad euertendum Trimumparam, Lusitanosque ex India pellendos, majore quàm vnquam antea conatu copiisque se comparat. Et quamquam inexpiabili in vtrosque odio ferebatur; bellum tamen distulit consultò, quoad Albuquercij fratres, onustis iam non vno loco nauibus, ex India abscederent. Quibus de consiliis Trimumpara litteris amicorum ac nuntiis maturè certior factus, cum Francisco (nam is præerat summæ rerum) egit etiam atque etiam, vt adeò difficili ac periculoso tempore quam firmissimum ibi suisque præsidium in discessu relinquat. Sed neque proximæ calamitatis memoria, neque imminens Lusitanicæ rei discrimen, neque optimi & constantissimi Regis obtestationes precesque flectere Francisci animum valuére, vt naues plus tres cum centum & quinquaginta dumtaxat propugnatoribus daret, præfecto Eduardo Paticco viro fortissimo: nimirum, vt in tanta deinde paucitate cùm militum virtus, tum verò diuinæ opis præsentia clariùs appareret. Post hæc, Albuquercij fratres vterque simul, verùm exitu dispari, in Lusitaniam vela dedére. Franciscus, incertum qua clade quóve infortunio vna cum sociis in itinere periit. Alphonsus, quamuis magnis jactatus procellis, tamen circa finem Iulij mensis, non minore quæstu quàm gloria, sospes in vrbem Olisiponem introiit. Post eorum profectionem, solutus metu Zamorinus, palam terra marique bellum ciebat. ducenta amplius nauigia, magnam tormentorum copiam, elephantos complures, armatorum millia circiter sexaginta contraxerat. Eo terrore Cocinum allato, multi confestim in Malabaris interiora dilapsi: ac vix capitis pœna proposita cohiberi populus potuit. Ex reliquis copiis ægre milites ad millia triginta conscripti; quorum tamen paulatim numerus, partim transitionibus partim effugiis, vix ad decem millia rediit: nec ea quidem admodũ ferri animo, vel integra in Trimumparã fide. Ergo tota pænè belli moles in Lusitanos incubuit. Solennes tum fortè agebantur feriæ, quibus cœlestes iras, in omne genus humanum intentas, olim suo potissi-

potissimùm capite Christus excepit. Ea recordatione ad omne decus ac pietatem incensi Lusitani, vicissim vitam pro Christi nomine effundere gestiebant. Itaque tanto inferioribus copiis, nullũ periculum recusare, caput libenter in discrimen offerre, & periculosissimas expeditiones certatim sibi quisque deposcere. Eduardus quoniam multis partibus vno tempore dimicandum fore non dubia conjectura prospexerat, primùm ad Repelini vada nouas munitiones objecit: dein Cocinensi arce multis locis instaurata, nouũ insuper propugnaculum ad portus introitum excitauit. ad hæc, naues & scaphas majores, vt ad subita occurrerent, omni genere telorum ac tormentorum instruxit. At Zamorinus, vti proximo bello fecerat, Repelini transitum & vado, & actuariis longo ordine consertis tentauit primùm: dein magna suorum cæde bis terve repulsis, cùm in angusto loco se multitudo impediret, & à nostris in confertam turbam irrita nulla jacula inciderent; Repelinensis dynastæ monitu ad loca minùs vadosa, verùm patentiora descendit. ea re cognita, Patiecus cum expeditis celeriter anteuertit: ratusq; paucitatem consilio adjuuandam, noctu sudes præacutas toto passim vado figendas curauit: postridie hostes magno impetu transire conati; partim se præustis cuspidibus induerunt, partim accedente æstu obruti; partim assiduis missilium nimbis vulnerati occisique: pars etiã, quæ vel nandi peritia vel beneficio lintrium in vlteriorẽ euaserat ripam, acriter dimicantibus Lusitanis, aut cæsi, aut in flumen detrusi. Zamorinus, vbi aperta vi parùm proficere se intelligit; ad insidias de more cõuersus, percussores, transfugarum specie, in Eduardum occultè summittit: hosce ille diuinitus deprehensos conuictosq; Trimũparæ tradidit, in quos arbitratu suo consuleret. pretio dein conducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefacto, excubiæ ad fontes intenta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria disipatus, Concinense præsidium cæsum, naues captas & incẽsas: ac solicitati circà populi, vt in nostrorum stationes & apothecas impetum facerent, nomẽq; Lusitanum omne delerent. ea quoque fraus Dei beneficio patuit. Quo tam infelici rerũ euẽtu cùm valde angeretur Zamorinus; tũ ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: quà multi ex ipsius exercitu fœdè absumpti; multi etiam & contagionis metu & belli difficultate perterriti, diffugêre. Iamque susceptę expeditionis auctores exsecrantem, ac desperatis pænè rebus, de pace ac de reditu cogitantem, injecta repentè spes confirmauit expugnandi Lusitanicas in ipso Cocinensi portu naues; quo vno subsidio, vt suprà diximus, Trimumparam vel maximè niti non ignorabat. Mahometanus

tantes quidam erat, Coiesalles nomine, machinarum peritus. is ad Christianorum nauigia superanda, Malabaricis multo celsiora, eiusmodi artificium ingenii omnium approbatione commentus est: Binis paronibus, valido & a puppi & a prora tigno inter se cõmissis, turres erigebat; è quibus deni amplius homines in subiectas onerarias tuto iaculari possent. Huiusce generis machinas octo cùm adornasset; Zamorino ignaro talium rerum, & adulatorum turba circumfusõ, tanta victoriæ fiducia subitò accessit, vt Eduardum ad se vinctum perduci sine mora imperauerit. Verùm ille per exploratores tota de re præmonitus, noua vicissim in onerariis machinas excitarat. ac qua die commissum est prælium, (is erat in cœnam adscendenti Christo Domino sacer) nauium puppes, ne à tergo circuiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcendum congressum, prominentes a prora malos obiecit: precatusque immortalẽ Deum, vt in ea quoque illos pugna, sicut in cæteris, propitius adesset, inuicto animo, perexigua manu, ducentorum ferme nauigiorum impetum excepit. Ardẽtes primùm pyræ ad Christianas naues inflammandas immissæ: quibus accessu prohibitis, & in cõspectu omnium frustra consumptis, tũ demũ turrita nauigia nequicquã admoueri cœpta. Siquidem præter ipsam machinæ formã duplici præfectum clauo, ad regendum inhabilẽ, æstus quoq; maris tam fortè rapido accedens tractu, gubernãdi arbitrium nautis ademerat: ergo, & magistri gubernacula huc illuc frustra torquere, & remiges irrito conatu in aduersum maris impetum tẽdere; & infesto rostro in nostros directa nauigia repentè modò in obliquum, modò in cõtrarium sisti: nihil iam loci consilio vel arti esse: neque moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neque clauus magistris parere: aliò naualis turba, aliò duces & propugnatores vocare: aliò cuncta simul æstus abripere in eo tumultu, cùm sagittarum multitudo cælũ penè inumbraret; & crebris hinc inde fulgetris, horribili cum strepitu radiantibus, omnium generũ vsquequaque tela volitarent; è turribus octo vix duæ ad onerarias ægre tãdem appulsæ. in quas destinato ictu maiores globi a nostris subinde contorti laxatisque cõpagibus, partim auulsa è suis sedibus tabulata, cum ipsis epibatis in aquam magno sonitu deciderũt; partim dissilientibus vndique fragmentis, consauciati permulti, ingentem pauorem ac trepidationem cæteris intulère. Ad eum casum clamor a nostris terra marique sublatus, & integrata pugna tanto maiore ardore vt Calecutani, multis passim occũbentibus, attoniti pauentesque certatim terga conuerterint. neque vllis ducũ Regisue ipsius aut minis aut hortamentis sisti fuga potuit. contento

cursu

cursu remotas Malabaris insulas, & intima pænitus æstuaria petière; quinque circiter ab initio belli menses effluxerant. eo toto tempore Zamorini copias valde imminutas esse constabat. pestilentia, mortalium ad tredecim millia absumpserat; totidem ferme huc illucque distulerat metus. variis præterea certaminibus, magna parte nauium ac tormentorum amissa, ex ipso militum robore millia plus quinque ceciderant. Zamorinus infeliciter iam toties in arma coortus, cùm & hyems immineret, & noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur; abjectis belli consiliis, ipso diui Ioannis Baptistæ natali die vasa collegit, ac retro ad Pananem tristissimus abiit. Brachmanæ auguresque, quòd belli suasores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret; culpam tantæ acceptæ cladis in malè obseruata auspicia, neglectas religiones, & vota minùs fideliter persoluta, cuncti ex composito rejecère. Hisce artibus mendaciisque sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati, Zamorino, vanis superstitionibus misere obnoxio, ingens dirarum injecta formido, regni administratione vicariis tradita, ipse interim æger animi, ac mœrore pænè confectus, in auiam [illegible]itudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos & expianda peccata secessit. At Lusitanorum, eo toto bello, cùm omnium, tum verò Eduardi præcipuè Patieci virtus enituit. Is & ante prima signa fortiter dimicando, & insidiis maturè præcauendis; & disponendo milite, & muniendo vbi res postularet; & omnia militaria munera impigre obeundo, acerrimi simul bellatoris & ducis eximij laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentiùs belli progressum & euentum æstimantibus, diuina potiùs quàm humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex vtraque parte cadentibus, Lusitanus tot præliis desideratus est nemo, ac nauium insuper aluei non semel trajecti ac perforati sine vllius dãno feruntur; & fulmineo excussæ rotatu ferreæ pilæ, irrita plaga (quis credat?) obuiis quorundã exceptę pectoribus. Quas ob res Christo, salutis humanæ parẽti, supplicationes habitæ, & solẽni ritu, pro ea quæ tum suppetebat copia, sacrificatũ est. Redeuntẽ è prælio Patiecum Trimumpara per quam arctè comiterque cõplexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit: nec modò regnum, sed vitam salutemque Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenuè tulit. Interea multo litteris & nuntiis certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur; Lupum Soarium Aluarengam cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat. is, quãquam ab Eduardo parta

iam antè victoria, magnum tamen ad Cocinense regnum & Lusitanica negotia stabilienda, momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quotidiano matris conuitio, & assiduis populariũ precibus in patriam reuocatus, bellum, eadem qua deposuerat leuitate, reparare terra mariq; instituerat. Itaq; ad Crãganorem oppidũ terrestres naualesque copias intentiore delectu habito contrahebat. Eius rei fama Cocinum allata, Lusitani circiter mille, Naires ad duo millia confestim eò profecti, recens ædificata ab hoste nauigia primùm expugnant, præfecto rei maritimæ cũ duobus filiis interempto: dein exscensione facta, eodem impetu Naubeadarini peditatum fundũt fugãtque. tum Cranganori oppido injectæ flãmæ; Christianorũ tamen tectis, ac præcipuè sacris MARIÆ Virginis & Apostolorum ędibus, temperatum est. Per idẽ tẽpus Rex Tanoris, (ea quoque Malabarica est regio) cùm finitimis bellis admodũ premeretur, à Lusitanis auxilium petiit; seque ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est. missi extemplo aliquot Lusitani manipuli: quo ille subsidio, cùm breui superior hostibus euasisset; certis, vti receperat, legibus in Regis Lusitaniæ societatem ditionemq; concessit. Inter hęc, Indico mari ab Lusitanis vehemẽter infesto, Calecutana commercia magis in dies imminui. negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regnã migrare. In iis mercatores Arabes, omnium ditissimi, cùm ad Mecam reditum pararent, pecuniam & pretiosissima quæq; in naues imposuerant, sub Lusitanicæ classis discessum illico vela facturi. Nõ fefellit ea res Aluarẽgam. Continuò Pandaranæ portũ scaphis audacter inuectus, onerarias Arabum septendecim instar muri inter se colligatas, omni telorũ genere ornatissimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Pertinacibus animis vtrinque certatum est. è Mahometanis duo millia; è nostris viginti quinque, non amplius, interfecti: vulnerati ad centum & triginta. Inde, relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emmanuele Vasconcellio, opimis spoliis onustus Aluarenga Lusitaniam petiit, comite itineris Eduardo Patieco: cuius egregiæ virtuti, immortalibúsq; erga se promeritis, Trimumpara debitum testimoniũ scriptis ad regem litteris tribuit. Ei testimonio cùm aliorum etiã litteræ sermonésque astruerent fidem; Emmanuel talem ac tãtam indolem in obscuro latẽre nequaquã est passus. ac præter cæteros honores, aduenienti Eduardo publicè priuatimque habitos, præclara quoque viri facinora pro concione diligenter exposuit, ornauitque Regis iussu Iacobus Ortizius Visensis Episcopus: idemq; cæteris in oppidis Lusitaniæ factitatum. dein, vt in communi causa

commune

commune gaudium esset; ad Christianos omnes Reges principesque, ac Romanum præcipuè Pontificem, Emmanuel in eandem sententiam accuratè perscripsit. diu celebrati sermone omnium nationum tam noui tamq; admirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ Deo; nec parum inde Lusitanico generi ac nomini dignitatis accessit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER TERTIVS.

HOc tam secundo successu rerum, Emmanuel Orientis opes imperiúmque animo & spe in dies majore complexus, percunctãdo à regionum peritis & nauigationis tabulas, quæ ex India depictæ subinde referebantur, attentiùs cõtemplando, ita comperiebat: Indicæ negotiationis præsidia & quasi claustra præcipua esse tria: Adenum Arabiæ, & Armuziam insulæ Geru (Ogyrim olim fuisse quidam haud absurdè cõjiciunt) prænobiles vrbes, quarum altera Arabici altera Persici sinus ostium obsideret: itémque Malacã, Sincapurano impositam freto; quò, propter loci opportunitatẽ, Sinarum, & Lequiorum, & insularũ pænè innumerabilium mercimonia commearent: ergo, ad ea loca vel fœdere sibi adjungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; studiũ omne cogitationẽq; conuerterat; ratus, id quod res erat, eam vnam expeditissimã rationem esse totius maritimi quæstus ac mercaturæ ab Ægypto Syriâque in Lusitaniam transferendæ. Non fefellêre ejusmodi cõsilia Saracenos & Arabas viros, & in suis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandísque admirandæ sagacitatis. Itaq; Zamorino per aulicos & Brachmanas persuadẽt, vt quoniã Indicas classes Lusitanicis & robore nauium & armorum apparatu inferiores tot iam euentus ostenderint; ab Ægypti & Arabiæ ac Syriæ Rege Cãpsone,

quem Sultanum appellabant, aduersus communem hostem auxilia accersat. Missus in eam legationem cũ amplis muneribus Maimames, Mahometanæ superstitionis cultu notissimus. is, miscendo consilium precibus, modò Campsonem obsecrabat, vt religionis auitæ causam susciperet, ac prophetæ sepulchrum, & populares, amicosque & consanguineos à quotidianis Lusitanorum iniurijs ac latrocinijs vindicaret: modò suadebat, vt sibi quoque vectigalibusque suis maturè consuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admissam, tantos iam sibi sumpsisse spiritus, vt leges Orięti dare, iura publica inuadere, Asiaticas opes per summam audaciam interuertere, quibus denique visum sit, nauigatione ipsa interdicere minimè dubitet: Qui tam longinquis ac periculosis expeditionibus talia moliantur; quid tandem, si domicilium ac sedẽ in Asia fixerint, non ausuros? orientem flammam vel exiguo latice, adultam iam & grassantem, non nisi ruina opprimi & extingui. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudẽtia quàm primùm occurreret. Ad extremum peteba , vt classem aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remige ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calecutanum commeatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus è pseudoprophetæ stirpe, disseruit. Haud vana asserebant. etenim Campson & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorem, ac Mecanæ domus, quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat: vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate non posset: & post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac merces in Occidentem auersas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. Igitur & regum sociorum suasu, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In præsentia, legatos quàm optimè sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos, dimisit. Cæterùm mox de apparatu bellico, deque ratione perficiendæ rei, deliberanti multa occurrebãt, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent, primùm communis Mars & incerti bellorum euentus; dein periculũ ne, Lusitano oppugnando, totius Europæ arma in se conciret; postremò ædificandæ instruendæq; classis difficultas: quòd & materia cædua, cùm in Ægypto non suppetat, lõgissimè petenda: & informes triremiũ aluei mẽbratim à Cairo seu Babilone, quo interfluo Nilo Mẽpheos obiacet antiquæ ruinis, Suezium vsque, rubri maris emporium, per solitudines arenosas & auias transuehendi forent,

forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendiq́; Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tētandum existimauit, num quid denuntiatione magni alicuius periculi ac minis apud Christianos proficere posset. Primùm igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omniū aures belliicis terroribus cōplet. dein artificiosè submittit, qui Maurum monachū Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabiæ monte Sina reliquias diuæ Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram ædem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandrum eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat;se à duobus Christianis Regibus Fernando & Emmanuele iamdudū intolerandis iniurijs affici. ab altero Mahometanos omnes Bæticæ finibus, nulla ipsorū culpa, per summā indignitatem exterminatos. alterum, Africæ, & Arabiæ, & Indiæ orā annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ ædis, quæ ad Mecam sit, plurimos omnium nationum mortales arcere. quòd hæc Rex vterque, socer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentium audeant; se quoque vicissim Christianos, quotquot in suo imperio sint, ad Mahometica sacra metu proscriptionis & exilij cōpulsurum: ac præterea antiquissimarū religionum Christianas ædes ac monumenta; quæque in Ægypto & Arabia, quæque in Iudæa ac Syria visantur, cum ipso Christi sepulchro euersurum & cōcrematurū esse. Quæ si Pontifex salua cupiat, ac suorum incolumitatis curam gerat; Regē vtrumque pro sua potestate quàm primùm ab ea mente consilioque deducat. Has ergo querimonias minasque Campson ad Pōtificem maximum detulit, haud dubius, eas magni vtique apud Hispaniæ Reges fore momenti, quib⁹ propè hæreditario iure nihil Christiana religione prius aut potius esse didicerat. Alexander, Senatu super tali tantaque re habito, monachum ipsum ad Emmanuelem, ex quo corām fusiùs cuncta cognosceret, mittit. Hunc demissè precantem, vt ab lacessendo Ægypti Rege desisteret, ac tot Christianis mercatoribus, tot religiosis hominibus, tā venerandis Christi Sanctorūq; reliquijs pro sua pietate cōsultum vellet; bono animo esse iubet Emmanuel. neque enim Cāpsonē studio Mahometicæ superstitionis, aut abominandi monumēti cura, sed imminutis portorijs reditibusque torqueri. quæ detrimenta quando ita vehementer hominem excrucient; nequaquam cōmissurum, vt Christianis negotiatoribus è suo re-

gno pellendis, & celeberrimis templis, ad quæ ingens quotannis hominum vis, religionis causa, magno cum ipsius emolumento confluat, euertendis; nouam insuper iacturam certissimi quæstus & vectigalium faciat. Nam quòd Fernandi soceri iniurias, de quibus ad eam diem questus non sit, quartodecimo demum anno (tot enim ferme à pulsis è Bætica Mauris effluxerant) adeò acerbè, tam dolenter expostulet; cui non apparere, causas quæri accusationum & criminum; & sordidissimæ cupiditati auaritiaque inanem speciem caritatis religionisque prætendi? Proinde Christi famulus poneret metum, nec barbari fremitus irásve tantopere perhorresceret. Hisce verbis confirmatum antistitem, pecunijsque ad exornanda Orientis templa, ac pauperes alendos, copiose instructum, Rex Lusitanus Romam remittit; ac simul ipsum Pontificem Maximum per litteras omni sollicitudine liberat. Ipse verò, qua erat prudentia & animi magnitudine, tam dira Sultani comminatione adeò non exterritus est, vt magnam etiam voluptatē inde perceperit. præclarū quippe sibi Emmanuel ducebat, immanem belluā, quæ ad eam diem Lusitanica arma superbè contēpserat, quasi adactis ad vitalia telis, deniq; cōmoueri. Quocirca ad cœpta prosequenda, duplo penè maiorem, quàm superioribus annis, classem instruxit. eique præfecit Franciscum Almeidā, virum cùm cætera illustrem, tum quòd fortem ac fidelem operam in Bætica expeditione Fernando nauarat. Huic magnopere in discessu præcepit, vt quoniam ad ea, quæ iamdudum agitabat animo, & assiduitate copiarum ac ducum, & spatio temporis opus esset; arces aliquot opportunis Africæ Asiæq; locis exstrueret, quæ Lusitanis & facilem in remotas regiones excursum; & tutum, quoties cunque res postularet, receptum darent. Præfectus, cùm ad VIII. Kalend. Aprilis, qui dies cœlesti ad Virginē nuntio est sacer, nauibus duabus & viginti faustis ominibus Olisipone soluisset anno millesimo quingentesimo quinto, Franciscanis aliquot fratribus & clericis alijs rei Christianæ causa in eam peregrinationem assumptis; octauo Idus Aprilis ad Hesperidas processit. inde cùm ad superandum Bonæ spei promontorium nauarchi in meridiem cursum extendissent; vehementi Aquilone vsque adeò in remotas ab Sole regiones prouecti sunt; vt classiarijs præ nimio frigore manus propemodum obriguerint. Inde ad Orientalem Africæ oram extemplo flexere, & secunda nauigatione paucis diebus Quiloam est vētum. ibi Abrahemum tyrannum callidè tergiuersantem, & annuum stipendium Emmanueli recusantem pendere; Almeida cum armatis descensione facta, ex vrbe per vim exegit: eiusque loco Mahometem

metem Anconinum, acceptum incolis virum, & expertæ in Lusitanos fidei, Regem, solenni cum apparatu imposita capiti aurea corona, constituit. Dein situ ad maritimos aditus æquè ac terrestres in primis commodo, arx ædificari cœpta ingenti alacritate nauticorum & militum. cumque labor in orbem iret, ipséque Almeida & cæteri principes, ad exemplum, suam obirent vicem; non die non nocte intermissum opus, vigesimo die absolutũ est: arcique ab Diuo Iacobo inditum nomen, quòd eius Apostoli die ipso natali vrbem expugnassent, ac tyrannum inde expulissent. Constitutis Quiloæ rebus, & firmo præsidio arci imposito, itéque nauigijs ad oram tutandam relictis, Mombazam petijt classis. Ea vrbs in parua eiusdem nominis insula, quam æstuarium efficit, excelso ad conspectũ tumulo posita, portum habebat duobus propugnaculis munitũ: in quibus torméta è Lusitanico naufragio nuper extracta, vt suprà diximus, barbari collocarant. ijs cùm aduentantem classé aditu prohibere conarentur; nostrorum ictibus breui disiectum vtrumque castellum, ac liber introitus Almeidę patuit. missis deinde ad tentandi reguli animum nuntijs, cùm nihil pacati responderetur; Almeida trifariam adortus vrbem, Assumptæ in cœlum Mariæ Virginis die festo vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hostibus interempti, multi in seruitutem abducti. Regulum, inter ipsam dimicationem desperata victoria, fugientem syluæ texere. Transmisso inde sexdecim diebus Oceano, Anchediuam insulam tenuit classis. ea insula, quòd in littus imminet Indicum, ac tutam stationem nauibus præbet, ibi quoque ex Emmanuelis præscripto castellum excitatũ. Hinc Almeida Cananorem traiecit; ac summa Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco arcé exstruxit, præsidioq; communijt. Per idem tempus Lusitani qui ad Colanum agebant, contracta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad vnum omnes interempti sunt. Eius rei cognoscendæ ac sedandi tumultus causa, Laurentius Almeida Francisci filius classe profectus, cùm superba responsa tulisset, commisso prælio, Arabum onerarias ad viginti magno ardore militum captas incendit. quo itẽ in prælio illud in primis accidit memorabile; pila è maiore tormento in scutum Ioannis Hominis Lusitani cõtorta, ad ipsius pedes sine vlla prorsus læsione defluxit. Interea grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more deposito gubernaculo, se in solitudiné ad colendas Brachmanarum superstitiones receperat, ac sororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore præterito, ꝙ nuper in bello Calecutano ad Zamorinũ vnà cum alijs principibus defecisset. is dolore incensus a-

 missi

potissimum capite Christus excepit. Ea recordatione ad omne decus ac pietatem incensi Lusitani, vicissim vitam pro Christi nomine effundere gestiebant. Itaque tanto inferioribus copiis, nullũ periculum recusare, caput libenter in discrimen offerre, & periculosissimas expeditiones certatim sibi quisque deposcere. Eduardus quoniam multis partibus vno tempore dimicandum fore non dubia conjectura prospexerat, primum ad Repelini vada nouas munitiones objecit: dein Cocinensi arce multis locis instaurata, nouũ insuper propugnaculum ad portus introitum excitauit. ad hæc, naues & scaphas majores, vt ad subita occurrerent, omni genere telorum ac tormentorum instruxit. At Zamorinus, vti proximo bello fecerat, Repelini transitum & vado, & actuariis longo ordine consertis tentauit primum: dein magna suorum cæde bis terve repulsus, cùm in angusto loco se multitudo impediret, & à nostris in confertam turbam irrita nulla jacula inciderent; Repelinensis dynastæ monitu ad loca minùs vadosa, verùm patentiora descendit. ea re cognita, Patiecus cum expeditis celeriter anteuertit: ratusq; paucitatem consilio adjuuandam, noctu sudes præacutas toto passim vado figendas curauit: postridie hostes magno impetu transire conati; partim se præustis cuspidibus induerunt, partim accedente æstu obruti, partim assiduis missilium nimbis vulnerati occisique: pars etiã, quæ vel nandi peritia vel beneficio lintrium in vlteriorẽ euaserat ripam, acriter dimicantibus Lusitanis, aut cæsi, aut in flumen detrusi. Zamorinus, vbi aperta vi parum proficere se intelligit; ad insidias de more cõuersus, percussores, transfugarum specie, in Eduardum occultè summittit: hosce ille diuinitus deprehensos conuictosq; Trimũparæ tradidit, in quos arbitratu suo consuleret. pretio dein conducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefacto, excubiæ ad fontes intenta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria dissipatus, Concinense præsidium cæsum, naues captas & incẽsas: ac solicitati circà populi, vt in nostrorum stationes & apothecas impetum facerent, nomẽq; Lusitanum omne delerent. ea quoque fraus Dei beneficio patuit. Quo tam infelici rerũ euẽtu cùm valde angeretur Zamorinus; tũ ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: qua multi ex ipsius exercitu fœdè absumpti; multi etiam & contagionis metu & belli difficultate perterriti, diffugêre. Iamque susceptę expeditionis auctores exsecrantem, ac desperatis pænè rebus, de pace ac de reditu cogitantem, injecta repentè spes confirmauit expugnandi Lusitanicas in ipso Cocinensi portu naues; quo vno subsidio, vt suprà diximus, Trimumparam vel maximè niti non ignorabat. Mahometanus

tanus quidam erat, Coiesalles nomine, machinarum peritus. is ad Christianorum nauigia superanda, Malabaricis multo celsiora, eiusmodi artificium ingenti omnium approbatione commētus est: Binis paronibus, valido & à puppi & a prora tigno inter se cōmissis, turres erigebat; è quibus deni amplius homines in subjectas onerarias tutò ejaculari possent. Huiusce generis machinas octo cùm adornasset; Zamorino ignaro talium rerum, & adulatorum turba circumfluēti, tanta victoriæ fiducia subitò accessit; vt Eduardum ad se vinctum perduci sine mora imperauerit. Verùm ille per exploratores tota de re præmonit⁹, nonas vicissim in onerariis machinas excitarat, ac quo die commissum est prœlium, (is erat in cœlum ascendenti Christo Domino sacer) nauium puppes, ne à tergo circuiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcendum congressum, prominentes à prora malos objecit: precatusque immortalē Deum, vt in ea quoque sibi pugna, sicut in cæteris, propitius adesset; inuicto animo, perexigua manu, ducentorum ferme nauigiorum impetum excepit. Ardētes primùm pyræ ad Christianas naues inflammandas immissæ: quibus accessu prohibitis, & in cōspectu omnium frustra consumptis; tū demū turrita nauigia nequicquā admoueri cæpta. Siquidem præter ipsam machinæ formā duplici præsertim clauo, ad regendum inhabilē, æstus quoq; maris tum fortè rapido accedens tractu, gubernādi arbitrium nautis ademerat: ergo, & magistri gubernacula huc illuc frustra torquere, & remiges irrito conatu in aduersum maris impetum tēdere; & infesto rostro in nostros directa nauigia repētè modò in obliquum, modò in cōtrarium sisti: nihil iam loci consilio vel arti esse: neque moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neque clauus magistris patēre: aliò naualis turba, aliò duces & propugnatores vocare, aliò cuncta simul æstus abripere in eo tumultu, cùm sagittarum multitudo cælū pænè inumbraret; & crebris hinc inde fulgetris, horribili cum strepitu radiantibus, omnium generū vsquequaque tela volitarent; è turribus octo vix duæ ad onerarias ægre tādē appulsæ. in quas destinato ictu majores globi a nostris subinde contorti: laxatisque cōpagibus, partim auulsa è suis sedibus tabulata, cum ipsis epibatis in aquam magno sonitu deciderē; partim dissilientibus vndique fragmentis, consauciati permulti, ingentem pauorem ac trepidationem cæteris intulēre. Ad eum casum clamor à nostris terra marique sublatus; & integrata pugna tanto militū ardore; vt Calecutani, multis passim occūbentibus, attoniti pauentesque certatim terga conuerterint. neque vllis ducū Regisve ipsius aut minis aut hortamentis sisti fuga potuit, contento

cursu

cursu remotas Malabaris insulas, & intima pænitus æstuaria petiere; quinque circiter ab initio belli menses effluxerant. eo toto tempore Zamorini copias valde imminutas esse constabat. pestilentia, mortalium ad tredecim millia absumpserat; totidem ferme huc illucque distulerat metus. variis præterea certaminibus, magna parte nauium ac tormentorum amissa, ex ipso militum robore millia plus quinque ceciderant. Zamorinus infeliciter iam toties in arma coortus, cùm & hyems immineret, & noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur; abiectis belli consiliis, ipso diui Ioannis Baptistæ natali die vasa collegit, ac retro ad Pananem tristissimus abiit. Brachmanæ auguresque, quòd belli suasores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret; culpam tantæ acceptæ cladis in malè obseruata auspicia, neglectas religiones, & vota minùs fideliter persoluta, cuncti ex composito rejecere. Hisce artibus mendaciisque sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati, Zamorino, vanis superstitionibus misere obnoxio, ingens dirarum injecta formido, regni administratione vicariis tradita, ipse interim æger animi, ac mœrore pænè confectus, in auiam solitudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos & expianda peccata secessit. At Lusitanorum, eo toto bello, cùm omnium, tum verò Eduardi præcipuè Patiecci virtus enituit. Is & ante prima signa fortiter dimicando, & insidiis maturè præcauendis; & disponendo milite, & muniendo vbi res postularet; & omnia militaria munera impigre obeundo, acerrimi simul bellatoris & ducis eximij laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentiùs belli progressum & euentum æstimantibus, diuina potiùs quàm humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex vtraque parte cadentibus, Lusitanus tot prœliis desideratus est nemo, ac nauium insuper alueì non semel trajecti ac perforati sine vllius dãno feruntur; & fulmineo excussæ rotatu ferreæ pilæ, irrita plaga (quis credat?) obuiis quorundã excepræ pectoribus. Quas ob res Christo, salutis humanæ parẽti, supplicationes habitæ, & solẽni ritu, pro ea quæ tum suppetebat copia, sacrificatũ est. Redeuntẽ è prælio Patiecum Trimumpara per quam arctè comiterque cõplexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit: nec modò regnum, sed vitam salutemque Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenuè tulit. Interea multo litteris & nuntiis certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur; Lupum Soarium Aluarengam cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat. is, quãquam ab Eduardo parta

iam antè victoria, magnum tamen ad Cocinense regnum & Lusitanica negotia stabilienda, momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quotidiano matris conuitio, & assiduis populariũ precibus in patriam reuocatus, bellum, eadem qua deposuerat leuitate, reparare terra mariq; instituerat. Iaq; ad Cráganorem oppidũ terrestres naualesque copias intentiore delectu habito contrahebat. Eius rei fama Cocinum allata, Lusitani circiter mille, Naires ad duo millia confestim eò profecti, recens ædificata ab hoste nauigia primùm expugnant, præfecto rei maritimæ cũ duobus filiis interempto: dein exscensione facta, eodem impetu Naubeadarini peditatum fundũt fugátque. tum Cranganori oppido injectæ flãmæ; Christianorũ tamen tectis, ac præcipuè sacris MARIÆ Virginis & Apostolorum ędibus, temperatum est. Per idẽ tẽpus Rex Tanoris, (ea quoque Malabarica est regio) cùm finitimis bellis admodũ premeretur, à Lusitanis auxilium petiit; seque ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est. missi extemplo aliquot Lusitani manipuli: quo ille subsidio, cùm breui superior hostibus euasisset; certis, vti receperat, legibus in Regis Lusitaniæ societatem ditionem[illegible]oncessit. Inter hęc, Indico mari ab Lusitanis vehemẽter infesto, Calecutana commercia magis in dies imminui. negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regna migrare. In iis mercatores Arabes, omnium ditissimi, cùm ad Mecam reditum pararent, pecuniam & pretiosissima quæq; in naues imposuerant, sub Lusitanicæ classis discessum illico vela facturi. Nõ fefellit ea res Aluarégam. Continuò Pandaranæ portũ scaphis audacter inuectus, onerarias Arabum septendecim instar muri inter se colligatas, omni telorũ genere ornatissimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Pertinacibus animis vtrinque certatum est. è Mahometanis duo millia; è nostris viginti quinque, non amplius, interfecti: vulnerati ad centum & triginta. Inde, relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emmanuele Vasconcellio, opimis spoliis onustus Aluarenga Lusitaniam petiit, comite itineris Eduardo Patieco: cuius egregiæ virtuti, immortalibúsq; erga se promeritis, Trimumpara debitum testimoniũ scriptis ad regem litteris tribuit. Ei testimonio cùm aliorum etiã litteræ sermonésque astruerent fidem; Emmanuel talem ac tãtam indolem in obscuro latêre nequaquã est passus. ac præter cæteros honores, aduenienti Eduardo publicè priuatimque habitos, præclara quoque viri facinora pro concione diligenter exposuit, ornauitque Regis iussu Iacobus Ortizius Visensis Episcopus: idemq; cæteris in oppidis Lusitaniæ factitatum. dein, vt in communi causa

commune

commune gaudium esset; ad Christianos omnes Reges principesque, ac Romanum præcipuè Pontificem, Emmanuel in eandem sententiam accuratè perscripsit. diu celebrati sermone omnium nationum tam noui tamq; admirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ Deo; nec parum inde Lusitanico generi ac nomini dignitatis accessit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER TERTIVS.

OC tam secundo successu rerum, Emmanuel Orientis opes imperiúmque animo & spe in dies majore complexus, percunctãdo à regionum peritis & nauigationis tabulas, quæ ex India depictæ subinde referebantur, attentiùs cõtemplando, ita comperiebat: Indicę negotiationis prędidia & quasi claustra præcipua esse tria: Adenum Arabiæ, & Armuziam insulæ Geru (Ogyrim olim fuisse quidam haud absurdè cõjiciunt) prænobiles vrbes, quarum altera Arabici altera Persici sinus ostium obsideret: itémque Malacã, Sincapurano impositam freto; quò, propter loci opportunitatẽ, Sinarum, & Lequiorum, & insularũ pænè innumerabilium mercimonia commearent: ergo, ad ea loca vel fœdere sibi adjungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; studiũ omne cogitationẽq; conuerterat; ratus, id quod res erat, eam vnam expeditissimã rationem esse totius maritimi quæstus ac mercaturæ ab Ægypto Syriâque in Lusitaniam transferendæ. Non fefellêre ejusmodi cõsilia Saracenos & Arabas viros, & in suis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandísque admirandæ sagacitatis. Itaq; Zamorino per aulicos & Brachmanas persuadẽt, vt quoniã Indicas classes Lusitanicis & robore nauium & armorum apparatu inferiores tot iam euentus ostenderint; ab Ægypti & Arabiæ ac Syrię Rege Cãpsone,

quem Sultanum appellabant, aduersus communem hostem auxilia accersat Missus in eam legationem cũ amplis muneribus Maimanes, Mahometanæ superstitionis cultu notissimus.is, miscendo consilium precibus, modò Campsonem obsecrabat, vt religionis auitæ causam susciperet, ac prophetæ sepulchrum, & populares, amicosque & consanguineos à quotidianis Lusitanorum iniurijs ac latrocinijs vindicaret:modò suadebat,vt sibi quoque vectigalibusque suis maturè consuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admissam, tantos iam sibi sumpsisse spiritus, vt leges Orieti dare,iura publica inuadere,Asiaticas opes per summam audaciam interuertere, quibus denique visum sit, nauigatione ipsa interdicere minimè dubitet: Qui tam longinquis ac periculosis expeditionibus talia moliantur; quid tandem, si domicilium ac sedē in Asia fixerint, non ausuros? orientem flammam vel exiguo latice,adultam iam & grassantem,non nisi ruina opprimi & extingui. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudētia quàm primùm occurreret. Ad extremum peteba , vt classem aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remige ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calecutanum commeatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus è pseudoprophetæ stirpe, disseruit. Haud vana afferebant. etenim Campson & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorem, ac Mecanæ domus, quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat:vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate non posset:& post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac merces in Occidentem auersas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. Igitur & regum sociorum suasu, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In præsentia, legatos quàm optimè sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos,dimisit.Cæterùm mox de apparatu bellico,deque ratione perficiendæ rei, deliberanti multa occurrebāt, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent, primùm communis Mars & incerti bellorum euentus;dein periculū ne,Lusitano oppugnando, totius Europæ arma in se conciret; postremò ædificandæ instruendæq; classis difficultas: quòd & materia cædua, cùm in Ægypto non suppetat,lōgissimè petenda: & informes triremiū aluei mēbratim à Cairo seu Babilone, quo interfluo Nilo Mēpheos obiacet antiquæ ruinis, Suezium vsque, rubri maris emporium, per solitudines arenosas & auias transuehendi

forent,

forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendiq; Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tētandum existimauit, num quid denuntiatione magni alicuius periculi ac minis apud Christianos proficere posset. Primùm igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omniū aures bellicis terroribus cōplet. dein artificiosè submittit, qui Maurum monachū Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabiæ monte Sina reliquias diuæ Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram ædem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandrum eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat; se à duobus Christianis Regibus Fernando & Emmanuele iamdudū intolerandis iniurijs affici. ab altero Mahometanos omnes Bæticæ finibus, nulla ipsorū culpa, per summā indignitatem exterminatos. alterum, Africæ, & Arabiæ, & Indiæ orā annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ ædis, quæ ad Mecam sit, plurimos omnium nationum mortales arcere. quòd hæc Rex vterque, socer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentium audeant; seq; quoque vicissim Christianos, quotquot in suo imperio sint, ad Mahometica sacra metu proscriptionis & exilij cōpulsurum: ac præterea antiquissimarū religionum Christianas ædes ac monumenta; quæq; et in Ægypto & Arabia, quæque in Iudæa ac Syria visantur, cum ipso Christi sepulchro euersurum & cōcrematurū esse. Quæ si Pontifex salua cupiat, ac suorum incolumitatis curam gerat; Regē vtrumque pro sua potestate quàm primùm ab ea mente consilioque deducat. Has ergo querimonias minasque Campson ad Pōtificem maximum detulit, haud dubius, eas magni vtique apud Hispaniæ Reges fore momenti, quib9 propè hæreditario iure nihil Christiana religione prius aut potius esse didicerat. Alexander, Senatu super tali tantaque re habito, monachum ipsum ad Emmanuelem, ex quo coràm fusiùs cuncta cognosceret, mittit. Hunc demissè precantem, vt ab lacessendo Ægypti Rege desisteret, ac tot Christianis mercatoribus, tot religiosis hominibus, tā venerandis Christi Sanctorūq; reliquijs pro sua pietate cōsultum vellet; bono animo esse iubet Emmanuel. neque enim Cāpsonē studio Mahometicæ superstitionis, aut abominandi monumēti cura, sed imminutis portorijs reditibusque torqueri. quæ detrimenta quando ita vehementer hominem excrucient; nequaquam cōmissurum, vt Christianis negociatoribus è suo re-

gno pellendis, & celeberrimis templis, ad quæ ingens quotannis hominum vis, religionis causa, magno cum ipsius emolumento confluat, euertendis; nouam insuper iacturam certissimi quæstus & vectigalium faciat. Nam quòd Fernandi soceri iniurias, de quibus ad eam diem questus non sit, quartodecimo demum anno (tot enim ferme à pulsis è Bætica Mauris effluxerant) adeò acerbè, tam dolenter expostulet; cui non apparere, causas quæri accusationum & criminum; & sordidissimæ cupiditati auaritiæque inanem speciem caritatis religionisque prætendi? Proinde Christi famulus poneret metum, nec barbari fremitus iråsve tantopere perhorresceret. Hisce verbis confirmatum antistitem, pecunijsque ad exornanda Orientis templa, ac pauperes alendos, copiose instructum, Rex Lusitanus Romam remittit; ac simul ipsum Pontificem Maximum per litteras omni sollicitudine liberat. Ipse verò, qua erat prudentia & animi magnitudine, tam dira Sultani comminatione adeò non exterritus est, vt magnam etiam voluptatē inde perceperit. præclarū quippe sibi Emmanuel ducebat, immanem belluā, quæ ad eam diem Lusitanica arma superbè contēpserat, quasi adactis ad vitalia telis, deniq; cōmoueri. Quocirca ad cœpta prosequenda, duplo penè maiorem, quàm superioribus annis, classem instruxit. eique præfecit Franciscum Almeidā, virum cùm cætera illustrem, tum quòd fortem ac fidelem operam in Betica expeditione Fernando nauarat. Huic magnopere in discessu præcepit, vt quoniam ad ea, quæ iamdudum agitabat animo, & assiduitate copiarum ac ducum, & spatio temporis opus esset; arces aliquot opportunis Africæ Asiæq; locis extrueret, quæ Lusitanis & facilem in remotas regiones excursum; & tutum, quotiescunque res postularet, receptum darent. Præfectus, cùm ad VIII. Kalend. Aprilis, qui dies cœlesti ad Virginē nuntio est sacer, nauibus duabus & viginti faustis ominibus Olisipone soluisset anno millesimo quingentesimo quinto, Franciscanis aliquot fratribus & clericis alijs rei Christianæ causa in eam peregrinationem assuptis; octauo Idus Aprilis ad Hesperidas processit. Inde cùm ad superandum Bonæ spei promontorium nauarchi in meridiem cursum extendissent; vehementi Aquilone vsque adeò in remotas ab Sole regiones prouecti sunt, vt classiarijs præ nimio frigore manus propemodum obriguerint. Inde ad Orientalem Africæ oram extemplo flexere, & secunda nauigatione paucis diebus Quiloam est vētum. ibi Abrahemum tyrannum callidè tergiuersantem, & anuum stipendium Emmanueli recusantem pendere; Almeida cum armatis descensione facta, ex vrbe per vim exegit: eiusque loco Mahometem

metem Anoninum, acceptum incolis virum, & expertæ in Lusitanos fidei, Regem, solenni cum apparatu imposita capiti aurea corona, constituit. Dein situ ad maritimos aditus æque ac terrestres in primis commodo, arx ædificari cœpta ingenti alacritate nauticorum & militum. cumque labor in orbem iret, ipséque Almeida & cæteri principes, ad exemplum, suam obirent vicem; non die non nocte intermissum opus, vigesimo die absolutū est: arcique ab Diuo Iacobo inditum nomen, quòd eius Apostoli die ipso natali vrbem expugnassent, ac tyrannum inde expulissent. Constitutis Quiloæ rebus, & firmo præsidio arci imposito, itéque nauigijs ad oram tutandam relictis, Mombazam petijt classis. Ea vrbs in parua eiusdem nominis insula, quam æstuarium efficit, excelso ad conspectū tumulo posita, portum habebat duobus propugnaculis munitū: in quibus torméta è Lusitanico naufragio nuper extracta, vt suprà diximus, barbari collocarant. ijs cùm aduentantem classé aditu prohibere conarentur; nostrorum ictibus breui disiectum vtrumque castellum, ac liber introitus Almeidę patuit. missis deinde ad tentandi reguli animum nuntijs, cùm nihil pacati responderetur; Almeida trifariam adortus vrbem, Assumptæ in cœlum Mariæ Virginis die festo vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hostibus interempti, multi in seruitutem abducti. Regulum, inter ipsam dimicationem desperata victoria, fugientem syluæ texére. Transmisso inde sexdecim diebus Oceano, Anchediuam insulam tenuit classis. ea insula, quòd in littus imminet Indicum, ac tutam stationem nauibus præbet, ibi quoque ex Emmanuelis præscripto castellum excitatū. Hinc Almeida Cananorem traiecit; ac summa Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco arcé exstruxit, præsidioq; communijt. Per idem tempus Lusitani qui ad Colanum agebant, contracta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad vnum omnes interempti sunt. Eius rei cognoscendæ ac sedandi tumultus causa, Laurentius Almeida Francisci filius classe profectus, cùm superba responsa tulisset, commisso prælio, Arabum onerarias ad viginti magno ardore militum captas incendit. quo itē in prælio illud in primis accidit memorabile; pila è maiore tormento in scutum Ioannis Hominis Lusitani cōtorta, ad ipsius pedes sine vlla prorsus læsione defluxit. Interea grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more deposito gubernaculo, se in solitudinē ad colendas Brachmanarum superstitiones receperat, ac sororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore præterito, ꝙ nuper in bello Calecutano ad Zamorinū vnà cum alijs principibus defecisset. is dolore incensus a-

 missi

missi patrimonij, cùm nouum deinde Regē vexaret exerceretque, ac popularium solicitare animos non desisteret; profectus Cocinum Almeida, Trimum paræ iudicium ac voluntatem ratam voluit esse: donatum pretiosis muneribus Naubeadoram in fidem recepit, ipsiusque patrimonium ac regnum, Emmanuelis auctoritate opibusque constituit dein impositis mercibus naues duodecim anno insequente in Lusitaniam remisit: ipse ad res Indicas administrandas, regesque socios tuendos, (quod ita in mandatis habebat ab Emmanuele) Cocini permansit. Plures tum è Lusitania classes, nondum exploratis ad plenum tempestatibus, eodem anno deinceps, vt quæque parata erat, in varia cogniti nuper Oceani littora mittebantur. Itaque paulo post Almeidæ profectionē, vir egregiè fortis, Castellano patre natus, Petrus Gnaia, nauibus sex ad Sofalā venerat, vt arcem in eo tractu, si qua posset, ædificaret; ac simul in auri pretiosa commercia Lusitanos induceret. Tenebant ea loca tum Saraceni, ab vrbe Magadaxo primùm, dein à Quiloa profecti; & ingenti lucro cum finitimis Cafribus, qui in Monomotapæ Regis imperio variis locis aurum effodiūt, Indicas vestes & alia mercimonia commutabant. Sed inter Quiloanos tumultus Prætor eò missus Izufus, vir astutus & audax, defecerat nuper ab tyrāno Abrahemo; perque fraudem in eius terrę possessionem inuaserat. Ad hunc, iā ætate confectum, & luminibus captum, Gnaia cùm adiisset; primùm ostendit, quantum ex Lusitanorum societate & commercio vtilitatis capere posset: dein petiit, ob eam ipsam rem, vti ad merces custodiendas castellum in iis finibus ædificare sibi liceret; id non magis aduenis, quàm incolis pręsidio contra finitimorū incursiones futurum. ac simul de Regis Emmanuelis benignitate opibusq; multa disseruit. Ille, non tam ratione societatis adductus, (quippe qui nec Lusitanorum mercibus indigeret, & graues accolas fore procul dubio cerneret) quàm fama perterritus eorum, quæ ad Quiloam ac Mombazam erant gesta, perhonorificè accepit virum, ac postulatis in speciem libenter annuit: quamquam acriter obsistente Mengo Musafo genero, viro acri & bellicoso: quem senex ea potissimùm ratione leniit, fore vt Lusitanos insolita cœli intemperies, & loci grauitas, ac palustres humores paulatim absumerent, vel certè sic afficerent, vt à paucis armatis deleri sine periculo possent. Gnaia dynastam spe liberaliorem nactus; locum quà flumen in mare effunditur, ædificationi designat. & quòd cæmenta non suppeterent, casas è robusta materia raptim exstructas, duplici vallo, & propugnaculis, & fossa circundat. Neque ita multo pòst, vti prædixerat Izufus, aduersa valetudine tentari

tentari

tentati aduenæ capti: paucisque diebus adeò peruagata vis febriũ est, vt ex vniuerso præsidio vix quadraginta superessent, ad arma ferenda, & vigilias obeundas idonei. Quam occasionem ratus Arabs de medio tollendæ inuisæ nationis, exstimulante præsertim assiduè Musafo genero; tamen suis duntaxat opibus rem aggredi non est ausus. Mocondes erat Cafer, vicinis locis pro Monomotapæ Rege præpositus. Hunc per nuntios Izusus admonet, Europæos piratas, qui maritimam oram dudum infestam habuerint, denique ad se delatos, intra lignea septa, quæ sibi ipsimet circundederint, fame & squalore penè confectos teneri. Si in partem prædæ venire animum inducat, se rem in eius aduentum integram seruaturum. Haud frustra missa legatio. Mocondes, omnis humani expers iuris, aduentitij lucri nec opinata spe illectus, ingentem trahens popularium turbam, celeriter affuit. neque tamen Lusitanos fefellit, ab exsulibus Saracenis tota de re festinè præmonitos. itaque & ænea tormenta, ignotum Cafribus ad id tempus machinæ genus, idoneis locis occultè disposita fuerant; & cùm à valentibus intentiore cura excubiæ agitabantur; tum ipsimet ægri, quippe quibus periculum & indignatio præter spem adderet vires, sese ad defensionem forti animo comparauerant. Mocondes, artis bellicæ prorsus ignarus, ac numero maximè fretus, (hominum autem ad sex millia secum adduxerat) Arabum ductu monituque fascibus sarmentorum ex agro collatis, ad castellum copias incomposito agmine admouit: completisque fossis, nostrorum paucitate contempta, Cafres alij vallum scandere, alij conuellere nitebantur; cùm in confertam multitudinem, ac nihil tale timentem emissa repentè ferrea procella, tãtam edidit stragem, vt relicta oppugnatione attoniti pauentesque barbari se in proxima nemora confestim abdiderint. ac ne ibi quidem tutò esse licuit. siquidem continuatis bombardæ ictibus, magno impetu dissultantia arborum fragmenta semiermes incautósque misere lacerabat. cui tanto malo cùm nullum, preter fugam, remedium occurreret; rabie ab Lusitanis in Arabas versa, vulgo fremere quòd se fallacibus promissis ad bellum cum ipsis Diis gerendum euocassent. atque, vt est rapacissima gens, ne prorsus inanes abscederent, Izusi agro vastato, & oppido ipso magna ex parte direpto, in patriam reuertêre. Ac ne Lusitani quidem inultam passi perfidiam. Post Cafrum profectionem, cognito Izusum eiusque satellites, nihil minus quam nostrorum eruptionem timentes, negligentiùs agere; noctis intempestæ silentio, Gnaia, strenuis cum aliquot viris aduerso flumine in regiam subuectus, Izusum ipsum

& paucos

& paucos familiares occidit. dein, priusquam populi concursus in regiam fieret, insigni facinore perpetrato, ad suos eadem nocte incolumis rediit. Postridie, cùm res emanasset, ira odióq; incési barbari quàm maxima coacta manu, denuo castellum adorti; & eodē quo nuper euentu, plures & integri à multo paucioribus & imbecilis, cum cæde & ignominia repulsi. Post hæc, inter eos certari de successione cæptum. Cúmque Musafus, præpollens viribus & popularium gratia, Izufi liberos patrimonio exturbare niteretur, & satis appareret, ius in armis fore; alter ex iis, nomine Solimanus, ad Gnaiam confugit salubri vtrisque consilio: siquidem Lusitanorum ope Rex declaratus, fidelem se vicissim illis amicum ac socium ex eo tempore præbuit. Interea Zamorinus, tametsi cum lætis admodum promissis ab Sultano redierant oratores; tamen, imminente Lusitano veritus ne sera essent Ægyptiaca auxilia, contracto ingenti fabrum naualium numero, majorem quàm antea classem omni studio ædificabat, dispositis circa omnes portus custodiis, ne quid rumoris de tanto apparatu ad hostes efflueret. Namque Laurentium, dispersis nauibus Malabarica tenentem littora, & Ægyptios Arabásque negotiatores magno intercipientem rei Calecutanæ damno, quàm maximè incautum & imparatum placuerat adoriri. Verùm ex vrbe Calecuto clàm elapsus Ludouicus Patritius Romanus (qui cognoscendi studio, vt fit, mercatoris habitu in Indiam penetrauerat, idemque hæc ipsa deinde litteris consignauit) Almeidæ vtrique, & filio & patri cuncta ex fide retulit. Neque ita multo pòst, è variis oræ Malabaricæ portubus in vnum coacta Zamorini classis ad Laurentium rectà contēdit. ea fuisse dicitur celsarum nauium amplius sexaginta, lemborum ac paronum biremiumque ad centum & triginta, omni telorum genere & numero militum instructissima. Ad eius famam Laurentius, patris iussu naues non plus vndecim admistis triremibus paucis raptim adornauerat, Lusitanis, præter nautas, impositis octingentis. Vt ad ictum bombardæ ventum est, conspicatus Laurentius tantam hostium multitudinē, expiatis de more noxis, primùm omnium ædem MARIÆ Virgini Victrici vouit, si ea pugna barbari fusi ac fugati essent. dein, paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circumueniri posset, tormentis, qua parte viriū longè præstabat, eminus rem gerere instituit. atque ob id ipsum ex alto directis in prœlium nauibus, leni Austro flāte, simul & venti beneficium & congrediendi arbitriū hosti præripuit. Ac primo statim certamine, cùm in syluam adeò densam irrita nulla propemodum ab Lusitanis incideret plaga, neque ex tanto interuallo

vel

vel tormenta ferrea, quibus tum vtebantur hostes, vel sulphurei pulueris ollæ, vel sagittarum imber nostros admodum læderent, multæ passim omnis generis naues hostium aut depressæ aut in littus ejectæ. Ac, dissipatis demum ordinibus, quod antea consultò vitarat Almeida, pugnam è propinquo cõseruit. Prætoria nauis erat hostium, tum aluei magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In hanc harpagonibus ferreis cõprehensam Almeida cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pænè ausu transiliit: tantóque ardore animi & corporis dimicatum est, vt è sexcentis propemodum armatis, quot eam tuebantur, superfuerit nemo, exceptis iis, qui nandi peritia freti, se in pelagus præcipites dederant. Pari conatu, verùm successu dissimili, Nonnius Vascus, modica naui, & exigua militum manu, multo majorem, & propugnatoribus instructam fermè quingentis, inuaserat. cúmque pauci à pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborãtibus victor Almeida subuenit, nec modò suos è periculo eripuit, sed etiam naui hostium, trucidato vel depulso præsidio, potitus est. Inde iam certa victoriæ inclinatio ad Christianos facta, & Laurẽtius haud cunctanter insequutus trepidam ac pauentem hostium classem, aliquot insuper naues partim expugnauit, partim tormẽtorum ictibus perforatas demersit: palatæ aliæ contento cursu Calecutum maximè repetentes, cùm longinqua fuga, tum quòd eas terror ipse longè latéque distulerat, ex imminenti clade euaserunt. Almeida, tribus circiter hostium millibus cæsis, sex tantùm è suorum numero desideratis, (quæ res diuinum auxilium sine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti parta præda simul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbis in conspectu res erat gesta, magna cum totius populi ac Regis ipsius gratulatione, sospes introiit: ac primùm omnium, MARIÆ Virgini Victrici, quam initio prælij vouerat ædem, faciendam locauit. deinde Cócinum ad Franciscum patrem cum aliis nauarchis iter intendit. Per eos dies Sabaius, qui Idalcanem genuit, præcipuus Decaniorum tyrannus, qua in regione Goa vrbs est, opportunitatem nactus, dum ad Cananorẽ distinetur Almeida, sexaginta actuarias naues ad Lusitanos ex Anchediua insula pellendos misit, præfecto classi & auctore totius consilij Antonio Fernando Lusitano, exsule ex iis, quos ad cognoscenda loca gentésque Petrus Aluarus Capralis, vt suprà dictum est, Quiloæ reliquerat. Is, ad spem vberioris stipendij transmisso Oceano, cùm se ad Sabaium contulisset, ejurata per summum nefas Christiana religione, Abdalæ nomẽ assumpserat: &, quòd rei maritimæ & naualis fabricæ

fabricæ peritus esset; apud Goanos, talium rerum adhuc rudes, magno in honore habebatur. Igitur ad Anchediuam exscensu facto, nuper ędificatam à Lusitanis arcē omni conatu oppugnare instituit. Præerat arcis pręsidio Emmanuel Passanius, spectata fide ac virtute vir, ex vrbe Italiæ Genua claro genere oriundus. Huic, in subita re, quanquam ab aliis rebus imparatū, non defecit animus; ac dierum aliquot oppugnationē, cùm vrgeretur vndique, præclarè sustinuit. ac demū Abdala, victricis classis iā iamq; aduentantis perterritus fama, quàm celerrimè sese irrito incepto ex Anchediua proripuit. Sed ea postmodum arx, quòd valido præsidio propter hostium propinquitatem indigeret, ne Lusitanicæ res in tāta paucitate distraherentur, ab ipsismet Lusitanis est diruta. Inde, ad Franciscum affertur, Saracenos mercatores, a Molucis & ab aurea Chersoneso redeuntes, ne in Lusitanica præsidia inciderent, longiore ambitu capto, per Maldiuas insulas in Arabiam tendere. Quocirca Laurētium filium ad eos insectādos proficisci iubet Is cū incognita sulcaret maria, æstus impetu primus omnium Lusitanorum ad insulæ Ceilani littora abripitur, quam insulam, vti suprà dictum est, veterem esse Taprobanam Ioannes Barrius multis argumentis affirmat. hæc, ouali maximè figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet, in latitudinem quattuor & quadraginta. atque à Cori promōtorio, vt suprà diximus, auulsa freto vadoso, Piscarię, quam appellant, oræ prætenditur; ea cœli clementia, soli vbertate, & copia fluminum aquarumque perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse. varia pecorum armenta, nec non elephātos gignit egregiè bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrū incolæ effodiunt, plurimas fert gemmas, verùm præcipua claritate sapphyros, chrysolithos, pseudopalos, ac pyropos: itemq; aromata pretiosa, cinnama, cardamomū, piper, ac palmas eximiæ bonitatis. Ad hæc, vel in primis jucundo spectaculo syluosi montes ad effigiem theatralem inflexi, vastam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam & subrectam altitudinem pænè septem leucarum exsurgit; habetque in summo æquatam agri planitiem, ex cuius medio bicubitale saxum eminēs ad instar mensæ, vestigium demonstrat impressum inclyti sanctitate viri, quem ex Indiæ regno Deli quondam in ea loca venisse tradunt, vt gentem superstitionibus deditam fabulosis, ad vnius Dei cultum religionémque traduceret. ergo tantæ venerationis est locus, vt à leucis amplius mille, omnium ordinum peregrini, ac præsertim Iogues, illuc pietatis causa contendant ingenti labore: siquidem,

ſiquidem, præter cæteras itineris difficultates atque pericula, in eius etiam montis cacumen non niſi per adactos clauos ferreáſque catenas aſcenſus eſt. Haud abſimile vero videtur quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, veſtigio, quamquam extincta iam nominis antiqui & peregrini memoria, coli Eunuchum Candaces Æthiopum Reginæ, quẽ cùm alij ſcriptores, tum verò Dorotheus Tyri Epiſcopus (qui, Conſtantino Magno imperante, & ſanctitatis & doctrinæ laude præcelluit) in Arabia Felice, totaq; Erythra, & in Taprobana, Chriſti Euangelium promulgaſſe teſtatur. Porrò inſula vniuerſa nouem in Satrapias vel regna diuiditur: eſtque ad omne commercium, vel frequentia portuum, vel ipſa loci regione, in primis accommodata. Laurentius in Calles portum inuectus, cum regulo per legatos inita ſocietate, columnam, cum inſcriptione, teſtem ſui aduentus, in littore poſuit: dein omiſſa propter incommodum anni tempus Maldiuana profectione, cum lętis admodum nuntijs ad parentem reuertit. Inter hæc, Triſtanus Acunia, Alphonſo Albuquercio comite, cum valida claſſe in Indiã deſtinatur: quẽ ex itinere inuaſit cupido Madagaſcaris inſulæ naturam ac religionem explorandi. itaque vel contra ſententiam Albuquercij, (qui, ne temporibus excluderetur, maturandum aiebat) appulſis ad inſulam nauibus, cognitum eſt, maritima ferme ab Saracenis, interiora à Cafribus incoli: terram eſſe gingiberis, cariophylli, & argenti feracem. quæ dum Triſtanus curioſè perquirit, aduerſiſque ſubinde tẽpeſtatibus nec opinato ſubſiſtere cogitur; interea (quod Albuquercius præclarè monuerat) idonea tranſmiſſionis Indicæ tempeſtas effluxit. certis enim & anniuerſarijs ferme flatibus orientalis nauigatur Oceanus, quos hodie vulgus, vt ego quidem interpretor, ab ipſo ventorum impulſu, motiones appellat. Eæ ſi quo caſu præterlabantur, dum denuo recurrant, multorum menſium ſæpe mora cæptis interuenit. Igitur, ne fruſtra interim tempus abſumeretur, à Madagaſcare Melindem eſt ventum: & Oienſis dynaſta Melindio Regi ob Luſitanicam ſocietatem admodum, vt ferebatur, infeſtus; eiuſdem Regis rogatu ab Luſitanis pręlio victus, & Oia vrbe pulſus occiditur. quo terrore perculſus Lamenſis finitimus regulus, in Triſtani fidem vltro conceſſit, & ſtipendiarius Emmanuelis Regis eſt factus. Ex eo loco ad Brauam ciuitatem claſſis acceſſit; ea cùm, pactum ſuperioribus annis tributum pendere abnueret, capta eſt à noſtris certamine haud leui. Sex armatorum millia barbaris animos fecerant. Verùm vbi deſcenſum à Luſitanis & collato pede res geri cæpta eſt, ferociã poſuère Magna edita cæde fuſi & fugati pleriq;. Decurionibus tamẽ fides

in pa-

in patriam ad extremum vſque ſpiritum egregiè conſtitit. acriter dimicantes in veſtigio cuncti mortem oppetere, quàm occidenti reipub. ſuperſtites eſſe maluerunt. Vrbs deinde, congeſtis dudum diuitiis opulenta, a militibus fœdè crudeliterque diripitur. Qua in re vindex rapacitatis atque ſæuitiæ euidenter apparuit numen, auiditate prædæ gregarij milites aliquot, mulierum manus ad armillas annulóſque extrahendos inſcio duce præciderant; ij, dum ſpoliis onuſti ſcapha onerarias repetunt, ad vnum omnes in portu ipſo demerſi, repentina morte crudelitatis & auaritiæ pœnas dedere. ſcapha, cùm ſub aquis aliquamdiu latuiſſet, quaſi perfuncta debiti ſupplicij miniſterio, rurſum emerſit. Triſtanus & cognitum ſcelus valde improbauit, & cæteros graui edicto ab eiuſmodi immanitate compeſcuit. A Braua poſt hæc ad Socororam inſulā maris Erythræi tranſmiſſum eſt. Chriſtiani iam inde ab Apoſtoli Thomæ aduentu incolebant: ſed ipſa locorum aſperitate & diuturno paſtorum deſiderio pænè efferati. Subterraneos inhabitāt ſpecus: in bello fundis eminus certāt, cominus gladiis è mero ferro, quod mortuum vulgus appellat, victitant milio, careotis, & lacte. cum mercatoribus poma permutant; itémq; cinnabarim, & aloen omnium laudatiſsimam. Quod ad cultum diuinum attinet, ex Iacobitarum hæreſi, propter vicinitatem Aethiopiæ, vitia multa traxere: nam & à Romani Pontificis auctoritate ſeiuncti ſunt, & circumciſionem alioſque ritus Iudaicæ ſuperſtitionis vſurpant. neque tamen nulla retinent veſtigia ſanæ religionis: nam & ieiuniis anniuerſariis placant Deum, & precandi ſtata quotidie tēpora obſeruant, & ſanctam Crucem eximiè venerantur; huius imagines cuncti gerunt è ceruice ſuſpenſas, huic pro ipſorum tenuitate ſacras ædiculas exſtruunt: quò vbi conuenêre frequentes, Hebraicè cōcepta precationis verba præit vnus, tum inſtar chori cætera turba ſubſequitur. Quo tempore Triſtanus ad eos venit, annis iam ſex & viginti Rex Fartacum, ex Arabia miſſis eò militibus mille, Beninum portum per vim occuparat: validaque arce impoſita, Chriſtianos admodum ſæuo premebat imperio. Ad eos liberandos, atque ad Catholicam Eccleſiam adiungendos, ab Emmanuele Rege miſſus Triſtanus, cùm Beninum attigiſſet; Fartacas, qui in eo præſidio erant centum circiter & triginta, comiter ad colloquium euocauit; ij, cùm ab inſita genti ferocia, omnem cum Luſitano pacis conditionem aſpernarentur; ſcapha circumuectus, & contemplatus loci naturam Luſitanus Imperator, duobus locis armatos expoſuit, neque præfecto Abrahemo cum ſuis ad erumpēdum defuit animus. Verùm vbi mox inter primores fortiter ciens pugnā ipſe

ipse dux cecidit, extemplo fusa reliqua acies: ac nonnulli ad incolas, è quorum stirpe vxores liberósque susceperant, confugere: cæteri ad octoginta pernici velocitate arcem adepti; portas occludūt. tum à Lusitanis admotę certatim scalæ: transgresśique mœnia ex interiore parte claustra perfringunt; inde patentibus portis admissum agmē, & inclusi intra turrium penetralia Fartaces, nequicquam ad spem veniæ salutisque inuitati, cùm pertinacissimè se defenderent, omnes, præter vnum, occisi. è Lusitanis dumtaxat vnus in ipso certamine occubuit, sex postmodum è vulneribus periere. Arce capta, nuntij ad incolas missi, qui nouæ classis metu in altos montes vnà cum conjugibus liberisque perfugerant. ij, cognito aduenas Christianos esse, ad arcem accurrunt; & Fartacum injurias grauiter questi, ad pedes Tristani cum lacrymis acciderunt, per Christum IESVM obsecrantes, vt è tam acerba seruitute, iisdem sacris deditam, eiusdemque consortem spei nationem eriperet. Quibus ille, se vel ob id ipsum ab Emmanuele Rege, salutis eorum cupidissimo, in ea loca destinatum esse respondit; quamobrē & præsidium ad Mahometanos arcendos, & sacrorum antistitem curandis incolarum animis libentissimè relicturum. itaque fano Arabum expiato, & in cultum Virginis MARIÆ conuerso, arcis custodia cum idonea manu Alphonso Noroniæ Lusitano concredita est: rei verò Christianæ prępositus eximia sanctitate vir, Antonius Laurentius Franciscanus: qui tollēdis vitiis, quæ in hominum mores ac religionem irrepserant, incolisque ad veram pietatem ac virtutem erudiendis, aliquot annos planè Apostolico munere est functus. Inter hæc, elapsi è prælio Fartaces, criminando Lusitanos, & imperitum vulgus instigando, varios motus ciebant. ad eos comprimendos motus, Arabicumque & Persicum Oceanum pro Emmanuele obtinendum; Tristanus, quòd ita in mandatis habebat, Albuquercium cum nauibus dumtaxat septem, propugnatoribus fermè quadringentis & septuaginta, reliquit: ipse circiter Idus Augusti, nactus tempestatem idoneam, cum reliqua classe in Indiam cursum intendit. Inter hæc vertente iam anno, cùm non optata modò classis, sed nullum prorsus nauigiū è Lusitania adesset, magnus Christianos omnes, qui in India versabantur, metus incessit mœrorq;. Acuebāt curas, pænè in religionē versa prodigia, quòd per eos dies & sol tanta ex parte defecerat, vt circa meridiem stellæ apparerent; & ingenti motu ex interuallis cōcussa terra tremuerat. Iam Zamorinus, tempus aduenisse ratus, nominis Lusitani tādem aliquando extinguēdi, haud segniter instaurabat bellum, solicitabatq; legationibus & promissis cū alios, tum præsertim Cananoris

Regem, sibi priuatim obnoxium; quòd mortuo Rege quidam Lusitanis pepigerat fœdus, ipsius præcipuè studio & opibus in regno successerat. Et per eos fortè dies, odium Indorum in nostros, temerarium cuiusdam Lusitani factum vehemẽter accendit. Æthiopici Arabicique & Indici maris possessionem Lusitani adeò pertinacibus animis occuparant, vt nemini prorsus nisi ex eorum auctoritate, & quidem patentibus consignata litteris, ea nauigare liceret maria; ducésque in idipsum dispositi, totam eam oram nauiũ præsidiis tuebantur. Ex iis vnus, Malabaricum mare pererrãs, cùm in Cananorensem onerariam incidisset; Calecutanos esse homines, & prolatum à nautis Lusitanicum diploma, nonnullis indiciis falsum & surreptitium suspicatus, confestim aggressus nauem expugnat; nautas vectorésque, in iis vnum è prima nobilitate in velum insutos, haud longè à portu Cananoris in mare demergit. verùm disrupto mox linteo, cùm nota ciuibus corpora ad ipsam vrbem pelagus ejecisset; tanta ciuitatem repentè comploratio luctúsque compleuit; tantæ in eius facinoris auctores, quos haud leuibus argumentis Lusitanos fuisse conjecerant, excitatæ sunt iræ; vt cuncti consensu ad Regem adierint; iamque per se inclinatum eius animum perfacili momento ad oppugnationem arcis impulerint. Nec pro tam atroci injuria satisfactionem accipere, quod nauarchum Almeida multis rationibus factum excusantem ac deprecantem ignominiam, grauibus verbis increpitum, ac præfectura priuatum, in ordinem redegisset. At Laurẽtius Brittus arci præpositus, ex propinquo in omnes barbarorum conatus excubans animo, vbi de eorum consiliis per exploratores cognouit; illico ab Almeida subsidiis & cõmmeatu accersito, arcem firmat, intendit vigilias, stationésque dispõnit, ac præsertim spectantia in vrbem propugnacula, nouis insuper additis munimentis, diligenter instaurat. Rex item, fossa vallóque à portu ad apertum mare perducto, oppidum ab arce intersepit, exiguò transitu ad procursationes relicto. Cumque multos iam dies, suspecti inter se, vitandis inuicem ac struendis insidiis exegissent; tandem exspectata ab Calecuto auxilia Cananorem adueniunt, hominum ad viginti millia. Inde nulla oppugnandi mora est facta. Puteus inter oppidum arcémque medio ferè spatio intererat: vnica Lusitanorum aquatio. circa eum puteum minuta prælia, prohibentibus aquatores hostibus, fieri cœpta. Cumque è Lusitanis aliquot ferme quotidie aut caderẽt, aut vulnerati discederẽt, & aqua modica sanguine multo constaret; Laurentius, Thomæ Fernandi architecti monitu, specũ opere subterraneo ad ima putei occultè

perduxit,

perduxit; fistuláque ac statumine apposito, locum ita concamerauit, vti ne quid supernè latices vlla ratione posset inficere. dein per speciem aquandi, eruptione facta, nostri glebas certatim injiciunt; ac puteum, ne hostibus vsui esse possit, obturant. Cuius rei miraculo attoniti barbari, nouæ scaturiginis aliquid intra arcem exstitisse videlicet rati, munitiones aliò transtulere: dein quies vtrinque fuit, dum orbiculari forma ingentes gossipio saccos infarciunt, quibus contra tormētorum ictus ante se prouolutis, virgultorum fascibus opplerent fossas, vallumque rescinderent. ea machinatio extremam pænè perniciem obsessis attulit. quippe contortos è bombarda globos gossipinum tomentum excipiebat adeò lentè, vt eorum impetus ipsa mollitie frangeretur. hinc, ponè latitantes armati, magno sublato clamore propè iam ad fossas læti peruenerant; cùm in obliquum agmen, ex arce, diuino prorsus instinctu, directa majora tormenta, concerptis momēto saccis, & gossipium ipsum & gossipio fretos Malabares fœda cum laceratione disiiciunt. Simul etiam Brittus cum delecta manu portis erumpens, dissipato ac territo hosti acriter institit, magnáque edita strage ceteros in præcipitem fugam auertit. Ex eo barbari segniores facti, cùm neque aperta proficeret vis, & in eiusmodi congressibus promptissimum quemque, vt fit, è suis amitterēt; omissa oppugnatione, operibus & munitionibus claudere nostros insistunt, eo majore fiducia, quòd non terra, non mari, noui commeatus in arcem subuehi possent, clausis itineribus, & hyeme per eos dies admodum sæuiente. interim crebræ à nostris eruptiones haud exiguo cum hostium detrimento fiebant. Quo in genere præcipuum decus tulit omnium consensu Guadalaiara, natione Castellanus. is turbidam ac perfrigidam tempestatem nactus, cum eximiis centum & quinquaginta viris nocte concubia in hostium stationes impetu facto, partim sopitos imbre cadente vigiles, partim algore nocturno torpentes oppressit: cæsi in eo tumultu Malabares ferme trecenti; & ferrea aliquot tormenta capta, & commeatus aliquantum. Intentiores inde custodiæ haberi ab hostibus cœptæ. boues etiam interdum ad obsessos in insidias illiciendos propulsæ, quas felici conatu cæsis insidiatoribus, cùm in arcem nostri semel iterūque abstraxissent; ea spe frustrati delusique Malabares artem desiere, ne duplici pecorum hominumque jactura hostes insuper alerent. Iisdem ferme diebus, per famuli negligentiam accensa noctu lucerna, casas aliquot Lusitanorum ex arida materia, foliis paleisque, momento combussit. eo incendio multo maxima pars commeatus absumpta. quæ res tam aspero ac difficili tempore

Brittum grauiter admodum perculit. ac ne cæteri despondêrent animos, omni arte damnum celare conatus est: sed & longè arctior solito in diuidendis cibariis parcimonia, & ob id ipsum crebra seruitiorum transfugia rem & Lusitanis & hostibus prodidêre. Itaque omnibus pænè consumptis, ad extremam ventum erat inopiam; neque iam muribus fœdisque aliis animalibus abstinebatur; cùm diuinitus (vt sæpe alias) oblatum nec opinanti Lusitano remedium est. Templum in extrema arce erat Virgini Victrici, vt supra diximus, ab Laurentio Almeida exstructum. Ad id templum, desperato pænè omni humano subsidio, Lusitani quotidie cõfluebant, opem cùm à Deo cælitibúsque, tum præsertim ab ipsa Virgine Dei matre enixè petentes. Ne se, in alieno ac barbaro solo, tot vndique cinctos angustiis, tot pressos malis, fame ipsa denique enectos, Christianos ipsos, & a Christo filio sibi commendatos clementissima Regina cœli despiceret: suis peccatis noxisque, quas ipsi innumerabiles faterentur, ab irato Deo veniam & pacem exposceret: neq; iã de corporis modò, sed etiam de animorum salute periclitantibus, in tempore subueniret. Haud incassum missæ preces. Ipsomet festo Assumptionis die, ne quid miraculo rem posset eximere, solito vehementiùs intumescens pelagus, ingentem locustæ numerum ad ipsas templi radices ejecit. quæ à Lusitanis gratulabundis auidè collecta, in multos dies abũdè suffecit: nec validos tantùm sæua fame, verùm etiam (vt salubris est cibus) ægros diuturno morbo leuauit. Iãque appetebat ver; nec dubium erat, quin suis laborantibus primo quoque tempore suppetias laturus esset Almeida. Quocirca ratus anteuertẽdum Cananorius, omni conatu rursus oppugnationem simul terra marique experiri constituit. & Zamorinus vrgebat assiduè, segnitiem incusans, & noua auxilia subinde submittens, prorsus, vt Cananore iam sub signis numerarentur militum ad quinquaginta millia. Actuaria etiam facili appulsu coacta ad ducenta: in quibus erant turrita nonnulla, cuiusmodi nuper aduersus Patiecum Calecutanus ornauerat: itemque alia inter se juncta & constrata ratibus; quò plures simul armatos in terram exponerent. Hæc omnia, vt Lusitanos fallerent, quam occultissimè comparata. & stationes interim quietæ erant, quo faciliùs ad socordiam obsessos adducerent. Sed è regiis propinquis vnus, æquè acerbo in Zamorinum odio incensus, ac propensa in Lusitanos voluntate, quòd eorum opibus ac studio crescere se posse confideret; non solùm commeatus furtim ex occasione sum[m]ittebat interdum, verùm etiam per idoneos internuntios circumsessis arcana cuncta nudabat. Ab hoc igitur Brittus cognitis

opportunè consiliis hostium, pro ea copia, quam habebat, aditus omnes maritimos terrestrésque sepsit quam firmissimo præsidio militum, & propugnacula tormentis & omni genere telorum instruxit; nec vigilias custodiásque remitti per negligentiam vel defatigationem vnquam est passus. Ergo vbi destinata oppugnationi affuit dies; prima luce Cananorius terrestribus copiis magno sublato clamore quam tumultuosissimè vallum aggreditur, haud dubius fore vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Lusitani concurrerent; ita ex altera parte libero nauium accessu expositis repentè militibus, nullo propè certamine arcem in potestatem esse venturam. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem vnde victoriæ principium putabat futurum; inde fugæ turpis initium exstitit. quippe classiarij primò audacter ad terram appulsi, vbi secus ac promissum fuerat, frequentes in portis vallóque armatos videre; subito pauore perterriti, & missilium variæ magnitudinis nimbo disiecti dissipatíque, multis paronibus ac lembis momento dilaceratis aut depressis, vix tentata descensione terga verterunt. ac tum denique à Lusitanis ad terrestres aditus tuendos omni ex parte concursum est. Ibi atrox prælium fuit: scandentésque iam vallum pluribus locis audacissimi quique Malabares cominus trucidati; tormentis verò eminus longè atrocior edita cædes est. inde turbati hostes: & nequicquam increpante ignauiam Rege ducibusque, acies vniuersa fugam arripuit. cæsorum ea pugna hostium numerus relatus non est: magnum procul dubio fuisse constat. è Christianis (quod vix credibile videatur) planè desideratus est nemo. Atque is dies vltimus oppugnationis fuit. tentatæ dein vtrinque per mutua colloquia voluntates, & de pacis conditionibus agi cœptum: quas Laurentius ipse sibi suisque perhonorificas tulit; neque Cananorius rejicere est ausus, partim diuturni belli tædio fessus, partim etiam Tristani Acuniæ metu perterritus, qui per eos ipsos dies, Oceano secunda nauigatione transmisso, Cananorem incolumi classe tenuerat. Eius maximè aduentu soluta obsidio est: cuius ad quattuor menses forti animo toleratæ, decus eximium Laurentius & commilitones tulere: quamuis adeò lætos & insperatos euentus periti rerum æstimatores Diuinæ Bonitati sine vlla dubitatione tribuerent: cuius beneficio & vltimæ inopiæ subsidium præter exspectationem fuisset oblatum, & Cananorius princeps tanto suo periculo, Regis affinitate posthabita, contra consuetudinem gentis, in Christianorum causam ac partes planè diuinitus inclinasset. Renouato fœdere, obliuio præteritorum indicta, iunctæque iterum dextræ, &

Malabares in suas quisq; domos fremente Zamorino dilapsi. Inde ad Cocinum processit Acunia. eius aduentu Lusitanorum animi confirmati recreatique, & vario aromate ex conuecta iam copia in naues imposito, infestis classibus duplicato nauium numero, ab vtroque simul imperatore Pananem est ventum. In ea tum statione complures onerariæ pretiosis refertæ mercibus hyemabāt; institores erant Saraceni, furtiuo cursu per intermissa custodijs Lusitanorum loca in portum illapsi. & Zamorinus præparatis iam antè copijs, si quid ab Cocino moueretur, locum præclarè muniерat vallo circundato, & duobus ad introitum castellis magno cum tormentorum apparatu excitatis. cohortes præterea quattuor in eo præsidio collocarat. Nostri sub vesperam in Pananis conspectu cùm in anchoris cōstitissent, insolita classis magnitudine permoti barbari, totam eam noctem in renouandis augendisque munitionibus posuêre Delecta verò Saracenorum manus, Mahometis fanum ingressi, de gentis more cōiurant, se nō nisi victores è prælio redituros. Si secus faxint, se se caputque suum diris omnibus deuouent. Vt primùm illuxit, communicato iam antè cōsilio Lusitanus Imperator vterque adolescentes filios, Laurentiū & Nonniū, cum scaphis & actuarijs iubent præcedere, quòd ea nauigia, propter humilitatem, minùs ad obliquos bōbardæ ictus paterēt. ipsi mediam aciem cum triremibus aliquot sibi deposcunt. agmen clausêre onerariæ. Ac iuuenes quidē, obseruato maris accessu, per media tela globosque inter vtrumque castellum audacter inuecti; eo minore detrimento, quòd ex præscripto milites interim strati iacebant; & librata in excelsas maximè naues Malabarica tormēta irritis ictibus aëra feriebant. Vt nostros iam intra portum illatos videre, deuota præcipuè capita Saraceni, alienatis ab omnis periculi sensu animis, certatim in prælium ruunt, seq; vltro in aquas immittunt, ac nauigia maximè ducum cōferti circumuenire nituntur. Paululū moræ fuit, dum lymphata cohors, gladijs cōtisque, & incitato remorum pulsu perrumpitur. tum raptim in terrā descensum. iamque sub ipso vallo varijs locis eo sæuiùs pugnabatur, quòd vsum oculorum intermicantibus fulgetris densus è sulphureo puluere fumus abstulerat. dissoni tantùm clamores, & morientium gemitus passim exaudiebantur. Simulatq; euanescente atra nebula redijt lux; Lusitanus signifer cum strenuis aliquot viris in vallo conspectus, reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit. & imperatores ambo, testes cuiusque virtutis, & hortatores aderant. cū deuotis maximè Saracenis atrox erat pugna. Ex ijs, vnus, notæ fortitudinis Cēturio, Laurentium

tium

tium conspicatus, & è procera statura, totóque corporis habitu, ratus, id quod res erat, principem virum esse; condito subter clypeū corpore curuus ad eius genua succidenda prosiliit. ille, pedibus le-ui momento reductis (vt erat in primis exercitatus & agilis) elatā vtraque manu machæram in hostem demisit iis viribus, vt barbari caput ad ipsum vsque pectus horrendo prorsus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quàm factis prælium ciens, obuios aliquot sternit. Nec segniùs ab Nonnio cæterísque res geritur. Cùm aliquandiu barbari præter solitum restitissent; victa demum ardore Lusitanico Indorum pertinacia est, nec impressionem nostrorum vltrà sustinuère. A Malabaribus maximè fuga cæpta, cæteros traxit. Deuoti duntaxat Arabes, cùm pauci iam & vulneribus fessi trucidarentur, obnixi corporibus (tanta vis est nefariæ superstitionis, ad vnum omnes addictas æternis ignibus animas profudère. Interim, pari ex alia parte conatu hostium naues oppugnabantur. nautæ propugnatorésque, quandiu ad castella æqualibus viribus certatum est, egregiè dimicarunt. vbi inclinatam terrestrem aciem & incolas fugatos videre, ipsi quoque certatim in mare desiliunt. complures inter enatandum occisi. Ac tum denique ambo castella imperatorum iussu disturbata & euersa. nec modò naues cum ipsis oneribus inflammatæ, sed oppido quoque diuitiis inclyto subditæ faces, demirantibus barbaris, tantam tamque paratam opum vim ab hoste contemni: militibus verò, tot periculorum præmia eripi sibi, perquam indignè ferentibus. Verùm Almeida consultò exercitum a præda continuit, ne in occupatos rapinis palatósque repentinus aliquis, vt sæpe contingit, è vicinis locis impetus fieret. Magnus vtrinque eo prœlio sauciorum fuit numerus. desiderati ex hostibus ad quingentos; è nostris duodeuiginti non amplius. Eius cladis nuntium Zamorinus ægerrimè tulit. Duces Lusitani coniunctis classibus Cananorem petiêre. atque ibi demum ingenti cum amoris ac beneuolentię significatione degressi, Acunia vela fecit in Lusitaniam, Almeida retro vnde venerat Cocinum tetendit. Dum hæc apud Indos geruntur, interim Alphonsus Albuquercius, pacata Socotora, Arabicum & Persicum Oceanum exigua, vt dictum est, obtinebat classe. Is ab oppido Adeno & Arabicis faucibus (nam ea quoque littora explorare placuerat) aduersa tempestate repulsus, ad Armuzianas res, diuina magis ope quàm humanis viribus fretus, animum adjecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc nomine secundus, admodum puer, stipēdiarius Ismaelis, cognomento Sophi, Persarum Regis: eratque in tutela paterni

 mancipij

mancipij Ataris Eunuchi, eximia sagacitate viri; cuius omnia consilia eò spectare videbantur, vt, quoad viueret, penes pupillum diadema & regium nomen; penes vnum se arbitrium ac potestas rerũ omnium esset. iamq; per eam tutelam, cunctis inuisus, ad intolerandam superbiam opesque peruenerat. Hoc tam impotenti dominatu Albuquercius Regẽ & populum liberare, & Emmanueli vel in primis id cupienti omni ratione conciliare decreuit. Igitur Lusitanorum animis in rerum ingentium spem & cogitatione erectis, ad ostia Persici sinus iter capessit: ac prospere circumuectus Siagrũ promontorium, quod Rosalgatum hodie vocant; ad Calaiatũ nobilem vrbem Armuzianæ ditionis applicat naues: missoq; nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu cõpulsi (iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne quid acerbius paterentur, non modo aduenientem Alphonsum benignè excepere; verùm etiam conscriptis pacis & amicitiæ cõditionibus abeuntem largo cõmeatu & omni officij genere prosequuti sunt. Longè dissimiles animorum habitus ad Curiatum Lusitanus offendit. incolæ, dum hostis in vicino moratur, & copijs & operibus ita se munierant, vt omnem pacis mentionem superbè respuerent; ac propiùs nihil est factum, quàm vt interpretem ab Albuquercio de fœdere ac societate missum, iaculis ac sagittis obruerent. Ad eã ferociam reprimendam Albuquercius illicò bombardis ignem admoueri, & omnia circa magnis cõcuti fragoribus iubet. Cùm nihil ne eo quidem terrore oppidani cõmouerentur; postridie vrbem iusta oppugnatione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ modum ex aqua paululum eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat. In eo tumulo barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio collocarant, vt in auersos intentosque in vrbis oppugnationem nostros impunè iacularentur. Eo periculo animaduerso Albuquercius Alphonsum Lupium Costam & Antonium Campensem cum expeditis militibus ad exturbandos inde barbaros celeriter mittit. Neq; illi defugêre periculum. ingenti conatu stationes aggressi; aliquot Mahometanis occisis, cæteris in oppidum actis, haud tamẽ sine suorum cæde vulneribusque, locum occupauere. Tum verò Albuquercius nequicquam prohibẽtibus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscendit. ac valida impressione facta, proruto vallo, euulsisq; cancellis, intra ipsam vrbem præliũ intulit. Ac primò, quamquam iniquo iam loco positam rem oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cùm acriùs vndique Lusitanus instaret; non tulêre diutius impetum. effusa omnes fuga, per auersam vrbis portam, de gentis more syluas ac nemora

pe-

petiêre. Albuquercius, ad aliorum terrorem vrbe direpta & incensa, Mascatum octo leucas inde processit. Is locus, quo iam ab Armuzia propiùs aberat; eo tum operibus firmior, tum viris armisq; erat instructior. itaque Albuquercius, magnam videlicet ratus dimicationē instare, se suosque parabat ad prælium. Cæterùm misso ad tentandos animos internuncio, præfectum vrbis vel in primis mitem ac liberalem, contrà quàm putârat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præfectus magnam pecoris, & oryzæ, & careotę numerū, tributi quodā modo nomine, in classē exhibuit. is commeatus dum in naues imponitur, & securi Lusitani ad littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepitus & dissonę voces. Pridie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum ingressi, præfecto non sine contumelijs ac probris increpito, quòd locum adeò propinquum regiæ, & opere præsidijsque munitum, per ignauiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum excusare, populum ad arma conciuerant; atque vbi illuxit, infesti mari petebant; quo Lusitanos, oneribus & aquatione occupatos, in ipso littore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus, cùm nihil omnino proficeret; Deos hominesque contestans violari ius gentium, vrbique exitium imminere; vt fidem pro virili parte præstaret, ad littus accurrit, nostrosque præmonuit, vti sese in naues extemplo reciperent. Vix inde tumultuario consensu abduxerant scaphas; cùm infensi adsunt Arabes, ac missilibus primùm ę littore nostros abeuntes lacessunt: dein è propugnaculo classem ipsam tormentis maioribus impetunt. Ad ea vel capienda vel occæcanda tormenta, missi aliquot è classe, cùm malè multati rediissent; postridie Albuquercius copias omnes ad vrbem exposuit. Ibi verò, accensi ira Lusitani, quòd interposita pactione per fraudem oppugnati fuissent, ingenti ardore prælium ineunt; perfidos Arabas ruptores fœderum appellant; magnam vbique edunt cædem; factisque simul ac dictis iniuriam puniunt. Cùm obfirmatus hostis aliquandiu restitisset: ad extremum renouato impetu Lusitani acriter inferunt pedē, ac nouas munitiones ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt: cumq; intra mœnia confugeret hostis, hærentes in terga priùs quam portas occluderet, velut vno agmine irrumpunt; turbatamq; ac pauentem Arabum aciem toto oppido expellunt. Fusis fugatisque hostibus, ad prędam permissu ducis discurrit miles, dein subditis ignibus, non oppidi tecta modò, sed naues etiā in portu arsêre complures. In eo tumultu cum alijs ipse quoque vrbis præfectus per imprudentiam occisus. quam rem Albuquer-

cius ægerrimè tulit: & quando viuũ pro meritis tüeri & ornare nequiuerat; defuncti ædibus cum cura conquisitis, ne diriperentur, custodes apposuit. Cæterùm vrbis excidium comprobari diuinitus quodammodo visum est. Excelsa Mahometis conspiciebatur ædes, egregio in primis opere perfecta. Ad eam disturbandam inflammãdamque immissi fabri dum columnas demoliuntur, totum repentè ædificium corruit. Cùm elisos ruina & pondere nemo nõ crederet, intacti præter spem & incolumes cuncti euasère. Inde ad Xoarem vrbem eiusdem oræ progressus, incolas alieno doctos malo sine certamine in fidem ac deditionem accepit. Biduum ibi moratus, cùm ad Orfazanum adiisset, oppidum incolarum fuga desertum reperit. Exhausta inde præda per triduum. ab incendijs, quòd regiæ propinquus admodum erat locus, honoris causa temperatum est. Ex eo loco, classe instaurata & refecta, ad caput belli Armuziam est ventum. Ad famã Lusitanicæ classis Atar Eunuchus præter vrbanas copias, magna insuper auxilia è Perside Arabiaq; cõtraxerat, & noua exspectabat in singulos dies. Ingẽtem preterea nauiũ numerũ habebat in portu: minoris forme actuarias ãplius ducẽtas, maiores onerarias ad sexaginta. in ijs duas inusitatæ magnitudinis; quarum alteram Principem, alteram nomine Merim vocabant. octingentas amphoras capiebant singulæ. Hasce duas, præter naualem turbam armati mille, cæteram classem duo circiter millia tuebantur. Albuquercius tormẽtorũ genere & virtute militum haud dubiè præstabat: cæteris rebus longè erat inferior. verùm ad ostentandã animi fiduciã, fulgentibus vndequaque vexillis, cum horrifico bombardæ reboatu (ea maritima salutatio est) portũ inuectus, sub ipsas quas dixi maximas naues iaci anchoras imperat. Ibi cùm aliquãdiu frustra expectasset, præter insitũ in Mahometanos odiũ insuper irritatus, quòd nemo ad se, vt fit, resalutandum accederet; Zeifadino puero tutoribusque palàm nuntiari iubet: Emmanueli Regi Lusitaniæ contra nominis Christiani hostes, ac Mahometanos præsertim, funestũ ac perpetuum bellum hæreditario pænè iure susceptum. id non nisi alterius partis deditione posse finire. Si in fidem eius ac potestatẽ venire animum inducant, & vectigal annuum péndere, multorum Africæ Asiæq; Regũ exemplo: se inde cum bona pace abituram. sin iugum recusent: pro certo habeant, secum ad internecionem vsque certandum. tertiam conditionem esse nullam. Atar, tam acri denuntiatione suspensus, tametsi terrestribus naualibusque copijs abundabat, vt dictum est: tamen quo magis ex tuto rem gereret: blandis verbis & callida tergiuersatione rẽ extraxit, dũ expectatæ in singulas horas

nouæ ſociorum cohortes adeſſent: ijs proxima nocte in vrbē admiſſis: tantum ſpei & audaciæ barbaro acceſſit: vt quaſi explorata iā victoria, Luſitanos mox captiuos futuros, ad ſupplementū nautarum & remigum in ſuam ipſe claſſem præpropera gratulatione deſcriberet. itaque ob id ipſum ſuis accuratè præcepit, darent operā, vt quamplurimi ex hoſtibus viui in poteſtatem venirent. Dein omiſſis ambagibus Albuquercio reſpondit: Armuzianos Reges nō pendere aduenis vectigal: ſed ab ijs exigere conſueſſe. Si pari cum ceteris negotiatoribus iure Luſitani eſſe velint: fore illis agendi contrahendique in eo portu poteſtatem & copiam: ſin vim & iniuriam moliantur: ſenſuros quantum armati Arabes Perſæque ſeminudis Cafribus & inconditis Æthiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia ſub ſignis habebat Eunuchus. iamque minimè dubius adeſſe certamen, & multo milite inſtruxerat claſſem; & curulia tormēta ac mercenarias cohortes ad terrorē littore toto prætenderat. oppidani ad ſpectaculum intenti, non mænia modò turréſque in mare verſas, verùm etiā tecta & feneſtras oppleuerant. Albuquercius, vbi & ex apparatu hoſtium, & ex Eunuchi nūtio præceptam animo dimicationem inſtare perſpexit: naues primùm ſuas mediocribus interuallis ita diſpoſuit, vt neque circumueniri à pluribus facilè poſſent: & leni circūactu ſingula deinceps tormenta in hoſtes obuerterent. Dein precatus immortalem Deū, vt ſibi pro nominis Chriſtiani gloria præliante propitius adeſſet: nauarchis iam ſua ſponte ſat incenſis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombarda rem gerāt; congreſſu abſtineant, quoad ab ſe primùm conſertum ex propinquo prælium ſit. vbi tormētis diſiectam & diſſipatam barbaram claſſem, ac ſe cominus iam dimicantem viderint: tum demum in proximas quiſque hoſtium naues fidenter inuadant. Sub hæc, ingenti clamore, concrepantibus buccinis tympaniſq́; pugnæ ſignū vtrinq; propoſitū: ac ſimul tormētis paſſim ignes admoti. eodéq; penè momēto & aciē oculorū coruſcātes vndiq; flāmæ perſtringūt; & aures exſurdāt horrēda tonitrua: & meridianæ luci cæcas tenebras noctéq; atra nubes obducit. Necdū caligo euanuerat; cū ſpeculatoriæ hoſtiū naues deſtinato procurſu in noſtros imbrē ſagittarū effudêre: dein, cū propter agilitatem momento refugerent: ac rurſus incitato remigio interiores telis hoſtium fierent: haud exigua improuiſo malo clades Luſitanis illata, cōfixique nō pauci. At barbaris læto ſucceſſu mutuiſque adhortationibus in tantum creuit audacia, vt iam cōferre pedē & naues Chriſtianas certatim ſcandere niterentur. Tum verò ex omni parte cōtis mucronibuſq́; repetiti, audaciſſimi quique præ-

præcipitantur in mare, dein minoribus machinis ad libellam aquæ dispositis, nauigia cõplura merguntur. Hunc maximè in modũ ea pestis auersa. Atar, multitudine maximè fretus, & oculis vtrãq; metiens classem, primò contemptim prælium inierat: & egregiè instructo parone ordines interuectus, militem ad prædam veriùs quã ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilatum stridore perterrit⁹, tuto loco sese ad littus post onerarias abdidit, quò simul suis & fugientibus in terram obstaret, & noua identidem subsidia laborantibus opportunè submitteret. Inter hæc, fumo iam abscedente, onerariæ remulco propter inopiam venti attractæ concurrerant, injectisque ferreis manibus, quam quisque indeptus erat nauem, in ea transilire, ac nudare propugnatoribus conabatur. Ante alios Albuquercius, Principe naui, itemque alia crebris ictibus perforata ac depressa, ingentibus animis Merin inuaserat. Non vigore animorum aut corporum, nec naualis belli sciẽtia par Lusitano erat Persa tantùm abundante multitudine cùm anceps aliquandiu stetisset pugna, tãdem a nostris in hostilem nauem ingenti ardore transcensum est: obtinebatque iam cædes omnia, cùm desperatis denique rebus barbari in aquas ex omni parte desiliũt. Hinc reliquis terror injectus, vt eximiam armamentis & aluei magnitudine ac militum numero nauem expugnatam videre. fugientesque passim, séque in mare mittẽtes, partim è scaphis occisi, partim fluctibus hausti, multi etiam increpãte nequicquã Eunucho in terrã euasere. Albuquercius victoria vsus, complures naues in potestatẽ redegit, multis ignes injecit: quas præcisis anchoralibus vehementior venti coorta vis, toto pelago collucẽtes Carmanicũ ad littus abripuit Eodem impetu naualibus etiã faces illatæ, magno periculo, ne suburbana, & ipsam denique vrbem, ædésque regias flamma peruaderet. Hisce tot malis fracta demum Ataris contumacia est. ac metu perculsus ancipiti, ne simul externam vim & domesticam inuidiam sustinere non posset, oratores pacis veniæque petendæ confestim ad Albuquercium misit. Parceret iræ, cædibúsque & incendiis temperaret: sat iam magnas temeritatis & peruicaciæ pœnas exactas quicquid præterea damni Armuzianæ rei intulisset, id Lusitanæ illaturum, quandoquidem Zeifadinus se suáque omnia in Emmanuelis fidem permittere paratus esset. Respirandi tantũ daret spatiũ, dum sedatur militaris tumultus, dũ muliebris ploratus & pauida concursatio vulgi reprimitur. postridie Albuquercium ipsum victis quas vellet pacis leges omnium consensu dicturum. Hæc trepidus orator & supplex, per interpretem exposuit. Albuquercius, qui nec in perniciem vrbis pugnaret; & milites

militès diuturno labore fessos quietè reficere cuperet, (certamen à meridiano ferme diei tempore in vesperam extenderant) parta iam victoria, receptui canit. Eunucho per eosdē interpretes renū-tiari iubet: se, quāuis captā pęnè vrbē sine cōtrouersia posset euertere; tamen Zeifadini gratia, cuius ætatem à culpa abesse intelligeret, incitatos Lusitanorum impetus de industria reuocasse: insequenti luce Àtar ad conditiones pacis adesset; fidemque promissi præstaret. in præsentia licere illi subditos natalibus ignes extinguere: veruntamen caueret etiam atque etiam, ne fallendo postmodum, longè sæuius in Lusitanorum pectoribus excitaret incendium; nihil eos æquè ac perfidiam & fraudem ac dolos odisse. Cum hoc responso oratores dimissi, & in stationes è prælio reditum est. Inter paucas, præcipuè memorabilis hæc fuit victoria. Desiderati ex hostibus mille sexcenti, è nostris non amplius decem. ac præsentis è cœlo subsidij haud dubiam fidem cū alia multa fecere; tum verò fluitantia mox Mahometana cadauera, sagittis (cùm eo teli genere Christiani carerent) pectore aduerso transfixa: vt ab illis missæ, in ipsosmet retortæ diuinitus viderentur fuisse. Albuquercius, ducibus militibusque pro merito cuiusque collaudatis, ne quid ea nocte repentini ab vrbe motus existeret, acriter intendi vigilias jussit. Postero die, vti condictum erat, de conditionibus agi cœptum. Pax ita conuenit, vti Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanuelis Lusitaniæ Regis clientelam ac ditionem quam optimo iure cōcederet: eidemque Emmanueli Serafinum (is nūmus aureus est) millia quindecim tributi nomine penderet in singulos annos. Præterea, locum Albuquercio ad arcem ædificandam, ipsius Albuquercij arbitratu assignaret; ædificationemque adjuuaret præsenti pecunia, cæmentis & operis. denique, dum exstruitur arx, ædes interim in vrbe Lusitanis ad negotiandum ac diuersandum idoneas commodaret. Emmanuel vicissim Zeifadinum in fidem ac patrocinium benignè susciperet; & vbi necesse foret, ab hostium incursibus omni ope tueretur. In hæc, solēni ritu data fide acceptáque, primū omnium locus exædificandæ arci deligitur, ex altera parte in mare versus, ex altera ad ipsam regiam pertinens; quò simul ad maritima subsidia libero esset aditu, & ipsa propinquitate Regem regiósque in officio contineret. Cęterū, quæ res Lusitanici imperij firmamentum fore videbatur; ea vel in primis omnia labefactauit ac perdidit. Ædificio quippe inchoato, succedentibus inuicem classiariis, cū Albuquercius parceret nemini, quin etiam ipse ad cæteros animandos, operi manus interdum admoueret; nostrorum paucitas, quamquam artificiosè

rum obstinatione corrumpant. Hisce castigationibus minisque insuper exterriti præfecti, cùm sese purgarét, & in officio fore promitterent; Lusitanos, quique in vrbe quique in arce versarentur, illico in naues cum omni instruméto Albuquercius reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus, neque vltrà iam distulit bellum. Nauis actuariæ carina erat ab Albuquercio in littore posita: in eam primùm inijcit flãmas, deinde in classem nostram ex vrbe varij generis tela contorquet. Albuquercius, nequicquam Rege, regiisque præmonitis, vt fœderis & iurisiurandi memores pacta fidémque seruarent, applicitis ad terram nauibus, vrbé continuis octo diebus pergit quatere. Ea diuerberatione quamquam ciuibus luctuosa; tamen cùm haud ita multum ad summam vniuersi proficeret belli, ab oppugnanda ad circumsedendam Armuziam vires & consilia transtulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obsidio vrbis in arido ac sitienti solo, pæne cunctis non modò ad cibum, sed etiam ad potum importatis vtentis: & vna situs opportunitate, vt suprà dictum est, in admirabilem celebritatem frequentiámque perductæ. Siquidem, paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota insula seritur. Cisternæ aliquot intra ipsa mœnia cadentem è cęlo excipiunt imbrem, idque perrarò. Ad Turumbacum (quattuor ab vrbe millia passuũ is abest locus) aliquot numerantur putei; cætera mirum in modum squalent aréntque. Albuquercius Nauarchis ad opportuna loca dispositis, scaphas etiam remige ac milite instructas, insulam dies noctésque circuire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipsis commeatibus intercepta, nautæ militésque ad terrorem decisis naribus, auribus, manibúsque in littore expositi. Præterea Turumbacũ Georgius Barretus Castrius cum expeditis octoginta viris noctu profectus, circa quartam ferè vigiliam, quod tempus altissimo somno mersos homines tenet, nec opinato aduentu sopitos palatosq; custodes oppressit. sagittarij ducenti, equites quinque & viginti in eo præsidio erant. cæsi cum ipso præfecto plerique, & cæsorum corporibus, peditum equorúmque, & alia materia oppleti putei. ac, ne aperiri denuo possent, cum delectis non amplius viginti viris in ea statione relictus Laurentius Syluius Castellanus, egregia virtute Centurio. Aduersus eum manipulum cohortes aliquot ex vrbe cùm erupissent: circumuentos Lusitanos, & in orbem pugnantes, ad vltimum iam discrimen adduxerant, ac superfuisset nemo, ni Albuquercius in omnes hostium motus intentus, cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuisset. eius aduentu integrata pugna, & ex altera parte Atar & Rex ipse hortatores aderant: ex altera, inter pri-

mos ordines Albuquercius prœliũ ciebat acerrimè, ad extremũ, superante hostiũ multitudine, pluribꝰ iaculis frustra petitus, cũ ictus omnes impenetrabile scutum & egregia lorica respueret: haud tamen exiguo cum vitæ discrimine, plerisq; suorum saucijs, vno tantùm desiderato, sese ad scaphas in proximo stantes recepit. Ex hostibus cecidere cõplures. in ijs princeps iuuentutis Amis (qui honoris vocabulo xa dicebatur) manu prõptissimus, cui nuper ob cõiurationis crimen exsulanti, reditum in patriam Albuquercius ipsemet impetrauerat: ac tum ex cataphracto equo in liberatore suũ impia tela torquenti, missus in incertum è tormento globus femur alterum abstulit. Acriore inde custodia cùm omnes vndique commeatus ab vrbe arcerentur; inopia primùm, dein fame sitique vrgeri ciuitas cœpta: quæ mala cũm diutius ferri natura ipsa nõ sineret: concursus quotidie plebis in regiam fiebat detestatiũ bellũ, sibique, & vxoribus, ac paruis liberis alimẽta precibus iratis efflagitatium Atar interea per idoneos viros tumultum sedare vix poterat: & incassum propinqua Persarum auxilia & explorata victoriæ spes iactabatur: ingens quippe rerũ desperatio populũ ceperat: iamq; in eo res erat, vt Albuquercius vrbem malo subacta rursus in potestatem acciperet, legesq; denuo imponeret victis: cùm nihil tale metentem, in ipso articulo rei ad exitum perducendæ, Nauarchi ferè omnes repentè destituunt: & passis velis in Indiam cõsensu transmittunt. neque id modò, verùm etiam ad suã ipsi leuandam infamiam, vt fit, insontem Albuquercium fictis criminibus vltro apud Almeidam Prætorem insimulant Ab ijs tali tempore desertus Albuquercius, Quexomen tamen insulam subita incursione vastauit, ac subsidio venientes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cũ sagittarijs quingentis cæcidit: & in cõspectum vrbis cadauera vtriusque proiecit. Sub idem tempus, è captiuis est cognitũ, ab Lara Carmaniæ vrbe, & Bahareno insula Persici sinus, classe aduẽtare nauiũ septuaginta, rebus omnibus ad dimicandũ paratã. ac simul ab Socotota nuntij tristes venere; arcẽ Lusitanã præsidiumq; in summo versari periculo. Fartaces, post Christianæ classis profectionẽ cõcitatis denuo ad arma incolis, acriter Lusitanos premebant. Harum rerũ fama permotus Albuquercius, nouis cõmeatibꝰ ex hostico duas, quæ solæ supererãt, naues instruxit ac dolore tãtę ad irritũ cadẽtis victoriæ fremẽs gemẽsq;, Socotorã Ianuario mẽse repetijt. Eius aduẽtu soluta statim obsidio est, fugati denuo Fartaces: & Socotoranis quòd iterũ defecissẽt, multæ nomine, grauius vectigal impositum.

LIBRI TERTII FINIS.

Malabares in suas quisq; domos fremente Zamorino dilapsi. Inde ad Cocinum processit Acunia. eius aduentu Lusitanorum animi confirmati recreatique, & vario aromate ex conuecta iam copia in naues imposito, infestis classibus duplicato nauium numero, ab vtroque simul imperatore Pananem est ventum. In ea tum statione complures onerariæ pretiosis refertæ mercibus hyemabât; institores erant Saraceni, furtiuo cursu per intermissa custodijs Lusitanorum loca in portum illapsi. & Zamorinus præparatis iam antè copijs, si quid ab Cocino moueretur, locum præclarè munierat vallo circundato, & duobus ad introitum castellis magno cum tormentorum apparatu excitatis. cohortes præterea quattuor in eo præsidio collocarat. Nostri sub vesperam in Pananis conspectu cùm in anchoris cõstitissent, insolita classis magnitudine permoti barbari, totam eam noctem in renouandis augendisque munitionibus posuêre. Delecta verò Saracenorum manus, Mahometis fanum ingressi, de gentis more cõiurant, se nõ nisi victores è prælio redituros. Si secus faxint, se se caputque suum diris omnibus deuouent. Vt primùm illuxit, communicato iam antè cõsilio Lusitanus Imperator vterque adolescentes filios, Laurentiũ & Noniũ, cum scaphis & actuarijs iubent præcedere, quòd ea nauigia, propter humilitatem, minùs ad obliquos bõbardæ ictus paterét. ipsi mediam aciem cum triremibus aliquot sibi deposcunt. agmen clausêre onerariæ. Ac iuuenes quidẽ, obseruato maris accessu, per media tela globosque inter vtrumque castellum audacter inuecti; eo minore detrimento, quòd ex præscripto milites interim strati iacebant; & librata in excelsas maximè naues Malabarica tormẽta irritis ictibus aëra feriebant. Vt nostros iam intra portum illatos videre, deuota præcipuè capita Saraceni, alienatis ab omnis periculi sensu animis, certatim in prælium ruunt, seq; vltro in aquas immittunt, ac nauigia maximè ducum cõferti circumuenire nituntur. Paululũ moræ fuit, dum lymphata cohors, gladijs cõtisque, & incitato remorum pulsu perrumpitur. tum raptim in terrã descensum. iamque sub ipso vallo varijs locis eo sæuiùs pugnabatur, quòd vsum oculorum intermicantibus fulgetris densus è sulphureo puluere fumus abstulerat. dissoni tantùm clamores, & morientium gemitus passim exaudiebantur. Simulatq; euanescente atra nebula redijt lux; Lusitanus signifer cum strenuis aliquot viris in vallo conspectus, reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit. & imperatores ambo, testes cuiusque virtutis, & hortatores aderant. cũ deuotis maximè Saracenis atrox erat pugna. Ex ijs, vnus, notæ fortitudinis Cẽturio, Laurentium

tium conſpicatus, & è procera ſtatura, totóque corporis habitu, ratus, id quod res erat, principem virum eſſe; condito ſubter clypeũ corpore curuus ad eius genua ſuccidenda proſiliit. ille, pedibus leui momento reductis (vt erat in primis exercitatus & agilis) elatã vtraque manu machæram in hoſtem demiſit iis viribus, vt barbari caput ad ipſum vſque pectus horrendo prorſus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quàm factis prælium ciens, obuios aliquot ſternit. Nec ſegniùs ab Nonnio cæteriſque res geritur. Cùm aliquandiu barbari præter ſolitum reſtitiſſent; victa demum ardore Luſitanico Indorum pertinacia eſt, nec impreſſionem noſtrorum vltrà ſuſtinuêre. A Malabaribus maximè fuga cæpta, cæteros traxit. Deuoti duntaxat Arabes, cùm pauci iam & vulneribus feſſi trucidarentur, obnixi corporibus (tanta vis eſt nefariæ ſuperſtitionis, ad vnum omnes addictas æternis ignibus animas profudêre. Interim, pari ex alia parte conatu hoſtium naues oppugnabantur. nautæ propugnatoréſque, quandiu ad caſtella æqualibus viribus certatum eſt, egregiè dimicarunt. vbi inclinatam terreſtrem aciem & incolas fugatos vidêre, ipſi quoque certatim in mare deſiliunt. complures inter enatandum occiſi. Ac tum denique ambo caſtella imperatorum juſſu diſturbata & euerſa. nec modò naues cum ipſis oneribus inflammatæ, ſed oppido quoque diuitiis inclyto ſubditæ faces, demirantibus barbaris, tantam tamque paratam opum vim ab hoſte contemni: militibus verò, tot periculorum præmia eripi ſibi, perquam indignè ferentibus. Verùm Almeida conſultò exercitum a præda continuit, ne in occupatos rapinis palatóſque repentinus aliquis, vt ſæpe contingit, è vicinis locis impetus fieret. Magnus vtrinque eo prœlio ſauciorum fuit numerus. deſiderati ex hoſtibus ad quingentos; è noſtris duodeuiginti non amplius. Eius cladis nuntium Zamorinus ægerrimè tulit. Duces Luſitani conjunctis claſsibus Cananorem petiêre. atque ibi demum ingenti cum amoris ac beneuolentię ſignificatione degreſsi, Acunia vela fecit in Luſitaniam, Almeida retro vnde venerat Cocinum tetendit. Dum hæc apud Indos geruntur, interim Alphonſus Albuquercius, pacata Socotora, Arabicum & Perſicum Oceanum exigua, vt dictum eſt, obtinebat claſſe. Is ab oppido Adeno & Arabicis faucibus (nam ea quoque littora explorare placuerat) aduerſa tempeſtate repulſus, ad Armuzianas res, diuina magis ope quàm humanis viribus fretus, animum adjecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc nomine ſecundus, admodum puer, ſtipendiarius Iſmaelis, cognomento Sophi, Perſarum Regis: eratque in tutela paterni

mancipij Ataris Eunuchi, eximia sagacitate viri: cuius omnia consilia eò spectare videbantur, vt, quoad viueret, penes pupillum diadema & regium nomen; penes vnum se arbitrium ac potestas rerũ omnium esset. iamq; per eam tutelam, cunctis inuisus, ad intolerandam superbiam opesque peruenerat. Hoc tam impotenti dominatu Albuquercius Regẽ & populum liberare, & Emmanueli vel in primis id cupienti omni ratione conciliare decreuit. Igitur Lusitanorum animis in rerum ingentium spem & cogitationẽ erectis, ad ostia Persici sinus iter capessit: ac prospere circumuectus Siagrũ promontorium, quod Rosalgatum hodie vocant, ad Calaiatũ nobilem vrbem Armuzianæ ditionis applicat naues: missoq; nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu cõpulsi (iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne quid acerbius paterentur, non modò aduenientem Alphonsum benignè excepere; verùm etiam conscriptis pacis & amicitiæ cõditionibus abeuntem largo cõmeatu & omni officij genere prosequuti sunt. Longè dissimiles animorum habitus ad Curiatum Lusitanus offendit. incolæ, dum hostis in vicino moratur, & copijs & operibus ita se munierant, vt omnem pacis mentionem superbè respuerent; ac propiùs nihil est factum, quàm vt interpretem ab Albuquercio de fœdere ac societate missum, iaculis ac sagittis obruerent. Ad eã ferociam reprimendam Albuquercius illico bombardis ignem admoueri, & omnia circa magnis cõcuti fragoribus iubet. Cùm nihil ne eo quidem terrore oppidani cõmouerentur; postridie vrbem iusta oppugnatione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ modum ex aqua paululum eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat. In eo tumulo barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio collocarant, vt in auersos intentosque in vrbis oppugnationem nostros impunè iacularentur. Eo periculo animaduerso Albuquercius Alphonsum Lupium Costam & Antonium Campensem cum expeditis militibus ad exturbandos inde barbaros celeriter mittit. Neq; illi defugère periculum. ingenti conatu stationes aggressi; aliquot Mahometanis occisis, cæteris in oppidum actis, haud tamẽ sine suorum cæde vulneribusque, locum occupauere. Tum verò Albuquercius nequicquam prohibẽtibus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscendit. ac valida impressione facta, proruto vallo, euulsisq; cancellis, intra ipsam vrbem præliũ intulit. Ac primò, quamquam iniquo iam loco positam rem oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cùm acriùs vndique Lusitanus instaret; non tulère diutius impetum. effusa omnes fuga, per auersam vrbis portam, de gentis more syluas ac nemora pe-

petiêre. Albuquercius, ad aliorum terrorem vrbe direpta & incensa, Mascatum octo leucas inde processit. Is locus, quo iam ab Armuzia propiùs aberat; eo tum operibus firmior, tum viris armisq; erat instructior. itaque Albuquercius, magnam videlicet ratus dimicationē instare, se suosque parabat ad prælium. Cæterùm misso ad tentandos animos internuncio, præfectum vrbis vel in primis mitem ac liberalem, contrà quàm putârat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præfectus magnam pecoris, & oryzæ, & careotę numerū, tributi quodā modo nomine, in classē exhibuit. is commeatus dum in naues imponitur, & securi Lusitani ad littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepitus & dissonę voces. Pridie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum ingressi, præfecto non sine contumelijs ac probris increpito, quòd locum adeò propinquum regiæ, & opere præsidijsque munitum, per ignauiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum excusare, populum ad arma conciuerant; atque vbi illuxit, infesti mari petebant; quo Lusitanos, oneribus & aquatione occupatos, in ipso littore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus, cùm nihil omnino proficeret; Deos hominesque contestans violari ius gentium, vrbique exitium imminere; vt fidem pro virili parte præstaret, ad littus accurrit, nostrosque præmonuit, vti sese in naues extemplo reciperent. Vix inde tumultuario consensu abduxerant scaphas; cùm infensi adsunt Arabes, ac missilibus primùm è littore nostros abeuntes lacessunt: dein è propugnaculo classem ipsam tormentis maioribus impetunt. Ad ea vel capienda vel occæcanda tormenta, missi aliquot è classe, cùm malè multati rediissent; postridie Albuquercius copias omnes ad vrbem exposuit. Ibi verò, accensi ira Lusitani, quòd interposita pactione per fraudem oppugnati fuissent, ingenti ardore prælium ineunt; perfidos Arabas ruptores fœderum appellant; magnam vbique edunt cædem; factisque simul ac dictis iniuriam puniunt. Cùm obfirmatus hostis aliquandiu restitisset: ad extremum renouato impetu Lusitani acriter inferunt pedē, ac nouas munitiones ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt: cumq; intra mœnia confugeret hostis, hærentes in terga priùs quàm portas occluderet, velut vno agmine irrumpunt; turbatamq; ac pauentem Arabum aciem toto oppido expellunt. Fusis fugatisque hostibus, ad prędam permissu ducis discurrit miles, dein subditis ignibus, non oppidi tecta modò, sed naues etiā in portu arsēre complures. In eo tumultu cum alijs ipse quoque vrbis præfectus per imprudentiam occisus. quam rem Albuquer-

cius ægerrimè tulit:& quando viuũ pro meritis tueri & ornare nequiuerat; defuncti ædibus cum cura conquisitis, ne diriperentur, custodes apposuit. Cæterùm vrbis excidium comprobari diuinitus quodammodo visum est. Excelsa Mahometis conspiciebatur ædes,egregio in primis opere perfecta. Ad eam disturbandam inflammãdamque immissi fabri dum columnas demoliuntur,totum repentè ædificium corruit. Cùm elisos ruina & pondere nemo nõ crederet, intacti præter spem & incolumes cuncti euasêre. Inde ad Xoarem vrbem eiusdem oræ progressus, incolas alieno doctos malo sine certamine in fidem ac deditionem accepit. Biduum ibi moratus, cùm ad Orfazanum adiisset, oppidum incolarum fuga desertum reperit. Exhausta inde præda per triduum. ab incendijs, quòd regiæ propinquus admodum erat locus, honoris causa temperatum est.Ex eo loco, classe instaurata & refecta, ad caput belli Armuziam est ventum. Ad famã Lusitanicæ classis Atar Eunuchus præter vrbanas copias, magna insuper auxilia è Perside Arabiaq; cõtraxerat,& noua exspectabat in singulos dies.Ingẽtem pręterea nauiũ numerũ habebat in portu:minoris formę actuarias ãplius ducẽtas,maiores onerarias ad sexaginta.in ijs duas inusitatę magnitudinis; quarum alteram Principem, alteram nomine Merim vocabant. octingentas amphoras capiebant singulæ. Hasce duas, pręter naualem turbam armati mille, cæteram classem duo circiter millia tuebantur. Albuquercius tormẽtorũ genere & virtute militum haud dubiè præstabat: cæteris rebus longè erat inferior. verùm ad ostentandã animi fiduciã, fulgentibus vndequaque vexillis,cum horrifico bombardæ reboatu (ea maritima salutatio est) portũ inuectus,sub ipsas quas dixi maximas naues iaci anchoras imperat.Ibi cùm aliquãdiu frustra expectasset, præter insitũ in Mahometanos odiũ insuper irritatus,quòd nemo ad se,vt fit,resalutandum accederet; Zeifadino puero tutoribusquę palàm nuntiari iubet: Emmanueli Regi Lusitaniæ contra nominis Christiani hostes,ac Mahometanos præsertim, funestũ ac perpetuum bellum hæreditario pænè iure susceptum. id non nisi alterius partis deditione posse finire.Si in fidem eius ac potestatẽ venire animum inducant,& vectigal annuum pendere, multorum Africæ Asiæq; Regũ exemplo:se inde cum bona pace abituram. sin iugum recusent: pro certo habeant,secum ad internecionem vsque certandum.tertiam conditionem esse nullam. Atar, tam acri denuntiatione suspensus,tametsi terrestribus naualibusque copijs abundabat, vt dictum est: tamen quo magis ex tuto rem gereret: blandis verbis & callida tergiuersatione rẽ extraxit, dũ expectatæ in singulas horas
nouæ

nouæ ſociorum cohortes adeſſent: ijs proxima nocte in vrbē admiſſis: tantum ſpei & audaciæ barbaro acceſſit: vt quaſi explorata iā victoria, Luſitanos mox captiuos futuros, ad ſupplementū nautarum & remigum in ſuam ipſe claſſem præpropera gratulatione deſcriberet. itaque ob id ipſum ſuis accuratè præcepit, darent operā, vt quamplurimi ex hoſtibus viui in poteſtatem venirent. Dein omiſſis ambagibus Albuquercio reſpondit: Armuzianos Reges nō pēndere aduenis vectigal: ſed ab ijs exigere conſueſſe. Si pari cum cæteris negotiatoribus iure Luſitani eſſe velint: fore illis agendi contrahendique in eo portu poteſtatem & copiam: ſin vim & iniuriam moliantur: ſenſuros quantum armati Arabes Perſæque ſeminudis Cafribus & inconditis Æthiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia ſub ſignis habebat Eunuchus. iamque minimè dubius adeſſe certamen, & multo milite inſtruxerat claſſem; & curulia tormēta ac mercenarias cohortes ad terrorē littore toto prætenderat. oppidani ad ſpectaculum intenti, non mœnia modò turréſque in mare verſas, verùm etiā tecta & feneſtras opplerant. Albuquercius, vbi & ex apparatu hoſtium, & ex Eunuchi nūtio præceptam animo dimicationem inſtare perſpexit: naues primùm ſuas mediocribus interuallis ita diſpoſuit, vt neque circumueniri à pluribus facilè poſſent: & leni circūactu ſingula deinceps tormenta in hoſtes obuerterent. Dein precatus immortalem Deū, vt ſibi pro nominis Chriſtiani gloria præliante propitius adeſſet: nauarchis iam ſua ſponte ſat incenſis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombarda rem gerāt; congreſſu abſtineant, quoad ab ſe primùm conſertum ex propinquo prælium ſit. vbi tormētis diſiectam & diſſipatam barbaram claſſem, ac ſe cominus iam dimicantem viderint: tum demum in proximas quiſque hoſtium naues fidenter inuadant. Sub hæc, ingenti clamore, concrepantibus buccinis tympaniſq;, pugnæ ſignū vtrinq; propoſitū: ac ſimul tormētis paſſim ignes admoti. eodēq; pænè momēto & aciē oculorū coruſcātes vndiq; flāmæ perſtringunt; & aures exſurdāt horrēda tonitrua: & meridianæ luci cæcas tenebras noctēq; atra nubes obducit. Necdū caligo euanuerat; cū ſpeculatoriæ hoſtiū naues deſtinato procurſu in noſtros imbrē ſagittarū effudēre: dein, cū propter agilitatem momento refugerent: ac rurſus incitato remigio interiores telis hoſtium fierent: haud exigua improuiſo malo clades Luſitanis illata, cōfixique nō pauci. At barbaris læto ſucceſſu mutuiſque adhortationibus in tantum creuit audacia, vt iam cōferre pedē & naues Chriſtianas certatim ſcandere niterentur. Tum verò ex omni parte cōtis mucronibuſq; repetiti, audaciſſimi quique præ-

præcipitantur in mare, dein minoribus machinis ad libellam aquæ dispositis, nauigia cõplura merguntur. Hunc maximè in modũ ea pestis auersa. Atar, multitudine maximè fretus, & oculis vtrãq; metiens classem, primò contemptim prælium inierat: & egregiè instructo parone ordines interuectus, militem ad prædam verius quã ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilarum stridore perterrit', tuto loco sese ad littus post onerarias abdidit, quò simul suis & fugientibus in terram obstaret, & noua identidem subsidia laborantibus opportunè submitteret. Inter hæc, fumo iam abscedente, onerariæ remulco propter inopiam venti attractæ concurrerant, injectisque ferreis manibus, quam quisque indeptus erat nauem, in ea transilire, ac nudare propugnatoribus conabatur. Ante alios Albuquercius, Principe naui, itemque alia crebris ictibus perforata ac depressa, ingentibus animis Merin inuaserat. Non vigore animorum aut corporum, nec naualis belli sciẽtia par Lusitano erat Persa. tantùm abundante multitudine cùm anceps aliquandiu stetisset pugna, tãdem à nostris in hostilem nauem ingenti ardore transcensum est: obtinebatque iam cædes omnia, cùm desperatis denique rebus barbari in aquas ex omni parte desiliũt. Hinc reliquis terror injectus, vt eximiam armamentis & aluei magnitudine ac militum numero nauem expugnatam videre. fugientesque passim, séque in mare mittẽtes, partim è scaphis occisi, partim fluctibus hausti, multi etiam increpãte nequicquã Eunucho in terrã euasere. Albuquercius victoria vsus, complures naues in potestatẽ redegit, multis ignes injecit: quas præcisis anchoralibus vehementior venti coorta vis, toto pelago collucẽtes Carmanicũ ad littus abripuit. Eodem impetu naualibus etiã faces illatæ, magno periculo, ne suburbana, & ipsam denique vrbem, ædésque regias flamma peruaderet. Hisce tot malis fracta demum Ataris contumacia est. ac metu perculsus ancipiti, ne simul externam vim & domesticam inuidiam sustinere non posset, oratores pacis veniæque petendæ confestim ad Albuquercium misit. Parceret iræ, cædibúsque & incendiis temperaret: sat iam magnas temeritatis & peruicaciæ pœnas exactas quicquid prætereà damni Armuzianæ rei intulisset, id Lusitanæ illaturum, quandoquidem Zeifadinus se suáque omnia in Emmanuelis fidem permittere paratus esset. Respirandi tantũ daret spatiu, dum sedatur militaris tumultus, dũ muliebris ploratùs & pauida concursatio vulgi reprimitur. postridie Albuquercium ipsum victis quas vellet pacis leges omnium consensu dicturum. Hæc trepidus orator & supplex, per interpretem exposuit. Albuquercius, qui nec in perniciem vrbis pugnaret; & milites

militès diuturno labore fessos quietè reficere cuperet, (certamen à meridiano ferme diei tempore in vesperam extenderant) parta iam victoria, receptui canit. Eunucho per eosdē interpretes renūtiari jubet: se, quàuis capta pęnè vrbē sine cōtrouersia posset euertere; tamen Zeifadini gratia, cuius ætatem à culpa abesse intelligeret, incitatos Lusitanorum impetus de industria reuocasse: insequenti luce Àtar ad conditiones pacis adesset, fidemque promissi præstaret. in præsentia licere illi subditos naualibus ignes extinguere: veruntamen caueret etiam atque etiam, ne fallendo postmodùm, longè sæuius in Lusitanorum pectoribus excitaret incendium; nihil eos æquè ac perfidiam & fraudem ac dolos odisse. Cum hoc responso oratores dimissi, & in stationes è prælio reditum est. Inter paucas, præcipuè memorabilis hæc fuit victoria. Desiderati ex hostibus mille sexcenti, è nostris non amplius decem. ac præsentis è cœlo subsidij haud dubiam fidem cū alia multa fecère; tum verò fluitantia mox Mahometana cadauera, sagittis (cùm eo teli genere Christiani carerent) pectore aduerso transfixa: vt ab illis missæ, in ipsosmet retortæ diuinitus viderentur fuisse. Albuquercius, ducibus militibusque pro merito cuiusque collaudatis, ne quid ea nocte repentini ab vrbe motus existeret, acriter intendi vigilias jussit. Postero die, vti condictum erat, de conditionibus agi cœptum. Pax ita conuenit, vtì Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanuelis Lusitaniæ Regis clientelam ac ditionem quam optimo iure cōcederet: eidemque Emmanueli Serafinum (is nūmus aureus est) millia quindecim tributi nomine penderet in singulos annos. Præterea, locum Albuquercio ad arcem ædificandam, ipsius Albuquercij arbitratu assignaret; ædificationemque adjuuaret præsenti pecunia, cæmentis & operis. denique, dum exstruitur arx, ædes interim in vrbe Lusitanis ad negotiandum ac diuersandum idoneas commodaret. Emmanuel vicissim Zeifadinum in fidem ac patrocinium benignè susciperet; & vbi necesse foret, ab hostium incursibus omni ope tueretur. In hæc, solēni ritu data fide acceptáque, primū omnium locus exædificandæ arci deligitur, ex altera parte in mare versus, ex altera ad ipsam regiam pertinens; quò simul ad maritima subsidia libero esset aditu, & ipsa propinquitate Regem regiósque in officio contineret. Cęterū, quæ res Lusitanici imperij firmamentum fore videbatur; ea vel in primis omnia labefactauit ac perdidit. Ædificio quippe inchoato, succedentibus inuicem classiariis, cū Albuquercius parceret nemini, quin etiam ipse ad cæteros animandos, operi manus interdum admoueret; nostrorum paucitas, quamquam artificiosè

artificiosè obtegente Albuquercio, facilè patuit. Duo millia bellatorum, vt minimum, esse barbari putarant, cùm vix ad quingentos vt suprà dictum est, summa pertingeret: dein, Atare magnis præmiis clàm solicitante, transfugia maximè fabrum ac nautarum fieri cœpta. quos cùm Albuquercius minaciter ab Eunucho repeteret; ille subinde variis mendaciis & frustrationibus eludebat. Per idem tempus è Perside Legati duo ad Armuziā appulsi, vt ab Zeifadino vectigal annuum Ismaëlis nomine exigerent. Ea seu vera fuit, seu ad metum Lusitanis incutiendum, ab Atare in tempus ficta legatio; confestim ad Albuquercium a Zeifadino defertur. ille, præsenti animo, & hilari vultu, Regem sine cura esse iubet: sese cū legatis illico transacturum. dein globis aliquot è ferro liquato, hastarumque cuspidibus & missilibus variis in ferculum impositis, cū eo ferculo mittit, qui suo nomine Persis apertè denuntient; ab iis qui in Emmanuelis fide & imperio sint, alienis Regibus, si lacessant, tributum ex ea moneta persolui; qua ludificatione vehementer offensi legati, re infecta, pleni minarum irarumque in Persidem rediêre. Interea cùm arx, quamquam acriter instante Albuquercio, tamen tardiùs cupiditate omnium cresceret; Lusitana ipsa pubes atque nobilitas indignari ac fremere; se tot iam dies in seruili opere detineri; cùm interim Ægyptiæ naues contra Emmanuelis edictum impunè toto ferantur Oceano, quarum opibus ditari omnes nullo negotio possint. Nam quod ad ipsam arcem attineat; cui non apparere ludi operam, vel potiùs prodi sanguinem Lusitanum? quippe, simul atque ab Armuzia soluerit classis, metu omni sublato, & arcem & præsidium ipsum Persis & Arabibus illico prędæ futurum. Ergo, per tot miserias & ærumnas id agi; vt, Lusitanorum humeris & sudore, castellum aduersum ipsosmet Lusitanos in barbaro solo exstruatur. Hæc, & alia id genus, quæ in tali re segnities & auaritia suggerit, occultis primùm inter paucos agitata sermonibus, paulatim in vniuersam classem manarunt. Nauarchi, qui alienæ leuitati & licentiæ moderari debuerant, vltro se tumultuanti militis, duces & auctores præbent. Denique, ipsorum nomine, libellus singulorum chirographo subscriptus, ad Albuquercium à publico scriba defertur: in quo erat; nautas & milites omnes iamdiu profectionem ex eo loco postulare. frustra ibi teri tēpus, finitimásque nationes, quibus nulla ope resisti possit, atque Ismaelem in primis Persam, eo facto irritari; cui ad eam diem Armuziani Reges tributa persoluerint. Qui vt maximè sileat; & impositam suis ceruicibus arcē incolæ æquo animo patiantur; minimè tamē expedire, omissa Indica nauigatione, marisque custodia;

tenuce

naues adeò copias in tot ac tam longè disjuncta præsidia dissipari carpique. Proinde classem vel ad Arabicam oram tuendam reduceret, vel in Indiam trajiceret ad Prætorem Almeidam adjuuādum. Id ni faceret, minimè ex Emmanuelis re & boni ducis officio factur ū videri. Hæc à minoribus præfectis Imperatori proposita. Verū ea denuntiatione Albuquercius, & natura minimè blandus aut in milites ambitiosus, & regere nō regi, à suis præsertim, assuetus; adeò deterritus ab incepto nō est, vt lectū mox libellum in ipsas muri cōpages per cōtemptum includi à structore imperauerit. id verò perquàm indignè passi Nauarchi: non modò nihil se tā benemeritos impetrasse, verū etiā ludibrio fuisse consentientem omnium voluntatem atque iudicium. itaque ipsismet sine intermissione instigantibus, nautici, rerum nouarū cupiditate, plerique, & in Imperatorē odio magis ac magis accendi; paucos ingenita probitas aut metus, aut verecundia continebat. cæteri desidia, negligētia, prauitate certare: si ad tesseras & accipiēda imperia vocarētur, vix ad nomina respondere: si maturandum quippiā esset, operam consultò remittere: sin cautè & cōsideratè agēdū; vniuersa præcipitare, miscere, cōfundere: præsentē Albuquercium cōtracto vultu intueri; absentē execrari & proscindere maledictis: denique, ad apertā pænè seditionē rēs haud dubia animorum inclinatione spectare. Nihil horū Eunuchus interea nesciebat: quippe, & ab infensis omnia vulgabantur; & ipse discordiæ serendæ alendæque artifex mirus, præfectorum plerosque donis ac promissis priuatim sibi habebat obnoxios. itaque nostrorum dissensione fretus, iugum excutere ac bellum reparare sine mora constituit: grauiter semetipsum accusans, quòd Christianis hominibus adeò & numero paucis, & voluntate dissentientibus, regnum Regemque præceleri desperatione prodidisset. Igitur officinis in proximo per transfugas institutis, ænea clàm tormenta conflare; noctu armatos in vrbem admittere, naues in tutam ab incendio stationem occultè subducere; conjunctos arci parietes perfodere pluribus locis, vt in nostros munientes repentè impetum faciat. iis rebus per Abrahemū quendam Ataris inimicum ad se delatis, Albuquercius intestinæ priùs fraudi, tum externæ obuiam eundem ratus, Nauarchos alloquitur. docet quanto in periculo ipsorum culpa res sit. Atarē, Christianorum maximè certaminibus odiisque subnixum, extremam cunctis moliri perniciem; discordiæ mala, sacramenti religionem, Emmanuelis Regis præcepta commemorat. caueant, ne gloriosam adeò victoriam, ac pænè diuinam, cuius fama iam lōgè latèque manauerit, perfidis coitionibus ac detestabili animo-

rum obstinatione corrumpant. Hisce castigationibus minisque insuper exterriti præfecti, cùm sese purgarēt, & in officio fore promitterent; Lusitanos, quique in vrbe quique in arce versarentur, illico in naues cum omni instrumēto Albuquercius reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus, neque vltrà iam distulit bellum. Nauis actuariæ carina erat ab Albuquercio in littore posita: in eam primùm inijcit flāmas, deinde in classem nostram ex vrbe varij generis tela contorquet. Albuquercius, nequicquam Rege, regiisque præmonitis, vt fœderis & iurisiurandi memores pacta fidémque seruarent, applicitis ad terram nauibus, vrbē continuis octo diebus pergit quatere. Ea diuerberatione quamquam ciuibus luctuosa; tamen cùm haud ita multum ad summam vniuersi proficeret belli, ab oppugnanda ad circumsedendam Armuziam vires & consilia transtulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obsidio vrbis in arido ac sitienti solo, pænè cunctis non modò ad cibum, sed etiam ad potum importatis vtensis: & vna situs opportunitate, vt suprà dictum est, in admirabilem celebritatem frequentiámque perductæ. Siquidem, paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota insula seritur. Cisternæ aliquot intra ipsa mœnia cadentem è cęlo excipiunt imbrem, idque perrarò. Ad Turumbacum (quattuor ab vrbe millia passuū is abest locus) aliquot numerantur putei; cætera mirum in modum squalent aréntque. Albuquercius Nauarchis ad opportuna loca dispositis, scaphas etiam remige ac milite instructas, insulam dies noctésque circuire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipsis commeatibus intercepta, nautæ militésque ad terrorem decisis naribus, auribus, manibúsque in littore expositi. Præterea Turumbacū Georgius Barretus Castrius cum expeditis octoginta viris noctu profectus, circa quartam ferè vigiliam, quod tempus altissimo somno mersos homines tenet, nec opinato aduentu sopitos palatosq; custodes oppressit. sagittarij ducenti, equites quinque & viginti in eo præsidio erant. cæsi cum ipso præfecto plerique, & cæsorum corporibus, peditum equorúmque, & alia materia oppleti putei. ac, ne aperiri denuo possent, cum delectis non amplius viginti viris in ea statione relictus Laurentius Sylulus Castellanus, egregia virtute Centurio. Aduersus eum manipulum cohortes aliquot ex vrbe cùm erupissent: circumuentos Lusitanos, & in orbem pugnantes, ad vltimum iam discrimen adduxerant, ac superfuisset nemo, ni Albuquercius in omnes hostium motus intentus, cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuisset. eius aduentu integrata pugna, & ex altera parte Atar & Rex ipse hortatores aderant: ex altera, inter primos

nos ordines Albuquercius prælium ciebat acerrimè, ad extremum, superante hostium multitudine, pluribus iaculis frustra petitus, cum ictus omnes impenetrabile scutum & egregia lorica respueret: haud tamen exiguo cum vitæ discrimine, plerisq; suorum saucijs, vno tantum desiderato, sese ad scaphas in proximo stantes recepit. Ex hostibus cecidere cõplures. in ijs princeps iuuentutis Amis (qui honoris vocabulo xa dicebatur) manu prõptissimus, cui nuper ob cõiurationis crimen exsulanti, reditum in patriam Albuquercius ipsemet impetrauerat: ac tum ex cataphracto equo in liberatore suũ impia tela torquenti, missus in incertum è tormento globus femur alterum abstulit. Acriore inde custodia cùm omnes vndique commeatus ab vrbe arcerentur; inopia primùm, dein fame sitique vrgeri ciuitas cœpta: quæ mala cùm diutius ferri natura ipsa nõ sineret: concursus quotidie plebis in regiam fiebat detestatiũ bellũ, sibique, & vxoribus, ac paruis liberis alimẽta precibus iratis efflagitatium. Atar interea per idoneos viros tumultum sedare vix poterat: & incassum propinqua Persarum auxilia & explorata victoriæ spes iactabatur: ingens quippe rerũ desperatio populũ ceperat: iamq; in eo res erat, vt Albuquercius vrbem malo subacta rursus in potestatem acciperet, legesq; denuo imponeret victis: cùm nihil tale merentem, in ipso articulo rei ad exitum perducendæ, Nauarchi ferè omnes repentè destituunt: & passis velis in Indiam cõsensu transmittunt. neque id modò, verùm etiam ad suã ipsi leuandam infamiam, vt fit, insontem Albuquercium fictis criminibus vltro apud Almeidam Prætorem insimulant. Ab ijs tali tempore desertus Albuquercius, Quexomen tamen insulam subita incursione vastauit, ac subsidio venientes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cũ sagittarijs quingentis cæcidit: & in cõspectum vrbis cadauera vtriusque proiecit. Sub idem tempus, è captiuis est cognitũ, ab Lara Carmaniæ vrbe, & Bahareno insula Persici sinus, classe aduẽtare nauiũ septuaginta, rebus omnibus ad dimicandũ paratã. ac simul ab Socotora nuntij tristes venere; arcẽ Lusitanã præsidiumq; in summo versari periculo. Fartaces, post Christianæ classis profectionẽ cõcitatis denuo ad arma incolis, acriter Lusitanos premebant. Harum rerũ fama permotus Albuquercius, nouis cõmeatibus ex hostico duas, quæ solæ supererãt, naues instruxit ac dolore tãtę ad irritũ cadẽtis victoriæ fremẽs gemẽsq;, Socotorã Ianuario mẽse repetijt. Eius aduẽtu soluta statim obsidio est, fugati denuo Fartaces: & Socotoranis quòd iterũ defecissẽt, multæ nomine, grauius vectigal impositum.

LIBRI TERTII FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVARTVS.

EQVITVR annus octauus à sesquimillesimo, insignis graui clade Lusitanorum, & acerbo Laurentij Almeidæ eximij bellatoris interitu. Is, cùm ad Cocinum è Ceilano insula reuertisset, ad custodiam inde Malabarici maris nauibus octo prodierat. Interea Calecutanus & Arabs, suæ vterque gentis ac sectæ populos Regésque ad arma instigare; accusantes ignauiam, quòd abditi intra mœnia & portus, alienigenas homines, natura, sermone, legibus, institutis multo magis quā maris atque terrarum interuallo disiunctos, tamdiu vagari toto pænè Oriente populabundos, neque classes modò, sed iam, si Diis placeret, colonias quoque in Asiam arbitratu suo mittere paterētur. Huiusmodi castigationibus monitisque cùm alios principes ac dynastas, tum verò Mamudium Cambaiæ Regē, præpollentem ea tempestate opibus armisque, in causam traxerāt. Est autem Cambaiæ regnum, quà bicornis Indus in mare fertur, soli vbertate, finium amplitudine, fluminum, vicorum, vrbiumque frequentia inclytum in primis. Ab Oriente Mandoam terram, ab Occidente Nauracos seu Gedrosios attingit: à Septentrione Sangæ ac Dulcindæ regnis; a Meridie mari & limite Decanio terminatur. Ipsa regio, Cambaia: populi, incertum vndè, Guzarates appellantur: superstitionibus & mercaturæ apprimè dedita gens, bello admodum inutilis. itaque externo ferè milite Reges vtuntur. Ac Mamudius, quòd erat ex hæresi Mahometana, Ægyptium Campsonem eiusdem superstitionis præsidem per litteras ac legatos vrgere non desistebat, vt promissa Zamorino auxilia tandem aliquando summitteret. Idipsum Zamorinus & Ægyptij negotiatores assiduè flagitabant. Hisce tot stimulis actus Campson, quamquam suopte ingenio pacis quàm belli cupidior; tamē cognita ex Mauro monacho ferocia Regis Emmanuelis, Christianæ quidē rei in suo regno pepercit, quod ita futurum Emmanuel sagaci conjectura prospexerat, cæterùm ad exturbādos armis ex India Lusitanos, quādo ni-

hil

hil prorsus minæ valuerant, animum & curas intẽdit. Igitur ad materiam nouæ classi petendã, onerariæ quinque & viginti cũ valido præsidio Mamalucorum (ea erant Ægypti robora) in Ciliciam destinatæ. In eas cum oneribus redeuntes diuinitus factum est, aduniuersi deinde omen euentus, vt Andreas Amaralius Lusitanus, qui tũ erat in principibus Rhodię militię, cum nauibus egregiè instructis decem, incideret. Is audacter commisso prælio, Mammalucis ferme trecentis occisis, onerarias sex depressit, quinque captiuas abduxit, cæteras in fugam actas fœda coorta post modum tẽpestas lacerauit ac distulit: decem tantùm quassatæ fluctibus Pelusium tenuêre. inde aduerso Nilo Cairum subuecta materia, & a naualibus fabris particulatim elaborata, tridui itinere camelis Suezium maris rubri deuehebatur: ibi demum intextæ & compactæ carinæ cum necessariis armamẽtis deductę sunt. Eę fuere in præsentia triremes tãtummodo sex, celsiores onerariæ quinque; ad quas Calecutanus orator Maimames, de quo supra diximus, Mahometicæ prauitatis antistes, cum vnà lõga naui se adjunxit. In eã classem, præter nautas remigésque, Mãmaluci mille & quingenti propugnatores impositi. Expeditioni præerat Hocenus Persa, qui patria lingua Mir, hoc est dux siue præfectus, honoris causa fuerat appellatus, re naualis gloria per id tempus admodum illustris. Hunc Maimames, regionum peritus, præter littus Atabicum, superato Persico sinu, ad insulã & oppidum oræ Cambaicæ seu Patalenæ Dium adduxit: quam regionem priscis Carmaniam fuisse nonnulli recentiores falsò putarunt. Huic insulæ imperitabat eo tẽpore Iazius, natione Sarmata, quem olim finitimi Turcæ prædã è Christianorum agris agentes, a nutricis vbere auulsum vnà cum aliis infantibus puerisq; in seruitutem abduxerant. Mahometanis inde sacris initiatus, vt erat lacertoso corpore ac viuido in primis ingenio, ad summam sagittandi scientiam quotidiana exercitatione peruenit: ac per manus, vt fit, aliis aliisque diuenditus dominis, in regnum denique Cambaiæ defertur, & Regi Madrafaxao Mamudij parẽti pro amicitia dono datur a mercatoribus. Apud quẽ, auguriis mirè deditũ, cùm sagittariæ artis ęgregium specimen præbuisset, immunda inter volandum aue destinato confixã; ab ea primùm laude commẽdatus, dein aliis quoque muneribus prudenter ac dexterè obeundis non vulgarem gratiæ locum breui tempore nactus est. Cùm in dies familiaritas cresceret, libertate donatum, Rex in prætorianorum ordines cum largo stipendio adscribit. dein, virtutis ergò, Melicum vocabulo gentis appellat. postremò vicum ei maritimum & insulam, de qua dicebamus, Dium, iure beneficiario attribuit.

I a n insulam, vestigiis tantùm dirutæ quondam vrbis nobilem, cęterùm eo tempore tectis & incolis infrequentem, Iazius, tum loci opportunitate (quòd medio veluti è spatio facilis inde vel in Arabica littora vel in Decania regna decursus est) tum vigilantia solertiáque pelliciendis vndique mercatoribus, ad insignem celebritatem breui perduxit: sepsitque insuper mœnibus & propugnaculis. Ad hæc, trans euripum seu fretum, quod insulam facit, in orientali continentis plaga oppidum condidit; receptaculum aduenis militibus, maximè Turcis; vt ab Diensibus freto diuisi, rixãdi cũ iis ac tumultuãdi causas procul haberent. id oppidum primò Gogala, dein Rumepolis vocitatũ ab ipsa re. Duplicis quippe generis Turcæ versantur apud Indos, militiæ causa mercede conducti: Asiatici & Europæi: illos æquè Indus ac Lusitanus proprio nomine Turcas; hosce, quod a Byzantio ferme euocantur, quo translatum ab vrbe Roma quondam imperium est; corrupta Græca voce Rumes, quasi Romæos appellant. huic ergo nationi Iazius, vti dicebam, separatum ab incolis locum ad commorandum attribuit. Tum etiam pecuniis in dies auctus, prædatoriam classem haud contemnendam instruxit. Hic aduenientem cum exspectatis iampridem auxiliis Hocenum gratulabundus accepit. ac sese, quod ita Cambaiæ regi cordi esse intelligeret, adjutorem illi & socium ad omnia fore professus est. Communicatis inter se consiliis, dum de ratione gerendi belli deliberant; à speculatoribus affertur, Laurentium Almeidam cum paucis nauibus ad Ciaulum stare, expositis in terram copiis, nihil minus quàm de aduentu classis Ægyptiæ cogitãtem. Vltra Dium leucas circiter quinquaginta id emporium est; duas recedit introrsus à mari. Præterlabitur eiusdem nominis fluuius, quem, vt cæteros ferme Orientis amnes, longo tractu æstuarium influens, capacem ac patientem omnis generis nauium reddit. Ei tum oppido imperitabat Nizamalucus, vnus è Decani regni præfectis, qui Rege in custodiam incluso, totum eius imperium sibi nefaria conspiratione diuiserant. Quæ portio Nizamaluco obuenit, in eius ora maritima Ciaulum est. ipse mediterraneis maximè se regionibus continebat. ac licèt ob diuersitatem religionis ac generis, Christianos odisset; quæstus tamen & commercij causa, mandauerat præsidibus loci, vt cum aduenis Lusitanis amicè ac liberaliter agerent. Ergo, dum ibi securus moram ducit Almeida, vt Cocinensibus onerariis, quæ ad Ciaulum stabant, præsidio redeũtibus esset; incerto auctore affluxit rumor, Ægyptias naues cõplures cum egregio militum armorumque apparatu in Indiam penetrasse. Primò nihil eiusmodi sermonibus commouetur Almeida.

incre-

increbreſcente dein fama, concilium aduocat. omnibus incredibilis viſa res. quibus enim machinis naues, majoris formæ præſertim, ab interno in externum mare, tanto continentis terræ ſpatio trāſuehi, aut quomodo nouam in Arabico intimo ſinu claſſem ædificari ornarive potuiſſe, locis circa ſiticuloſis arenibuſque, nulla ferme cædua ſylua, nulla ferramentorum, nulla fabrum, ac nautarum, aut remigum copia? Scilicet anniuerſarias à Meca naues majore fortaſſe quam ſoleant præſidio, Dium appulſas. id vulgo cuncta in maius attollenti claſſis inuſitatę ſpeciem præbuiſſe. Ad hæc, inanes ſæpe iam antè rumores ad Luſitanos terrendos conſultò diſſipati, & vana ac fallacia incolarum ingenia memorantur. Hiſce aliiſque id genus argumentis eleuata nuntij fides: & Laurētius, de more, certaminibus ludicris militariter tempus terebat; cùm ab iis, qui carcheſia ſpeculandi cauſa tenebant, aduentans repentè conſpicitur claſsis, incerto, propter diſtantiam, numero & genere nauium. Hocenus is erat, dum ſuam Iazius quoque claſſem expedit, ad opprimendum, vel certè diſtinendum Almeidam celeriter antegreſſus. Initio, Albuquercius, quòd ex Arabia dudum exſpectaretur, adeſſe creditus a noſtris. Mox, vbi propinquitas ipſa Mahometanas naues peritis talium rerum aperuit, repentè nuntiis aliis ſuper alios miſsis, Almeida vagos in littore præfectos & milites raptim naues conſcendere, arma capere & aptare ad prœlium jubet. Vix dum juſſa peregerant, cùm Ægyptij demiſſis antennis ad pugnam inſtructi portum inuehebantur. Trepidos inopinata re Luſitanos, metuque percuſſos, in poteſtatem haud ita magno negotio venturos putauerat barbarus. aſt vbi pręſentiore quam cædi poſſet animo frequentes armatos ad margines nauium, & pro tabulatis & caſtellis aſpexit, ex tuto rem aggredi, & Iazium omnino opperiri conſtituit. in agmine tantùm eo die leuiter dimicatum eſt, neutris vniuerſi certaminis aleam ſubire auſis. Hocenus, ad vitandum congreſſum ordine ſimplici prætervectus, paulo ſupra noſtrorum ſtationem, ad ripam fluminis loco vadoſo naues applicuit; quòd eæ plano alueo de induſtria fabricatæ, multo minorem quàm Luſitanæ aquarum altitudinem poſtularent. Proxima nox animando vtrinque milite & corporibus curandis inſumpta. Poſtridie, ignarus Hoceni conſiliorum Almeida, venturique mox ab Dio ſubſidij, vltro ſublatis anchoris ad hoſtem ſubit infeſtus. Maxima Luſitano ſpes victoriæ in dextris erat, ſi naues Ægyptias injectis harpagonibus comprehendere, ac pugnam ex propinquo conſerere potuiſſet. Vbi eos ab exoptato cōgreſſu natura loci prohibuit; tormentis admoti confeſtim ignes & miſſilibus vndique

 certari

certari cœptum: inde laniari ſubitò corpora; & nauium latera atque armamenta perfringi; & horrendo fragore, variiſque clamoribus, ac miſto vulneratorum & morientium gemitu, cuncta perſtrepere. Barbari, & multitudine defenſorum, & omni telorum genere ex præparata in idipſum copia; & numero ac forma ipſa nauium ſuperabant; quippe, præter quàm quòd erant tectæ picatis funibus; à puppi ad proram vſque reticulato opere pertinentibus; tanta erat inſuper earum celſitudo, vt in noſtras apertas, libratiora ſupernè iacula, & certiore ictu pleraque inciderent. Verùm iniquitates omnes vincebat audacia Luſitanorum, & inexplebilis quædam gloriæ laudiſque cupiditas. Multi eo die ex vtraq; parte interfecti, plures vario telorum genere ſauciati. Laurentius ipſe, conſpicuo loco prælium ciens, duabus deinceps ſagittis haud ſine acri doloris ſenſu configitur. Sacrificulus quoque Maimames, dum infra puppim abdito loco Mahometem adorat, miſſo temere globo diſcerptus, obitæ cum tanto labore legationis, & concitati aduerſum Chriſtianos belli præmium egregium tulit. Hoc maximè modo pugna propemodum æquo Marte in veſperam extracta, Mazius cum actuariis circiter quadraginta ſuperuenit. Ad eius aduentum index lætitiæ clamor ab hoſte ſublatus: & incerta victoria prælium laſſitudo & appetentes iam tenebræ diremerunt. Mazius Luſitanam claſſem perrumpere nequaquam auſus, ad oſtium fluminis anchoras jacit. dein ſilenti nocte diuerſam abradens ripam, quàm longiſſimè à noſtris potuit, ſeſe cum Hoceno conjunxit. Ea re animaduerſa, extemplo ad Almeidam duces Luſitani conueniunt. Sat iam decoris ac laudis ex vtriuſque diei certamine partum demonſtrant. nunc tanto incremento auctis hoſtium copiis, cedendum aiunt tempori; & nulla interpoſita mora naues ex arcto & impedito loco in altum explicandas. Hæc pro ſua quiſque parte ſuadere præfecti. Almeida, vt erat exiſtimationis ac dignitatis nimio plus retinens, nocturnæ fugæ ignominiam veritus, cedendum vtique, ſed ſenſim, & oborta demum luce, reſpondit, neque vllis cuiuſquam obteſtationibus demoueri ſe de ſententia paſſus eſt. Vbi diluxit, accerſitas iam a Ciaulo ſociorum onerarias Luſitanicis intermiſſas, retrorſum æſtu ſecundo iubet ad mare tendere; ipſe, quod periculoſiſſimum erat, antecedentium tuenda terga ſibi deſumpſit. Barbari noſtros conſpicati abeuntes, illico ſubſequuntur; teliſque ac tormentis morari ac retinere contendunt. In eo tumultu fortè ita accidit, vt inſciis omnibus, majoris formæ ferrea pila ſub ipſum clauum adacta perincommodo loco nauem Almeidæ perforaret. inde accepta clam aqua paulatim al-

ueum

uerum degrauabat: ac tanto denique pondere in piscatorios cancellos, transuerso amne prætentos, impegit; vt iniectis Pelagio Sosa trierarcho loris, quamquam acerrimè concitato remigio, nulla inde vi vnquam auelli potuerit. Cùm vndique instaret hostis, & iam progressi nauarchi, animaduerso periculo frustra in aduersum æstum (& est ibi ad instar euripi rapidissimus) ad opem Almeidæ ferendam toto impetu, niterentur; egregia velocitate lembus à nautis imperatori ad fugam offertur Hartari omnes & orare, vt confestim illuc è naui desiliat, seque Francisco parenti, ciuibusque, & Emmanueli Regi seruet incolumem. At ille, fortibus occulis, Deus, inquit, ac superi omnes; tale flagitium auertant, vt carissimos commilitones meos, adeò de me, deq; parente meo, ac de communi patria bene meritos, in extremo discrimine derelinquam. Dein, reiecto nauigio, propugnatoribus ad loca idonea distributis, qua maximè parte laborari animaduertit, cò celeriter aduolat. Tam insigni virtutis & caritatis exemplo reliqui mirum in modum animati. Nulla, quamquam in tantis angustijs, mentio deditionis aut pacis Cuncti sese ad vitam præclaro exitu decorandam intrepidè cōparant. At ex altera parte barbari, in eo verti victoriam rati, si duce hostium aut viuo aut mortuo potirentur; omissis cæteris nauibus, vnam prætoriam circumsistunt, neq; tamen ad inuadendum, vel ad rem propiùs gladio & cuspide gerēdam est animus: tantùm ex interuallo incendiarias ollas, & sagittarum examina, & plumbeam procellam in nostros effundunt. Cum liremibus maximè iniquum certamen erat. Eæ, ne respirandi spatium hosti daretur, propè ad Numidarum equitum speciem in turmas diuisæ, cùm in orbem pugnæ succederent, agilitate incredibili procurrentes inuicem ac refugientes, immobilem & hærentem vno loco prætoriam, haud tamen impunè eludebant. quippe non pauci, & promptissimus ferè quisque, dum incautiùs subeunt, destinatis è superiore loco iaculis figebantur. Inter hæc, Laurentio, propter magnitudinem & animi & corporis in primis ad ictum opportuno, excussa è tormento pila dimidiatum femur abripuit. Eo vulnere debilitatus, cùm sese ad sellam malo appositam reclinasset, suos ex eo ipso loco ad gloriam ac decus intermortuis vocibus adhortanti, ac proposita morientibus pro Christi nomine referenti præmia, globus alter, auulsis à pectore costis, fœdo & horribili aspectu præcordia patefecit. Corpus lacerum, quo minus conspici posset, raptim à stipatoribus è superiore loco detractum in tabulata projicitur. & nostros iam sanguis iam tela defecerant: reliquis ex omni numero duntaxat viginti, & ijs quidē ipsis

 perpetuo

perpetuo labore ac defatigatione confectis. Tum demum hostes ad Prætoriam succedere, in eámque nudatam propugnatoribus transilire ausi. Duorum hinc Lusitanorum perditis in rebus facinora memorantur egregia. Vernaculus erat alter Almeidæ, Laurentium Frerium Caium vocabant. Is inter pugnam lumine cassus ictu sagittæ, cùm ab heri cadauere auelli non posset, [illegible]ro [illegible]uotem altero lacrymas oculo sine fine profundens, ab irruentibus repente Mahometanis opprimitur. neque se tamen circumuentus abiecit, sed præsenti strinxit animo ferrum: ingentique edita strage, & hostium corporibus domino tumulato, super eam denique stragem, præclarè seque & Imperatorem vltus, occubuit. Speculator & carchesij custos erat alter, Andreas nomine Portuensis. hic plumbea glande saucius humerum, & insuper vsu læuæ manus amisso, nihilominus dextra plus biduum ex ipso carchesio dimicans, barbaris in tantæ virtutis admirationem adductis, accepta demum incolumitatis fide se dedidit: ac suis postea restitutus, & honore (vti erat æquum) & stipēdijs auctus est. Cæterū potiti Prætoria Mahometani, traditis in custodiā ijs, quos in potestatem viuos acceperant, parta tanto sudore & sanguine victoriam inter se gratulantur: per eos quippe dies è suis omnino sexcentos amiserant, cùm e Christianis cecidissent haud amplius centum & quadraginta. ergo ad humandos commilitones de more conuersi; & Mahometano antistiti Maimami, quòd inter adorationem obierat, quam ipsi vulgo Zalam appellant, vtpote sine controuersia in cœlestes relato, fanum cum perpetuis luminibus posuere. adeò vel adumbrata virtus & ficta religio in admiratione & honore etiam apud barbaros est. Almeidæ corpus, quæsitum ad sepulturam, quantauis adhibita cura dignosci non potuit. Lusitanicæ naues, quæ maturè discrimen effugerant, cùm in oculis penè ducem amisissent, opitulandi facultate præcisa; inde ad Cocinum plenæ luctu ac mœstitia reuertuntur. Cladis eius nuntium Prætor Almeida, vt dignum erat illā persona, sapienter tulit: præclarè, vt in malis, cum Laurentio filio actum affirmans, quòd nulla accepta ignominia, contra nominis Christiani hostes egregiè dimicans, extremum obijsset diem. Simul, cùm insolita victoria elatos barbaros intelligeret, ad eam ferociam reprimendam, contractis vndique nauibus militibusque, sese impigre comparabat. Inter hæc, Albuquercius compositis ad Socotoram rebus, nauibus tribus e Lusitania nuper eò delatis, & epibatis ferme trecentis, Armuziam repetit, inspiciendi magis causa, quàm quòd tantulis copijs vrbem recipere se posse confideret. Calaiatum ex itinere

aere primùm, cuius antè meminimus, Armuzianæ ditionis emporium, quod ab Emmanuele Rege desciuisset, improuiso aduentu cœpit; ac præda exhausta, ignem tectis iniecit. Inde prouectus in Armuziæ vrbis conspectum, haud modico auctam incremento arcem offendit, ac turres ad alteram vsque contignationem Ataris cura perductas. præterea, nouũ aggere & vallum vrbi circundatũ, æneis tormentis ad opportuna loca dispositis. ingentem denique commeatus & aquæ vim, per eos menses inuectam, Rege regijsque de infesto Lusitanorum reditu haud sine causa solicitis. Albuquercius, nauigijs tantùm aliquot interceptis, ne tentata quidem oppugnatione, ad Nabãdem continentis oppidum è regione Armuziæ repentè descendit. Validum erat ibi Zeifadini præsidium: & locus tortuosis ad obliquum ictum munitionibus Indico more cinctus. omnia tamen Lusitanus felici conatu perrupit; cæsoque præsidio, oppidum direptum incendit. Vastatis dein circa agris, cũ litteras ab Emmanuele accepisset, quibus iubebatur Almeidę Prętori in administratione succedere; Oceano trãsmisso Cananorẽ venit, quò prętor item paulo antè sese ab Cocino contulerat. Ab eo cùm Albuquercius prouinciam ex Emmanuelis decreto repeteret; nondum, ait Almeida, maturum eius rei tempus aduenisse. Pulsis ex India Mammalucis, & pacata prouincia, sese tum denique magistratu abiturum. Ardebat cupiditate Prætor filij necis, antequã è prouincia discederet, vlciscendæ: præterea, exulcerato fugitiuorum calumnijs & criminationibus animo, malè iampridem de Albuquercio sentiebat. itaque, vt sunt nimium acuta ad suas cõfirmandas & fouendas opiniones hominũ ingenia; interpretatus, neque è Lusitana re neque ex Emmanuelis maiestate esse, tantũ imperium temerario & impotenti, & dubiæ sanitatis viro committi; nequicquã expostulãtem Albuquercium, per speciẽ capiẽdæ quietis, & relaxandi a tot laboribus animi Cocinum ablegat. ipse nauibus vndeuiginti, & milite & instrumẽto bellico præclarè ornatis, Cananore profectus circa initium anni insequentis (qui fuit seculi huiusce nonus) ad Anchediuam insulam tenuit. ibi dum nautici aquantur, alloquendos præfectos ac milites ratus, concione aduocata, ita disseruit: Quando peccatis factum est meis, vt mihi vobisq; Laurentiũ & comites ex vniuersa nobilitate delectos, in medio cursu ætatis, honorũque casus magis aduersus (quod scitis ipsi) quàm hostiũ virtus eriperet; non ignoro, fortissimi viri, quiddam insuper à me piaculi contractum esse, quod insolita victoria tandiu exsultare Mahometanum, & nefaria passim vexilla gratulabũdũ explicare sim passus, ac nõ protinus ab tristi nuntio, quãuis par-

 ua &

,, ua & subitaria manu, ad expetendas ab ijs pœnas, vna fretus im-
,, mortalis Dei præsentia duxerim. quid enim, tali præside ac duce,
,, non audendum nobis fuit? Ille, gentem nostram ex remotissimis
,, regionibus, ad Liberi, & Herculis, & Alexādri vestigia melioribus
,, multo auspiciis & fructu longè solidiore calcanda, subditis æter-
,, næ gloriæ facibus incitauit. ille, nobis, aduersus impuros nominis
,, Christiani aduersarios, & pia toties arma induit, & de tot tamque
,, opulentis nationibus clarissimas terra marique victorias peperit.
,, ille, paucitati nostræ vires atque animos dedit, hostium multitu-
,, dini formidinem ac terrorem iniecit. ille, nobis, in alio penè terra-
,, rum orbe rerum omnium pressis inopia, diuinitus opem ac subsi-
,, dium tulit: Afrorum, Arabum, Persarum, Indorumq; tam sæpe cō-
,, spirationes, machinas, apparatus momento discussit. vt optimo
,, iure, nunc etiam, vel exiguis copijs ad retundendam insolētis bar-
,, bari audaciam proficiscens, vnica numinis diuini fiducia secundos
,, mihi rerum euentus non sine causa polliceri potuerim. Quid ergo
,, tam laudabiles impetus & digna viro consilia retardauit? Fatebor
,, ingenuè id quod res est, Lusitani. humano quodam timore sū veri-
,, tus, ne si ad hostes ita multos, & recēti victoria feroces, nō prouisis
,, antè cōmeatibus, non euocatis Regū sociorum auxilijs, non iusta
,, classe, & instructa hoc militum robore, extēplo tetendissem; in ali-
,, quam fortasse reprehensionem incurrerem, quòd iracundia præ-
,, ceps, domestici doloris causa, cōmunem rem in apertum discrimē
,, objicere minimè dubitasse. ita, dum summam rationum mearum
,, tacitus apud me subduco, nimium fortasse cautus, quàm parum
,, prudens aut amans reipub. videri hominibus malui. Nunc, quādo,
,, & Deum ipsum, cuius agitur causa, propitium, vt spero, & classem
,, ita ornatam habemus, vt nihil meritò desiderari à quopiam possit;
,, est sanè, cur celso & erecto animo ad vlciscendam Lauretij & po-
,, pularium necem sine mora pergamus. veruntamen, antequam in-
,, iuriam hanc bello persequimur, delenda nobis est macula, magno
,, meo cum dolore iam antè suscepta: quod Sabaium hunc, Decaniū
,, tyrannum, tot menses impunitum esse permittimus. Hic, qua im-
,, pudētia atq; audacia cū Nizamaluco, & cæteris Decani regni præ-
,, fectis, commissum sibi ab Rege suo imperium, per scelus fraudem-
,, q; possedit; eadem & cum hostibus Lusitanici nominis consociauit
,, arma, & distentis ad Cananorem nostris, ædificatam hoc ipso loco
,, à nobis arcem, nequissimo transfuga duce, non dubitauit inuade-
,, re. Quas ob res, equidem caput ipsius regni Goam aggredi cogita-
,, bam. sed quòd ab alto retractior, (vt audio) & ab hisce nouis ho-
,, stibus nimium remotus est locus, rem in tempus aliud differemus.

Dabu-

Dabulum æquè nobile eiusdem ditionis emporium, atque à mari„
& Ægyptijs stationibus haud ita seiunctum, in præsentia petere„
est animus. id vbi propè in conspectu vrbis Dij ceperimus; tum„
perculsis recenti pauore barbaris, in Cambaianum & Ægyptium„
signa infesta vertemus; & gloriosum, Christo fauente, de vtrisque„
agemus triumphum. Quod vt ita futurum esse pro certo habeam,„
cùm alia multa, vt dixi, tum vestra in primis, Lusitani, egregia vir-„
tus & alacritas facit. cui, quoniam ita de me deq; sanguine meo„
meremini, ego quoque (sic me Deus bene iuuet) pro mea parte non„
deero. Magno silentio, maiore cum assensu, auditus est Imperator;„
atq; ad nō dubiam victoriæ spem incredibilis ex omnium frōte oculisq; animorum ardor emicuit. Inde magistri Dabulum dirigere naues iussi. Id oppidum oræ Decanæ, eodē ferme quo Ciaulū situ, magnifico in pontum flumini, duas ferme leucas recedit a mari; ac tum, assiduo cōcursu negotiatorum, & cumulatis longa pace diuitijs, erat insigne. Quocirca Sabaius, præclarè conscius cuiusmodi se in Lusitanos præbuisset, castello ad portus aditum exstructo, vrbe insuper aggere & vallo munierat, præsidióque firmarat militū varij generis sex circiter millium, in quibus erant mercenarij Turcæ quingenti. Itaque ex tanto apparatu Saracenus loci præfectus adeò erat animo soluto & securo, vt ad Lusitanicæ classis rumorem non modò quicquam ex vrbanis apothecis, vt fit, in remotiora loca asportari vetuerit; sed etiam, oblectationis caussa, vxorem è villa feminásque alias nobiles ad spectaculum euocarit. Erant in Almeidæ classe Lusitani bellatores mille & trecenti; & è socijs vrbibus quadringenti Malabares, quorum singuli de more seruos in armis exercitatos plures pauciorésve pro censu in expeditionem eduxerant. Vt in conspectum Dabuli ventum est, nocte in explorandis vadis insumpta, postridie Almeida triremes ad oppugnandum castellum præmisit; ibi dum tormentis & iaculis vtrinque certatur, ipse interim cum cæteris copijs absque vlla trepidatione in terram egreditur. Ad aggerem subeunti, patentibus portis vndique se hostes effundunt. Quandiu missilibus agebatur, æquis viribus dimicatum. dein cùm sese Lusitani acriùs intulissent, & collato pede aduersa corpora gladijs hastisque confoderent; commota primùm hostilis acies; deinde, vincente pudorem metu, in fugam auersa. Et Lusitanos, præter insitam virtutem & audaciam, illud etiam non mediocriter iuuit, quòd conserta iam pugna, oppidani è turribus ac propugnaculis tela necessariò sustinebāt, ne ambiguo ictu in suos nostris permistos inciderent. ita, dum intra vrbē sese effuso cursu barbarus

recipit;eodem impetu tergis insistens Lusitanus irrumpit. Ibi verò quantam vim ad efferandos homines habeat ira, perspici potuit. Siquidem externi, qui prælio superfuerant, cùm se per auersam oppidi partem ejecissent, in oppidanos, nullo sexus vel ætatis discrimine, ab Lusitano sæuitum est. dein tectis publicis priuatisque subditæ faces, acpprædæ magna pars raptim ad mare auecta; multo plus tamen voracissimus ignis absumpsit. & mortales plurimi, cùm se metu mortis varias in latebras abdidissent, aut ruina oppressi, aut enecti fumo, aut ignibus hausti sunt. Neque vrbe tantùm sese flamma continuit: naues quoque in portu aliquot eodem incēdio conflagrarunt. Ab hoc tam claræ vrbis excidio, cuius fama confestim longè latèque manauit, Dium victrici classe prouectus Almeida, ante ipsas portus fauces, parato ad pugnam agmine constitit. Hocenus, cùm de hostium progressu per exploratores in singula pænè momenta certior fieret, obuiam ire nostris, & in alto collatis viribus dimicare decreuerat. Sed Iazij suasu deindę mutato cōsilio, intra portum sese continuit, vt vno tempore maritimis atque terrestribus auxiliis contra Lusitanum vteretur. Nam præter Ægyptias & Dienses naues, & parones ferme octoginta, qui ab Calecuto per eos dies accesserant; in muris etiam ac littore toto, varij generis tormenta erant locis idoneis collocata: & Iazius cohibendi a fuga militis, & nouas identidem copias è terra submittendi prouinciam sibi desumpserat. Almeida, vbi præter opinionem inclusos intra munimenta vidit hostes; idipsum victoriæ omen interpretatus, reliquum diem contemplanda natura loci & consultando consumpsit. Hóceni prætoriam sibimet inuadendam ipse delegerat. Sed prohibitus consensu ducum, quòd in eius capite salus omnium verteretur, gloriosum facinus nauarcho egregiè forti Nonnio Vasco Pereriæ delegauit. Nocturnum dein tempus, partim stationibus ad pugnam diuidendis, partim curandis corporibus, &, quod caput erat, animis ritè expiandis est datum. Postridie, vt maris accessus apparuit, & meridianus ventus ex alto vela percussit; æstu simul & flatu secūdo, classis instructa, portum audacter inuehitur. Agmen præibat Nonnius cum ducentis ferme propugnatoribus, aut vincere paratis aut mori. tum cæteri singillatim propter angustias, & vadi pericula sequebātur. Postremo loco substitit Prætor ad hostium actuaria distinenda, ne in nostros, certamine occupatos, repentinis de more incursionibus ab tergo impetum facerent. Dein, edito pugnæ signo, sublatus vtrinque clamor; & buccinarum cantus ac tympanorum sonitus ex omni parte perstrepuit; mox tormentorum fragor, ædificiis intrementibus, pelagoque

goque vibrante, omnium aures longo remugitu compleuit. Tum, intrepidè procedenti Nonnio, globus ab hoste contortus, nautas ipsos decem, demittendis antennis intentos, vno impetu lacerauit ac perdidit. ac nihilo segniùs ille in medios barbarorum ordines inferre sese, quoad comprehensa ferreis vncis Hoceni Prætoria, prælium atrox vtrinque commissum est. nec prohiberi Lusitana vis potuit, quominus in hostilem nauem ingenti transcenderent saltu; disiectisque aut ruptis retium tegumentis, cominus hasta gladioque rem gererent. ibi acerrimè dimicanti Nōnio guttur sagitta confixum, quo ex vulnere post triduum periit. Neque ad casum ducis, vt fit, perculsi cæteri: quin irritati potiùs, ardentibus animis integrant pugnam. Pari fortitudine ab cæteris nauarchis vbique certatur. Neque barbarus, missilibus quàm gladio melior, flagrātes Lusitanorum vultus, collatumque pedem, & micantes vndique mucrones ferre diutius valuit. Hocenus ipse, vt inclinatam haud dubiè pugnam animaduertit, quàm occultissimè sese in lembum, tales ad vsus paratum, demisit; atque vt venalis & fluxa est barbaris fides, veritus, ne Christianis ab Iazio postmodum proderetur, in terram egressus, equos arripuit; ac, ne salutato quidem hospite, cōfestim ad ipsum Cambaiæ Regem plenus cladis & ignominiæ peruolauit. Calecutani quoque, cùm depressas iam aut expugnatas aliquos sociorū vidissent naues, multis etiam ipsi paronibus amissis aut laceris; insulam circumuecti, ex altero euripi ostio, humilibus tantùm nauigiis propter vada & scopulos peruio, Calecutum trepida fuga repetiuere. Triremes Hoceni duas, in fugā versas, Rhotericus Soarius insecutus, epibatis exuit, ac puppi religatas ad Almeidam victor attraxit. iamque desperatis omnino rebus, cùm sese hostes passim in mare præcipites darēt, instāte vndique è scaphis ac triremibus Lusitano, cęruleos fluctus atro sanguine infecerant. ac nequicquam Iazius littore toto discurrens, fugam stricto mucrone sistere nitebatur. Vna restabat eiusdem Iazij nauis, & robore & celsitudine & numero defensorum instar egregiè muniti castelli: tecta insuper crudo boum corio, ad repellenda iacula duro, ad fallenda vestigia lubrico, ad prohibenda incendia madefacto. Ea nauis, cùm ausos non semel inuadere Lusitanos magno semper eorum damno ac vulneribus repulisset, ad extremum crebris tormētorum ictibus repetita, pluribusque perfracta locis, tādem aliquādo subsidit. Illud verò non sine miraculo a peritis animaduersum. Nonnij nauis, dudum vetustate fatiscens, trahensque sentinam adeò, vt antlias binas pænè sine intermissione requireret; ea tota dimicatione, quæ à meridie in vesperum vsque protracta est, haud

vno

vno loco pertusa, nihil tamen aquæ prorsus admisit: eadem, finito mox prælio, multis partibus plures vno tempore vndas accepit. Cæsa eo die feruntur hostium ad tria millia; & Mammaluci ferè omnes aut capti aut interfecti. è nostris duo & triginta cecidere: vulnerati, missilibus maximè, plus trecenti. Qua in re durities & frugalitas eius ætatis Lusitanorum euidenter apparuit. Siquidem ad obligandum Nonnij vulnus, adeò linamenta defuêre, vt in idipsum, è suis tunicis vnam (leuis dictu res, cæterùm haud quaquam negligenda) Prætor ipse protulerit. Vt iam pænè portenti simile videatur, adeò masculum nuper asperumque in armis genus, ad tãtos tam breui deflexisse vestium apparatus, conuiuiorũ elegãtiam & exquisitæ ac lautæ supellectilis instrumenta. Sed nimirum, quæ soli vbertas, & affluens copia rerum omnium, ad Capuam Pænos, in Græcia Syriáque Romanos emolliit; eade in Oriente, per Indorum Sinarumque commercia, variis captos voluptatum illecebris Lusitanos infregit ac primò paupertatis contemptus in mores eorum inuectus: inde luxus otiumque, succisis industriæ ac parcimoniæ neruis, priscam seueritatem & disciplinam, ingenti bonorũ dolore, labefactauit ac soluit. Verùm eo quod expositum est prælio, hostiles naues, vt dixi, variæ magnitudinis demersæ complures. rostratæ majores quattuor, onerariæ totidem in potestatem venêre. in iis, præter machinas & bellicum instrumentum, auri argentique vis ingens, & multum pretiosæ vestis inuentum: è quibus Almeida nihil omnino attigit. militibus ea cuncta largitus est. regia tãtùm Sultani vexilla tria in Lusitaniam missa, & in teplo Christi ad Nabantiam, seu Tomarium, ab Emmanuele Rege suspensa: quorum in vno, ad contumeliam nominis Christiani, captæ & occupatæ Hierosolymæ argumento, in modum trophæi depicta, sacrosancta altaris mysteria videbantur. Ita, Christo superisque fauentibus, præclarè demptum cladis proximæ, si quod erat, dedecus; & Ægyptiis cum fœnore multo repensa Laurentij cædes est. neque id optimum eius pugnæ fuit, sed quòd vna expeditione territis latè nationibus, Regibusque, Indici maris imperium in multos deinde annos Lusitano firmatum. Quo magis demiror, insignem adeò testatamque victoriam silentio prætermissam à Paulo Iouio æquali eorum temporum scriptore: præsertim cùm diserte ipsemet belli huius initia causasque tradiderit. Ex eo die Almeida, luctu & squalore deposito, cùm Deo immortali gratias, vti debebat, egisset; Iazio quoque, erroris veniam suppliciter petenti, spondentique se enixè daturum operam, vt omnes Indiæ satrapas Regesque fide in Emmanuelem & obsequio superaret, pacem dedit iis legibus, vt naues Ægyptias,

ptias, quæ prelio superfuerant, traderet cum vniuerso apparatu, itemque Lusitanos ad Ciaulum captos illico restitueret: postremò, vt multiplici commeatu Christianam instrueret classem. omnia sedulò & obedienter facta. neque illi quicquam in præsentia grauius imperatum est, & ab oppugnanda vrbe Dio, quamuis præclara sese daret occasio, temperatum à Lusitanis, non tam in Iazij gratiam honorémve, quàm ne Cambaiæ Regem, cuius vel in primis Emmanuel amicitiam expetebat, eo facto lacesserent. Inde ouans Prætor ingenti cum gratulatione Cocinum reuertit: & ex itinere, Nizamalucum ipsum tantæ victoriæ perterritum fama, ad persoluendum Lusitano Regi annuum vectigal, quod antea semper abnuerat, negotio nullo perduxit. Eandem fœderis conditionem, eodem perculsus terrore, subiit regulus Baticalę: quod oppidum oræ Canatinæ, vltra Goam est leucas quinque circiter & viginti. Interea Emmanuel ab Andrea Amaralio (cuius virtute redeuntem è Cilicia Sultani classem in Rhodio mari fusam antè docuimus) de hostium apparatu consiliisque præmonitus, nondum tamen cognita Laurentij nece, Fernandum Cotinium è prima nobilitate virum, cũ nauibus quindecim, & tribus armatorum millibus, in Indiam destinarat, vt pulsis inde Sultani copiis, & remisso in Lusitaniam Almeida, sese cum Albuquercio Prætore conjungeret, ipsamque totius belli originem fomitemque Calecutum vrbem inuaderet deleretque. Cocini tum inter Almeidam & Albuquercium, instigantibus vtrinque peruersis hominibus, de successione fœdè admodum certabatur. Cotinij aduentu ea controuersia statim sedata est; & Almeida, quippe cui nihil esset obseruantia & fide in suum Regem antiquius, deposito sine mora magistratu, repudiatisque improbis suasoribus, cum Albuquercio in gratiam rediit. Ducis huiusce oppidò miserandum scriptores exitium tradunt. Cùm circiter quadriennium Indiæ pręfuisset, Lusitaniam repetens, circa Bonæ spei promontorium, ad reficiendos è diuturna iactatione comites, & simul aquandi & petẽdi cõmeatus causa, in terram exscendit: mox, dilapsis ad proxima tuguria Lusitanis, inter emendum, vt fit, rixa cum incolis quorũdam temeritate cooritur. Ad eum sedãdum tumultum, suósque tuendos, Almeida, raptis quę fors obtulerat armis, cùm aduolasset; cõcursu repentè ex vicinis pagis facto, priusquam ad naues receptũ haberet, præusta sude trãsfigitur: nixusq; illico genibus, manus oculosq; in cœlũ attollẽs, ingẽti omnium dolore excessit è vita. Circa eũ veterani complures, in iis egregij bello duces duodecim, dum instabili vestigio in arena luctantur, ab hostibus mira corporum agilitate, petiti

petiti eminus iaculis, eodem lethi genere periére. Ita, clarissimus Imperator, & vir integerrimus, cùm Europam Asiamque victoriis peragrasset, in Africæ demum ignoto littore, ad ludibrium rerum humanarum, ab nudis ac teterrimis Æthiopibus interfectus & spoliatus, non modò paratis ab Rege præmiis, verùm etiam sepulturæ honore & supremis exsequiis caruit. Per idem tempus, haud absimilis casus ad Calecutum Lusitanos afflixit. Profectus ad excidium eius vrbis triginta nauium classe Cotinius, Prætore Albuquercio eiusdem expeditionis adjutore socioque, quãquam acriter obsistentibus oppidanis, copias tamen omnes ad littus exposuit. Inde expugnato castello, quòd portus faucibus imminebat; Albuquercius ad vrbis incendium, Cotinius ad regiam ipsam occupandam ac diripiendam præmatura festinatione contendit. Et Albuquercius quidem, incolis metu perterritis, haud ita difficili negotio tectis ignes injecit: quorum pars magna (quippe ligno foliisque constabant) illicò flammis absumpta. Cotinius regiam, absente per eos dies Zamorino, audacter aggressus, magna ex parte cæso præsidio, claustrisque refractis, per vim irrupit: hostes ex composito simulata desperatione fugaque, sese per posticum in siluas ejiciunt. Cotinius, potitus iam ædibus, quasi nil vltrà periculi superesset, ex longa defatigatione æstuque vehementi, & noctis proximæ peruigilio, quietis aliquantulum capiebat; cùm subita conuersione rerum sors belli immutata est. Multa erant in regiis ædibus diuturna cura studióque congesta, quæ, subjecta præsertim oculis, cupiditatem incenderent. Ad ea certatim rapienda, suisque ipsimet humeris auehenda Lusitani, dum auidè huc illuc, ab re bene gesta soluti palatique, discurrunt; interea spatium datum Nairibus ad auxilia conuocanda, quæ ex vetere gentis disciplina, ad certas significationes, momento cõueniunt. dein conglobati hortatique se mutuo ad sui Regis injurias fortiter vindicandas, repẽtè in regiam impetum faciunt; nostrosque oneribus impeditos, & deprehensos errore viarum, sub sarcinis passim obtruncant, jaculisque conuulnerant. Cotinius ipse, dum serò suos à præda reuocat, ab hostibus intra septum regium oppressus ac trucidatus, occubuit. Et Albuquercius, ad opem laboranti ferendam trepido nuntio excitus, cùm refugientem & confertam in angustiis turbã frustra perrumpere niteretur, vulneribus duobus acceptis, ad hæc, graui saxo in eum supernè dejecto, semianimis cadit: ægréque ad naues relatus, ancipiti aliquot dierum curatione conualuit. Periére eo die Lusitani, partim hostiũ telis petiti, partim in fuga à suis obtriti, amplius octoginta. sauciorũ numerus relatus circiter trecen-

trecentorum. Eius cladis culpam scriptores in vnum Cotinium cõferunt. quòd is palmam euersi Calecuti cùm intemperantiùs adamasset; non espectatis Albuquercij subsidiis, quo gloriam rei gestæ præcerperet, ignoto itinere, caloribus maximis, ad regiam antecedens, temere sese in apertum capitis discrimen objecerit; neq; Emmanuelem Passanium audierit, spectata æquè prudentia ac fortitudine virum, in ipso rei gerendæ articulo sapienter monentem caueret insidias, militemque à præda & discursu quã diligentissimè contineret. Neque tamen incruenta fuit hostibus victoria. Plus mille vel igne consumpti, vel in pugna desiderati. Eadem æstate, qua hæc ad Caleecutum gerebantur, Antonius Laurerius, Frãciscanus, cuius antè meminimus, è Socotora Indiam petens, ad Surratũ oræ Cãbaicæ facto naufragio, cũ aliquot Lusitanis ad Mamudinum Regem captiuus abducitur. Et Didacus Lupius Sequeria ad ineundam cum Malacensibus amicitiam, è Lusitania missus, cùm ad Cocinum appulisset supplemento in naues accepto, in Orientem porrò cursum extendit: ac superato Cori promontorio, præter Gangeticum sinum alto vectus Oceano, ad Somatram primus (quod quidem exstet) omnium Lusitanorum accessit. Ea insula, pari ferme ac Ceilanum genere loci, à Septentrione in Austrum obliquè porrecta, ab continente, in qua Malaca vrbs est, angusto & periculoso diuiditur mari, atque ob idipsum peninsula quondam credita est, quòd ob frequentia vada syrtesque nõdum interiore patefacta nauigatione, isthmo quodam annexa continẽti procul intuentibus videretur: cuiusmodi errore ad Siciliam captus olim est Annibal. Sed nostrorum temporum audaciæ, vt nihil imperuium; sic multo plura iam cognita & explorata sunt. Longitudo insulæ, ducentas leucas & viginti; latitudo, qua maximè patet, septuaginta non amplius colligit. Auri est apprime ferax (ex quo Chersonesum auream prisci appellarunt) nec non stanno, ferro, vitro, sulphure abũdat, insignis insuper fonte perenni, ex quo naphta instar olei manat: & excelso cõspecta monte, (Balaluanum incolæ vocant) qui, ad similitudinem Siciliensis Ætnæ, fumum & flammas horribiles euomit. Regio est, ob frequentiam fluminum ac paludum, nemorumque densissimorum, graui admodum cœlo, ac præsertim aduenis vehementer infesto. E syluis, inter alia, primæ notæ sandalum album, agallochum, & exsudans in modum resinæ caphura legitur, quam ignari Arabicæ linguæ camphoram vocãt: itemque vulgare piper, & piper oblongum, zingiber, casia. super hæc, magnam bombycis quoque, ad vestes delicatiores, copiam mittit. Incolæ, milio ferme, & oryza, & syluestribus victitant pomis. Frumentum, & cæte-

tam orbis nostri sementem, terra non patitur. Interiora, indigenæ tenent dediti simulacris: littora, Mahometani: qua pestis ante ducentesimum circiter annum inuecta, per vim compulsis ad montana incolis, maritimam planitiem, & loca maximè opportuna commerciis, occupauit. Ditio tota, complura in regna tribuitur, quæ recensere hoc loco non est operæpretium. Sequeria igitur in ea loca delatus, cum Pedirensi primùm, dein cum Acenorum Rege pace & societatem æquis legibus iniit: & eius rei monumento columnam in vtroque littore statuit. Ab Somatra cũ breui trajectu Malacam venisset, tentata priùs per interpretẽ Mamudij alterius tyranni voluntate (is erat ex Arabia oriundus, & sensim collectis viribus, a Sionis seu Sabanni Rege, qui trans Gangem latissimè dominatur, per summam fraudem iniuriamque desciuerat) Hieronymum Texeriam ab Emmanuele Rege legatum quàm ornatissimo comitatu in terram exposuit. Ei frequenter ab aulicis obuiam itum, & magnificè instrato impositus elephanto, ad regiam ingenti celebritate deducitur. Dein prolata munera, & litteræ Emmanuelis, Arabica lingua conscriptæ. Societatem & cõmercium postulabat Emmanuel, & sibi magnificum Malacensis ducebat, secum ab Rege tam inclyto, ex vltimis terrarum finibus, expeti fœdus. itaque peracto primæ salutationis officio, pax & amicitia magna partis vtriusque voluntate conuenit. Sed hæc tam læta initia eundem videlicet exitum habuere, quem Calecutana sub aduentum Vasci Gammæ decem antè annis habuerant. Saraceni & Arabes Malacæ negotiabantur: Lusitanis præter causam religionis, ob accepta insuper ab eis incommoda, & ademptam maris possessionem, infestissimi ij, quemadmodum antea Zamorinum, sic tũ Mamudium hunc, insigni perfidia ac leuitate virum ex nefariis pseudoprophetæ disciplina, per coemptos pecunia calumniatores, ac præcipuè præfectum vrbis, quem vocant Bendaram, fictis criminibus in Lusitanos quam acerrimè concitant. Gẽtem ab extremo Occidente, omnium quæ sub cælo sint, sæuitia & rapacitate maximè detestabilem, exitio natam Orientis: quocunque sese specie societatis insinuent, ibi arce confestim ædificata, incolis acerbissimæ seruitutis jugum imponere. Testes eius rei Cocinum, Cananorẽ, Armuziã, Sofalam citant: proinde, quod optimum est, alienis doctus euentis, Rex pacem caueat insidiosam ac funestam, rebusque suis maturè prospiciat: non plus quinque latronum naues, valde imminuto & nautarũ & militũ numero, intra ipsius præsidia & portum inclusas teneri: si paulũlum modo in id, quod est opus, animum & cogitationem intenderit, nullo propè certamine

cunctos

cunctos ita opprimi ac deleri posse, vt ne nuntius quidem cladis vllus omnino supersit. Hisce igitur, & alijs id genus argumentis, licèt ius gentium & fœderis religio non parum obstaret; tamen improuidum viri fallacis animum, & suapte natura Christianis infensum, Arabes in suam sententiam facilè pertrahunt. Infandi sceleris in præsentia talis ratio initur: Per summam officij simulationem tyrannus Sequeriam & præcipuos ex eius comitatu ad conuiuium inuitat; suggestu præcelso ad cænaculi amplitudinem extructo, & pretiosis tapetibus ac peristromatis adornato regium in morem, & quidem in ipso littore, scilicet honoris causa, ne Lusitanus dux, in tanta peregrinorum colluuione, longiùs ab suis abscedere cogeretur. ibi inter epulas incautum hospitem comitesque propalam trucidare, eodemque momento naues adoriri placuerat. Sequeria, quamuis ad eam diem consultò pedem è naui non extulisset: tamen multis precibus inuitatus, ne fidem hospitij suspectã habere videretur; se ad festas dapes venturum promisit. dein, coniurationis indicio ad eum delato, (neque enim in vrbe deerant qui facinus improbarent) sociorum hortatu, sub ipsu conuiuij diẽ per internuntios morbum excusat. Ea spe delusus Mamudius, aliã fraudem, ijsdem architectis & suasoribus, machinatur. Mos erat Malacæ, qui & in alijs emporiis; vt primus quisque emptor ad vrbẽ accessisset; ita eum ante alios cum oneribus missum facere. Ea lex quoniam si obseruaretur, Lusitanis, qui recẽtes aderãt, diutius erat in portu commorandum; ostendit tyrannus, se, cùm Emmanuelis, quem plurimi faceret; tum ipsius etiam Sequeriæ causa, qui ex tam lõginqua regione venisset; extra ordinem aromata & merces exhibere Lusitanis decreuisse: (veruntamen, quoniam id periniquo passuri sint animo cæteri negotiatores; qui iã dudum onera præstolentur, curandum esse vt quamprimum & quanta maxima diligentia res transigatur. Ad certum diem quattuor seorsum locis quamplurimos Lusitanos cum scaphis præstò iubeat esse. mandaturum se, vt quæ maximè cupiãt, ab apothecæ curatoribus nulla mora interposita proferãtur. Lætus ea conditione Sequeria, & gerendi negotij causa dissimulatis iis quæ de conspiratione cognorat; Mamudio, pro tam propensa in Emmanuelem voluntate, gratias agit ingentes. Inter hæc, a tyranno classis lemborum aliquot silentio cõparatur; & impositis sagittarijs, in occulta statione post suburbanũ promontorium collocatur. Vtimutis erat ex insula Iaua, quem honoris vocabulo Kaiam appellabant: secundũ Regem opibus & clientelis longè princeps Malacensis emporij. Huius filius, Patiacus nomine, cui paucis illis diebus cũ Lusitanis contra-

contracta familiaritas erat, conscendendi ad præfinitum diem pro amicitia nauem Sequeriæ cum aliquot armatis, & iugulandi repẽtè ducis negotium suscipit. stationes præterea armatorum locis idoneis disponuntur, vt in Lusitanos, quique in vrbe versarentur, quique emendi causa scaphas ad littus appulissent, ex omnibus locis impetus fieret. simul etiam subornati, qui eo die, per speciem vendendi commeatus, ad Lusitanicas naues accederent; nauiumq; custodes, ignaros imminentis exitij, distinerent. Edictum omnibus vt nihil mouerent, antequam è loco excelso editum fumo signum aspicerent. Ad eam verò significationem, & classis parata, subitò ex insidiis in semiplenas inuaderet Christianorum naues; & cæteri pro sua quisque parte rem terra marique impigre gererent. Vbi dicta facinori dies affuit, Sequeria, cui nihil erat longius, quàm vt ad Emmanuelem nuntios aperti Malacensis commercij perferret; scaphas aliquot cũ mercaturæ administris ad loca destinata dimittit. Ipse interim oblectandi animi causa, vt fit, latrunculorum lusu tẽpus terebat: cùm Vtimutis Raiæ filius cum aliquot armatis per causam salutandi superuenit. Aduenienti cùm omisso ludo Sequeriam prodiret obuiam officij causa; Quin tu, inquit ille, cœpta prosequeris? nam & apud nos quiddam haud absimile genus oblectamenti est; &, quibus potissimùm rebus ab isto vestro discrepet, discere vehementer aueo. Cùm Sequeria ad certamen ludicrum, moris amico gerendi causa, reuertisset; interea Patiatus exspectans quàm mox fumus attolleretur: varia sciscitando animum tegere: ac licet ab insita genti fallacia simulationem vultu egregiè sustineret; tamen sensibus intimis è concepto scelere æstuabundus, modò residere, modò consurgere, tum sicæ manubrium identidem stringere. & is quidem, quamquam ad cædem paratus, præclarè sibi temperauit, quo minus præproperè consilia patefaceret. Non eadẽ cæteris patientia in præstolando fuit. Nam & qui venalem annonam ad naues admouerãt, & qui in scaphas ex vrbe imminebant, per tumultum ac trepidationem, furiis instigantibus, non exspectato signo coorti ante tempus in Lusitanos irruunt: iamque pluribus locis, inscio Sequeria, cædes fiebat; cùm nauta è summo carchesio & gestus eorum, qui cum gladiis aderant, speculatus, & rixa eminus animaduersa, cõfestim ducẽ inclamat, Deũ hominesque cõtestans paratam fraudem, mucrones in caput eius instare, Lusitanos ad vrbem circumuentos occîdi. Ad eas voces quasi è profundo veterno excitus Sequeria, abiecto alueolo ferrum capit; idem comites & nautæ faciunt. Sicarij, conscientia exanimati, in subiecta nauigia momento desiliunt. ille, missis propere ad littus armatis, qui

suos

suos laborantes protegerent, & ad naues festinè reciperent; ad omnia prouidenda, quæ in tali re opus essent, extemplo discurrit. Et iam edito signo, lembi hostium ex alto aderant. id vbi Sequeriæ nuntiatum est; ne loco arcto & impedito repentè oppressus, tormentorum vsum, quibus in tanta militum paucitate maximè nitebatur, amitteret, præcisis raptim anchoralibus, è portu se proripit; & obuiam hosti procedit. dein è tormentis æneis ferrea missilia horribili fragore cõtorquẽs, barbaros ita conterruit, vt ne tentato quidem certamine, velis remisque sese in fugã præcipites dederint. iis dissipatis, ad suorum reliquias colligendas in pristinam stationem reuertit. neque ausus deinde quisquam ei negotium facessere. In eo tumultu cæsi Lusitani ferme triginta; paulo plures in vincula abrepti. in quos ne grauius à tyranno consuleretur; ab vrbe quatienda, & ab incendiis nauium Sequeria sese continuit. Cæterùm temperare non potuit, quominus Mamadio renuntiari juberet, Lusitanos tam insignem tamque atrocem injuriam, fauente Deo fœderum teste, propediem esse vindicaturos. in præsentia, quòd stata reuersionis tempestas adesset, quæ motio in iis locis non nisi tertio quoque redit mense, ne apud consceleratos & perfidos homines diutius ageret; velis in Occidẽtem datis, obuios aliquot barbarorum juncos (onerariæ nauis id genus est) pretiosis mercibus refertos expugnat; tum nauibus duabus Cocinũ missis, quæ de statu rerum Malacensium Prætorem Lusitanum docerent; ipse India & Arabia ad dexteram relicta, Bonæ spei promontoriũ prætervectus, ingenti labore ad Tertias insulas, atque inde in Lusitaniã rectà cõtendit. Et Sequeriæ quidẽ nauigatio hunc habuit exitum. Albuquercius interim valetudine recuperata, & refectis è Calecutana clade suorum animis; in id maximè operam dabat; vt, quæ cõtra ipsius existimationem ab iniquis ad Emmanuelem Regem delata essent; re ipsa magis & factis, quàm litteris aut oratione refelleret. In primis, ad Armuzianum bellum, quod ille iam diu coquebat; nauales copias, & omnia machinarum genera, quam acerrimo studio comparabat: ac breui, non die, non nocte intermissa cura, nauium vnius & viginti classem omnibus rebus instruxit. in eas Lusitanorum duo circiter millia, præter auxiliares, imposita. Dein oratoribus principum & regulorũ auditis, qui ad eum initio præturæ officij causa confluxerant, cum iis, quas dixi, copiis in conspectum oræ Decanæ prouehitur. parantiq; porrò in Arabiam tendere, nec opinata spes commodi propioris affulsit. Goa est vrbs (cuius haud semel iam est mentio facta) in Ticuarino insula, quam, & ignobiles alias complures, angusto in-

tersusum euripo, efficit mare: illa quidem, & soli vberrate, & egregij portus amplitudine, & ædificiorum incolarumque frequẽtia in primis Indiæ totius visenda. Ab ea non longè distat Onoris regnum: cuius regni paruam insulam, haud contemnẽda tum classe obtinebat egregius virtute nauali dux, nomine Timoia. Is, tyranno Sabaio, cuius antè meminimus, & Mahometanis Goæ inquilinis cùm alijs decausis erat infensus; tum ob auocatam illuc ab Onore & Baticala, inclytis quondam emporijs, mercaturam. itaque & Saracenis Ægyptijsque negociatoribus Goam petentibus plurima dãna inferebat: & coniunctã cum Lusitanis causa, miro quodam ardebat studio de Emman. Rege benemerendi. quocirca iamdudum Frãcisco Almeidæ suã operã enixè detulerat; & tũ ab Albuq. ad colloquium euocatus, confestim accurrit; atque inter cætera nuntiat, ab euerso Dabulo Sabaium prorsus implacabili in Lusitanos ira concepta, naues ædificantem, magnis præmijs veteranos vndique milites contrahentem, ingenti machinarum omnis generis comparato iam numero, cùm bellum primo quoq; tempore Christianis inferre cogitaret, in ipso conatu rei aggrediẽdæ letali morbo consumptum. Eius morte & multos è subiectis populis rebellasse, & finitimos Reges ad veteres vlciscendas iniurias repentè coortos. hinc, Idalcanem filium, exiguo rerum vsu, vixdum locatum in solio, cùm domesticis tum externis bellis vehementer implicitum atque districtum teneri: Goam ciuitatem, magna ex parte dilapso tyrãni exercitu, intestinis præterea discordijs laborare. Pro certo se habere, si Albuquercius, omissa interim Armuzia, ad Goam recta contendat; fore, vt opportunam ad omnia insulam, & vrbem in primis opulentam, aut metu aut armis in potestatem accipiat. Ac ne verbis duntaxat captare gratiam videatur: semet, ni Lusitani rejiciant, cum suis omnibus copijs in partem laboris periculique venturum. Albuquercius, collaudata Timoiæ fide atque constantia, concilium vocat. Nemini spernenda res visa. quippe, Armuzianam expeditionem in alia tempora differri posse: Goæ potiundæ, si tam commoda prætervolet opportunitas; reuocari non posse. Cùm hæc sententia magno cum assensu pleriſque insedisset; Timoia, per speciem Armuziani belli, ad conscribendos in vicino milites dimissus, paulo pòst cum peditatu & longis nauibus quattuordecim ornatissimis affuit. Sub eius aduentum, Albuquercius, mutata repentè nauigatione, Goam peterent, magistris edixit. Cùm in ipso ore portus in anchoris constitisset; Antonium Noroniam sororis filium, & Timoiam cum actuarijs præmittit, ad oppugnanda castella duo, ex vtraque parte aditus posita. quorum alte-

alterum in ipsa insula Pāginum, alterum in continenti Bardesium appellabant.ijs felici euentu captis, cæsoque aut fugato præsidio, mittit qui oppidanis denuntient, si voluntate vrbem tradere, & Christianam clementiam, quàm vim experiri malint; se & legibus ipsorum passurum eos viuere; & tertiam partem tributi, quod tyranno pendere soleant, remissurum:sin minus, obsidionis mala & omnem belli cladem exspectent. Goani, dissipatis fuga militibus, & absente Idalcane ad fines regni tuendos,iam antea trepidabant. Tum verò,non modò expugnatis arcibus territi,sed etiam benignitate promissorum illecti,pulsis aduersæ factionis hominibus,Albuquercium & Lusitanos ingenti gratulatione patentibus portis admittunt:eique, deditionis insigne,claues oppidi & arcis,in qua erant ædes regiæ,porrigūt. Albuquercius, cataphracto equo summa omnium ordinum frequentia vrbem inuectus, Crucis vexillum pietatis causa præferente quodam ex Dominicana familia, primùm omnium, Deo immortali, partam sine cruore victoriam gratulatus, promissi fidem ciuibus egregiè præstitit:vrbem & arcem diligēter inspexit; grauique ante omnia edicto milites à præda iniurijsque continuit. In naualibus, partim inchoatæ, partim absolutæ varij generis naues inuentæ non paucæ. armamentariū, telis,tormentis æneis,sulphureo puluere,&omni apparatu bellico refertissimum. & in stabulo regio militares equi permulti, quos è Perside aduectos(nam India eiusmodi armentis caret)Malabarici, & Canarini,& Narsingæ Reges impenso parant pretio. Ad hæc,locandis publicis vectigalibus, tollendis ex insula latrocinijs, & cōponendo ciuitatis statu, reliquum æstatis insumptum. Iam enim vrbem illam Albuquercius,propter eximiam (vt diximus)agri bonitatem, & opportunitatem loci, (quòd quasi cardo inter Cori promontorium & Cambaiæ littus interiacet) ad continendas in officio cunctas eas nationes, caput ac sedem Indici imperij destinarat. Dum igitur componendis insistit rebus, ac potissimùm conciliandis incolarum animis, haud ignarus vim ac metum, exclusa beneuolentia, malos diuturnitatis esse custodes; interea Idalcan, amissæ Goæ perculsus nuntio, pacem vel iniquis conditionibus cum hoste interno pariter & externo componit. dein,auctis maiorem in modum copijs, ad Goam extemplo contendit. Ducē habebat in castris, eximia rei militaris peritia, Camalcanem nomine. Hunc,ad tentandum æstuarij transitum,quo insula cingitur,cum expeditis octo millibus peditum,equitibus mille & quingētis præmittit. ipse cum cætero exercitu (ea erant equitum quinque, peditū plus quadraginta millia) tardiꝰ propter machinas & impedimē-

ta subsequitur. Camalcan, celeritate visus, ad ipsum littus applicuit castra. Eius aduentu, præsertim quòd Idalcan cum reliqua copiarum mole propediem affuturus nuntiabatur, magnus tota insula motus animorum est factus. Duo incolarū genera Goam habebāt. inquilini alteri è secta Mahometana, qui dudum ex Arabia profecti, vt suprà dictum est, magnam Africi & Asiatici littoris partem insederant: alteri indigenæ, deorum inanium cultores. Illi, ab insito in Christianos odio, eiusdem superstitionis hominem, Sabaii filium, Regem expetebant: hi, metu ne deditæ sine sanguine vrbis pœnas postmodùm luerent; eius flagitij turpitudinem & culpam redimere insigni aliquo promerito nitebantur. Ergo inter sese clam officijs in Camalcanem vtrique certare: omnia Albuquercij consilia (quoad possent) per occultos internuntios patefacere: ad transitum hostes non hortari modò, sed etiam in idipsum naues ex occasione summittere: denique nulli rei deesse, quæ ad Idalcanis aut placandam iram aut gratiam ineundam facere videretur. Neque ad barbaros modò pertinebat hoc malum, ipsos etiam Lusitanos quadam ex parte furor inuaserat: atque vt ad Armuziam nuper, sic tum dementiæ & imperitiæ Prætorem accusabant, quòd Idalcanis maximè absentia fretus, vrbem tot tamque potentibus vndique nationibus cinctam, adeò parua manu inuadere esset ausus; & inanis gloriæ cupiditate, relictis non minùs quæstuosæ, quā honoratæ mercaturę compēdijs, Lusitanicas opes, & parta ad eam diem decora, in apertum periculum temere coniecisset. Albuquercio, in tantis rerum angustiis, tamque multiplici discrimine, tamen neque animus neque consilium ad omnia defuit. Ac Lusitanos quidem, quando animaduertendi non erat locus, admirabili quadam lenitate ac patientia sustentabat. Ex incolis, capita cōiurationis, per speciem consultandi in arcem euocatos, (ii fuere amplius centum) repēte vinciri iussit. Miracenum è principibus ciuitatis, quem ille demerendi causa quadringenariæ cohorti præfecerat; interceptis eius ad Camalcanem litteris, continuò stipatoribus sui corporis tradidit sparis, haud inusitato mortis genere, fodiendum. laqueo insuper aliquot è turba suspensi; cæteri ad incertos rerum euentus in vinculis adseruati. Iam verò, ad arcendum insula Camalcanem, idoneis locis tormenta cum præsidijs collocata, propter Lusitanorum paucitatem, incolis necessariò admissis, quos quidem Albuquercius minimè infidos aut ab se alienos existimauerat. Subductis præterea in tutum leuioribus nauigijs, ne hosti ad transitum vsui forent; nobilibus trierarchis circumeundæ sine intermissione insulæ negotium est datum. Camalcan

variis locis haud semel conatus trajicere, cùm tormentis vndique pelleretur; ad extremum silentio noctis tempestatem nactus turbulentam ac pluuiam, cuiusmodi multæ per autumnum existunt; ratibus peditatum; vitilibus nauigijs, corio circunsutis, equitatum trajicere instituit. neque ita difficilis transmissio fuit, tenebrarum & imbrium iniuria, prospectus & ignium beneficio Lusitanis adempto. Ac nihilominus inter tumultum aliquot abreptæ rates, cæsique ex hostibus aut demersi non pauci. Sed ingruenti omni ex parte multitudini vltrà obsisti non potuit. Primi agminis ductor erat Zufolarinus, notæ audaciæ vir. is, cum duobus ferme partim equitum partim peditum millibus primùm in sicco statuit signa: dein, cùm jam dilucesceret, Camalcan illico subsequutus. iamque passim armati in terram exponebantur: & è stationibus incolæ, mutata repentè fide, cùm sese ad hostem adiungerent; Lusitani ab suis deserti effusa fuga vrbem vndique repetebant. cæterùm ne ibi quidem tuto consistere licuit, oppidani conspectis intra insulam Idalcanis insignibus, in Lusitanos tota vrbe dispersos adeò vehementer se intulére; vix vt illis in arcem confugiendi spatium fuerit. eòdem ij etiam qui mare tenebant, saluis nauibus tormentisque, recepére sese. Interea Camalcan cum cæteris copijs per otium transgressus, ad duas arbores (ita locum appellant) haud longè ab vrbe cōsedit. Atque vt receptæ Goæ decus Idalcani præriperet; per Lusitanum exulem Ioannem Machiadum, qui specie desertoris apud Idalcanem stipendia faciebat, Albuquercio pacis conditiones obtulit; magnopere suadens, vt appropinquante jam hyeme, tam arctis commeatibus, tanto inferioribus copijs, ante Idalcanis aduentum vrbe excedere, quàm belli fortunam temerario ausu periclitari mallet. Haud inania proponebantur: & cùm aliæ multæ Albuquercium difficultates angebant, tum nihil magis, quàm hyemis imminentis incommodū: quòd à Maio mēse, qui tum agebatur, ad vsque Septembrē, in Oceano Indico sæuissimi turbines ac fœdissimæ existunt procellæ: quarum impetu fauces Goani portus, aggestis arenæ cumulis, per eos dies ita obstruūtur, vix vt minoribus nauigijs & magno cum labore transitus pateat. Ac nihilominus, Albuquercius, cùm tanta rerum ac temporum iniquitate premeretur, existimationis ac dignitatis rationem antiquissimam duxit. Idalcanem exspectare; oppugnationem, quoad posset, sustinere; & vbi demum cedere necessitas coëgisset, in ipso portu inuitis hostibus hyemare cōstituit. Camalcan, Albuquercii pertinaciam demiratus, experiendi magis vires causa, quā certę victoriæ spe, machinis nondum aduectis, multifariam Lusi-

tanos aggreditur: à quibus cùm egregiè propugnantibus haud sine detrimento recederet; interea cum vniuerso exercitu bellicoque instrumento Idalcan affuit, omnemque latè regionem tabernaculis occupauit. Desertis propter paucitatem nostrorum Pangino & Bardesio castellis, præsidia cum tormentis imposuit. Dein, cognita Lusitanorum peruicacia, vt rem quàm minimo suo damno conficeret; intercluso vndique exitu, veluti indagine cinctos, fame ac desperatione compellere ad deditionem decreuit. id quo faciliùs adsequeretur; misso caduceatore simulatam pacem offerebat obsessis. ipse, dum de conditionibus agitur, paulo infra vrbem, qua in angustias cogitur æstuarium, multa saburra grauatam onerariam ad instar molis demergit. dein, cùm ad alteram eodem modo supprimere maturasset, animaduerso periculo trepidi nautæ rem ad Albuquercium deferunt. consilium habetur extemplo. neque vlli dubium fuit, quin proxima nocte, priusquàm planè interseptus euripus esset, sese ex letalibus iis cancellis eriperent. Igitur, luminibus crebris in speciem relictis, quarta vigilia ex arce sensim excedunt. neque tamen licuit fallere intentos ad cuncta oppidanos. fugam ignis maximè prodidit, armamentario injectus. Ergo confestim in abeuntes ex vrbe fit impetus; & Albuquercius cùm agmen cogeret, equo suffosso vix tutum ad naues receptum habuit; inde sublatis per magnam trepidationem anchoris, cùm vndique tela volitarent, præmissi qui transitum diligenter inspicerent: ac vix iam singulas angustiæ capiebant naues. itaque ægre admodum traducta classis, remotiorem ab vrbe locum hybernis cepit. Hoc defunctos discrimine tam graui, alia deinceps atque alia incommoda Lusitanos excipiunt. primùm ipsa loci natura, multiplici & anguloso littorum flexu; vt inter nauigandum, quotiescunque res id exigeret, aperta jaculatoribus identidem præberent latera. dein adempta facultas aquandi, omnibus circa ab hoste infessis; vt ex ipso æstuario, hyemalibus pluuiis non nihil temperata salsugine, amaros latices & lutulentos haurire sitis intoleranda compelleret: omnis denique commeatus tanta paulatim inopia premi cœpti, regiis equis, quos in frusta dissectos sale condierant, quāuis accurata dispensatione consumptis; vt vulgò mures, & putria animalia, pro cibo nautis ac militibus essent: quidam etiam, detracta forinsis coria, cacabis vtcunque mollita commanducare niterentur. Inde vagari passim morbi, & squalleria tabe ac macie corpora miserandum in modum absumi. Sed cùm tot vndique instarent mala, nihil tamen æquè Lusitanos vrgebat, ac disposita in

vtroque

vtroque castello, de quibus antea demonstrauimus, majora tormēta: ea cùm à fronte, à latere, à tergo pænè assiduè nostros impeterent; maximo incommodo captam relinquere stationem, & latebras mutare subinde cogebant. Aduersus eam perniciem Albuquercius aliquid ex Lusitana consuetudine audendum ratus; consilium cepit prima specie temerarium & anceps; cæterùm exitu patuit, extremis in rebus fortissimos quosque conatus esse tutissimos. Valido præsidio Idalcanis ambo castella tenebantur. sed tāta barbarorum ab secundis rebus erat negligentia, quòd a Lusitanis, fame ac lue dira pænè confectis, deditionem in singula momēta exspectarent; vt non vigiliarum ordo, non stationum locus aut numerus teneretur. Soluti ac securi milites, quasi nihil omnino timendum esset, somno & perpotationibus tempus terebant. Ea socordia satis comperta, Albuquercius, acerrimos viros ex vniuersa classe trecentos deligit. hos, & sua sponte incensos cupiditate vindictæ, & magnis insuper pollicitationibus incitatos, bifariam diuidit; cumq; egregiis ducibus noctu diuersos ad vtrumq; castellum dimittit. Profecti silenti agmine, cuncta neglecta & soluta, custodes ante vallum inermes ac sospitos inueniunt. Cum hisce tam imparatis, ac nihil tale opinantibus, ab Lusitano ex vltima desperatione feroci, multis simul partibus prælium initum. Indi repentino tumultu attoniti, & ignari quid esset, velut alienata mente passim cæduntur: pauci captis armis resistunt. Sed iis quoque momento dissipatis, intra vallum & portas prælium infertur. neq; vltra sustineri Lusitana vis potuit. in fugā auersi hostes: & memorabili ausu ab obsessis ac circumuentis vna nocte duo castella expugnata. machinæque ac tormenta (quam vnam Lusitani adamārant prædam) raptim ad naues auecta. Quo tam insigni facinore ictus Idalcā, veritusq; ne tale quidpiam in suum ipsius caput Lusitani consciscerēt; tabernaculum ab vrbe dicitur longiùs transtulisse. Post hæc, ab hoste, malleoli & aridi virgultorum fasces oleo resinaque perfusi, ratibus imponuntur, quos igne cōcepto in Christianā classem æstu secundo repentè demitterent. Ea re per exploratores cognita, Albuquercius anteuertit; vltroque ipse ad eam inflammandam materiam idoneos viros ad vrbem occultè summisit. subière quàm maximè surdo remigio; veruntamen intentioribus iam vigiliis sensit aduentum barbarus; & cum aliquot actuariis confestim occurrit. ibi sæuissimo contracto certamine, cùm hostis multitudine superaret; Antonio Noroniæ crus læuum sagitta transfigitur, quo ex vulnere paucis diebus exspirauit. Is casus Albuquercium grauissimè perculit; non domestici tantùm incommodi causa,

verùm publici quoque damni, quòd eximia spe summæ virtutis adolescentem, ac singularibus animi & corporis præditum ornamentis, Emmanuele approbante, successorem sibi in eo imperio designauerat. Neque tamen incruentum fuit hostibus prælium: multo plures ex iis, quàm è nostris desiderati, & nisi mors Noroniæ interuenisset, Lusitani egregiè vicerant. Inde, vitãdis vtrinque insidiis, aliquot dies per summas Lusitanorum ærumnas exacti. iãque magno eorum gaudio ver appetebat: marique nondum planè aperto, sæua necessitas, & extrema rerum omnium inopia, nostros ad profectionem adegit. aliquot nauigia in transitu amissa. reliqua classis cùm denique in altum euasisset; ægri, quorum erat ingens multitudo, in Anchediuam insulam deportati; vt ibi desiderato cibo potuque, & insuper amœnitate loci, & cœli clemẽtia sese reficerent. Albuquercius Cananorem delatus, instaurandæ institit classi: dein Calecutanæ opis fiducia, & adempti Cocinensis regni dolore tumultuantem denuo Naubeadoræ propinquum; celeriter eò profectus, cæsis aut fugatis Zamorini auxiliis, maturè compescuit, Regemque socium solicitudine liberauit. Per eosdem dies Narsingæ Rex ingenti exercitu comparato, præcipuam Sabaij ditionis vrbem Taracolum aggreditur. Ad eam tuendam Idalcan sine mora profectus; armatorum nouem millia Goæ reliquerat; nouis munitionibus, quòd mœnium infirmitati diffideret, circa vrbem intenta cura perductis. Et Albuquercio, de Goa repetenda assiduè cogitanti, quòd in ea re dignitas & existimatio Lusitanici nominis ageretur; noua classis è Lusitania decem nauium cum eximio flore nobilitatis ac juuentutis in tempore superuenit. His auctus copiis, purgato exercitu missione turbulentorum, nauibus triginta quattuor, in quibus erant bellatores egregij Lusitani mille quingenti, & Malabares auxiliares trecenti, magno & erecto animo ad Onorem rediit. ibi cognito rei Goanæ statu ab Timoia, quem propter loci vicinitatem nihil ferme latebat; tres ab illo naues insuper accipit; eumq; denuo ad conducendos mercede milites proficisci jubet. ipse cum iis quas habebat copiis interea rem aggredi statuit. omnino ingentis erat audaciæ, non exspectatis auxiliis, tam exili apparatu vrbem & operibus & præsidiis adeò munitam inuadere. Sed si vnquam alias, tum vtique fortibus cœptis affuit Deus. quando quidem tantus è prioris belli memoria terror non oppidanos modò, verùm etiam externos inuasit; vt licèt ab omnibus rebus essent paratissimi, tamen præ metu vix mẽte animoque constarent. Duo primùm castella, sub ipsum classis introitum, à custodibus, Lusitanicum horrentibus ferrum, extẽplo

deserta,

deserta. Inde Albuquercius, directis in frontem ex vrbe tormentis nequaquam exterritus, descensione facta, multis simul partibus oppidum oppugnat. neque ita magno certamine superatis munitionibus, cùm intra mœnia sese Mahometani reciperent; permisti refugientibus Lusitani pariter irruunt: & omnibus viis armatos iuxta & inermes cædunt. Atrox maximè prælium ad arcem fuit, dum fideles aliquot ex Idalcanis familia, regias ædes pertinaci tuentur pugna. sed iis demum in vestigio trucidatis, turpem in fugam cæteri omnes effusi: alij ex muris pauidi sese præcipitant: alij ad aquas compulsi vel obtruncantur in littore, vel degrauantibus loricis vulneribúsque merguntur. maxima pars per agros insula tota dispersi. ita Albuquercius incredibili felicitate rursus vrbe potitur VII. Kal. Decembris, quo die Diuæ Catharinæ sacra natalitia celebrantur. Finito iam prœlio, cum tribus peditum millibus Timoia superuenit; seriùs omnino, si rem confectam spectes; cæterùm ipsius victoriæ celeritas (non plus sex horis pugnatum est) socium ab omni vel negligentiæ vel perfidiæ crimine vindicauit. quod equidem diuinitus crediderim factum, ne scilicet è Christiana victoria, & singulari Dei beneficio parta, quicquam ethnicus homo sibi decerperet. Dimissi dein circum insulam equites, ad Mahometanos è latebris eruendos; magnam denuo stragem dedêre. Ita, variis cladibus absumpta septem circiter hostium millia. è Lusitanis, quod credi vix possit, desiderati non amplius quadraginta. Post hæc, Albuquercius ad firmandum Emmanuelis nomine imperium toto pectore incubuit. ac primùm, defectionis auctoribus, exsilio & bonorum proscriptione damnatis, perfidæ ciuitati ex ipsamet Idalcanis formula vectigal indixit. dein, ad sobolem in vsum militiæ propagandam, sacro fonte expiatas Indicas puellas cum Lusitanis in matrimonio collocabat, fouebátque omni genere caritatis: tum aduersùs imminentis belli pericula refecti celeriter muri turresque, & arx ipsa nouis propugnaculis aucta. In id opus dum idolorum fana, & sepulchra Ethnicorum, & alia ædificia diruuntur; in domus cuiusdam parietinis æneum Crucis, pendente Christo, simulacrum apparuit: euidenti planè argumento, in iis olim regionibus non modò Christianam fidem, sed cum ea salutarem quoque vsum imaginum (quem recentes isti scilicet pietatis antiquæ assertores ac diuinæ voluntatis interpretes funditus extirpare conantur) ex Apostolica traditione viguisse. magnum verò Albuquercius & boni omnes inde gaudium percepêre, præsagientibus animis, eam vrbem ecclesiamque principem Indicę religionis aliquando futuram. itaque signum illico purgatum, nec sine lacrymis

& tum

& cum solenni pompa & apparatu, pro ea quæ tum suppetebat copia, exstructo nuper Christianorum tēplo illatum a sacerdotibus; atque ad Emmanuelem deinde, talium rerum plus multo, quàm auri gemmarúmque sitientem, muneris amplissimi loco transmissum est. Neque huic tantùm signo acceptam eam victoriam Lusitani ferebant; quod eius ope quodammodo introducti in vrbem fuisse viderentur, sed etiam Diui Iacobi Apostoli Hispaniarum præsidis euidenti auxilio: quòd amissa iterum Goa barbari sine fine requirerent, quisnam esset egregius ille dux, puniceа cruce & fulgētibus armis insignis, qui tantam edidisset stragem, ac Mahometanas phalanges Christianorum paucitati cedere coegisset. Neque Albuquercius, cœlestis promeriti sese immemorem ostendit. siquidem, pietatis causa, inclusum vermiculati operis auro scipionem cum capulo ex pyropis & margaritis, & bombycinum petasum addito aureo gemmatóque conchilio; itémque pertusos in linea globos aureos (ea peregrinantis olim Apostoli insignia sunt) in Palmulano Iacobeæ militiæ contubernio (qui locus Olisiponensis agri notissimus est) poni iussit; ac deinde moriens, Compostellano eiusdem Apostoli templo terræ Gallaicæ, pensilem ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis alimento legauit. Circa id tēpus, quo hæc in India gesta sunt, Emmanuel duodecim fratres Cæruleos (vt appellant) è Lusitania in Congum vnà cum architectis & fabris, & splendido sacrorum apparatu, & liberali viatico destinauit: vt nouum templum vero Deo exstruerent ornarétq; & erudiendis porrò ad pietatem incolis, & augendæ per baptismū Ecclesiæ sedulò insisterent. Princeps eius legationis ex eadem familia fuit Ioannes Marianus, insigni virtute ac pietate vir. Omnes ab Alphonso Rege sanctissimo perquam benignè & honorificè accepti. Eodemque Rege vel in primis adiuuante, per aliquot deinceps annos in catholica religione promouenda egregiè operam posuere. Cúmque ex facta diuini verbi semente aliæ subinde atque aliæ segetes ad messem inalbescerent; supplementum in easdem regiones ab Emmanuele sæpius deinde submissum est.

LIBRI QVARTI FINIS.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVINTUS.

ECEPTA vrbe Goa, prouisisque iis, quæ ad insulam retinendam maximè necessaria videbantur; Albuquercium, quippe qui spe & magnitudine animi plura in dies & majora conciperet, variæ simul torquebant curæ. Cauẽdum erat in primis, ne tot vndique circumfusæ nationes, nimium lætis Christianorum successibus, ac tantæ crescentis in medio molis metu compulsæ, positis intestinis inimicitiis, contra communem hostem arma viresque conjungerent. Occurrendum Zamorini & Saracenorum consiliis artibusque; intento semper animo in perniciem Christiani nominis excubantium. Consulendum præterea Lusitanis ad Socotoram, in agro malè pacato, inter infida semper & effera incolarum ingenia destitutis. Pũgebat insuper animum, iniuriæ Malacẽsis atrocitas, & popularium salus è Sequeriæ comitatu, qui à Mahometanis admodum sæua custodia tenebantur, erantque nonnulli ex iis de Albuquercio priuatim optimè meriti. Iam, de Arabico freto obsidendo, ac Mecana & Ægyptia tollenda nauigatione, haud leuis erat solicitudo. sed ante omnia, ingentis spiritus virum Armuziani belli corrupta victoria, & amissæ tam opportunæ ac munitæ arcis dolor angebat. Cùm hæc igitur & alia multa vndique instarent, in præsentia, contra Calecutanã fraudem insidiasque, Malabaricum littus interiore custodia & majoribus copiis placuit obtineri. Porrò ad aliarum gentium vim & consilia præcauenda, ac partim conciliandos, partim exterrendos multitudinis animos, Albuquercius, orientalium Regum, aut populorum legatis, qui Goæ bis captæ fama vndique exciti, ad Prætorem, vt fit, seu fictè seu ex animo gratulandi causa conuenerant: ea grauitate simul & moderatione cùm aures tum responsa dedit, haud inepto artificio magnificæ cuiusdam ostentationis adhibito; vt incertum in omnium existimatione relinqueret, plus ne Lusitanæ justitiæ fideique, an opibus ac majestati iure tribuendum putarent. Adhæc, Iacobo Fernando Pacensi, quem vulgi sermone

Beianum vocabant, cum nauibus tribus in Socotoram misso; arcem ab Acunia conditam, quando ea tanti non esset, deducto præsidio diruendam & solo æquandam curauit. Reliqua erat deliberatio: è Malacensi, Armuziana & Arabica expeditionibus, qua capesseret potissimùm ac primùm. Ea quoque dubitatio exempta recẽtibus è Lusitania litteris: quibus apertè iubebatur Albuquercius classe in Arabiam proficisci; & Adeni regulum aut voluntate aut armis ad Emmanuelẽ adjungere: id si minùs processisset; tum idoneo quopiam loco arcem ædificare; quæ Mahometanis classibus omnino transitum intercluderet. Igitur nauibus viginti tribus celeriter instructis, & imposito milite, (ij fuêre Lusitani octingenti, sexcenti Malabares) mare rubrum, sicut imperatum erat ab Rege, petere intendit. Neque ita multum processerat, cùm ab Occidente & à Septentrionibus aduersi præter exspectationem obstitêre venti. quibuscum aliquandiu frustra luctatus Albuquercius, ad extremum; ne cum aperto salutis discrimine tẽpus & operam perderet; de minorum ducum sententia, quòd iidem flatus in Orientem ac Meridiem erant secundi, ad vlciscẽdum Mamudij scelus atque perfidiam, & eripiẽdos è seruitute Lusitanos; retro ad Malacam vela fieri iussit, & eodem fermè quo Sequeria cursu ad Somatram appulit primùm. Inde renouata cum Pedirensi & Paceno regulis amicitia, dum ad Sincaputanum prouehitur fretum, aliquot barbarorũ naues haud leui certamine expugnat. Qua in re illud vel in primis accidit memorabile. Vehebatur quadam è nauibus iis Naodabeguea Malacensis, vnus ex eorum numero; qui nuper in Sequeriæ exitium conspirauerant. is in itinere oppressus ab Lusitanis, cùm egregiè dimicans aliquandiu restitisset; multis demum cõfossus ictibus ita corruit, vt è patulis vulneribus nihil omnino cruoris manaret. Mox, inter spoliandum corpus, vt primùm detracta eius brachio est aurea armilla, (mirum dictu) tamquam vase confracto, ita sese cum anima vniuersus repentè sanguis effudit: cuius rei stupore defixi Lusitani, cùm de captiuis caussam quæsiissent, cognouêre inclusum esse in armilla os animalis cuiusdam Sionij (Cabim incolæ appellant) cuius, in sistendo sanguine virtus efficacissima sit. id ipsum os deinde cùm in Lusitaniam deuehendum esset, vnà cum pretiosis aliis rebus naufragio periit. Atque in hunc modum barbarus ille concepti in Sequeriam facinoris pœnas acerba persoluit morte. quo quasi quodã totius belli proludio lætus Albuquercius, Malacam rectà contendit. Ad cuius rumorem Mamudius armatorum copias, & maximam tormentorum vim, vulgata iã arte, summo studio comparauerat, mediocris ferè magnitudinis: multa

etiam

etiã ingentis habebat formæ, ab Zamorino per eos dies dono sibi transmissum. Versabatur eodem tempore Malacæ Panensium regulus, cui Mamudius filiam paulo antè desponderat: ædificata in vsum nuptiarum ambulatoria domo perampla, rotis triginta subditis, vt in ea elephantis iuncta, & aulæis ac peristromatis adornata, cum solenni tripudio cantibusque comessabundi principes tota vrbe veherentur. Albuquercius ad Malacam anchoris iactis; primùm omnium institoribus & nauarchis variarum nationũ insolitæ classis metu perterritis, & parantibus fugam, circummisso nauigio metum omnem ademit: sese nullius in damnum iniuriámve, sed ad suorum salutem, qui Malacæ vincti per fraudem tenerentur, eò aduenisse. ij ni bona fide sibi à Mamudio restituantur; tum suum ius persecuturum armis: neque sibi esse in animo quenquam eodem illigare bello. spectatores dũtaxat otiosos alieni periculi sese præberent; ac peracta demũ re, virtuti Lusitanicæ testimoniũ apud suos quisque Reges ex fide tribuerent. Hoc officio ac denuntiatione conciliati Lusitanis ferè omnium animi eo faciliùs, quòd præter insignem inuidiam facinoris in Sequeriam admissi, priuatis etiam de causis erant infensi tyranno plerique. Postridie Mamudius, ab innata fallacia, per speciem amicitiæ ad Albuquercium mittit Bandonium quendam è proceribus, salutandi causa, & simul quærendi quas potissimùm merces ex eo emporio cuperet: enixè curaturum Mamudium, vt Lusitani Regis, & procuratorum eius præcipuam ab se rationem habitam esse appareret. Ad ea Albuquercius, nullas in præsentia merces nominatim expetere sese: captiuos tantùm, quæque per fraudem ablata Sequeriæ sint, à Malacensi reposcere. vbi ea sine dolo malo receperit, tum de commercij conditionibus, si ita videatur, acturos. Hoc accepto responso tyrannus, quòd eo tempore aberat classis, in eius aduentum varijs artibus rem differre decreuit, quo simul ab tergo & à fronte, nihil tale suspicantes Lusitanos opprimeret. ita, præteriti sceleris culpam in alios transferendo; captiuos è custodia elapsos causando, alijsque super alia mendacijs de more eludebat. inter hæc, Albuquercium, fraudis haud ignarum, anceps cura agitare. nolle impunitam tyranni perfidiam: nolle exacerbatam ruisus amẽtiam: ne, aut ex dilatione ac lenitate hosti fiducia cresceret: aut ex damno ac dolore, barbara immanitas in captiuos innoxios, carissima sibi capita, desæuiret; stat sententia, præsertim id ipsum captiuis clàm per codicillos hortantibus; quoniam expostulando nihil proficeretur, malitiam ac peruicaciam ferro igniquе subigere. Nec mora, ducentos ferè mittit armatos, qui diuersis vrbis locis

incendium excitet. Eo incendio, nam & ventus & materia ipsa adiuuabat, tecta oppidi & negotiatorum apothecæ aliquot momento consumptæ. cumque porrò vagaretur flāma, consternati ciues, Mamudij opē frequentes implorant. ille metu maloq; coactus, extēplo captiuos ad prætoriam sistit incolumes: tarditatē purgans; oransq; Albuquercium ignes patiatur extingui; & secum haud iniquis legibus pacem ac societatem instituit. Albuquercius ingenti lætitia suos recepit, ex quotidiano mortis metu ac miserrima seruitute, in pristinam dignitatē ac libertatem assertos: & in eorum gratiam, sæuientes flāmas ab incolis cohiberi permisit. dein, quod ad commercium & amicitiam attineret, ita respondit: Locum in vrbe censestim sibi Mamudius attribueret, ad ædes ac diuersorium firmo opere aduersus tempestatum & incolarum iniurias exstruēdum; cuiusmodi aliquot iam Rex Emmanuel haberet in India. Ablatas per tumultum Sequeriæ res (ni ex compararent) æqua æstimat one rependeret. æquum præterea censebat, impensas ab eo præstari, classem in vtramque factas à Lusitanis, quandoquidem illius damni & incommodi penes Mamudium ac suos culpa resideret. Hæ pacis leges ab Albuquercio dictæ: ac, si minùs placerent, legati vltra vetiti ad naues redire. Mamudius, tam acri denuntiatione perculsus, concilium cogit. ibi, simul ira metuque sententias variante, diu multumque certatum est. magna pars, & prudentissimus ferè quisque, fauere otio: & palàm hortari, ac periculosi belli aleam quamuis magno auri pondere redimendam. Alij contrà, & Regis Mamudij dignitate, & Malacensis nominis gloria indignum affirmare: si ad vnius ignoti aduenæ fremitum, ac tantuli exercitus terrorem, quantus ea classe vehi possit; per speciem societatis atque commercij, teterrimæ seruitutis iugum scientes ac volentes accipiāt. Huius sententiæ principes atque auctores erant, præferuido ingenio adolescentes regij duo, Panensis gener, & filius Alodinus. atque horum vel auctoritate vel gratia res pęnè inuito Mamudio ad bellum inclinauit: intentioreque inde cura ad arcendam vim omnia apparari à barbaris cæpta: & Albuquercius, cognita re, in diem tertium, qui patrono Hispaniarum Iacobo Apostolo erat sacer, oppugnationem suis edixit. Malacā vrbs, ad maritimas commoditates, littore plano, in longitudinem vnius ferme leucæ porrigitur. Hanc secat amnis ex interiore Asia defluens, in quem plus minùsve, pro varijs Lunæ momentis, exæstuat mare. idemque ponte iunctus egregio, vtramque partem oppidi peruiam facit. Tecta, Indico more lignea, folijs & frondibus arcent pluuias. neque tum vrbem vlli aut muri aut
fossæ

fossæ cingebant. populus ipse bellica laude, vt apud eas gentes, insignis; (& erat eo tempore ingens multitudo) sua latera, more Spartano, pro mœnibus ac propugnaculis gloriabatur esse. Tantùm Mamudius ad loca maximè periculosa tumultuarias munitiones raptim obiecerat. & cùm alias vrbis partes aditusque, tum verò pontem ipsum magno tormentorum apparatu præsidiisque firmarat. Hisce ita prouisis, filio ac genero, vt õnia circũspicientes ad subita occurrerẽt, expedita armatorum aliquot millia sub signis attribuit. ipse sibi cum turritis elephantis, ad hostium terrorem, subsidiarias cohortes, & reliquum robur iuuentutis deposcit. Vtimutis Raia, licet in speciem tyranno suam operam & copias enixè deferret; tamen partim occulto in eum incensus odio, partim in omnes rerum euentus incolumitati suæ prospiciens, per fideles internuntios clàm sibi suisque pacem ac veniam à Lusitano impetrauit. Albuquercius, non sine causa lætus tanto auxilio in tempore hostibus dempto, ad contemplandam loci naturam, & exploranda tyranni consilia totus incubuit. breuique comperit maximum vrbis firmamentum in ipso ponte constare; quòd arcis instar, in omnes partes aditum & prospectũ haberet: eoque si potitus foret, non modò opportunam ad omnia stationem ibi collari posse; verùm etiam dirimi barbaris auxilii mutui societatem, qua, vt quisque locus maximè premeretur; ex composito inter se vti decreuerant. Vt igitur Apostoli natalis illuxit dies; Lusitani clamore sublato Sanctum Iacobum ingeminant; ac volitantibus vndique globis, cùm pænè obruerentur; tamen talium periculorum assuetudine intrepidi bipartito in terram exscendunt. Quæ pars vrbis, regiã & Mahometanũ habebat delubrũ, ea cũ robustis cohortibus Ioanni Limæ expugnãda tribuitur: Albuquercius, frequentiorẽ alteram vrbis partem ipse cum suis inuasit; condictu priùs, vt hostibus vtrinque summotis, illico ad pontem omnes accurrerent. eodem scaphas aduerso flumine cum tormentis militibusque submisit, vt simul omnia circà hosti infesta redderent: & ad nostros, vbi res id exigeret, recipiẽdos præstò essent. Lima descensione facta, dum ad pontem festinat; in Alodini copias incidit. vixdum cum iis initum erat certamen, cùm à tergo repentè Mamudius institit. is turrito ac phalerato cum propugnatoribus aliquot elephanto in prima acie vehebatur; alij duo eodem ornatu præibant: tum reliquum sequebatur agmen. Nostri, ancipiti circumuenti malo, fortem ac præsentem nihilominus animum in re subita præstitere. Lima, iussis interim cæteris Alodino resistere, ipse Mamudio çum manu fortissimorũ iuuenũ

pleno gradu obuiam vadit;& arte contra vim vsus, patefacta repẽte acie, aduersos elephantos in medium accipit: ac pilis certatim in eorum latera ac terga coniectis, cùm ex propinquo cuncta inhæsissent; consternatus ante omnes regius elephas rectorem excussum proculcat. inde conuersi cæteri cursu præcipiti in suos ruunt; editaque latè strage, non modò turbant ordines, verùm etiam in fugam auertunt. Mamudius, periculo animaduerso, confestim è turre desilijt; acceptoque iam vulnere, suorum concursu, receptus in tutum est. neque alterius agminis impressionem Alodinus vltrà sustinuit; & ex diuerso iam Albuquercius ingenti certamine pontem occuparat. quò cùm ex composito cũcti aduolassent; partem alteram pontis, materia, dolijsque, & aggere muniunt: alterã cùm peræquè firmare niterentur, venenatis è proximo sagittis, & assiduo barbarorum incursu prohibiti sunt. iamque longa inedia & lassitudine simul æstuque fatigati, cùm à prima luce in pomeridianum tempus acerrimè depugnassent; vix arma sustinebant. Itaque Albuquercius sat eo die periclitatus hostium vires, neque parum se profecisse ratus ad vniuersæ victoriæ spem; consilio statim habito, receptui canit ac simul peractas magno labore munitiones, ne hostibus forent vsui, succendi iubet. quo incendio coniuncta quoque ponti ædificia, & mercatorum aliquot apothecæ: & ornatissimæ, de quibus antea demonstrauimus, nuptiales Regum ædes arsere. Magnus Malacensium numerus eo die desideratus, & è nostris interfecti aliquot, complures vulnerati sunt. Regulus Panis, Lusitanica ferocia exterritus, & rei Malacensi diffidens, per causam adducendi noua auxilia, relicto socero & sponsa, in patriam discessit, neque postea redijt. Mamudius, quamquam aduersa ictus pugna, tamen omissa pacis mentione, vallum & stationes ad loca idonea duplicat, pontemque præsertim valido præsidio firmat. viam insuper latam, qua in vrbem intimam, ædesque regias, Mahometis fanum, Lusitano patebat introitus; veneno infectis tribulis occultè conspergit, actosque sub terram cuniculos, certam in hostium perniciem, sulphureo cõplet puluere. At Albuquercius, ex eo prælio ingenti fiducia concepta, dies paucos reficiendo milite & saucijs curandis insũpsit. interea celsioris formæ iuncum, obiectis extrinsecus culcitris atq; cẽtonibus, ad hostiles ictus molliter excipiendos, omni telorũ armorumque genere diligenter instruebat. id opus vbi absolutum est, eximiæ fortitudinis dux Antonius Abreus cum promptissimis Lusitanis impositus, & obseruato nouilunio, cùm plenissimus maris æstus accedit, nequicquam prohibere conantibus barbaris,

iunctis ad pontem applicitus est. & Albuquercius per media hostium iacula cum cæteris copijs in terram egressus, viāq; latā, de qua diximus, petens, ad manifestum vtriq; ruebat exitium. siquidem ad viæ caput Mamudius cum exercitu multiplicatis in arcto ordinibus stabat; vt cùm primùm spatia viæ nostri occupassent, cuniculis inijceret ignem; ac dissiliente solo, & erumpentibus vndique flammis, gratissimum è fœdo Christianorum interitu spectaculum mente oculisque perciperet. Sed planè singulari Dei benignitate fraudis indicio per conscios ad Albuquerciū delato, nostri modica declinatione in hostium latus ex transuerso impetum faciūt. Anceps aliquādiu fuit certamē, dū in angustijs cōferti sese barbari opponunt; proque aris ac focis & ipsi acerrimè dimicant; & è fenestris ac tectis pro sua parte adiuuat imbellis multitudo. sed ad extremū, redintegrato clamore cùm Lusitani gradū acriùs intulissent, cessere primùm loco barbari, dein prorsus tergo vertêre. & eodem impetu fanum, cæsis pulsísve custodibus, ab Lusitano occupatum est. Inde, relictis ad fani tutelam armatis, Albuquercius ab insequendis hostibus metu insidiarum abstinuit. cæterū in primis de pōte solicitus, ne transitum subsidijs Malacensiū daret: eò celeriter aduolat, & deiecto iam præsidio, expugnatum ab Abreo magna omnium lætitia reperit; expositáque ferramenta, & cæterum muniendi apparatum, quem è superiore prælio explorata loci natura per eos dies accuratè prouiderat. itaque collocatis ad vtrumque cornu stationibus, velisque nauium supra caput obductis, quæ simul læuiora hostium iacula, sagittásque, simul radios flagrantissimi solis arcerent; totum eum diem in ponte muniendo consumpsit & ex vtraque parte vallum, & cupas inter se reuinctas constituit ingesta gleba, tutoq; aditu ad flumen relicto, ac dispositis circa scaphis, quæ valli vtriusque frontes ac latera telis ac tormentis abraderent. sic ille transactus est dies. postera luce ad hostium delendas reliquias & regiam ipsam oppugnandam Lusitani audacter progressi, ædes, præter spem, vacuas & inanes offendunt. Mamudius quippe, desperatis rebus, noctu collegerat vasa, & in saltus vicinos ac nemora sese cum paucis abdiderat. ibi Alodinum & cæteros belli auctores nequicquam exsecratus, paucis diebus mœrore amissæ vrbis extabuit. Alodinus, diuerso itinere, cùm haud longè ab vrbe, munitionibus excitatis, profugos è pugna colligeret, bellūq; renouare tentaret; missis ab Albuquercio celeriter cohortibus, iterum fusus, in Bintanum denique insulam, & eiusdē nominis oppidū è regione Sincapuræ cōfugit: perq; vim ac fraudem exacto dynasta, locum natura tutum operibus

 insuper

insuper egregiè muniit. Interim vrbs Malaca, pulsis vndique armatis, militi diripienda permittitur. Ibi quanta vis opum fuerit, vel ex eo conjici potest; quòd, præter ea quæ vel à mercatoribus inter tumultum auecta, vel a militibus per fraudem suppressa sunt, ex quinta dútaxat eius quæ apparuit prædæ parte (hæc ad Emmanuelem pertinebat) aureorum nummûm ducenta millia in regium fiscum redacta dicantur. Inde ad constituendam ac firmãdam eius vrbis possessionem sese Albuquercius contulit. negotiatores primũ, qui aut varias in partes metu diffugerant, aut commeare in id emporium verebantur, benignis promissis inuitati, & cum fide clementiaque tractati sunt. ita, veterem frequentiam ac celebritatem id emporium breui recepit. Simul etiam, è vetustis Regum sepulcris ac monumentis eruto lapide, templum Salutationi Angelicæ sacrum ex manubiis positum; cuius mysterij Albuquercius præcipua quadam religione tenebatur: & loco opportuno arx ædificata, impositumque vrbi pariter & arci fidele præsidium, Rhoterico Patalino præfecto. Portoria insuper & vectigalia, & scripturę magistri certis legibus instituti; simul iuri inter Mahometanos dicundo præpositus Vtimutis: inter cæteros autem inquilinos ciuesque, Ninachetus indigena, vir & antea de captiuis Lusitanis, & tum in vrbis expugnatione de Albuquercio ipso in primis optimè meritus. Ad hæc, Albuquercius de re gesta, victóque Mamudio, Sionis Regẽ per litteras & interpretes docuit; ille, & factum probauit; & victoriam gratulatus, amicitiam cum Lusitanis instituit, & ex eo tempore vltro citroque legati cum pretiosis muneribus commearunt. atque aliis item ex regnis Lusitanorum fama commoti, oratores ad Albuquercium, incundæ societatis & officii causa conuenêre. Præterea quod de Banda Molucisque insulis, & earum mira fertilitate, opibusque ad Albuquercij aures dudum fama peruenerat, ad eas insulas cognoscendas, iungendamque cum incolis amicitiam, egregia fortitudine, ac maritimæ rei scientia vir, cuius modò meminimus, Antonius Abreus, cum nauibus tribus, Albuquercij missu discessit. Inter hæc Vtimutis, quòd spreta nostrorum paucitate, consilia de tyrannide occupanda cum hostibus agitaret, litteris eius ad Alodinum deprehensis, quæ manifestò viri perfidiam coarguerent, in ipso illo pegmate, quod nuper, ad ferale cõuiuium, Sequerię comitibusque in littore exstructum fuerat; recidente in capita auctorum pœna scelerati consilii, vnà cum Patiaco filio, octogenarius ipse propalã securi percussus est, frustra nitẽte vxore supplicibus verbis, & ingẽti auri pondere, quod aureorum centum millium excederet summam, suorum capita salutemque redimere.

redimere. Per eosdem ferè menses, quibus hæc ad Malacam agebantur, Idalcan absentiam Albuquercii suam occasionem ratus, ad Goam recuperandam, Narsingano bello distentus ipse, strenuos duces minimè contemnendo cum exercitu miserat. ij transmisso pluribus locis, vt olim, æstuario, insulam & agros haud ita magno labore occuparant: cæterùm vrbis ipsius oppugnatio non eundem exitum habuit. cum clade & ignominia repulsi non semel, ad obsidionē consilia verterāt. iamque omnes ferme circa aditus barbarorū custodia tenebantur: & cū alibi fossas & aggerē duxerant; tum verò ad Australia vada, loco in primis idoneo, munitissimum castellum excitarāt, quod à vici nomine ibidem positi Benestarinū hodieque appellatur. Quibus operibus cincta ciuitas, breui cùm aliis incōmodis miseriisq;, tū verò fame vrgeri vsq; adeò cœpta est, vt Lusitani complures (de numero nominatim affirmare nil ausim, cùm alij septuaginta ipsos, alij non plus vndeuiginti tradant) in hostilia castra fœdè transfugerint; perque summam impietatem eiurato Christi nomine, Mahometicam superstitionem induerint. Atque hoc ipso tempore Ioannes Machiadus memorabile facinus edidisse fertur. is exsul è Lusitania, vt suprà dictum est, cùm apud Idalcanem Turcæ habitu mereret, variis contra finitimos Reges expeditionibus, magnam sibi & fortitudinis & prudētiæ pepererat laudem: & splendidum militiæ gradum adeptus, in consilium de rebus maximis adhibebatur. Idem, in bellis quæ cum Christianis fierent, egregiam nostris operam occultē nauabat; quod eo erat illi facilius, quo major apud barbaros eidem auctoritas erat ac fides. Hunc ergo, perfugarum misericordia cùm cepisset, quòd vesano consilio exiguam huiusce lùcis vsuram æternitati anteferrent; non verbis modò, sed etiam exemplo factisque, si quo modo posset, eos ad sanitatem reuocare constituit. Duos ipse paruulos habebat filios, lustralibus aquis ab semet Christiano ritu expiatos. hosce primùm, ne destituti Mahometanis postmodū sacris inquinarentur, diuini iuris ignarus, clàm intempesta nocte præfocat. mox, vbi diluxit, captiuos Lusitanos & transfugas, per speciem relaxandi animi, longiùs ab hostium castris, prope vrbem Goam, secretum in locum, sensim, vt fit, sermocinando perducit. Ibi sese Christianum apertè professus, ornatuque Turcico abjecto; de contemptu rerum humanarum, de breuitate huius vitæ, de sempiternis illius alterius æquè præmiis atque suppliciis, incredibili quodam animi ardore disseruit: hortatusque est omnes, vt secum in vrbem intrarent, cum Ecclesia & Christianis in gratiam redirent, ac diuina freti clementia, corporis incommoda

præ animorum salute contemnerent. Ac scelerati quidem desertores, tam salutari oratione vix ad aures admissa, retro vnde venerãt obstinata mente rediêre. Machiadus, neque famis, neque atrocissimorum suppliciorum, si Goa caperetur, metu deterritus, accepta à nostris fide, vna cum captiuis in vrbem introiit. Ea transitio ingentem non modò lætitiam, sed fiduciam quoque attulit obsessis: vulgoque itaque interpretabantur, non sine causa, tam asperis tẽporibus, tali viro mentem eam diuinitus datam, vt, stipendiis opimis relictis, ex honorata libertate & commodorum affluentia sese in arctam adeò custodiam penuriamque sponte conjiceret. Neque eos frustrata spes est. quippe mitescente iam hyeme, variis è regionibus, atq; adeò ex ipsa Lusitania naues cũ commeatibus & militibus aduenêre. quarum accessu non leuata solùm inopia; verũ etiam ita nostrorum auctæ vires, vt quotidianis eruptionibus vltro fatigarent hostẽ: propioresque iam obsessis, quàm obsidentibus essent barbari. Et Albuquercius, circumacto iam anno, compositis Malacæ rebus, ad Sincapurani maris custodiam Fernandũ Petreiũ Andradium, insigni virtute ac prudentia virum, cum nauibus decẽ reliquit. ipse de citerioris Indiæ statu anxius, quamquam inuitis Malacensibus, & propter externos metus omni studio tantũ apud se ducẽ retinere conantibus, cum cætera classe in Malabares cursum intendit. Vt in conspectum Paceni Somatræ littoris ventum est, noctu fœda tempestas oborta, & Albuquercij nauem saxis allisam infregit; & cæteras penè cum omni turba demersit. multi mortales hausti fluctibus, multi varias in terras ejecti. pretiosissima quæque è spoliis Malacensibus & Regum donis amissa. Albuquercius per tenebras à nautis magno labore in scapham acceptus, cùm ipse periclitantem puerum inter manus properè sustulisset; collectis reliquiis naufragij Cocinum deuenit. ibique magna sui cum animi voluptate præter spem incolumes reperit eos, qui, vt supra dictum est, ab Socotora redeuntes, in Cambaicum littus ejecti, atque ad Cambaiæ Regem pro captiuis abducti fuerant. ij, secundùm Deum vni maximè Antonio Laurerio Franciscano salutem ac libertatem debebant. cùm enim iamdiu in eo seruitio degerent, atque ad eos eximendos accederet nemo; Laurerius omnium consensu delectus est, qui Goam de redemptione contẽderet, ea lege, vt, si nihil transegisset, intra certum diem bona fide rediret. atque eius reuersionis quasi obsidem & pignus ille sacrum cingulum reliquit Regi: testatus, professionis suæ ritibus atque institutis, haud minimam sanctimoniæ partem horrido in illo fune consistere. Vt Goam peruenit, absente per id tempus Prætore,
nihil

nihil decidi super tanta re potuit. ita, infecto negotio, protinus, vti receperat, in Cambaiam reuertit. Quæ res tanta admiratione Regem affecit purpuratósque, vt confestim sine vllo pretio, quin etiam ornatos lautosque Lusitanos benignè dimiserint. neque id modò Laurerij virtus & sanctitas consecuta est; verùm etiam apud illas nationes non parua cum vtilitate egregiam probitatis existimationem & famam nomini Lusitanico peperit: sanè quam egregio documento, non solùm ad conscientiæ fructum, & officij religionem, sed etiam ad opes & gloriam, constantia promissorum & fide nihil in rebus humanis esse præstantius. Magna Cocini tum erat, nondum condita, quæ nunc est, Lusitana ciuitate, rerum hominumque colluuies. Quippe sub eodem tecto misti Christianis Mahometani ethnicique nullo discrimine degebant viri ac mulieres: multaque passim flagitia & fraudes admittebantur. Huic malo occurrendum ratus Albuquercius, cum Rege Naubeadora trãsegit, vt certo limite Malabaricam ab Lusitana commoratione dirimeret. id vbi factum, capitali pęna proposita, omnes sexus vtriusque mortales, qui à Christiana religione abhorrerẽt, è finibus Lusitanis demigrare iussi. quæ res non ad purgandas modò nostrorum ædes ac domicilia, sed etiam ad augendum numerum fidelium valuit: quandoquidem eo edicto permoti circiter quadringenti, abjecto idolorum cultu, se se ad Christianam Ecclesiam spontę aggregarunt. Ab horum complexu Albuquercius Goam summo omnium gaudio, quòd pro mortuo putaretur, processit incolumis. Eius aduentu, multo vehementiùs vrgeri hostes cœpti, & à Lusitanis castra ad Benestarinum admota. ibi dum missilibus ac telis vtrinque certatur; missus ab hoste globus agentem cum Albuquercio quendam ex turba ita discerpsit, vt Albuquercium ipsum fœdo cruore consperserit. Quo ille tanto ex periculo diuinitus ereptus, globum deinde ipsum argenteis bracteis coopertum, vnà cum affabre facto monili ex gemmis & margaritis in celeberrimo templo MARIÆ Virginis, ad Aquas Lupias veteris Lusitaniæ, ponendum curauit; reditu insuper annuo in vsum perpetui luminis Hieronymianis eiusdem templi custodibus attributo. Atque eo casu, nihilo segnior factus Prætor, nouis operibus & oppugnationibus crebris cùm inclusum mœnibus hostem in dies magis ac magis premeret; variis cladibus denique fessi Roztomacan præfectus & Turcæ, qui in eo præsidio erant, flexêre ad deditionem animos: pactique vt naues, tormenta, ac perfugas traderent; cum cęteris rebus incolumes Benestarino excessêre. Albuquercius, recepto castello, impositisque militibus, quassata & strata ruinis accu-

ratè refecit: impios desertores, amicorum precibus exoratus, viuere quidem passus est, sed grauiore multo circuncisione decurtatos, quamquam sese nuper ipsi ex initijs Mahometicę superstitionis affecerant. siquidem auribus, naribusque, ac dextris abscissis, & sinistrę insuper cuiusq; pollice, per totam vrbem ad puerorum ac plebis ludibrium ignominiosè traduxit: dein, vt apud Indos, quoad eius fieri posset, omnem sceleris tanti memoriam obrueret; in Lusitaniam eo ipso anno remisit. Tum in gratiarum actionem, ob hostes ex insula pulsos, Christiano ritu supplicatio decreta; composito ad pietatem agmine, venerabundi Lusitani cum sacerdotibus infulisque ad templum Beatæ Virginis adiere. valetudinarium quoque publicum curandis ægrotis & saucijs institutum. Hisce tam secundis Lusitanorum rebus valde commotus Zamorinus, vltro per viros principes ab Albuquercio pacem petere induxit animum: locumque arci ad Calecutum ædificandæ tandē aliquando assignauit. Et Rex Maldiuarum aliquot insularum (eæ frequentia planè mira non longè ab Cori promontorio in Meridiem distant) ob id ipsum in Emmanuelis ditionem ac fidem iure stipendiario sua sponte se cōtulit. Tū ab aliis quoque Regibus legati cum donis ad Albuquercium gratulandi causa conuenēre. Quin etiam Idalcan ipse, missis oratoribus, pacem & amicitiam æquis conditionibus impetrauit. Earundem rerum constanti fama compulsus Abassinorum quoque Æthiopum Rex, cum Emmanuele denique societatem ac fœdus vehementer expetiit. is tū erat, patre Nahu defuncto, Dauid admodum adolescens, atque ob id sub tutela degens Helenæ auiæ, virili animo & consilio feminæ. legati in eā rem fuere, insigni probitate ac prudentia vir, Matthæus Armenius, & alius ex Abassina nobilitate primarius. ij, quo arctiùs iungerent amicitiam, fidei pignus ad Emmanuelem ferebant sacrosancti ligni fragmentum eius, in quo salus humani generis olim ingemiscente rerum natura pependit. Hunc ergo Matthæum ad se rectà cum socio venientem, vt in Lusitaniam ex India transueheretur, Albuquercius, cùm cætera benignitate, tum verò propter sacras quas afferebat reliquias, exquisitis cęremoniis & sacerdotum occursu gratulabundus accepit; & accuratè commendatum nauarchis, in Europam à Cocino transmisit. Per idem ferè tempus, Emmanuelis hortatu Alphonsus Congi Rex Henricū filium, ac præcipuos ex eo regno, in Lusitaniā, vbi ferme alti educatique fuerant, atque inde cum honestissimo comitatu Romam vsque religionis ergò proficisci iussit. vbi magnò totius Ecclesiæ Romanæ gaudio excepti (augebat lætitiam ipsa longinquitas) summum

ſummum in terris Dei Vicarium Chriſtiano ritu ſupplices adorarunt. Sub idem tempus, Malacæ magni & periculoſi motus repentè extitére. Quitirius inquilinus erat pollēs diuitiis, & rerū nouarū apprime cupidus. huic, Vtimutis Raiæ vxor, quod maritū filiumq; nec prece nec pretio ſeruare valuiſſet, ex dolore in rabiem verſa, permagna cum dote filiam ea conditione deſponderat, vti ſuorum vlciſceretur necem; ac perpetuum bellum cum nomine Luſitano capeſſeret. Ille, contracto clàm milite, clientum mancipiorumque circumfluens turba, paucis diebus ad vrbem caſtra communijt. inde furtim in præſidia Luſitanorū incurſando, cædes edere, captiuos abducere, ciuitatem vniuerſam trepidatione ac tumultu complere. Cæterùm, haud ita diu impunita illi fuit audacia. Coorti repentè Luſitani caſtra multis ſimul partibus inuadunt; conuulſoque vallo, & ſuperatis munimentis, trepidantem barbarum in lucos magna edita ſtrage compellunt; diſpoſitiſque vigilijs, referta omnibus diuitiis caſtra diripiunt. Eo die captiuus quidam, ignoto nomine, Luſitanus, egregium qua roboris animi, qua fidei Chriſtianæ ſpecimen præbuit. is, librandi peritus, cùm in noſtros obuerſo tormento eiaculari extremi ſupplicij metu propoſito iuberetur; intrepidus abnuit: ac fortiter datis ceruicibus, ex hoſtium ſimul manibus & corporis cuſtodia in cælum euolauit. At Quitirius, nequaquam ea clade fractus, bellum omni conatu renouabat: & ſtatiuis alibi poſitis, vrbem, & omnia circà, latrociniis & excurſionibus habebat infeſta. Luſitani ad eum inde quoque exturbandum, nauibus profecti, dum facta deſcenſione progrediuntur incautiùs, in inſidias præcipitauêre, & fortiſſimi aliquot viri loco iniquo à barbaris interfecti. Sed ad extremum nouis ab Goa copiis Malacam aduectis, iterata oppugnatio; & Quitirius non exutus modò caſtris, verùm etiam è Malacenſium finibus cum ignominia & damno eſt eiectus. & Lacſamana Mamudianæ claſſis præfectus, cùm Quitirium maritimis copiis adiuuaret, ab Andradio fuſus, & intra Muaris fluminis oſtia fœdè coniectus eſt. Ea depulſa moleſtia, multo grauius diſcrimen aliunde Luſitanis inſtabat: quod item ipſum Dei benignitate in perniciem hoſtium vertit. Iauæ ſunt inſulæ duæ (maiorem vnam, alteram minorē appellant) vltra Somatram in Meridiem ſitæ, eadem ferme qua Somatra ſoli vbertate; ſed longè ferocioribus incolarum ingeniis. Maioris maritimam oram obtinebat Onuzius Saracenus, viris, armiſque, & omni bellico apparatu præpollens. is, ingenti claſſe adornata, quam dudum aduerſus Mamudium admirabili ſilentio ac diſſimulatione inchoarat; vt exactum illum è regno cognouit;

nouit;ipsosmet qui exegerât, ex improuiso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris verò formæ iuncos circiter sexaginta, rebus omnibus ad bellum instructos. Non latuit Malaceies, Onuzij aduentus. & à Lusitanis, nauium non plus sexdecim numero, Christi maximè fiducia, obuiam Saraceno est itũ: contractoque certamine, quod, propter incredibilem pertinaciam gentis vtriusque, biduum tenuit; multo maxima parte nauiũ amissa denique Onuzius Iauã turpi fuga repetijt. supra octo millia hostium, ea pugna, aut ferro aut igni absumpta dicuntur: cùm è Lusitanis plurimi quidem vulnerati sint, verùm haud amplius triginta ceciderint. Ita multiplici paucis mensibus parta victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Lusitani tulere. Cæterùm, contra vim externam feliciter defensa res, domestico scelere propemodum perijt. Maxel zius erat quidam, è Bengala oriundus. is, cum Lusitanæ arcis custodibus ad Malacam & Alphonso Persona præcipuè regio Quæstore, per summam simulationem armoris & obseruantię, magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc, Bintani regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcem Lusitanam ingentibus promissis induxit, militibus habitu mercatorum occulte summissis, qui in tanta hominum colluuione haud ægre latebãt. Hisce clã ad loca idonea distributis, Maxelizius, per speciem salutandi Quæstoris, vti solebat, in arcè admittitur. A prima salutatione, & mutui sermonis officijs, Personæ, tum fortè meridiandi causa cubanti, cùm se in alterum auertisset latus; repentè Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput imposuit. inde ad distinendas fores aduocandosque suos accurrenti, quamquam in extremo spiritu Persona prosiliens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit: clausoque per vim ostio, cùm custodes ad arma excitasset, in ipso munere tuendæ arcis efflauit animam. Illi, barbaros ad murum subeuntes cum cæde magna repellunt; & Maxelizius intra arcem deprehensus, cùm sese acriter aliquandiu defẽdisset; multis ad extremum ictibus repetitus occubuit. Ita, summo Dei beneficio, & eximia Quæstoris virtute, arx & vrbs retenta; &, quòd ita res postularet, Bintani regulo pax, petenti, postmodũ data. Et ex alia parte, Antonius Abreus, & socij, ad Molucas paulo ãtè ab Albuquercio destinati, inter varios casus atq; pericula, regente Deo, haud exiguũ operæ pretiũ fecère. Ad oppidum Agacinum Iauæ insulæ ventũ est primùm. Inde leucas ad sexaginta in Amboinum insulam delati, quę ad Molucarũ ditionẽ pertinet; positis vtrobique columnis, ad Bandam eiusdem ditionis proecessere: ex qua, quòd principem teneat locum, vicinæ aliquot insulæ de nomi-

nominantur. Hæ, totius orbis terrarum solæ (quod constet) sponte, lautiores in epulas, & medicamenta mortalium, ex vna eademque arbore, macim, & nucem myristicam fundunt. Arbor, ad pyri similitudinem accedit. fructus, mala persica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoque plantæ & herbæ varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor incomparabilis cuiusdam suauitatis existit. Vbi defloruit, maturescens pomum, paulatim è viridi; tum ceruleas luteasque, tum purpureas & igneas transit in maculas, quales in arcu cœlesti cum voluptate miramur: atque eo ipso tempore psittaci & aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem; cùm folia, & fructus, & alites ipsæ varijs colorum picturis in certamen vsque luxurient. Hac amœnitate cùm reliquas insulas, tum in primis Bandam conspici affirmant: quippe, & maritimum habet tractum sylua felicissima viridantem; & ex insula media mons accliuis attollitur: cuius in ipso vertice lucus eodem & frondium vestitu & frugum copia satis amplũ patescit in campum: atque inde splendidi aquarum riui ad subiectam planitiem irrigandam leni murmure defluunt. Insula tota, ad equinæ soleæ speciem, a septentrione in Austrum excurrens, tres non amplius leucas in longitudinem, vnam in latitudinem obtinet. qua sinus introrsum recedit, ibi emporium est Gens æneo colore, fuso capillo robur in membris, in animis feritatem ostentat. viri mercaturam, feminæ agriculturam exercent. Nullum habent Regem. suis institutis ac ritibus viuunt: &, vbi consulto opus est, ad seniorum cætus refertur. In cultu Diuino, illata non ita pridem fabulosa Mahometis dogmata vulgò sectantur Locus ad inuehendas & euehendas merces admodum est opportunus. Igitur Abreus eò delatus, vti è Malacensi victoria omnes eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat; haud ita difficili negotio fœdus amicitiæ hospitijque cum incolis fecit: ac lapideum eius rei monumentum in littore posuit. dein, magna vi frugis pretiosæ coëmpta, Molucis omissis Malacam reuertit: atque inde cũ Andradio Lusitaniam repetẽs, vt apertæ Bandæ nuntium ad Emmanuelẽ ipse perferret: inani spe delusus, in itinere perijt. Longè diuersum habuit exitum nauigatio Francisci Serrani ex eiusdẽ Abrei comitatu. Is, post Bandam relictam, ipso profectionis initio ab socijs fœda tempestate distractus, ad infames & scopulis & latrocinijs Lucopinas insulas vltra Bãdam, allisa oneraria, saluis corporibus armisque in terram euasit, fame sitique, ob solitudinem ac siccitatem loci, vnà cum socijs vtique moriturus; ni, quę res exitio cæteris

teris consueuerat esse, præsentem eis opem diuinitus attulisset. Prædonum erant in proximo stationes, in eiusmodi casus intenta cura excubantium, vt eiectos in littus aduenas improuiso aduentu caperent. ii, conspecto Serrani infortunio, ad prædam alacres piratico nauigio vehebantur, quā vulgo caracoram appellāt. Non latuit scelus magistros & nautas Malacenses, è Serrani turba. quocirca præmonitus ab ijs, vt sibi consuleret; insidias prope littus occulto loco disponit. prædones in terram egressi, dum naufragos venantur, interim exorti ab tergo Lusitani caracoram inuadunt. qua re animaduersa barbari, metu, ne abducto nauigio, in deserta insula destituti perirent; confestim ab latrocinio versi ad obtestationes, culpæ veniam suppliciter petere: ac se, polliceri, si in caracoram accipiantur, duces nostris ad commodum hospitium haud procul inde futuros. Neque abfuit dictis fides. ijs moderantibus cursum, ad Amboinum rursus delati Lusitani, ab incolis Rucutelli emporij admodum benignè tractantur. Erant Rucutellanis veteres inimicitiæ cum finitima ciuitate Veranula insulæ Batochinæ Muaris: ac tum, inter vtrūq; populū exorto certamine, Rucutellani aduenarum maximè ope superiores fuere. cuius rei cùm rumor longè lateq; manasset; ad Molucarū etiā insularū Tidoris atque Ternatis regulos fama peruenit, quorum alteri Almansori, alteri Boleisi erat nomen. A patrijs ritibus paulo antè ad Mahometanicam superstitionem ambo transierant. ac de finibus inter se contendere soliti; cognito Lusitanorum ad Amboinū appulsu, tam inclytæ gentis auxilio contra hostem augeri cupidus vterq; certatim naues ac præsidium ad inuitandos ac deducendos ad se peregrinos dimittunt. Diligentior in eo officio fuit Boleises, celeriter instructis in id ipsū nauibus decem, & custodia mille ferme armatorū imposita, à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano, Tidorenses ab Rucutello irriti rediêre. At Serranus cum socijs magno apud Boleisem in honore habitus: multa de Molucensiū natura, commercijs, moribusque per otium cognouit: neque Emmanuelem modò de rebus ijs accuratè per litteras docuit; verùm etiam, commeantibus deinceps eòdem Lusitanis, non mediocri vel solatio vel adiumento fuit. Sunt autem, quæ communiter Molucæ vocantur, complures numero, subiectæ Æquatori, & à Borea in Austrum vicenis ferme leucis inter se disiunctæ: quarum nulla plus leucas sex ambitu colligit. Hisce plurimæ circumfusæ aliæ sunt: verùm ad Occidentem in sexaginta leuxas tota fronte prætenditur altera Batochina, Mauricam appellant: ita naturæ muneribus Diuina prouidētia distributis, (nempe ad conciliandā

per

per mutuos vsus humanam societatem) vt Moluccæ, cùm ingentis pretij frugem caryophyllon vnæ omnium ferant; reliqua pænè cũcta ad victum & cultum aliunde mutuari cogantur, quarum magnam partem ea, quam dixi, Bathocina suppeditat. Arbor autem caryophylli & stipite & foliis lauro similis est, flore in primis odorato, qui è viridi in rufum immutatus, vbi obduruerit, caryophyllon Arabibus, at Hispanis, quòd capitatus est, clauus appellatur. arbor è decidentibus caryophyllis citra culturam enascitur: annuas fert fruges: quę tamen, propter flagellorum & acrioris decussus injuriam, non nisi altero quoque leguntur anno. solum infrà purum est, arborę in semet omnem attrahente succum: ipse verò fructus, potentiorũ præcipuè mensis ac dapibus expetitus, ab institoribus ingenti lucro & in Asia & in Europa diuenditur. Tellus arida est, & in modum pumicis fistulosa. itaq; non modò cadentes è cœlo imbres momento combibit; sed etiã è montibus manantes absorbet aquas, antequam directo alueo ad mare perueniant. Eadẽ aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua camino Ternatensi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus & arduus. cuius inferiora densis nemoribus vestiuntur; superiora ex incendiis glabra & horrida sunt. in vertice crater, hiatu vasto, in plures circulos circumductos majores minoribus, ad speciem amphiteatri discedit. inde, per æquinoctia maximè, certis flautibus ventis, cum horrisono fremitu flammæ atro mistæ fumo & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes aut ferramenta, quibusdam locis ascẽsus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt. fusco ipsi colore, fluxo capillo, ad bellica studia strenui, cętera mirum in modum inertes & pigri. Medulla quarundam arborum victitant: sagũ vocatur ea lentè purgata, &, testaceis incocta formis, non solùm in quotidiana alimenta, verũ etiam in vsum nautici panis egregiè sufficit. Et ex eiusdem plantæ ramis, artifici manu cõcisis, leuandæ siti, mirifico sapore simul & salubritate cãdidus liquor exsudat, quẽ vulgo tuacam appellant. Ipsas insulas olim desertas, &, qua planities est, mari mersas fuisse, testantur conchilia & arenæ, quæ fodiẽtibus passim occurrunt: atque ob id ipsum ab indigenis incoli negant. Conuenæ sunt è Sinis, Iauis, & aurea Chersoneso, & aliis regionibus: origine dispares, & sono linguæ; cæterũ contumacia, scelere, perfidiáque simillimi: quippe, nec nisi malo coacti rectè facere norunt; & non ferro solùm & aperta vi, sed calumniis fraudibusq; & veneno grassantur. Neque Molucensium tantùm id ingenium est, cæteræ quoque eius tractus insulæ eadem infamia ferme la-

mè laborant. Eæ ergo, ad quem dixi modum, cùm antea Græcis ac Latinis prorsus ignotæ fuissent, nostris hominibus denique patuere. Dum explorantur, Albuquercius interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam expeditionem rursus animum adjecit. eóque consilio ad Goæ custodiam, præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Mascarenia præfecto reliquit. Benestarini præsidio Rhotericum Pereriam, oræ maritimæ cũ sex biremibus Ioãnem Machiadum præposuit. ipse, viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingentis, Indis verò circiter mille ab Goa profectus, malacia diu remorante, ad Socotoram aquandi causa primùm, dein Adenum incolumi classe trajecit. Vrbs est præclara ad aspectum, ædificiisq; & incolis admodum frequens, non soli natura, (quippe inuectis omnibus vtitur) sed loci opportunitate, vt supra dictum est, in eam celebritatem adducta. omni ferè ex parte ad pæninsulæ modum alluitur mari. quà continenti annectitur, præruptus imminet mõs: mœnibus præterea & propugnaculis egregiè cincta est. attamen Albuquercius, repente jactis in portu anchoris, magnam trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit nautæ & institores ex onerariis in vrbem extemplo confugere. Amirianus oppido præerat, Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis, & à religione Christiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquercio, non vulgari solertia vir, blandis verbis muneribusque spem deditionis faciẽdo, rẽ distulit, dum è propinquo milites euocaret. ij cùm celeriter conuenissent, ignarus eius rei Albuquercius, experiundi causa in oppidum ad nauicularios mittit, qui eos metu deposito ad naues redire jubeat. illi verò negare se redituros, aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crudelitati & auaritiæ permissuros. Simul Amirianus per internuntios cum Albuquercio expostulat, quòd imperium vsurpet in aliena terra: & super tali re cum inquilinis & aduenis potiùs quam cum legitimo magistratu, penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agendum existimet. ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defensoribus vrbem nudare conetur. Eo nuntio sat patefacta Amiriani consilia, & Albuquercius vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit, vt hostem ancipiti distineret prœlio, partem copiarum in ipso littore exposuit, partim ad Isthmum, quæ à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Saracenis acerrimè repugnatum est. & cùm scalis diffractis pauci Lusitani, qui iam in muros euaserant, cæderentur, & frequentes apparerent in oppido armati pedites equitesque; Albuquercius jactis ad pinnas funibus, per quos

nostri

nostri sese demitterent; receptui cani iussit: omissaq; oppugnatione vrbis, & natura, & opere, & valido præsidio munitissimæ, Mahometanas naues in portu ferme triginta succendit. inde sublatis anchoris, dum Lnianum inuehitur sinũ, cum extremo salutis discrimine in syrtes impactus est. Saluti fuit, imploratũ Beatæ Virginis auxilium: cui deinde, ad perpetuam beneficij tãti memoriã, in vrbe Goa templum exstruxit: & inde, Sanctæ MARIÆ Vada, Luianæ syrti nomen impositum. Ex eo periculo ereptus, ad Camaranum insulam intra fauces Erythręas cũ vniuersa classe prouehitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis, metu diffugerant. Locus haud inamœnus est, perennibus aquis & pecorum armentis abundat. ad hæc, ingentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuisse testantur. Albuquercius in explorandis circà regionibus & maris eius natura noscenda hyemem posuit, quo tempore duo in primis admiranda euenère. Ad solem occidẽtem, qua Regis Abassinorum imperiũ est, purpureæ Crucis in cælo signum præfulgens aliquandiu apparuit. quo viso Lusitani omnes venerabundi procubuere: & Albuquercius, vt erat eximia pietate, sublatis ad eam manibus, clara voce fusus in preces: O Crux, inquit, nostræ redemptionis argumentum, ô signum Christianæ victoriæ, ô decorata pretiosissimo sanguine Domini IESV, ô Diuina arbor, cuius vitali fructu, letalis quondam plantæ repensus est fructus: in te, te inquam, spes nostras omnes habemus repositas: te profitemur, agnoscimus, adoramus; ac suppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præsidio sis. Ab ea precatione obortæ omnibus lacrymæ: & index fidei ac religionis clamor ad astra sublatus tum cõsono clangore hinc inde tuba cõcrepuit, & omnia tormenta displosa: dein cãdida nubes conditã Crucem sine fine defixis in cœlum oculis Lusitanorum eripuit. Neque Albuquercius prætermisit, quominus rem sicuti acciderat, testatò conscriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempore mitteret. Per eosdem dies, vel ex intemperie cœli vel ex insalubrium ciborum succo, atrox morbus naualem turbam inuasit. vulgò inter lusum aut quotidiana ministeria repentè exspirabant. In ijs, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorẽ omnibus attulit. noctu quippe infra sentinam pulsus frequentes exaudiri cœpti, quem ad strepitum cùm arrepta scapha vigiles descendissent; implexum carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendunt. scilicet pilus cunctis inhorruit. vbi ex pauore collegère sese, res ad nauarchum delata: nec dubium fuit, quin cadauer trãslatum in littus humo contegerent. quo facto, postridie super ipsũ

ſepulcrum rurſus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cunĉti cùm apud ſe cauſam exquirerent; Franciſcus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munere fungebatur, ſagaci coniectura ſuſpicatus eſt, hominem aliquo interdicti vel anathematis vinculo conſtrictum, è vita exceſſiſſe. itaque in terram egreſſus, ſanctiſſimi viri Benedicti Abbatis exemplo, è Pôtificia formula conceptis verbis, animum demortui ritè expiauit, eique veniam à Deo precatus eſt. Mirum dictu, ab eo myſterio reddita mortuo pax, & vaga oſſa tandem in ſuo tumulo quieuere. Inde, tranſacta iam hyeme, Albuquercius retro ad inſulam Melium reuertit. in ipſis faucibus ſita eſt: locuſque extruendæ arci commodiſſimus viſus: ſed quòd maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelſa tãtùm Crucis trophæa ibi defixa, quæ à quattuor paſſuũ millibus conſpici poſſent: & ab eadẽ ſacroſancta Cruce nouũ inſulæ nomen impoſitum. Ex eo loco profecta claſſis, cùm iam tempus reuerſionis inſtaret, aduerſa tempeſtate rurſus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione conſumpti: & quę prima ſeſe dedit occaſio, in Orientem Albuquercius iter intendit. ab Adeno Diũ acceſſit primùm: ibi ab Iazio perhonorificè acceptus, commercij procuratorem conſenſu reliquit. Ab Dio Ciaulum vẽtum eſt; & exactum à Nizamaluco tributum. Ac nulla admodum memorabili re geſta, Mahometanis tantùm ſex nauibus apprime opulentis ex itinere captis, Albuquercius ad Goam denique ſaluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, poſt factam cum Luſitano pacem, emoritur. Regnum excepit ſororis filius Naubeadarinus, qui ſuopte ingenio noſtris enixè fauerat ſemper; auctorque auunculo fuerat Luſitanos omni officio demerendi. itaque ipſo ſtatim initio imperij non modo pacem firmauit; ſed etiam ſtipendiarium ſe fieri voluit Luſitani Regis, certo vectigali ſponte inſtituto, quod in ſingulos annos Emmanueli perſolueret. ac ſimul, arci ad Calecutum exſtruendæ magna eiuſdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibita diligentia, breui ſurrexit: impoſitóque præſidio commercium cum Luſitanis fremente Saraceno renouatum eſt. Aegrè id paſſi veteres quoque ſocij, Cocinenſis & Cananorius; veriti ne per eam ſocietatem negotiatio Calecutum vniuerſa tranſiret. quos tamen Albuquercius adijt, & multis rationibus lenitum vtrumque, operam dedit vt ab ſtudio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici ſtatu rerum Orientis, Emmanuel, decretis Luſitania tota ſupplicationibus, gratias Diuinæ Bonitati agendas diligenter curabat. ac per id ipſum ferè tempus Iulio II. Pont. Max. vita functo, Leo X. magna omnium

omnium approbatione successit. huic Pontificatum ineunti Emmanuel per legatos non obsequium modò, more maiorum ritè deferendum, sed etiam Indicas opes religionis causa libandas existimauit. Princeps legationis fuit Tristanus Acunia, qui, vt suprà demonstratum est, res præclaras in India gesserat. Munera fuêre, complures ingentis pretij gemmæ, & Pontificalia vestimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Christi & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atque lapillis admirabili splendore contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sacrario visum affirmant. Accessit è Perside animal, priscis Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitum, panthera tremendæ pernicitatis, magnificè instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutum in syluestres feras inuolare iampridem assueta. Conspiciebatur etiam, cum Indo rectore militibusque, turritus elephas, aureo strato, cùm alia egregiè doctus, tum verò ad certa symbola principem flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam proboscide ingentem aquæ vim, repentè in spectatores effundere. Neque ita multo pòst, rhinoceros quoque, non visum in Italia multis iam seculis animal, Romam deuehebatur; vt cum elephanto commissus (quicum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificentiæ spectaculum populo Romano repræsentaret. Sed qui ab vltimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligusticæ demum oræ scopulos facto naufragio, cùm impeditus catenis enare nequisset, exoptata plebem vrbanam oblectatione priuauit. Ea munera, cùm ipsa per se tum verò propter illustrem eximiæ cuiusdã pietatis & obseruantiæ significationem, summo Pontifici & patribus mirè grata accidere. Inter hæc annus iã se circumegerat: cumque in omniũ ore ac sermone Lusitanica religio & egregia belli facinora versarentur; Abassini quoq; legati ex India in Lusitaniã deuehũtur. ij, quòd cõtra Albuquercij præscriptum malè accepti à nauarchis in itinere fuerant; nauarchos illico Emmanuel in vincla coniecit; nec nisi Matthæi precibus fatigatus absoluit. ipsis verò legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus primùm frequenter obuiam itum est; ædesque magnificæ ad diuersandum attributæ. dein Petro Vasæo Igæditano episcopo, & Martino Villanouano Comiti negotium datum, vt eos quàm honestissimo comitatu in regiam vsque deducerent. intromissis, Emmanuel è solio comiter in amplexum occurrit. post salutationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ & dona prolata. Ea dona fuêre primùm aurea quinque numisma-

mismata Abassinis inscripta notis, quæ octonos ferme scutatos pẽderent singula. dein pyxis auro solida, fidelibus claustris adseruans Crucis adorandæ fragmentum, de quo supradocuimus, Abassinis Regibus è Hierosolyma ipsa transmissum. Eam verò pyxidẽ Emmanuel nixus genibus, & præ gaudio lacrymabundus accepit, immortales Deo gratias agens, quòd e tã remotis ab Europa regionibus, ab Rege tã inclyto, per legatos compellari se beariq; insuper tam salutari ac pretioso munere voluisset. Post hæc, Helenę, ac Dauidis recitatę per idoneos interpretes litterę, tum Arabico tum Persico sermone conscriptę, quarum erat summa: si vrgere bello maritimo Saracenos & cęteros nominis Christiani hostes Emmanuel pergeret, terrestres Abassinorũ copias, quandoquidẽ re nauali parum admodum valerent, & cõmeatus quant.euis classi non defuturos: ac Lusitanum hortabantur, gloriosis adeò cęptis fidenter insisteret: postremò, si ad hospitij vinculũ, affinitatis quoque iura vellet adiungere, filiorũ nuptias ac filiarũ cum regiis dotibus offerebant. Ad ea, pari benignitate ab Emmanuele responsum est: ac multa deinde ex legatis de Abassinorũ ingenio, institutis, ac ritibus quæsita per otium. quæ à pluribus postea fusè ac disertè perscripta, inculcari à nobis hoc loco necesse non est. Dum in Europa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendisque dat operã; interim in vlteriore India ab Lusitanis non Malacense modò stabilitum imperium; sed sociis quoque Regibus latum opportunè subsidium est. Rhotericus Patalinus (vti suprà docuimus) pręfectus erat Malacæ. in eius locum è Cocino cum nauibus aliquot missus Georgius Albuquercius, cum ad Somatram deuenisset; domestico implicitum bello Regẽ Pacenum offendit. Factiosus quidã è popularibus coacta manu erat in armis: atque is quo maiorẽ ciebat tumultũ, eo lætior fuit Regi nostrorum aduentus; eiq; dubiis in rebus non inanẽ fiduciam præbuit. siquidẽ post minuta aliquot prælia cùm ad summam vniuersi certaminis ventum esset, Georgius cum suis primam sibi depoposcit aciem. Neq; cõmissa pugna subsidiis opus fuit. studio laudis incensi Lusitani tanto ardore sese in hostem intulère, vt primo impetu pulsos loco rebelles, magna cæde, maiore cum trepidatione in fugam auerterint. Quo facto, Georgius, & amicum Regẽ præsenti periculo ereptũ, arctiùs Emmanueli deuinxit, & ipse nouo decore genti Lusitanæ parto, victor Malacam processit. in ea vrbe, Prætorio munere aduersa fama fungebatur is, de quo demonstratum est, Ninachetus indigena: multis magnisque in Lusitanos officijs eum gradum ab Albuquercio Imperatore promeritus. Eundem fortè honorem,

acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynasta Căparis adamarat: præclarum sibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacensi emporio tot tamque varijs nationibus è superiore loco ius dicere. huic Albuquercius gratificare cùm admodum cuperet; eàm tamen distulerat rem, verecundia prohibitus coràm super tali negotio Ninachetum alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perque veneficia ac scelera præturam exercenti)repetè magistratum abrogare. Sed quod præsens non erat ausus, absens postmodū non omisit. Proficiscenti Malacam Georgio, in cæteris mandatis illud etiam dedit, Prætori Ninacheto Abdalam sine mora sufficeret, perductumque Malacam, in eo tribunali quàm honestissimè collocaret. Ille, quàm difficili ac periculoso loco Camparana res esset, ignarus, Georgiū Botellium cum nauibus non amplius tribus, inscio Ninacheto, ad Abdalam aduehēdum proficisci iubet. Cæterùm Linguæ Rex, qui Regis Bintani filium habebat in matrimonio, tū maximè terra marique circūsessum Abdalam premebat, id vbi Lusitanis nauarchis in itinere cognitū est, confestim a Malaca subsidiū per litteras & nuntios euocāt. Missi à præfecto Lusitani bellatores egregij centū, Malacenses ferme septingēti. Cūm iis copijs Botellius initio, Căparani ęstuarij fauces audacter inuectus; mox retro flexit iter, propterea quòd æstuarium ad instar fluminis longum & angustum, depresso alueo, marginatis vtrinque ripis, non sine causa metū afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto supernè iaculis ac telis obruerēt. igitur eo periculo animaduerso, portus aditū custodire, & mare commeatibus infestū reddere statuit: vt hostem vel extra munitiones eliceret ad pugnam, vel victoria pænè iam parta inuitū ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorū consilio, quòd multitudine militum abundaret, in apertum prouchi ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus, ipse cum sex armatorum millibus, actuarijs octoginta, quas vocant Lanciaras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classem præibat ipse cum naui maioris formæ, crassioribus munita pluteis, & machinis varij generis: ac præter naualem turbā, propugnatoribus ferme ducentis. in eam conspectam Botellius hortatus ad pugnam suos, extemplo vim iaculorum tormentis emisit, adeò peritè libratis, vt remiges ad transtra complures vno ictu discerpserint: quo metu perterriti, qui in eo latere curabant; nautæ; partim in mare sese precipitāt, partim infra falmos occulto loco se cōdunt. ita, ministerio destituta nauis, in obliquum intorta vorticibus, adeò tenaciter ad vtramq; fluminis ripam inhæsit, vt

nouit;ipſoſmet qui exegerát, ex improuiſo adoriri conſtituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris verò formæ iuncos circiter ſexaginta, rebus omnibus ad bellum inſtructos. Non latuit Malaceies, Onuzij aduentus. & à Luſitanis, nauium non plus ſexdecim numero, Chriſti maximè fiducia, obuiam Saraceno eſt itũ: contractoque certamine, quod, propter incredibilem pertinaciam gentis vtriuſque, biduum tenuit; multo maxima parte nauiũ amiſſa denique Onuzius Iauã turpi fuga repetijt. ſupra octo millia hoſtium, ea pugna, aut ferro aut igni abſumpta dicuntur: cùm è Luſitanis plurimi quidem vulnerati ſint, verùm haud amplius triginta ceciderint. Ita multiplici paucis menſibus parta victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Luſitani tulere. Cæterùm, contra vim externam feliciter defenſa res, domeſtico ſcelere propemodum perijt. Maxelzius erat quidam, è Bengala oriundus. is, cum Luſitanæ arcis cuſtodibus ad Malacam & Alphonſo Perſona præcipuè regio Quæſtore, per ſummam ſimulationem armoris & obſeruantię, magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc, Bintani regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcem Luſitanam ingentibus promiſſis induxit, militibus habitu mercatorum occulte ſummiſſis, qui in tanta hominum colluuione haud ægre latebãt. Hiſce clã ad loca idonea diſtributis, Maxelizius, per ſpeciem ſalutandi Quæſtoris, vti ſolebat, in arcẽ admittitur. A prima ſalutatione, & mutui ſermonis officijs, Perſonæ, tum fortè meridiandi cauſa cubanti, cùm ſe in alterum auertiſſet latus; repentè Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput impoſuit. inde ad diſtinendas fores aduocandoſque ſuos accurrenti, quamquam in extremo ſpiritu Perſona proſiliens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit: clauſoque per vim oſtio, cùm cuſtodes ad arma excitaſſet, in ipſo munere tuendæ arcis efflauit animam. Illi, barbaros ad murum ſubeuntes cum cæde magna repellunt; & Maxelizius intra arcem deprehenſus, cùm ſeſe acriter aliquandiu defẽdiſſet; multis ad extremum ictibus repetitus occubuit. Ita, ſummo Dei beneficio, & eximia Quæſtoris virtute, arx & vrbs retenta; &, quòd ita res poſtularet, Bintani regulo pax, petenti, poſtmodũ data. Et ex alia parte, Antonius Abreus, & ſocij, ad Molucas paulo ãtè ab Albuquercio deſtinati, inter varios caſus atq; pericula, regente Deo, haud exiguũ operæ pretiũ fecère. Ad oppidum Agacinum Iauæ inſulæ ventũ eſt primùm. Inde leucas ad ſexaginta in Amboinum inſulam delati, quę ad Molucarũ ditionẽ pertinet; poſitis vtrobique columnis, ad Bandam eiuſdem ditionis proceſſere: ex qua, quòd principem teneat locum, vicinæ aliquot inſulæ denomi-

nominantur. Hæ, totius orbis terrarum solæ (quod constet) sponte, lautiores in epulas, & medicamēta mortalium, ex vna eademque arbore, macim, & nucem myristicam fundunt. Arbor, ad pyri similitudinem accedit. fructus, mala persica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoque plantæ & herbæ varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor incomparabilis cuiusdam suauitatis exiſtit. Vbi defloruit, maturescens pomum, paulatim è viridi, tum ceruleas luteasque, tum purpureas & igneas transit in maculas, quales in arcu cœlesti cum voluptate miramur: atque eo ipso tempore psittaci & aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem; cùm folia, & fructus, & alites ipsæ varijs colorum picturis in certamen vsque luxurient. Hac amœnitate cùm reliquas insulas, tum in primis Bandam conspici affirmant: quippe, & maritimum habet tractum sylua felicissima viridantem; & ex insula media mons accliuis attollitur: cuius in ipso vertice lucus eodem & frondium vestitu & frugum copia satis amplū patescit in campum: atque inde splendidi aquarum riui ad subiectam planitiem irrigandam leni murmure defluunt. Insula tota, ad equinæ soleæ speciem, a septentrione in Austrum excurrens, tres non amplius leucas in longitudinem, vnam in latitudinem obtinet. qua sinus introrsum recedit, ibi emporium est Gens æneo colore, fuso capillo robur in membris, in animis feritatem ostentat. viri mercaturam, feminæ agriculturam exercent. Nullum habent Regem. suis institutis ac ritibus viuunt: &, vbi consulto opus est, ad seniorum cætus refertur. In cultu Diuino, illata non ita pridem fabulosa Mahometis dogmata vulgò sectantur Locus ad inuehendas & euehendas merces admodum est opportunus. Igitur Abreus eò delatus, vti è Malacensi victoria omnes eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat; haud ita difficili negotio fœdus amicitiæ hospitijque cum incolis fecit: ac lapideum eius rei monumentum in littore posuit. dein, magna vi frugis pretiosæ coëmpta, Molucis omissis Malacam reuertit: atque inde cu Andradio Lusitaniam repetēs, vt apertæ Bandæ nuntium ad Emmanuelē ipse perferret: inani spe delusus, in itinere perijt. Longè diuersum habuit exitum nauigatio Francisci Serrani ex eiusdē Abrei comitatu. Is, post Bandam relictam, ipso profectionis initio ab socijs fœda tempestate distractus, ad infames & scopulis & latrocinijs Lucopinas insulas vltra Bādam, allisa oneraria, saluis corporibus armisque in terram euasit, fame sitique, ob solitudinem ac siccitatem loci, vnà cum socijs vtique moriturus, ni, quę res exitio cæ-

teris

teris consueuerat esse, præsentem eis opem diuinitus attulisset. Prædonum erant in proximo stationes, in eiusmodi casus intenta cura excubantium, vt eiectos in littus aduenas improuiso aduentu caperent. ii, conspecto Serrani infortunio, ad prædam alacres piratico nauigio vehebantur, quã vulgo caracoram appellãt. Non latuit scelus magistros & nautas Malacenses, è Serrani turba. quocirca præmonitus ab ijs, vt sibi consuleret; insidias prope littus occulto loco disponit. prædones in terram egressi, dum naufragos venantur, interim exorti ab tergo Lusitani caracoram inuadunt. qua re animaduersa barbari, metu, ne abducto nauigio, in deserta insula destituti perirent; confestim ab latrocinio versi ad obtestationes, culpæ veniam suppliciter petere: ac se, polliceri, si in caracoram accipiantur, duces nostris ad commodum hospitium haud procul inde futuros. Neque abfuit dictis fides. ijs moderantibus cursum, ad Amboinum rursus delati Lusitani, ab incolis Rucutelli emporij admodum benignè tractantur. Erant Rucutellanis veteres inimicitiæ cum finitima ciuitate Veranula insulæ Batochinæ Muaris: ac tum, inter vtrũq; populũ exorto certamine, Rucutellani aduenarum maximè ope superiores fuêre. cuius rei cùm rumor longè lateq; manasset; ad Molucarũ etiã insularũ Tidoris atque Ternatis regulos fama peruenit, quorum alteri Almansori, alteri Boleifi erat nomen. A patrijs ritibus paulo antè ad Mahometanicam superstitionem ambo transierant. ac de finibus inter se contendere soliti; cognito Lusitanorum ad Amboinũ appulsu, tam inclytæ gentis auxilio contra hostem augeri cupidus vterq; certatim naues ac præsidium ad inuitandos ac deducendos ad se peregrinos dimittunt. Diligentior in eo officio fuit Boleifes, celeriter instructis in id ipsũ nauibus decem, & custodia mille ferme armatorũ imposita, à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano, Tidorenses ab Rucutello irriti rediêre. At Serranus cum socijs magno apud Boleifem in honore habitus: multa de Molucensiũ natura, commercijs, moribusque per otium cognouit: neque Emmanuelem modò de rebus ijs accuratè per litteras docuit; verùm etiam, commeantibus deinceps eòdem Lusitanis, non mediocri vel solatio vel adiumento fuit. Sunt autem, quæ communiter Molucæ vocantur, complures numero, subiectæ Æquatori, & à Borea in Austrum vicenis ferme leucis inter se disiunctæ: quarum nulla plus leucas sex ambitu colligit. Hisce plurimæ circumfusæ aliæ sunt: verùm ad Occidentem in sexaginta leuxas tota fronte prætenditur altera Batochina, Mauricam appellant: ita naturæ muneribus Diuina prouidẽtia distributis, (nempe ad conciliandã

per

per mutuos vsus humanam societatem) vt Molucæ, cùm ingentis pretij frugem caryophyllon vnæ omnium ferant;reliqua pænè cũcta ad victum & cultum aliunde mutuari cogantur, quarum magnam partem ea,quam dixi,Bathocina suppeditat. Arbor autem caryophylli & stipite & foliis lauro similis est,flore in primis odorato,qui è viridi in rufum immutatus,vbi obduruerit, caryophyllon Arabibus, at Hispanis, quòd capitatus est, clauus appellatur. arbor è decidentibus caryophyllis citra culturam enascitur: annuas ferr fruges:quę tamen,propter flagellorum& acrioris decussus injuriam,non nisi altero quoque leguntur anno. solum infrà purum est,arborę in semet omnem attrahente succum: ipse verò fructus,potentiorũ præcipuè mensis ac dapibus expetitus,ab institoribus ingenti lucro & in Asia & in Europa diuenditur. Tellus arida est,& in modum pumicis fistulosa.itaq; non modò cadentes è cœlo imbres momento combibit;sed etiã è montibus manantes absorbet aquas,antequam directo alueo ad mare perueniant. Eadẽ aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua camino Ternatensi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus & arduus.cuius inferiora densis nemoribus vestiuntur; superiora ex incendiis glabra & horrida sunt. in vertice crater, hiatu vasto, in plures circulos circumductos majores minoribus,ad speciem amphiteatri discedit. inde,per æquinoctia maximè, certis flantibus ventis,cum horrisono fremitu flammæ atro mistæ fumo & fauillis erumpunt,& omnia latè loca cineribus complent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes aut ferramenta, quibusdam locis ascẽsus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt.fusco ipsi colore,fluxo capillo,ad bellica studia strenui,cętera mirum in modum inertes & pigri.Medulla quarundam arborum victitant:sagũ vocatur ea lentè purgata,&, testaceis incocta formis, non solùm in quotidiana alimenta, verũ etiam in vsum nautici panis egregiè sufficit.Et ex eiusdem plantæ ramis,artifici manu cõcisis,leuandæ siti,mirifico sapore simul & salubritate cãdidus liquor exsudat,quẽ vulgo tuacam appellant. Ipsas insulas olim desertas,&,qua planities est,mari mersas fuisse,testantur conchilia & arenæ, quæ fodiẽtibus passim occurrunt: atque ob id ipsum ab indigenis incoli negant.Conuenæ sunt è Sinis, Iauis, & aurea Chersoneso,& aliis regionibus:origine dispares,& sono linguæ;cæterũ contumacia,scelere,perfidiáquesimillimi:quippe,nec nisi malo coacti rectè facere norunt;& non ferro solùm & aperta vi, sed calumniis fraudibũsq; & veneno grassantur. Neque Molucensium tantùm id ingenium est, cæteræ quoque eius tractus insulæ eadem infamia ferme la-

mè laborant. Eæ ergo, ad quem dixi modum, cùm antea Græcis ac Latinis prorsus ignotæ fuissent, nostris hominibus denique patuére. Dum explorantur, Albuquercius interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam expeditionem rursus animum adjecit. eóque consilio ad Goæ custodiam, præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Mascarenia præfecto reliquit. Benestarini præsidio Rhotericum Pereriam, oræ maritimæ cũ sex biremibus Ioãnem Machiadum præposuit. ipse, viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingentis, Indis verò circiter mille ab Goa profectus, malacia diu remorante, ad Socotoram aquandi causa primùm, dein Adenum incolumi classe trajecit. Vrbs est præclara ad aspectum, ædificiisq; & incolis admodum frequens, non soli natura, (quippe inuectis omnibus vtitur) sed loci opportunitate, vt supra dictum est, in eam celebritatem adducta. omni ferè ex parte ad pæninsulæ modum alluitur mari. quà continenti annectitur, prę̨ruptus imminet mõs: mœnibus prætereà & propugnaculis egregiè cincta est. attamen Albuquercius, repente jactis in portu anchoris, magnam trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit nautæ & institores ex onetariis in vrbem extemplo confugere. Amirianus oppido pręerat, Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis, & à religione Christiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquercio, non vulgari solertia vir, blandis verbis muneribusque spem deditionis faciẽdo, rẽ distulit, dum è propinquo milites euocaret. ij cùm celeriter conuenissent, ignarus eius rei Albuquercius, experiundi causa in oppidum ad nauicularios mittit, qui eos metu deposito ad naues redire jubeat. illi verò negare se redituros, aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crudelitati & auaritiæ permissuros. Simul Amirianus per internuntios cum Albuquercio expostulat, quòd imperium vsurpet in aliena terra: & super tali re cum inquilinis & aduenis potiùs quam cum legitimo magistratu, penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agendum existimet. ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defensoribus vrbem nudare conetur. Eo nuntio sat patefacta Amiriani consilia, & Albuquercius vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit, vt hostem ancipiti distineret prœlio, partem copiarum in ipso littore exposuit, partim ad Isthmum, quà à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Saracenis acerrimè repugnatum est. & cùm scalis diffractis pauci Lusitani, qui iam in muros euaserant, cæderentur, & frequentes apparerent in oppido armati pedites equitesque; Albuquercius jactis ad pinnas funibus, per quos

nostri

nostri sese demitterent; receptui cani iussit: omissaq; oppugnatione vrbis, & natura, & opere, & valido præsidio munitissimæ, Mahometanas naues in portu ferme triginta succendit. inde sublatis anchoris, dum Luianum inuehitur sinũ, cum extremo salutis discrimine in syrtes impactus est. Saluti fuit, imploratũ Beatæ Virginis auxilium: cui deinde, ad perpetuam beneficij tãti memoriã, in vrbe Goa templum exstruxit: & inde, Sanctæ MARIÆ Vada, Luianæ syrti nomen impositum. Ex eo periculo ereptus, ad Camaranum insulam intra fauces Erythręas cũ vniuersa classe prouehitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis, metu diffugerant. Locus haud inamœnus est, perennibus aquis & pecorum armentis abundat. ad hæc, ingentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuisse restantur. Albuquercius in explorandis circa regionibus & maris eius natura noscenda hyemem posuit. quo tempore duo in primis admiranda euenēre. Ad solem occidẽtem, qua Regis Abassinorum imperiũ est, purpureæ Crucis in cælo signum præfulgens aliquandiu apparuit. quoviso Lusitani omnes venerabundi procubuere: & Albuquercius, vt erat eximia pietate, sublatis ad eam manibus, clara voce fusus in preces: O Crux, inquit, nostræ redemptionis argumentum, ô signum Christianæ victoriæ, ô decorata pretiosissimo sanguine Domini IESV, ô Diuina arbor, cuius vitali fructu, letalis quondam plantæ repensus est fructus: in te, te inquam, spes nostras omnes habemus repositas: te profitemur, agnoscimus, adoramus; ac suppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præsidio sis. Ab ea precatione obortæ omnibus lacrymæ: & index fidei ac religionis clamor ad astra sublatus tum cõsono clangore hinc inde tuba cõcrepuit, & omnia tormenta displosa: dein cãdida nubes conditã Crucem sine fine defixis in cœlum oculis Lusitanorum eripuit. Neque Albuquercius prætermisit, quominus rem sicuti acciderat, testatò conscriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempore mitteret. Per eosdem dies, vel ex intemperie cœli vel ex insalubrium ciborum succo, atrox morbus naualem turbam inuasit. vulgò inter lusum aut quotidiana ministeria repentè exspirabant. In ijs, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorẽ omnibus attulit. noctu quippe infra sentinam pulsus frequentes exaudiri cœpti, quem ad strepitum cùm arrepta scapha vigiles descendissent; implexum carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendunt. scilicet pilus cunctis inhorruit. vbi ex pauore collegēre sese, res ad nauarchum delata: nec dubium fuit, quin cadauer trãslatum in littus humo contegerent. quo facto, postridie super ipsũ
K sepul-

sepulcrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cunctí cùm apud se causam exquirerent; Franciscus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munere fungebatur, sagaci coniectura suspicatus est, hominem aliquo interdicti vel anathematis vinculo constrictum, è vita excessisse. itaque in terram egressus, sanctissimi viri Benedicti Abbatis exemplo, è Põtificia formula conceptis verbis, animum demortui ritè expiauit, eique veniam à Deo precatus est. Mirum dictu, ab eo mysterio reddita mortuo pax, & vaga ossa tandem in suo tumulo quieuère. Inde, transacta iam hyeme, Albuquercius tetro ad insulam Melium reuertit. in ipsis faucibus sita est: locusque exstruendæ arci commodissimus visus: sed quòd maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelsa tãtùm Crucis trophæa ibi defixa, quæ à quattuor passuũ millibus conspici possent: & ab eadẽ sacrosancta Cruce nouũ insulæ nomen impositum. Ex eo loco profecta classis, cùm iam tempus reuersionis instaret, aduersa tempestate rursus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione consumpti: & quę prima sese dedit occasio, in Orientèm Albuquercius iter intendit. ab Adeno Diũ accessit primùm: ibi ab Iazio perhonorificè acceptus, commercij procuratorem consensu reliquit. Ab Dio Ciaulum vẽtum est; & exactum à Nizamaluco tributum. Ac nulla admodum memorabili re gesta, Mahometanis tantùm sex nauibus apprime opulentis ex itinere captis, Albuquercius ad Goam denique saluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamotinus, post factam cum Lusitano pacem, emoritur. Regnum excepit sororis filius Naubeadarinus, qui suopte ingenio nostris enixè fauerat semper; auctorque auunculo fuerat Lusitanos omni officio demerendi. itaque ipso statim initio imperij non modo pacem firmauit; sed etiam stipendiarium se fieri voluit Lusitani Regis, certo vectigali sponte instituto, quod in singulos annos Emmanueli persolueret. ac simul, arci ad Calecutum exstruendæ magna eiusdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibita diligentia, breui surrexit: impositóque præsidio commercium cum Lusitanis fremente Saraceno renouatum est. Aegrè id passi veteres quoque socij, Cocinensis & Cananorius; veriti ne per eam societatem negotiatio Calecutum vniuersa transiret. quos tamen Albuquercius adijt, & multis rationibus lenitum vtrumque, operam dedit vt ab studio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici statu rerum Orientis, Emmanuel, decretis Lusitania tota supplicationibus, gratias Diuinæ Bonitati agendas diligenter curabat. ac per id ipsum ferè tempus Iulio II. Pont. Max. vita functo, Leo X. magna omnium

omnium approbatione succeſſit. huic Pontificatum ineunti Emmanuel per legatos non obſequium modò, more maiorum ritè deferendum, ſed etiam Indicas opes religionis cauſa libandas exiſtimauit. Princeps legationis fuit Triſtanus Acunſa, qui, vt ſuprà demonſtratum eſt, res præclaras in India geſſerat. Munera fuêre, complures ingentis pretij gemmæ, & Pontificalia veſtimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Chriſti & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atque lapillis admirabili ſplendore contexta: quorum, qui in eiuſmodi rebus intelligunt, ſimile nihil in Vaticano ſacrario viſum affirmant. Acceſſit è Perſide animal, priſcis Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitum, panthera tremendæ pernicitatis, magnificè inſtrati equi clunibus inſidens, ad equitis nutum in ſylueſtres feras inuolare iampridem aſſueta. Conſpiciebatur etiam, cum Indo rectore militibuſque, turritus elephas, aureo ſtrato, cùm alia egregiè doctus, tum verò ad certa ſymbola principem flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & hauſtam proboſcide ingentem aquæ vim, repentè in ſpectatores effundere. Neque ita multo pòſt, rhinoceros quoque, non viſum in Italia multis iam ſeculis animal, Romam deuehebatur; vt cum elephanto commiſſus (quicum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificentiæ ſpectaculum populo Romano repræſentaret. Sed qui ab vltimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat, ad Liguſticæ demum oræ ſcopulos facto naufragio, cùm impeditus catenis enare nequiſſet, exoptata plebem vrbanam oblectatione priuauit. Ea munera, cùm ipſa per ſe tum verò propter illuſtrem eximiæ cuiuſdā pietatis & obſeruantiæ ſignificationem, ſummo Pontifici & patribus mirè grata accidere. Inter hæc annus iā ſe circumegerat: cumque in omniū ore ac ſermone Luſitanica religio & egregia belli facinora verſarentur; Abaſſini quoq; legati ex India in Luſitaniā deuehūtur. ij, quòd cōtra Albuquercij præſcriptum malè accepti à nauarchis in itinere fuerant; nauarchos illico Emmanuel in vincla coniecit; nec niſi Matthæi precibus fatigatus abſoluit. ipſis verò legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus primùm frequenter obuiam itum eſt; ædeſque magnificæ ad diuerſandum attributæ. dein Petro Vaſæo Igæditano epiſcopo, & Martino Villanouano Comiti negotium datum, vt eos quàm honeſtiſſimo comitatu in regiam vſque deducerent. intromiſſis, Emmanuel è ſolio comiter in amplexum occurrit. poſt ſalutationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ & dona prolatā. Ea dona fuêre primùm aurea quinque nu-

mismata Abassinis inscripta notis, quæ octonos ferme scutatos pēderent singula. dein pyxis auro solida, fidelibus claustris adseruans Crucis adorandæ fragmentum, de quo supra docuimus, Abassinis Regibus é Hierosolyma ipsa transmissum. Eam verò pyxidē Emmanuel nixus genibus, & præ gaudio lacrymabundus accepit, immortales Deo gratias agens, quòd e tā remotis ab Europa regionibus, ab Rege tā inclyto, per legatos compellari se beariq; insuper tam salutari ac pretioso munere voluisset. Post hæc, Helenę, ac Dauidis recitatę per idoneos interpretes litterę, tum Arabico tum Persico sermone conscriptę, quarum erat summa: si vrgere bello maritimo Saracenos & cęteros nominis Christiani hostes Emmanuel pergeret, terrestres Abassinorū copias, quandoquidē re nauali parum admodum valerent, & cōmeatus quantæuis classi non defuturos: ac Lusitanum hortabantur, gloriosis adeò cęptis fidenter insisteret: postremò, si ad hospitij vinculū, affinitatis quoque iura vellet adiungere, filiorū nuptias ac filiarū cum regiis dotibus offerebant. Ad ea, pari benignitate ab Emmanuele responsum est: ac multa deinde ex legatis de Abassinorū ingenio, institutis, ac ritibus quæsita per otium. quæ à pluribus postea fusè ac disertè perscripta, inculcari à nobis hoc loco necesse non est. Dum in Europa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendisque dat operā; interim in vlteriore India ab Lusitanis non Malacense modò stabilitum imperium; sed sociis quoque Regibus latum opportunè subsidium est. Rhotericus Patalinus (vti suprà docuimus) prǽfectus erat Malacæ. in eius locum è Cocino cum nauibus aliquot missus Georgius Albuquercius, cum ad Somatram deuenisset; domestico implicitum bello Regē Pacenum offendit. Factiosus quidā è popularibus coacta manu erat in armis: atque is quo maiorē ciebat tumultū, eo lætior fuit Regi nostrorum aduentus; eiq; dubiis in rebus non inanē fiduciam præbuit. siquidē post minuta aliquot prælia cùm ad summam vniuersi certaminis ventum esset, Georgius cum suis primam sibi depoposcit aciem. Neq; cōmissa pugna subsidiis opus fuit. studio laudis incensi Lusitani tanto ardore sese in hostem intulêre, vt primo impetu pulsos loco rebelles, magna cæde, maiore cum trepidatione in fugam auerterint. Quo facto, Georgius, & amicum Regē præsenti periculo ereptū, arctiùs Emmanueli deuinxit, & ipse nouo decore genti Lusitanæ parto, victor Malacam processit. in ea vrbe, Prætorio munere aduersa fama fungebatur is, de quo demonstratum est, Ninachetus indigena: multis magnisque in Lusitanos officijs eum gradum ab Albuquercio Imperatore promeritus. Eundem fortè honorem,

acceptus

acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynasta Căparis adamarat: præclarum sibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacensi emporio tot tamque varijs nationibus è superiore loco ius dicere. huic Albuquercius gratificare cùm admodum cuperet; eàm tamen distulerat rem, verecundia prohibitus coràm super tali negotio Ninachetum alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perque veneficia ac scelera præturam exercenti)repetè magistratum abrogare. Sed quod præsens non erat ausus,absens postmodū non omisit. Proficiscenti Malacam Georgio,in cæteris mandatis illud etiam dedit,Prætori Ninacheto Abdalam sine mora sufficeret, perductumque Malacam,in eo tribunali quàm honestissimè collocaret. Ille,quàm difficili ac periculoso loco Camparana res esset,ignarus, Georgiū Botellium cum nauibus non amplius tribus,inscio Ninacheto,ad Abdalam aduehēdum proficisci iubet. Cæterùm Linguæ Rex, qui Regis Bintani filium habebat in matrimonio, tū maximè terra marique circūsessum Abdalam premebat, id vbi Lusitanis nauarchis in itinere cognitū est, confestim a Malaca subsidiū per litteras & nuntios euocāt.Missi à præfecto Lusitani bellatores egregij centū, Malacenses ferme septingēti. Cùm iis copijs Botellius initio,Căparani ęstuarij fauces audacter inuectus;mox retro flexit iter, propterea quòd æstuarium ad instar fluminis longum & angustum, depresso alueo, marginatis vtrinque ripis, non sine causa metū afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto supernè iaculis ac telis obruerēt.igitur eo periculo animaduerso, portus aditū custodire, & mare commeatibus infestū reddere statuit:vt hostem vel extra munitiones eliceret ad pugnam, vel victoria pænè iam parta inuitū ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorū consilio,quòd multitudine militum abundaret, in apertum prouehi ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus,ipse cum sex armatorum millibus,actuarijs octoginta, quas vocant Lanciaras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classem præibat ipse cum naui maioris formæ,crassioribus munita pluteis, & machinis varij generis : ac præter naualem turbā,propugnatoribus ferme ducentis.in eam conspectam Botellius hortatus ad pugnam suos, extemplo vim iaculorum tormentis emisit, adeò peritè libratis , vt remiges ad transtra complures vno ictu discerpserint: quo metu perterriti, qui in eo latere curabant; nautæ;partim in mare sese precipitāt,partim infra salmos occultō loco se cōdunt. ita,ministerio destituta nauis,in obliquum intorta vorticibus,adeò tenaciter ad vtramq; fluminis ripam inhæsit,vt

nouit;ipsosmet qui exegerat, ex improuiso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris verò formæ iuncos circiter sexaginta, rebus omnibus ad bellum instructos. Non latuit Malaceies, Onuzij aduentus. & à Lusitanis, nauium non plus sexdecim numero, Christi maximè fiducia, obuiam Saraceno est itũ: contractoque certamine, quod, propter incredibilem pertinaciam gentis vtriusque, biduum tenuit;multo maxima parte nauiũ amissa denique Onuzius Iauã turpi fuga repetijt. supra octo millia hostium, ea pugna, aut ferro aut igni absumpta dicuntur: cùm è Lusitanis plurimi quidem vulnerati sint, verùm haud amplius triginta ceciderint. Ita multiplici paucis mensibus parta victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Lusitani tulere. Cæterùm, contra vim externam feliciter defensa res, domestico scelere propemodum perijt. Maxelizius erat quidam, è Bengala oriundus. is, cum Lusitanæ arcis custodibus ad Malacam & Alphonso Persona præcipuę regio Quæstore, per summam simulationem armoris & obseruantię, magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc, Bintani regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcem Lusitanam ingentibus promissis induxit, militibus habitu mercatorum occulte summissis, qui in tanta hominum colluuione haud ægre latebãt. Hisce clã ad loca idonea distributis, Maxelizius, per speciem salutandi Quæstoris, vti solebat, in arce admittitur. A prima salutatione, & mutui sermonis officijs, Personæ, tum fortè meridiandi causa cubanti, cùm se in alterum auertisset latus; repentè Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput imposuit. inde ad distinendas fores aduocandosque suos accurrenti, quamquam in extremo spiritu Persona prosiliens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit: clausoque per vim ostio, cùm custodes ad arma excitasset, in ipso munere tuendæ arcis efflauit animam. Illi barbaros ad murum subeuntes cum cæde magna repellunt; & Maxelizius intra arcem deprehensus, cùm sese acriter aliquandiu defẽdisset; multis ad extremum ictibus repetitus occubuit. Ita, summo Dei beneficio, & eximia Quæstoris virtute, arx & vrbs retenta; &, quòd ita res postularet, Bintani regulo pax, petenti, postmodũ data. Et ex alia parte, Antonius Abreus, & socij, ad Molucas paulo ãtè ab Albuquercio destinati, inter varios casus atq; pericula, regente Deo, haud exiguũ operæ pretiũ fecẽre. Ad oppidum Agacinum Iauæ insulæ ventũ est primùm. Inde leucas ad sexaginta in Amboinum insulam delati, quę ad Molucarũ ditionẽ pertinet; positis vtrobique columnis, ad Bandam eiusdem ditionis processere: ex qua, quòd principem teneat locum, vicinæ aliquot insulæ de nomi-

nominantur. Hæ, totius orbis terrarum solæ (quod constet) sponte, lautiores in epulas, & medicamēta mortalium, ex vna eademque arbore, macim, & nucem myristicam fundunt. Arbor, ad pyri similitudinem accedit. fructus, mala persica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoque plantæ & herbæ varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor incomparabilis cuiusdam suauitatis existit. Vbi defloruit, maturescens pomum, paulatim è viridi, tum ceruleas luteasque, tum purpureas & igneas transit in maculas, quales in arcu cœlesti cum voluptate miramur: atque eo ipso tempore psittaci & aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem; cùm folia, & fructus, & alites ipsæ varijs colorum picturis in certamen vsque luxurient. Hac amœnitate cùm reliquas insulas, tum in primis Bandam conspici affirmant: quippe, & maritimum habet tractum sylua felicissima viridantem; & ex insula media mons accliuis attollitur: cuius in ipso vertice lucus eodem & frondium vestitu & frugum copia satis amplū patescit in campum: atque inde splendidi aquarum riui ad subiectam planitiem irrigandam leni murmure defluunt. Insula tota, ad equinæ soleæ speciem, a septentrione in Austrum excurrens, tres non amplius leucas in longitudinem, vnam in latitudinem obtinet. qua sinus introrsum recedit, ibi emporium est. Gens eneo colore, fuso capillo robur in membris, in animis feritatem ostentat. viri mercaturam, feminæ agriculturam exercent. Nullum habent Regem. suis institutis ac ritibus viuunt: &, vbi consulto opus est, ad seniorum cætus refertur. In cultu Diuino, illata non ita pridem fabulosa Mahometis dogmata vulgò sectantur. Locus ad inuehendas & euehendas merces admodum est opportunus. Igitur Abreus eò delatus, vti è Malacensi victoria omnes eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat; haud ita difficili negotio fœdus amicitiæ hospitijque cum incolis fecit: ac lapideum eius rei monumentum in littore posuit. dein, magna vi frugis pretiosæ coëmpta, Molucis omissis Malacam reuertit: atque inde cū Andradio Lusitaniam repetēs, vt apertæ Bandæ nuntium ad Emmanuelē ipse perferret: inani spe delusus, in itinere perijt. Longè diuersum habuit exitum nauigatio Francisci Serrani ex eiusdē Abrei comitatu. Is, post Bandam relictam, ipso profectionis initio ab socijs fœda tempestate distractus, ad infames & scopulis & lattocinijs Lucopinas insulas vltra Bādam, allisa oneraria, saluis corporibus armisque in terram euasit, fame sitique, ob solitudinem ac siccitatem loci, vnà cum socijs vtique moriturus, ni, quę res exitio cæteris

teris consueuerat esse, præsentem eis opem diuinitus attulisset. Prædonum erant in proximo stationes, in eiusmodi casus intenta cura excubantium, vt eiectos in littus aduenas improuiso aduentu caperent. ii, conspecto Serrani infortunio, ad prædam alacres piratico nauigio vehebantur, quā vulgo caracoram appellāt. Non latuit scelus magistros & nautas Malacenses, è Serrani turba. quocirca præmonitus ab ijs, vt sibi consuleret; insidias prope littus occulto loco disponit. prædones in terram egressi, dum naufragos venantur, interim exorti ab tergo Lusitani caracoram inuadunt. qua re animaduersa barbari, metu, ne abducto nauigio, in deserta insula destituti perirent; confestim ab latrocinio versi ad obtestationes, culpæ veniam suppliciter petere: ac se, polliceri, si in caracoram accipiantur, duces nostris ad commodum hospitium haud procul inde futuros. Neque abfuit dictis fides. ijs moderantibus cursum, ad Amboinum rursus delati Lusitani, ab incolis Rucutelli emporij admodum benignè tractantur. Erant Rucutellanis veteres inimicitiæ cum finitima ciuitate Veranula insulæ Batochinæ Muaris: ac tum, inter vtrūq; populū exorto certamine, Rucutellani aduenarum maximè ope superiores fuere. cuius rei cùm rumor longè lateq; manasset; ad Molucarū etiā insularū Tidoris atque Ternatis regulos fama peruenit, quorum alteri Almansori, alteri Boleifi erat nomen. A patrijs ritibus paulo antè ad Mahometanicam superstitionem ambo transierant. ac de finibus inter se contendere soliti; cognito Lusitanorum ad Amboinū appulsu, tam inclytæ gentis auxilio contra hostem augeri cupidus vterq; certatim naues ac præsidium ad inuitandos ac deducendos ad se peregrinos dimittunt. Diligentior in eo officio fuit Boleifes, celeriter instructis in id ipsū nauibus decem, & custodia mille ferme armatorū imposita, à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano, Tidorenses ab Rucutello irriti rediêre. At Serranus cum socijs magno apud Boleifem in honore habitus: multa de Molucensiū natura, commercijs, moribusque per otium cognouit: neque Emmanuelem modò de rebus ijs accuratè per litteras docuit; verùm etiam, commeantibus deinceps eòdem Lusitanis, non mediocri vel solatio vel adiumento fuit. Sunt autem, quæ communiter Molucæ vocantur, complures numero, subiectæ Æquatori, & à Borea in Austrum vicenis ferme leucis inter se disiunctæ: quarum nulla plus leucas sex ambitu colligit. Hisce plurimæ circumfusæ aliæ sunt: verùm ad Occidentem in sexaginta leuxas tota fronte prætenditur altera Batochina, Mauricam appellant: ita naturæ muneribus Diuina prouidētia distributis, (nempe ad conciliandā

per

per mutuos vsus humanam societatem) vt Molucæ, cùm ingentis pretij frugem caryophyllon vnæ omnium ferant; reliqua pænè cũcta ad victum & cultum aliunde mutuari cogantur, quarum magnam partem ea, quam dixi, Bathocina suppeditat. Arbor autem caryophylli & stipite & foliis lauro similis est, flore in primis odorato; qui è viridi in rufum immutatus, vbi obduruerit, caryophyllon Arabibus, at Hispanis, quòd capitatus est, clauus appellatur. arbor è decidentibus caryophyllis citra culturam enascitur: annuas fert fruges: quę tamen, propter flagellorum & acrioris decussus injuriam, non nisi altero quoque leguntur anno. solum infrà purum est, arborę in semet omnem attrahente succum: ipse verò fructus, potentiorũ præcipuè mensis ac dapibus expetitus, ab institoribus ingenti lucro & in Asia & in Europa diuenditur. Tellus arida est, & in modum pumicis fistulosa. itaq; non modò cadentes è cœlo imbres momento combibit; sed etiã è montibus manantes absorbet aquas, antequam directo alueo ad mare perueniant. Eadẽ aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua camino Ternatensi nobilitas Mons in nubes assurgit excelsus & arduus. cuius inferiora densis nemoribus vestiuntur; superiora ex incendiis glabra & horrida sunt. in vertice crater, hiatu vasto, in plures circulos circumductos majores minoribus, ad speciem amphiteatri discedit. inde, per æquinoctia maximè, certis flautibus ventis, cum horrisono fremitu flammæ atro mistæ fumo & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes aut ferramenta, quibusdam locis ascẽsus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt. fusco ipsi colore, fluxo capillo, ad bellica studia strenui, cętera mirum in modum inertes & pigri. Medulla quarundam arborum victitant: sagũ vocatur ea lentè purgata, &, testaceis incocta formis, non solùm in quotidiana alimenta, verũ etiam in vsum nautici panis egregiè sufficit. Et ex eiusdem plantæ ramis, artifici manu cõcisis, leuandæ siti, mirifico sapore simul & salubritate cãdidus liquor exsudat, quẽ vulgo tuacam appellant. Ipsas insulas olim desertas, &, qua planities est, mari mersas fuisse, testantur conchilia & arenæ, quæ fodiẽtibus passim occurrunt: atque ob id ipsum ab indigenis incoli negant. Conuenæ sunt è Sinis, Iauis, & aurea Chersoneso, & aliis regionibus: origine dispares, & sono linguæ; cæterũ contumacia, scelere, perfidiáque simillimi: quippe, nec nisi malo coacti rectè facere norunt; & non ferro solùm & aperta vi, sed calumniis fraudibusq; & veneno grassantur. Neque Molucensium tantùm id ingenium est, cæteræ quoque eius tractus insulæ eadem infamia fer-

me la-

mè laborant. Eæ ergo, ad quem dixi modum, cùm antea Græcis ac Latinis prorsus ignotæ fuissent, nostris hominibus denique patuere. Dum explorantur, Albuquercius interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam expeditionem rursus animum adjecit. eóque consilio ad Goæ custodiam, præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Mascarenia præfecto reliquit. Benestarini præsidio Rhotericum Pereriam, oræ maritimæ cũ sex biremibus Ioãnem Machiadum præposuit. ipse, viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingentis, Indis verò circiter mille ab Goa profectus, malacia diu remorante, ad Socotoram aquandi causa primùm, dein Adenum incolumi classe trajecit. Vrbs est præclara ad aspectum, ædificiisq; & incolis admodum frequens, non soli natura, (quippe inuectis omnibus vtitur) sed loci opportunitate, vt supra dictum est, in eam celebritatem adducta. omni ferè ex parte ad pæninsulæ modum alluitur mari. quà continenti annectitur, præruptus imminet mõs: mœnibus præterea & propugnaculis egregiè cincta est. attamen Albuquercius, repente jactis in portu anchoris, magnam trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit nautæ & institores ex onerariis in vrbem extemplo confugere Amirianus oppidò præerat, Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis, & à religione Christiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquercio, non vulgari solertia vir, blandis verbis muneribusque spem deditionis faciẽdo, rẽ distulit, dum è propinquo milites euocaret. ij cùm celeriter conuenissent, ignarus eius rei Albuquercius, experiundi causa in oppidum ad nauicularios mittit, qui eos metu deposito ad naues redire jubeat. illi verò negare se redituros, aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crudelitati & auaritiæ permissuros. Simul Amirianus per internuntios cum Albuquercio expostulat, quòd imperium vsurpet in aliena terra: & super tali re cum inquilinis & aduenis potiùs quam cum legitimo magistratu, penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agendum existimet. ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defensoribus vrbem nudare conetur. Eo nuntio sat patefacta Amiriani consilia, & Albuquercius vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit, vt hostem ancipiti distineret prœlio, partem copiarum in ipso littore exposuit, partim ad Isthmum, quæ à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Saracenis acerrimè repugnatum est. & cùm scalis diffractis pauci Lusitani, qui iam in muros euaserant, cæderentur, & frequentes apparerent in oppido armati pedites equitesque; Albuquercius jactis ad pinnas funibus, per quos

nostri

noſtri ſeſe demitterent;receptui cani iuſſit: omiſſaq; oppugnatione vrbis,& natura,& opere,& valido præſidio munitiſſimæ,Mahometanas naues in portu ferme triginta ſuccendit. inde ſublatis anchoris,dum Luianum inuehitur ſinū, cum extremo ſalutis diſcrimine in ſyrtes impactus eſt. Saluti fuit, imploratū Beatæ Virginis auxilium:cui deinde, ad perpetuam beneficij tāti memoriā, in vrbe Goa templum exſtruxit:& inde, Sanctæ M A R I Æ Vada, Luianæ ſyrti nomen impoſitum. Ex eo periculo ereptus,ad Camaranum inſulam intra fauces Erythręas cū vniuerſa claſſe prouehitur. Ad eius famam , incolæ in proxima continentis, metu diffugerant. Locus haud inamœnus eſt, perennibus aquis & pecorum armentis abundat.ad hæc, ingentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuiſſe teſtantur. Albuquercius in explorandis circa regionibus & maris eius natura noſcenda hyemem poſuit. quo tempore duo in primis admiranda euenere. Ad ſolem occidētem,qua Regis Abaſſinorum imperiū eſt, purpureæ Crucis in cælo ſignum præfulgens aliquandiu apparuit. quoviſo Luſitani omnes venerabundi procubuere: & Albuquercius, vt erat eximia pietate,ſublatis ad eam manibus, clara voce fuſus in preces: O Crux, inquit,noſtræ redemptionis argumentum , ô ſignum Chriſtianæ victoriæ,ô decorata pretioſiſſimo ſanguine Domini I E S V, ô Diuina arbor, cuius vitali fructu, letalis quondam plantæ repenſus eſt fructus: in te,te inquam , ſpes noſtras omnes habemus repoſitas:te profitemur, agnoſcimus, adoramus; ac ſuppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præſidio ſis. Ab ea precatione obortæ omnibus lacrymæ: & index fidei ac religionis clamor ad aſtra ſublatus tum cōſono clangore hinc inde tuba cōcrepuit,& omnia tormenta diſploſa:dein cādida nubes conditā Crucem ſine fine defixis in cœlum oculis Luſitanorum eripuit. Neque Albuquercius prætermiſit,quominus rem ſicuti acciderat,teſtatò conſcriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempore mitteret. Per eoſdem dies, vel ex intemperie cœli vel ex inſalubrium ciborum ſucco,atrox morbus naualem turbam inuaſit. vulgò inter luſum aut quotidiana miniſteria repentè exſpirabant. In ijs, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorē omnibus attulit. noctu quippe infra ſentinam pulſus frequentes exaudiri cœpti, quem ad ſtrepitum cùm arrepta ſcapha vigiles deſcendiſſent; implexum carinæ ſub ipſo gubernaculo defuncti militis corpus offendunt. ſcilicet pilus cunctis inhorruit. vbi ex pauore collegēre ſeſe,res ad nauarchum delata:nec dubium fuit,quin cadauer trāſlatum in littus humo contegerent. quo facto,poſtridie ſuper ipſū

ſepulcrum rurſus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cuncti cùm apud ſe cauſam exquirerent; Franciſcus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munere fungebatur, ſagaci coniectura ſuſpicatus eſt, hominem aliquo interdicti vel anathematis vinculo conſtrictum, è vita exceſſiſſe. itaque in terram egreſſus, ſanctiſſimi viri Benedicti Abbatis exemplo, è Pôtificia formula conceptis verbis, animum demortui ritè expiauit, eique veniam à Deo precatus eſt. Mirum dictu, ab eo myſterio reddita mortuo pax, & vaga oſſa tandem in ſuo tumulo quieuêre. Inde, tranſacta iam hyeme, Albuquercius retro ad inſulam Melium reuertit. in ipſis faucibus ſita eſt: locuſque exſtruendæ arci commodiſſimus viſus: ſed quòd maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelſa tātùm Crucis trophæa ibi defixa, quæ à quattuor paſſuū millibus conſpici poſſent: & ab eadē ſacroſancta Cruce nouū inſulæ nomen impoſitum. Ex eo loco profecta claſſis, cùm iam tempus reuerſionis inſtaret, aduerſa tempeſtate rurſus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione conſumpti: & quę prima ſeſe dedit occaſio, in Orientēm Albuquercius iter intendit. ab Adeno Diū acceſſit primùm: ibi ab Iazio perhonorificè acceptus, commercij procuratorem conſenſu reliquit. Ab Dio Ciaulum vētum eſt; & exactum à Nizamaluco tributum. Ac nulla admodum memorabili re geſta, Mahometanis tantùm ſex nauibus apprime opulentis ex itinere captis, Albuquercius ad Goam denique ſaluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, poſt factam cum Luſitano pacem, emoritur. Regnum excepit ſororis filius Naubeadarinus, qui ſuopte ingenio noſtris enixè fauetat ſemper; auctorque auunculo fuerat Luſitanos omni officio demerendi. itaque ipſo ſtatim initio imperij non modo pacem firmauit; ſed etiam ſtipendiarium ſe fieri voluit Luſitani Regis, certo vectigali ſponte inſtituto, quod in ſingulos annos Emmanueli perſolueret. ac ſimul, arci ad Calecutum exſtruendæ magna eiuſdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibita diligentia, breui ſurrexit: impoſitóque præſidio commercium cum Luſitanis fremente Saraceno renouatum eſt. Aegrè id paſſi veteres quoque ſocij, Cocinenſis & Cananorius; veriti ne per eam ſocietatem negotiatio Calecutum vniuerſa tranſiret. quos tamen Albuquercius adijt, & multis rationibus lenitum vtrumque, operam dedit vt ab ſtudio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici ſtatu rerum Orientis, Emmanuel, decretis Luſitania tota ſupplicationibus, gratias Diuinæ Bonitati agendas diligenter curabat. ac per id ipſum ferè tempus Iulio II. Pont. Max. vita functo, Leo X. magna omnium

omnium approbatione successit. huic Pontificatum ineunti Emmanuel per legatos non obsequium modò, more maiorum ritè deferendum, sed etiam Indicas opes religionis causa libandas existimauit. Princeps legationis fuit Tristanus Acunƞa,qui, vt suprà demonstratum est, res præclaras in India gesserat. Munera fuêre, complures ingentis pretij gemmæ, & Pontificalia vestimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Christi & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atque lapillis admirabili splendore contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sacrario visum affirmant. Accessit è Perside animal, priscis Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitum, panthera tremendæ pernicitatis; magnificè instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutum in syluestres feras inuolare iampridem assueta. Conspiciebatur etiam, cum Indo rectore militibusque, turritus elephas, aureo strato, cùm alia egregiè doctus, tum verò ad certa symbola principem flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam proboscide ingentem aquæ vim, repentè in spectatores effundere. Neque ita multo pòst, rhinoceros quoque, non visum in Italia multis iam seculis animal, Romam deuehebatur; vt cum elephanto commissus (quicum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificentiæ spectaculum populo Romano repræsentaret. Sed qui ab vltimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligusticæ demum oræ scopulos facto naufragio, cùm impeditus catenis enare nequisset, exoptatâ plebem vrbanam oblectatione priuauit. Ea munera, cùm ipsa per se tum verò propter illustrem eximiæ cuiusdã pietatis & obseruantiæ significationem, summo Pontifici & patribus mirè grata accidere. Inter hæc annus iã se circumegerat: cumque in omniũ ore ac sermone Lusitanica religio & egregia belli facinora versarentur; Abassini quoq; legati ex India in Lusitaniã deuehũtur. ij, quòd cõtra Albuquercij præscriptum malè accepti à nauarchis in itinere fuerant; nauarchos illico Emmanuel in vincla coniecit; nec nisi Matthæi precibus fatigatus absoluit. ipsis verò legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus primùm frequenter obuiam itum est; ædesque magnificæ ad diuersandum attributæ. dein Petro Vasæo Igæditano episcopo, & Martino Villanouano Comiti negotium datum, vt eos quàm honestissimo comitatu in regiam vsque deducerent. intromissis, Emmanuel è solio comiter in amplexum occurrit. post salutationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ & dona prolata. Ea dona fuêre primùm aurea quinque numisma-

acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynasta Cãparis adamarat: præclarum sibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacensi emporio tot tamque varijs nationibus è superiore loco ius dicere. huic Albuquercius gratificare cùm admodum cuperet; eâm tamen distulerat rem, verecundia prohibitus corâm super tali negotio Ninachetum alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perque veneficia ac scelera præturam exercenti)repetè magistratum abrogare. Sed quod præsens non erat ausus, absens postmodũ non omisit. Proficiscenti Malacam Georgio, in cæteris mandatis illud etiam dedit, Prætori Ninacheto Abdalam sine mora sufficeret, perductumque Malacam, in eo tribunali quàm honestissimè collocaret. Ille, quàm difficili ac periculoso loco Camparana res esset, ignarus, Georgiũ Botellium cum nauibus non amplius tribus, inscio Ninacheto, ad Abdalam aduehẽdum proficisci iubet. Cæterùm Linguæ Rex, qui Regis Bintani filium habebat in matrimonio, tũ maximè terra marique circũsessum Abdalam premebat, id vbi Lusitanis nauarchis in itinere cognitũ est, confestim a Malaca subsidiũ per litteras & nuntios euocãt. Missi à præfecto Lusitani bellatores egregij centũ, Malacenses ferme septingẽti. Cùm iis copijs Botellius initio, Cãparani ęstuarij fauces audacter inuectus; mox retro flexit iter, propterea quòd æstuarium ad instar fluminis longum & angustum, depresso alueo, marginatis vtrinque ripis, non sine causa metũ afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto supernè iaculis ac telis obruerẽt. igitur eo periculo animaduerso, portus aditũ custodire, & mare commeatibus infestũ reddere statuit: vt hostem vel extra munitiones eliceret ad pugnam, vel victoria pænè iam parta inuitũ ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorũ consilio, quòd multitudine militum abundaret, in apertum prouehi ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus, ipse cum sex armatorum millibus, actuarijs octoginta, quas vocant Lanciaras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classem præibat ipse cum naui maioris formæ, crassioribus munita pluteis, & machinis varij generis: ac præter naualem turbã, propugnatoribus ferme ducentis. in eam conspectam Botellius hortatus ad pugnam suos, extemplo vim iaculorum tormentis emisit, adeò peritè libratis, vt remiges ad transtra complures vno ictu discerpserint: quo metu perterriti, qui in eo latere curabant; nautæ; partim in mare sese precipitãt, partim infra salmos occulto loco se cõdunt. ita, ministerio destituta nauis, in obliquum intorta vorticibus, adeò tenaciter ad vtramq; fluminis ripam inhæsit, vt

neque ipsa moueri posset loco, & ponè sequentibus reliquis transitum intercluderet. Tum, ex propinquo initum certamen; & Botellius cum suis in regiam nauem egregio conatu transcendit. Æquis viribus aliquandiu dimicatum est, dum Regem satellites obnixè tuetur. Sed vbi cæteri Lusitani ipso tormentorū strepitu exciti superuenere; tum demum perculsi nouo terrore barbari; & Rex metu, ne opprimeretur, è naui desilijt; perque auia & lutulenta cū paucis diu errabundus denique in tutum euasit. At Lusitani regia naue expugnata, in cæteras gradum illico faciunt. eæ cùm obstructo, vt diximus, exitu clausæ tenerentur, & in angustijs confertæ atque implexæ remis, atque armamentis, neque explicare se possent, & contra vim æstus reciprocantis frustra niterentur; naualis turba, tentato vix prælio, sequuta Regis exemplum, qua cuique licuit, se in terram eiecit: ita, multis primo impetu cæsis, vacua pænè classe Lusitanus potitur. Et Abdala, præter spem obsidione exemptus, Malacam ouantibus Lusitanis ingenti pompa defertur. Ibi iussus Ninachetus magistratu se abdicare, non tulit ignominiam, veri honoris & solidæ virtutis ignarus. confestim ex aloë & sandalis odoratis exstructo rogo, quadratum iuxta suggestum nobilibus aulæis & alia pretiosa veste constrauit. ex eo suggesto, aurea ipse toga gemmisque præfulgens, ad circunfusam concionem de rebus ab se gestis totoque vitæ suæ cursu disseruit: expositisque beneficijs, quæ in captiuos primùm Lusitanos, tum in Albuquercium ipsum difficillimo tempore contulisset, nullo suo delicto spoliari se dignitate, dolenter admodum & acerbè conquerebatur. Tum Lusitana ingenia detestatus, (adeò funestas humano pectori subdit faces ambitio) è pulpito sese in ardentem pyram furibundus iniecit: mortemque paulo pòst sponte affuturam deuexa iam ætate vir antè capere, quam vel ad exiguum tempus minùs inter suos honoratus conspici maluit. Verùm ne Abdalæ quidem diuturna felicitas fuit. Iniquorum criminationibus in suspicionem vocatus, quasi de vrbe Alodino prodenda clàm ageret, per speciem consultandi, in arcem, Georgij præfecti iussu, deducitur. ibi, nihil minus metuenti, diuinamque & humanam imploranti fidem, catenæ subitò iniectæ. ac ne ex ipsis quidē vinculis facta dicendæ causæ potestate, paulo pòst in foro palā iugulatus est: quæ res propter spectatā viri æquitatem, & amabiles mores, magnam apud eas nationes Lusitanico nomini conflauit inuidiam. Inde minùs iam multi Malacā institores adire: nec regia modò vectigalia in dies minui; sed etiam ciuitas annonæ caritate primùm, tum etiā inopia laborare. Ob id

à præ-

à præfecto ad reconciliandas circa nationes missus Botellius, notæ probitatis ac prudentiæ vir, ciuitates ac regulos adeũdo, virtute ac lenitate paucis diebus Malacam intermissa commercia reuocauit. In ea legatione cũ ad Siacanum dynastam Alodini vectigalem venisset, vltimum pænè salutis periculum adijt. Siquidem Alodinus, pacis immemor post Maxelizij cædem factę, Siacano cùm alia tum filiæ nuptias offerebat; modo Botellium sibi viuum aut mortuum traderet: processissetque haud dubiè fraus; ni Botellius, incolæ monitu, quẽ captũ libertate donarat, maturè insidias præcauisset. Ea exspectatione delusus Alodinus, lanciaras ferme sex & triginta ad eum insequendum protinus misit. Ex in Lusitanicos lembos nouem cùm incidissent, quibus Frãciscus Mellus præerat, atrox diu prælium & incerta victoria fuit, dum hostes multitudine maximè freti nostros circumuenire nituntur. Sed ad extremum, acriùs instante, atque ad omnes occurrente impetus Lusitano, impares viribus ac dimicandi peritia barbari, magno suorum amisso numero, terga vertere. Neque nostris incruenta victoria fuit: è socijs multi, è Lusitanis triginta quinque desiderati. Huius pugnæ fama trãquilliores in vlteriore India fecit res: & Botellius, annona leuata, rebusque ex animi sententia confectis, auro pretiosisq; alijs onustus mercibus, Malacam reuertit. Neque segniùs interim ad Goã Lusitana res ab Albuquercio Prætore administrabatur. Intentus omni cura cõstituẽdo & propagando Emmanuelis imperio, nullam eius rei occasionẽ elabi sinebat è manibus. Ante omnia, captus opportunitate Diensis emporij, legatos ad Mamudium Cambaiæ Regem cum donis misit, vt munitum de more diuersorium Lusitanis, negotiandi causa, in eadem insula certis legibus exstruere sibi liceret. Neque abhorrebat à conditionibus Rex, commercij spe illectus adeò fructuosi. Cæterùm Iazij, qui nihil minùs quam Lusitanos accolas cuperet, opibus artibusque discussa tota res est. Cum Idalcane præterea & Narsingano Rege confirmata per mutuos nuntios amicitia, actumque de communibus commodis. Verùm nihil tenacius in Albuquercij mente, quam Armuzianæ rei cura insidebat; cuius tum regni status erat eiusmodi: Post Albuquercij discessum, & arcem scelere nauarchorum amissam, ingens rerum perturbatio erat Armuziæ consecuta. Primùm, Atar eunuchus grandi iam ætate decesserat. Dein, Zeifadinum, susceptis iam liberis regni potentem, Nordinus vrbis præfectus per Abassina mancipia veneno sustulerat: inque eius locum, præteritis filiis, suffecerat Zeifadini fratrem, nomine Torum. hunc, multis antè officiis, ac tum recenti

beneficio sibi deuinctum, quo insuper magis haberet in potestate, fidis priuatim sibi ministris ac satellitibus cinxerat. Et iis, tres germani fratres, Mudofar, Hales, Hamedes, quòd Nordinum arcto affinitatis gradu contingerent, præcipuum dignitatis & gratiæ locum obtinebant: sed ante omnes longè eminebat is, quem è fratribus tertium posui, Hamedes: vir & manu promptus, & libidine dominandi, & solertia in rebus gerendis, Atari eunucho persimilis. Is callidè conciliando sibi militum animos, & obnoxios sibi sensim in vrbem introducendo, & grauissima quæque in se vnum trahendo munia, paulatim eo potentiæ viriumque peruenerat, regnum vt omne suo arbitratu ageret versaretque. Quocirca & Nordinus jacere, & præ illo pænè ciuilis ac modestus videri; & gemebundus Torus nusquam eodem inuito commouere sese, nedum majoris momenti quippiam aggredi. Iam verò, quod ad Emmanuelem Regem pertinebat, Lusitanis quidem ducibus illac iter habentibus patebat hospitium; & Emmanueli annuum stipendium ex Albuquercij formula pendebatur: veruntamen ea erat conditio rerum, vt Hamedes nullo frænatus præsidio, vbi vellet, ab Lusitano Regem regnumque posset abducere: & Emmanuel per fraudem arce dejectus, precariam quodammodo eius insulæ ditionem habere videretur. Hisce rebus probè compertis, Albuquercius, Torum teterrimo seruitio domesticorum eximere, & in fide ac patrocinio Emmanuelis omnino stabilire decreuit. Ea res quod in primis egebat silentio, ne se Hamedes ad obsistendum instrueret; per speciem Adeni repetendi, magnis nauibus duabus & viginti, & minorum nauigiorum ingenti numero comparato, circa initium insequentis anni Goa profectus, in medio itinere cursum ab Arabia repentè in Persicum sinum auertit. Armuziam vt est ventum, nauigiis cōfestim circundat insulam, ne quid aliunde subsidij vel commeatus eò subuehi posset. dein missis vltro citróque nuntiis, de nouis amicitiæ legibus agi cœptum. Summa postulatorum Albuquercij erat; præter stipendium Emmanueli bona fide soluendum, vt arx ac diuersorium Lusitanis ad vrbem daretur negotiandi causa. Neque Torus abnuebat; cessit quin etiam arce protinus: cæterùm, quo minus reliqua explicarētur, maximè obstabat Hamedes, continuandæ scilicet dominationis auidus; &, si alteri cedendum foret, in Ismaelem Persam, quàm in Lusitanum Regem longè propensior. Ea incensum cupiditate, cùm ad saniora consilia reuocādi nulla esset spes; molientem insuper insidias, Albuquercius immissis per occasionem percussoribus, anteuertit è medio tollere. Hamede interempto, cætera expedita fuere; ac facilè deinde omnibus

nibus

nibus de rebus communi consensu transactum est: & in arcem absoluendam cùm Albuquercius diligenter incubuit, tum ipse quoque Torus materiam & alia necessaria largè subministrauit. Dein tormenta omnia quæ ad rebellandum animos facere possent, Armuzianis adempta, & Lusitani regni stemmata & vexilla in turribus cum ingenti clamore & plausu publicè posita. Viri ferme triginta è stirpe regia, ob regni æmulationem, à tyrannis candenti ferro occæcati, regio sumptu in vrbe alebantur. Hos quoque Albuquercius, ne quid eorum causa tumultus existeret, Goam amãdauit, dato Quæstoribus & præfectis negotio, vt cuncta eis ad victum cultumque liberaliter Emmanuelis impensa præberentur. Inter hæc, Ismael, non modò sibi de Armuziano stipendio bellum cum Emmanuele suscipiendum non existimauit; sed etiam admiratione captus rerum, quas a Lusitanis perexigua manu gestas, cõsentiens fama toto pænè terrarum orbe vulgauerat, legatum jungendi fœderis ac societatis ad Albuquercium destinauit. is verò in gratiam tanti Regis ingenti apparatu ab Albuquercio exceptus. Missi ad eum deducendum è Lusitana iuuentute præcipui. Pompæ autem ratio fuit eiusmodi: Præibant in equis cũ venaticis pantheris, Persæ rectores duo: tum equi cataphracti sex nullo sessore sequebantur: dein equites, in argenteis ferculis regalia dona, vestẽ magnificam varij generis, itemque natiuas & factitias primæ notæ gemmas cum tibiarum ac tympanorum hilari pulsu gestabãt. Postremò legatus ipse cum suo comitatu Lusitanisque incedebat. is in ornatissimum solium, adstante procerum corona, ab Albuquercio perhonorificè acceptus; cum muneribus litteras ad Emmanuelem & ad Albuquercium reddidit: expositisque mandatis, omni genere comitatis honorisque tractatus est. Ac demum redeunti, vicissim legatus ad Ismaelem adjunctus Fernandus Lemius: & missa pariter dona: affabrefactæ loricæ duæ cum galea inaurata ac thorace quam optimo, armillæ aureæ quattuor, & nobiles pyropi complures: itemque alia pretiosa ex auro gemmisque monilia: necnon è singulis Indicorum aromatum generibus aliquantum. Accessere, optatissimum Ismaeli munus, aliquot variæ magnitudinis ænea tormenta cum Lusitanis ballistis, æreque Cyprio & stanno, ac postea magistri quoque eius fabricæ cum peritis libratoribus missi; vt quoniam ab Turca nouæ illius terrore procellæ nuper acie victus fuisset, ea quoque virium parte communi hosti esset par. Dimissa legatione, & rebus ad Armuziam ordinatis, Albuquercius Torum hortatus est, vt Emmanuelis amicitiam cum fide coleret; certissimumq; in eius majestate præsidium

ſuis fortunis repoſitum exiſtimaret. Inde Goam claſſe renauigans, cùm iam ſexageſimum tertium annum ætatis ageret, fluente ſenſim aluo conſumptus, ægre ad Goani portus fauces animam traxit. ibi, cùm ſeſe è lectulo mouere non poſſet, in ipſa naui per confeſſionem elutis animi ſordibus, & ſacro ad ſupremam luctam oleo inunctus, Chriſtum, cuius Cruci affixi in ſinu fouebat effigiem, ſuauiter alloquens, inter carorum manus & lacrymas exſpirauit, prorſus inuicti ad laborem ac patientiam æquè corporis animique vir: & cum quolibet ſuæ ætatis ducum, vel naualis rei ſcientia, vel expediti conſilij magnitudine: comparandus. Facinora duo apprime glorioſa vaſto dudum agitabat animo: alterum, vt Nili fluenta, nouo & ſpatij longè breuioris alueo, Abaſſinis adjuuantibus, in Arabicum ſinum auerteret, ac totam Ægyptum Turcis redderet prorſus infructuoſam; alterum, vt ab Armuzia vectos hippaginibus equites velociſſimos ad trecentos in intimum repentè littus eiuſdem Arabici ſinus exponeret: qui, antè quam è vicinis regionibus concurſus fieri poſſet, Mecam non amplius ſeptendecim leucarum interuallo aduolarent; & ex inclyto apud eas gentes fano abominanda Mahometis oſſa raptim auehérent, ſcilicet in perpetuam teterrimi impoſtoris & hęreſiarchæ ignominiam Chriſtiano ritu publicè concremanda. Talia meditanti, iniquorum obtrectatio primùm, dein mors interuenit, vt ſeni matura, ſic rei Chriſtianæ atque omnibus bonis acerba. Elatus eſt quàm ampliſſimo funere, & comploratione tanta; vt ſacerdotum Chriſtiano ritu pſallentiũ voces nequaquam exaudirentur. Conditus eſt in ædicula MARIÆ Virginis, quam Goa capta, vt ſuprà dictum eſt, ipſe conſtruxerat: ac deinde Alphonſus filius (qui Oliſipone hæc ibidem ſcribentibus nobis octogenarius agebat animam) ſuis impenſis auxit ornauitque. Oræ Indicæ imperium, quæque illò imperio continentur, Albuquercius decedens pacata Emmanueli reliquit, & bellicam rem (vt iis locis ac moribus) egregiè conſtitutam. Paulo ante ipſius obitum, è Luſitania cum nauibus decem Cocinum appulerat Lupus Soarius prætor ab Emmanuele deſignatus. is cùm iniiſſet magiſtratum; anno qui Albuquercij mortem eſt inſequutus, renouata cum finitimis Regibus amicitia, Fernandum Petreium Andradium cum nauibus octo miſit in Sinas, ad inſtituendum cum ea natione commercium, & regiones è proximo cognoſcendas. Vnà profectus etiam Thomas Petreius, Emmanuelis nomine, cum donis ac litteris legatus ad Regem Sinarum: quorum nobis mentio, quando nec ſemel facta eſt, iam & ſæpius, vt videtur, in poſterum incidet; aliqua hoc loco de gentis

de gentis natura, moribus, opibusque posuisse, non incommodum fuerit.

LIBRI QVINTI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEXTVS.

SINARVM regio, quam hodie Cinam vulgus appellat, vltima terrarum Asiæ, ab Oriente & à Meridie alluitur Oceano, quem Sericum vel Eoum prisci dixére; ab Occidente Indiam vlteriorem attingit, à Septentrione cingitur Massagetarum Scytharumque limitibus. Multo latiùs quondã imperasse gẽtem, annales ipsorum, ac litteræ, & veterum ædificiorum illustria monumenta, & complures, in India præsertim, ab iis denominatæ nationes, haud obscurè testantur. Sed cùm sua ipsi mole viribusque fatigarentur, (quod à Carthaginiensibus in re simili factum legimus) sponte misso veluti sanguine, & castigata luxuria, intra hosce fines recepêre sese; graui proposito edicto, ne quis injussu magistratuum eccederet. Regna, seu prouincias vastæ magnitudinis, numerant quindecim cum sua cuiusque metropoli: ad mare sex, mediterranea reliqua. Tellus, quòd maxima ex parte intra temperatæ plagæ terminos continetur, radiósque Solis, suapte natura vitales, puro ac patenti excipit sinu; sic fit, vt saluberrimo cœlo & purioris auræ dulcedine perfruatur; ac simul inclytæ fertilitatis gleba, frugum omnis generis fundat copiam bifero triferoque prouentu. Accedit ad eximiã soli fœcunditatem, summa cultorum industria. Et infinita est multitudo, quippe subolescente in dies prole, & in alienas regiones migrationibus interdictis. Neque in tanta mortalium turba cessare cuipiam licet: non priuato dedecore tantùm, & proximi cuiusque probris ac jurgiis; verùm etiam publicis moribus legibúsque desidia plectitur. Itaque rustici homines nullam agri partem

tem incuria squalere patiūtur. Saltus & colles pinu vitibusque, cāpi & planities oryza, hordeo, frumento, cæterisque segetibus nitent. quamquam è vitibus more nostro non exprimunt merum. vuas quodam condimenti genere in hyemem adseruare mos est. cæterùm ex herba quadam expressus liquor admodum salutaris, nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios: cuius maximè beneficio pituitam, grauedinem, lippitudinem nesciunt; vitamque bene longam sine vllo ferme languore traducunt. oleis alicubi carent: sed earum vice non desunt plantæ, quæ humorem vncłui præbeant. Pascua sunt etiam gregibus alendis vberrima; & in hortis egregiè cultis cùm alia nostri orbis poma, tum sapidissimos melopepones, suauissima & optima pruna ficusq;, & medica citreaq; variæ formæ ac saporis, apprime generosa mala conspicias. Ad hæc, perspicui fontes, & miro colorum decore odorumque fragrantia flores ac rosæ perennant. flumina verò, quæ magnas quoq; patiantur naues, piscosa & amæna, viridissimo riparum vestitu, pinguibus aruis interfluunt. Quin, & ora maritima pluribus introrsum æstuariis ad omnium rerum copiā inuehendā euehendāque, facili patet accessu. Ingentem præterea volucrum & ferarum vim, ad aucupium ac venatum, paludes, luci, saltusque suppeditant. Metalla auri & argenti & ferri probatissimi, & alia, incolæ effodiunt. Margaritas, & præcipuę nobilitatis vasa fictilia, quæ vulgò porcellana dicuntur; pretiosas pelles ad frigus arcendum; itemq; gossipij, lini, lanæ, bombycisq;, & serici fila, vestémq; omnis generis mittunt innumerabilē. Saccari & mellis, rhabarbari, cafuræ, minij, glastique tingendis vestibus expetiti, prouētus ingens: odoramentis cū aliis abundāt; tum præcipuè mosco (cuius nullam apud latinos Græcósve scriptores mētionem inuenio) è feris quibusdam vulpecularum effigie, crebro verbere enectis, dein putrefactis. Denique nihil aliunde, non ad victum modò cultúmque, sed ne ad delicias quidem ac voluptates requirunt. ac proinde nulla sub Sole gēs est, apud quam aliarum gentium opes æquè consistant. quippe vendētibus cuncta Sinis, nihil inuicem redimentibus, nisi fortè in vsum tectorij cuiusdam odorati, piper ex India. Neque erat externo cōmercio locus; ni Sinam infinita quædam teneret argenti cupiditas. id præferunt auro; & cùm indidem effossum, tum è remotis regionibus illatum, auidissimè accumulant. Iam de ædificiis priuatisque ac publicis operibus explicare, infinitum fit. Vrbes præcipuę magnitudinis celebrant ferme ducentas, inferioris autem ordinis longè plurimas: porrò castella & pagi, quorum nonnulli tribus familiarum millibus incoluntur, vicique passim ita multi sese offe-

runt,

runt, vt summa iniri vix possit. sunt autem egregio situ plerique: scatent aquis, procera circundati silua; ex qua turritæ prædiuitum aratorum eminent domus. Porrò, dispersę in æstiuos maximè secessus nobilium villæ, opere in primis eleganti; vel ad opacas amnium ripas garrulos auium concentus, & fugientis aquę lene murmur excipiunt; vel è montium iugis verticibúsque, subjectos vallium anfractus, & vasta maris ac terrarum spatia, longè latéque despectant. Sed ipsarum pręcipuè vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositę fluuiis, admodum profunda & lata fossa, mœnibúsque cinguntur quadrati ab imo lapidis, lateritiæ ad summum structuræ. lateres autem, ex eodem argillę genere quo porcellana vasa cōfecti, & calce optima interliti, in eam duritiem ac firmitatem breui tempore coalescunt, vt ferramentis postmodum labefactari vix possint. crassitudo mœnium, quatuor & alicubi sex capit homines: additis ad prospectum pergulis ac mœnianis, & occultis ambulationibus, qua præfecti oblectationis causa pererrent: pomœrium, intra extráque, libero ad circuitū spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad obliquos autem ictus, modico interuallo, turres & propugnacula prominent, artificiosis contecta fastigiis, & podiis elegantibus adornata. Ex iis mœnibus cùm quædam ante bis mille annos constet exstructa; nullam tamen in eis rimam aut sinum aut labem aspicias, adeò seuerè acritérque sarta tecta ab regiis curatoribus exiguntur. Vrbis verò totius ea ferme dimensio est: Latissimæ viæ duæ se intersecantes, perpetuo tractu, qui lustrari oculis possit, præcipuas quattuor portas aperiunt, prȩferratas, ornatu magnifico aditúque ad aspectum prȩclaro. Ab hisce rectis viis, aliæ dein aliæque transuersę, priuata & publica ædificia vicósque distingunt. Et ab vtroque látere viarum excurrunt porticus, quæ comineantem plebem & fabrū atque institorum apothecas ac tabernas à tempestatum injuria vindicent. iam verò, è lapide trifores vt plurimum, & quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus, fornices passim visuntur. quæ monumenta, magistratu abeuntes, regij præfecti relinquunt. magistratibus autem ipsis, celeberrimo loco stant ampla & operosa prætoria, cultissimis hortis, capacibus piscinis fontibúsq; pellucidis, & variis aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem instructa. Nec desunt auiaria & ferarum septa, & operis topiarii tonsiles syluæ lucique densissimi, & distincta floribus prata: vt singulæ præfectorum domus oppidi propemodum instar obtineant. Priuatorum ædes, circa maritimam oram humiles; mediterraneis verò locis, multiplici contignatione tolluntur, vel pi-
ctura

ctura decoratæ vel opere albario candoris eximij. A primo ingressu panditur atrium, atmatiis circumquaque dispositis: in quibus inanium Deorum statuæ collocantur. accedunt lacus pleni piscium ac pensiles horti. materia in ædificationes vtuntur mirè læuigata, & certo lenocinij genere in auti colorem ac splendorem adducta. Pari læuore tegulum est, calce spissatum atque cõmissum ad pluuias arcendas: durantq; seculis tecta talia, extremis imbricibus è marmorato pereleganter elaboratis. ad singulas verò ianuas viridi opacitate arbores ad lineam directæ consurgunt: quarũ gratissimo aspectu, quasi pabulo quodam, oculorum acies quamlibet fatigata reficitur. Porrò vrbes, præterquam quòd magnis, vt dixi, fluminibus pleræq; alluuntur; sunt etiam quæ, ad subuectionis euectionisque commoditatem, canales nauium capaces introrsum admittant. quales multis locis apud Belgas & alicubi etiam in Italia cernimus, marginatis vtrinq; semitis ad terrestre iter adstructis. lapidei quoque pontes egregiè facti, non ad oppida solùm, sed etiã in agris plurimi. quæ flumina propter altitudinem pilas arcusque rejiciunt; ea consertis & contabulatis nauibus pro ponte junguntur: sin ex imbri vehementius intumuerint; solutis interim ordinibus, viatorem, gratuitæ cymbæ, Regis impensa transmittunt. Iam, voraginibus & hiatibus terræ, & stagnantibus aquis, quæque alia ad iter impedimento sunt, publicè occurritur: quin etiã, asperrimis locis ad montium latera excisis cautibus, viæ patescunt, ea molitione sumptuque, vt Romanam in eo genere magnificentiam non requiras. Templa etiam cum turribus culminibusque spectantur (licèt alioqui Deos contemnant Sinæ) pulcherrima & maxima. Trans pomœrium dein, præsertim ad mare, suburbia, eodem ornatu & laxitate viarum, aduenas ferme ac negotiatores frequentissimis diuersoriis & cauponis accipiunt; in quibus, præter delicatas de gentis more potiones, omnium etiam generum cocti crudique prostant cibi, & exquisita cupedia. Sunt autem Sinarum populi, (quemadmodum eiusdem plagæ alij) prout ad Septentrionem vel ad Metidiem vergunt, magis aut minùs æneo colore vel candido; simis natibus, exiguis admodum ocellis, rara barba, longis crinibus, quos accuratè comptos, & in verticem coactos illaqueant, & oblongum ex argento clauum in laqueum inserunt. neque tamen vna est omnibus capillamenti ratio. quippe cælibes comã à frõte discriminant, mariti confundunt; atque hæc præcipuè nota ordinẽ vtrumque distinguit. Primarij ac diuites, quique militiam exercẽt, versicolore serico: plebeij ac pauperes lino seu gossipio tegũt corpora. nam apud Sinas lana, cũ maximè suppetat, minimè texitur.

Sagis

Sagis ad veterem Hispaniæ consuetudinem vtũtur, media sui parte crispis ac rugosis; cæterùm fusa & explicata lacinia, & laxis manicis: ipsum verò sagum ab læua parte confibulant Accedit talaris tunica, quam qui è regia sunt stirpe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa baltheum maximè; cæteri limbo tenus acu pingunt. Caput operiunt præcelso ac rotundo pileo, è tenuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabre factas, & elegantes cothurnos aut calceos bombycino obstragulo perpolitos. Vestimenta per hyemem pretiosis murium Scythicorum pellibus, quas vulgo martas vel sabellinas vocamus, calore admodum suaui, & ventis impenetrabili densitate suffulciunt; iisdemque separatim pellibus circumfouent colla. Molestias flatuum, munitis egregiè fenestris ac specularibus, prohibent. Per æstatem verò, ad reliqua remedia caloribus leniendis, illud etiam accedit: Subterraneos idoneo loco effodiunt specus, inde conceptam auram, intensiorem aut remissiorem prout libuerit, per omnes ædium partes admirabili machinatione dispensant. Mulieres circa curam capitis multæ sunt, crines diu pexos concinnatósque in summo circumligant vitta gemmis auroque distincta; reliqui corporis ornatus minimè lasciuus. Præcipuam decoris ac formæ laudem in pedum breuitate & exilitate constituunt, atque ob id ipsum tenellos ab infantia fasciis perquam arctè constringunt. Magnus apud nobiles matronas honos pudicitiæ; raro visuntur, nec in publicum prodeunt, nisi gestatoria sella, prætentis ex omni parte velis, &, occultæ speculationis causa, reticulatis ex ebore fenestellis ad latera appositis. succollant serui, magna vndique stipante familia. Deprehensum adulterium, æquè viri ac feminæ, capite luitur. Ad nuptias dotem non viro femina, sed vir feminæ defert. Singulæ vxores in matris familias numerantur loco: pellices procul à conspectu variis locis aluntur. Prostitutis ac meretricibus (ea ferè mancipia sunt) proprium ac separatum in suburbiis domicilium est. Annum è lunaribus periodis duodecim ita conficiunt, vt tertio quoque anno ad duodecim vnam addant. Principium à Martij mensis nouilunio auspicatur. Eum diem, publica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione concelebrant. munera sibi & sportulas inuicem mittunt. apparatissimis dein epulis, noctu præsertim, exquisitissimi interponuntur ludi. Comœdias ac tragœdias exhibent sumptuosas, vel fabulis in præsens a poëta confictis, vel actionibus è vetere historia repetitis, petoristæ, aretalogi, præstigiatores, mimi non desunt. parietes fornicesque viridi fronde, micantibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur.

untur. fragrant odoramentis ac floribus viæ; accensis funalibus ac laternis, arbores, pergulæ, fenestræ collucent: neruorum pulsu, tibiarum vocumque concentu omnia personant. Conuiuiorum autem ratio est talis: Inuitantur multi, propria singulis mensa, aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splendidissimo, varijs syluestrium maximè rerum figuris, ac certis linearum ductibus (quo in genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento vel auro discurrentibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. serica frontalia dein ad humum vsque dependent. Conuiuæ fucatis consident cathedris, præmolli, vt apud nos, culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissimi primùm canistri sertis redimiti, onusti baccis pomisve, toto margine disponuntur. Intra id veluti septum, admirabili structura, cæteræ exsurgunt dapes. cũque sagina omnis generis, ferina æquè ac domestica, & piscibus, ostreisque, & cunctis ferme illecebris, & condimentis abundent; suilla tamen præcipuè caro summorum pariter & infimorum expetitur mensis: neque ex alio vllo animali copiosior ganea. Cibos digitis attrectare (vt sunt vulgo mũditiarum diligentissimi) rusticitatis putant. bracteatis paxillis, vel argenteis aureisve fascinulis, concisa minutim frusta in os inferunt. Exiguis poculis crebro haustu sedant sitim: & magno cum honore verborum mutuò sibi propinant. Miro interim silentio atque ordine lances ab atriensibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum omne mutatur. Hæc separatim viri, ac matronæ item seorsum (quæ maritorum zelotypia est) eodem apparatu in penetralibus conuiuantur. Salutãdi ritus, inter plebeios, eiusmodi: læuã in pugnum compressam obtegunt dextra. ambas dein pectori sæpius admouent, & simul, accommodato ad gestum sermone demonstrant, amicum sibi conditum hærere in medullis. At primores, brachijs arcuatim extensis, ac digitis vtriusque manus implexis, identidè sese ad terram vsque summittunt: certantque verborum officijs inter se, vter posterior, alterius honoris causa, quiescat. Opificum ac sellulariorum ingens vbique numerus; & certus ordini cuiq; vicus est, sculpendi ac pingendi artem, itemque plasticen, toreuticen, encausticen, nec non fabricas, ærariam, ferrariam, cæterasque metallicas ac materiarias egregiè callent. neque ad conflandos ignes (quod vel in primis mirere) cuiusquam egent opera. quippe, certa ratione ita libratis tubulis quibusdam, atque ad caminum aptatis, vt acceptam è cauernis auram perpetuò reddant. mechanica quælibet, vel ibidem excogitata, vel ex alijs terris inuecta, celerrimè arripiunt. Ænea tormenta conflare, litteras imagines-

ginesque subiectis prælo typis excudere (quibus commentis Europa recentibus adeò gloriatur) vetustissimo in vsu apud Sinas esse, compertum est. Accedit ad artificium tormentorum, quòd ex ijs quædam solutilia faciunt, perque partes imposita baiulis aut iumentis, quocunque opus est, sine vexatione circumferunt. Ad scribendum autem, arctas & oblongas adhibent è leui admodum ac tenui papyro pagellas neque versus ab læua ad dextram, vt Græci, neque ab dextra ad læuam, vt Hebræi, sed ad imum ab summo perducunt. cuius generis impressum volumē, atque inde transmissum, Romæ in Vaticano, itemque in Laurētiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Litteris vtuntur velut Ægyptiis, quas hieroglyphicas Græci dixere. Ex singulæ singulis nominibus seruiunt, atque etiam integris interdum sensibus. Ita fit, vt cùm Sinæ varia lingua, quippe tam multis regionibus tamque disiunctis, vtantur; tamen, quæ litteris consignata sunt, peræquè omnes intelligant. Præter suum cuiusque nationis atque prouinciæ, certus insuper & communis eruditorum est sermo. Latinæ apud nos linguæ respondet. vulgo Mandarinum appellant. hoc aulici, scribæ, iurisconsulti, iudices, magistratus vtuntur: huic impensa cura dant operam. Qui per plateas erret otiosus, vt suprà docuimus, vel manum supplex ad stipem porrigat, ferme est nemo. Manci, vel aliqua parte corporis debiles, vel morbo impliciti grauiore, quàm vt sibi parare victum vllo modo possint; cognatis affinibusve alendi attribuuntur à magistratu. sin propinqui desint, vel propter inopiam alendo non sint, causa probè cognita, ne quid subsit fraudis, in regia valetudinaria deportantur. Luminibus capti, si premat egestas, pistrino ac molæ; manci, aut quoquo modo mutili, dum suppetunt vires, aliis alij ministeriis affiguntur. Denique nullus inertiæ vel ignauiæ locus est. Itinerum spatia hoc pacto distinguunt: Minimam omnium mensuram patrio nomine vocant Li. hæc, interualli continet quantum æqua planitie, die puro ac sereno, vox humana percurrit Li decem, vnum explet Pu, quod Hispaniensi ferme leucæ respondet; siquidem Pu dena, diei vnius iter efficiunt, quod vulgo ychan appellant. Peregrinationibus autem non iumenta modò, sed etiam varij generis cisia, lecticæ, pilenta deseruiunt: accedunt rhedæ ac vehicula, partim equis iuncta, partim etiam, vbi camporum æquora patiuntur, velis euntia. Nec verò minùs peritè ac scienter aurigæ, quam nautæ & gubernacula moderantur, & varia velorum inflexione, prolato vel reducto, prout opus est, pede, ventos excipiunt. Pretia rerum (vt quondam in Latio) non moneta nummisve, sed, ne locus

adulterio pateat, concisi maximè argenti pondere metiuntur: atque in id ipsum forfices, & habilem trutinam ligneolæ inclusam thecæ, in sinu circumferunt. ad maiora verò pondera cum lancibus libram, publicè probatam obsignatamque, habet domi. tetuncios duntaxat ex ære publica forma percutiunt, gestantque pertusos in linea, supplendis argenti pretiis. vel etiã ad quisquilias coëmendas. Nihil, quod vlli vsui possit esse, perire per incuriam sinũt. excrementa sordésque ad stercorandũ agrum, vilissima scruta in chartarias officinas, ipsa denique canum ossa in cælaturam & sculptilia conferunt. Fœneratores, vtpote reipub. noxij, cùm aliis pœnis, tum pecunia mulctantur in fœnore deprehensa. debilibus tantùm aut cæcis ex infima plebe, ad sustentandam inopiam, aliquid vsuræ nomine exegisse impune est. Suatum quisque mercium institor descriptum indicem; pharmacopolæ etiam singulotum simpliciũ, quæ appellant, specimen ipsum coguntur pro tabernæ foribus habere propositum. Ea sæpe ab ædilibus inspiciuntur: neque componendi miscendíve, nisi præsens necessitas vrgeat; neque composita diutius adseruandi, cuiquam omnino ius est. Vocales & gesticulatorias aues enutriunt impensa cura, venduntque, præter naturales colores, vario etiam vestitu ornatuque distinctas. Iam, naualium copia, ac totius rei maritimæ apparatus, pænè incredibilis: adeò largè, materiam & omne instrumentum, cæduæ siluæ, & ferri optimi venæ, & lini gossipiique frequentissimæ textrinæ suppeditant. Maximas naues, vento duntaxat mobiles, (quarum suprà meminimus) vulgò iuncos appellant. ex iis partim ad bellum parantur, eminentibus ad proram puppimque castellis: partim depressiores, ad mercaturam & onera. Sunt quas Lanteas, quas Bancones vocant: illæ sex remis ingentibus; hæ tribus tantùm, quaterno vel seno in scalmum remige ad vtrumque latus instructæ. Longis etiam, triremium instar, vtuntur; sed sine rostro, & ad amnes ac vada sulcanda plano alueo fabricatis. Aliæ conspiciuntur, maximè peragrandis animi causa littoribus, auro & argento cælata puppi, cubiculis, reticulatis fenestris, porticibus, pẽsilibus hortis pænè in maris contumeliam exornatæ. Ad summã, variæ magnitudinis ac formę nauium tãta copia est; vt præfecti orę maritimæ, si quid vrgeat subitæ rei, militares iuncos à quingentis ad mille contrahere momento dicantur. Neque vllo tempore anni desunt classes, ad tuenda & purganda piratis maria, pluribus locis paratæ. Hæ, magno totius regni bono, mercatoribus & nauiculariis omnium nationũ præstare conãtur non modò tuta, sed etiã secura cõmercia. Carinas oblinũt certo bituminis genere mirè fideli

deli cũ ad explẽdas rimas, tũ ad teredinem & noxia lignis animalia prohibenda. Purgandæ verò naui, pluribus cõsertam vasculis antliã, ad latera introrsum applicant eo artificio, vt vnus quilibet sedens, alterno pedũ ac perleui motu, paucis horis quantãlibet sentinam exhauriat. Nauigiorum fluuialium incredibilis copia. quippe in iis magna pars hominum cum conjugibus & liberis degũt: è quibus alij vecturam exercẽt; alij pro cauponibus & institoribus in perpetua statione sunt: nec solùm in cibos, verũ etiam in cultu ac vestitum, ipsasq; delicias habent cũcta venalia; vt in ipso itinere ac fluuiis vrbana commoda & copiam non requiras. Sunt qui intra eas naues, altilium, atque anatum præsertim, ingentes alãt turmas, & facillima est soboles; propterea quòd ex ouis, nõ matris incubitu, sed leni tepore ex ignibus tẽperatis adhibito, quotquot visum est pullos excludunt. Noctu, animãtes eas intra septa nauium cohibẽt, manè vt diluxit, in cãpos orizæ feraces emittunt. ibi, non paruo agricolarũ cõpendio, noxias frugibus herbas, mira quadã auiditate depastę, sub noctem, ad cymbali seu tympani pulsum, in suas quæq; cohortes ac receptacula redeunt. Minutæ verò cymbæ, non fluuiatilem modò, sed ne marinum quidẽ saporis egregij piscem interioribus incolis deesse patiuntur. Verno tẽpore anni, tumescẽtibus imbre ac niue fluminibus, cùm ad ipsas maximè fauces fœtificãdi causa æquorei greges ex alto succedunt; confestim è vicinis regionibus haud ignara prouẽtus magna hominũ multitudo cũ retibus & vericulis aduolat. ingẽs captura nullo negotio fit: inde amnici nautæ à matitimis quã optimos pisces vili coẽptos pretio, & vimineis cõditos corbibus, perunctã charta ad continendum liquorẽ in tectis; mutata subinde aqua, & pabulo injecto, quamuis intima in loca incolumes vehunt ibi ex angustiis in ampla trãsfusi viuaria, & latas vrbiũ fossas, ad lautiora conuiuia popinasq; toto anno sufficiunt. Capiendi autẽ cùm aliæ sunt artes, tum illa vel in primis jucunda: Prægrandes ac domesticos habent coruos, eiusmodi prædæ assuetos. horum colla nodo ita laxo constringunt; vt nequaquam interclusa respiratione, cibos tamen transmittere ac deglutire non valeant. ita è caueis dimissi, admirabili solertia se se in aquas immergunt: pisciculos minutos ore conceptos, majores autem rostro apprehensos, domum, vnde abiére, identidem referunt; quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quoque pascantur. Ea magistratuum oblectamenta præcipua. Rei litterariæ magna pars hominum vacat. Medicas artes & physica & astronomica attingunt pauci; iura legésque habent ante annos bis mille scripta, neque vnquam (vt ferunt) exinde mutata. his

verò, quod ferme ad honores ac magistratus aditum patefaciant, plerique certatim insudant: deque politicis rebus, regnorumque administratione, & quærunt ipsi inter se, &, vbi licet, è peregrinis auidè sciscitantur. Gymnasia cũ egregijs doctoribus ferme oppidatim amplè & copiosè sustentat Rex. in ea gymnasia è ludo litterario primisque rudimentis pueri & adolescentes leguntur, studiorum præfecti, quos cessatores vel tardos animaduerterint, obiurgant primùm, dein plagis afficiunt, ad extremum ignominia notatos expellunt. cæteros, pro cuiusque profectu ac diligentia, tollunt laudibus. Ad hæc regij censores tertio quoque anno gymnasia publicè recognoscũt: ab ijs ingenij & doctrinæ hoc ferè modo specimen sumitur: celeberrimis in regni cuiusque gymnasijs, ad eam ipsam rem, mensis & subsellijs instructa visuntur ampla & spatiosa conclauia. In ea ex alijs prouincijs (ne quid gratiæ detur) euocati adolescentes, prætentato sinu ne quẽ secum inferãt librũ, manè cum pugillaribus includuntur. ibi à censoribus theses de repub. & regno, itémque de priuatorum controuersijs, ponuntur ex tempore. in eam sententiam, clausis ostijs, adhibitisque custodibus, pro sua quisque copia & facultate scribunt eo intentiore studio, quod in eiusmodi certamine non dignitas modò, sed etiam res vniuscuiusque disceptat. sub noctẽ, apertis foribus, pensa exiguntur, adscriptis auctorum nomine, origine, & patria. deinde missa iuuentute: censores per otium ea scripta perpendunt: & ex vniuerso numero tria primùm millia; rursum ex hisce, trecenta; postremò ex trecentis, nonaginta quàm optima seligunt. atque is demum habetur sapientiæ flos, neque vltra subcernitur. quippe, totidem iuris peritos, ad supplementum, in singula regna describi solenne est. Post hæc, edicitur dies, quo die victorum nomina voce præconis pronuntianda sunt. Fit denuo ex omni parte concursus. qui palmã tulere, ij cum exquisito verborum honore magistri appellantur: atq; is dies magna conuiuiorum ac ludorum pompa & celebritate peragitur. Noui magistri, phaleratis in equis, ingenti omnium ordinum studio & comitatu, per vrbem incedunt. dein missos in regiã, referri Rex iubet in Loytias; quo maximè titulo nobilitas vniuersa censetur: & annuum singulis honorarium ad eã personam tuendam attribuit, ac tum denique inter se amplexantur, eiusque collegij necessitudinẽ persanctam existimãt. Porrò ex Loytiarum corpore iudices, & consiliarios, & magistratus creari mos est. neque per ambitionem, aut corruptelas, nullo sui dato in imis documento, raptim ad summa transiliunt: sed in inferioribus probati spectatique, gradatim ad superiora conscendũt.

Magi-

Magistratuum minorum, ingens vbique numerus; maiores in vnaquaque metropoli cum amplissima potestate quinque: neque ii indigenæ, quo magis inter ignotos, odio & amore vacui, rectam in administrãdo rationem sequantur. Inter hosce, omnium cōsensu, primum dignitatis & imperij locum obtinet Tutan. is, quasi vicario Regis munere, vniuersæ prouinciæ præpositus est; ac dignitatis causa, proprio ac separato à reliquis præfectis habitat loco. ad hunc grauissima quæque & maxima referuntur: pleraq; decidit ipse, ac de toto rerum statu subinde Regē per litteras edocet. Proximus huic honore habetur Ponchasius, penes quem vectigalium & fisci regij est cura. is cum ingenti scribarum & custodum copia tuetur ærarium; rationes & codices recognoscit; annua stipendia, salaria, mercedesque distribuit. Sequitur Anchasius, qui cum consilio delectorum virorum, non de ciuilibus modò controuersijs ac litibus iudicat; sed etiam rei capitalis quæstiones exercet: atque ad hoc tribunal toto eo regno in causis grauioribus prouocatio est. Porrò Aitan rem bellicam administrat, cōscribit exercitus, cōparat classes; ac præcipuè in id excubat, ne peregrini in vrbes ac mediterranea sensim irrepant. Aitani subest postremus omnium Luitisius, vir, militaris itē rei peritus, qui ad Aitanis arbitrium, prout opus est, varias in expeditiones cum exercitu proficiscitur. Sunt qui præfectorum alia quædam tradant nomina, & plura: sed vtiq; magna omniū species; mira maiestas. ac singulis, excepto Luitisio, à consilio sunt viri decē lectissimi, verùm impari dignitate. superioris ordinis quini ab dextra sedent, quod apud Sinas honori ducitur: aureo balthea, & (qui regius est color) croceo galero: inferioris classis ab læua totidem, cingulo argenteo & cæruleo galero distincti. Si præsidem in prouincia mori contigerit, antiquissimus è consiliarijs in locum defuncti succedit. Ex eodem numero, ad obeundam ac lustrandam Regis iussu prouinciam, legati mittuntur. Cæterùm cuncti peræquè præsides & conciliarij regium insigne gestant ad pectus humerosque, serpentem ex auro textili. Neque minoribus præfectis, aliisve, magistro custodiarum excepto, quemquam è superioribus hisce nisi de genu alloqui aut compellare fas est. Euntibus in prouinciā, præter vestimenta & famulos aliquot, nihil omnino vel ad iter, vel ad hospitiū, vel ad cæteros vitæ vsus parandū; in singulis oppidis regij sunt parochi, ab iis cuiq; pro dignitate cuncta benignè præbentur. quòd si priuatis amicorum hospitijs vti malint, pro cibarijs numerantur pecuniæ. Ineuntibus magistratū, obuiam primùm sub signis peditum cohortes & equitum, turmæ tum reliqui ordines cum insigni pompa; & vario sympho-

phoniæ cantu procedunt:ea frequentia per vicos vrbis, magnifico peristromete ornatus, non sine honore florum odorumque, nouus præfectus in prætorium vsque deducitur. Præstò sunt regij famuli & curatores, qui sine vlla ipsius molestia cibos, instrumentum, & supellectilem ex maiestate suppeditent. intra easdem ædes proprijs conclauibus ac cœnationibus asseclæ, scribæ, accensi, lictores, & forense ministerium omne alitur vnius Regis impensa: quo plures omnium actionum & vitæ quotidianæ arbitros ac testes habere se magistratus intelligat. Iura autem hoc ferè pacto redduntur; à primo manè ad vesperam, paucis horis ad meridiandum intermissis, præcelso in tribunali cõsidet prætor. cingunt latera iudices. cohors ad imperium parata circunstat. qui ad ius petendũ accedunt, intromissi ab janitoribus, procũbunt illico, & vel eminus ipsi, quid velint, elata voce pronuntiãt, vel supplicẽ libellũ recitãdũ propalã offerũt scribis. Prætor, agitata re, de cõsilij sentẽtia respõdet; ipsũq; responsum litteris cõsignarũ à scriba, ipse dein rubricato pigmento sua manu cõfirmat. Ex aperto administrantur omnia. solitudo, & secreta colloquia, & arcani susurri vetãtur, quo minor flagitijs & fraudibus, quæ oderunt lucem, aditus sit. Capitalis noxæ reos identidem comperẽdinant: nec nisi lentè quæsita, & ad liquidum cognita causa, condẽnant. itaq; oppidò pauci in tãta hominũ multitudine carnificis manu finiunt vitam. Cæterùm interea, vincti quàm diligentissimè adseruantur loco amplo, instar oppidi, celsis admodum parietibus circumsepto; eodemq; rerum venalium copia, tabernis, & opificijs, ne quid extra petendũ sit, ad omnes vitæ vsus instructo. carceri, cum magno vigilum numero præest non leui auctoritate vir. is per se, perque suos, custodiarum seriem quotidie recognoscit: & quam intentissima excubat cura, ne cui, delinitis pretio ministris, vel perfosso pariete, suspensisve alicunde funibus, aut alia quapiam ratione effugium pateat. Fori verò ipsius, & prætoriæ turbæ seuera admodum disciplina. graui malo, erratum, atque adeò murmur omne compescitur. qui deliquêre; ijs, quo conspectior ignominia sit, vexillum quoddam in manus datur. cum eo vexillo, ad conuentum vsque dimissum, genibus nixi persistunt: ac demum ad Prætoris arbitrium verberibus acerbè mulctantur. ac multos passim videas (neque id propter adsuetudinem probro est) vibicibus liuida, & medicamentis oblita facie. Porrò præfectis, cùm in publicum prodeunt, multo cum satellitio, gregibusque clientum & amicorum, sella, vti dicebamus, magnifica gestari mos est: & quidem defixis in vno obtutu oculis, (quo in genere à prima ætate exercẽtur) ac toto vultu ad se-

ueri-

ueritatem tristitiamque composito. Frenati sequuntur equi;variæ vmbellæ circunstant: lictorum anteit manus: quorum,hi regia vexilla,arundines illi tostas ad verbera, alij clauas argenteas ferunt; alij, pendente ex humeris tabella gypsata cum sericis floccis, inscriptum magistratus imperium ac potestatē ostentant.Hi omnes, in ordinem bini, magnis clamoribus submouent plebem, quæ vel in domos festina se proripit, vel etiam honoris causa vias euerrit. in transitu verò mirum silentium, non modò interpellare præfectum, sed ne contra quidem intueri fas est. Rem militarem non tam audacia vel firmitate, quam numero, & machinis, & egregia in primis disciplina sustentant.Præter extraordinarias copias, quæ varijs locis, vbi res postulat, comparantur; in singulis vrbibus firma ac certa præsidia sunt. pro muris aguntur excubiæ, quas identidem obit circitor: itemque validæ stationes ad portas.earum fores,præter alia repagula serasque,impresso chartæ,& commissuris agglutinato signo, quotidie muniūt:nec nisi eodem à ministris inspecto ac probè agnito, aperire concessum est. Ad limites regni crebræ & minutæ visuntur arces. quà verè Scythæ contigui sunt, insanæ substructionis murus in ducentas amplius excurrit leucas, quantum inter duos admirandę altitudinis montes interuallū est. Ea regionis claustra firmissima.Vbi ex illa parte increbuit belli rumor, confestim à custodibus dato signo, è vicinis castellis & oppidis concursus ad munimenta fit; quoad ab Rege duces iusto cū exercitu superueniant. Equites, elegantissimo ornatu armatuq; prælium ineunt, quaternis ex ephippio pendentibus gladijs,quorum simul duobus perquàm sciēter vtuntur. pedites item egregiè armati pugnam capessunt. largum vnicuique stipendium optima fide persoluitur: spectatæ virtuti certus ab imperatore honos; contrà, ignauiæ perfidiæque supplicium.Qui ad militiā adscripti nō sunt, ijs arma priuatim nulla; quæ maximè res ab intestinis tumultibus otium præstat.Atque vt cæteri magistratus, quo magis castè rempub. administrent, ferantque incorruptam in iudicando sententiam;è longinquis petuntur locis: ita, ordinum ductores, ac militares præfecti, ea de causa leguntur indidem, vt eos ipsamet caritas liberorum & coniugum, ad subeunda belli pericula, & acriùs pro aris ac focis dimicandum,accendat.Porrò hisce tot præfectis, iudicibus, populisque, cum regio nomine ac potestate vnus præest vir,necis ac vitę omnium dominus.huius,vel è stipatorum & apparitorum frequentia, vel ex ædium admirabili ornatu & laxitate, vel ex ipso genere domesticæ disciplinæ,veneranda maiestas. Octo habet à consilijs è toto Loytiarū ordine lectos viros;is ab Rege se-

cundus dignitatis est gradus, summumque totius gentis oraculũ. sexaginta circiter alit vxores, feminæ tantùm vel eunuchi ministrant. ipse, nisi mutandę sedis causa, vel cū ad bella procedit, ferè nunquam excedere solet è regia. De omni statu prouinciarum & præfectorum actis certior assiduè fit; veredarijs seu cursoribus ita distributis, vt in singulos menses ex qualibet prouincia litteræ in regiam perferantur. ij, per equos paribus ferme interuallis in via dispositos, celerrimè peruolant; suumque in singulas positiones aduentum, quo recentes equi, seu ad flumina trajicienda naues illico expediantur; vel tintinnabulis perargutis è belluæ ceruice pēdentibus; vel etiam, vt apud nos, cornu sæpius inflato pręnuntiāt. Super hęc, statis ipse tēporibus idoneos viros, ad cuncta coram inspicienda, per omnes regni partes cum ampla potestate dimittit. quin etiam, extra ordinem certos è suorum fidelium numero in eā ipsam rem destinare consueuit, sacramento priuatim adactos muneris cum cura & cum fide fungendi: id vt quàm occultissimè fiat; multa Rex habet apud se diplomata, suo notata chirographo & signo; nominibus tātùm speculatoris, & locorum, & personarū, ne quid emanet, consultò suppressis. Inde, vbi tempus est, clā accepto diplomate inspector idem & censor, quam Rex iusserit verbo prouinciam, tanquam vnus de populo circuit; præfectisque ac prętoribus, inter publicæ rei administrationē, ac præsertim inter dicendum ius, dissimulanter assistit. Vbi quæ voluit, probè cognouit; tum demum adit consilium, & prolato repentè diplomate; mira omniū veneratione summus totius consilij iudex & arbiter in solio collocatur. Inde, prout exigit res, alios ornat laudibus, atque ad altiores extollit gradus; alios, nulla cuiusquam tergiuersatione, vel in ordinem cogit, vel etiam suppliciis grauioribus afficit. Atque eo præcipuè metu magistratus ac iudices in officio continentur. In singulis prouinciis aurea tabula velata inscripto Regis nomine custoditur. Eam tabulam singulis nouiluniis velo reducto, Loytiæ & præfecti omnes honoris causa inuisunt, & æquè ac Regem ipsum adorant. Demortuo Regi, è filiis maximus natu, sin desint liberi, (quod in tanta vxorum turba perrarum est) proximus è regia stirpe succedit. cæteri, ne quid eorum causa tumultus existat, remotis inde palatiis ad instar oppidorum incredibili magnificentia, regio cultu apparatuque, in libera custodia detinentur, proposita capitis pœna, si extra eos fines iniussu pedem extulerint. Legatos Regum, qui vel amicitiam expetunt, vel æquo iam antè fœdere iuncti sunt, missa obuiam nobilitate Rex comiter accipit: ac legatione peracta, Loytias appelatos honoris causa,

cum amplis muneribus domum remittit. Iam de thesauris, & coacervatis auri & argenti laminis, admiranda narrantur. nec desunt qui ad nostræ monetæ supputationem, aureorum annua millies ferme ac ducenties centena millia Regem capere pro certo perhibeant: quantum vix moriens Imperator Vespasianus, & quidem pecuniæ diligentissimus, in ærario Romano reliquit. Ingens omnino summa: & in cuius cōtéplatione haud immeritò laboret fides. veruntamē satis constat, in vno Cantonis emporio, quod aliis eius plagæ multis & celebritate & diuitiis inferius est; ex annonæ salariæ vectigali, centum circiter & octoginta millia coronatorū; & in mediocri quodam oppido eiusdem oræ Cantoniæ, è decimis oryzæ duntaxat, amplius centum millia percipi. vt minimè dubitandum sit, quin ad fiscum perueniant immanes pecuniarum acerui quotannis: imperij magnitudinem, frequentiam populorum, exactiones capitum & ostiorum, portoria mercium, frugum omnium decimas, fructus metallorum, & cætera vectigalia reputantibus. Accedit non mediocris ad summam opulentiam momenti res: quòd more Turcico & sectæ Mahometanæ totius, in ditione finibusq; Sinarum, tributa & stipēdia, præter vnum Regem, nemo prorsus omniū imperat. nulli, vt apud nos, Comites, nulli Duces, Marchiones, Barones, vel dynastæ censentur. Magistratus ac præfecturas, non tā in beneficij aut præmij, quā in laboris ac muneris loco tribuit Rex: neque splendida honorum vocabula, & opimi reditus, hæredem sæpe degenerem sequuntur. suas sibi quisque diuitias ac dignitatē studio ac diligētia parat: nec virorū fortium & vigilātium loca, per nobilitatis fucum, ignauia & segnities occupat. Hæc ferme Sinarum bona laudésque: quas tamen easdem grauioribus malis vitiisque superari non dubium est. Religionis, quæ iustitiæ prima & præcipua pars est, cura genti postrema. Sacrificulis (quos patrio sermone vocant Hoxiones) exiguus admodum honos. tēpla vulgo adeunt consuetudine magis & instituto quodam, quā quòd mortalia curari ab Diis, vel humanis dictis factis, cogitatis interesse cœleste numē existiment. Sanè Euangeliū accepisse olim ab Apostolo Thoma creduntur, vt suprà dictum est: & imago testatur id ipsum procere mulieris, puerulum in sinu fouētis, cui ardētes hodiéque lychnuchos more nostro suspēdunt. Sed nec Apostoli vlla iā ibi mētio, & cuiusnam ea sit effigies, prorsus ignorant. adeò, vel ipsa regionū lōginquitate, vel diuturno cultorum desiderio, in ea terra semē omne Christianæ pietatis interiit. Qui sapientiores habentur, ij arcanis & quę non temere vulgent decretis, Pythagoræ ferme somnia de transmigratione animorum sequuntur:

& pro meritis actæ vitæ, sua cuique præmia & supplicia, ex cõmuni omniũ gentium opinione, constituunt; sedesque fingunt refertas cunctis ijs, quæ vulgò vel ad felicitatem prima, vel ad miseriã extrema ducũtur. Capillum tam diligenter idcirco nutriunt, quòd credant ea se tamquam ansa in cælum aliquando sublatum iri; sacrificuli contrà (qui quidem cœnobiticam agunt vitam) abradũt capita, quòd sine tali adiumento sydera se conscensuros esse confidant. Mundũ vniuersum ex aqua initio conditum affirmant, quæ vehementiùs agitata, è spumis ampullisque, cælo; ex imis partibus & crassioribus, materiam terræ præbuerit: reliqua reseruarit sibi. Interrogati, quisnam initio aquas agitarit: sponte ciendi vim ijs inditam fuisse respondent. Rursus, vbi quæritur, à quo eam ipsam vim ac virtutem acceperint; subrident, quasi planè ibi sistendum, neque sit vltrà procedere. Primos homines, vnà cum cæteris animantibus ac plantis, aiunt è terra exstitisse: ac sine legibus aut vllo iure, vagos ac feros, arborum baccis & crudis carnibus initio vesci, & sanguinem potare assuetos; ipsa dein ratione duce ac magistra, frugibus ali, tecta moliri, vrbes condere didicisse; adhibitóque studio, paulatim à barbara & agresti vita, ad cultum & mansuetudinem fuisse traductos. Non pauci, muta simulacra, vel etiam informes adorant lapides: namque ij ferme Dij gentium sunt. Adhæc, artis cuiuslibet inuentores, aliósque priuatim aut publicè benemeritos, quidam etiam parentes, carósve, in numina referunt. ijsque & statuas ac templa ponunt, & vota faciunt, & adolent thura, non mortuis modò, sed interdum etiam (quod magis detestère) viuentibus. Alij Solem, & Lunam, ac stellas, cælumq; præcipuè ipsum, vnde cuncta in terras bona promanent, omni studio colendum existimant. Sunt etiam, qui inferna venerentur monstra succincta colubris, & igneo vomitu, cuiusmodi cacodæmones in Europa depingimus. neq; id tã impetrandi cuiuspiã cõmodi, quàm depellẽdi maleficij causa. quippe obuersantia interdũ eiusmodi visa, maiorem in modum extimescũt. Sed qui simulacris diuinos habent honores; ij inter cætera illo vel in primis ridiculo genere superstitionis vtuntur: Ad captanda itinera, vel grauiores quaslibet auspicandas res, adhibita ad statuam precatione, sortes obseruãt: quarum est ritus eiusmodi: Dimidiatos globulos è ligno duos, ad iuglandis ferè magnitudinem, filo traiectos: coram simulacro ipso temere ac fortuito iaciunt. Si ambo supini, vel etiam alterno consederint situ (quod vulgò infaustum putatur) idolum verbis ac iurgijs malè admodum accipiunt: dein, quasi contumeliæ pœniteat: rursum delinimentis, votisque, ac supplicationibus propi-

propitiare contendunt. Si nihilominus aduersæ appareant sortes, idolum videlicet acerbiùs plectitur. ad verba accedunt verbera: in aquas projicitur, amburitur igni, dein blanditijs denuo ac promissis placatur. atque in hac vicissitudinę tandiu persistunt, quoad facta in sortes ambo missilia prona consistant. Tum verò, modulato carmine grates laudesque agunt inani Deo. mox etiam, egregiè conditas coctasque gallinas, anatęs, anseres, oryzam, &, quod præcipuo est in honore mensarum, offerunt suillum caput, & cantharū vini. Ex iis vbi singulis aliquid in disco: porcini capitis imas auriculas, reliquarum altilium vngues, vini guttas aliquot in ara simulacro opposuerint, (qui vetus est libandi mos) cæteras ipsi dapes magno cum tripudio & effusa lętitia comedunt. Mortuorum exsequiæ celebrantur in hunc ferè modum: Patrem familias, vt exspirauit, quàm optimis vestimentis indutum, in cathedra collocāt. huic ad genua procumbēs vxor primùm, dein filij, tum reliqui deinceps propinqui & amici cum lamentis & lacrymis vltimùm dicunt Vale. Postea corpus in arcam includunt, ex odorata & minimè putri materia: commissuris cum alio spissamento, ne fætor emanet: tum lamina ferrea diligenter obstructis. eam arcam in amplo conclaui, vestitis lino parietibus à terra suspendunt, ac linteo tegunt, in quo picta imago defuncti conspicitur. Ante id cōclaue, aut in ipso ędium vestibulo, stant mensę opiparis onustæ dapibus. quindecim ipsos dies arca domi adseruatur: cognati & noti locū officij causa frequentant: sacerdotes verò, noctu præsertim, piacularia sacra Dijs manibus faciunt: ac pictilem chartam vel super demortui cadauer cum certis carminum præfationibus cremant: vel prætentis toto conclaui funibus appensam agitant; vociferantes, eo motu animum defuncti ocyùs ad astra tolli. post quintumdecimum diem, arca in campum sepulturæ dicatum solenni pompa deuehitur. ibi cadauer inclusum, paulatim absumit dies. interea sese identidem Hoxiones ingurgitant cibo: eàque illecti sagina, locupletum, præcipuè funeribus inhiant. Mortuos, proximi biennium, vel etiam triennium lugent. quo temporis spatio crassiorem tunicam apprimunt carnibus, & horrida sese reste præcingunt. filij, si personam gerant publicam, illico se abdicant magistratu. Hęc de sepulcris. Ac ne maritimę quidē res suis carēt superstitionibus. Quæ naues primùm deducendæ sunt, hasce Lunæ vel cuipiā fabuloso dicatas Deo, varijs expiamentis & supplicationibus lustrare mos est. Ac cæteris item in rebus alias alij cæremonias ac ritus obseruant. Sunt qui omnem de Dijs ac spiritibus opinionem planè & impunè derideant: vnum esse interitum hominum

ac ju-

ac jumentorum; neque post mortem restare quicquam omnino, arbitrentur. Huic de superis persuasioni consentanea hominum ipsorum inter ipsos est fides: quam eatenus colunt, quatenus commercij necessitas & fructuosa existimationis ratio postulat; ea remota, nequaquam ij sunt, quibuscum in tenebris mices. quin etiã, totius humanitatis multis in rebus videntur expertes. alienigenam ferme auersantur, & interiore (vt dictum est) vsu & hospitio prohibent. Ære alieno pressi, liberos vel mancipio & nexui dant; vel etiã, (quod multo flagitiosius est) adhibita omni lenociniorum arte, prostituunt. Vngues enormem in longitudinem excrescere patiũtur: quasi verò id (quemadmodum apud Græcos olim & crepidis vti & comam alere) ingenui hominis, & sordidis operibus nequaquam occupati, indicium sit. Cognitores capitalium rerum, ampliãda toties causa, per speciem lenitatis, diram crudelitatẽ exercent. quippe rei, quorum magna semper est multitudo, interim onusti catenis, noctu præsertim, arctissimèque inter se constipati & constricti, adeò sæua ac tetra custodia detinentur; vt dilatam à iudicibus mortem haud pauci quotannis accersant, sibique ipsi afferant vim. Interea, in conspectu comessantis ac ludibundi sæpe judicis, feriæ quæstiones per tormenta exercentur: quorum cùm alia sunt genera, tum illud quotidianum: Pro virgarum fascibus cubitali arundine vtũtur, cuius antè meminimus, lata digitos quattuor, crassa vnum; & quidem igne tosta, quo grauiorem faciat plagam. hoc sæuitiæ instrumento, humi stratorum ac sæpe insontium artus ac plantæ adeò acriter & acerbè cæduntur, vt qui non robustissimo sunt corpore, vel fracti ac debilitati discedant, vel etiam inter ipsa verbera nonnunquam exspirent. Cum hac gentis immanitate, profusa libido conjuncta est. abdomini cæterísque indignis homine voluptatibus intemperanter indulgent. Leges & edicta magis ad seruitutem & abjectionem, quàm ad virtutem & animi magnitudinem, informant populos: atque ob id ipsum, etiam in bellica re, nationibus aliis inferiores haud immeritò existimãtur. Externum ad grauiores expeditiones conducunt militem. Id firmamẽtum est belli. Rex, barbara & stulta quadam arrogantia, sese dominum mundi, cœli filium appellat Priuatorũ fortunas, & partam sudore & vigilantia rẽ, per publicanos & exactores durissimos atterit: ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod à Caligula olim factum legimus, fœdissimo vectigali instituto. Externorum Regum oratores, quos quidem iure beneficiario sibi habet obnoxios, (sunt autem plures variis impositi nationibus, quarum olim imperium deposuit Sina) per summum fastum & superbiã tractat.

Non

Non nisi humili equo insidentes, qui pro habenis vili regatur fune; in regiam vrbem despicatissimi introeunt. dein pedites intra palatij aditum accepti, ad partem eam in qua latere audierint Regem (nam ipsius quidem aspectu prorsus arcentur) cum quina ex interuallis adoratione procedunt. tum elata voce legationem nixi genibus peragunt. adest regius appatitor, qui cuncta per scribam excipiat; idemque, veluti numinis internuntius, ferat ab Rege responsum. Eo accepto responso, cessim orator, & subinde flectens genua, planè inhonoratus abscedit. Inter hęc, & alia longè turpiora, quorum vel mentionem bene morata horreat mens; nihilominus elato supercilio Sinæ reliquas omnes gentes præ se cõtemnunt: rudes, inertes, barbaras putant. de suis tantùm ipsi rebus magnificè & gloriosè non sentiunt modò, sed prædicant. Nostris tamen hominibus tribuere nonnihil videntur. quippe Sinas vtroque oculo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hosce mores & instituta, Christi disciplinam inserere, quantæ sit molis, quilibet non imperitus rerum existimator facilè iudicauerit. Obstant regia edicta, & difficultas introitus. Obstant conspirationes antistitum, qui peregrina in eas terras inferri sacra, & extorqueri sibi nefarios quæstus, & coargui mendacia minimè patiuntur. obstat regionis feracitas, & libidinum illecebræ, & cætera malorum irritamẽta; &, quo nihil cœlesti philosophiæ inimicius est, fastus & superbia, & suarum omnium rerum amor quidam infinitus. accedit educatio puerilis, & fabulæ, & opinionum hausta cum ipso lacte peruersitas. Verùm nihil planè majori est impedimento, quã nostratium Christianorum (quos Ethnicis prælucere ad omnem justitiam & castitatem oportuerat) tanto nomini ac professioni minimè consentanea quotidianæ vitæ documenta. neque enim tantam spectata paucorum innocentia & virtus adstruit Euangelio fidem; quantam insignis multorum, & notissimi ferè cuiusque, auaritia & improbitas adimit. Hactenus de Sinarum moribus: quo in genere varia, tametsi nõdum ad plenum explorata, subinde in Lusitaniam perferuntur: quæ ego si persequi velim, immemor propositi mei sim, quo mihi præcipuè nostrorum hominum acta, non aliarum gentium ritus vel instituta, litteris mandare decretum est. Nunc ad institutum reuertor. E Sinarum prouinciis maximè occidua est Cantonia. Eò priusquam peruenias, multæ occurrunt insulæ; quas præfecti regij præsidibus & classibus tenent: neque ipsorum injussu progredi aduenas Cantonem est fas. Fernandus Andradius, vt exponere cœperam, cùm ad Tamum insulam peruenisset; post diuturnam moram, transitu ægre tandem impetrato, cum

duobus

duobus expeditis & egregiè ornatis nauigiis, cætera classe ad Tamum relicta, Catonis portum inuehitur: ac magistratuum permissu Thomā legatū exponit; cui ędes & lautia de more attributa: ibi Fernandus, mira lenitate ac justitia contrahendo cum incolis, haud ita difficili negotio aditum ad ea commercia nostris aperuit: auxit probitatis existimationem, quòd sub tempus reuersionis de suo discessu per præconem tota vrbe denūtiari jussit; vt si quis quid vel ab se, vel ab suorum quopiam, vel crediti, vel commodati, vel quouis alio nomine repetere vellet, maturè profiteretur. Ea res videlicet magni & innocentis animi visa, & ex vnius viri moribus, de totius nationis virtute nimirum existimabant: apparebatque maximo cum rei Lusitanæ incremento societatem hanc institutam; nisi post Fernandi profectionem, aliorum deinde nauarchorum cupiditas ac licentia, qui Malaca ad spem ingentis lucri in eadem loca venère, opinionem Lusitanicæ justitię fideique propemodum sustulisset omnem. Siquidem ex iis quidam ad Tamum in terram egressi primò, ne appellatis quidem magistratibus, castellum excitarunt. ibi tormentis vigiliisque dispositis, imperium vsurpare, negotiationem communem interuertere, ac sibi propriè vindicare; externos æquè atque incolas injuriis & contumeliis intolerandis afficere, virginibus vim inferre, à plagiariis ingenuos ingenuasque coëmere, nō popularibus modò suis, & optimo Regi, verùm etiam, quo nihil atrocius est, Christianæ disciplinæ, sanctissimisque parentum institutis, dedecori ac probro esse. itaque paucis diebus, instigante malo dæmone, meriti sunt; vt non pro sociis amicisve, sed pro immanibus piratis atque hostibus haberentur. neque verò sum nescius, hęc ipsa minuere Barrium & eleuare dicendo. cuius ego auctoritate fretus, multa reticuissem; nisi eadem illa Goesius primùm, dein Osorius planè disertis verbis arguerent. Igitur Lusitani, à præfectis regiis valida classe circumsessi, cùm in eo iam esset vt caperentur; sæua tempestas repentè coorta Sinarum naues dissipauit ac distulit. Per eam occasionem elapsi, pecunia, quam gloria conspectiores Malacam rediere. Tristior multo fuit Thomæ Petreii legationis exitus. is magno labore quadrimestre amplius iter emensus, cùm ad regiam denique peruenisset, præoccupatas, cū aliorum tum verò Cantoniorum magistratuum litteris & criminationibus, Regis & Satraparum offendit aures. ita, non modò Regis conueniendi potestas legato facta non est, sed etiam de consilii sententia pro exploratore comprehensus, & Cantonem remissus, in carcerem cōditur: vbi omnibus incommodis paulatim absumptus, inter maleficos furesque nocturnos vitam miserabili fine

fine conclusit. Hunc maximè in modum, paucorum scelere alienati Sinarum animi, & famæ fideique inæstimabile damnum est factum. ac deinceps, quotquot ex orbe nostro in ea loca vel suis vel alienis nauibus deuenére, pessimè accepti mulctatique sunt: & complures in annos nomini Christiano, ac Lusitano præsertim, ora nulla fuit infestior.

LIBRI SEXTI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEPTIMVS.

NTEREA Sultanus Campson, ad abolendam acceptæ ad Dium cladis maculam, & arcendos Arabia Lusitanos, classem omni conatu ad Suesium reparabat, auctore maximè Hoceno Persa, de quo suprà docuimus. Is, cũ ex Diensi prælio, Campsonis iram non sine causa pertimescens, ad Mamudium perfugisset Cambaiæ Regem; placandi Campsonis, & recuperãdæ pristinæ dignitatis & gratiæ, tale consilium iniit: Gidda est emporium in Arabico sinu, diei ferme itinere à Meca, idemque portus peregrinis, qui praua inducti religione, ad falsi prophetæ sepulchrum vndique confluunt. Ea vrbs, quòd nullis clausa mœnibus, nullo præsidio vel arce teneretur; & aliquoties iam à Campsone defecerat, & Arabum campestrium, quos vocant Baduinos, incursionibus repentinis erat vehementer infesta. Porrò Lusitani si frequenti nauigatione iis regionibus adsuescerent; metuendum erat, ne Gidda nullo negotio occupata, eodem impetu Mecanam euerterent ædem, ac Mahometis reliquias, ad solatium interceptæ ab Saracenis Hierosolimę, dissiparent. Eo animaduerso periculo Hocenus, totam rem cum Cambaiano Rege primùm, dein cum satrapis & principibus contulit. publicãque iactando causam, & religionem ac pietatem (vt sępe fit) priuatis rationibus prætexendo, facilè obtinuit, vt contra vim Lusitanã,

cingendę

cingendæ muris Giddæ magna sibi cùm à Rege, tum à priuatis, pecuniæ subsidia præberentur. Cum iis subsidiis Giddam delatus, ingenti oppidanorum lætitia excipitur. Inde primùm ausus Capsonem compellare per litteras, culpa cladis nuper acceptæ, neglectas in religiones, & justam numinis iram artificiosè collata; docet, sibi esse in animo, ad sacrarium Mahometis ab omni tuẽdum injuria, & Lusitanos Arabico littore prohibendos, Giddam vndique apertam firmare munimentis: id vbi summa ciuium voluntate perfecerit; tum etiam, in Campsonis gratiam, nec opinantibus iis, arcem imponere; ne, quod antea fecerint, in posterum ab eius imperio atque auctoritate desciscant. In eam rem affatim sibi pecuniæ aliunde suppetere: tantùm à Campsone sibi peritis munitoribus opus esse. postremò hortabatur, vt aduersum conatus nostrorum, classem sine mora reficeret: accensusque ad Mahometanam tuendam rem, Christianósque pellendos, Indorum principum studiis, ne deesset. Ea satisfactione, támque enixo studio religionis, delinitus Campson, non iras modò posuit, sed etiam structores & architectos Giddam extemplo deportandos curauit: quorum assidua opera, & Hoceni sedulitate, breui murus cum propugnaculis vrbi circundatus est. arcis extruendæ, quòd maturum eius rei tẽpus nondum esset, cura in posterum dilata. Simul etiam, comprehensis in Alexandrino portu naualibus fabris Italici maximè generis, & cum noua materia transmissis, vt antè, Sueziumi classis ædificata majorum nauium, quæ partim remis, partim velis agerentur, septem circiter & viginti. In eas epibatæ impositi ad tria millia, misti Mammaluci, Arabésque, & ex aliis nationibus Christianæ ferme fidei desertores. Omnibus iis præpositus cum summo imperio nobilis archipirata Solimanus Mitylenæus, qui tum propter latrocinia Turcicis finibus exsulabat, adjuncto legato eodem Hoceno; quem pro Mir Hoceno, Amirasen, vocabuli similitudine decepti, dixere nonnulli. Erant tum Arabicæ fauces, quasi victoriæ præmium, Ægyptiis ac Lusitanis in medio positæ: neque erat dubium, quin vtri priores ea claustra custodiis occupassent, Arabicum pelagus, totamque eam nauigationem essent in potestate habituri. itaque iisdem vtrinque artibus & consiliis certabatur, vtrisque propositum erat Adeno potiri: sin id minus è sententia cederet; vicinum aliquem locum permunire, atque obtinere præsidiis. Quod cùm Albuquercius iam antè frustra tentasset; tum Solimanus quoque aggressus, cum vniuersa classe primùm omniũ Adenum accessit. & initio conatus oppidanos ad voluntariam deditionem allicere, cùm ferocia responsa tulisset, vrbem summa vi op-

vi oppugnare constituit, ignarus, præter muros turresque prævalidas, quam illa firmo ac fideli præsidio teneretur. Si quidem ad primos Ægyptiæ classis nuntios, Amiriani præfecti accitu, non è vicinis modò locis magna auxilia cõuenerant; sed ipse quoque Rex, ab Elach vrbe, quæ caput est regni, cum haud contemnenda militum manu raptim eò sese contulerat. Igitur admotis ab Solimano triremibus, vario genere tormentorum vrbs acriter quati cœpta. iámque crebris ictibus labefacta non exigua muri pars cum ingẽti fragore prociderat: & Solimanus Mãmalucos ad ineundã forti animo pugnam hortatus, veteremq́ue militiæ gloriam nouo decore augendam; copias ad littus exponit. perque patefactũ ruina iter ausus in vrbem irrumpere, præter opinionem acerrimè resistentibus oppidanis, cum magna suorum cæde vulneribúsque repellitur. Ergo, tum ex propugnatorum frequẽtia, tum ex vnius temere tentati prælij euentu coniectans, quam non suarum virium ea oppugnatio esset; conscensis trepidè nauibus, retro ad Camaranũ auertit iter. Ibi, exposito omni fabrili instrumẽto, idoneus arci exstruendæ locus eligitur. ac positis fundamentis, intenta cura & labore murus ducebatur latus pedes duodetriginta. Cæterùm, superante in id multitudine, Solimanus, ne otiosa interim haberet statiua, Hocenũ cum nauali maximè turba ad opus promouendũ reliquit. ipse cum expedito milite in continentẽ egressus; oppidum Arabiæ Felicis, Zebitum, duodecim fermè leucas a mari, improuiso aduentu cepit. Locus erat cùm refertus opibus, tum etiam elegãtia & cultu visendus. ibi dum Solimanus, partim amœnitate regionis, partim dulcedine prędæ retentus, moram trahit: interea ad Cameranum tristes nuntij incerto auctore afferuntur, Campsonẽ cum omnibus copiis ab Selymo Ottomano deletum. Hocenus, qui & ab innato Persis in Græcos odio, Solimanum auersaretur; & antelatũ eum sibi in maris præfectura periniquo pateretur animo; oblatam occasionẽ auidè arripuit, ab eius auctoritate classiarios abducendi. concione aduocata, cunctos hortatur, vt quoniam Ægyptia res in extremum sit adducta discrimen; operosa & inutili abiecta munitione, secum ad vrbem Giddam è vestigio redeant; oppidúmque in primis opportunum ac recenti firmatum opere, itémque classem tanto impendio & labore paratam, Ægyptio imperio seruare nitantur. Neque in id consulto imperatore opus esse; qui & incerta fide vir, & natura Ottomanico addictus nomini; quæ prima se dederit facultas placandi ac demerendi Selymi, nulla iurisiurandi religione rem Ægyptiam sit hosti teterrimo proditurus. Ea oratione gratius nihil ad aures Ægyptiorum accidere

 potuit.

potuit. nam præterquam quòd cœli & aquarum grauitate valetudo maximæ partis tentari erat cœpta; fremebant insuper, se in sordido ac laborioso & nullius emolumenti ministerio relictos; cùm interim cæteri partim vrbis opulentæ spoliis ditarētur, partim etiam ad satietatem sese in somnum ac cibum aliasquè voluptates immergerent. Inde, omissa ædificatione, vnanimes Giddam extemplo trajiciunt; nauigiis aliquot ad Arabicum littus, nō tam in Solimani gratiam, quàm ad Mammalucos deportādos, relictis. Id vbi resciuit imperator, ictus atrocitate facinoris, perfidum ac seditiosum Hocenum increpitans, cum ea quam habebat manu sine mora subsequitur. Ad vrbem Giddam appropinquanti portæ ab Hoceno clausæ. tum verò accensus rabie ac furore Solimanus palam se ad oppugnationem accingere, cruentaque inter ipsos Mahometanos haud dubiè pugna imminebat; ni Paracates, Mecanæ præsul ædis, cognito periculo, confestim aduolasset. Eius aduentu sedata certamina, patuit que Solimano introitus, ea lege, vt dum de Campsonis voluntate vel obitu certiora afferrentur, iis quas tum habebat copiis dux vterque separatim præesset. Cæterùm intromissus Mitylenæus, fide nimirum egit Ægyptia. Comprehēsum fraude Hocenum, vti opibus imperioque plus poterat, in vincula conjicit: dein silentio noctis prouectum triremi in altum fluctibus mergi jubet. Ita, ad vnum Solimanum, rerum omnium potestas & arbitrium rediit. Ac paulo pòst, explorato & cognito exitiali Campsonis exitu; vt in gratiam cum Selymo rediret, trahēdis in Ottomanicam ditionem omnibus circà nationibus populisq́;, operam deinde nauauit egregiam, ac demum ab Solimano Selymi filio Cairi præfecturam adeptus est. At Emmanuel, de Sultani comparatione rursus ab Rhodiis certior factus; ad Prætorem Lupum Soarium de rebus iis maturè perscripserat; mandaueratq́;, vt contra eum apparatum summa ope instrueret sese: ac quanta maxima posset classe vltro ad Arabiam tenderet; neu Ægyptios cum Indis conjungi (nam id erat iis initio constitutum) vlla ratione pateretur. Soarius, ab dimisso in Sinas Andradio, statim ad eam expeditionem omnes curas & cogitationes intenderat: adhibitaque diligentia, naues, quot antea nunquam, septem & triginta cunctis rebus ornarat. Cum iis profectus ab Goa, præter Cambaiam Armuziamque, repentè ad Adenum applicuit. Perculsus inopinato aduentu & classis magnitudine Amirianus, qui magnam muri partem è recenti Ægyptiorum oppugnatione stratam adhuc ruinis haberet; excidium metuens, tempori paruit; & claues vrbis cōfestim ad Lusitanum suppliciter misit: & cur sibi minus cum Al-

buquercio

buquercio conuenisset, causatus præfractum & asperum ingenium viri, sese ad vrbem dedendam, accipiendum intro præsidium, & imperata facienda paratum ostendit. Omnino præclara erat occasio tā opportunæ potiundæ vrbis, & maximo rei Lusitanæ cōpendio, Saracenis & Ægyptiis Indicum mare in omne tempus intercludendi. Verùm Soarius, antiqui moris homo, qui nimirum alienam è sua æstimaret fide, ne quid copiarum in ea custodia relinquere cogeretur; atque vt quā integerrimas ad hostem afferret vires, prauo, quin potiùs nullo consilio, rem in posterum distulit: in præsentia, cōmeatu multiplici in classem exacto, ad Camaranum processit. At Amirianus & incolæ, ingenti leuati metu, nulla mora interposita reficere muros, alimenta conuehere, custodias augere, nitique certatim, vt tam eximiæ tamque insperatæ superum in sese indulgentiæ pro sua quisque parte respondeant. Interim ad Camaranum fœda tempestate naues Lusitanæ amissæ quattuor; quibus, præter validam iuuentutem, omnis etiam vehebatur ædificandi apparatus. dein, cùm nusquam appareret hostis; dimissæ, ad explorandos maris recessus aliquot actuariæ. In eas cùm incidisset excussum ex Ægyptia classe nauigium, in quo erant Italici fabri ferme triginta, cognitum ex eis est, Solimanum Giddæ se cōtinere, subductis in tutum nauibus. magnam ibi solicitudinem, magnum esse terrorem, quòd Lusitani ad dimicandum parati omnium virium mole aduentare dicantur. proinde, si perculsis quàm primùm instent, vrbem haud dubiè vel armis vel conditionibus in potestatem esse venturam. Hoc nuntio erectus Prætor, extēplo Giddam iter edixit. Vt in conspectu fuit classis, primò in vrbe vsque adeò trepidatum est, vt desperata defensione oppidani vulgo pararent fugam: Prætoris dein mora, & Solimani adhortatio restituit animos. Et copiæ ab eodem extra mœnia productæ, ad ostentandam hosti fiduciam, instructo agmine decurrere. Addebat audaciam ipsa loci regio: quòd vrbs à mari, admodum insidioso accessu, cæcis & humilibus circà vadis, vno tantùm, & eo sinuoso ac perāgusto, aditur euripo. cuius cùm in ipso flexu castellum excitarant, tum etiam aliis locis tormēta in hostes opportunè direxerāt. Quæ omnia non tam ad reficiendos ex timore oppidanos, quàm ad absterrendū à congressu Prætorem valuēre. Ergo, ne Lusitanam rem in discrimen obiiceret, nequicquam exposcente pugnam milite, & minoribus præfectis tantam ignauiæ notam inuri nomini Lusitano querētibus, Prætor oppido abstinuit, paucas tantū naues in portu succendit: ac tanto apparatu nulla re gesta, explodētibus & exsiliātibus de more barbaris, ineunte iā hyeme ad Camaranum

 reuertit.

reuertit. Ibi, quòd nulla ad ædificandum cæmenta suppeterent, inchoatum ab Ægyptijs opus instítit demoliri. Quo in opere dum dies noctésque naualis turba versatur, ex aëris intemperie grassari morbus in classiarios cæpit, ac paucis mensibus tetra lue absumpti permulti. accedebat ad grauitatem cœli, magna annonæ difficultas, vt in deserto loco, & hostili circà regione. Tantùm è Ceilifo proximo vico Arabes venalia cibaria ad littus comportare cœperunt, sed carè Lusitanis id subsidium stetit. Lembus vnus è classe ad commercium quotidie commeabat. I, cùm nihil tale nostri timerent, ab duobus speculatorijs Ægyptiorum nauigijs, indicio & fraude Ceilifanorum, excipitur. Lusitani septendecim in eo lembo nauigabant. Comprehensi omnes, & minimè tum vulgari munere, ad Selymum ab Solimano transmissi sunt. Inter hasce clades & ærumnas hyberna transacta: & aperiente se iam vere, Prætor, ne nihil omnino egisse videretur, ex Arabico sinu ad Africum littus trajecit. Aualites ibi est emporium olim nobilissimum: nunc, vt humanæ sunt vices, negotiatoribus infrequens, ac vulgò Zeila appellatur; nullis vallatũ mœnibus aut propugnaculis: ac tum, propter finitima cum Abassino bella, magna ex parte desertum, modico, tantùm in speciem, reguli præsidio tenebatur. Id oppidũ, quod Solimano Adenum petenti enixè fauerat, omniáque necessaria benignè suppeditârat, Lusitanus Prætor oppugnare ac delere constituit. Expositis cohortibus aliquot, per minores duces haud ita magno certamine confecta res est: cæsísque custodibus, in ipsa tecta facibus & incendijs adeò acerbè sæuitum, vt ne alimentis quidem, quibus vel maximè egebant, Lusitani pepercerint: nimirum Adenica freti copia, quo Prætor tanquam ad certam possessionem tota spe & cupiditate ferebatur. sed eum improuida longè fefellit opinio: siquidem ab Zeilana clade transuectus Adenum, cùm ab Amiriano fidem promissi repeteret; magno suo dolore denique sensit, quàm fugacia sint occasionum momenta, & quàm irreuocabilis rerum bene gerendarum præteruolet opportunitas. Amirianus quippe, dum rubro mari Lusitani vagantur, non modò nouis operibus militibusque firmarat vrbem; sed etiam per exploratores de naufragijs interitúque nostrorum ac turpi ab Gidda recessu didicerat. Itaque rediens quassata classe & imminutis copijs Prætor, adeò non mouit oppidanos, vt ijs etiam ludibrio & contemptui fuerit. In summa rerum inopia, portu exclusus, modica vix aquatione impetrata, plenus damni ac mœroris, Indiam irrita expeditione repetiit. Quietæ dein ab Ægypto res per aliquot annos fuere, dum Ottomanus, extincto Sulthano, & sublatis ab radice Mam-

ce Mammalucis, Alexandrinum imperium & Africæ noua regna ſibi conſtituit. Per eoſdem ferme dies, quibus circa Arabiam naualis afflicta res eſt, ne Goa quidem vrbs multum ab extremo periculo abfuit vnius hominis temeritate, quem arcta ſibi affinitate deuinctum diſcedens Prętor, Goæ Pręfectum perampla cum poteſtate reliquerat. Huic ſimultas vetus cum Calderia quodam intercedebat, Albuquercij alumno, viro egregiè ſtrenuo. qui poſt Prætoris profectionem, vbi ſummam rerum omnium penes aduerſariũ vidit; veritus, ne is pro magiſtratu exerceret inimicitias; ex inſula in continentem profugit Pōdam, quo nomine portus vicuſque abeſt ab Goa paſſuum circiter octo millia. Pro Idalcane Ancoſtan ijs finibus præerat. Ab eo, propter fortitudinis famam, Calderia comiter acceptus, in honore habebatur. Id vbi Goanus reſciuit, per internuntios inimicum exſulem ab Ancoſtane vehementer expetijt. Ancoſtan, qui ad rem ac dignitatem Idalcanis pertinere arbitraretur, tutum ad ſe cuilibet eſſe perfugium, præſertim cum in fœdere nihil eiuſmodi nominatim cautum fuiſſet; adduci ſe nō eſt paſſus, vti receptum in fidem Luſitanum expoſcenti proderet inimico. Ea re accenſus Goanus, per interpretem conuitia primùm & minas in Ancoſtanem iacit: dein, ſpecie transfugæ, percuſſorem Calderiæ ſubmittit Ioannem Gometium, virum audacem, & ad eiuſmodi promptum facinora. Is à Calderia in hoſpitium benignè acceptus, & in Ancoſtanis amicitiam ac familiaritatem breui perductus; cùm inuitatu Ancoſtanis, oblectandi animi cauſa, in campum vna cum cæteris primoribus prodiiſſet; per cauſam ſecretioris colloquij ſeductum paulisper à comitatu Calderiam, pænè in Ancoſtanis conſpectu, nihil minus opinantem interficit, ac ſubditis equo calaribus inde ſe proripit. Enimuero indigna res omnibus viſa: & dimiſſis continuò equitibus, è fuga retractum inſidiatorem ſua ipſe manu Ancoſtan iratus obtruncat. Tum verò amens furore Goanus, omnibus modis amicum vlciſci, ac priuati odij cauſa, publicā rem in diſcrimen vocare non dubitat. Paſchales tum fortè agebantur feriæ; & inſtabat quinquageſimæ diei celebritas, quam Græco nomine Pentecoſten appellāt. In eum diem Præfectus, per ſimulationem ludorum atque certaminum coacto milite, Fernandum fratrem, & Ioannem Marchiadum, de quo ſuprà commemorauimus, Pondam quàm occultiſſimè iubet inuadere, & Ancōſtane ipſo interempto, vicum præda exhauſta delere. Octoginta non ampliùs equites in eam rem vtrique attributi, & pedites Luſitani ſeptuaginta, & Indorum maior aliquanto numerus. Ii, noctu vado tranſmiſſo, cùm, ſi maturatum foret, hoſte alto

ſopore merſos in tenebris opprimere potuiſſent, atque id ipſum enixè Machiadus hortaretur; Fernandus, penes quem erat imperium, lucem opperiri æquè ſtolido ac pertinaci conſilio maluit. atque hæc ducis ipſius, illa militum fuit culpa. Campum, in quo Ponda iacet, ab Goa petentibus, arctior & impeditior ſaltus intrãdus eſt: cuius fauces vel pauci homines facilè tueantur. Ad eas obtinendas anguſtias, quo tutum, ſi res poſceret, copiæ receptum haberent: prouido Machiadi monitu pedites relicti complures. ii, vt agmen præceſſit, ne prædæ poſtmodum expertes forent, ſtatione per ſummũ ſcelus deſerta, protinus antecedentium veſtigia ſubſequuntur. Vti Pondam appropinquatum eſt, obſcura nox & quies vtrinque texit inceptum. Aduentante dein luce, fremitus equorum & armorum fulgor inſidias prodidit. Conclamatum ergo confeſtim ab incolis ad arma eſt: & primò ignari quanta Luſitanorum eſſet manus, Ancoſtane duce, fluuium qui Pondam præterfluit, raptim transgreſſi, in tutum ſeſe recipiunt. mox, paucitate noſtrorum animaduerſa, collectiſque è repentino pauore animis, denuo trajiciunt flumen; & in hoſtes palatos, atque ad rapinã potiùs quam ad pugnam intentos, conferti ipſi & conglobati dant impetum. Vix primam impreſſionem ſuſtinuit Luſitanus: &, paucis exceptis, cæteri curſu anguſtias repetunt, loci difficultate, ſi minus virium præſtantia, ſeſe defenſuri. verùm eas quoque nudas cuſtodibus barbari iam inſederant. ita, in medio deprehenſi Luſitani paſſim cæduntur. Machiadus, egregia corporis & animi fortitudine cùm aliquandiu reſtitiſſet, neque vllam cerneret ſpem ſalutis; ad Fernandum conuerſus, erumpe tu, inquit, ſi qua potes, dum hoſtem ego vtcunque ſummoueo: & Goam vbi perueneris, fratri tuo renuntiato, dũ iracundiæ dolorique intemperanter indulget, quàm expetenda ad præmia opimamque prædam præcipuos è Luſitano præſidio miſerit. His dictis, miro animi ardore ſe rurſus in hoſtem concitat: & egregiè dimicans, multis confoſſus vulneribus ipſe & circa eum quinquaginta ferme Luſitani pedites aut equites cadunt. è reliquo numero capti ſeptem & viginti, in ijs nobiles & honorati viri aliquot ex Emmanuelis familia. E ſociis Indis, amplius centum aut occiſi aut in ſeruitutẽ abducti. cæteri notis callibus trepida fuga latebras ac nemora petiere. Fernandus, inter hoſtiũ tela ſtrageq; ſuorũ, pernicis equi beneficio præter ſpẽ euaſit. Ad eius cladis nuntiũ, ingens luctus & mœror in vrbe fuit. ac vulgo liberis aut cognatis orbati, æquè viri ac mulieres, præfecti temeritatẽ & furorẽ exſecrabantur. Idalcan verò nõ tã eo ſucceſſu, quam violata ab Luſitanis pace lætari: oblataq; ſibi occaſione, quã

dudum

dudum expetiisset, Goæ bello recuperãdæ. quippe tũ prælio custodibus imminutis, tum etiã ineunte per eos dies hyeme, quę in aliquot mẽses clausũ externæ opi mare esset habitura. Addebat fiduciam, deletæ in Arabico mari Lusitanæ classis quamquam incertus rumor: & quòd induciis nuper cum Narsingano Rege Crisnarao pactis, vniuerso apparatu ac totis viribus in bellum Goanum sibi liceret incũbere. Hisce adductus rationibus Idalcam, primariũ è suis ducibus, Ancostane adiuncto, Zufolarinum, cum sex & viginti peditum, quattuor equitum millibus ad Goam proficisci iubet. Eo terrore in vrbem allato; Præfectus, quotquot per ætatem ferre arma possint, custodire muros, & locis opportunis stationes agere iubet. Ad Benestarinum præcipuè intendit vigilias: & quoniam in eo publica salus verti videbatur, ne hosti pateret introitus; quicquid naualiũ copiarum fuit, partim vada obsidere, partim circumire interdiu noctuq; insulã imperat. ad hæc, paganos & agricolas, ne, vt olim, iter barbaris aperirẽt, intra vrbẽ euocatos, vel in opera vel in præsidia maturè distribuit. Zufolarinus, admotis ad litt⁹ copiis, cũ aliquoties trãsitũ frustra tẽtasset, ad extremũ operibus insulam cingere: & quoniam à mari (vt dictum est) nihil eo anni tempore subuehi posset; terrestribus quoque commeatibus omnino instituit prohibere. Ita, præciso omni vndique aditu, penuria primùm, dein fame laborari tota insula cæptum. ventumq; ad vltima foret; nisi, vixdum hyeme exacta, singulari Dei beneficio primùm à Quiloa Ioannes Sylueria cum vario commeatu, & quadringentis armatis, tum ex vlteriore India Raphael Pærestrellius cum fortibus viris, ac demum ex ipsa Lusitania cum nauibus sex Antonius Saldania subuenissent. Huius noui subsidii fama non absistere modò obsidione Zufolarinum coëgit: sed etiã Idalcanis nomine pacẽ ab Lusitano petere: quæ ex vetere formula Idalcani est data; cum eo, si nuper ad Pondam capti restituerentur; & eius pacis Prętor adueniens auctor fieret. sequutum vtrumque. & cãptiui cum fidę redditi, & Prætor Goam delatus, ratã habuit pacem. Hoc maximè modo Goa tertiùm ab Idalcane obsessa, & in summum adducta discrimen, ex hostium faucibus præter opinionẽ eripitur. Eodem ferè tempore, fœdioribus etiam de causis, dum nihil minùs Lusitani præfecti, quàm de officio cogitant, amissa Malaca propemodum est. Georgio Albuquercio, qui Abdalam summa populi inuidia damnarat indicta causa, Georgius Brittus in vrbis præfectura successerat. Is, vixdum sanatis iis, quæ exulcerata per alios erant, Malacensibus æquè incolis ac peregrinis admodum grauis esse, & insitã ingenio violentiam in omne genus hominum cæpit

 expro-

expromere. Mamudianę familiæ seruitiisve, quę portoriis vel munitionibus, Alphonsi Albuquercii decreto, operam dabant; mercedes quotidianas & alimenta subtrahere; alios á calumniatoribus circumuentos, in ergastula condere; ereptas iustis possessoribus villas & prædia, quasi ad fiscum deuoluta, amicis aut affinibus pessimo exemplo donare; iuncorum magistris, qui antea nostrorum merces quoquouersus bona fide vectare consueßent, non modò custodes apponere Lusitanos; verùm etiam, nullo eorum delicto, ipsas nauiū præfecturas adimere; denique, crudelitatis & auaritię nefaria passim edere documenta. Iis rebus territi qui nuper ad vrbem redierant, cùm denuo diffugissent; ac nihil ferme vlla ex parte subueheretur; tanta rursum Malacæ solitudo & rerū omniū caritas consecuta; vix vt magnis propositis immunitatibus præmiisq;, & præcone circumquaq; dimisso, turbatæ hominum mētes sedari, atque ad modicam celebritatem frequentissimum nuper emporium redire potuerit. Cùm in pejus quotidie cuncta inclinarent; accessit, ad res propemodum ex toto euertendas, intestina discordia. Primū eo tempore & maximum erat Malacæ munus, arcis præfectura: quòd nimirum tam recenti dominatu tamq; infestis circa nationibus Regibusq; Lusitanorum salus in eius arcis tutela consisteret: ac proinde, omni contempto periculo, reliqui duces ac magistratus, eum honoris gradū certatim expetebāt. Georgius Brittus per eos fortè dies dolore corporis animique cōfectus, cū supremā sibi horam adesse intelligeret, Præfectū vrbis Nonniū Vasæum Peretiam, vxoris fratrem, sibi substituit, Regis decreto; quod ita mādarat Emmanuel, vt si arcis præfecto diē obire contigisset, in eius locum vrbis præfectus extemplo succederet. Britto igitur defuncto, arcem Nonnius occupat. enimvero id nullo modo ferre Antonius, Patiecus maritimę rei prępositus; quòd eam præfecturam ad se pertinere affirmaret; præjudicata iā antè re Alphōsi ipsius Albuquercii sentētia; qui Rhoterico Patalino ea lege tradidisset arcē, vt eā postmodū ipse relinqueret Fernando Petreio Andradio, penes quē eo tēporē naualis item rei erat summa. itaq; nullū esse dubiū, quin Georgio demortuo, protinus ea sibi vigilia debeatur. Hoc certamine accensis animis, cū suos vterque sectatores haberet; nulla publicæ rei cura, duas in partes discessit nomen Lusitanum: ac veritus Patiecus ne quid ex ea concitatione tumultus oriretur; classem omnem, & quicquid naualis erat turbæ, paruam ad insulam recepit è regione Malacæ. Cùm dies aliquot obstinati ambo, suspectique inuicem, in prauo consilio perstitissent; neque demoueri se de sententia vllius precibus vel auctoritate paterentur;

tur; festo die quodam Patiecus in continentem exscendit sacrificii causa. ac præter ipsam arcem cum honesto comitatu ad teplum eunti Nonnius (edicto priùs suis quid fieri vellet) in ipso limine apparuit, hominemque blanda compellans voce; Quin, ait, Patiece, nostrarum litium ac dissensionum cognitoribus vtimur, communibus amicis ac popularibus nostris, eorumque arbitratu redimus in gratiam? cùm ad ea audienda Patiecus propiùs ad portam appropinquasset; è latebris repentè prosiliens prævalidis lacertis Thomas Nonnius elatum inter manus Patiecum in arcem rapit. Patieci comites, nouitate rei primùm attoniti, parumper hæsere: dein stupore in iram verso, cùm ducis caritate vim pararent; partim præsidii metu, partim regiis minis ac denuntiationibus territi, destitere. Ea res momento vulgata, non modò nouam furoris & amentiæ labem Lusitanis adspersit, quòd omisso concordiæ bono, tot vndique cincti periculis, inter se se contenderent; verùm etiam locum Alodino, dies noctésque in id ipsum intento, ad regnũ omni conatu repetendum, aperuit. Ciribiges erat apud eum Raia, inter suos clarus bellica laude. Is, valida longarum nauium classe ab Alodino accepta, Muaris fluminis ostia petiit, leucas à Malaca non amplius quinque: aduersoque amne subuectus, in terrã egreditur, ac loco peropportuno, è robusta materia densatóque aggere, permunit castra: inde, vti nuper Lacsamana, repentinis excursionibus mare prorsus infestum habere, & in conspectum vrbis Malacæ idẽtidem prouehi, & mox recipere sese; vt, si qua posset, irritatos certamine Lusitanos, ad paratas intra flumen insidias de more perliceret. Harum rerum nuntiis Goam per Verissimum Patiecum Antonii fratrem allatis, Prætor Soarius, qui ex Arabia paulo antè redierat, Alexium Menesium cum nauibus tribus, in quibus erant bellatores trecenti, Malacam celeriter misit. ac sub idem ferè tempus illuc è Sinis etiam Fernandus Andradius, non exiguo cum apparatu& copiis, appulit. Horum aduentu atque auctoritate, gliscẽs denuo Lusitanorum intestina discordia, quamuis ægre sublata: & simul, à Menesio ad Sionis Regem, quicum ab ipso iã Albuquercio instituta erat amicitia, legatus Emmanuelis nomine, Eduardus Coelius mittitur, partim eius amicitię firmãdæ causa, partim etiã vt eadẽ opera colonos ab Rege peteret frequentandæ Malacæ, & quæstuosissimo eius ore commercio Mahometanis eripiẽdo. Coelius ad vrbem Hudiam, quod regni caput est, Sionia naui delatus, Emmanuelis litteras ac dona reddidit Regi. dein iureiurãdo vtrinque renouatum est fœdus, cuius fœderis testem Coelius celeberrimo vrbis loco præcelsam ligneam Crucem summa Regis volun-
 tate

tate desixit. Ita Coelius, rebus admodum ex voluntate transactis; ac duarum insuper nauium præsidio adjutus ab Rege, lætus Hudia soluit; & Camboianam oram pænè prætervectus, quòd à Patanis accessu tempestate prohiberetur, dum ad Sincapuram necessariò cursum intendit, transuerso repentè Euro in littus Panis ejicitur. Potiebatur eius terræ, vt supra demonstratum est, regulus is qui Alodini sororem habuerat in matrimonio: ac tum fortè ab Alodino ipso, incertum quibus de causis, grauiter dissidebat. naufragos igitur Lusitanos haud immeritò sibi diffidentes metuentésque, nō modò non pro accepta olim ad Malacam ignominia damnoque tractauit; sed etiam contra gentis morem benignè & comiter excepit hospitio. Quin, proposito Lusitanæ societatis commodo simul & ornamento, ac Malacensis præcipuè commercii vberrimo quæstu; facilè sibi persuaderi a Coelio est passus, vt multorum exēplo dynastarum & Regum, sese cum honoratio vectigali ad Emmanuelem adjungeret. ita, vas aureum librarum circiter sex in annū tributum est pactus. quam tamen deinde fidem, ab ingenii mobilitate, non diu coluit. Inter hæc, Alodinus de Menesii Andradiique aduentu per exploratores certior factus, tot in vnum coactis Lusitanis vtique aperta vi sese imparem ratus; ad solitas artes dolosque confugit: simulato belli tædio, pacem eo consilio petiit, vt nuntiis vltro citróque mittendis rem in discessum vtriusque ducis extraheret: quippe quos & reuersionis auidos, & secum vna florem Lusitanæ juuentutis deportaturos esse non ignorabat. Neque sagacem astutiam viri, frustratus euētus est. Deceptos iam aliquoties Lusitanos, improba negotiandi cupiditas, & nimius reuisendæ patriæ amor, nouam in fraudem impulit. Iactatis vtrinque conditionibus, atque ita approbatis, vt nihil ad firmum stabilémque concordiam, præter Soarii Prætoris auctoritatem, deesse videretur; eius auctoritatis impetrandæ suscepto munere, quæ prima nauigādi facultas data est, Menesius & Andradius cum egregio comitatu Goam petiēre. At Alodinus à Bintano progressus ad Pagum, (id vico nomen, alii Pagodē appellant) occultè paratā interea classem ad eas quas habebat naues adjunxit: auditoque ducum Lusitanorū discessu, ad arcē oppugnandam extemplo copias omnes æquè maritimas ac terrestres admouit. Nihil tam inopinatū nostris accidere tali tempore potuit. oppressi, vix ad arma capienda spatium habuere. itaque eo die defensa ægre mœnia sunt. Inde, cùm sæpius vrgerentur, nec vigiliis tantùm, sed etiam omni vndique commeatu prohibito, fame laborarent; longè pejore, quàm antea, loco res Lusitana esse cœperat: actumque de ea procul dubio foret; ni planè insperatum

insperatum subsidium Deus rebus iam perditis attulisset. Iauensi quidam erat in hostium castris vir cùm pecuniosus & clarus, tum etiam consilio manuque promptissimus. Is, grauibus ab Alodino acceptis injuriis, quas salua dignitate ferre non posset; accensus vlciscendi cupiditate, ad Lusitanos capta occasione transfugit. eo duce atque adjutore, vt erat locorum ac temporum bene peritus, Lusitani fidis aliquot Malacensibus in expeditionem assumptis, agmine silenti profecti, subitò vicissim impetu castra hostium cum magna cæde expugnarunt. prædæ haud ita multum in iis inuētum. tormenta, plæraque ex ære, auecta ad trecenta. Quominus Pagum victrici classe porrò contenderent, ipsumque Alodinum oppugnarent; objectis transuerso flumine munitionibus, custodiisque passim in ripa dispositis, in præsentia prohibiti sunt. cæterùm eo facto repressa interim tyranni ferocia, atque ad leuandam annonam, in aliquot menses laxamenti nonnihil nostris est datum. Dum in hac rerum vicissitudine Malaca vrbs fluctuat. Soarius Prętor ducibus aliis alio missis ad maria tutanda; ipse cum septingentis armatis ad Ceilanum, siue Taprobanam, nauium vndeuiginti classe contendit. Cum Callensi regulo ante multos annos, (vt supra memoraui) Laurētius Almeida pacem ac societatem inierat: Soarius, Columbani præcipuè reguli amicitiam & commercium expetebat, quòd in eius potestate laudatissimi cinnamomi syluas esse non dubiè comperisset. cuius item rei fama commotus Emmanuel, id ipsum per litteras accuratè mandauerat. Igitur delato in conspectum Ceilani Soario, & Columbanam præcipuè oram oculis perlustranti, locus occurrit ad nauium appulsum & arcis ædificationem idoneus. hami figura littus in mare procurrit; curuoque anfractu capacem efficit portum, in quem ex insula nauigabile flumen illabitur. huc applicita classe, nuntii confestim ad regulum missi, fœderis & amicitiæ causa, postulatumque de more, vt in vsum diuersorii merciumque custodiam, contra insidias maximè Saracenorum, castellum ibi liceret exstruere, non tam Lusitanis, quàm incolis & regulo ipsi, præsidio ac munimento futurum. E Brachmanum disciplina, vt cæteri ferme Indi, erat regulus, atque adeò Brachmanes ipsemet. neque ita pollens habebatur ea tempestate viris armisque. quocirca, & patriis institutis peregrinas religiones auersabatur; & in tam tenera insula haud immeritò Lusitanam extimescebat vim. Attamen, reputans apud animum suum, quam ex tenui fortuna vicinus Cocini Rex post initam cum Lusitano amicitiam, ad quantas opes breui tempore peruenisset; eiusdem successus & emolumenti

cupiditate

cupiditate ac spe captus; & de fœdere & de castello, nō tamen sine aliqua solicitudine, assensus est. Cæterùm haud ita diu in sententia perstitit. Saraceni ex continente profugi, vel in primis vtilem in ea insula negotiationem paulo antè instituerant. ij, morte tristius rati, inde quoque ab Lusitanis pelli se; toto connixi impetu, regios consiliarios pecunia muneribusque, regulum ipsum adhuc fluctuantem, cùm aliis rationibus, tum proposito miserrimæ seruitutis metu, facilè ab ea mente deducunt: neque id modò, sed etiam ad arcendos aditu Lusitanos, vltro suam ipsi nauant operam: iisque præsertim instantibus operi, hortantibusque insulanos, munitiones raptim excitantur. ibi ferrea nonnulla tormenta disposita, & simul, ad nouam societatem planè dirimendam, Lusitani pauci, qui, vt in pacatam regionem securi descenderant, intercepti. Soario ad opus inchoandum in terram egredienti, objecta munitio præter exspectationem apparuit. missi protinus ad rem cognoscendam aliquot expediti, renuntiant, mistos insulanis Saracenos in statione versari. ita Mahometanum scelus haud dubiè patuit. & Soarius, omissa interim ædificatione, copias ad pugnam exponit: magnóque vsus militum ardore, quamquam assiduè jaculantibus contrà barbaris, ad ipsa tormenta succedit. Aliquantum laboris ac periculi fuit, dum telis eminus dimicatur: ast vbi ad manus ventum est, momento disjectis munitionibus, hostes in fugam auersi: tum fugientibus acriùs instare Lusitanus; neque aut ignotis callibus, aut occurrentibus fluuiis ab insequendo desistere, quoad Prætor, signo tuba dato, palatos iam ac dispersos ab effuso impetu reuocauit. Magnus hostium numerus cæsus eo prælio, nec Lusitano gratis victoria stetit, vulnerati jaculis ferme sagittisque cōplures: nonnulli etiam desiderati, in iis Verissimus Patiecus, qui Malaca paulo antè redierat. Ab ea pugna Soarius, vnius diei quiete militibus data, postridie prima luce rursus cum omni fabrili apparatu descendit; ac fossam a portu vastam ad mare duxit prohibente nemine. intra eam fossam vallum erigitur, tormentis in hostem obuersis: dein modico interuallo additur murus, barbarorum terrori magis, quàm operis firmitati, propter calcis inopiam interlitis argilla cæmentis. Hæc ingenti classiariorum certamine confestim peracta: & regulus, cûm aduersa ictus pugna; tum surgentis operis nec opinata molitione perterritus; misso confestim legato, veniam petiit eorum, quę alieno suasu inconsultè ac temere egisset: atque ad jungendam ex integro societatem hospitiumque sese paratum ostendit. At Soarius grauiter questus non opera tantum sibi cum armatis opposita, sed etiam comprehensos interposita pactione

Lusita-

Lusitanos; præcisè negauit, se pro tam atrocibus injuriis aliter satisfactionem accepturum, quàm si regulus ipse in Emmanuelis fidem ac ditionem cum annuo vectigali concederet. Neque abnuit Columbanus, Lusitana horrens arma. cumque super ea re præfectus regius aliquoties non sine interprete commeasset; ad extremū ita conuenit: vti Regulus Emmanueli quotannis persolueret, stipendii nomine, cinnamomi pondo centum & viginti millia, annulosque duodecim, sapphyris aut pyropis ex eadem insula inclusis: & elephantos præterea sex. Emmanuel autem, receptum in fidem Columbanum, ab hostium vi conatibusque, ipse & successores ipsius, terra marique defenderent. His maximè legibus data pax: & nulla interposita mora, Soarius destinato loco arcem condere aggressus est opus, adjuuantibus etiam regiis, breui absolutum. in eius arcis custodia Prætor Ioānem Sylueriam valido cum præsidio collocauit. oram maritimam nauibus quattuor tuendam Antonio Mirandæ Azeuedio tradidit. ipse, rebus ex animi sentētia cōfectis, & Arabicæ nauigationis magna ex parte compensato damno, circa initium Decembris ouans Cocinum est reuectus. Hæc ferme in vtraque India cis Gangem & vltra, Soario Prætore, per triennium gesta. Prouinciam dein ab Soario accepit Didacus Lupius Sequeria, is, qui primus Emmanuelis missu Malacam adierat. Huic, magna Indici exercitus parte variis casibus absumpta, naues nouem cum bellatoribus mille quingentis Emmanuel in supplementum attribuit, cum quibus anno seculi huius decimo octauo profectus Olisipone, Cocinum secunda nauigatione deuenit. in eo cursu, circa promontorium Bonæ spei, contigit res minimè prætereunda silentio: Magnitudinis vastæ piscis est in Africo Oceano, quem piscem, à figura videlicet, acum appellant, (Xiphiam ego fuisse crediderim) prælongo rostro, & in mucronem desinente; eodemque ita duro atque hispido, vt ferrum deterat in modum limæ. Ex iis belluis vna, dum subterfugientem prædam furibunda persequitur, in aduersam onerariam, plenis euntem velis, toto impetu elata, in imas compages, pertuso alueo, acutissimum caput infixit. Ex eo laqueo dum sese per vim conatur excutere; quamuis libratam suis ponderibus nauem adeò quatefecit, vt se in Syrtim impactos nautę non sine horrore putauerint. Quo dein ex foramine, cū, ignaro quidnam esset rei magistro, sentinam traheret nauis; Cocini demum subducta, insertum in carinam, vt dixi, planè cubitale rostrū ostendit: quod, illico extractum, & in Lusitaniam, argumenti & miraculi causa, deinde transmissum est. At Sequeria, inito magistratu, primùm circa omnes arces præsidia noua disposuit, dein Regu-

lum

lum Baticalæ, detrectantem iugum, pactumque nuper Emmanueli stipendium persoluere (vt sunt leuia barbarorum ingenia) recusantem, misso ad eius portus fauces obsidendas cũ nauibus aliquot Alphonso Menesio, subsecuturus ipse mox, ad fidẽ officiumque aut minis aut malo redegit. Simul etiam, cognito Malacam rursus ab Alodino grauiter premi, Antonium Corream cum onerariis ad commeatus petendos, eoque importandos, proficisci iubet in regnum Pegu. cuius regni, vltra Gangem positi non longè à Malaca, Triglypton olim vrbem caput fuisse quidã existimant. Correa, prospero cursu ad Martabanum emporium Pegusiorum delatus, ne in terra adhuc ignota longiùs ab suis nauibus ipse discederet, Antonium Passanium & Melchiorem Caruallium cum honesto comitatu muneribusque misit ad regem in vrbe Pegu, (ex qua tota regio denominatur) inde aliquot dierum itinere commorantem. Magna tum erat, (vt sæpe diximus) toto pænè Oriente, gloria nominis Lusitani: magna cùm bellicæ virtutis, tum opum ac diuitiarum existimatio. neque minor, si per Lusitanos licitum esset, omnes circa nationes tenebat in Malacensi emporio negotiandi cupiditas. Itaque Pegusianus Rex, quamquam in primis tum potens ac nobilis: tamen haudquaquam indignatus, Antonium Corream nuntios pro se misisse, comiter iis acceptis, duos vicissim ad eum ipse cum donis remisit stabiliendę societatis & amicitiæ gratia: satrapam vnum, alterum pontificem: hunc Raulinum, illum Samibelganum, Pegusiorũ vulgus appellat. Vt Martabanum est ventum, post mutuæ salutationis officia, conscriptæ communi consensu, pacis & fœderis leges. tum, ad eas solenni iurejurando firmandas, in celeberrimum vrbis fanũ Antonius Correa regijque summa populi frequentia conuenêre, totius autem cæremoniæ ordo fuit eiusmodi: Samibelganus prior, in aurea plagula diligenter inscriptas eius amicitiæ leges, tum Pegusia tum Lusitana lingua, vt & populares & hospites intelligerent, elata voce recitari iussit. idem à nostris vicissim est factum. lectis & subscriptis conditionibus, Raulinus, seu sacrificulus, quædam ex ritualibus Pegusiorum libris de more pronunciat, papyracea deiu segmenta crocei coloris, (qui colos apud eam gentem cultui diuino dicatus est) & aliquot simul arboris odoratæ folia certis notata litteris, igne subiecto comburit. Tum, suis insertam manibus, manum vtramque Samibelgani cineribus iis imponit, pauca ex eo percuntans, quibus ille ita respondebat, vt sui Regis nomine ratam & fixam eam societatem fore, iureiurãdo promitteret. Hæc omnia, summa attẽtione miroq; silen-

filetio peracta. Dissimiles animorũ habitus Antonius Correa comitesq; in eã cæremoniã attulerãt;quippe qui vano errore ducti, Christianã fidẽ ethnicis iureiurãdo obligari fas esse vix ducerent. itaq; Antonij accitu, linteatus antistes, qui nauticis præerat sacris,diuini humaniq́ue iuris haud multo quã cæteri Lusitani peritior,in mediu prodit;sacræ paginæ,Christiano ritu,erãt ab Antonio cũ solenni imprecatione tangẽdæ;atqui sacerdos,pro Euãgeliis bibliísve,librũ ex cõposito protulit, elegãter & artificiosè cõpactũ;in quo varij generis lusus& cãticaLusitanico sermone scripta cõtinebãtur;nõnullis tamẽ immistis,vt fit,sentẽtiis moralibus, atque diuerbiis. Huic ergo libro dum Antonius fallacem admouet manum; diuinitus factum est, vt in ea verba ex Ecclesiaste incideret: VANITAS VANITATVM, ET OMNIA VANITAS: quod ille vbi præter omnem exspectationem animaduertit, subita perculsus religione cohortuit, ac pręclarè sensit, quàm integram & inuiolatam fœderum fidem vel cum ipsis barbaris ethnicisque, esse cœleste iubeat numen. ergo apud se perinde iustum atque legitimum id iusiurandum Antonius habuit, ac si pro vulgari eo libro sacrosancta vtriusque testamenti volumina contigisset. Sancito in hunc modum fœdere,impositisque in onerarias mercibus,& omni genere commeatus, Correa peropportunè Malacam defertur. Eius aduentus, non modò ex diuturna fame & squalore obsessos refecit: sed etiam animos iis addidit ad Alodinum ipsum vltro lacessendum,&, si qua fieri posset, ex tam vicinis sedibus tandem aliquando exturbandum. Quod ille quasi pręsagiens,ad omnes eiusmodi casus multo antè sese parauerat.transuersis primùm cancellis non vno loco intersepserat flumen;angusto dumtaxat singulis paronibus lembísve transitu relicto dein,sub aquas passim fistuca stipites pręacutos adegerat.adhæc densissimas vastæ magnitudinis arbores,quæ ripas fluminis dextra læuaq; prætexunt,ad radicẽ ita incidi preceperat;vt perleui momẽto impulsæ,nauigãtes obruerẽt.Deniq; nõ lõgè à Pago,qua sinuoso fluminis ambitu longiorẽ in cubitũ prominet ripa,cõfibulatis è valida materia trabibus,& cespite ingesto, nouũ castellum excitarat : idque non modico pręsidio, nec paucis ex ære tormentis ad hostem ex obliquo feriendum instruxerat. His rebus cognitis (neque enim deerant qui cuncta renunciarent) Correa & Eduardus Mellus ,contracta minorũ nauiũ classe,quarũ pleræq; remis agerẽtur,& bellatoribus circiter quingentis impositis:Muaris fluminis ostia petiere. inde præmissi cũ securibus dolabrisque, & firmo præsidio militũ fabri ad hostiles munitiones amolien-

amoliendas; ij quo validiores ac peritiores talium erant artium, eo celeriùs confecta res est. discisci cancelli, euulsi ex imo stipites, insidiosæ arbores in diuersum proiectæ. ità sequenti agmini tutus ad castellum vsque fuit accessus. neque ita magno negotio, admotis nauibus machinisque, deiectum inde præsidium. Hinc, magna concepta fiducia, Lusitani ad Pagum victrici succedunt classe. Vt in conspectũ oppidi ventum est; dispositæ extra vallum Alodini copiæ cum elephantis, & sublatus de more ingens clamor, & emissa tormenta, nonnullam cruenti prælij speciem præbuere. sed vbi egressus è nauibus Lusitanus in sicco signa constituit, & cominus gladiis contisque dimicari cœptum est, tanta planè diuinitus formido (veterum Hebræorum victoriã diceres) tantus terror hostes inuasit, vt oppido ad prædam relicto, sese in proximos lucos & nota latibula fœdo cursu conjecerint. nec pauci ex ijs in fuga veriùs quàm in pugna cecidêre; cùm è Lusitanis (quod præsenti diuinæ opi acceptum sine controuersia referas) ne vnus quidem desideratus sit. Fusis fugatisque hostibus, ad spolianda tecta raptim discurrit miles; exhausto quicquid erat pretiosi, oppidum concrematum. dein Alodini parones & varij generis nauigia in vnum coacta ferè centum. quorum erant aliquot, puppi proraque regium in morem cælatis inauratisque: ex eo genere nonnulla in triumphi speciem reseruata, cæteris ignes injecti. Hac tam insigni victoria parta Lusitani cum summa gratulatione redeuntes in vrbem accepti, Alodinus, fracta, sed nõdum perdomita, ingenti ferocia, ad recolligẽdas è tanta clade vires, Bintanum insulam fremens gemensque repetiit. Interea vicini Malacæ barbari, alienas angustias & incommoda suam rati occasionẽ, multis & grauibus injuriis nostros affecerant: ac Pacenorum præsertim tyrannus, qui nuper in id regnũ inuaserat, delatosq; in Pacenũ portum negotiatores aliquot Lusitanos partim exuerat mercibus, partim etiam per summum occiderat scelus. Ac ne Acenus quidem, quamquã societate ac fœdere iampridẽ nostris obstrictus, in ea rerum difficultate sat se pro amicitia gesserat. Ad eas vindicandas injurias, regulosque ab instituto latrocinio deterrendos, Garzias Sala Malacæ Præfectus Emmanuelem Patiecum, vnica, verùm egregiè instructa naui, dimisit. is, præcipuo in Somatranos odio instinctus, quòd Antonium fratrem paulo antè in vincla coniecerat, cùm alia Somatræ littora, tũ verò Pacenum Acenumq; breui adeò fecit infesta, vt non peregrini modò institores multi ab ea nauigatione desisterent: sed etiam incolæ, piscatu, quo maximè alimẽto victitat ea gens, intolerabili cum dolore damnoque abstinerent. Neque præcelsam Patieci nauem;

atque

atque à machinis ac milite paratissimam, semiermes ipsi minoribus nauigiis aggredi satis audebant: tantùm ad opportuna insidiis loca excubare instituerant, si quos, vt fit, in terram egressos, per occasionem excipere possent. Fortè ità accidit, vt Patiecus, aquandi causa, Malacensi quàm exercitatissimo remige instructam scapham intra Iacapatini fluminis ostia mitteret. abest ea aquatio à Paceno portu millia passuum ferme quattuor. neque ad remigum præsidium propugnatores plus quinque attributi, Antonius Veranus Portuensis, Antonius Passanius Alanquerianus, Franciscus Gramaxius, Ioannes Almeida Quintelanus; postremi nomen intercidit. Aquatione per otium facta, priusquam ad suos Lusitani sese recipiant, à barbaris agniti. Et Pacenorum Præfectus, Raia Sudamicinus, rei subitæ nuntio excitus, lanciaras tres confestim expediri iubet, correptisque quæ fors obtulit telis, in singulas, aptas instructasque remigio, centum & quinquaginta armatos imponit. Ea dum parantur, coorti repentè ab vtraque fluminis ripa barbari, sagittis & iaculis abeuntes nostros detinere non desinunt. & ea quidem mora non admodum Lusitanos retardat. quippe hostium tela densatis vtrinque scutis excipiunt. grauius aliunde malum instabat; quòd vno eodemque tempore contrarius ventus & æstus accedens, exitum intercluderet: neque ab socia naui, procul in salo iactis anchoris, erat in re trepida cur opis quicquam exspectarent. iamque raptim instructæ lanciaræ haud dubiam ad prædam cum ingenti clamore festinant. longè tamen reliquas antecedit ea, qua Sudamicinus ipse cum iuuentutis flore vehebatur. Ea re animaduersa Lusitani, tot vndique pressi difficultatibus, consilium ab ipsa desperatione capiunt, vltro in aduersum hostē eundi; vt, quemadmodum sit nomine Lusitano dignum, fortiter dimicantes occumbant prius, quàm per metum mortis in teterrimam seruitutem abducantur. Hoc ergo consilio scapham repentè circumagunt: validoque remorum impulsu vix dum concurrerant proræ, cùm Lusitani salutari IESV nomine pariter inuocato, strictis gladiis aut hastis, priores in nauigium hostile magno ausu transiliunt: ac ferro primùm summouent barbaros: dein conglobatos in vnum, ipsaque audacia obstupefactos, haud tamen incruenti ipsi ad satietatem trucidant. Nec in longum extracta est pugna. Paceni, cùm ad vehementes gladiorum & cuspidum ictus nuda præbuissent aliquandiu corpora, & emicantem è Lusitanorum oculis ardorem ferre vltrà non possent, quà cuique commodum est, certatim sese in flumen eijciunt. Sudamicinus, perterritos nequicquam precibus minisque cohibere conatus,

N denique

denique se ipse quoque de naui præcipitat; doloréque ac rabie accensus, vt quemque suorum nando adeptus est, elato pugione cõfodit. Cæteri duabus lanciaris ex interuallo sequentes, cùm, si acriùs institissent, nostros vulneribus affectos ac propemodum exsangues nullo negotio conficere potuissent; nec opinata suorũ clade perculsi, terga vertetunt. Ita, IESV adiuuante, è rebus perditis repêtè Lusitanus victor euadit: ac nullo è suis amisso, captiuã ipsius Præfecti lanciaram in altum abducit: eo maiore omnium gratulatione ac lętitia, quo propior exitio fuerat res. Eius tã pręclari facinoris fama cũ cæteris circà populis, tũ præcipuè regulo ipsi Paceno magnũ terrorẽ incussit. Missis extẽplo ad Patiecũ, mox ad Garziã Salã legatis, demissè petiit pacem; eaque cõditione impetrauit; vt cuncta per scelus ac fraude ablata Lusitanis cum fide redderet. Hoc rerum Malacensium statu, Sequeria nouus Prætor enixè operã dabat, vt pedem, si posset, in Maldiuis insulis figeret. Eæ, vt supra docuimus, Canarino & Malabarico littori obiectæ, numero plus mille censentur. Multitudinẽ hanc intercursantes euripi faciũt, adeò angusti, vt alibi nauium antennæ iubas arborũ deterant; alibi etiã, qui valentiores sunt viribus, ramo quopiã manibus apprehenso, ex vna in alteram insulam saltu transmittant. Multis rebus ad victum necessariis carent incolæ: sed pro iis omnibus vna est palma, (sic enim appellant) Iudaicis & Africanis, carcotas ferentibus, longè præstantior. quippe, non proceritate solùm & pulchritudine excellit; verùm etiam tota prorsus in vsu est ita multiplici, vt vulgo, si quem frugi & industrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Prima dos, in fructu ipso. Tengam Narlémve Indi; cocum, seu nucem Indicam Lusitani dixére: humani ferme capitis magnitudine, duplici operimento: quorum exterius, in summo leue, stupea intus desitate, (cairum vocant) netur ac texitur, cannabis & sparti modo, cùm alios in vsus, tum pręcipuè in vitiliũ nexus, & anchoralia: neq; materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obsequentior. namque, vt salsuginem amat ea planta; cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immersum, identidem reuirescit: & ancheris illigatum, fluitantes in salo naues egregiè continet, nõ tã ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipsa, & lentitia quadam ad instar corii: vt se se vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extẽdat; vel residente, rursus in crassitudinem contrahat. quod secus in nostris euenit rudentibus, quæ nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpuntur. interior autem calix, rufo colore & globosa rotunditate prædurus, addito auro vel argento, in pocula figuratur; ipsa verò

la verò pomi caro, amygdalæ in modum, pinguedine quadam & grato sapore lactescens, non per se tantùm in cibo grata est ac salubris; verùm etiam, vbi visum fuerit, exhausto lacte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus, dum ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo constrictus, ac leuiter incisus, in obdita oris angusti vascula optimum instillat succum; ex quo variis artibus coctionibusque, veteri, vt Strabo ipse testatur, inuento, mel seu saccarum, vinum, acetumque perficitur. iam folia, cùm & librarijs pro papyro sint, & loco tegularum imposita domibus, arceant imbres, tum etiã in vestes formã facili simul ac spisso contextu nectuntur. Denique, vna eadémque arbor, omnia prorsus ad rem nauticam instrumenta ac materiem præbet. quippe truncum & ramos in malum, assamenta, clauósque: comam in vela; cairum in funes (vt dictum est) omnium optimos, filáque ad laterum suturas: postremò cocum ipsum, quæque ex eo conficiuntur, in onera. ita, nõ sine miraculo quodam, omnibus planè rebus ex semet apta & instructa nauigat palma: eademque discissa per hyemem, viuaces ad prunas, lenta ignium alimenta suppeditat. Incolæ importato lino sericóque talares tunicas eleganti opere texunt: quibus honestiùs multo, quàm cæteri Indi, velant corpora. Piscantur etiã palmeis verriculis minuta conchylia (sunt qui Venereæ cõchę genus putent) miro splendore, & colorum varietate. hæc, saburræ loco in onerarias indita, ac diuersas in regiones euecta, apud Gãgaridas & Sionios, vilioris monetæ explent vicem ad res parui pretii coemendas: apud Hesperios autem Æthiopas cum rebus etiã carioribus permutantur. Insularum omnium caput est Malditia, ex ea cæteris cognomentum; ibi frequenti emporio domicilium est Regis; quicum inita iam à Soario per Ioannem Sylueriam, vt suprà demõstratum est, amicitia; ad eam stabiliendam, locumque munitæ apothecæ de more petendum, Sequeria deinceps Ioanné Gometium destinauit. Neque magnæ cõtentionis fuit res. Ab homine donis ac promissis illecto, & cùm Lusitanæ felicitatis opumque haud ignaro, tum vectigalibus nouis rem augendi percupido, facilè non de societate modò, sed etiam de castello impetratũ. id castellũ ad mare Gometius, quòd lapidibus & calce careret, è lignea materia glebísque raptim exstruxit ac munit. Eius deinde operis, & quadam nominis Lusitani fiducia, vix quindecim armatorum custodia septus, cùm iam non pro inquilino vel hospite, sed pro tyranno ac domino sese gereret, & commeantes in id emporium peregrinos variis vexaret iniuriis, repentina conspiratione Saracenorum oppressus, vnà cum suis occiditur. arce,

& iis quæ intra arcem asseruabantur, Mahometanus potitur. ita Lusitani, quàm facili aditu in eas irrepserant sedes, tam leui negotio mox deinde sua culpa dejecti sunt. Nec leuiores alibi plagæ per eos dies acceptæ. Goana oneraria commercii causa Ciaulum petēs, in Saracenorum, qui Dabulum incolunt, biremes illata, prælio cōmisso deprimitur. In easdem biremes Lusitana carauela postmodum incidit, (rotūdæ nauis genus, cùm ad onera, tum ad militiam vtile; dromonem Græco vocabulo haud incommodè fortasse quis dixerit) contracto mox certamine, dū tormenta exercentur, ignea scintilla in sulphurei pulueris cadum illabitur; inde sæuum repentè coortum incendium, nautas vectoresque omnes, vna muliere excepta, protinus hausit. Ad earum rerum nuntios, ita percitus Christophorus Sosa, qui cum nauibus aliquot Canarini maris custodiæ præerat, nocte sublustri Calacinum (is locus est agri Dabulensis) inuasit. Sosæ aduētu præcognito, incolæ paulo antè diffugerant. Lusitanus ad prædam versus, quamquam erat barbarica vilisque supellex; tamen ab ea dulcedine auelli non potuit; quoad, illucescēte demum die, Saraceni circiter quadringenti, sagittariæ artis peritissimi, superueniunt. Aduersus eam multitudinem Sosa cum cētum & quinquaginta armatis egreditur, quorū erant sclopetarij seu fistulatores non pauci. Accensis vtrinque animis, atrox pugna coorta. Saraceni, arcubus tantùm instructi, primam hostilium glandium procellam submissis corporibus excepêre: tum ad sagittandum ipsi consurgunt. tamque densus ac perpetuus fuit spiculorum imber, vt Lusitano ad fistulas replendas nihil vnquam temporis aut loci reliquerint. Inde cùm, sensim cedendo, ad mare sese reciperet Sosa; minimè fefellit hostem. circummissus illico iuuenum globus reditum interclusit. itaque Lusitani vndique vrgeri cæpti, nec sine multo sanguine, vix tandem ad naues effugium patuit. Soluentibus dein oram simul, & jaculantibus, adeò pertinaciter institêre Saraceni, alienato ab sensu periculorum animo, vt semet aquis vmbilico tenus immergerent, nauigijsque remorādi causa propemodū injicerent manus. Ex eo discrimine Sosa denique elapsus, Ciaulū ad saucios curandos, minimè secūda fama, se contulit. Eodem ferè tempore quattuordecim nauiū classis, cui Georgius Albuquercius præerat, Olisipone profecta, malè admodum nauigauit. quattuor tantùm eo anno in Indiam peruenêre. è reliquis vna è medio cursu in Lusitaniam vento reiecta, aliā in ipso itinere Castellanus quidam nauarchus ab Indicis cōmercijs ad latrocinia piraticamque conuertit. tertia, superato iam promontorio Bonæ spei, circa Quiloæ & Mōbazæ littora, magis

etiam

etiam miserabili genere cladis interiit. Mahometani eas incolunt regiones: hi, Antonino Rege interfecto, iampridem ab Lusitana societate defecerant. Cùm dira necessitas cogeret, aquandi gratia, ad Matuam, eius oræ vicum, quadraginta viri ex naui Lusitana appulerant scapham; in quibus erant primarii duo, præfectus & gubernator. Dum egressi ad fontes doliola complent; interim scaphã, remigibus vacuam, recedens æstus in sicco destituit. Ad eam deducendam aptandosque remos, semiplenis vasibus illico Lusitanus accurrit. nec segniùs barbari, animaduersa re, duo circiter hominum millia infensis animis aduolant: nautasque, partim sub oneribus, partim à terra molientes, ad vnum omnes occîdunt: nequicquam cęteris Lusitanis, cùm ad bombardę ictum accedere propter vada non possent, indignam suorum cædem ex alto spectantibus. Ac ne ipsi quidem lætiorem exitum deinde sortiti. quippe, vrgente siti, dum alias aquationes in vicino conquirunt, rectore vacua nauis haud longè ab Quiloa in syrtes impingitur. Ad conspectam eminus prædam ingens repentè affuit hostium vis. momento spoliata oneraria: & quotquot ea vehebãtur cæsi, vno duntaxat relicto adolescẽte, quem tyranno Mombazæ muneri mitterẽt. Albuquercius, dissipata classe, ignarus, ex iis quæ non comparebãt, quò quæque delata esset, cum cæteris nauibus ad Mosambicum exegit hyemem: atque inde, transmisso mari, Goam insequenti demum æstate peruenit. Circa idem ferè tempus, Prætor Sequeria, toties iam ab aliis infelici successu tentatam Arabicam expeditionẽ aggredi statuit. Contractis ex omni ora nauibus majoris formæ quattuor & viginti, bellatorum tria millia imposuit; quorum erant Lusitani mille & octingenti: cæterã summam è Malabaribus & Canarinis expleuerat. Cum iis copiis Goa profectus Februario mẽse, anno seculi huiusce vigesimo, ad Aromata promontorium Africæ secunda nauigatione transmisit. Ibi cognito ad Giddam stare sex Turcarum triremes, manusque armatorum cogi ad fauces Adeni occupandas; intra ipsas fauces inuehi, & longitudine sinus emensa, circa Giddam lacessere bello Turcas decreuit; vt si se occasio dedisset, signis collatis, de rubri maris possessione decerneret. Hoc animi proposito legens oram, ad Meten vicum, aquandi causa, applicuit, metu desertum ab incolis. vna tantùm vetula inuenta, cuius indicio in summa siccitate aqua patuit. amnis erat alueo glareoso; sub eam glaream, æstate, cursu tacito sese ita latices condunt, vt nihil humoris in summo prorsus appareat. Anum indicem remuneratus, & in eius gratiam flãmis ab eo prohibitis vico, Sequeria in Arabiã non longè ab Adeno trajecit. ibi dum ad Aram

 (id loco

(id loco nomen) anchoras jacit; in scopulum sub aqua latentem illata Prætoria, solutis incussu compagibus extemplo diuellitur. quæ in summis tabulatis erant, cum parte machinarum ægre seruata. cætera demerso alueo periere. naualis turba (quadringenti numerabantur) in cæteram classem distributi. à sancto Antonio nomen erat Prætoriæ; ex eo, Diui Antonii saxa, locus appellatus. Ab hac statione cùm ad Giddã rectà contenderet Prætor, adeò pertinaci complurium dierum Aquilone prohibitus est, vt interim aduentante hyeme, idoneum rei gerendæ tempus effluxerit. Itaque omisso bello, ad pacem cum Dauide Abassino Rege firmandum animum adjecit. cuius Regis imperium, cætera mediterraneũ, modica tantùm ex parte ad rubri maris littora pertinet. Eam oram Dauidis nomine tenebat Præfectus maximus, quem honoris titulo Barnagazium vocant; oppidis ac vicis Præfecti minores præerant. Cum hisce Præfectis de societate agendum erat Sequeriæ, & legati duo in terram exponendi. alter, Matthæus Armenius, is, qui ab ipso Dauide Helenaque ad Emmanuelem cum donis ante decennium venerat: atque ob suspectam eius legationis fidem, ab Lusitanis nullo suo merito indigna & acerba pertulerat. alter, Emmanuelis ad Abassinum erat legatus, Rhotericus Lima, suffectus in locum Eduardi Galuani, qui superioribus annis in ipso itinere, nõdũ peracta legatione, decesserat. Simul etiam erat ei Mazua insula (quæ Ptolemais ferarum olim fuit) haud procul a Camarano visenda, si fortè locus arci ad eius regionis custodiam ædificandæ idoneus foret. ea insula, Arquico oppido maritimo Abassini littoris objecta, perangusto freto ab continente dirimitur: & lunato sinu in idem littus obuersa, in primis tutam ac placidam stationem nauibus præbet. ad hæc, cisternis armentisque varii generis, in vsum classium & præsidiorũ, abundat. Prætor, totam insulam per otium contemplatus, tametsi Mahometani incolebant; tamen, vitandæ inuidiæ gratia, suos ab incendiis ac præda continuit: Mahometis verò fanũ ritè expiatum, intemeratę Conceptioni Deiparę Virginis dedicauit: ibi per eos dies Christiana sacra peracta non semel. Interea ab Arquici Præfecto oratores affuère cum donis & cõmeatu: quibus, vtpote Christi cultoribus, sericum vexillum Cruce insignitum, amicitię causa, datum est. illi, cognito Christianos & Lusitanos aduenas esse, cuius gentis fama iampridem eo tractu increbuerat, mirum in modum gratulati; primùm omniũ de Matthæo Armenio cum cura perquirunt. hunc ipsum vbi adesse præter exspectationem audiere; & mox in conspectum est productus venerãda canitie senex; obortæ cunctis præ gaudio lacrymæ. &, vulgata,

eius

eius rei fama, certatim ad optatos viri amplexus & manuum oscula confluebant. Ea demum celebritas & Matthæum omni suspicione liberauit, & Lusitanis, quòd insontem adeò aspere & inhumanè tractassent, dolorem simul ac pudoré injecit: eo magis, quòd etiam aliquot è sacra Visionis æde monachi, (multa autem cœnobia, ex Diui Antonii ferme institutis, eo toto regno visuntur) salutandi eiusdem Matthæi causa, ad classem accesserant: qui ab Lusitanis sacerdotibus linteatis cum symphonia & psalmis accepti, magnam animi voluptatem prę se ferebant, non è Matthęi solùm, sed etiam ex ipso Lusitanorum aduentu: quod vetus oraculum sibi à majoribus traditum ferrent; ex occiduis aliquando regionibus, Christianæ religionis homines in ea loca venturos. Eius vaticinationis promissa, tantæ classis appulsu, tandem esse confecta, & in illo sacratorum hominum cœtu, Hesperiam cum Eoa Ecclesia, tāto locorum interuallo, dextras quodammodo miscuisse, magnopere lætabantur. in sermonem dein cum Arquicano Præfecto vētū est, & paulo pòst, ad stabiliēdam societatem, (quòd ita Dauidem velle non ignoraret) Barnagazius cum peramplo comitatu Arquicum processit. Paululum ibi altercationis fuit, dum dies locusque colloquio constituitur: littus ipsum aduena, Arquicum oppidum Barnagazius præoptabat, nonnulla fraudis ac periculi suspicione ab Saracenis injecta. Ad eam suspicionem tollendam (quando per obsides transigi, indignum Christiana amicitia & hospitio videbatur) cùm synceri animi pignus Crucem nudari & porrigi ab Sacerdote juberet Antonius Saldania, Lusitani Prætoris internuntius; seuero vultu Barnagazius confestim exsurgens obstitit; negans, tam leui de re, tam augusta attrectanda mysteria. Quin ego potiùs, inquit, de iure meo decedám, meque vltro in omne discrimen objiciam. ita, mediæ regionis campus, inter oppidum & mare, consensu deligitur. Barnagazius cum equitibus ducentis, peditum duobus millibus ab Arquico; Sequeria cum sexcentis non amplius armatis è classe descendit. iis copiis in statione vtrinque conspecta relictis; cum senis ambo comitibus in medium prodiere. Primus congressus fuit, mutuò blandè & amicè consalutantium, & Regis vtriusque in alterum, beneuolentiam studiumque accurata oratione testificātium: dein societas ac fœdus hoc maximè modo sancita. Classiarius sacerdos argēteam Crucem in medium attulit: ea Barnagazius prior apprehensa, nixus genibus: Quam, inquit, pacē IESVS CHRISTVS, generis humani Redēptor, discipulis reliquit suis; eadem esto inter nos, qui eiusdem Christi cultum profitemur ac fidem. Hanc ego pacem (quantum in me fuerit) Regis mei nomine

 spondeo;

ſpondeo; atque ita iuro per hanc ſacroſanctam noſtræ ſalutis effigiem. In eandem ferme ſententiam conceptis verbis iurauit Prætor.dimiſſo dein colloquio, per triduum ex vtraque parte donis officijſque certatum. & ingens omniũ fuit lætitia, quòd opulenti duo Reges terra marique contra Chriſtianæ rei aduerſarios arma iunxiſſent. Poſt hæc, Sequeria Rhotericum Limã legatum Barnagazio commendauit, ac tradidit, ad regiam vſque tutò mittẽdum, cuius in comitatu cùm alij honeſti viri complures fuére; tum verò Franciſcus Aluarus ſacerdos: qui dein reuectus in Luſitaniam, eius peregrinationis ſeriem patria lingua deſcriptam edidit: eodẽque poſtea auctore, Paulus Iouius gentis ritus moréſq; latino ſermone diligẽter eſt perſecutus. Per eoſdem ferè dies, quibus in Arabico ſinu Luſitanus agebat Prætor, è Paceno Somatræ inſulæ regno, ſummus Mahometicæ ſuperſtitionis Califa ſeu antiſtes, nomine Molana, ſupplex illuc vſque contendit. puerum adducebat duodecim ferme natum annos, Paceni Regis filium: cuius parente occiſo, Geinal tyrannus, ab Alodino ſocero adiutus, regnum inuaſerat. huic ſi contra communem hoſtem ſuppetias Luſitani tuliſſent; reſtitutum in patrias fortunas puerum, in Emmanuelis auctoritate cum annuo tributo Molana ſpondebat futurum. Et pupilli orbitas & Califæ obteſtatio apud Sequeriã valuit. Ad Geinalem ex ea poſſeſſione pellẽdum, ſex naues cum valida manu armatorum, Georgio Albuquercio attributæ. Cuius rei, & iunctæ cum Dauide amicitiæ nuntios qui ad Emmanuelem afferret, Petrus Vaſæus in Luſitaniam à Prætore miſſus, magna toto regno omniũ ordinum gratulatio fuit, & in ſingulis oppidis miro populi ſtudio ſupplicatum eſt. Prætor, cùm egreſſus freto Calaiatum petiiſſet, Armuziam inde proceſſit. ibi, clauſo iam mari, cum magna nauium parte hyemare coactus eſt. Dum hæc ad Arabiam & Perſidem fiunt, Goæ Præfectus interea Rhotericus Mellus Luſitanam rem, haud contemnenda, ſi crimẽ abeſſet, vectigalium acceſſione ditauit. Idalcanem inter & Criſnaraum, Narſingæ Regem, atrox ac funeſtum per eos dies exarſerat bellum; dum reconciliatę nuper amicitiæ leges ambo parum ſyncera fide cuſtodiunt. Idalcan perfugas & noxios è Narſingæ regno contra ius & fas clàm admittere, graſſari occultis latrocinijs, ac repetentem res Narſinganum dolis fallaciiſque fruſtrari. Criſnaraus viciſſim, otij impatiẽs, bellum denuo optare; & in Raciolum vrbem, Decani regni munitiſſimam, ſpe atque auiditate imminere: quam ſibi maioribúſque ademptam, Idalcanis acceſſiſſe regno ægre ferebat. Eius ergo repetendæ vrbis, & Idalcani arma rurſus titulo ſpecioſo inferendi, tale conſi-

consiliũ inijt: Saracenus erat in ipsius aula, Cides Mercar, Mahometano cultu ingeniòque, industrius vir & experiens. Hunc, ad Arabicos equos in vsum belli coëmendos, magno cum auri pondere Crisnaraus Goam misit: & quo testatior esset res, ad Goæ Præfectum super tali negotio separatim litteras dedit, haud dubius, quin per Decanios fines necessariò iter habenti bene nummato viro Idalcan, prædas eiusmodi sagaciter odorari assuetus, de more structurus esset insidias. Quod putarat, euenit. Ingressum Decanios limites Cidem, vtpote eiusdem sectæ hominem; quin etiam è Mahometis, vt ferebatur, stirpe genitum; Idalcan benignis admodum promissis ad se per litteras inuitauit. Cides, vel societate superstitionis, vel vberioris stipendii ostentatione adductus, vel etiam interuertendæ regiæ pecuniæ spe, haud grauatè ad Idalcanem se contulit. ille, comiter acceptum, per speciem honoratæ præfecturæ, Dabulum extemplo amandauit. ibi, ne quid rumoris emanaret, pecunia spoliatum, per idoneos talium facinorum administros, è medio sustulit. Crisnaraus interea, speculatoribus clàm appositis, cùm rei gestæ seriem haud magno negotio comperisset, lætus oblata belli occasione, missis quoquo versum ad Reges ac dynastas epistolis, manifestam Idalcanis perfidiam & violatas pacis leges minaciter & acerbè conquestus est: dein, maximis equitum peditumque contractis copijs, Raciolum vrbem obsidione cinxit. Ad eam soluendam obsidionem Idalcan profectus, commisso prælio, magna parte suorum amissa, cum paucis elabitur. Crisnaraus victor, non castris modò Idalcanis est potitus; sed etiam Raciolum vrbem valido instructam præsidio, crebris iam oppugnationibus frustra petitam, metu denique in ditionem accepit. Idalcan interea, remotis oppidis, quo propter siccitatem Crisnaraus cum exercitu peruenire non posset, amissa in præsens renouandi belli fiducia, sese ingloriius continebat. Ad eius cladis famam, cùm alij ab Idalcane defecêre; tum Gini, gens in Decano regno prænobilis. Eius gentis principes, germani duo fratres, Comus & Appa, contractis octo ferme armatorum millibus, in subiectos Gateis iugis agros impetum fecerant: inde sine dubio in oram maritimam transgressuri, crebris portubus & vectigalibus quæstuosam, (Concanum vocant è regione Goæ) quam Ginorum olim familiæ Mahometani eripuerant. Eius oræ Præfectus, Idalcani hero auaritia & fraude non absimilis, magna pecuniæ summa è vectigalibus portoriisque collecta, id vnum laborabat, quo pacto, inter eos tumultus, domini rem ad suum peculium adiungeret. Omnia circumspectanti

 commo-

commodissima ad fugam Goa Lusitanorum vrbs visa. id quo tutiùs faceret, Lusitanum sibi præfectum antè conciliandū ratus; ad specimen probitatis ac fidei petiit ab eo per nuntios, primùm vt Idalcani contra Ginos tumultuantes opem pro amicitia ferret. id si facere grauaretur, (quod ita fore haud erat nescius) tum libero mendacio suadebat, vt ipse potiùs in eos portus & vicos, Emmanuelis nomine, inuaderet. æquiore animo Idalcanē in afflicta fortuna laturum, suas opes & vectigalia in Lusitanorum, quam in perduellium potestatem venisse. Hoc nuntio accepto Mellus Præfectus, rem ad consilium detulit. ac tali tempore nemini dubium erat, quid ius, quid æquitas, quid amicitia postularet. verùm apud homines lucra pensantes, vtilitas valuit. Mellus cum octingentis ferme Canarinis peditibus, Lusitanis equitibus ducentis & quinquaginta, euripo traiecto, Concanum sine certamine vllo occupauit, non ausis Ginis aduersus Lusitanos arma ferre: & Rhotericum Iusartem cum modico præsidio ei regioni præfecit. At Idalcanis procurator, domino prodito voti compos, Goam plenos argento auroque loculos tulit: & quo res occultior esset, amico Lusitano cuidam æquè fallaci custodiendos initio tradidit. Dein, cùm hic depositum ex occasione repeteret; ille alter se quicquam accepisse impudentissimè pernegaret, neque chirographum exstaret vllum: ex dolore ac desperatione Mahometanus in furorem & insaniam versus, mentem simul cum pecunia perdidit. Fraudator verò, dum thesauris malè partis incubat securus, inopinata morte postmodum, ab eo quod carissimum habebat in terris, auellitur. Quin etiam ipse Crisnaràus deinde malis artibus receptam vrbem Raciolum, bello vicissim superatus, amisit quæ bella, & numero peditum equitumque, & vniuerso apparatu, (alioquin fides Barrium, & Osorium, & alios rerum Indicarum auctores appellet) orbis nostri expeditionibus longo interuallo præferenda, enarrare nostri instituti non est. Postremò, ne Lusitanis quidem ipsis, vt in loco exponemus, diuturna stetit minùs honestè quæsita possessio. Ita, per omnes eorum scelerum affines peruagata cælestis ira, breui tempore pœnas à singulis improbæ cupiditatis exegit. Per eosdem ferè menses nouū & multiplex aliud in mari miraculum exstitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto dum ex Lusitania Indiam petit; rostrata celsior Rhoterici Vasæi Pereriæ, in medio cursu, repentè, veluti fræno equus adducto, ita substitit, magno cum aquæ sonitu ac motu, qualis, vbi in vada & syrtes incurritur, edi consueuit. Eo ipso terrore perculsi nautæ, demissa vtrinque bolide, profundum sine dubio mare comperiunt. Cùm inflatis vento velis
hæreret

hæreret nauigium nihilominus; dispiciendi causa (quòd esset nox) admotis ad marginem luminibus, implexam alueo ingentem belluam vident Carinæ, centum & quinque dodrantium longitudine, applicuerat corpus; cauda gubernaculum illigarat; alis immanibus latera ad summum vsque cingebat: quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum adeò tetrum, ingenti videlicet horrore nautæ militesque perfusi; vt verò, dolij magnitudine, vasto hiatu nouissimè caput extulit; metu exanimati pænè omnes, infernum profectò monstrum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda. Pauci, quibus in tanto discrimine mens animusque constiterat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. erant qui contis, & iaculis, ballistisque depellendum suaderent cetum: alij contrà, nihil magis tali tempore vitandum aiebant; ne tantæ molis animal, vulneribus irritatum, concussu ipso & agitatione violenta nauem euerteret. in summa inopia consilij, cùm nihil explicaretur, & maior in singula momenta terror instaret, suppliciter ac demissè veniam pacemque Dei & cœlestium exposcere, atque ad vota precesque confugere placitum est. Neque ea irrita fuêre. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo Crucis in medium prodiit. ab eo sacris carminibus & exorcismis delinita bellua, (mirum dictu) nulla cuiusquam noxa relicto nauigio, cùm è portentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, sese admodum placido lapsu in mare demisit. Lusitani, tamquam ex orco præter spem erepti, debitas diuinæ clementiæ laudes & grates agebant. Circa idem ferè tempus, in Somatram Georgius Albuquercius cum orbo extorrique delatus est puero. Ante eius aduentum, tyrannus Geinal, Pacenorum erga se voluntati diffisus, non longè ab vrbe munierat castra, seque intra id munimentum cum tribus millibus armatorum tenebat. Albuquercius, missis qui tyrannum iuberent iniusta possessione decedere, cùm denuntiatione minisque nil nisi verba & frustrationes eliceret, fauente Aruano finitimo regulo, castra cum trecentis dumtaxat Lusitanis aggressus, non sine sanguine suorum expugnat ac Geinale interfecto, & prædæ parte Aruano concessa, qui inter oppugnationem auersas castrorum portas obsederat, pupillum magno populi assensu plausuque Regè acclamatum, & cum annuo tributo in verba Emmanuelis adactum ex fœdere, in patria sede ac domicilio collocat. Eius pueritię regendæ, Molana prępositus is, qui pupilli susceperat causam: & rei maritimę cura, Lusitanorũ amico Ninacunapani cõcredita: dein ad Mahometanos in officio continendos, castellum ipso in aditu portus

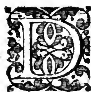
exstrui cæptum. Quæ ne res, adeò secundæ, nimium Lusitanos efferrēt; quo die Geinalis capta sunt castra, ipso die ad Acenum oppidum, leucas à Paceno ferè viginti, dein ad Bintanum longè dispari successu pugnatum est. Georgius Brittus, nauibus quinque ab Cocino Molucas petens, cùm ex itinere Acena littora tenuisset, auri occæcatus auiditate, cuius vim ingentem in proximo delubro esse audierat, cum cētum & viginti armatis in terram egreditur. Huic Abrahemus tyrannus obuiam cum sex elephantis, peditibus mille progressus, pugna commissa, Lusitanos complures temere inuectos, & in iis Georgium ipsum interficit; cæteros grauiter saucios retro ad mare compellit. Inde in Georgii locum Antonio fratre suffecto, Lusitani Malacam trajiciunt. quòcùm item Albuquercius paulo pòst à Paceno superuenisset, duodecim amplius coactis in vnum nauibus, & propugnatoribus ferme sexcentis, Alodino, infestum de more Malacense littus habenti, arma inferre denuo placuit. Is nuper ad Pagum victus, vt suprà demonstratum est, in Bintanum haud longè à Pago receperat sese. Ea insula, Sincapuranis obdita faucibus, nobili secatur amne; qui ponte junctus, dein se in mare euomens, portum nauigātibus præbet. Huic impositam amni vrbem, insulæ cognominem, Alodinus, pulso, vti suprà docuimus, veteredomino, pręclarè munierat; ad pontis caput propugnaculum excitarat; à cæteris partibus, ferratæ structuræ, ad latera ferienda, vallum & aggerem objecerat. Portum ipsum, & fallacia vada, & adacti fistuca flexuosi de more stipitum ordines, & in assidua statione paratæ lanciaræ seu lembi egregiè tuebantur. Lusitani, propè certa victoriæ spe profecti, nondum probè explorata regione, descendunt; duabusque simul partibus ad mœnia subire conati, cùm neque scalas attulissent, & stagnantibus circùm aquis ac voraginibus impliciti tenerentur; destinatis vndique hostium telis ac tormentis, promptissimi quique sternuntur. Nec feliciùs mari tentata oppugnatio est. cùm & incognita obstarent vada, & hostilium nauigiorum agilitas onerarias Lusitanas, magnitudine ipsa inhabiles, crebris detrimentis afficeret. Ita, omisso incepto, & præcipuis è suorum numero desideratis, diuersi duces; Albuquercius Malacā rediit: Brittus ad Molucas, quò intenderat, nauigare perrexit.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER OCTAVVS.

VM hæc apud Indos alterna ſuccedunt vice; interim ex alia quoque parte, atque adeò planè diuerſa, perquam inſigne ab homine Luſitano facinus editum eſt. Fernandus Magalianes agebat Oliſipone, ingenti animo vir, & rei naualis apprime callẽs. Is, quòd in India ſub Albuquercio duce ſtipendia multa feciſſet, nequaquam pro ſpe præmiorum (vt in ſuis plerunque meritis æſtimandis nimium ſibi fauet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari ſe queſtus, ad opulentiorem Caroli Cæſaris Caſtellæ Regis aulam tranſiit. ibi, cum aſtronomis aliquot communicato conſilio, & implacabili odio in Emmanuelem accenſus, Cæſarem & conſiliarios docet, Molucas inſulas, quarum celeberrimis toto iam terrarum orbe diuitiis Luſitani fruantur, intra Caſtellanæ conquiſitionis limites haud dubiè contineri. idque non pluribus tantùm argumentis è mathematica ſupputatione contendit; ſed etiã acceptis inde litteris a Franciſco Serrano, de quo ſuprà cõmemorauimus; in quibus de admirabili quadam eius regionis cùm opulentia, tum ab aurea Cherſoneſo longinquitate diſſereret. Profectò, ſi à fortibus & peritis hominibus tentetur ex Occidente iter, haud ita magno negotio è Peruana terra in eaſdem inſulas penetrari poſſe. opem dein addit monitis. ac ſe, modò in eam expeditionem neceſſaria præbeantur, in omne diſcrimen, experiundi cauſa, paratum oſtendit. Mouit Cæſarem & magnitudo promiſſi, & Fernandi auctoritas cum teſtimonio Serrani conjuncta. Quinque compactis egregiè nauibus, eximio & nauta & milite ad Hiſpalim inſtructis, (quo in numero exſules erant Luſitani complures) vnus Magalianes cum ſummo imperio ac poteſtate præficitur. Cum iis nauibus, Bæti fluuio in altũ Oceanum euectus, Canarias primùm inſulas, tum Braſiliam certo iam pridem itinere petiit. inde, velis in Auſtrum datis, cùm ignota littora diu legiſſet, ad magni fluminis oſtia ventũ eſt; quod Sancti Iuliani vulgus appellat. is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abeſt circulo. neque inde longè, infeſto rigore, &

æterno

æterno pressa gelu, niuosa montium cacumina in cælum exsurgunt. terram incolunt homines immani duodecim amplius dodrantium statura, efferis moribus, crudis in cibum carnibus adsueti. quibus duo ad classem attracti, blandimentisq; ac muneribus a Magaliane deliniti, intra paucos dies ex insolita victus consuetudine periere. Ad eam oram explorandā missa nauis vna, cui præerat Ioānes Serranus, in scopulos illata, saluis tamen hominibus, frangitur. Hisce rebus conterriti classiarii, &, præter alia maris incommoda, sæuissimo frigore enecti; incerta vitæ & perueniēdi quò intenderant spe, reuersionem plerique suadere, quidam etiam conuitio efflagitare institerunt. Hosce Magalianes, obfirmato ad omnē patientiam animo, benignis adhortationibus aliquādiu sustentare conatus: cōperta demū cōiuratione, partim capite, partim exsilio puniit. qua supplicii ac minarum acerbitate, obstupefactis interim ab omni reru nouarū conatu reliquorum animis, vltra eu locū tres ferme gradus, hoc est leucas circiter quinquaginta, processit; atque ibi demum sese ostendit euripus, sinuoso meatu Oceanum vtrunque coniungens. Ea re tum ex incitatissimo aquarū æstu animaduersa, tum ex cetorum ossibus in littus eiectis, quasi peracto iam itinere, gratulatio ingens à Magaliane facta, & euripo ipsi, ab inuentore, perpetuum ac nobile nomen inditū est. ibi, cōmeatibus valde imminutis, cùm denuo fremitum vel querimonias quorūdā inaudisset, capitis pœna proposita, vetuit ea de re sermones inferri. Tū alia nauis ad inquirendū exitū præmissa; ducē frustrata per tenebras retro vnde venerat, Hispalim, reuertit octauo mēse quàm ex eo portu discesserat. Eam nauē missis qui quærerēt, incassum dies aliquot præstolatus, cū reliquis tribus audacter ipse progreditur: perque varios mæandros, & cæcas ambages, crebro velorum flexu tandem ex altera parte vastissimum rursus in æquor euasit. & quoniam sub æquatore ipso positas Molucas esse didicerat; in eam partem proras dirigere magistros iubet. Leucas mille quingentas procul ab omni terræ conspectu prouecti, in desertas aliquot insulas incidere: quas ex aduerso Italiæ oppositas nonnulli arbitrantur. inde continuato in Septentriones itinere, ad Subū insulam leucarum ferme duodecim ambitu, auri feracem, frequētē incolis ventum est. Ibi Magalianis labores exitu nec opinato conclusi quippe insulæ regulus, quòd armis eo tempore cum finitimo Rege Mathani contenderet, oblata recentis auxilii spe, aduenas nō solùm hospitio libenter excepit: sed etiam in eorū gratiā sese cū vxore, liberisq;, & popularibus circiter octingentis, Christianum fieri voluit; & honoris causa in sacro baptismate Fernandi nomen

men assumpsit. Hisce necessitudinum vinculis magis magisque Lusitanus obstrictus, petenti opem & Christiano & hospiti negare nõ potuit. Descensione cum præstantibus aliquot facta, Magalianes, cùm semel iterumq; fudisset hostes; tertiò denique ex insidiis ipse circumuentus occiditur. Cæteri, partim circa eum interfecti, partim elapsi, vix ad naues cum tristi nuntio peruenere. Neque hic finis miseriarum fuit. ex quo facilè existimari potest, quã nõ temere, nec sine diligẽti præparatione, barbaris Christiana sint impertiẽda mysteria. Regulus, qui vix adhibito catechismo, vel anteactæ vitæ sceleribus cũ salutari detestatione dãnatis, amicitię & tẽporis causa, peregrina sacra suscepisset, qua mobilitate Christũ induerat, eadem paulo pòst & Christum ipsum, & vnà cum Christo ius fœderum, fas, humanitatẽ, fidẽ penitus exuit. Oblatam ab hoste pacem, cum eo si aduenas è medio sustulisset, recentia merita & iũctas nuper dextras oblitus, minimè recusauit. Tã scelerati dein facinoris perpetrãdi cũ in aperta vi nulla esset spes, primarios è classe ad viginti, per officii ac beneuolentiæ speciem ad ferale conuiuium inuitatos, repentè inter ipsas dapes & pocula contrucidat; vno Ioãne Serrano vel ad ludibrium vel ad lucri spem reseruato: quòd ex redemptione se partẽ aliquam sulphurei pulueris, & aliquot ænea tormenta (cuius machinæ in iis locis nihil vnquam simile visum fuisset) capturum esse confideret. Atque vna hæc spes salutis afflicto quoque Serrano rẽstabat. Verùm vtrumq; postmodum euẽtus fefellit. nãque productus in vinclis ad mare Serranus, noua clade exponendą primò socios ad misericordiam lacrymasque commouit: eodemque interprete, per consuetos iam nutus ac symbola, cũ incolis agi de pretio cæptum. Paciscebantur vtrinque pecuniæ loco, duas minoris formæ bombardas, & pulueris aliquantum. Ea cũ lintribus ad terram nautæ admouissent; subitò pretium augere insulani, & recedere à conditionibus, ac redemptorem variis artibus detinere. Inde altercatione cum iurgiis orta, cùm major majorque hominum frequentia ad littus afflueret, veriti fraudem & insidias classiarii, sese ad naues re infecta subducunt: anchorisque sublatis, miserum Serranum, frustra fas religionis, amicitiæ, patriæ, lamentabili vociferatione obtestantem, in barbara & crudeli terra destituunt. ad insulam decem leucas inde prouecti, variis casibus imminutas recensent copias. fusis ac laceris magna ex parte armamentis, centum & octoginta non amplius homines in vniuersum inuenti. Cùm in tres ipsas naues, neque nautæ, neque funes, neque vela sufficerent; alueo vno, qui præ cæteris quassatus erat, incenso, turbam cum instrumento omni in alteram transferunt: ita,

ita, duabus tantùm reliquis nauibus ex eo loco discedunt: ac proris in occidentem Solem obuersis, diu errabundi, ad Molucas insulas tandem aliquando perueniunt. ibi cum Tidoris regulo haud ægre societas iuncta. Lusitana tum aberat classis: eo faciliùs corrasis vndiq; frugibus, regulo enixè adiuuãte, per tot ærumnas & pericula petitum ex insula specimen auehunt. ac trito inde itinere vtraque primùm institit nauis. dein Lusitanarum classium iniecto metu: altera fluctibus quassata, cùm omnibus compagibus aquam acciperet, ad Molucas recurrit: ibique egressis in terrã hominibus, ad scopulos allisa diffringitur. altera Indis ad dextram relictis: immani ausu protinus altum præcidere, & rectà Bonæ spei promontorium petere intendit. eo superato, cùm ad Hesperidas vsque insulas processisset: inaudito post omnium seculorum memoriã cursu totum orbem emensa, & æmulis classibus illuc vsque feliciter euitatis, ab Lusitano demum Limenarcha in eo portu detenta est; & pauci qui superfuerant semianimes in custodiam traditi: è quibus tamen aliqui, naui deinde recuperata, in Hispaniam, vnus etiàm, patria Vicetinus, obstupescentibus cunctis miraculi nouitate, in Italiam rediit. Huic naui non sine causa Victoriæ inditum fuerat nomen. Nauclerus erat Ioannes Sebastianus Canus, ex oppido Guetaria Vardulorum, ad Pyreneum; vir animi fortitudine, peritia gubernandi, & inaudita felicitate sanè promeritus, vt ipsius ac patriæ nomen, nullus vnquam casus, nulla temporum longinquitas obruat. Neque me fugit, hæc aliter ab Iouio æquali corũ temporum tradi. Sed nos rẽ totã ex fide retulimus: haud mediocriter locupletem huiusce narrationis auctorem sequuti Ioannem Barrium Lusitanum: ad quem, præter cæteram notitiã, & habita cum superstitibus ex ea classe colloquia, conscripti insuper ab ipsis gubernatoribus eius peregrinationis commentarii peruenêre. Ex eo deinde tẽpore sæpius in Molucas è Bætica primùm, ac postmodũ è noua Hispania nauigari cæptum. quæ res ingẽtem discordiarum molẽ inter Lusitanos ac Bæticos peperit; nec sine magno motu, cùm in Europa legibus, tum in Asia ferro, de illius maris & commercij possessione certatum est. Magalianes è Bętica Septembri mense anni vndeuigesimi soluerat, bienniũ circiter in ea nauigatione consumptum. Inter hæc, de rebus in Ceilano gestis nuntii ac litteræ in Lusitaniam venerant. Ad ea tã opportuna & fructuosa tuenda commercia, & fluxa fide Regem in officio continẽdum, arcem instaurari, & aucto præsidio diligẽter custodiri Emmanuel iussit. Eius rei causa Lupus Brittus cum supplemento fabrũ ac militum in Ceilanum profectus, accepto à Ioanne Sylueria castello, primùm

primùm omnium concharum vim ingentem è proximo petiit; è quibus Indico more calce confecta; nouos muros prioribus iam collabētibus ex arte perduxit; ac fossā probè purgatā ſtatumine muniit. Ea re offenſi vehemētiùs inſulani, quos cōmuni vocabulo Cingalas vocant: quòd contra ipſorum ſalutem ac libertatem cūcta parari haud abſurdè ſuſpicarētur. Et Saraceni inquilini de more ſuſpicionem ac metum augebant, in conciliabulis dictitando, veros videlicet vates initio ſe fuiſſe; cùm exitialem Colūbanæ terræ Luſitanorum aduentum fore prædicerent. Per ſpeciem ſocietatis illapſos inaudita auaritia & crudelitate homines, paucis diebus malè mulctato hoſpiti Regi ſtipendium impoſuiſſe. poſt hæc, aliarum gētium homines, nullo iure aut exemplo, ab iis littoribus arcere cæpiſſe: nō quieturos, quoad iniecto ad arbitriū fræno, populis perinde ac iumentis abutātur, nec eorum fortunas modò, ſed etiā ſuccum & ſanguinē hauriant. Habere Columbanū digna factis & moribus præmia; qui, ſpretis fideliū ſociorum cōſiliis, nouā & incognitam veteri & expertæ amicitiæ prætuliſſet. Huiuſmodi facibus ad exſecrabile odiū nominis Luſitani accenſa plebs, venalia primùm alimenta ciboſque caſtello ſubtrahere: dein eò audaciæ ventum, vt Luſitanos longiùs ab arce vagantes, vel iaculis eminus peterēt, vel iniquo loco circumuētos occiderent. ad haſce tam atroces iniurias, principiò, pacis & concordiæ cauſa, leniter agere & conniuere Præfectus. Sed conuitia militum, ſegnitiem & ignauiam increpantium, diutius ferre non potuit. meridianis horis, quod æſtiuæ maximè quietis eſt tempus, cum centum & quinquaginta armatis Columbū oppidū, arci penè coniunctum, quàm tumultuoſiſſimè inuadit. Barbari, qui vt in ſummo otio, nullis cincti mænibus, neque ſtationis neque vigilias agerent, metu perculſi repētè capeſſunt fugā, re familiari, pauidis coniugibus, paruiſq; liberis in tāto periculo deſtitutis. Brittus ſine certamine oppidum ingreſſus militē à direptione cædibusq; cōtinuit: tātū feminas pueróſq; ad fores ædiū alligari iuſſit, vt cū in ſua poteſtate omnia fuiſſe redeuntes Cingalæ cernerent, ex eo ipſo, quàm non hoſtiles in Regem populumq; animos gereret, exiſtimare facilè poſſent. Simul etiam ad retardandam eorum ferociam, ſi ab tergo inſtarent, patentioris viç, quæ ad caſtellum fert, tectis ignes iniecit, ſalutari ſanè conſilio. quippe barbari, non celeriùs, attoniti metu, ſeſe ex oppido eiecerant, quàm icti deſiderio, & ſolicitudine pignorum, conglobati furenteſque in prælium rediēre: inſtanteſque Luſitanis iā ſe recipientibus, eodem impetu in arcem irrumpere potuiſſent, niſi eos cùm demendi vincula ſuis, tum reſtinguendi incendii deti-

nuisset mora. Inde nostris ad arcem maturè adipiscendā occludē-daśq; portas spatium est datū, cū extremi tamē agminis ferme triginta saucii rediissent. Neque is terror (vti putarat Brittus) ad pacandā valuit gentem. quin, exasperati potiùs animi, signoque dato per agros, armati ad viginti millia conuenère. ea multitudine freti, cùm temere ad arcis mœnia subiissent, magna cum cæde vulneribusque repulsi, castra cōmuniunt. in exitu iam æstas erat: eo majorem in spem venerat regulus, si minus oppugnatio procederet; interclusis propter anni tempus maritimis commeatibus auxiliisque, obsessos ad vltimam inopiam redigendi. Neque tamē interea quies ab armis & ab operibus erat, aggerem assiduo labore ad mœnia Cingalæ proferebant, missilibus dies noctésque fatigabant hostē: inferiores vtique Lusitanis tormentorum magnitudine & artificio; sed molem supplebat numerus. ferreas contraxerant ballistas ferme sexcentas. eæ vel brachiis collibratæ vel innixę canteriis, indita in fistulam plura simul veruta decem palmorum longitudine, aprugno aduersus ignem pennata corio, ita excussè emittebant, vt a I passus ferme ducentos obuia quæque perfringerent. hisce verutis interdiu impetebant inclusos: noctu ignitis jaculis militares intra arcem casas & diuersoria, ramis & frondibus raptim exstructa, incendere conabantur. Lusitano, in magnis rerum angustiis, nihil erat æque difficilè atque aquandi ratio, quòd puteus extra arcem non sine cruore adeundus esset, neque eò per cuniculos, vt olim Cananore, penetrari loci natura permitteret. Accedebat, aduersus tantā hostium multitudinē, mira defensorum paucitas; vt sine vlla interdum vicissitudine iidem perstare in stationibus & excubiis cogerentur. Vna tantùm fiducia restabat venturi ab continente subsidii, si rem vsque in æstatis initium extrahere potuissent. Verùm ea quoque spe excidêre, postquam exacta iam per ingentes labores hieme, Antonius denique Lemius ab Cocino cum vno tātùm trireme, neq; plus quinquaginta propugnatoribus affuit, & iis quidē ægre coactis, quòd & Sequeria eo tempore cum maxima parte copiarum abesset, neq; è præsidiis, in tanta infensarum circa gentiū propinquitate, deduci milites expediret. Interea barbati diurnis nocturnisq; operibus promoto vallo, turres insuper è palmea materia, cespite ingesto, duas erexerant: vt è superiore loco, dum fossę complentur, sagittis & jaculis hostem in muro consistere prohiberent. Eo periculo animaduerso Brittus, antequā allati subsidii tenuitas emanaret, vltro in hostē erumpere statuit. Concilio conuocato, Lemium trierarchum postera luce circa meridiem repentè à mari oppugnationem ostendere, & majoribus tormentis quatere

turres

turres jubet. ipse intento in eam partem hoste, cum trecentis & quinquaginta Lusitanis ex alia parte, semiplenas & incautas stationes aggreditur; turbatosque ipsa audacia barbaros vallo deturbat. inde transgressus munitiones eodem impetu simul vtrāq; turrim inuadit; auersosque hostes è propugnaculis dejicit. Turribus ab Lusitano captis, clamor extemplo circa vicos & palmeta perfertur; palati in vnum coëunt barbari, vt omni conatu Lusitanum expellant. iamque instructa acies tota Cingalarum, Saracenis immistis, admouebatur. centum & quinquaginta erant equites, haud spernenda in iis regionibus ala, peditum ingens numerus, elephāti quinq; & viginti præibāt. ex iis erant primi ordinis quattuor, nō turres modò cū sagittariis dorso vectare assueti, sed etiā in decussim alligatas ad proboscidē falces, tāta vi ac dexteritate vibrare, vt quicquid ab latere vel à fronte se objecisset, ancipiti ferro proscinderēt. Is terror Lusitanis offusus, primò referre pedem coēgit: mox quod sæpe fit, in ipsosmet recidit hostes; cùm dēsis ictæ glandibus belluæ, spreto rectorū imperio, terga vertissent. Vrente dein magis magisque introrsus plūbea peste, doloris impatiētes, quacūq; ruerēt, latè stragē edere, ac simul cuspidibus iaculisque ab tergo Lusitanus instare. Ita suismet auxiliis, cum ingēti clade barbari dissipati fusique. Brittus fugientem hostem aliquandiu persecutus, vbi ad lucos & nemora vētum est, contentus eius diei victoria substitit; & priusquā se barbari ex pauore ac trepidatione colligerent, nō sine multo suorum sanguine, se in arcē recepit. Atque is dies obsidioni attulit finē. Amissis ex amicorū numero præcipuis, regulus Mahometana hortamēta stimulosque exsecratus, vnà cū arcis potiundæ spe, cōsilia belli deposuit: missisque ad Brittū oratoribus, veniā erroris & pacē denuo petiit: atque ab Lusitanis, vel quietem ex longa defatigatione desiderantibus, vel absente Prætore Sequeria nullā exspectantibus opem, haud grauatè concessa. Ceilani res in pristinum rediēre. At Prætor ineunte iam æstate ab Armuzia profectus, Cambaiæ legens oram, ad Dium applicuit. ea vrbs, quòd magnas (vti diximus) habet opportunitates, & furtiuis Ægyptiorum & Saracenorum nauigationibus tutum ab Calecuto receptum dabat; Lusitano præsidio locum aliquem ibi obtineri ad hostes arcendos magnopere cupiebat Emmanuel. itaque inter cætera Sequeriæ mandārat in primis, vt Cambaiani Regis & Iazii dynastę voluntate, si fieri posset, sin minus, vi atque armis aream arci ad Dium ædificandæ occuparet. Et Cābaianus quidem Rex haud multum ab ea societatis conditione abhorrebat. Iazius verò summa vi, cùm apud Regem tum apud satrapas, nitebatur, ne Lu-

sitanis in eiusmodi possessionem pateret introitus: & simul quantum ex tuto & occulto poterat damni præternauigantibus inferebat: miro inter hæc artificio eximiam quandam in Prætores ipsumque Emmanuelē obseruantiam ac beneuolentiam simulans. Neq; tamen eos planè fallebat. ergo pari vtrinque fuco ac fallaciis agebatur Sequeria cùm ab Armuzia rediens Diū applicuisset, vt dicere instituerā, bona cum pace in speciem acceptus est. nec modò commeatus in classem benignè præbiti, verùm etiam ipse & nauarchi donis egregiè culti. Verùm appellatus de potestate ædificandi Iazius, ita se ad id propensum ostendit; vt rem interea totā sui arbitrii negaret esse. legatos necessariò mittendos in regiam, (vrbs erat Madaba, sexdecim ferè leucas à mari) magnopere cōfidere se, cùm Emmanuelis honori, tum etiam suis ipsius precibus ac suasionibus, id facile ab Rege datum iri. ita, blandis promissis ac singulari comitate extrahebat rē. At Lusitanus fraudē sentiens, vt verbis transigi nihil vidit: ad vim atque arma adiecit animum: neque ita difficilis videbatur futura oppugnatio: quòd cùm a militibus imparata eo tēpore vrbs erat; tum in eo ipso littore stationē habenti Sequeriæ noua ab Emmanuele auxilia superuenerant. Sed tanta fuit Iazii in agendo lenitas, tanta in ostentandis viribus & omniū rerū apparatu solertia, vt Prætor, mitigata in præsens ira, neque ausus tali tempore summam rem in discrimen adducere, sine vlla noxa recesserit: maioribus videlicet copiis anno proximo rediturus. Sequeriæ profectio duplici voluptate Iazium & amicos affecit: quòd non modò præsentem arcis apparatum consiliumque sine cruore discusserat, sed etiam ad vrbem nouis operibus muniendam, & externo, quo maximè nitebatur, firmandam milite, spatium erat nactus. itaque in neutro cessauit: idoneis locis propugnacula exstruxit, instaurauit mœnia, & in iis tormenta vigiliasque disposuit. Castellum est in medio ferme introitu atque ore portus. ab eo castello catenam ingentem, ex ea parte quæ latiùs patet, ad oppidum vsque perduxit. ab altera, tres onerarias collocauit ponderibus adeò degrauatas: vt perforato, cùm opus foret, alueo, repentè subsiderent. à fronte autē, ne subire triremes ad murum possent, pręgrādia saxa & cautes in mare deiecit, tortuosos præterea cancellos, & variis ad errorem flexibus in se recurrentes, obliquo amne defixit. ita omni aditu terra marique intercluso, lembos biremesque centū & octoginta, & aliquot insuper negotiatorū naues, in portu cohibuit. Arabas denique, ac Turcas, Persasque, & ex aliis nationibus, Christianæ maximè fidei desertores, mercede conduxit: ac, ne quid interea de ædificatione per legatos Prætor Lusitanus ab

Rege

Rege impetraret, omnē per se perque suos conatum adhibuit. Neq; segniùs eodem tempore, diffisus legationi, Sequeria parabat bellum. Ab Dio Goam, atque inde Cocinum delatus, veteres naues & quassatas refecit, nouas deduxit, complures nauarchos, quibus in beneficii loco Emmanuel quæstuosos ad Malacā, vel in Molucas, aut in Sinas, aliòve dederat commeatus, pro imperio ac potestate, Cocini detinuit. ita, summo studio adhibito, duodequinquaginta maiorum nauium classem varii generis, cùm cætero instrumento machinisque, tum validis militum centuriis adornauit. è Lusitana sobole tria millia, ex Indica impositi Canarini ac Malabares octingenti. Cum iis copiis Sequeria, prætextu Armuziæ repetendę, quòd Rex Torus tributum Emmanueli soluere distulisset, rursus ex itinere Dium accessit. sub eius aduentum Iazius, per exploratores iam antè de Lusitanorum apparatu certior factus, ne coram agere cum Sequeria cogeretur, tanquam euocatus ab Rege magnis itineribus eò contenderat, Saca filio cum idoneis rectoribus eius adolescentiæ tribus, firmoque militum præsidio ad vrbem relicto. Is, de area blandè per internuntios ab Lusitano appellatus, à seniorum sententia benignè respondit: Si commeatu, vel re quauis alia in classem opus sit, se affatim pro amicitia & pro consuetudine præbiturum: neque id, in tanta rerum omnium copia, quanta vrbi tū suppetat, in magni obsequii loco numeraturum esse. quod verò ad aream arçi designandā attineat, se in potestate parētis esse: nec super tali tantaq; re sibi licere quicquā eo absente decernere. mirari, cur ad eam diē Sequeria nullos ad Mamudium procuratores aut nuntios miserit. integram etiamnum esse rem: & Iazium patrem, ab Rege accitum, eò etiam aduolasse libentiùs, vt præsens, auctoritate, studio, gratia, postulatis Lusitanorum adesset. simul, quoniam Sequeria per interpretē ambiguè intulerat, Lusitanos in eo genere iamdudum exercitatos, modò sese in id ipsum intenderent, arcem nullo negotio excitaturos, ipse vicissim obscurè iecit, nō vnam omnium locorum esse naturā, haud æquè facilem in eo emporio structuram fore, atque in aliis Indiæ vel Africę littoribus exstitisset. Sequeria, vbi Mahometanos nō minùs artibus ad eludendum, quam munimentis ad propugnandum instructos videt, de summa rei præfectos in concilium aduocat. ibi, sententiis in diuersa tendentibus, aliquandiu certatum. Erant qui non diutius ferendam ludificationem, atque admotis vndique machinis mœnia protinus quatienda censerent. in iis, tormentorū magister; circumuectum speculatoria nauicula se, ad dextram oppidi partē, quę in mare imminet, animaduertisse haud ita firmi operis muros,
 si pla-

si placeat, se celeri strage illac transitum in vrbem esse daturum ostendit. alii contrà, & ii prçcipuè, quos Prçtoris iussu ad Cocinum substitisse docuimus, nunc oppidi vires & armatorum frequentiā, nunc ipsius Regis opes, quem bello prouocari non expediret, nunc naturæ gentiumque memorabant ius: quod vtique magno piaculo violatum iri, si nō antè explorata Mamudii voluntate, inter ipsa beneuolentiæ & caritatis officia, oppidanis repentè vim attulissent. quin Prætor, vti Saca & Iazius ipse hortarentur, legatū & litteras ad Regem protinus mitteret, à quo si nihil æqui impetratum foret, tum deniq; armis decerni posse: neque vnquam Iazii oppugnandi honestas Lusitano causas defuturas. Hæc à nauarchis propalam iactabantur; illa tacita suberat cura, ne, si dimicari cœptū esset, crescente in dies mole belli, interim ad optatos cuiq; portus & cōmercia nauigādi facultas effugeret. Eo vrgebāt acriùs, & aliis aliquot in eandem sententiam adductis, facilè tenuēre, vt ab armis abstineretur, quoad legationibus tentata res esset. Id vbi manauit; classiarios, victoriæ simul ac prædæ incensos cupidine, & pugnæ signum in singula momenta exspectantes, magnus repentè dolor incessit: vulgo, se deceptos delusosque fremebant: nec modò querelæ, sed etiam probra & maledicta in Prætorem exaudiebantur. atque etiam præfecti, se bellum suasisse per summam impudentiam mentiendo, assentandoque militibus, in Sequeriam ducem (cui vel in primis parci oportuerat) omnem decreti eius inuidiam transferebant. Ea re Prætor cognita, rursum eosdem in
„ consilio vocat: &, Quandoquidem viri nobiles, inquit, è vobis au-
„ dio esse complures, qui sese militibus vendítent, totamque dilati
„ huiusce belli causam in me cōferant vnum; & aliter in cōsilio, ali-
„ ter in circulis ac cœtibus disputēt; denuo perrogare sentētias pla-
„ cet; nec verbo solùm, sed etiam tabulis publicis cōsignare, vt quid
„ quisque senserit, dixerit, suaserit, palam exstet: neu quis post-
„ hac, ex mea alteriúsve infamia vel inuidia, splendorem ad
„ vulgus & gloriam quærat. Sub hæc dicta, rogati præfecti, eadem illa de belli difficultatibus, de Cambaiana potentia, de spe legationis, deque amicitiæ legibus iterarunt, cunctas deinceps in codicem scriba publico referente sententias. Hisce ita peractis, communi decreto missi à Prætore qui Sacæ nuntiarent: Quando nulla super tali negotio habeat à patre mandata, nihil, ipso inconsulto, nedum inuito, Lusitanos de arce conaturos. pacem eius, & Mamudii Regis, & sibi, & iis qui ante se pro Emmanuele Indiam rexerint, antiquissimam semper fuisse: & quoniam ita omnibus visum fuerit, se duos è classe primarios

rios ibi relicturum: Rhotericum Fernandum, qui ad Mamudium ea ipsa de re contendat; & Didacum Pacensem Beianúmve cum nauibus paucis, & fabrili instrumento; vt simul atque cum Rege conuenerit, sine vlla cuiusquam injuria, in optatam & vtilem vtrisque ædificationem incumbat. interea se Armuziam, vti instituerat, perrecturum: petere ab Saca, & rogare, vt procuratores Emmanuelis pro consueta humanitate & hospitii necessitudine tractet. Ad ea cùm Saca, non exiguo leuatus metu, liberaliter admodum respondisset; ex condicto Rhotericus legatus in terram expositus, Beianus cum nauibus tribus responsum ab Rege ibidem expectare iussus. aduentitii nauarchi ad viginti, mercaturæ causa, alii aliò dilapsi. Prætor cum cætera classe Carmaniæ oram legens, Armuziam venit. ibi cum Rege Toro & Lusitano præsidio collocutus, dilatæ ab Toro pensionis caussam reperiebat eiusmodi: Baharenum est, cuius antè meminimus, insula & vrbs in Persico sinu (sunt qui olim Icharam dictam putent) cùm fertilis agro, tum verò margaritarum piscatu prænobilis. Hanc insulam iure beneficiario possidebat Mocrinus Arabs, vectigalis Regum Armuziæ. Is, cùm viribus & ingenio contumax; tum etiam Mecani antistitis affinitate subnixus, cuius filiam habebat in matrimonio; indignari cæpit, seruire se Armuziano Regi, qui a paucis Mahometanæ sectæ aduersariis, ex vltimo occidente profectis, regnum defendere paulo antè nequisset. Non esse verum, aliis imperare, qui sua seque ipsum tueri non valeat. Ergo, non modò jugum apertè detrectare instituit Arabs; verùm etiam prædatoriis nauibus omnes circà regiones infestas habere, & commeantes Armuziam vndique negotiatores auertere. è quibus incursionibus tantum paucis mensibus Armuzianæ rei damnum illatum est, portoriis magna ex parte imminutis, vt Regi ad tuendam vix personam, nedum ad vectigal Emmanueli soluendum, nummi suppeterent. Hasce quærimonias Torus cùm ad Sequeriam antè per litteras detulisset; tum verò coràm vrgere acriùs instítit, vt sibi aduersus rebelles auxilium ex fœdere præberetur. Neque abnuit Prætor. Virum eximiè fortem ac bellicæ rei peritum, Antonium Corream, expeditioni præposuit cum septem egregiè instructis nauibus, & Lusitanis militibus quadringentis. quorum è prima nobilitate centum numerabantur. iuuenes ad omnia prompti, laudisque ac decoris apprime cupidi. Ad eas copias Torus lembos, quos vulgo terradas vocant, ducentos adjunxit, Xarafo ex amicis præfecto, cum tribus circiter Persarum aut Arabum

O 4 millibus.

millibus. ex altera parte Mocrinus, ipsa meritorum conscientia monitus, haud dubiè tali apparatu peti vnum se; tamquam indicto iam bello, sic omnia ad oppugnationem arcendam summo conatu parauerat. ac primùm, ex insula vicinisque locis, armatorum coëgerat millia ferme duodecim: in quibus erant equites trecenti Arabes, è Perside sagittarii quadringenti; fistulatores præterea Turcæ, & ex ipsius Mocrini ditione perpauci. reliqui, de genris more, gladio & jaculis vtebantur. Ad hæc, quà in Baharenum oppidum est descensus, vallum aggeremque perduxerat; passim obuersis in mare tormentis, & suis cuique præfecto stationibus ordine distributis. Correa, mense Iunio profectus Armuzia, aduersa tempestate diu retentus est; ac demum in Bahareni conspectum delata classe; & extra ictum bombardæ anchoris in salo jactis, habitoque consilio, placuit duabus simul partibus aggredi vrbem: & hinc Armuzianos inde Lusitanos in terram exponere, non modò ad hostem ancipiti prælio distinendum; sed etiam, quòd Correa, in tam exiguo Lusitanorum numero, diffisus Arabum ac Mahometanorum ingeniis, separatim & ex diuerso rem gerere tutiùs putabat; præsertim cùm contra Baharenios, eiusdem & sectæ & sanguinis gentem, inuitos arma ferre non dubiis indiciis comperisset. Neq; eum prouida fefellit opinio. Xarafus, infra hostiles munitiones facta descensione, copias proximum in collem subducit, & explicandis per tumultum ordinibus, & imperia turbando imperiis, data opera tempus terit, spectator interea futurus alieni certaminis, & consilium ex partis alterius euentu capturus. Correa, ne ipse quidem ausus in aduersum vallum rectà subire, & militem in mari fluctuantem destinatis hostium jaculis ac tormentis objicere; paulo supra vrbem perincommodo loco descendit: cùm, exspatiantibus latè vndis, alibi femore, alibi genu tenus aqua pertingeret. expositis tandem sine vllo certamine armatis; Correa, vt nusquam nisi in virtute spes esset, Tristanum Castrium, naualis turbæ Præpositum, scaphas procul à terra jubet abducere. Nihil inde temporis acie instruenda consumptum. quippe Lusitani vel à præferuido ingenio impatientes moræ, vel è nauibus ferme viritim depugnare assueti; si quando terrestri Marte certandum est, in iis vtique regionibus, ad signa atque ad ordines egerrimè continentur; sed vagantibus manipulis, palati ac dispersi quà tulit impetus, in prælium ruunt: & cum denis interdum singulos concurrisse, egregiam laudem ac decus existimant. quæ audacia, vti aduersus tumultuarium & cõcursantem valet hostem, cuiusmodi Numidæ & Arabes Indique censentur; ita, vbi cum ordinatis equitum turmis ac pedite veterano res est,

res est,

res est, circumuentis plerunque, vel in medium acceptis, perniciem extremam afferre consueuit. Igitur ab Lusitano tum quoque de veteri consuetudine immutatum est nihil. Arius erat Antonii Correæ frater, ætate ferox, & celebritatis ac nominis præter modum appetens, hic prior in hostem cum nobilibus tendit. raptim Antonius cum reliqua manu subsequitur, ac tantus fuit ardor, vt barbaros cum cæde primùm vulneribusque intra munimenta cōpulerint: dein, eodem impetu illati, longè summouerint. Ita, pænè iam concessum ab iis de victoria videbatur; cùm effuso repentè omni equitatu, Mocrinus elatum successu hostem repressit; & sensim cedentem, vallo & munitionibus pepulit. Ibi, patentiore campo, affluente rursum ex oppido multitudine, recruduit pugna. cuius, non ex numero tantùm, sed etiam ex ipso genere armorum, prorsus erat iniqua conditio: cùm Arabes è superiore loco prælōgis triginta dodrantium hastis aduersa hostium ora crebris ictibus foderent, priusquam ii venabulo gladióve succedere ad vulnus inferendum possent. ac nihilo secius obnixi animis Lusitani perstare, ballistisq; præsertim ac fistulis equitem sese audaciùs inferentē arcere. in eo tumultu dum Arius temere in hostium cateruas inuehitur; duabus primū ictus sagittis, dein aliquot acceptis vulneribus concidit. eius cladis nuntii mœrore pleni, cùm ad Antonium aduolassent: Vos verò pergite, inquit ille, vt cæpistis: nā frater quidem meus præclarè vitam in suo munere posuit. His dictis, accensi rursus ad prælium animi, sed lassitudo & vulnera degrauabant. Medium ferme erat diei, & feruentissimo desuper Sole, arenaque infrà æstuante, cum intoleranda siti mistus cruore manabat ex artubus sudor. Quæ cùm defatigatio simul hostem cepisset; quasi tacitis induciis, paululum vtrinque fuit quietis & spatii ad saucios è prælio subtrahendos. Inde, renouato impetu Lusitani priores in pugnam redeunt, ac sublato pariter clamore, Sanctum Iacobum appellant. Audiit Apostolus voces, ac suis de more propitius, repentinum hosti metum ac trepidationem incussit. Mocrinus, inter prima signa, duobus iam equis insidenti suffossis; dum tertio arrepto restituere pugnam conatur; acerrimè dimicanti femur plumbea glande trajicitur. ex eo demum ictu, cùm sanguinis copiam funderet, fracta viri ferocia est: & elatus ex acie, præcipuis ex amicorum numero prosequentibus, cùm sese desperatis rebus in latebras abdidisset, intra tertium diem emoritur. Barbari, vt semineccm Regē prælio excessisse vulgatum est; armis passim projectis momento diffugiunt. ac tum denique Xarafus, deducto in campos exercitu, ad Lusitanos, victoriam gratulaturus ac tarditatem purgaturus, accessit.

cessit. Correa, rametsi perfidiam præclarè senserat, tamen, ne res, alieno tẽpore, in iurgia; dein, vt fit, in certamẽ excederet; in præsentia dolori & iracundiæ moderatus, fugienti saltem perduelli Xarafum instare, & parta iubet vti victoria. Mox ipse quoque, refectis parumper ex lassitudine & calore militibus, aderat. Cùm nusquam apparerẽt hostes, ad prædam victores illico versi, quæ non contemnenda ex ædibus præsertim regiis exstitit. Simul etiam centum & quadraginta nauigiis ignes iniecti, & Xarafo ad custodiam vrbis relicto, Correa se ad curandos maximè ægrotos ac saucios, quorum magnus erat numerus, in classem recepit. At Mocrini cadauer, dum ex insula in Arabiam sepulturæ causa trajicitur, ab Sadradino Xarafi propinquo interceptum, summo cum gaudio in vrbem asportatur; ibi abscissę ab trunco ceruices, & coriũ è caluaria per quam artificiosè detractum, Arabes gossipio inferciunt. id certum victotiæ signum, Toro missum munere, & cũ ingenti gratulatione, in medio Armuziæ foro conditum est, addito titulo, qui Atabica & Lusitanica lingua rei gestæ seriem contineret. Ab ea clade, cognatus Mocrini Hametes, pactus vti omnis generis mercenarii, relictis armis equisque, in continentem sine fraude transpottatentur; quod reliquum etat insulæ, cum Catifa oppido, in potestatem Regis Lusitanię tradidit. Mercenatii cum fide trãsmissi, & proposita venia, in suas domos incolæ reuocati: iurique inter eos dicundo præpositus notę probitatis senex, nomine Bucarus, natione Arabs, quæ res ad pacandos gentis animos haud mediocriter valuit, siquidem Persas præfectos populi Arabes ęgerrimè patiuntur. Insula dein à Lusitanis Regi Armuziæ restituta, & ab ipso mox Rege tradita est Bardadino cuidam, Xarafi propinquo; cum eo, vt serafinũ quadragena millia quotannis ttibuti nomine pẽderet. At Correa, insigni parta victoria, & compositis ad Baharenum rebus, Armuziam reuertit. Aduenièri, vt æquum erat, magni cùm à Toro, & omnibus ordinibus, tũ à Sequeria Prætore habiti honores. Inde Rhorericus Botus, cũ Antonio Abulæo scriba, & Lusitanis prętetea septem, Baharenum petere, & ibi Emmanuelis negotia procurare iussi. Et Sequeria, cùm Torum externo malo ac metu leuasset, intestinis præterea suorũ fraudibus etipere aggressus est; quòd certis auctoribus iam antè audisset, regia vectigalia & rationes à ministris & Quęstoribus interuerti. Ergo, præter Mahometana mancipia, Lusitanos quoq; iudices & scriptutę magistros, magno Atabũ dolore, in portu constituit. dein, cõfirmato Regis animo, & arcis præsidio inspecto, classẽ ab Armuzia soluit, ac Diũ rectà petenti Peianus cũ tristi occurrit nuntio, Rhotericum Fernan-

Fernandum à Mamudio irritum rediisse:& Sacam,haud dubiè patris imperio,infida cum Lusitanis amicitia tandem abrupta,magno leborum ac biremium numero in suas naues fecisse impetũ: circumuēto & oppresso pænè sibi vix ad fugam exitum patuisse, bellum atrox ab Iazio aliisque piratis instare.Hisce rebus cognitis Prætor, amissis nuper bene gerendæ rei occasionibus nequicquã ingemuit, suam ipsius leuitatem accusans, quòd omnibus rebus ad dimicandum instructus,semet ab imparato Iazio blandimentis infringi, rursus mercatorum consiliis auferri se passus fuisset. Cũ simul ira pudorque versarent animum, in præsentia ab Dio tētando copiis adeò imminutis abstinuit, vltra Dium est locus millia passuum circiter quinque & viginti, sat capaci portu, & ad mercaturam exercendam idoneo, Madrafabam appellant;ibi Sequeria, Diensibus inuitis,repentè castellum excitare decreuerat. Sed Iazius, de nuper captis Lusitanis cognito maturè consilio,eā ipsam regionem firmis præsidiis occuparat. Igitur, ea quoque spe dejectus Prætor, Ciaulum inde se contulit, & ab Nizamaluco tyranno potestatem petiit arcis ibidem exstruendæ. In societate cum Lusitanis dudum erat Nizamalucus, vt suprà docuimus. ac tum fortè aduersus Idalcanē gerens bellum, equis præcipuè militaribus indigebat, quos neque India fert, & ab Armuzia capta venales ad vnum Goanũ emporium Albuquercii decreto deuehebantur. Quocirca Nizamalucus,de potestate arcis ædificandæ à Prætore appellatus,ea in primis lege annuit, vt trecētos quotannis equos è Perside vel Arabia Ciaulum importari liceret; atque vt ab institoribus,quãtum in Goano portu,quadragenos in capita pardaos(nũmus aureus est, denariũm circiter octo æstimatione) Lusitani procuratores exigerent. Conscriptis conditionibus, expositi a Sequeria in terrā fabri, atque ad ipsas fluminis fauces dimenso ædificio, confestim opus fieri captum. Ea re vulgata, Iazii quidã præfectus ab Dio celeriter quinquaginta biremes ad opus impediendum adduxit.cum ea classe ab Lusitanis vario euentu certatum: ac nihilominus interea dies noctesque continuato labore, ad iustam altitudinem muri & propugnacula excreuerant. Ad ea diruenda,pellēdosque Lusitanos, cum longè maiore apparatu opus esset, Mahometana classis, in periculosa statione multis acceptis incõmodis, tandē irrito conatu discessit. Et Sequeria ad custodiã loci præsidio terra marique relicto, Cocinum reuectus, Eduardo Menesio successori prouinciam tradidit: vna re maximè memorandus; quòd ab insita pietate primus in vrbe Goa Dino Francisco templum, & coniunctas templo ædes cœnobiũmve, sodalibus Franciscanis exstru-

extruxit. At Eduardus inito magistratu, quòd cõtra piraticas classes leuioribus nauigiis opus esse intelligeret; biremes duodecim ædificari iubet. cum iis ad oram arcemque Ciaulanam Simon Andradius obtinendam profectus, in itinere audit, duas Turcarum triremes ab Dio Dabulum delatas (Mahometanum id emporium est dextra Ciaulum à Goa petentibus) intra eius portus fauces metu nostrarum nauium delitescere. haud quaquam negligenda res visa. Confestim ad vim ac pugnam paratus, Dabulum accessit, oppidanisque primò tergiuersantibus, dein terrore commotis, nõ modò triremem extorsit vtranque; sed annuum insuper vectigal imposuit. iisdem ferè diebus, graues & periculosi ad Armuziam motus fuêre, initio à scribis & Quæstoribus orto; qui Lusitanos custodes ac præsides, ad scripturam appositos, instar mortis ducebant. Xarafus eo tempore plurimum Armuziæ poterat. Hoc maximè patrono ac fautore Mahometani, qua veris qua falsis criminibus, Torum in Lusitanos accendere; superbum & immodicum peregrinæ gentis, & cuncta paulatim in se trahentis, imperium conqueri; furto surreptos ingenuos ingenuasq;, & per vim ad Christiana sacra cõpulsos; & super omnia, destinatos ab Toro legatos ad Emmanuelem, fraude Præfecti retentos, indignari. Hæc & alia id genus identidem deplorando, Regem ingenio mobili adolescẽtem, ac libertatis auidum, adduxêre tandem, vt acerbissimæ seruitutis iugum excutere, & regnum Armuzianum in pristinam dignitatem omni ratione vindicare decerneret. Iam tum in exitu erat autumnus anni seculi huiusce vigesimi primi: & cõmodùm Sequeria Prætor omnem ferè classem ab Armuzia abduxerat, Emmanuele Sosa cum paucis admodum nauibus ad oram tutandam relicto. Ergo, secretis inter se colloquiis habitis Persę, ficto primùm rumore disseminant, Arabicam oram, quæ ditionis Armuzianæ sit, à Balochiis prædonibus è Perside maritima deuastari. hoc mendacio consequuti, quod vel in primis optabant, vt Sosa, ad eos piratas fugandos, ab vrbe discederet; certam & inter se, & cum cæteris oppidorum magistratibus, noctem occultè cõdicunt, qua ad Lusitanos vbique delendos vno tẽporis momento consurgãt. Vbi ea nox aduenit, regiæ classi Præpositus, quem Xebandaram vocant, cum terradis octo, duas in portu reliquas Lusitanorum naues, triremem ac dromonem, agmine silenti circumuenit, ac trireme quidem à custodibus pænè vacua extemplo potitur: & flammas illico tabulatis, arida palmarum fronde conspersis, injicit; qui tamen ignis, paulo pòst ab latitante puero extinctus est. dromonem verò, quòd iusto nautarum numero tenebatur, ne aggredi quidem est ausus.

Cæterùm,

Cæterùm,vt ex triremi ſplendor emicuit,(id conuenerat ſignum) confeſtim è turribus, dein ex omni vrbis parte, cum ingenti æris crepitu,cuiuſmodi Saturnalibus à plebe cieri ſolet, ad arma necẽ- que Luſitanorum conclamari cæptum. multi ex iis, ad majorem laxitatem ædium,& liberiorem negotiandi facultatem, extra mu- ros arcis,domicilia comparauerant.ergo, in ſemiſopitos vndique impetus ab hoſte factus, quibuſdam etiam circundati ignes: & ſi- mul exitus itinerum ſtationibus occupati. exinde cùm clamor & diſcurſus, & nocturna trepidatio, nec audire nec prouidere quic- quam ſinerent;Luſitani partim intra domos oppreſſi, partim cur- ſu protinus arcem petentes,aut flammis hauſti, aut inſidiis arma- torũ excepti ſunt. nonnullæ tamen familiæ conglobatæ, cùm per media tela ferro ſibi viam feciſſent;intra arcis portas cũ triſti nun- tio penetrarunt.Pari audacia eodemque tempore, ne mutui ſubſi- dii vlla eſſet facultas, ad Curiatum,Soarẽ, Baharenum, quotquot agebant Luſitani vel trucidati,vel in vincla conjecti. vnius etiam fuit memorabilis exitus, Rhoterici Boti: variis quippe tormentis diſcruciatus,vt ab auita religione deficeret; conſtanti ad extremũ vſque ſpiritum animo,Chriſtum vnum Deum Dominumq; conte- ſtãs,glorioſi martyrii palmam adeptus eſt.Deſiderati in eo tumul- tu,præter ſeruos ſeruaſque,Luſitani centum & viginti; numerus in tanta præſidii tenuitate nõ modicus:& apothecæ omnes ac diuer- ſoria momento direpta. Hiſce noctu ferme patratis,vt primùm il- luxit,emiſſi raptim ex arce qui reſiduos è cæde conquirerent; na- ueſq; fruſtra tentatas,intra jactum teli reducerent:ſimul etiam, o- neraria Luſitana,cũ iam eſſet in curſu referta caricis, peropportu- nè retenta; & onera in cibum, & ſolutis de induſtria compagibus, aſſeres trabeſque in munimenta ſuffecit. aliquot etiam hoſtilibus nauigiis in ipſo portu ignes injecti.hæc omnia ingenti cum ardore nec ſine ſanguine multo peracta:& priùs quàm arx ab hoſte cinge- retur, Ioannes Meria dromonem expedire,& Goam petere juſſus, ad opem à nouo Prætore implorandam.At Soſa,per Maſcati Præ- fectum (qui vnus Tori mandata aſpernatus in fide manſerat) de hoſtium fraude certior factus, ad Armuziam extemplo iter inten- dit. Verũ ab eius curſu fœda tempeſtate diuulſus Triſtanus Vaſæus Vega prior ad vrbem decurrit,ac noctu per medias hoſtium ſtatio- nes,deceptis ipſa audacia claſſiariis,cùm quempiam è ſuorum nu- mero putarent eſſe;felici conatu ad arcem ipſam applicuit.Solen- nia Dei natalitia cum fortè agebantur:& ſacrificio nocturno da- bant operã Luſitani,eo attentiore obſecratione,quo vehementiùs erãt de communi ſalute ſoliciti.itaque inter ipſas preces Triſtanus

Vega

Vega repentè superueniens, cunctos ingenti spe lætitiaque perfudit, quòd vel ex eo miraculo, sua vota salutemque Deo cordi esse haud dubiè cernerent. Sosæ dein exspectatione suspensis, & è specula identidem, vt fit, omnes circa regiones oculorum acie collustrantibus, tertio die, qui D. Ioanni Apostolo est sacer, duas procul ab arce leucas, anchoris in salo jactis apparuit. Rostratam onerariam ex iis quos galeones vocant, & vnam duntaxat biremem ducebat, easque propugnatoribus valde infrequentes; compluribus, conjuratorum scelere, ad Calaiatum nuper amissis. cæterū aquæ, cuius maximè inopia laborabatur, & varii commeatus, petitam è proximo vim attulerat. Eius rei nō ignarus Vega, suadere Præfecto arcis Garziæ Cotinio instititvehementer, vt Sosæ, priusquā opprimeretur, opē ex arce sine mora submitteret. Res erat periculi plena in tam exiguo bellatorum numero, & Armuzianis in proxima statione ad omnes eiusmodi casus intentis. Attamen id sibi periculū is ipse qui suaserat Vega magno animo depoposcit: neque fortius obtulit, quàm præstitit operam. Spectato milite crebrisque tormētis in paronem impositis egregiè velocem; præter hostium & Regis ipsius ora oculosque incitato remigio ad Sosam tetendit. interea, qui remanserant, supplices ad cœlum manus pro felici euentu cum precibus tollere. hostes audaciæ magnitudine attoniti, propemodum hærere. Regis dein imperio, terradis octogiuta raptim insequuti, cùm aliquandiu ab tergo allatrassent, duce & triginta viris amissis, & sauciis aliis, malè mulctati rediêre. Vega, è summo discrimine elapsus, ingenti suorum gaudio se ad Sosam adjunxit. Ad id spectaculum percitus ira & furore Torus, domo se proripit, pauoremque & mollitiem territis ac mœrentibus exprobrans, reuerti cunctos in prælium iubet. atque vt pro meritis quisque sibi aut præmium aut ignominiam paratam esse non dubitarent, mensas in littore collocat duas, quarum in altera fulgentes conspiciebantur aurei nummi, in altera muliebres mitellę ac delicata velamina, quo notæ genere apud eas gentes acerbius nullum esse consueuit. Equum dein conscendit properè, fusteque arrepto, promiscuā insuper multitudinem cogit in naues, postremò cum stipatoribus in editum subit collem, vnde, singulorum virtutis aut ignauiæ testis conspicere simul & conspici posset. Ac Lusitani pariter custodes è pinnis fenestrisque prospectant, cōmilitonum vicem anxii, quippe quorum in virtute dextrisque nō modò imperium, sed vita omnium verteretur. Aucta classe nouis copiis, terradæ omnino centum & triginta infestis in Sosam rostris citato cursu feruntur. Sosæ, in summa rerū iniquitate, illud etiam accedebat incōmodi:
quòd

quòd omnis tum fortè ceciderat ventus, vnicum onerariis nauibus, quæque velis dumtaxat aguntur, aduersum frequentes actuarias agilesque, remedium. Deprehensus, cùm nulla nisi in cælesti auxilio & vltima necessitate esset spes, Deum enixè præcatus, vti extremis in rebus, quemadmodum antea sæpe, sui numinis presentiam ostēderet; sociosque ad honestum & Christianis dignum exitum paucis adhortatus, exiguas copias magno animo ad pugnam instruxit. Ac primùm, ne impunè circuiri ab hostium multitudine posset; neu quis casus, inter pugnandum, suos ab se diuelleret, paronem ac biremem, epibatis ac libratoribus ad idonea loca dispositis, demissisque armamentis, ad onerariam ita reuinxit; vt cùm ad opem, vbi res postularet, ferendam facilis ex alia in aliam nauim transitus daretur; tum, ad arcendos vndique hostes, libera in omnem partem esset eiaculatio. dein ad auram, siquid afflaret, excipiendam, antennas tantùm onerariæ sustulit; quòd eæ, propter celsitudinem, nihil ad expeditum certamen obessent. Vbi propiùs ventum est, missilium nubes atro mista fumo tantam caliginem exciuit, vti mutuum hostibus conspectum prorsus adimeret. Certiùs tamen Lusitani è superiore loco figebant, cùm in adeò densa nauigia vanum propè nullum incideret telum. Ausi dein Mahometani aliquot, ostentandæ fortitudinis, & Regis demerendi gratia, è propinquo certare, adhortati inter se, magno impetu in Lusitanam biremem è terrada transiliunt. Eo successu elati, cùm onerariam porrò scandere niterentur, concursu ad periculum facto, partim contis ac ferro detrusi, partim etiam abscissis brachiis interempti; quæ res cæteros ab eiusmodi temeritate deterruit. Inter hæc, tum ipse maris æstus accedens, tum etiam lenis ex alto flatus vela vtcunque percutiens, onerariam per medios Armuzianorum ordines paulatim ad arcem admouerat. inde maioribus tormentis ex destinato summoti hostes: ac demum octoginta desideratis, vulneratis plurimis, cum ingenti luctu ac dedecore se in portum, vnde prodierant, recepêre. è Lusitanis triginta saucii, occisus puer vnus duntaxat è nauali turba: spiculorū verò tāta vis intra onerariā & actuarias alligatas apparuit, nauiumque fragmenta collecta ita multa, vt cōplures dies materiam igni præbuerint. Sosa & Vega, cæteriq; victores, insigni parta gloria, gratulantibus ouantibusq; cum effusa lætitia sociis, in arcem accepti. Ea re maiorem in modum exterritus Torus, concesso Lusitanis mari, arcē à terra oppugnare constituit. Tormentis librādis, regia & valetudinariæ Lusitanorū ędes electę. inde cōtinuis aliquot diebus arcis męnia quatiebantur. inclusi, nouas ita pro dirutis objiciebant moles, vt spei
multo

multo plus in virtute quàm in muro fossisve reponeret. Ergo, post editam locis aliquot stragem ausos ad mœnia succedere Mahometanos, & scalis appositis in summum eniti, cùm alio armorum genere, tum supernè vibratis ponderibus ac trabibus vndique dejecêre. Multi in eo congressu & fortissimus quisque exanimati. Neque ad iterandã vltrà oppugnationem Toro affuit animus. Et, circumagente se hyeme, ictus conscientia admissi facinoris, & Lusitanæ classis aduentum extimescens; consilium formidine ac desperatione plenissimum cepit. Queixome, insula distat leucas tres ab Armuzia. eò, cum vniuersa ciuitate, congestis raptim in terradas iis, quæ tolli poterant, ingenti popularium dolore migrans: tectis vrbis, quorũ erant complura egregio opere & picturis ornata, vltro subdidit faces: hinc, toto quatriduo peruagatum incendium, cuncta propemodũ hausit. Lusitani, rei nouitate defixi, primò ignium contagia, dein hostium insidias timuêre. postremò, vt flãmæ quieuerant; satis comperta vrbis solitudine, ad reliquias fumantis Armuziæ diripiendas egressi, paucis tantùm exceptis commeatibus, omnia ferme in cineres & fauillam redacta comperiunt. Inter hæc, Eduardus Prætor de suorum cæde & arcis periculo certior factus, Ludouicum fratrem cum nauibus decem & firmo præsidio Armuziam proficisci jusserat. Eius rei timore perterritus Xarafus, ne vulgata postmodum consilia rebellionis in suum reciderent caput; incautum & obnoxium sibi Regem, opibus ipse & auctoritate præpollẽs, per satellites, ad scelus omne paratos, è medio sustulit; eiusque loco substituit è Zeifadini liberis Mamudium, tredecim circiter annos natum. Ludouicus, tetro spectaculo Armuziæ incensæ commotus, & cognitis iis, quæ nouo Xarafi scelere ad Queixomen accidissent; fluctuauit animo, vtrùm cõmeatibus interceptis, (quod erat perfacile) deprehensos intra desertam insulam hostes, omnium rerum inopia & fame subigeret. dein, ex iis quæ ab exploratoribus deferebantur, non sine causa veritus, ne si afflictos vrgere acriùs instititisset; malis coactus Xarafus cum regia gaza Regeque ipso secederet in Persidis interiora; leniter agere, & ostentãda veniæ spe, rebelles ad pacem & concordiam allicere statuit. Neque difficilem habuit exitum res. quippe, Lusitanis, emporii quæstuosi; Armuzianis, patrii soli desiderio laborantibus. Pax ergo in has ferme conuenit leges: vti Mamudius cum suis Armuziam inhabitandi causa rediret. debita ad eam diem stipendia, & ex ea die in singulos annos vicena seraphinum millia Emmanueli persolueret. Ciues, ablatas inter tumultum Lusitano res captiuosque omnes cum fide redderent. Lusitani autem, neque iuri inter oppidanos dicundo, neque

neque adminiſtrandis vectigalibus, exigendiſve portoriis, vlla ex parte ſeſe immiſcerent. vtrique amicitiam & ſocietatem rectè & ex animo colerent. Per hunc modum compoſitis rebus, læti Armuziani in patriam rediere, inſtauratiſque ædificiis, & reſtituto commercio, propter eximiam loci opportunitatem, Armuzia breui in veterem celebritatem eſt reſtituta. Dum hæc ad Perſicum geruntur ſinum, in Africo item Oceano rei & exiſtimationi Luſitanę præclarè conſultum eſt. Reguli duo, Zenzibaris & Pembæ, aliarūque circa inſularum, vectigal annuum pacti, ſeſe in Emmanuelis amicitiam fidemque iam antè contulerant. Id ægre paſſus Mombazæ tyrānus, magnum earum inſularum numeru, & in iis prenobilem vnam, Querimbam nomine, ab regulorum imperio variis artibus ac promiſſis auertit. reguli, cum à tot ſimul populis deſtituti, vectigali ſoluēdo non eſſent, à Luſitanis ducibus, qui ab Moſambicum aduerſa tempeſtate hyemē exigere coacti erant, per nuntios opem rebus afflictis implorant. Digna Luſitanis inſtitutis & conſuetudine viſa res eſt Et Petrus Caſtrius, ne otioſa hyberna traducerēt, paucis nauibus ad Querimbam appulſis, bellatores non amplius centum in terrā expoſuit. oppidū erat littore peramæno, & cū diuitiis celebre, tum etiam incolis, & inuecto nuper à Mombaza præſidio frequens. Caſtrius multitudine haud quaquam exterritus, bifariam ſuos diuiſit. Cum vna parte Chriſtophorum Soſam occultè circumire, ſeque ab tergo oſtendere iubet: ac ſimul ipſe cum cætera manu à fronte hoſtem aggreditur. Certaminis aliquātum ac periculi fuit, dum eminus barbari iaculis de more pugnant. vbi cominus geri cæpta res eſt, micantes Luſitanorum gladios & præpilata haſtilia non tulere. Ac paucis nequicquam reſiſtentibus, cùm proximum quemque hoſtis cæderet; omnes, quà pauor tulit, per ſtragem corporum in agros effuſi. Luſitanus, haud contemnendis egeſtis opibus, oppido flammas iniecit. Eius rei fama rebelliū fregit animos, & confeſtim legati dedentium inſulas, & in regulorum ditionem redeuntium, affuere. Caſtrius, minimè vulgari (ſi paucitatē militum ſpectes) relata victoria; & regulis nouo beneficio obſtrictis, ineunte iam æſtate Indiam petere intendit. Interea Antonius Brittus, vti narrare inſtituetam, ab Georgio Albuquercio digreſſus, ad Molucas lōga ac difficili nauigatione peruenerat. Bacianum inter cæteras illius regionis inſulas eſt, ea tum Laudino dynaſtę parebat. Ibi, quòd è Simonis Correę iūco Luſitani aliquot paulo antè per occaſionem interempti fuiſſent, eam fraudem necēque protinus vlciſci placuit; & expoſito milite Brittus, inſulę agros ferro ignique vaſtauit, abegit prædas, ac documento non leui ſan-

 xit,

xit, ne quis Lusitanos homines, vel tempestate vel quouis alio casu in ea loca delatos, quamuis paucos & inermes, opportunos ad cędem & iniuriam duceret. Inde Tidorem progressus, ab incolis comperit, Boleifem Ternatis Regem, Almansoris filia in matrimoniū ducta, ac deinde Franciscum Serranum, è vita migrasse. Boleifis maximè accitu Brittus ab Cocino fabros & ędificandi instrumētū aduexerat; cū vltro nō Boleifes modò, sed Almansor etiā, in sua vterq; ditione, Lusitanis, quo potissimū vellent loco, arcis exstruendæ optionem defferret: & auaritia cæci ambo, dum peregrina commercia & noua lucra sectātur, certatim in multas indignitates & in ipsum pęnè seruitium ruerent. Verumtamen in Boleife præcipua quædam nominis Lusitani caritas eminebat. Is, vti suprà docuimus, & Lusitanis, cùm primùm in eas regiones delati sunt, hospitio inuitandis, Almansorē præuerterat; & Franciscum deinde Serranum, aliosq; diu apud se detentos, mira comitate officioque tractarat: & cùm se suaq; omnia Emmanueli per litteras amicissimè detulisset, tum etiā nuper ab Indię Prætore classem & structores castello apud se Lusitanis ædificando per legatos admodum enixè petierat. Deniq;, morbo confectus, cùm hæredem regni tenera etiamnum ætate relinqueret filium, nomine Boahatem; vxori, tutoribusque, & cognatis præcepit moriens, vt Lusitanam societatem summo studio retinerent; neque alias quærerent amicitias; sed in vnius Emmanuelis fide opibusq; sat firmum sibi fortunisq; suis præsidium constitutum arbitrarentur. Hæc præcepta, defuncto iā Rege, infixa in reginæ & propinquorum animis, ad continendam aliquot annos in fide gentem, haud mediocriter valuere. Ac proinde vbi nouam diuq; exspectatam ex India classem, Britto duce, Tidorem aduenisse cognitum est; Aroezius illico, Regis tutor, cum nauibus festoq; apparatu, ad eum sociosque in hospitium deducēdos accurrit. Nec leuem interea voluntatem Almansor detinendi apud se Lusitani & renouandæ societatis ostendit. Verùm Brittus insulam vtramq; per otium contemplatus, Ternatem Tidori ad ędificationem & domicilium antetulit; non modò loci natura adductus; quòd aliquanto cōmodiorē Ternates habeat portum; sed etiā haud obscurè infensus Almansori; quòd post iunctas cum Serrano dextras; nouis Bæticorum sese fœderibus illigasset. Ergo Ternatem ab Aroezio perductus in hospitium Brittus, ingenti reginę, reguliq; que, & oppidanorum gaudio excipitur. dein locus ad ædificium contiguus vrbi delectus, materiáque & cæmētis eò conuectis; Brittus, lætitiæ causa, caput perinde ac cęteri, sertis ac floribus redimitus, primus omnium & rastello fodit humum, & lapidem in funda-

fundamenta conjecit viij. Kal. Quintileis, anno sæculi huius altero & vicesimo: qui dies eo etiam maiore cum iucunditate transactus est, quòd in eum ipsum diē D. Ioannis Baptistæ solennia inciderent: cuius felicē lętumq; humano generi exortum, è cœlestis oraculi promisso, totus pænè orbis terrarū exquisitis ludis & anniuersaria gratulatione concelebrat. In hunc ferè modū, perpetua (vti rebātur,) ac propria Lusitano cūm iis gētibus cōmercia constituta. Eadē tēpestate funestus in Indiā nuntius allatus de Emmanuelis regis obitu. Circa finē prioris anni decesserat, duos & quinquaginta natus annos, cùm sex & viginti regnasset. Huic, vt maiestas ipsius ac merita postulabāt, plurimis Europæ, Africęq;, atq; Asiæ locis cum sumptuoso apparatu iusta funebria persoluta. Neq; Christiani modò Reges luxère defunctū, verùm etiā ethnici, Cocinensis, Cananorius, Armuzianus, iidēq; posito luctu, postmodū Ioanni successori per nuntios litterásq; obsequium & operā officij causa detulēre. Ioānes, annō ætatis vigesimo acceptis regni gubernaculis, ad propitiandū cæleste numē, ac populos in officio cōtinēdos, illud curabat in primis, vti studium Chrstianæ religionis antiquissimum sibi esse cuncti perspicerēt. Idcirco & in Lusitania salutariter in eo genere multa decreuit, & per litteras Eduardo Indiæ Prætori mandauit, cultui diuino & sacerdotum cōmodis enixè prospiceret; ac nominatim, diuini Apostoli Thomæ sepulcrū in Coromādelio littore peruestigandum curaret: darétq; operam, vti sacrosanctæ illæ reliquiæ (quanquā easdē, vti suprà dictum est, vel earum certè partē Mesopotamia sibi vindicat) cū dignitate custodirētur. Eduardus Emmanueli Friæ, pręposito Coromandelicæ orę, cum sacerdotibus aliquot & architecto id negotium dat. Profecti Meliaporem (nam ibi situm Apostoli corpus audierāt) ęquatam solo ingentis amplitudinis vrbē offendunt. Paucę tantùm pyramides, turresque, & columnę, miserabili è strage supererant. nec non varij coloris lapides, ac veluti porphyretica peregregiè sculpta fragmēta, quæ antiquum vrbis ornatum & elegantia satis arguerent. In iis visebantur operosa magnifici cuiusdam templi vestigia, vno tantùm superstite ad orientalem plagam sacello, crebris intus forisque lapideis Crucibus è vetere disciplina conspersо. Sub eo tecto latere Apostoli ossa cùm accolæ pro certo affirmarent; primùm omnium sarcire ipsum ædificiū placuit, quòd testudinis pondere pressi parietes, aliquot locis vitium fecissent. Ad eos ergo fulciēdos, ac renouanda fundamenta, cōductis è vicino operis, dum effoditur humus, ad quintum ferme dodrantem apparuit loculus lapidea tabula tectus: in quam ab interiore parte incisæ

prisca gentis lingua (vti à peritis cognitum est) litteræ testabantur; templum id ab sancto Dei Apostolo Thoma quondam exstructum: ei templo tuendo colendoque, mercium, quę in vrbem importarentur, decimam ab Sagamo Rege attributam. accesserat obtestatio ad posteros, ne quid ex eo vectigali ac donatione imminutum vellent. paulo infra eam tabulam, ipsius Regis (vti ex priscorum traditione Indi asseuerabant) cadauer inuentum. Altiùs dein molientibus terram, quadratum, primò lateritiæ, postremò lapideæ structurę, septum apparuit, multiplici operimento, pedum circiter nouem altitudine. ibi, quòd sepulcrum haud dubiè corpus Apostoli dicebatur esse, adhibiti ad amouendum operculum Lusitani duo, (nam Indis rem eiusmodi committere non est visum) non nisi noxis per sacram confessionem expiatis, & reconciliato per Eucharistiam Deo, aggredi rem ausi, locum aperiunt. Immista calci & arenæ, candidissima specie ossa, & apposita lanceæ cuspis & viatorii baculi frustum, itemque vas fictile, fidem inuenti demum sacri thesauri Lusitanis fecere. Sub hæc repertum aliud cuiusdam è Thomæ discipulis cadauer, cæterùm tetro ac terreo aspectu, quemadmodum & Sagami Regis. vt, si alia argumenta defuissent, ex ipso propemodum colore dignosci Apostoli ossa potuerint. Eo major gratulatio fuit Christianorum: & affabre factas, arte Sinarum, arculas duas, è proximo emporio Paleacate confestim afferri placuit: quarum in altera eximii operis argento cælata, ipsius Apostoli; in altera, discipulorum eius reliquiæ inclusæ: & commune gaudium solenni supplicatione pompaque, & priuatis omnium qui aderant studiis celebratum est. Propositis deinde in ipso altari arculis, adhibitoque custode, claues vtriusque Emmanuel Frias Cocinum Prætori Menesio detulit. Hoc maximè modo, per eos dies, & sacello & religioni consultum. Biennio deinde pòst, eadem ossa intra ipsam aram occulto loco, duobus tantùm consciis Lusitanis, abdita, ac postremò Goam, Constantino Brigantio Prorege, (qui Diui Thomæ templum in ea vrbe exstruebat) a fratre quodã Franciscano translata fuisse comperio. Circa idem tempus, quo nuntii de Emmanuelis Regis obitu in Indiam allati sunt, Idalcan otium à Narsiagano bello nactus, recuperando Concano littori animum adjecit: quod ei Rhotericus Mellus, per occasionẽ, paucis antè annis ademerat. Exiguis admodum copiis ea loca tum Lusitani tenebant, cæteris, vel ad Persicum & Arabicum sinum vel ad Molucas obtinendas, paulo antè profectis. Eius rei non ignarus Idalcan, misso præfecto cum quadringentis equitibus, & quinque millibus peditum; Lusitanos custodes, haud tamen sine cruore ac

certa-

certamine, pepulit; portusque & agros opimæ fertilitatis recepit. Et in Somatra insula, tyrannus Acenorũ Abrahemus, ab cæde Gergii Britti & comitum ferocior factus, oræ totius maritimæ iam haud dubiè affectabat imperium: nec ferro solùm, sed etiam (quo nullum acrius telum est) auro muneribusque pugnabat. Ad hæc, mistæ blanditiis accedebant minæ, &, vbi commodum esset, fraudes ac doli. Nullus amicitiæ fœderúmve respectus, nulla affinium caritas, n[illegible]a fidei vel iurisiurandi religio. Exacta iam ætate patrẽ, à nefariis moribus & consiliis abhorrentem, oneratum catenis in caueam incluserat: ibidemque, veluti nouum & inusitatum animal, illuuie & squalore confecerat. Pedirensem Regem, opibus & auctoritate præcellentẽ, cui & cognationis vinculo & iure beneficiario erat obstrictus, pellectis ad se popularibus, exegerat regno. Simili scelere Daianum dynastam, cuius sororem habebat in matrimonio, per summum scelus, omnibus fortunis euerterat. Inde magna eius oræ parte in potestatem redacta, infestis signis ad Pacenum vrbẽ, quo pulsi cõfugerãt Reges, pergit ducere. Pẽditũ millia quindecim habebat in armis, & complures elephantos. ii pro equestribus copiis genti sunt, nam equos non alit insula. Cum hoc exercitu castris duo millia passuũ ab vrbe positis, primùm omniũ, ad tentandos oppidanorum animos, per præconem edixit, qui ciuis Pacenus intra sextum diem ad se transisset, huic nihil, ipsi, familiæq; & bonis ipsius damni illatum iri: cæteris non eandẽ veniã & clementiam fore victis, quæ ante dimicationẽ pateret. Hoc edicto vulgato, magna pars ciuium transiit. alii clam elapsi, in saltus auios refugêre. ita, infrequentem defensoribus vrbẽ tertiò adortus Abrahemus expugnat, Restabat arx, in quam Pacenus regulus, & exules duo Pedirensis, Daianusque confugerant: lignea quidem illa, & multis iam locis præ nimio Solis ardore fatiscens: veruntamen haud leui præsidio Lusitanorum ferme trecentorum & quinquaginta, & maioribus minoribusque tormẽtis instructa. Abrahemo nullæ dũ eius generis machinæ suppetebant; tantũ ingentem vim sagittarũ, quas letali inficiũt succo, & sarmẽtorũ faces, oblitos naphta, ad excitãdũ, vbi res ferret, incendium, scalasque plurimas ex arundine crassiore, leues gestatu, ascensu stabiles, nec non ferramenta operibus faciendis aduexerat. Ergo, vt sine certamine, si fieri posset, rẽ conficeret, Lusitanis per interpretem iusserat nunciari: arcẽ eam ad suum imperium pertinere: proinde cũ bona pace abirent, secumque suas res, dum liceret, auferrent. Ad ea cùm ferocius responsum inclusi dedissent, appareretque armis rem gerendam; summa vi, priusquam auxilium iis alicunde ferretur (n a-

re autem liberum, vicinamque Malacam, & amicos Reges nonnullos habebant) arcem aggredi statuit. Atque ad vitanda hostium iacula, qua maximè virium parte erat inferior, cuniculos agere ad arcem capit. nocturnum præterea tempus ac pluuium ad oppugnationes captabat; vt neque per tenebras nostri collineare possent; & madefactus imbre sulphureus puluis planè inutilis fieret. ad hæc, arietis loco, elephantos ipsos ad arcè admouebat: qui, rectorum instinctu valida impressione facta, munit[illegible]es euerterent. sublatoque interdum ingenti clamore, interdum summo silentio arcem corona circundabat, scalisque erectis, ex omni parte simul trânscendere nitebatur. & obsessi quidem, hostium opera nequaquam extimescebant. excepti obstructique ex aduerso cuniculi, nonnunquam etiam felici eruptione certatum est. Sed crebras ac repentinas oppugnationes diutius ferre vix poterant: cùm Abrahemus, in magna copia militum, identide alios aliósque summitteret; ipsi, propter paucitatem, assiduis pænè stationibus circa munimeta dispositi, dies noctesque in armis traducere cogerentur. Accedebat vulgata graui cęlo vis morbi, & extremę inopiæ metus, quòd per intestina de more dissidia, dum suæ quisque intentus rei, publicam negligit, ad tolerandam obsidionem cibaria segniter ac malignè conuexerant. Præsidio præerat Henricius quidam. Hoc demum autore, quòd relatas nuperè captiua naui pretiosas merces in Indiam venum asportare gestiret, non exspectato subsidio, fœdum consilium ineunt arcis deserendæ. cuius flagitii, post patefactam armis Indiam, Lusitani ad eam diem nihil simile admiserant. Id vt quam occultissimè fieret, minora primùm tormenta inuolucris obiecta, ne ab hoste dignoscerentur, in naues imponût maiora, quòd amoliendi in tanta hostium propinquitate non erat spes, ita ad plenum infarciunt, vt, si flammas conciperent, ipsa (vt fit) boli magnitudine rumperentur. Sulphurei dein pulueris exiles humi tænias quoquo versum, ac præsertim ad ipsius pulueris cellam, atque ad muralia tormenta perducunt: iussis agmen claudere magistris; &, cùm iam omnes extra arcem essent, ignes iniicere. Vix dum euaserant, sarcinis quisque suis dissimulanter elatis; cùm, exorta repentè flamma cum ingēti fragore, fugā hostibus prodidit. Pars ad incendium extinguendum audacter accurrunt (&, incertum qua de causa, nondum ad sulphureos cados ac muralia tormenta peruaserat) pars ad littus effusi, turbatos auersosque Lusitanos cum cæde insequuntur: ac denique appulsæ ad terram naues, perculsis ac trepidantibus, magna ex parte impedimentorū amissa, vix atque ægre effugium præbuère, dum in magno tumultu, ne

tu, ne

tu, nè simul hostis irrumpat, alii cõfestim anchoras orasque præcidunt, alii ad naues adipiscendas, collo tenus sese in aquas immittunt. Abeuntibus cum oneraria vna, nauigiis tribus, per ludibriũ barbari tum inter fugam ereptas, tum superstites ex incendio res machinasq; præsertim ostentant, plenumque cladis & ignominiæ agmẽ cum probris & cachinnis exsibilant. Auxit pudorem, in ipso penè portus exitu, sociæ classis occursus. naues triginta cum omni copia rerum ab Aruano Rege aderant, ipsumque Regem terrestri itinere cum quattuor millibus peditum auxilio venire nuntiabãt. Eæ naues, cognita præpropera desperatione abeuntium, retro, vnde venerant, in patriam reuertere. & Lusitani Malacam delati, Antonium insuper Mirandã, & Lupum Azeuedium, cum recenti milite & bellico instrumento iã in cursu ad opem ferendam paratos inueniunt. Eo magis & suum factum ipsi dãnarunt, & omnium conuitiis & maledictis excepti sunt. E regulis tribus, qui comites fuerant fugæ, Pacenus cum rectore matreque Malacæ remansit, reliqui duo sese institorum nauibus ad Aruanũ Regem supplices contulère. Lusitani è Somatra insula in perpetuum exacti. Et Abrahemus, pulso mox etiã Aruano, regnis quattuor auctus, æneisque tormentis, (qui vel maximè terror gentem premebat) omnibus circà nationibus, atque ipsis adeò Lusitanis, formidandus euasit. Alodinus item, elatus nouo successu rerum, & à Bintano reiectis Georgii Albuquercii copiis, classes denuo ad vexandam Malacensem oram instituit mittere, & cum Lusitanis obuiam ex vrbe progressis, aliquot secunda prælia fecit. Iam apud Sinas, in Lusitanum nomen, acerbiore etiam odio & immanitate sæuitum est. Martinus Alphonsus Mellus cum sex nauibus eò contenderat, cõfirmandæ amicitiæ & statuendi commercii causa, nondum probè gnarus, quid Thomæ Petreio legato, de quo suprà diximus, accidisset. Lusitanos adesse vbi Cantonem allatum est, extemplo præfectis oræ maritimæ a magistratibus imperatum, nefarios prædones vel comprehenderent, vel ad internecionem delerent. Nihil tale metuebat eo tempore Mellus, quamquam à peritis rerum semel iterumque præmonitus. eo faciliùs repentino Sinarum aduẽtu cum suis opprimitur. & initio quidem, vt sese concordiæ & societatis cupidos probarent Lusitani, vel plutibus iaculis appetiti, certare supersederunt; dein, cùm vndique instaret hostis, ac nullam pacis mentionem admitteret, iniquissimo loco & conditione committitur pugna. Multitudine tormentorum ac nauiũ, vt in suo regno, longè superabant Sinæ. itaq; circũuẽtos aduenas partim bõbardis è tuto discerpunt, partim fessos ac sese dedentes,

 in po-

in potestatem accipiunt. Melius, cùm aliquamdiu egregiè sese defendisset, ad extremum, singulari Dei beneficio, per mediam hostium classem malè mulctatus elabitur. In captos, magistratuum iussu, grauiter acerbéque consultum. in carcerem conditi omnes, & pro latronibus piratisque damnati, aut pedore ac tabe in vinculis exspirarunt, aut ad supplicium producti summo plebis concursu vel sagittis confixi, vel in frusta dissecti sunt, præconibus vetera gentis piacula & recentem insuper audaciam referentibus; quòd in regios portus ac fines armata manu non dubitassent redire, in quibus omnium flagitiorum ac scelerum paulo antè vestigia reliquissent. Hæc, & alia id genus, elata voce de scripto subinde recitabantur, ad tollendam è vulgi animis opinionem, quam de Lusitani olim generis virtute ac probitate conceperant. Dum hæc tam repentina rerum inclinatione tot simul regionibus Lusitani exercentur, ne ad Molucas quidem insulas otium fuit. Rerum ibi summa penes Aroezium erat. is tunc, Lusitana amicitia opibusque subnixum, & immodicos gerentem spiritus, regina cæterique primores minimè concoquebant. Arx insuper, eodem in primis adnitente, non parum excreuerat. dispositáque in muris torméta, longè latéque terrorẽ inferebant. Id sibi suisque iugum, per causam hospitij ac societatis impositum, regina serò ingemiscens, clàm cõmunicatis cum Almansore parente consilijs, fugã vna cum liberis ac præcipuis amicorum parabat: vt per eam occasionem popularibus paulatim abductis, vrbem desertam ac nudam Lusitano relinqueret. Ea re per indices cõperta, Brittus arcis præfectus, adiutore Aroezio, regias ædes militibus repentè circundat, elatumque inter manus Boahatem regulum, & paruulos fratres Aialum & Tabariam, in arcem asportat. Regina per occultos exitus inter tumultũ elapsa. Inde consternatus Regis desiderio populus, cũ frequens ad arce accurrisset, Aroezij auctoritate & Britti accõmodata ad tempus oratione sedatus est, cũ inter cætera persanctè ambo affirmarent, consilium id publicæ salutis causa necessariò susceptũ fuisse, fidemque obligarent suam, Boahati Regi diadema regnumq; mãsurum incolume. Tum pluribus in æmulum diuitiarum ac dignitatis Almansorẽ innectis, barbaros natura cupidos belli cædisque, ad inferendum ei bellum haud magno negotio perpulére. Inde, inter vtramque gentem paruis, nec dignis relatu prœliis vario successu certatum est. superior tamen ad extremum Ternatensis fuit res. Mariacum oppidũ in summo editi mõtis vertice, quod insulæ Tidoris olim caput fuerat, Lusitanorũ ope ab Aroezio cũ multa cæde captũ incensumq; & Maquienũ insula, quã reguli ambo æquis

quis portionibus obtinebant, metu coacta, in Ternatensem ditionem vniuersa concessit. Hæc ferme Eduardo Menesio Prętore per triennium gesta. Successit Menesio Vascus Gamma, dux cùm aliis laudibus, tum aperta prę̃sertim India clarus ac memorabilis. Huic, pro trienni trimestre imperiũ fuit. ornatissimas naues è Lusitania sexdecim, in iis tria millia delectæ iuuentutis ac nobilitatis, abduxerat. Vt in Cambaiana littora ventum est, (nam eã in primis regionem explorare placuerat) in summa repentè malacia, silentibus ventis, ab imo fluctus intumuit; inde naues inter se nutare, crepitare compages, tabulata concuti cępta. Nautæ, subito pauore icti, cùm in Syrtes illatam haud dubiè classem crederent, in summa perturbatione rerum omnium, alij bolidẽ demittere, alij ad exhauriendam sentinam, vel ad clauũ tenendum accurrere. Sapientiores alij, circunspectare fugam, atque doliola ac tabulas ad enatandum arripere. ipse imperator initio nequaquam expers timoris ac solicitudinis fuit: sed mox comperto eũ esse terręmotum, (quem nauigantes quoque sentire non dubium est) ad socios hilari fronte conuersus; Adeste animis, inquit, viri; aduentu nostro perterritus Cambaianus Oceanus intremit. Atque hoc periculo defuncti Lusitani, Cocinũ incolumes deuenêre. Vascus, accepta prouincia, dum à Cocino varios huc illuc præfectos dimittit: noménque Lusitanum in pristinã dignitatẽ conatur asserere; graui morbo implicitus, in ipso impetu mouendarum rerum excessit è vita. Vrbi Goæ tum Henricus Menesius præerat, eximia virtute & integritate vir. is, continuò in Gammæ locum suffectus è successionibus, vt appellant; quarum est ratio eiusmodi: Transmissos è Lusitania regios codicillos, minimum tres, olim apud Quæstorẽ aut scribam, nunc apud Goanum Archiepiscopum, diligenter complicatos obsignatósque, custodiri mos est. quibus in singulis, quasi per gradus, ad rem cautiùs celandam, adnotatum regio ipso chirographo latet nomen illius, qui, si Prætorem in prouincia diem obire contigerit, è Regis auctoritate substituendus est. iis autem codicillis ordine superscribitur, prima, secunda, tertia, vel quarta successio: ita, vt, si eius qui primo loco nominatur, copia fuerit: secundũ codicillum resignare vel aperire sit nefas. Ergo, vbi Prętor morbo alióve quopiã casu decessit, consiliũ cogitur, ibi, corã Archiepiscopo & magistratibus, qua diximus obseruatione, vt nullus aut fraudi aut errori sit locus, codicilli & signa soluũtur: cuius primũ exierit nomẽ, huic defertur imperium; reliqua nomina rursus occulta ad Regis nutũ arbitriumq́; adseruantur. Id, ne per summi magistratus obitũ prouincia diutius orba periclitaretur, neu ob id

P 5 ipsum

ipsum inter præfectos certamina existerent, sapienter in tanto locorum interuallo prouisum est. Per hunc modum renuntiatus Prætor Hericus, ad regia negotia conficienda, Cocinum petiit: & ex itinere multos Arabum parones, Malabarica onustos fruge, vel cũ ipsis oneribus cepit, vel dissipatos in littus ejecit. Tumultuãtes pręterea ad Cananorē piratas, socii Regis rogatu compescuit, & vicos aliquot eorum exussit. Inter quæ, ad Calecutũ, ab Lusitanis ac Malabaribus denuo turbata pax est. Odiosæ primũ controuersiæ inter negotiandum exortæ; & partis vtriusque animi suspicionibus irritati: dein vltro citroque factæ injuriæ: postremò, instigantibus è consuetudine Saracenis, bellum exarsit. Hisce rebus cognitis Henricus Prætor, quinquaginta variæ formæ nauibus, in quibus erant duo armatorum millia, Cocino Pananem oræ Calecutanæ contēdit. ibi, cùm ablatas res nequicquam repetiisset, munitum denuo locum & celebrē terra marique simul adortus, pulso aut cæso Mahometano præsidio cepit, ac direptum incendit. Multa inde relata tormenta: quorum aliquot antea Lusitanorũ apparebat fuisse. Lusitanus desertor ac transfuga præfuerat vniuersis, huius projectum humi cadauer, densis concisa vulneribus facie, vix vt agnosceretur, inuentum est. A Panane in conspectum vrbis Calecuti prouectus Prætor, haud mediocrē hostibus terrorem incussit. Naues erant ibi cōplures. in eas flãmæ confestim injectæ; & simul, qui arcem tenebant, suorum aduentu animati; eruptione facta, variis locis ignem suburbiis intulēre. Inde Prætor, confirmato arcis præsidio, perculsisque hostibus, leucas in Septentrionem ferè sex ad Couletum emporium eiusdem oræ processit. curuo in theatri modum & accliui littore is portus est, ac mirè facto ad jacula certis in omnem partem ictibus dirigenda. eo cliuo aggerem ac munitiones Mahometani perduxerant; infrà, stationem habebant parones ferè centum & quinquaginta, proris longo ordine in altum obuersis, vt duplici vallo tormentisque aptè dispositis, & ingenti armatorum numero (viginti hominum millia conuenisse dicebantur) contra omnes incursiones oppidum egregiè tutum videri posset. Henricus, comperta hostium multitudine, sub ipsum portum anchoras jacit. inde cōtemplatus naturam loci, & genus operum ac lintribus ad vada exploranda præmissis; tribus è partibus vno tempore, distinendi hostis causa, oppidum aggredi statuit. Simonem Menesium cum bellatoribus trecentis in terram egredi jubet; ac lęuum cornu munitionum inuadere. ipse cum centum & quinquaginta, non amplius, descensu facto, ad lęuam ducit, classiariis imperat ad hostium naues rectà succedant. ita, clamore sublato, simul à fronte ac lateribus

ribus pugna committitur. Non exigua tum hosti, officinis iampridem institutis, tormentorum copia suppetebat. eo majori tenebantur spe, Lusitanum congressu arceri, & jaculis eminus obrui posse. quippe seminudi ipsi, patente ad plagas corpore, Hispanienses gladios & ingentia pila galeásque ac thoraces horrebant. Verùm eos longè fefellit opinio. Siquidem inter jaculandum coortus è tormentario fomite fumus, ad instar nebulæ, subeuntem audacter Lusitanum egregiè texit. & flammæ intermicantis iudicio, hinc parones injectis ferreis manibus nostri apprehenderant; inde in vallum erepserant, & intra munitiones conjecerant signa, priùs pænè quàm eos appropinquare sensisset barbarus. Lusitanis, tum Saracenorum aspectus, tum pax a Calecutano toties per fraudem violata, acuebat iras. Nec diutius tulêre dimicationem hostes. Pauci tantùm conjurati ad extremum vsque spiritum acriter obstitêre. cæteri, quibus patrio more nihil erat pudoris ad fugam, strage suorum exterriti, terga verterunt. Henricus, in magna hostium cæde, non plus quindecim è suorum numero amissis, vulneratis duodequinquaginta, & oppido & classe hostili potitur. Inter cæteram prædam, tormenta variæ magnitudinis auecta trecenta & sexaginta, & minorum fistularum ingens numerus. parones abducti quinquaginta tres, Indico aromate onusti plerique; reliqui flammis absumpti: ac postremò totum oppidum, subjectis per iram ignibus, cõflagrauit. Lusitanus, gemina intra paucos dies victoria lætus ouansque, Cananorem inde Cocinum reuertit. Et Zamorinus, confecto quod per id tempus cum mediterraneis populis gesserat bello, omnibus dein viribus ad Lusitanam arcem expugnandã incubuit. Arx ea Calecutano erat imposita littori, quod, vt initio diximus, insidiosum asperumque, vix in summa malacia paruis nauigiis accessum præbet. Iamque hyems aderat, eo acriùs Zamorinus, ne id anni tempus elaberetur, militares copias & omnem oppugnandi apparatum vndique contrahebat; vt interim vel operibus ac vi arcem caperet, vel necessitate ac fame Lusitanos in deditionem acciperet. itaque extemplo, præfectus cum duodecim ferè millibus peditum, ad vrbem præmissus. quo in numero Siculus quidam erat perfuga, non ignobilis architectus; qui Rhodiæ expugnationi cum Solimano Turca interfuerat. hoc maximè artifice ac præceptore, barbari vallo & fossa lata pedes ferè octodecim, ad dimidiatæ lunæ figuram, amplecti arcem instituunt, & ex vtraque parte, qua vallum in mare desinebat, arcendo nauali subsidio castella erigebantur duo, quæ obliquis ictibus totum littus abraderent. dein, per ambitum fossæ, modicis interuallis,

propu-

propugnacula quinque excitabant; vnde majoribus tormentis ad idonea loca dispositis arcis mœnia quaterentur. Hæc opera, licèt in munitores crebri ex arce impetus fierent; tamen abundante multitudine, adhibitis pluteis vineisq;, & instantibus præfectis, breui ad exitum peruenêre. Arcem, Lusitani haud amplius treceti obtinebant. præerat Ioannes Lima, vir & militiæ callens, & gloriæ in primis auidus. is, cùm nulla superesset nisi ab Oceano spes; duplici doliorum ordine, ingesta arena, & lorica extrinsecus addita, brachium ad mare protenderat; alternis inter dolia tormentis, ad arcendum ab látere hostem, aptè locatis; & per expedita nauigia Prætorem Henricum de statu rei Calecutanæ fecerat certiorem. Sub hæc, ineunte Iunio mẽse, cùm hyems in ea regione sæuiret, Zamorinus ipse cum reliquo belli apparatu & nonaginta millibus hominum affuit. Arcu & sagittis pleriq;, alii gladio & parma, alii etiã ferreis fistulis instructi conuenerant. in speciem despicabiles, cæterùm vsu armorum & corporum agilitate metuendi. Vt eæ copiæ consedêre, Siculus architectus Zamorino perfecta opera diligẽter ostendit, rudique ad eiusmodi commenta barbaro certam cum admiratione fiduciam injecit, arcis breui tempore potiũdæ, atque id ipsum vti quàm minimo Indorum damno fieret, Siculus, petito colloquio, Lusitanos, cùm aliis rationibus, tum hostilis exercitus magnitudine proponenda, instititit ad deditionem hortari. Verùm eiusmodi oratione tantum abfuit vt Limæ constantia moueretur; vti etiam ad lacessendum hostem vltro cum paucis eruperit; sed magna fuit merces audaciæ. Concursu ab hostibus facto, penè circumuenti Lusitani, multis acceptis illatisque vulneribus, ægre ad suos receptum habuêre. Inde exasperatis vehementiùs animis, magno conatu & oppugnari & defendi arx cœpta. Tormẽtis vtrinque certabatur: è quibus erant Calecutano, quæ dodrãtali diametro emitterent globos. Sed jaculandi erat dispar admodum ratio. Ab Indis libratoribus, quippe nõdum sat in eo genere exercitatis, ictus languidi, infrequentes, incerti, & si qui muris inciderãt; egregia laterum & structuræ firmitate respuebantur. Ab Lusitanis, crebri, destinati, vehementes, & vbi hostis arci succederet, confertæ ac seminudæ multitudini certam stragem perniciemque afferebãt. Multos etiam squamis arborum & fragmentis (sunt autem ibi palmeta frequentia) repentè carpi vel exanimari conspiceres. Verùm ea damna hostes, vt in tanta militum copia, facilè sarciebant: cùm deserta stationum loca alii subinde aliique supplerent, sauciis ac fessis integros recentésque submitterent. Longè iniquiore conditione erant Lusitani: quos, præter cæteras belli difficultates, ipsa,

qua

qua laborare semper solent, paucitas fatigabat. Præfectus, idoneis ad propugnandum locis, notę fortitudinis viros cum suo quemque manipulo collocauerat. ipse reliquos è præsidio circa se habebat: cum quibus circumspicere & obire ad repentina pericula posset. Verùm & militem conficiebant, præter certaminis laborem & plagas, diurnæ pariter ac nocturnæ vigiliæ: & præfecto, ad subitos ac diuersos clamores, prout res exigeret, occurrendi vix erat facultas. Interea Henricus Prætor, cognita obsidione, duas naues cum propugnatoribus centum & quadraginta subsidio miserat. quarum alteram Christophorus Iusartes, alteram Eduardus Fōseca ducebat. Iusartes feliciore cursu paulum antegressus, propiùs ab Calecutano littore constitit. Fonseca, quòd tardiùs aliquanto nauigasset, ventis repentè cadentibus, ab lōgiore spatio anchoras jecit. Ad eas cōspectas naues, erecti partis vtriusq; animi; inclusorum, optati auxilii spe; obsidentium metu, ne tot iam exhausti labores in irritum cederent: & locus ipse suspectus iādudum mentes Indorum curasque conuerterat, ne quid falleret tale. Lima, cùm ad littus accurrisset, animaduersa paucitate eorum qui aduenerant, (non plus octoginta milites eo nauigio vehebantur) ne descensionem cum euidēti periculo tentarent, nutu & significationibus admonebat; & ex ipso auxilio plerique, conspectis Indorum castris & frequētia, subeundam eiusmodi aleam pernegabant. Verùm Iusartes cupiditate gloriæ omne discrimen impauido vultu contemnens, cum triginta quinque voluntariis in paronem desiliit, cæteris custodire nauem, & vbi primùm terram attigisset, missilibus procul hostem arcere jussis. Inde contento remigio ad ipsum loricæ os, actuarii prora dirigitur, quo subeuntes faciliùs protegeret statio Lusitana. sed illuc nautæ dum pari conatu enituntur, interea (vt fit) paronem paulo infra eum locum vehemētior æstus abripuit. Eo ferociùs progressi extra vallum barbari complures instare: atque, vt erant nudi, se se ad prohibendum accessu hostem aquis immergere. Nec Lusitani segniùs è parone se certatim ejicere. ibi conserta in vadis manu, quàm acerrimè dimicatur. Cæteri ad spectaculum intenti, propter ancipites ictus, ne suos impetant hosti permistos, jacula cohibere coguntur. Cùm aliquādiu dubia stetisset pugna, Lusitani ad extremum deprimentibus vestimentis ingenti labore eluctati, quatuor è suorum numero desideratis, pluribus sauciis, cum magna vicissim hostium cæde, intra loricæ fauces audacissimè penetrarunt: ac nihil propiùs factum est, quam vt instantes ab tergo Indi simul irrumperent. In eo tumultu eximia Emmanuelis Cernicii constitit fortitudo. is, cùm iam introisset munitiones, & fatigatus & saucius,

saucius, circumuentum respiciens præcipuum è commilitonibus quendam, recurrit protinus: ac laborantem, summotis acriter Indis, recepit in tutum, magna vel mercede vel gloria; quippe, omnium cōsensu ciuicam promeritus coronam; ipse post dies aliquot è vulneribus exspirauit. Sed interim dum ad mare Lusitani præsidiarii suis adjuuandis atque intromittendis insistunt; ex altera parte frequētes barbari, desertas rati stationes, arcem scalis inuaserant. Eo nuntio excitus ab littore Lima, cum promptissimis aduolat: & pluribus locis conantem scandere Malabarem, contis, gladiis, telis, igne deturbat. Erant Lusitano varia nouæ artis jacula, ad hostem cominus eminusque impetendum. Sed è propinquo nihil Indos æquè terrebat, atque incendiariæ bolides; quod est inuentum eiusmodi: Ollam ex argilla semicocta, quo faciliùs deinde rumpatur, circundatis ansulis tribus quatuórve, sulphureo complent puluere, & osculum diligenter obturant. tum ad eas ansulas igniti funiculi è gossipio vel stupa alligantur. vbi ad conjectū eius teli ventum est, contorta brachiis olla repentè diffringitur, & simul arreptis è fomite adalligato fauillis, ingenti circunstantium damno, flammas edit ineuitabiles; quod missilium genus in præliis duntaxat naualibus primò vsitatum, ad terrestria quoque certamina exitiabili commento deinde trāslatum est. Hac maximè pernicie repulsi à mœnibus Indi vstulati cum insana trepidatione sese intra munimenta recepēre. Interea præfectus nauis alterius Fonseca, quamquam probè animaduerso discrimine eorum, qui in littus exscenderant, paratus tamen eandem aleam, si res ita postularet, subire, per litteras ad sagittā reuinctas quæsiuit ab Lima, quid sibi tali tempore faciendum censeret. Ille verò, eadem vsus arte sagittæ, de consilii sententia respondit: Nequaquā se Fonseca suosq; in apertum adeò periculum objiceret, tutum in arcem introitum haud minùs quingentorum Lusitanorum præsidio posse obtineri. Proinde rediret Cocinum properè, ageretque cum Prætore diligēter, (ad quem simul ipse in eandem sententiam scriptas litteras dabat) vti militum quingentorum spectata virtute subsidium, & sulphurei pulueris vim, & ad obsidionem tolerandam alimenta submitteret. Cum hoc responso Fonseca per infensos infestosque fluctus hyeme summa Cocinum reuertit. & Prætor, cognito suorum periculo, Antonium Syluium ad opem obsessis ferendam cum aliquot nauibus, & viris quot Lima petierat, extemplo proficisci jubet. ipse interea clāssi ornandæ operam dabat; vt cùm primùm se aperuisset mare, cum majoribus copiis eò contenderet. Hæc vbi per exploratores Calecutū allata, cōfestim Zamorinus, antequam
inclusis

inclusis accederent vires, omni conatu rursus oppugnare arcē aggreditur. Neque Siculus architectus, egregiè se se barbaro venditans, inciratissimę deerat ipsius cupiditati. aggerē ex Turcica disciplina promouēdo, mœnibus adęquarat. Cuniculos prӕterea sub terras agebat; locis etiā quibusdam statuebat oris vasti mortaria, è quibus in sublime acta ingentia pondera cum horribili strage in arcis tecta deciderent. Sed operum eiusmodi, quӕ Zamorinū inani fiducia inflarant, vbi ad pugnam ventum est, haudquaquam exspectationi respondit euētus. Indi telis ac missilibus ex aggere deturbati, cuniculi excepti cuniculis, & mortaria, quemadmodum, vbi à perito magistro locantur, magnum hosti detrimentum important; ita, si artificiū absit, in eandē pænè regionē recidente globo, machinatoribus interdū ipsis exitio sunt. Quocirca Zamorinus, haud mediocri suo malo peregrinas attes expertus, reliquum spei in sӕuitia hyemis & fame reposuit, neq; ea spes fefellisset hominē, si ad arcēdos cōmeatus vel modicā classem instructā in proximo tenuisset. Ex quo verum apparuit Themistocleum illud: Qui mare possideat, omnia possidere. Lusitani, Syluio duce ab Cocino prӕmissi, quāquā atroci tēpestate disiectis nauibus; tamē vt sese ex jactatione refecerāt, alii subinde atque alii Calecutū accedebant. Lima, fatigatis iā & ab oppugnatione deterritis hostibus, vltam inopiam metuens, modica militum auxilia recusabat, affuturum mox cum iustis copiis Henricum exspectans. Tantum sulphurei pulueris & cōmeatus prӕsentem expetebat copiā. Vtraque, noctis intempestӕ silentio, scaphis paulatim in arcem inuecta. & vulgo iā è muris, Lusitani, suadenti deditionem hosti, recentes carnes, aliaque cibaria, & ipsum denique in delicias betele ostentabant. Ea res Zamorini contudit animos. & circumacta iam hyeme, cum nauibus viginti, bellatoribus mille quingentis aderat Prӕtor. is, tū à mari tum ab arce tormentis hoste summoto, cum ingenti clamore pluribus locis armatos in terrā exposuit: immissisque intra hostiles fossas audacissimis è suorum numero, cùm ex aliis quoq; partibus alij ad vallū intrepidè subiissent: ad tria Indorum millia partim ferro partim igne deleuit: in quibus ipse quoque architectus, proditӕ ac desertę Christianę fidei noxam luit incēdio. è Lusitanis eo die paulo plus triginta cecidēre saucij relati amplius ducenti: & Henricus, proruto Indorum vallo, fossisque oppletis, idoneo prope arcem loco castra communiit. Inde Zamorinus & suorum territus strage, & simul veritus, ne in proxima palmeta Lusitani sӕuirent, (quo detrimento, vt suprà diximus, nihil genti grauius aut acerbius est) misso caduceatore inducias petiit. in

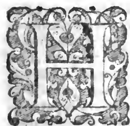
quā-

quattiduum datæ. interea de pacis conditionibus actum: neque conuenit, eo maximè, quòd Zamorinus insignem quendam è Cocinensi ditione perfugam tradere abnueret. Ac demum Henricus pertæsus Indicę leuitatis, & Mahometanæ perfidię, pręsidium abducere ab Calecuto, & arcem à fundamentis excindere statuit: pręsertim quòd ita velle Ioannem Regem è commentariis Vasci Gamę didicerat. ergo, muris & propugnaculis, opere subterraneo, sulphurei pulueris de more copiam subdi iussit. dein militibus, & machinis, omnique instrumento raptim in naues imposito, (cuius rei facultatem & natura loci & nautica turba præstabat) ignes cauernis injecti; & barbaris illico, si quid fortè prædæ relictum esset, stolida temeritate in arcem ingressis, (tanta inest hominibus rapiendi libido) interim è speculus cæcis erumpentes momento flammæ pleros; hausere, & cum horribili strepitu mœnium structura dissiliit. Atque is finis & arcis & obsidionis fuit. Henricus, incolumi classe & exercitu Cocinum reuectus, alios aliò præfectos dimisit. ipse inde septendecim nauibus Cananorem petiit. ibi, dum expeditionem in Cambaiam Diumque meditatur, cùm nō toto biennio rem Indicam administrasset, graui oppressus morbo paucis diebus è vita migrauit āno post Christū natū M. D. XXVI. Hoc Pretore fama nominis Lusitani reflorescere visa quodāmodo, req; ipsa comprobatum est, tanti militem quanti ducē esse. Atque in ciuilibus etiam rebus non vulgari prudentia fuisse dicitur: &, quod perrarum in eiusmodi prouincia est, ab auaritia & à sordibus alienus. Sub idem tempus ad Malacam pariter bene gesta res est. Alodini copiæ, cùm vrbem terra marique vehementer vrgerēt, perpauci s egressis obuiam Lusitanis, cum ignominia fusæ & fugatæ. Et ex acri obsidione, Linguanus regulus, parua manu Lusitanorū exemptus est: Raia Nara, gener Alodini, Linguam obsederat. ex eius exercitu cæsi sexcenti, & plurimi vulnerati feruntur, vno tantùm è nostris desiderato. Et è Molucis aliquot Lusitani ad Celebes populos auri causa profecti, cùm littoribus arcerentur, fœda tēpestate ad insulam trecētas inde leucas abrepti sunt. incolæ, moris antiqui homines, mira simplicitate ac securitate sese per...nutus, & nonnulla Molucensis linguæ commercia, in consuetudinem exemplo dedere. Egregio in primis habitu, & amabili vultus hilaritate sexus vterque est, promissa barba & capillo sunt viri. præmollibus storeis tegunt corpora. Ad fabriles vsus spinis piscium pro ferramentis vtuntur. Ignoti ad eam diem & hominis & regionis erat insula. tum primùm, à nauclero Lusitano, dimensis cæli plagis, nauticam in membranam ex arte relata est, deque ipsius
naucleri

naucleri nomine Gometii Sequerię insula exinde appellata. Non eadem erga Lusitanos comitas eo tempore in Arabici maris accolis exstitit. Hector Sylueria cum aliquot nauibus Erythræas angustias tuebatur. Hunc,in Arabia,qui Dofarem vrbem incolunt, accessu prohibere conati,audaciæ pænas dedére: profligati qui cum armis ad mare prodierant,oppidum captum & direptum est. & insulæ duæ,Mazua & Dalaca,quòd sese ii populi infestos prætereuntibus Lusitanis præberent, ab eodem Sylueria domitæ, &, annuo stipendio imposito,in ditionem redactæ. Simul,Æthiopica legatione perfunctus, anno sexto quàm ad Arquicum exscenderat Rhotericus Lima,in classem acceptus. Accessit ab Æthiopico seu Abassino Rege legatus ad Lusitanum Regem nomine Zagazabus: itemque cum donis ac litteris ad Romanum Pontificem Fràciscus Aluarus,cuius supra meminimus, Rhoterici comes. Is in Lusitaniam reuectus,Italiam deinde petiit, ac Bononiæ, in celeberrimo conuentu, cùm Cæsar coronatus adesset, Clementi VII, vti Ecclesiæ vniuersæ Pastori,& summo in terris Dei Vicario,paratam ad omne obsequium voluntatem Abassini Regis ac studium solenni cum adoratione & pedum osculo detulit.

LIBRI OCTAVI FINIS.

HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER NONVS.

HENRICO Menesio vita functo, à primoribus Lusitanis ventum in curiam est: ibi apertus alter codicillus, inscriptum ostendit nomen Petri Mascareniæ, qui Malacæ vrbi tum præerat, vir bello fortis, & natura munificus, atque ob idipsum apud omnes ordines gratiosus. Verùm illud erat in ea successione incommodi, quòd, nisi vertente anno, Mascarenias a Malaca, propter tempestatum rationem,abesse non poterat:cùm interea simul à Calecutano & Cambaiano Regibus,&,quod magis erat formidandum,ab ipso Turca

 bellum

bellum immineret: minimeque expediret, eiusmodi rerum statu, parente ac præside tandiu carere prouinciam. Ob eam maximè causam Alphonsus Mexias regius Quæstor, cuius tum erat summa in Senatu auctoritas, censebat, nulla mora interposita, tertium deinceps codicillum aperiendum: neque exspectandum è tam longinqua regione Mascareniam: quem, quo melior esset ciuis, & Regis reique publicæ amantior, eo æquiore animo ferre oporteret, in tãto talique discrimine, saluti communi potiùs, quam proprio ipsius honori consultum. Aduersus hęc amici Mascarenię tendere, tam insignem iniuriam deprecari, ac postremò denunciare, haud leuiori quàm quod in præsentia proponatur malo, geminam successionem intestinis odiis ac certaminibus materiam vtrique præbituram. nec verò dubitandum, quin ipsa dulcedo imperii, & ratio dignitatis, è duobus Prætoribus alterum ad retinendã, alterum ad repetendam omni conatu prouinciam, postmodum esset incitatura. Cùm hisce aliisq; difficultatibus non inueniretur exitus, multis altercationibus diu agitata, eò denique deducta res est, vt tertium codicillum inspicerent, prouinciamque nouo successori mandarent ea lege, vt ipsam, quisquis ille esset, aduenienti Mascareniæ confestim redditurum se iurejurando promitteret. In hanc sententiam conuenêre omnes: & resignato palàm Codicillo, Lupi Vasæi à Sancto Pelagio (contracta vt assolet voce Sampaium appellabant) nomen apparuit, qui per id tempus Cocini præfecturam gerebat. Is, cum solenni adiuratione pollicitus, sese Mascareniæ, vt primùm adesset, honore cessurum; Præturam interim iniit: cognitoque prouinciæ statu, alios atque alios duces, ad obtinenda præsidiis maria, destinauit. ipse cum nauibus aliquot, in quibus erant Lusitani circiter mille, Malabaricam oram sibi tuendam desumpsit. Profectus Cocino, circa initium Februarii mensis anni millesimi quingentesimi vigesimi sexti, Cananorẽ petiit. ibi, dũ commeatus in classem imponit, subitò certior fit, Mahometanos è Calecutano emporio ad duodecim hominum millia intra Bacanoris fluminis ostium cum nauibus onustis latere, paratos ad exitum, quæ prima se se occasio nauigandi obtulisset. Ea re cognita, non dubitauit Prætor, quominus in angustiis deprehensos quamprimum inuaderet. Ergo sublatis anchoris eò contendit infestus. Res erat difficultatis ac periculi plena, non modò in tam dispari numero copiarum, sed etiam quòd contra omnem eiusmodi casum egregiè se se Mahometani munierant. Fluminis alueum de more fixis vtrinque sudibus atque cancellis in arctum ita coëgerant, vt singulis tantùm nauigiis aditus pateret. cæcos præterea sub aquã,

veluti

veluti laqueos, idoneis abdiderant locis, in quos illata ex alto nauigia sese induerẽt; & munitionibus in vtraque ripa excitatis, crebra tormenta locauerant. Ad hæc, ex oppido fluminis cognomine, qui locus erat Narsinganæ ditionis, omnia illis ad victum necessaria suppetebãt: Hæc Prætor cùm partim ab exploratoribus accepisset, partim speculatoriis nauigiis obeundo per se nocte sublustri notasset, submissis primũ vrinatoribus, laqueos funesq; prætẽtos ab imo præcidi iussit: dein, sublato ingenti clamore, concinẽtibus vndique tubis, aduerso flumine subiit; præibant obtectæ centonibus & maioribus tormentis instructæ aliquot scaphæ, tum cætera nauigia simplici propter angustias ordine sequebantur. In ea cõspecta, illico barbari vim omnis generis telorum emisêre: quibus propter assuetudinem haudquaquam exterriti Lusitani, contento remigio ad ipsa munimenta succedunt. Ibi atrox & ambiguũ aliquandiu certamen fuit, dum conferti & obnixi corporibus Mahometani hostẽ descensu prohibere nituntur. Sed postquam impetu ex omni parte capto sese Lusitanus in mediam aciem saltu mittebat, & dextris gladiisque res geri cæpta est; tum verò iniecta formidine pulsi vndiq; barbari, & magna cum cæde præcipitẽ in fugã auersi, ac Prætor veritus, ne ab ira & cupiditate miles oppidum diriperet, & Narsinganum Regem, cuius tum in ditione Lusitani cõplures negotiabantur, alieno tempore prouocaret; vallo potitus receptui cani iussit, suosque à præda & ab insequendo vltrà hoste cohibuit. Apotheca & diuersorium erat Mahometanorum in ipso portu, frugibus & merce pretiosa refertum. Eam apothecam Prætor & hostiles vna lembos incendi iussit, octoginta ferè tormẽtis, quorum erant ęnea pleraque, ex incendio ad classem abreptis. Neque, in magna hostiũ strage, Lusitani desiderati plus quattuor. quo tristior acerbiorq; Calecutanæ ciuitati, atque ipsi præsertim Zamorino cladis nuntius accidit: vt, non recentæ quacunque conditione cum Lusitano pacis & amicitię, magis in dies hominem pœniteret. Ab ea victoria Prætor ad excidium Dabuli perrexit: quem in portum Mecanis negotiatoribus receptũ dari contra fœdus cũ Idalcane ictum, & præterea, armatas inde triremes ad oram infestandam egredi pro certo compererat. Appropinquãti, nouus præses loci, quem Indi Tanadarem appellant, vnico nauigio prodiit obuiam supplex: & culpas omnes in eum, cui successerat, transferendo, seq; affirmãdo, vti oporteret, in fide officioq; mansurũ, haud magno negotio Lusitani Prætoris mitigauit animum: & renouata pax, ita, si Dabulanæ biremes cum tormentis à præside traderentur. Eductæ extẽplo omnes, ac traditæ. Et Prætor ex animi sentẽtia

gestis

gestis rebus, Goam victrici classe contendit. Inter hæc, Ioannes Rex, Henrici Menesii morte nondum audita, quatuor miserat in Indiã naues, & cum iis noua successorum nomina, ac separatim ad Mexiam Quęstorem litteras, quibus erat in extremis, vt superioris temporis codicillos irritos duceret, & clausos obsignatósque, vt erant, in reditu ad se perferret, recentibus hisce vteretur, si fortè Menesium è vita discedere contigisset. Eã clausulam Mexias, quod Mascareniam sibi minus propitium fore suspicaretur, ad res nouandas arripuit. E regiis litteris ad consilium refert, quandoquidem vetera inania fecerit Rex, de nouis diplomatibus aperiendis: quemcunque illa iusserint, hunc denique iustum ac legitimum Indiæ Prætorem fore. Hæc, præter omnium exspectationem, à Quęstore dicta, magnos animorum motus fecerunt: ac ferme aduersis auribus (vti par erat) accepta relatio. Inter cæteros, Vascus Deza, Cocinensi arci præpositus, apertè disseruit, non modò superuacaneam, sed etiam perniciosam eam inspectionem futuram. Nuper declarato Prætore Mascarenia, per causam absentiæ, dignitatem optimi & clarissimi viri haud obscurè impugnatam, superinducto contra omne ius fasque nouo successore. Cùm inde certamen ac periculum ingens non sine causa timeretur, iurejurando ac promisso reddendæ aduenienti à Malaca prouinciæ, id periculum Dei benignitate discussum. Quid opus esse, certis & constitutis iam rebus denuo solui codicillos? & pessimo publico labefactari concordiam & pacẽ, cùm tantũ belli penè in manibus sit, cùm tot vndiq; terrores immineant? Nam quòd huic actioni regia prætexantur mandata, profectò si in tanta regionũ distantia, cùm Ioãnis ipsius consulendi facultas desit, ad interpretationem regię voluntatis atque iudicii referenda sint omnia, nulli dubium esse debere, quin Mascareniæ delatum è prioribus codicillis honorem, non quietis modò, sed etiam hominis causa ratum, inuiolatum ac proprium esse Rex iubeat. Id, vel ex eo apertè intelligi, quòd veteres codicillos ad se clausos atque obsignatos referri mandauerit. quos ille si vel apertos irritos omnino esse voluisset; id ipsum vtique disertis verbis adscripturum fuisse. Proinde supersedendũ hoc successionis malè auspicatæ periculo, noua Regis exspectãda responsa, atque interim coniunctionem animorum atque consensum, quo vno maximè inter hostilia circa omnia Lusitanæ stent res, omni studio & cura fouendum. Maiori & meliori parti eorum qui aderant, admodum grata fuit oratio Dezæ: quinimmo ex oraculo missa videri quodammodo potuit. Siquidem paulo antè, Ioãnes Rex à nauarchis, qui ex India illo ipso anno redierant, audita

morte

morte Menesii,& Mascareniæ successione, veritus, è missis ad Mexiam quas dicebamus litteris, ne quid controuersiarum existeret, Petrum Annium Gallum cum nauigio expedito submiserat ad ea reuocanda mandata,& Mascareniæ nominationem sua auctoritate firmandam. Sed Annius, nondum tempestiuo ad nauigandum mari profectus, superato iam Bonæ spei promontorio, circa sancti Laurentii insulam naufragio periit. Inde, non ad liquidum explorata Regis voluntate, cùm plerique ex æquo & bono agendum, & cauendas omnes discordiæ causas prudenter monerent; Mexias tamen, paucis assentientibus, omne id periculum in se recipiendo, premendoque verbis iis quæ retulimus ex epistola Regis, peruicacia & obstinatione tenuit, vt nouissimi codicilli consulerentur. ii primo loco Prætorem declarabant Lupum Vasçum ipsum, qui secundum in priore nominatione tenuerat. itaque elatus hoc de se iudicio Regis, pro fiduciaria legitimam ac propriam sibi vindicare Præturam, & ad arcendum honoris aditu Mascareniam, si promissa repetere instaret, omnia præmoliri constituit. Ea re multorũ animi grauiter offensi, nonnulli etiam Vasæi imperium detrectare palã ausi. Interea de interregno, & Mascareniæ successione, deque vicaria Vasæi munere, Malacam litteræ nuntiique peruenerant. Et satis comperta re, vtriusque Indiæ Prætorem Mascareniam ritè consalutauerant socii coloniqúe. proinde, ne quid se absente respublica incommodi acciperet, maturãdum ratus Mascarenias, Malacæ Georgium Capralium præfecit: ipse, non exspectata motione quam vocant, reclamantibus naucleris citeriorem Indiam petere intendit. neque impunè cessit illi temeritas. ad Pulo puarem insulam tenuit primùm. ibi dum stat in anchoris, subita procellæ vi, malo diffracto, lacerisque armamentis, pænè submersus, Malacã retro, vnde abierat, redire coactus est. Natus ad res gerendas, & gloriæ in primis appetẽs erat Mascarenias. Ergo, dũ anniuersarius recurrat Eurus, ne frustra interim tempus absumeret, quod parum feliciter Georgius Albuquercius antè tentarat, hæréntem lateri tyrannum Alodinum oppugnare, & receptaculum piratarum insulam oppidumque Bintanum omnibus moris parat excindere. Fortè tum Malacæ substiterant præfecti aliquot Lusitani, Borneum insulam alii, alii Molucas, alii Somatram ipsam Regis iussu petentes. Hisce non approbantibus modò expeditionem, sed etiam operam suam in idipsum enixè offerentibus, Mascarenias variæ formæ naues vndeuiginti cõtraxit: & Lusitanis trecentis, Malacensibus ferme sexcentis impositis, ad Bintanum vela fieri iussit. Alodinus ad eius classis famam pontem vrbemq; nouo

prȩſidio & munitionibus auxerat, venenatis tribulis circumquaque diſperſis, plurimiſq; tormentis ad idonea loca diſpoſitis. prȩterea, quā acertimȩ defixis in imo longuriis, tigniſque in lapides molares impactis, vt pōdere ipſo detinerentur, obſtruxerat portū: & ſuper hæc, opem à propinquo regulo Panenſi petierat. Luſitana claſſis, ob naturam vadoſi maris & frequentes inſulas, cùm tardè admodū nauigaſſet, ante ipſam Bintanu denique in anchoris conſtitit. Inde præmiſſus ad omnia cōtēplanda cū ſpeculatorio nauigio Eduardus Coelius, retulit, fauces portus, niſi euulſis cācellis, omnino eſſe impenetrabiles. porrò deſceſum ad vrbem planè exitiabilem fore: adeò locū & præaltis munitionibus, & crebris tormentis, & omni apparatu bellico tutum videri. Hiſce rebus permotus Maſcarenias, vallum omittere, pontē ipſum, (vti Albuquercius olim in expugnatione Malacȩ) admota celſiori naui, & repagulis per vim extractis, adoriri decreuit. Ad eam rem, eximiæ fortitudinis nauarchus deligitur, Franciſcus Serranus Eborenſis, Luſitani propugnatores cum magno tormentorum numero additi quinquaginta: & nauis, partim validis aſſeribus pluteiſq;, partim etiā culcitris & goſſipio, quæq; alia ſunt miſſilibus eludēdis, egregiè tecta. Hiſce mandatum, vt oſtio repurgato, & faucibus vtcunque patefactis, pontem inuaderent: laborantibus in tempore ſubſidiū affuturum. Tum, ad breuia vitanda, catures duo, biremiū inſtar, prætentatis canalibus, nauem remulco trahere iuſſi. Primus labor aperiendi aditus fuit; adacta ad imum tigna, immiſſis ductarius funibus, ergata conuellere nitebantur, eo quidem impetu, vt nonnulli præ nimia contentione ſanguinem euomerent: atque vt initia ſeſe dabant, multorum dierū id opus proculdubio fore apparebat. Dum huic vni rei, in orbem ſuccedentes alii aliis, dies noctéſue dant operam, noua repentè ab alto conſpicitur claſſis. tres & triginta erant lanciaræ à Panenſi regulo miſſæ: quibus, præter varios commeatus, duo circiter hominum millia vehebantur. Ea re animaduerſa Maſcarenias, ne ſi propiùs acceſſiſſet, elatus recēti ſubſidio Bintanius confeſtim erumperet, ancipitiq; prœlio Luſitani poſtmodum vrgerentur; anteuertere, & cum parte copiarum ipſemet quàm longiſſimè obuiam ire Panenſi decreuerat: ſed prȩfectorum dein precibus victus, ne ſe temere in diſcrimen objiceret, Eduardo Coelio cū lāciaris quatuor, calaluziis quinq; (eiuſdem ferè magnitudinis vtraque actuaria ſunt) id negotij dat. ipſe ad exitum portus tuendum cū cætera claſſe ſubſiſtit. Barbari, quāquam multitudine ſuperiores, tamen & oneribus impediti, & à tormentis imparati aduentabant, ſeminudo corpore, ſagittis maximè

ximè freti. Ergo, vti propiùs ventum est; primum bombardæ fragorem & radiantia fulgetra non tulère. Perterriti, aliquot suorum amissis, turpem in fugam extemplo auertuntur; & hærentibus tergo Lusitanis, lanciarę viginti tres, ad proximam insulam directis proris, in littus eiectę, & certatim exsilientes barbari; nullo nisi vitæ respectu, omnibus ferme relictis rebus, hac illácque dispersi; reliqui, cùm insulam tenere nequiissent, contento cursu prælati, nocte iam imminente, per tenebras euaserunt. Coelius, haud parua sine vllo suorum sanguine parta victoria, relictas ab hoste lanciaras cum ipsis oneribus ad Mascareniam cum ingenti gratulatione perduxit. Inter hæc, quòd ad transitum satis esset ostio patefacto, Serranus, attracta remulco naui, ad frontem valli processerat. hîc verò longè acriùs desudandum Lusitanis fuit, dum ingruentem ab látere missilium vim excipiunt, atque alii recentia foramina raptim obturant, alii conceptas exhauriunt aquas, alii pauentem ad præteruolantium globorum sibilos, abdentémq; se remigem, adhortantur. Magnus in primis vsus centonum & gossipij fuit: nec dubium, quin alioqui nauem, quamuis firmis compagibus tabulatisque munitam, creberrima pilarum grando pessumdatura fuerit. E tanto periculo elapsi diuinitus, quinto decimo instituti operis die ad pontem appropinquant: iactisque idoneo loco anchoris, in modum propugnaculi nauem ex omni parte stabiliunt. Tum verò indignatione atque ira percitus Alodinus furere, & suos incusare, quòd in omniū conspectu claustris effractis, hostem ad interiora penetrare sint passi. Confestim è gentis consuetudine submissi, qui nando clam oras præciderent, vt in ipso fluminis impetu nauis in vada ferretur. Sed Lusitani, fraudē, iniectis ad anchoras ferreis catenis eluserant. Ea quoque spe destitutus Alodinus, euocatum è statione Laqueximenā prçfectū, lanciaras vndecim raptim deducere, & cū quingentis armatis interclusam à cætera classe nauem inuadere iubet. Simul, ne quid interim Serrano auxilij superueniat, custodibus edicit, quàm intētissimas pro vallo excubias agāt, &, vbi postulet res, tormēta sine vlla intermissione in prçtereuntes exerceāt. Vti imperauerat, factū. Laqueximena lāciaris momēto deductis instructisq;, nauē petit infestus: ac nequicquā arcere conāte Lusitano, circumuentā barbari à prora maximę ascēdunt: cumq; abundante multitudine integri succederēt fessis, & paucitate, & labore, & vulneribus fatigatos Lusitanos, capta iā prora, ad malū vsq; summouerāt. Ibi Serranus grauiter saucius, egregiè dimicās cadit, & pro mortuo habitus, collectis dein vtcūq; viribus, acrior in pugnā resurgit. Verū libero introitu,

irruentibus aliis super alios Mahometanis, nulla ope obsisti iã poterat. Cùm in eo statu res esset, conspicatus Mascarenias è prætoria discursum hostium, & circumfusas naui lanciaras, atque ex ipso numero & vociferatione haud absurdè conjectans, præsidium in extremo versari discrimine; confestim Eduardo Coelio, & strenuis aliquot assumptis, in balancum, quod leuioris nauigii genus est, ad falléda missilia, desilit; ac nulla deterritus vi, pertinaci remorũ pulsu, præter ipsas munitiones, nequicquam ejaculantibus barbaris, ad locum certaminis appropinquat: disjectisque ignifera bolide lanciaris, qua proximum est, conscendit nauem; atque vt propè serum auxilium suis iã iamq; captis, ita vniuersum gaudium & requiẽ attulit, neque ascendentẽ (adeò certamine occupati erant introrsus dimicantium animi) sensit quisquam. recentes dein, respirantibus cæteris, pugnam capessunt: neque ea diuturna vel ambigua fuit. Exterriti nec opinato aduentu hostes cessere primũ, dein, cùm dolor cadentis ad irritum rei ad rabiem atque ad iterandum certamen accenderet, cæsi; ad vnum quotquot nauem intrauerant; & è Lusitanis, (quod penè fidem excedat) in tanto sauciorum numero, ne vnus quidem amissus. Mascarenias, per summam fortitudinem præsidio seruato, magnam sibi ad omnes laudem & gloriam peperit. dein festinandum ratus, ne denuo barbari nauem adorirentur; vel rates, vt solent, secundo flumine ac vento cum ignibus ad incendium immitterent: adiuuandi ratione vires, & rei fine mora perficiendæ, tale consilium expedit: Duæ, præter amnem, ferebant ad pontem viæ: alteram, qua vrbs condita est, munimentis & custodiis obtinebat hostis: altera, propter vligines & paludes, inaccessa & clausa putabatur. hoc ipso itinere, quo minùs erat suspectum, Mascarenias noctu pontem aggredi statuit: atque vt ab eius rei sensu quã maximè Mahometanos auerteret; quasi à vallo vrbẽ inuasurus, ab ea parte pluteos erigi, vineas agi, & tormenta aliqua collocari jubet: inque hac statione primis tenebris Sanchiam præfectum Malacensium, cum quadraginta Lusitanis, & cum auxiliaribus collocat iis mandat, vt cùm primùm à ponte micantes viderint flammas, confestim clamore sublato, continentibus tubis, tormenta displodant, & quam tumultuosissimè ex eo loco oppugnationem ostentent, hostemq; inde omni ratione distineã. . ipse cum cæteris Lusitanis, obseruato maris recessu, primæ vigiliæ silentio, tria millia passuum a ponte, diuersum in littus egreditur. inde per tenacem limum atque voragines ingenti labore eluctati, cùm alibi vmbilico, alibi humeris tantùm exstarent: integras tamen ac recentes haud fine miraculo vires ad pontem attulere. Quarta ferme

erat

erat vigilia, quę gratissimę quietis hora est: & peruigil in naui Sarranus ad incendium ollas è composito paratas habebat. ijs Mascarenię iussu in castella coniectis, simul ex arida materia splendor eluxit, & in id ipsum interus è cōdicto Sanaia, clamore tolli, canere tubas, & cum horrendo fragore, globorum vim in munitiones emitti iubet. Dum simulato pręlio Malacēses Laqueximenā egregiè cohibent, & in eum vnum locum ex omni vrbis parte concursus fit; interea Mascarenias cum suis castelli portas & claustra perfregerat. Inde prœlio in vrbē illato, cùm cędes multis iā locis fieret; trepidi ad Regē conuolant ciues: hostem intra mœnia grassari cum fletu renuntiant: ille, inania videlicet ex inconsulto metus ratus afferri; pauidos ac tumultuantes cum iurgiis increpat. Neque fuit fides, donec ipsa lux vniuersam aperuit cladem. Tum verò Alodinus, conscenso properè elephanto, fugā arripuit; & mox insequentem à tergo hostem extimescens (namque Lusitani, omissa in præsens præda, vnū tyrannum petebant) ad pedes, ne dignosceretur, degressus, densas primùm petiit siluas: dein, parum tutam ratus insulam, occultis itineribus ad mare se contulit, atque ad Vgētanam cōtinentis oræ transmisit, ibi, diuturna ægritudine & morbo, vti Mamudius olim pater, absumptus est. Lusitani interea, dimissis per omnes insulę partes, qui tyranno indagando, & comitibus ipsius excipiendis insisterent; Bintanū oppidu, cæso aut dilapso pręsidio, diripuerant iure belli; neque contemnendam, cùm è reliquis tectis, tum verò è regiis ædibus prædam exhauserant. tormenta insuper, & quidem ænea pleraq;, reuecta omnino trecenta, quorum non pauca Lusitanis Alodinus ademerat. Propugnaculis dein ac munitionibus ignes iniecti, triduoque omnia prorsus absumpta. Sub hæc, pulsus quondam ab Alodino dynasta Mascareniam victorem adiit supplex: ac tyranni questus iniurias, non modò pacem impetrauit: sed etiam in solium restitutus est legibus ijs, vt Ioanni Regi annuum persolueret vectigal; arcemque aut propugnacula non nisi ex auctoritate Lusitani Prætoris exstrueret. Per eosdem ferè dies, haud contemnendæ rei spes, cæterùm inani successu, Lusitanis affulsit. Sunda est oppidum Iauæ maioris, ad Borealem plagam, Somatranis littoribus obiacens. id oppidum, præter maritimas opportunitates, agro est etiam cùm aliarum frugum feraci, tum verò egregij piperis. ei tum oppido Mahometanus dynasta imperabat: is, finitimo bello cùm valde premeretur, coactus inops ad potentiores confugere, oratores opis implorandæ ad Mascareniam destinarat: ac simul idoneum Lusitanis apud se locum & exercendo mercimonio & arci ædificandæ promiserat,

rat. Mascarenias, legatis comiter acceptis & confirmatis, peracto demum Bintanensi bello, Fräciscum Salam cum aliquot nauibus, &, præter aliam turbam, Lusitanis trecentis misit', nimis lentum perditis iam rebus auxilium. quippe hostes interea Sundam expugnarant, locumque operibus nouis & valida militum custodia sepserant. At Lusitanos, à Bintano profectos, in conspectu penè Sundæ atrox tempestas oborta dispersit. Lembo etiam vno ad terram alliso, circumuenti à barbaris & cæsi triginta, nequicquam inspectante ac miserante procul Eduardo Coelio trierarcho; inde hostilia esse omnia patuit. Et Sala, collectis in alto nauibus, cùm ad Sundanum littùs tandem appulisset, vi armisque descensione prohibitus, Malacam re infecta redire coactus est. Cæterùm capti Bintani fama in primis læta cùm vniuerso nomini Lusitano ac sociis accidit; tum iis præsertim, qui Malacensem oram incolebant, magno quippe eorum detrimento, Bintanii prædones, non mare solùm infestum, sed omnes circa agros iam diu fecerant. Et Mascarenias, insignis gloria militari, Malacam reuectus, maturo iam ad eam nauigationem Oceano, citeriorem Indiam petere intendit; ignarus quid, post priorem successionem, è regiis litteris accidisset; ac minimè dubius, quin aduenienti sibi Vasæus, vti receperat, illico prouinciam traditurus esset. Ergo, Malacensi re constituta, & juncto vel renouato cum vicinis Regibus fœdere, Mascarenias à Chersoneso cum aliquot rostratis majoribus profectus, præter Gangeticum sinum, Cori promontorium superat; flexoque in Septentriones cursu, Colanum applicat primùm. Ibi à Lusitanis negotiatoribus Prætor honorificè salutatus, acta Mexiç, & occupatam à Vasæo prouinciam graui cum dolore cognoscit. Neque tamen idcirco despondet animum. Experiundi causa Cocinum prouectus, qua tû in vrbe Mexias agebat, cùm egressum è naui & introitû in vrbem peruicaciùs tentasset, concitante populum Mexia, vi & armis ad naues, haud sine damno vulneribusq;, repellitur. Perculit grauiter ea res insolentem injuriæ virum, nec deerat suasores, qui ad contrahendas vndique copias, & vlciscendam injuriam accendere niterenrur. At ille, de communi salute solicitus, ac memor moderationis eius, quam Alphonsus Albuquercius in re simili præstitisset, iracundiæ temperare, & jure potiùs quàm ferro cum inimicis disceptare constituit. Ac primùm reposcenti Regis nomine classem cum nauali instrumento Mexiæ tradit, vno dromone contentus: inde ad Cananoris arcem delatus, cùm à Simone Menesio præfecto non nisi priuatus admitteretur, omni non modò vi, sed etiam minis ac verborum atrocitate sapienter abstinuit: ipso quin

quin etiam dromone sociisque relictis, cum cature vnico, amicis duobus, totidem pueris, Goam ad Vasæi colloquium rectà contendit. Vixdum eò perlatum erat, aduentare Mascareniam, cùm ab amicis & necessariis ipsius, magna & inter ipsos & cum aliis gratulatio facta: facileque apparebat, simulatque præsentis Mascareniæ copia foret, consensu maximę ciuium partis, coactum iri Vasæum vel magistratu sese abdicare, vel certè rem totam bonorum cognitioni arbitrioque permittere. Id ipsum veritus Vasæus, Antonium Sylueriam & Simonem Mellum, propinquos suos, cum magno numero nauium ad custodiendas fauces Goani portus celeriter mittit: jubetque, appropinquanti Mascareniæ denuntiare, in Cananoris arcem extemplo sese recipiat, ibique se ad Vasæi nutum in libera custodia fore cum jurejurando promittat: atque inde Goam sua postulata litteris consignata transmittat: id si voluntate abnuat facere, constrictum vinclis Cananorem asportent. Nil recusatum à Vasæi cognatis. Perinde ac si hosti occurrẽdum foret, ita quàm maximis coactis copiis, maritimos aditus occupant. vbi Mascareniam adesse nuntiatum à speculatoribus est; præmissi confestim qui missilibus vela submittere cogerẽt: dein Vasæi exposita mandata cum minis. Et Mascarenias quidem, quominus antennas honoris causa demitteret, non recusauit: vt verò Cananorem se rediturum, atque ibi in custodia sponderet futurum, adduci non potuit. Vnum illud enixè petebat, vt inermi sibi vrbem intrare, & cum Vasæo coràm disceptare permitterent. Hæc identidem expostulanti, Regisque imploranti fidem, clarissimo viro, per summam indignitatem injecti compedes: atque ad Cananoris arcem asportatus, Simoni Menesio præfecto adseruandus cum jurejurando committitur. duo item comites Mascareniæ, ab eius complexu Goam abstracti, & pariter in vincla catenasque conjecti. Hisce actionibus, quòd magnam partem ciuitatis admodum offenderent; Vasæus publicæ salutis & otii causam prætexebat; videlicet, ne per Mascareniæ introitum, ab rerum nouarũ cupidis & factiosis hominibus, tam alieno tempore, tumultus excitaretur. Sed frequentes hominum cætus & voces cohiberi nequibant commemorantium Mascareniæ cùm egregia merita virtutesq;, tum verò causæ bonitatem, qua fretus nihil nisi jus posceret: cùm Vasæus interea, nimirum ex conscientia sibi diffidens, grassaretur armis, omnique ope judicium subterfugeret. Eiusmodi sermonibus (neque enim erant obscuri) permotus Vasæus, insignes aliquot è Mascareniæ fautoribus in carcerẽ trudit. Nihil tam aut infirmũ aut fallax, quàm humana cõsilia. Quod vnicum remediũ opprimẽdæ seditioni

tioni putarat fore; hoc ipso vel maximum excitauit incendium. Namque vt eius rei fama peruasit Indiam, (adeò lenibus medicamentis gaudent homines; tristia & acria & aspera detestantur) extemplo alienati à Vasæo multorum animi: & Mascarenias occasione capta, per litteras & coràm deplorando calamitatem suam, memorando æquitatem postulatorum, querendo injuriam, & vim, & sæuitiam inimici; non Simonem modò custodem, sed alios quoque complures in causam traxit. Ita, paucis diebus, non sine extremo discrimine rerum, duas in partes Lusitanum nomen omne discesserat; vltimamque dimicationem dubio procul adesse apparebat. Hic è spectatoribus, amici sociique, miserari gentis vicem, quòd in tanta paucitate, quas vires ad imperium vel tuendum vel proferēdum conferre oporteret, eas per intestina dissidia in suam ipsi cladem perniciemque conuerterent. iniqui verò atque inuidi ridere amentiam, quòd remotissimis in regionibus, cùm tot vndique pericula circunstarent, adeò certamen prauum imbibissent animis; vt neque patrii soli recordatione, (quę populares homines peregre deprehensos, admirabili quadam suauitate conjūgit) neque communi metu, quod firmissimum amicitiæ vinculum est, ab letali peruicacia flecti ad æquitatem & concordiam vllo modo possent. Hostes verò, tam præclaræ occasioni delendi funditus Lusitani sanguinis, haud quaquam indormiebant. Inter alios Calecutanus, tum veteribus odiis, tum recenti incitatus damno; nouam classem habebat paratam, vt vbi sese vnius corporis duæ acies ciuili bello attriuissent, ad reliquias ipse conficiendas accurreret. Neque fefellissent hominem cogitata; nisi propitiatus piorum prece Deus, Vasæi mentem ad saniora consilia reuocasset. Quippe cognito præter cæteros, Simonem quoque Menesium, & Sosam Caiuli præfectum, sese ad Mascareniam aggregasse; tandem extimuit, secumque agi de judicio est passus. prima conditio disceptationis fuit, vt ad causam vsque cognitam, vterque pro priuato se gereret. dein, commeantibus vltro citróque internuntiis, (nāque ipsi congressum inter se, ne mutuo conspectu recrudescerent iræ, consultò vitabant) arbitri electi tredecim, qua item in re Mascarenias haud parum de suo jure decessit. siquidem cunctos è Cocinensi colonia creari est passus, quā sibi vel in primis aduersariam senserat; eo cōsessu, neminem fefellit quorsum euasura esset res. arbitri, tum conscii sibi quid de Mascarenia meriti essent, tùm etiam Mexiæ priuatis de causis obnoxii, intra paucos dies adjudicata Vasæo Prętura, Mascareniam primo quoque tempore in Lusitaniam redire jusserunt. Insigni infamia id judicium fuit, neque ex altera factione moderatiùs

deratiùs pænè quisquam eam rem tulisse fertur, quàm ipse cui facta erat injuria. Sed non diuturna Vasæo lætitia mansit. Namq; Ioannes Rex, coràm audito Mascarenia ⁊ Cocinensium acta rescidit; liteq; insuper æstimata, Vasæum Mascareniæ aureorũ millibus ferè viginti damnauit, quantum ex honorario Præturæ per bienniũ ceperat. Simul, ne quid in posterum simili de re controuersiæ oriretur, ab Rege decretũ; vt in codicillis, vbi res postularet, aperiẽdis; cuius nomẽ exisset, hunc, si per id tempus vltra Cori promõtorium, vel cis Dium, (qui vlterioris Indiæ ferme sunt limites) vel publicæ vel priuatæ rei causa abesse contingeret; eius, in eiusmodi successione, ratio nulla haberetur. Hunc exitum habuit lis, quæ Lusitanam rem in extremum pænè discrimen adduxerat. Interea Vasæus, vir, si commune malum, imperii cupiditatem, demas, haud quaquam improbandus, amoto æmulo, ad componendas res, armandamque aduersus imminentia bella prouinciam, intendit curas: ac primùm, omnibus qui Mascareniam secuti erant, veniam & obliuionem præteritorum indulsit. Dein Antonium Mirandã cum sex rostratis majoribus, vna longa naui, & biremibus aliquot, & armatorum mille præsidio, ad Erythræa ostia; Simonem Mellum cum modica manu ad Maldiuas insulas; Ioannem Dezam cum vna triremi, lembis sexdecim, ad Malabaricam oram obtinendam, & alios, prout exigebat res, in alia loca dimisit. Dum apud Indos quas dixi turbæ sedantur, ad Molucas interim haud minùs atrox ac detestanda incidit res. In eius emporii præfectura Garzias Henricus Antonio Britto successerat. Is, & belli tædio fessus, & paucitate suorum adductus, Tidorensi regulo expetenti pacem dederat in has leges, vt intra sex menses, tormenta, & alias res omnes per bellum Lusitanis ablatas, nec non fugitiua mancipia redderet. Lætus optata pace Tidorensis, id laborabat vnum, quomodo perpetuam eandem ac stabilem faceret. In hac deliberatione versanti optimum visum est, Cacilẽ Aroeziũ Ternatensem, cuius suprà meminimus, quàm arctissimo necessitudinis vinculo sibi conjungere; quòd is cùm apud populares opibus, tum apud Lusitanos gratia & auctoritate plurimum valeret. Ergo per fideles internuntios, cum egregiæ cuiusdam voluntatis testificatione, Aroezio filiam in matrimonium offert. Id Garzias interpretatus ad labefactandam ipsius potentiam haud dubiè pertinere; omni conatu dirimere atque impedire nouam affinitatem instituit. Ad eam rem aptius occurrit nihil, quàm arrepta qualibet occasione recentia fœdera soluere, & eodem Aroezio adiutore, quẽ natura leuissimum & quietis inimicũ nosset: Tidorẽsibus arma quàprimũ inferre. Cùm hæc senten-

sententia placuisset; extemplo per legatos ab Almansore ex conditionibus efflagitare instituit cùm cæteras res, tum verò tormenta; quippe quorum partem ex insula abesse, atque haud ita facilè restitui posse intelligeret. Ad hæc regulus benignè respondit; necdũ exiisse diem in fœdere præstitutum, & sibi nihil maiori esse curæ, quàm vt omnia sua Lusitani recipiant. Et cæteris quidem in rebus, non magnam fore cunctationem. tormenta se aliquot Bactiano regulo commodasse: ad ea exigenda reuehẽdaque spatio esse opus. veruntamen daturum se operam, vt ad condictum tempus Ternate cuncta sistantur. interim se, præter cætera incommoda, morbo etiam implicitum teneri: petere ab Garzia, & rogare pro reconciliata gratia, moram eam boni consulat, ac simul, vt medicum aliquem ad se mittere ne grauetur. At ille, minimè patriis artibus, cũ se excusationẽ accipere simulasset; medicamẽtariũ, nescio quẽ, è suo comitatu submisit, is, è condicto videlicet, nihil minus metuenti ægroto venenum pro pharmaco miscuit: ex quo paucis diebus, per speciẽ ægrotationis fraude vtcunque celata, decessit. Defuncto regulo magnus in vrbe luctus fuit, magna perturbatio rerũ omnium. Eo acriùs Garzias mœrentibus ac perculsis instare, & nisi tormenta extemplo restituant, denuntiare bellum. Ad ea Tidorẽses coacto ęgre concilio respondent: orbam ciuitatem in summa tristitia & mœrore versari. Almansoris insepultum adhuc jacère corpus; id vbi terræ mandarint, ac justa suo Regi persoluerint; nihil habituros antiquius, quàm vt Lusitanis omni ratione satisfiat. Hæc demissè ac suppliciter agebant ciues: & status erat rerum, qui vel ferrea pectora lenire ad clementiam posset. At verò Garzias, vno tantùm interposito die, nauibus ad Tidorẽ accedit, paratas ad cædẽ & rapinã copias cõfestim exponit. oppressi oppidani extẽplò diffugiunt. Ille desertam inuadit vrbem, cõtra omne fas diripit, direptam incendit. Nihil eo facto grauius ad vicinorum aures accidere potuit. Ex eo tempore cùm à cæteris littoribus, tum à Baciano præsertim, Lusitani minis armisque procul haberi cœpti. Sub idem tempus, ab Hispali naues quinque ad Molucas intenderant iter, ducibus iis, qui Magalianis è comitatu supererant. Eę, nõdum probè explorato cursu, variis casibus dissipatæ sunt. optatos portus vna tantùmmodo oneraria tenuit. Martinus Ignatius Carquicianus præerat, homo Cantaber, cum propugnatoribus ferme trecẽtis. Is, cognita Tidorensium clade, destitutam insulam summa accolarũ voluntate occupauit ac muniit. Inde inter Ignatium & Garziam, cum cõtestationibus minisq; nuntii commeare. Moluccense emporiũ ambo sibi iure finium asserebant, & alterum vterque excedere
ex iis

ex iis locis, ac nihil eius negotiationis iubebat attingere. Ex hoc, iurgiis primũ, tũ etiam prælio leui certatũ est. Postremò induciæ factæ, quoad ea de cõtrouersia suum vterque cõsuleret Regẽ. Vix dum externi quieuerant motus, cùm inter ipsos Lusitanos tetra visu, fęda relatu, exorta dissidia. Georgius Menesius, successor Garzię, Ternatem aduectus; inter cætera illud habebat ab Indiæ Prætore mandatum, vt Garziam in reditu per Borneum insulam cursum tenere, iterque illud explorare iuberet; quod multo compendiosius Molucas à Malaca petentibus esse diceretur. At Garzias, qui ad Bandam insulam (qua vetus erat nauigatio) vnà cum aliis instituta mercimonia dudũ haberet; perculsus nec opinato Georgii præcepto, varias excusationes afferre, tergiuersari, denique omnia malle, quàm negotia priuata relinquere. Et Georgius, ne contra virum pertinacem cum suæ dignitatis jactura diutius tenderet; Garziæ loco Vascum Laurentium, virum egregiè fortem ac fidelem, cum vna caracora, quod nauigii Molucensis est genus, ad ea compendia perquirenda proficisci jussit. Hoc inter Garziam & Menesium simultatis initium exstitit. Per eosdem dies, Ioannis Regis nomine edictum est, quoniam in stipendia militum & arcis munitionem magni sumptus fierent; ne cui omnino, præter apothecæ regiæ curatores, aut coëmendi ab incolis caryophylli aut externis venundandi esset jus. Inter ipsos autem curatores, & magistratus vrbis, conuenerat pretium, quo ne pluris vel optimæ fruges Regi constarent. Id monopolium ægre admodum passi Lusitani, quippe qui mercaturæ impensiùs multo, quàm militiæ insisterent. Ergo per summam impudentiam contemptis edictis, vnusquisque venditores ad se priuatim allicere, vberiorem offerre mercedem, nullam regii quęstus aut publicæ vtilitatis rationem ducere. Aduersus ea Menesius, monitis, precibus, minis, aliquandiu niti: sed posteaquam se frustra conari, & cupiditatem imperio potentiorem animaduertit; suo periculo sapiens esse diutius noluit: remissa paulatim seueritate, cæterorum exemplo suam ipse quoque rem agere aggressus est. Inter hęc, Martinus Ignatius Castellanorum dux è vita migrauit. in eius locum suffragio militari suffectus Fernandus Turrianus indignari cępit, suę cohorti leges dictas à Lusitano; virosque fortissimos, emenso per tot pericula tanto pelagi spatio, in aliena terra sedere otiosos. Cùm eadem alii fremerent, & apertè vociferarentur, vi atque armis hostem inde pellendum, Turrianus de communi sentẽtia rupit inducias; exstructaque & ornata biremi hostiliter insectari Lusitanos instituit. Contra hoc malum Menesius vti pari magnitudine actuariũ sine mora

pararet,

pararet, cũ aliunde, tum ex inchoato Garziæ (necdum enim ex ea regione discesserat) iunco, fabros pro imperio accersit. Id Garzias non necessitate, sed odio ac maleuolentia factum ratus, extemplo ad amicos refert. in iis erat mysta quidam, consors eiusdem negotiationis, (adeò sacratas quoque mentes amor pecuniæ de recto sensu detorquet) cui, modò ne sordidũ lucellum amitteret, nihil erat pẽsi quid faceret diceretve. Huius maximè instinctu Garzias, indignum facinus clamitans, profectionẽ suã sine causa impediri; naualia, vbi tum præfectus agebat, petit infensus: abductas operas reposcit, iniuriam acerbè ac vehementer expostulat. Menesius contrà; & iure factum tueri, & ipsas temporum difficultates obtendere. Eam excusationem cùm alter haudquaquam acciperet, magis magisque accensi ambo: & inter altercationem prouectus intemperantia linguæ, Menesius Garziam insanum appellat. Ad eam verò vocem Garzias adeò exarsit; vt stricto gladii capulo audaciùs quàm priuatum hominem decet, præfecto cum maledictis intenderet minas. Cõcursu deinhominũ facto, sedata rixa. tum verò Garziæ sectatores laudare constantiã viri, suadere vt in incepto persistat, suorum laterum, si periculũ immineat, oppositus polliceri. Contra Menesiani, Garziæ facinus & impudentiam exaggerare verbis, pessimi exempli rem nulla mora interposita vindicandam, & seditiosi vnius capite sanciendum imperium dicere. Hisce rationibus adductus Menesius, misso viatore Garziam citat. quo ille spreto cùm insuper vim pararet, iusto dolore commotus Menesius, tormenta ex arce ad ædes Garziæ diruendas obuerti iubet. Minuit nonnihil ea res ferociam viri. & abiectis in præsentia pugnæ consiliis, (sic tamen vt in voce vultuque contumaciã cerneres) contemptim obit vadimonium, atque inde semet in custodiã dat. Hic amici & fautores Garziæ, licèt factum ægerrimè ferrent, tamen quieuêre aliquãdiu, rati fore, vt ea satisfactione lenitus Menesius iras poneret, solutoque Garziæ tandem aliquando cũ suis proficiscendi faceret potestatem. Sed longè eos fallebat opinio. Vim sibi propemodũ illatam, & imminutam in sua persona maiestatẽ regiam fremẽs præfectus, apertè iactabat, sibi certũ esse, primo quoque tẽpore vinctũ Garziam ad Prætorẽ Indiæ mittere. Ab ea sententia cùm a familiaribus deduci non posset, deprecator adhibitus Aroezius ipse, ex quo vel maximè tum Lusitani pẽdebant, nihil omnino impetrauit. Tum Garziani, præcipites iracundia, cõspiratione facta, consilium capiunt amentiæ plenum; vt hostes vltro ad vrbem aduocent, iisque vtantur adiutoribus ad opem vincto ferendam. Eo terrore perculsus Menesius, ne per domesticas dissen-

diſſenſiones portam externo aperiret hoſti, occupat eam ipſam rē ſui beneficii facere. Garziam per communes amicos leni caſtigatione monitum ne pertinaciam adderet culpæ, hortatur vt cōdonatis Regi optimo inimicitiis, bona fide ſecum in gratiam redeat: quo in ſumma rerum difficultate, communi animo viribuſque, rēpub. à Caſtellano defendant. Haud incaſſum hortatio adhibita. Victus nec opinata clementia & comitate Garzias agit gratias præfecto: ſi quid vel aliorum impulſu vel animi perturbatione deliquerit, ignoſci poſtulat ſibi: & in poſterum non Regis modò, ſed etiam ipſius Meneſii cauſa in eius poteſtate ſe ſe futurum eſſe confirmat. Iunctę dein dextræ, & demptis compedibus, extemplo Garzias in priſtinum ſplendorem eſt reſtitutus. Læta ea res coniuratis accidit, atque ob id ipſum à proditionis incepto nefario deſtiterunt. Pungerę mox cæpit eoſdem arctior in dies Garziæ cum præfecto concordia, nam vt ad Garziam tegendum adiuuandumque, vbi diſcrimen ingrueret, parati erant omnes; ita familiarem eius cum Meneſio conſuetudinem oderant, & conſenſum in bello cæteriſque rebus adminiſtrandis: quippe quibus, militiæ deſerendæ, atque ad ſuas cuique nundinas abeudi, ſpes erat vna, turbidæ res, & obſtinata ducis vtriuſque diſſenſio. Ergo communicatis iterum conſiliis, reconciliatam nuper amicitiam denuo labefactare & cōuellere omni ratione conantur. Varias primùm cauſas offenſionū ſerere aggreſſi, & ad alterum alterius confictas vel querimonias vel maledicta deferre. Vbi artibus hiſce parum proficiunt, ad nouum ſcelus adiiciunt animum. Æthiops erat quidam, præualens viribus, è Meneſii domo: hunc ingentibus promiſſis adducunt, vti ſe ab hero ad Garziæ cædem ſolicitatum eſſe mentiatur; ipſi dein rem per arcanos ſuſurros, quaſi myſterium tradentes alii aliis, ad Garziam denique detulere. Qua ille criminatione tametſi cōmotus eſt; tamen adduci nequibat, vt inter mutua quotidiani conuictus officia, tam recenti præſertim ac tam illuſtri gratiæ reconciliatione, tantum nefas a Meneſio conceptum exiſtimaret. Aſt, vbi teſtis idem & index mādati maleficii acceſſit Æthiops; enimuerò, quaſi certa iā re, Garzias & vultu & animo penitus crimen accepit. ac ratus in eo rem verti, vter facinus antecaperet; primò coacta manu interficere Meneſium cogitabat: dein veritus ne cædis eius inuidiā ſuſtinere non poſſet, comprehendere hominem, & viciſſim in carcerem condere ſtatuit, hortātibus idipſum amicis; & aſſeuerantibus haudquaquam defutura poſtmodum crimina ac teſtes, quibus premi reus, ac detineri, atq; ad extremum obrui poſſet: interea Garziæ, pro ipſius auctoritate, cōpoſitis ad arbitriū rebus,

quæ primùm nauigandi facultas daretur, ex residua copia non defuturum, quem ad nouum vsque Regis decretum arci præponeret. Hisce ita constitutis, in omnem occasionem rei bene gerendæ cũcti excubabant. Ac demum Garzias nactus opportunitatem, quòd Menesius partem suorum ad Maquienum insulam cum Aroezio miserat, vt Castellanum ab eo commercio prohiberent, alios insuper ipse ad conuiuium in diem certum inuitandos curauit à Francisco Castrio quodam ex suis intimis, ad Tolocum, qui vicus à Ternate distat ferme quatuor millia passuum. Vbi ea dies aduenit, circa pomeridianas horas, quod remissionis & otii ferme tempus est satis, comperta custodum infrequẽtia, certos è suorum numero in arcẽ præmittit, qui præfectum lusu facetiisque detineant, dein cũ audacissimis aliquot ipse paruo interuallo subsequitur. Nulla in introitu difficultas fuit, quippe, assueto quotidie admitti; & tũ desertis planè stationibus, & ex patẽte ianua clauibus incredibili socordia & securitate suspẽsis. Eas coniurati detractas immittũt seræ, foresq; silẽter occludũt. Inde ad penetralia familiariter intromissi, accepta & reddita salutatione considunt. Neque ita multo pòst Garzias Menesium aleæ intentum repentè medium corripit: reliqui, pars duobus, qui fortè ibi aderant, præfecti administris, ne vociferando tumultum excitent, ora manibus abstruunt, pars hærentem in tergo Menesii Garziam adiuuant. Erat Menesius insigni corporis firmitate, ac tũ vires addebat dolor. itaq; per summã indignationem exclamanti; lacertisque, & morsu, & calcibus diu multumque eluctanti, ægerrimè tandem vincula iniecta; &, quo tutiùs adseruaretur, detractus in imã arcis turrem includitur. Garzias denuo præfecturam vsurpat. Ceterùm neque eius rei sat probabilem in vulgus causam afferre poterat; & reputãs apud se atrocitatem facinoris, iudicia nimirum & offensionem Regis extimescebat. Augebat solicitudinem, quòd Menesiani ad Maquienum, cognita præfecti iniuria, fremere, atque ad eã vindicandam propediem affuturi nũtiabantur. His anxius curis Garzias, haud inepto consilio venundandum ratus quod mox amissurus erat, Menesium alloquitur, iacentique & afflicto quas vult conditiones imponit, in iis, vt sibi ad profectionem (quando iuncus nondum esset absolutus) Petri Botellii nauem attribuat, liceatque sibi quos velit à Molucis abducere. Ita Menesius è carcere missus, cũ libertate gubernaculum recipit. Cõcio dein ab eodẽ vocatur. In ea concione questus Garziæ perfidiam & latrocinium, conditiones omnes quippe coacto expressas rescidit: Garziam ipsum comprehendere, & eius bona publicare cupiit. Verùm ille tormentis in arce confixis, ne

in abeun-

in abeuntem exerceri possent, arreptáque naui, iam vela fecerat. Absentem ergo Menesius(quod reliquum erat vnum) perduellionis crimine condemnauit, totamque causam testato descriptam, ad Prætorem vrbis Malacæ transmisit;ac simul, fessis rebus auxiliũ ab eodem expetiit.Dum ad Molucas,in tam variis ac peruersis hominum voluntatibus, alterno tanquam accessu recessuque æstuãt negotia Lusitana; interim ab aliis in alia regione præfectis multo commodiùs acta res est. Ad Longum oppidum non longè à Malaca,Mahometani incolæ paucos primò Lusitanos,dein missũ à Malacæ præfecto ad eã rem cognoscendam Aluarum Brittum,triremi, quam ducebat,exutum,vna cum sociis occiderant.Ad eas vlciscendas injurias denique profectus Martinus Correa, triremẽ recepit; ac magna cum hostium cæde captum oppidum concremauit. Et Ioãnes Deza præpositus oræ Malabaricæ, secunda aliquot prælia fecit. Zãbucis aut paronibus quadraginta octo cũ magna Mahometanorum cæde potitus est.Idem, aliquot locis descẽsione facta, prædas abegit: vicos & villas exussit.atque exeunte demum æstate Chinacutiales Calecutanæ classis præfectus, quæ sexaginta paronibus & magna armatorum copia constabat, ab eodem Deza memorabili pugna victus, cùm sese in mare eiecisset, inter enatãdum è fuga retractus, haud parua dein mercede in libertatem est restitutus. Eadem æstate præter spem fuit otium ab Turca. Et Antonius Miranda custos Arabici maris,classe in stationes idoneas trifariam distributa,alias atque alias Mahometanorum naues cum oneribus pretiosis excepit; Armuziamque profectus, prædam in eo emporio vendidit.ex eadem classe Mirandæ, scapha vna Ciaulum petens, in manus latronum Diensium incidit, Lusitani septendecim ea scapha vehebantur. Comprehensi omnes,gratum in primis donum Cambaiano Regi sistuntur. Ille Didacum Mesquitam ex eo numero,apprime generosum ac strenuum, à Christo ad Mahometem allicere blanda oratione conatus est. Id verò Didacus cùm fortiter ac præcisè negaret, quinetiam vltro in pseudoprophetam probra & maledicta ingereret, horribile dictu, in os hiantis bombardæ totus inseritur, cum grauibus minis, ni extemplo pareat, ignis ab tergo applicandi. Cùm ne hoc quidem terrore de fide constantiaque decederet, variis tormentis excruciatus, in asperum denique ergastulum vnà cum cætero comitatu coniectus est. Circa idem tempus ab Cocino profecta classis nauium ad quattuordecim, repentina procella, circa ostium Catuæ fluminis oræ Malabaricæ, ad terram allịditur. Laceris nauibus Lusitani cum ægre in littus euasissent;à barbaris aut capti aut hostiliter trucidati

 sunt.

sunt. Eo successu inflatus Zamorinus, ad pellendum maris possessione Lusitanum, nouam classem ornauit nauium varii generis centum & triginta. hisce præpositus Cutiales, vir & militiæ peritus, & magna insuper sanctitatis existimatione, quòd paulo antè a Meca redierat. is intra portum Termapatanum copias continebat; vt in prætereuntem cum exigua manu Simonem Mellum, è ducibus Lusitanis vnum, ex occulto impetũ faceret. Ea recognita Vasæus Prætor, quàm intẽtissima cura intra sextum diem rostratas maiores sex, lembos tredecim instruxit. Et Antonio Miranda, qui ex Arabia venerat, ad custodiam insulæ Goæ relicto, ad Termapatanũ ducit infestus. Tũ Cutiales, pro certo putãs adesse Mellum, è portu raptim egreditur. Cõcursum acriter initio est, procedente deinde pugna, Calecutanis (vt sæpe aliàs) mira diuinitus incussa formido, tanto superiores numero nauium militumque, nulla parte certaminis pares Lusitano fuere. Interfecti aut capti duo circiter millia, parones triginta quinque abducti aut depressi, tormenta relata quinquaginta circiter: è Lusitanis, diuina scilicet protegẽte clemẽtia, planè desideratus est nemo. Inde magno suę gẽti decore parto, (in cõspectu enim Cananoris vrbis hæc gerebantur, omni ad spectaculũ effusa multitudine) Prætor ad populandũ Malabaricũ littus victrici classe cõtẽdit. multis ibi nauigiis repẽtino aduẽtu subditę faces, palmeta succisa, mortales variis locis aut cæsi aut aucti. Sed in Catuã præcipuè vicum, impositũ eiusdẽ nominis flumini, ab ira malè acceptæ nuper naufragæ turbę, sæuitum est, ferro flammisq; cuncta deleta. Ab ea strage classis ad Porcam eiusdẽ oræ processit. Locus erat opportunus, & æstuariis à mari præclarè munitus. Et dynasta, qui patrio nomine Arel vocatur, prædatoriis nauibus haud exiguas opes eò congesserat. Huius auaritia simul & inconstantia, quòd ab Lusitanis paulo antè ad Zamorinum defecisset, Prętor incẽsus exposito milite prædã edixit. Ea verò mercede proposita, nullæ paludes, nullæ voragines militari cupiditati obstiterũt, per vias & inuia cũcti enitũtur. Et quòd per eos fortè dies Arel cũ iuuẽtute in expeditionẽ abierat, sine vllo certamine, quod vix optare essent ausi, potiũtur oppido, atq; ad prædã securi discurrunt. In ædes Arelis præcipuè impetus est factus. magna inde signati vis auri, & argenti, gemmarumque, & pretiosæ ac peregrinæ vestis exhausta. ac prænobiles feminæ duæ, Arelis vxor & soror, monilibus & margaritis regium in morem excultæ, detractis ornamentis, in seruitutem abreptæ, quibus Arel postmodum ingenti summa redemptis, ad Lusitanorum societatem & amicitiam precario rediit. Ab ea populatione nauibus Goam reductis, à

ctis, à Francisco Pereria Ciauli præfecto nuntii trepidi cum litteris affuere, Diensem classem bene magnam in eo tractu vagari, Ciaulanam arcem perexiguo teneri præsidio, ni properè subuentum fit, ingens ab hoste periculum imminere. Aduersus eum terrorem extemplo. Prætor naues variæ magnitudinis quinquaginta duas, & in iis duo millia bellatorum eduxit. Vbi Ciaulum est ventum, per exploratores cognoscit, hostem ad quatuor inde leucas abesse. biremes erant quatuor & sexaginta, milite, remige, tormentis instructæ, Mahometanus Hali præerat. Contra eas copias Prætor, intentus vltimæ dimicationi, ab Ciaulo sub vesperam prodiit. Hectorem Sylueriam actuariis præpositum, oram quàm proximè legere iubet, ipse cum maioribus nauibus altum tenuit, classe diuisa, quo minus hosti pateret effugium. Atque illo die, tenebris iam imminentibus, nihil est actum, pugna tantùm in diem insequentem edicta. & quoniam præcipua in dextris erat spes, mandatum nauarchis, ne tormenta in hostem emitterent, priusquam è propinquo manus conserere se posse diffiderent. Præmium pronuntiatum, qui primus nauem hostilem inuaderet, aurei centum. Simul, quo magis propitium haberent Deum, peccata Lusitani per confessionẽ expiarunt. Vbi postera illuxit dies, ad Bombainum sinum, applicita promontorio Mahometana classis apparuit, cognito iam Prætoris aduentu, ad certamen parata. Triplex erat agmen. primum & medium minores præfecti, postremum Hali ducebat. Inde mutuo conspectu irritatis animis, vti ad bombardæ ictum est ventũ, tormentis, quibus iam tum abundabant Mahometani, extemplo rem gerere. Lusitanus, quemadmodum imperatum erat, supersedere iaculis, perque volitantes globos ac fumi nebulas omni conatu ad hostem appropinquare. Inter hæc, ne barbaro, si de more fugam arriperet, ab tergo receptus daretur, circumuecti silentio nauarchi octo Maini fluminis ostium occupant. & ex altera parte commisso prælio, primus Antonii Fernandi lembus in hostilem biremem incitato remigio illatus, durioris materiæ repercussu longè resiliit. ex eo lẽbo vnus Franciscus Bartius Paiua in ipsam biremẽ trãsilierat primo statim incursu: destitutus, cùm telis vndique peteretur, tumultuosæ pugnæ procellam, ad suorum vsque reditum, summa cum omnium admiratione sustinuit. Certatim dein transcensum ab aliis est. ac Barrio seruato, dum instant percussis, inter ipsam fortè dimicationem sulphurei pulueris olla ex ipso carchesio decidit, conceptisque repentè flammis, tabulatum omne à malo ad puppim cum superstãtibus in mare proiecit. inde sine labore, semiusta

biremi Lusitanus potitur. Neque minùs acriter interim à Syluería cæterisque conserta manu res geritur. Multi è barbaris aut intra naues aut in ipsis fluctibus cæsi. Cæteri, vt inclinatam rem videre, passim in fugam effunduntur. neque multum in ea præsidii fuit. Maxima pars, intento ad Mainum amnem cursu, in stationem hostium incidunt. ita, ex vniuerso numero biremes in medio deprehensæ quadraginta sex, cum omnibus tormentis in potestatem venere; flammis absumptæ tres; quatuor a Maino exclusę, cùm Nagotamen oræ Ciaulanæ subiissent, ab accolis Indis oppressæ. Hali dux ipso pugnæ initio, postea quam collato pede certandum animaduertit, diffisus suorum virtuti, præceperat fugam: ac primò flectere promontorium instituit; dein segni vento æstuque reciprocante detentus, leuiore arrepto nauigio Tanaham, atque inde Bazainum oppidum petiit, fugientem biremes aliæ sex inter tumultum adeptæ. E Lusitana classe, iterato miraculo, non modò nauis, sed ne vir quidem vllus amissus. Quod si cui fortè incredibile videatur, Fernandum Lupium historicum interroget, (nam alii auctores nondum exstant) quippe is non solùm æqualis eorum temporum fuit, sed etiam ad hæc ipsa commētanda Indiam sese consultò peragrasse testatur. Equidem, & ex aliis id genus euentis, quæ multa iam antè retulimus, facilè adducor vt rem ita se habere concedam, & quæ in diuinam haud dubiè potentiam referuntur, non est cur humanis laudibus afficta videri cuipiam debeat. Cæterùm Diensibus audita clades, mistum pauore luctum ingentē fecit: constansque opinio est, si protinus ab Hali fuso Prætor Diū processisset, primò aduentu capi oppidum potuisse. Neque in eam rem Vasæo consilium aut animus defuit; sed partim successoris aduentantis fama retardatus, partim intercessione minorum ducum atque obtrectatione deterritus, omissa re, naues cum ingenti prędа Goam reduxit incolumes. & quando foris aliorum culpa non poterat, domi certè, Lusitanam rem omni conatu promouere perrexit. Atque è portorio & scriptura multis iam antè fraudibus ac rapinis, magno commeantium bono, sublatis, deinceps in administrationem rei naualis toto pectore incubuit; vt paratas haberet successor maritimas copias, si, vt pro certo putabatur, ad expeditionem Diensem animum adiecisset. Ergo, adhibita diligentia, paucis mensibus classem ornauit, quantam raro aliàs habuit Lusitanus, nauium centum & triginta sex, in quibus erant rostratæ celsiores quatuordecim, triremes, quas vocant regias, sex; celoces octo, dromones sex; biremes aut lembi, duo supra centum. Inde ad ædificia & sarta tecta conuersus, in Armuziana arce nouum

num è regione portę propugnaculum exstruxit, muros ac templũ instaurauit. Ciauli, intimam turrem, vbi præcipua quæque adseruantur, majorem in altitudinem extulit. portum, qua descensus in oppidum est, quadrato lapide muniit, & duo armamentaria faciẽda cu rauit. Goæ partem mœnium ad mare versam expleuit, & ædẽ vrbis maximam dudum inchoatam absoluit, & Franciscanum cœnobium nouo tegulo operuit. Cananore puteum, de quo inter obsidionem acriter dimicatum fuisse docuimus, perducta fossa, castelloque ad labrum fossę excitato, intra munimenta cõplexus est. necnon arcis mœnia labefacta refici, & præfecti domum & apothecam amplifieari jussit. Itemque Cocini quæ pars ad mare vergit, armauit mœnibus turribusque, & alia nõ pauca peropportunè ad eas munitiones adjunxit. ac demum, debitis militi trecẽtorum millium aureorum stipendiis cum fide & cum gratia persolutis, prouinciam optimè constitutam explicatamque successori Nonnio Acuniæ tradidit. Is, anno priore, magnis nauibus vndecim, & Lusitanis epibatis ter mille Olisipone profectus, magna parte nauium infortuniis amissa, circa Melindem aduersis tempestatibus hyemare coactus erat, asperum littus & importuosum habet Melinde. tutior longè ad Mombazam statio. Ea statione prohibitus ab tyrãno, (ad quem ob id ipsum oratores præmiserat) exposito milite, sese ad oppugnationem parabat. Neque ausi certaminis aleam subire Mahometani, raptim defosso quod pretiosum erat, vnà cum tyranno profugiunt. Lusitani sine sanguine oppidum ingressi, quod reliquum erat è supellectili cibariisque, diripuēre: atque exacta demum hyeme, ac refecto milite nauibusque, Nonnius Armuziam venit. Ibi, ex Ioannis auctoritate Rasus rector olim Zeifadini pueri, vir facinorosus ac subdolus, in vincla conjicitur. Ea re commotus Bardadinus Rasi cognatus, is qui Baharenum insulam beneficiario nomine obtinebat, ab Armuziano Rege desciuit, probabilem causam nactus, quòd Rasus intra ædes regias fuerat comprehensus. quæ res tametsi planè inscio acciderat Rege; tamen id ipsius injussu Lusitanos ausos persuadere sibi non poterat. Ergo iracundia in Torum accensus, intra arcem egregiè munitam sese cum conjugibus, liberis, pecuniisque receperat: ac stipẽdium Armuziano palàm abnuebat. Ad eum opprimendum missus ex fœdere Simon Acunia cum nauibus sex, & militibus haud plus trecentis, aduerso vento diu detentus, ad portum denique Bahareni defertur. Sub eius aduentum Bardadinus non tam præsentis classiculæ metu, quàm ne in posterum aduersus se Lusitanica arma conciret, candidum vexillum petendæ pacis in muro statuit; ac

ſimul per interpretem Acuniæ nunciari iubet, ſe ab Armuziano iuſtis ac piis de cauſis diſſidere: cum Luſitanis verò nullas exercere inimicitias; quinimmo, quoniā ab Toro ſtent, paratum ſe in Ioannis Regis gratiam cum ſuis rebus abire, arcemque iis vacuā tradere. Haud aſpernabatur conditionem Acunia: ſed militum clamoribus, qui prædæ ſpe illecti, coërcendum vtique rebellem, & ſaltem pecunia mulctandum fremebant, ab ſalutari ſententia abductus, vnam pacis rationem eſſe reſpondit; vt Bardadinus & cæteri cum ſingulis dumtaxat veſtimentis excederent. Tum ille candido vexillo appoſuit rubrū: vti ſe æquè ad bellum atque ad pacem (quando ita vellent) animatum Luſitani ſentirent. Erat Acunia, præter paucitatem copiarum, à bellico etiam inſtrumento flagitioſè imparatus. Ergo ſuorum conuitiis coactus exſcendere, cùm admota bōbarda muros quatere inſtituiſſet, vix toto vertente menſe tormentarius eum puluis defecit. & Arabes, cùm pro muris dimicando & obſtruendo, obmoliendoque vbi quid perforatum aut dirutum erat, acriter obſtitiſſent; tum verbis inſuper Luſitanorum temeritatem & conatus irritos eludebant. Bardadinus quidem adeò ſe metu omni vacuum præbuit; vt Luſitanis perquam amico ſuaderet animo, integris rebus abirent: quippe & oppugnationem inſeliciter experti; &, ſi obſidione incluſos vrgere perſiſterent, ab ipſa regionis & cœli intemperie, grauiores etiam quàm ipſe vel pertinaciæ pœnas daturi. Neque vana fuere prædicta, & loco graui & caloribus maximis, cùm arena vehementiſſimo Solis ardore æſtuaret, ad hæc, odore tetro, ingruere morbi in milites cęperunt. breuique adeò graſſata peſtilentiæ vis, vt ex omni numero vix triginta ad arma ſuſtinenda ſufficerent. Neque hæc Bardadinū fallebant: qui, ſi vti occaſione voluiſſet, ſtratos paſſim opprimere ac delere facili negotio potuit. Sed partim Ioannis demerendi gratia, ab eruptione continuit ſuos; partim etiam ne Luſitanorum clades, propinqui ſui Raſi capite lueretur. At Simon Acunia, in ſumma rerum deſperatione, cùm aliquandiu hæſiſſet; ad extremum omiſſo incepto proficiſci conſtituit. Non longè à mari poſuerat caſtra. ac nihilominus tanta erat lues, vt cùm bajuli & iumenta deeſſent; ægrotos, injecta pedibus reſte, veluti cadauera ad naues pertrahere valentiores pauci cogerentur: ac Simon ipſe, impoſitis admodum ægre tormentis, cùm vela feciſſet, ab dolore malè geſtæ rei paucis diebus extabuit. Circa idem tempus Hector Sylueria, dum Cambaianos agros circa Nagotanem flumen effuſè vaſtat, ac vicos incendit; ab Regis præfecto, qui cum ſexcentis equitibus & duobus millibus peditum propinqua oppida tuebatur;

retro

retro ad naues compulsus est. Cæterùm nihil turpitudinis in receptu fuit. Tenorem pugnæ seruantes Lusitani, cũ agmen Sylueria clauderet, ad littus peruenêre. Vnius etiam (cuius immeritò intercidit nomen) in eo tumultu insigne facinus exstitit. Is, parma hastaque extra ordinem pugnans, infestum conspicatus equitem in se venientem, mansit intrepidus: tollentique ad vulnus brachium, vltro ipse ferrum in axillam adegit, ac fuso ex ephippiis hoste, victor equo potitus est. Nec mora, nouus repêtè eques è pedite, cum alio itẽ, haud absimili euentu, concurrit. per medium pectus, nec quicquã obstãte lorica, trãsfixum, humi pręcipitat. apprehẽsum habenis equum ad Sylueriã præter omnium ora sine vlla trepidatione perducit. Neq; ad incitamentum aliorum tã strenuo bellatori præmium defuit. equestribus insignibus ab duce, virtutis ergò, donatus, atq; à Prætoribus Indiæ præcipuo deinde in honore semper est habitus. Ab ea populatione Sylueria legens oram, ad Bazainum oppidum aduerso flumine subiit. is locus tria circiter millia passuũ distat ab aperto mari, ac tum sine arce aut mœnibus erat vllis. tantùm ad flumen, qua è nauibus in terram exscensus est, lignea munimenta & aggerem cum propugnaculis tribus, tormentis sexaginta, barbari objecerant. Præsidebat è prœlio nauali nuper elapsus Hali cum tribus peditum millibus, & equitibus grauis armaturæ quingentis, atque ad eas tuendas munitiones parte copiarum relicta, cum reliquis ipse intra oppidum occultè cõsederat, vt si vallo superato Lusitani ad frequentia tectis loca proueherentur, in arcto deprehensos, vel etiam ad prædam palatos opprimeret. Sylueria, admotis ad littus nauibus, cùm ex omnibus locis pugnã posceret miles, Canarinos ducentos ad primum hostium impetum frangendum præmisit. subsequuti mox Lusitani cum ingenti ardore, obuiis in aduersa tormenta pectoribus, ad ipsas munitiones celeriter euasêre. ibi atrox fuit prelium: dum saxis partim ac sagittis, partim etiam contis & gladiis barbari obstinatè resistunt. Sed ad extremum vndiq; pulsi, ad tecta refugiunt, & Lusitanus vallo potitus cùm tergis fugientium instaret, eodem impetu ad vrbem defertur. Tum Hali dux cæteriq; ex insidiis præpropera festinatione cõsurgunt. neque Syluerię in re subita defuit animus. dato repentè signo, milites ex vrbe in campum eduxit, ibi densatis ordinibus impauidi hostem excipiunt. Et Hali ratus fugere Lusitanũ, cataphractos primùm immisit: quæ res barbaris fuit exitio. Siquidem Lusitani fistulatores plumbeo nimbo in equitatum effuso (quo tum missili barbaria carebat, majora tantùm tormenta conflare didicerant) equi & ad fistularum bombos pauore consternati, & vrẽtibus

introrsum globis in rabiem acti, domitis frenis in suos auertuntur, atque in perturbata peditum acie tanto majorem stragem dedere, quanto magis in orbem sine intermissione fistulas exercens ab tergo Lusitanus instabat. inde haud magno certamine cuncti fugam arripiunt: neque pugnam instaurare deinde quisquam est ausus. Tum Lusitani direpto oppido flammas injiciunt, ac deinceps omnem circa regionem ferro atque igne peruastant. eo metu, maris accolæ ad interiora compulsi: Tanahensis verò dynasta finitimus, annuo stipendio imposito, in fidem acceptus. Per eosdem ferè dies, intra ostium Ciales amnis oræ Malabaricæ, Calecutana ingens nauis latebat, opimis onusta mercibus, cursum ad Meçam exspectãs, hanc parones duodecim, triplici ordine, validis retinaculis inter se conserti, & crebris à fronte & vtroque latere tormentis instructi, pro muro atque aggere tuebantur. Ea re cognita Antonius Miranda, qui eam regionem classe obtinebat, adjuncto Christophoro Mello, qui cum vna triremi & sex lembis ab Goa nuper accesserat, duplici agmine ab vtraque parte fluuii ad hostem subiit. Tormẽtis primùm eminus vtrinque certatum; dein cum primo paronum ordine congressi cõminus Lusitani, tanto ardore prælium iniēre, vt non ferentes impetum barbari, sese partim im mare præcipites darent, partim in secundum ordinem haud magno interuallo sese reciperent. Sed ne ibi quidem territis consistere licuit. Circumuenti extemplo omnes, vel incendio exusti, vel ferro cæsi, vel in seruitutem abducti sunt. è paronibus autem arsêre quatuor, reliqui simul cum oneraria mercibusque in potestatem venêre. Inde Miranda populatus agros, nemine obuiam armato, onustum spoliis militẽ in naues recepit. Fama dein repentè accidit, Calecutanos aduentare parones circiter quinquaginta. Cum iis haud procul à monte Formoso, quem appellant, prospere dimicatum est. Paronibus quatuordecim non sine magna hostium cæde captis, fugatis reliquis cum ingenti æquè terrestri ac nauali prȩda, Christophorus Mellus Goam, Antonius Miranda Cocinum in hyberna concessit.

LIBRI NONI FINIS.

HISTO-

HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER DECIMVS.

T Nonnius Acunia cum solennibus cæremoniis & supplicationibus inito magistratu, (is fuit annus apertę Indiæ trigesimus secundus) nouos de more præfectos, ad obtinenda præsidiis maria, destinauit. In iis Antonium Sylueriam cum nauibus longis quinquaginta tribus, & Lusitanis epibatis nongentis, è quibus erant fistulatores quadringenti, Cãbaiam bello vrere, atque omni clade vastare jussit. Hectori Syluerię, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsiores quatuor, dromones duos, quatuor lembos attribuit. Orę Malabaricę, Didacum Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præfecit, itemque aliis alia munera ex regiis commentariis delegauit. Ab iis vario euentu gestæ res. Antonii Syluerię præcipuum decus inter omnes fuit. Is, cum ea quã dixi manu profectus ab vrbe Goa, Ciaulum tenuit, inde Rainelum Cambaiæ petit infestus. Mahometani oppidum habent ex eorum genere quos Naiteas appellant. Campestris est locus, quattuor circiter à mari leucis, amni adjacẽs tortuoso, qui, propter tenuitatem, leuiora duntaxat nauigia patitur. Ager circà frumenti & orizæ ferax, multa insuper in lautiores dapes abundat alite; & incolæ, accipitrum genere, quos vulgo falcones vocamus, aucupium scienter exercent. Oppidum, ædificiis è polito lapide & multiplici contignatione frequens, non modò propter soli vbertatem, sed etiã propter opulenta Sinarum cõmercia, scatebat ea tempestate omnibus diuitiis, & egregiam bello juuentutem iuxtà in terrestres ac nauales expeditiones prębebat Regi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equitatu, quo ferme cataphracto, more Persarum, vtuntur. & cùm nulla pars corporis ad vulnus patet; tum ad feriendum hostem pugione præcincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & præter hæc, ex ephippiis arcus & pharetra suspenditur. Sylueria ad fauces fluminis classe delatus, majores naues cum ducentis armatis in salo reliquit. Ipse caturibus cum cætera manu subuectus; Surratum oppidum,

oppidum, metu incolarum desertum, ex itinere incendit, ac Rainelani, tum agrestium fuga, tum fumantibus tectis admoniti, quod mœnibus carerent, ad amnis ripam atque ad omnes viarũ aditus munitionibus raptim excitatis, majora tormenta & militum stationes opponunt. Inde in Lusitanos cum ingẽti clamore ac tubarũ sonitu appropinquantes horrifica vis telorũ emissa: cæterùm propter ipsam nauigiorũ humilitatẽ nocuit nemini. Simul, ad prohibẽdũ descensione hostẽ, equites prodierãt circiter quadringenti. hos, præmissa fistulatorum cohorte, Sylueria territos facili negotio intra oppidum repulit. Tum egressi in terram cæteri, submissis identidem ex arte corporibus vitabundi, nemine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus animis ineunt pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecère, dum in arcto conglobati, pro tectis ac focis egregiè dimicant. Sed ad extremum valida impressione facta Lusitanus intra munitiones irrumpit: neque sustineri vltra impetus potuit. pulsi è statione barbari, & decumanæ viæ faucibus captis, ex omni dein parte fugã capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros locorũ ab insequẽdo cohibuit: custodiisq; cõtra subitos incursus ab continente dispositis, diripiendi oppidi signum dat. in omnes partes extemplo discurritur. nitidissima supellex; &, præter pecunias, multum eboris nobiliumque vasorum, & varii generis pretiosæ mercis egestum est. Expleri quamuis auidus prædæ miles potuit, si caturẽs oneri ferendo fuissent. sed veritus Sylueria, ne immodico pondere mergerentur, cæteris opibus ac tectis injici flammas, & hostilia tormẽta, ex ære omnia, in medium fluminis alueũ projici jussit. Ad hæc, naues incensæ viginti, & cotiæ, quas vocant, multæ, mercibus & commeatu, cæsaque materia in ædificationem onustæ. Neque minus atrociter in villas hortosque & sata sæuitum est. Pleraque, vt ne vestigium quidem exstaret, ignis absumpsit. Ea clades omnem latè regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria vsus, impetu eodem oppida vicina, Damanum & Agazinum, vicosque ignobiles complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti præda & magno captiuorum numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum à Tanahensi dynasta aliisque exigit tributum, aliquandiu substitit. Hæc ea æstate ab Antonio Sylueria gesta. Eodem tempore Cambaiæ Rex cum Nizamaluco per præfectos gerebat bellum. ii, cùm è Ciaulanis maximè finibus agerent prædas, aduersus eam pestem, oppidani, à Pereria Ciaulanę arcis præfecto, ex fœdere opem efflagitant. ille cum paucis equitibus peditibusque inconsultè prouectus, multo majores ac paratiores in hostium

copias

copias incidit:& plerisque suorum amissis, dissipatis aliis, ipse trepida fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Prætore Nonnio præfectura dejectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos animaduersione, redactus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus Iacobus Sylueria Calecutum petierat jussu Prætoris, vti coram cõmodiùs ageret de conditionibus pacis; cuius haud mediocriter cupidum sese denuo Zamorinus ostenderat. Vbi eò peruentum est, immutato repentè animo barbarum, nouis aliorum fœderibus illigatum, & à societate Lusitana prorsus alienũ offendit. Ea ne impunita esset leuitas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos, qui ad extinguendum accurrerent, missilibus è classe impeti jussit. vtrumque impigre factum, & incendiariæ ollæ in proxima conjectæ ædificia, & è nauibus tela in concursantem ignis opprimendi causa multitudinem mittebãtur: atq; vti aridam simul & valentẽ materiam flammæ occupauerant, deleri pænè tota vrbs potuit, si modò paulum adspirassent vẽti. Cæterùm per aëris tranquillitatem præcipuè stetit, quo ne plus ducentæ ædes arderent. Inde Sylueria populabundus, ad omnia majorum fluminum ostia nauium stationibus collocatis, quod è Lusitana re imprimis erat, egregiè obtinuit, ne quid eo anno Malabaricæ frugis Mecam transuehi posset; & Mahometani mercatores, exclusi temporibus, imposita iamdudũ in naues onera magno cum detrimento ibidem exponere, nauesq; propter hyemẽ subducere sunt coacti. Hisce rebus peractis, Sylueria, nouis ab Goa copiis auctus, Mangalorẽ, oræ Narsinganę opulẽtum emporium arceq; emporio conjunctã, vi atque armis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat in potestate. is, cùm iamdudum lateret sub vmbra Lusitanæ amicitiæ, occultum cum Zamorino percusserat fœdus, ac mutua collusione Calecutanas merces, cùm ius ab Lusitanis nauigandi impetrasset, suo nomine in Arabiam transmittere consueuerat. Ea fraude compertã Lusitani captum oppidum arcemque diripiunt, ad sexaginta majora tormenta, & æris Cyprii, coralii, argẽti viui, purpureæ & bombycinæ vestis, itemque tormentarii pulueris, & varii generis commeatuum, quantum nauigia pati poterant, auectum: cæteræ gazæ, vnà cũ ipsis tectis murisque, subditæ faces: quod flammis absumi nequiuerat, ferramẽtis excisum. naues tredecim cõcrematæ: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbor in hortis relicta; multi mortales aut capti aut occisi. Dynasta ipse, desperatis rebus, cùm inter tumultum elaberetur, plumbea glande trajectus occubuit. Per eosdẽ ferè menses, quibus hæc in India gerebãtur, in Arabico littore noui motus exorti. Turcica mancipia duo, Mustafa quidam

quidam peritus rei bellicæ, & Sofar Chius natione, sed oriundus ab Italia, Quæstor Aegypti, Solimano præfecto per fraudem interempto, & grandi interuersa pecunia, cũ militibus ferme sexcentis Suezium petunt; comprehensisque in eo portu nauibus, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Adeni causa, trajiciunt. Castris loco idoneo positis, maior in dies multitudo ad famã belli, ac prędæ spem, è vicinis regionibus affluębant. Inde, cùm quintum iam mẽsem tormentis Adeni mœnia quaterent, & intenta custodia commeatus arcerent; Lusitanæ demum classis aduentu deterriti, quã Hęctor Sylueria ducebat, irrito incepto ab obsidione discedunt. & Sylueria, circa Aromata promontorium, onerariis aliquot haud incruento certamine captis, postremò Adenum accessit: liberoque mẽdacio abusus, Regi nunciari iussit, sese cognito vrbis discrimine, sine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, instructis egregio milite nauibus, aduenisse, paratum prœlio dimicare, Turcasq; inde per vim expellere, ni sponte ipsimet, eo perculsi metu, abscedere maturassent. Dein pluribus exsequẽdo, post occupatã à Turcis Aegyptũ, & finitimas Adeno terras, quantũ ab immani & inexplebili gẽte periculũ vniuersæ instaret Arabiæ, ac simul in posterũ Lusitanas opes & auxilia pollicendo, Regẽ & recenti obsidione fatigatum, & suis in præsentia diffidentem rebus, haud magno negotio perpulit, vt aliorum exemplo in Ioannis Tertij fidem solenni cum iureiurando veniret. Fœderis conditiones fuére, vt Adeniciis nauiculariis institoribusque, omnes in partes, vna Meca excepta, commeare liberum esset, Regemq; ac regnum Lusitani, quoties tempora exigerent, ab hostibus tuerentur. Rex Adeni vicissim, Lusitaniæ Regem patronum ac defensorem agnosceret, eique tributi nomine in singulos annos dena serafinum millia Armuzianæ monetæ persolueret. In has maximè leges iuncta societas, & serafini mille quingenti extemplo ab Rege curati ad coronam auream Ioanni in Armuzia vrbe fabricandam, quæ stipendij primitiæ in Lusitaniam primo quoque tẽpore mitterentur. Cæterũ profecto inde Sylueria, barbarus metu solutus, ad ingenium rediit. & coalitã nuper amicitiã, ac fœderum ius, inexpiabili facinore violauit. onustam pipere nauẽ Lusitanam, quæ in Adeni portum secura decurrerat, cœcus auaritia, & vetere in Christianos odio, circũuentam repentè diripi, & Lusitanos omnes, quique ea vehebantur naui, quiq; in Adeni emporio relicti ab Sylueria fuerant, per summum nefas spoliari & interfici iussit, magnamque sibi pecuniæ summã eo scelere peperit. Cùm hæc cis Cori promontoriũ fierẽt, in Molucis insulis hoc pacto se habebant res: Euersam ab Garzia

vrbem Tidorẽſes, adiuuante Caſtellano, haud magna mole, quippe è lignea materia foliiſque, refecerant: & in defuncti Almanſoris locum ſuffeċerant adoleſcentulum, (quo nomine, quibúſve parentibus, nihil traditur) is dum ad puberem perueniret ætatem, tutela regni penes Radem erat Cacilem. in eadem inſula caſtellani exſtructũ iam antè ab Ignatio ad portus fauces propugnaculum, arcis inſtar, vallo & foſſa munierant. Cæterùm è trecentis bellatoribus ad centum ferme variis redacti cladibus, cùm aliis, vt in tam longinqua regione, difficultatibus, tum paucitate maximè laborabant. Eadem Luſitanos quoque premebant incommoda, verùm eo meliore conditione, quòd & ab ſuis ipſi coloniis emporiiſque aberãt propiùs; & Boleifis demortui Regis liberos omnes, (vti ſuprà demonſtratum eſt) obſides inſulanorum fidei, incluſos intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum induſtria & publicæ rei ſtudium deerat. ſiquidem neq; à Malaca iamdudum, neque ex India, quaſi nullæ iã eſſent inſulæ Molucæ, quicquam vel in ſupplementum, vel in alimenta, vel in ſtipẽdia militum aduehebatur; ipſo vel in primis eam negligentiam demirante Aroczio: & Georgius Caſtrius à præfecto Meneſio ad Badam inſula miſſus, vt in eo emporio, quod Molucẽſi diœceſi erat contributum, pecunias mutuas ab Luſitanis, qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine ſumeret: ſpernẽtibus iuſſa mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per id ipſum tẽpus Tidorenſes pauci admiſtis Caſtellanis eadẽ loca petierãt ad ſolicitandos populos, atque ab commercio Luſitano auertendos. ii, in circulis cætibuſque magnitudinem Caſtellani imperii vireſque iactando; Luſitanæ verò ditionis fines & copias eleuãdo verbis, & vtraque regna cõparando inter ſe, haud paruos ad præoptãdam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecẽre. Caſtrius æmulos ac ſeditioſos comprehendere caſſo labore conatus, Ternatem, vacuus nummis & cõmeatibus, deſertiſſimo comitatu reuertit. Ita Meneſio quoque, in magna rerum inopia, fluxaque gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Luſitani ſupererant. Deleri à barbaris vtraq; natio potuit, ſi cõmuni conſilio ad facinus conſpiraſſent. Sed ſordida lucri cupiditas & ciuile odium, ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeò diſtrahebat animos, vt diſcordes infenſique inter ſe, domeſticis certaminibus externa fouerent arma. Ab Luſitano Ternatenſis, ab Caſtellano Tidorẽſis iam diu ſtabat: porrò ad Ternatẽſem Bacianius, incertum quas ob cauſas, immutata in ſucceſſorẽ Almanſoris volũtate, ad Tidorẽſem Catabrunus

Geilolii

Geilolii regni procurator, puero admodum eo quoque Rege, se adiunxerant. inter vtranque partem ducibus Europæis minuta prælia ferebantur. Sed ex omnibus maximè bellum ciebat Geilolius, spe concepta inter eos tumultus imperii proferendi, cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ sunt aliquot insulæ, de quibus antè dictũ est. Morum vulgo omnem eum tractũ appellant. Harum partem cùm singuli obtinerent Reges, quòd in primis opulenta est terra, mutuò sese inde pellere conabantur. Ea res, ad euertendum Tidorem, ne receptum vltrà æmulis daret is locus, aditum denuo Lusitanis aperuit. Quippe in eam ipsam expeditionem, vt fines Ternatẽsium inuaderent, Rades & Geilolius cũ sua vterque classe in Mauricas profecti, Castellanis adsumptis circiter quinquaginta, Tidorensem vrbem arcemque cum imbelli plebe & præsidio Castellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Menesius, confestim arce Gomezio Ario concredita, centum & viginti Lusitanos eduxit: adiunctisque Aroezii & Bacianii auxiliis, per speciem occurrendi hostium nauibus, cùm à Ternate soluisset, repentè ad Tidorẽ flexit iter. & copiis bipartitò in terrã expositis, vrbẽ & malè munitã, & defensoribus pænè vacuã, primo impetu cepit. Oppidani cum regulo dilapsi, vrbs iterũ direpta & incensa. Inde ad Castellanos, qui se se in arcẽ vrbe capta receperãt, missi à Menesio codicilli, cum clementi adhortatione, vti rerum suarum statum agnoscerent, captiuos & cætera per bellum ablata redderent, & incolumes ipsi cum suis rebus abirent, neu barbaricum solum respergi vltra Christiano sanguine paterẽtur. Quòd si Cæsarem respicerent, gratiorẽ illi haud dubiè lenitatem in disceptando, & animi æquitatem in cõplectenda cõcordia, quam in perditis iam rebus, improba partium studia, & pertinaciam in bello extrahẽdo, futuram. Ad ea ferocius primò responsum à Castellanis; dein, vbi admoueri tormẽta scalasque videre, Fernandus præfectus, accepta fide, ad colloquium prodiit. In eo colloquio, post multam altercationem, denique pax ita conuenit: Castellani, captiuos & cætera ablata Lusitanis cũ fide redderẽt, inde ad Zamafũ oppidũ oræ Mauricæ cum suis rebus abirent, nullas præterea plagæ illius adirent insulas, neu quã eius mercaturæ aut negotiationis partẽ attingerent. Ternatensi Regi ereptam paulo antè Maquienum insulam restituerent, neu illi Baciano aut aliis Lusitanorum sociis arma inferrent, nec Tidorẽsem, aut Geilolium, cęteró sve illorum hostes, vlla iuuarent ope: sed ibidẽ quieti responsum ex Europa super cõmercii controuersiis, vti cum Ignatio antè conuenerat, exspectarent. Menesius naues iis præsidiũ-

que

que Zamasum vsque preberet; neu Castellanos Tidorísve aut Gei-
loli Reges dein lacesseret bello. In hasce leges iusiurandum vtrin-
que exactum, & datis qui prosequerentur, Castellani Zamafum
sine mora transuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax, &
instaurandæ rursum vrbis potestas facta, cum eo vt Ioanni certum
quotannis tributum penderet, neque Castellanis in posterum aliís-
ve nationibus contra Lusitanos adesset. Additum etiam, vt Lusi-
tanos aliquot haberet apud se, ad gentem Europæis institutis &
moribus imbuendam. Per hunc ferè modum compositis in præ-
sentia rebus; adulta iam ętate Boahates intra arcem emoritur. Ne-
que abfuit veneni suspicio, in Aroezium vulgò collata, quòd vere-
retur (vt est solicita omnis ambitio) ne maturo ad imperium ado-
lescente, dominari postmodum ipse desineret. Suffectus in Boaha-
tis locum germanus frater, natu minor, Aialus. Is verò vt sibi tan-
dē aliquando restitueretur, summa ope orare infelix instititmater:
sed apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit. Aroezius, conti-
nuandi imperii cupidus, obstabat in primis: sentiebatque in ea re
cū Menesio, quāquam alioquin grauiter eidem infensus, cùm alias
ob causas, tum verò quòd Cacilem Vaiacū, è primoribus vnū, plus
æquo fouere sibique palàm anteferre videretur. quę res non Aroe-
ziū modò prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exitiū
attulit. quippe, non ferens æmulum Aroezius, fictis primùm crimi-
nibus hominem insectari cæpit; dein etiam, cùm parum criminatio
procederet, necem inuiso capiti apertè moliri. Vaiacus, cùm se
imparem opibus aduersario cerneret, vndique insidiis appetitus,
(quod vnicum erat præsidium) in arcem ad Menesium confugit
supplex. Verùm ne ibi quidem tutò esse licuit. inclusum Aroezius,
quasi maleficum & facinorosum, extemplo ad supplicium à Mene-
sio expetiit. Menesius, cùm neque Aroezium exacerbatum, & ami-
co inopi afflictoque consultum vellet, suos in consilium vocat. Ibi
dum sententiis certatur, Vaiacus interea, metuens, ne postmodum
noxæ dederetur inimico; sese præceleri desperatione è turri præci-
pitat. Huius viri interitu; Menesium haud mediocris inuasit mœ-
ror. Accessit ad iras acuendas, parua dictu res; sed quæ in iis genti-
bus magnos animorum motus exciuerit. Petitā è Sinis paulo antè
suculam (vt fit) Menesius habebat in pretio; hanc, extra muros fortè
pascentem, oppidani aliquot ex insidiis occidere. Causa occidendi
fuit, partim praua religio, quòd Mahometicis & Iudaicis addicti
superstitionibus, eam pecudem vulgò exsecrantur; partim etiam o-
dium Menesii ipsius, quem id peracerbè laturum non ignorabant:
& sanè major quā pro re dolor hominē pupugit, ac proinde quam

S inten-

intentiſſima habita quæſtione, affinem eius culpę comperit Cacilē Vaiduam, qui & princeps tum erat ſacrorum, & Aroezium Regemque ipſum arcta affinitate attingebat. Hunc, nulla vel perſonæ, vel affinium, vel publicæ quietis habita ratione, in arcē arripi iuſſum, Meneſius in carcerem condidit. Vulgata dein re, concurſus ad Meneſium factus ab Aroezio & Primoribus ciuitatis; quorum vel auctoritate vel precibus vtcunque placatus, acceptis vadibus Vaiduam è cuſtodia emitti imperauit. id miniſterium Petro cuidam Fernando mandatum, infimæ ſortis homini; qui, vt eſt procax hominum ingenium in alienis miſeriis, inter ſoluēdum Vaiduam, os eius ac faciem fruſtra quiritantis, ac diuinam humanamque implorantis fidem, petaſone pingui perunxit: qua ille contumelia adeò accenſus eſt, vt lacrymas non teneret. Producto dein ad arcis portam, præſtò fuit honoris cauſa Aroezius cum magiſtratibus, & magno ciuium numero. quos Vaidua, ſuam ſortem miſerans eiulanſque, cùm appellaret, aruina ſucculenta madentibus genis; Luſitani quidem adſtantes, ingenti ſublato cachinno, vrbanum Fernandi factum efferre laudibus: at verò Ternatenſibus, ad eam deformitatem lacrymæ pariter obortæ: atque ita ſuperbum & indignum id ludibrium viſum eſt; vt niſi arx atque tormenta ceruicibus imminerent, arma extemplo capturi, iniuriamque ſummi apud eos antiſtitis vlturi haud dubiè fuerint. Sed præſenti metu ac dira neceſſitate coërciti quieuére. Vaidua, ignominiæ ac doloris impatiens, voluntarium ſibi in aliquot annos conſciuit exſilium: ac vicinas interim inſulas cum quærimoniis & obteſtationibus obeundo, gentem vniuerſam contra Mahometis cōtemptores omni arte ſolicitare non deſtitit. At verò Ternate, incolis iam ſat ſuperque irritatis, longè etiam atrocior ad exulcerādos omnium animos conſecuta res eſt. Intra arcem, vti ſuprà demonſtrauimus, & pecuniæ & commeatus penuria erat ingens. Inde milites cùm è tabernis atque è macello alia atque alia, vt fit, nō præſentibus nummis, interpoſita fide coëmerent, ac poſtea ſoluendo non eſſent, concurſus à plebe cū expoſtulationibus ad Aroëziū fieri cæptus. ille, quando Luſitanos neque in ius vocare poterat, neque ad ſatisfaciendum creditoribus cogere; quod reliquum erat vnum, annonam in vrbe comprimi iuſsit. Ex eo Meneſius milites increpare, quòd ipſorum improbitate atque auaritia, nihil iam venale proſtaret. illi contra, in Meneſium Prætoremque Indiæ conferre culpā, ac ſimul ferociter ſtipendium expoſcere. Cùm nihil eiuſmodi altercatione proficeretur, & inopia creſceret in ſingulos dies, Gomezium Arium ad conquirenda cibaria cum armatis aliquot

inſulam

insulam peragrare placuit. Haud longè ab vrbe Ternate vicus est, Tabonam appellant. Eò progressi pauci ex Arii comitatu, quasi ad populandum, non ad precandum venissent; ita in ædes irrumpere, cibos efflagitare; si mora fieret, per vim egerere. Cùm maior quàm pro numero & loco audacia esset; non tulêre diutius insolêtiam incolę: arreptis quę sors obtulerat telis, Lusitanos minis deterrere à rapina instituerunt. inde rixa cũ iurgiis orta: & Arius procul clamore suorum audito, ad opem ferendam & sedandum tumultum accurrit. Neque segniùs ac maiore cum manu affuit præses loci, vir egregiè fortis; accensisque ad iracundiam animis, cùm nihilominus in temerario incepto Lusitani perstarent; pauci à multo pluribus circumuenti, multis acceptis plagis, quidam etiam armis exuti, in arcem ad Menesium reuertuntur. Horum conspectu & vociferatione ostentantium vibices, & sese fustibus indignum in modum acceptos ab agresti plebe querentium, commotus haud satis cognita causa Menesius, per iram, auctores eiusmodi facinoris ab Aroezio postulat. graues additæ minæ, ni extemplo dedantur. Aroezius, licèt malum id sibimet Lusitanos contraxisse non ignoraret; tamen vrgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati præses & duo è primariis, Menesio sine mora sistuntur. è quibus ille duos præcisis manibus domum remisit. Præsidem verò brachiis post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit. quorum impetum ac dentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra euitare conatus; horrente supplicii fœditatem effusa ex oppido multitudine, circumspectare primò cæpit fugã: dein, cùm terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnũ) ad incertam spem salutis immisit. neque canes, quippe iam inescâti, ab insequendo abstitêre. pedibus tantùm nanti, ponè cùm adhærerent, dolore ac desperatione in rabiem actus, repentè se se conuertit, dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis instititᶦ atque ad extremum, vnius aure mordicus apprehensa, cùm iam sanguis viresque deficerent, moribundus, molossum vnà secũ ad ima detraxit. Atrox & inhumanum id pœnæ genus haud immeritò visum. eo magis quòd Lusitano ex patriis institutis ac legibus gloriari licet, nullam gentium in homines damnatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo facto, ad implacabile Menesii aduenarũque odium efferatus, de tollendis è medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare cæpit. Ac per fideles primũ internũtios placatũ sibi Catabrunũ facilè adduxit; vt simulatq; cęsos ad Ternatẽ Lusitanos audiret, Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolũ allectos

 ad vnum

ad vnum interficeret. Additum magno vtriusque consensu, vt sublatis peregrinis, regulum vterque suum necaret, ac regnum inuaderet. Hisce de rebus dum occulta cõsilia ineuntur; atque ad fraudẽ, quando in aperta vi spes non erat, tempus & ratio exquiritur; indicium interim conspirationis ad Menesium defertur. ille, per summam dissimulationem Aroezium in arcem (vti solebat) accersit, itemq; ex Aroesii amicis, quos ille in sceleris cõmunionem asciuerat, præcipuos duos, Tamararum & Boium: quorum hic judiciis capitalibus, ille rei maritimæ præerat. Hi separatim interrogati de conjuratione, primò satis constanter negabant: dein tormentorũ admoto terrore, seriem totius rei sine cunctatione prompsere. Hoc tanto periculo Menesius ictus, damnatum de consilii sententia Aroezium, in elato suggesto (vti principes viros moris est) toto spectante populo securi percussit. Reliqui duo quo genere leti perierint, incertum est. Eo casu perterriti primores vrbis, ad locum natura munitum, cui Turoto nomen, simul cum Regina liberisq; & conjugibus effugerunt. Inde Regina denuo per legatos Aialũ filiũ à Menesio summa ope repetere aliquãdiu perseuerauit. Postremò, vbi clausas aures frustra tentari perspexit, Aroezii exemplo venale quicquã ex agris ad vrbem deferri vetuit, adeò vt pænè obsessi non modò penuriam, sed etiam famem Lusitani sentirent. Interea Cõsaluus Pereria successor Menesio destinatus, cùm dies aliquot Malacæ ex itinere substitisset, idoneam nactus tempestatẽ, in Borneũ trajecit, pacemq; & hospitium cum Rege libentissimo instituit. Ea insula est perampla, ducentas circiter & quinquaginta leucas ambitu colligit. Mahometem colunt populi: carnibus, oryza, & variis alimentis abundant; & super hæc, laudatissimam caphuram, & primæ notæ adamantes, agallochum; itemque apprime expetitum vicinis gentibus factitii vini genus, quod patrio vocabulo tampoi dicitur, cum veste Cambaica, ære, argento viuo, rubrica minióve permutant. Portus & oppida numerant multa: sed præcipua nobilitate Borneũ regia est vrbs. hæc nomen fecit insulæ, lateritiis mœnibus & sumptuosis ædificiis mirum in modum exculta. Inde Pereria Ternatem delatus, perturbata omnia, Lusitanos macie ac fame luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesiũ, ab Reginæ oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & grauiter accusatum, in custodiam dat. habitaque ritè quæstione, sicuti à Prætore Nonnio in mandatis habèbat, testata omnia crimina, & litteris consignata, ipsumque Menesium vinctum remisit in Indiã. Tum, justè ac leniter agendo cum incolis, Regemque puerũ laxiùs & liberaliùs habendo, Reginã & cæteros profugos cũ omni rerum

copia

copia ad vrbem reduxit. Simul etiam arcem (quippe alicubi aggere tantùm exstructo, murus & propugnacula deerant) absoluere aggressus est: quam rem quo enixiùs ipsimet oppidani adjuuarent; cùm solenni jurejurando palàm Reginæ promisit, ædificatione absoluta, sese confestim ei filium incolumem fide optima redditurũ. Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendum mercarura militem, toto pectore incubuit. Neque solùm edicto graui, vti Menesius antea, cauit, ne cui præter ministros regios cõtrahere cum incolis liceret; sed etiam circummisso conquisitore, mensuras omnes atque stateras è priuatorum ædibus ablatas aut concremauit aut fregit; certam præterea caryophylli partem eius, quod sibi quisque iam emerat, pretio dominis persoluto, in regiam apothecam conuehendum curauit. Id verò acerbissimũ accidit Lusitanis: militiæ quippe munia perosi; vetito commercio dudum assueuerant, coëmptisque frugibus, tanquã serpentes thesauris, incubabant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo, (vicarios tum, sacerdotes eiusmodi vulgo appellabãt) qui cæteris exemplum omnis disciplinæ ac sanctitatis deberet esse, interdictam sibi negotiationem, & ereptum è faucibus nefarium quæstum, pati nullo modo poterat. Proximus huic Vincentius erat Fonseca, vir seditiosus ac turbulentus. Atque hunc quidem Præfectus, arrepta occasione, quòd exigenti vigilias circitori ferociùs & contumaciùs respondisset, in vincla conjecit. Verùm cæteros ex eadem factione coërcendi, haud æquè expedita erat ratio: quippe complures & paratos ad facinus, & incolarum, quibus tolli edictum pariter expediret, opibus ac fauore subnixos. Hisce rebus elati plerique milites, primò arcem præfectumque deserere; ac partim ad Castellanos, partim etiam ad Mahometanos trãsfugere cogitarũt. dein, veriti ne, si adeò apertè nudassent animos, periculum affinibus ac liberis in Lusitania relictis crearent, sibique receptus à tam præcipiti consilio non daretur; tutius ac satius fore statuunt; per ipsosmet Ternatenses exitium necéque præfecto moliri. Nec mora; mutuis adhortationibus inflammati, non modò plebem, sed etiam magistratus, atque adeò Reginam ipsam in præfectum accendere. Venisse nouum ex India non hospitem aut amicum; sed dominum ac tyrannum: qui, dum à Prætore Indiæ & regiis Quæstoribus gratiam ineat, gradũque sibi ad opes & imperium struat, aliorum omnium rationes & commoda negligat; & iniquissimis edictis, contra naturæ & gẽtiũ jura, totũ commercium interuertat. Neque verò blanditiis & fucata eius comitate decipi se patiantur. Simul atque arcẽ absoluerit, certum esse illi, non Regẽ modò è custodia nullo pacto dimittere;

 sed

ſed etiã Reginam ipſam vnà cum proceribus repẽtè cõprehenſam, in eundem carcerem includere, quo pluribus obſidibus obnoxios ad omnia ſibi habeat inſulanos; nec tantùm alimenta ſubtrahere, vt antea, ſed ne hiſcere quidem in poſterũ audeat quiſquam. Ni talia machinantem occupent è medio tollere; non modò grauia fortunarũ damna; ſed etiam teterrimã haud dubiè ſeruitutẽ omnibus imminere. Hæc, & alia eiuſmodi, quæ in tali re praua cupiditas & malitia ſuggerebat, ſecundis auribus cùm à populo tum à Regina in primis accepta. ac læta mulier, quicquid irarũ ac ſimultatũ cum aliis fuerit, totum id in ipſos verriſſe Luſitanos; tam præclaram occaſionem vlciſcendi acceptas iniurias, delendiq; gentem inſociabilẽ, è manibus elabi paſſa non eſt. Vocatis ad concilium affinibus amicisque, demonſtrat, agitatos partim conſcientia ſcelerum, partim intercepti lucri dolore Luſitanos, capitali inter ſemet odio diſsidere; atque ipſius maximè præfecti necẽ omnibus votis expetere. Collata in eos à Boleiſe coniuge beneficia, dextraſque iunctas, & hoſpitii ſanctiſsima iura in memoriã reuocat. Pro iis quam malè relata ſit gratia, reputare apud ſe quemque iubet. Vixdum vita functo Boleiſe, paruulos liberos fraude in arcẽ abreptos, ſe ſe ægre ex impiorum manibus elapſam, relicto ſolio, vagam inopemque tamdiu toleraſſe vitam; maiorem natu filium, vt primùm ad capeſſenda regni gubernacula pubeſcere inceperit, veneno ſublatum. hunc, qui ſibi afflictæ ſuperſit vnus, per quotidianos dolos & callidam fruſtrationem in cuſtodia detineri: ad hæc, intolerandas contumelias, & inaudita poſt hominum memoriam inſontium ſupplicia cruciatuſque commemorat. Hortatur, quandoquidem ipſimet Luſitani ad facinus adeò glorioſum inuitent, ac dextras quodammodo porrigant; ſeſe ad tyrannum interficiendum ingenti animo parent. Vbi eam belluam, adjuuantibus vel certè approbantibus inimicis, in ipſo cubili mactarint; tum ſubitò aucti ſubſidiis, quæ in tempore ſint affutura, occæcatos inteſtina rabie lupos ad vnum omnes occidant, arceque occupata, & excuſſo impotentiſſimi dominatus iugo, innoxium Regem orbæ parenti, ciuibus, vrbi tandem aliquando reſtituant. Haud magni negotii fuit cunctos in ſententiam adducere; quippe Luſitanis & natura cultuque diſſimiles, & publicè dudum infenſos, & propriis inſuper damnis atque offenſionibus irritatos. Cùm certatim in id operã ſuam deferrent, dies rei peragendæ condicitur. Interea Regina, ad omnem ſuſpicionem auertendã, officia in præfectum intendere, operas in arcis ædificationem vltro ſuppeditare, hortari vt munimentis perficiendis inſiſtat, ſcilicet quò ſibi optatis vnici filii amplexibus

plexibus quamprimum perfrui liceat. Vbi destinata affuit dies, delecti viri tum in Mahometis fano sub arcem, tum etiam in proximo loco, eoque densissimo, clàm in insidiis collocantur: qui vbi è turri signum editū sit, extēplo per inchoata vel intermissa opera in arcē irrūpant: dein cōiurati cū gladiis, iidem ferme qui familiariter ad Regē itare consueuerant, circa meridiē de more intromissi, ad intimam turrem sine vlla interpellatione perueniunt. ibi cum Rege collocuti, simul expediunt ferrum; & colligunt animos. Maximè opportunum erat diei tempus; custodibus ac ministris, vti solebant, meridiandi causa dilapsis; & præfecto per summam securitatem intra cubiculum quiescente. Vnus Vincentius Fonseca vinctus vigilabat in proximo. Is, è corporum motibus vultuque confuso, rem haud obscurè cōiectans, cūctantes hærentesq; nutu ac verbis instigando perpulit tandem, vt in cubiculū præfecti impetum facerēt. Ergo strictis gladiis hortati inter se, alii fores effringunt, alii gypsatos arūdine intertexta parietes calcibus proruūt. Pereria, arreptis armis cùm se se acriter defendisset ac diu, transfixo denique duobus ictibus pectore, moribundus occumbit. Interea qui sub arcem in delubro latebant, gestientes cupiditate cædis & sanguinis, non exspectato signo teneri non potuerunt, quominus in prætereuntem fortè Lusitanum irruerent. Eo argumento, nec non clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ, patuit fraus. Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt in communi metu, ab vtriusque factionis hominibus ad turrem extemplo concurritur. ibi, mira celeritate, antequam signum ederent percussores oppressi partim cæduntur, partim è muris fenestrisque sese præcipites dant. Ab Lusitanis, vt in re trepida, occlusæ portæ: & pro mœnibus & propugnaculis vigiliæ stationesque pænè serò dispositæ. Ac per hunc modum eo die seruata non arx modò; sed, vno Pereria excepto, vita omnium ac salus, euidenti profectò Dei benignitate, credo propterea quòd futuræ postmodum in iis locis Christianæ messi consuleret. Sub hæc, inter Lusitanos de successore, vti consueuerant, ingenti contentione certatum est. Atque ad extremum, adnitente Vicario, per seditionem ac tumultum, præteritis iis quorum habenda erat ratio more atque instituto maiorum, è vinclis ereptus Fonseca in locū defuncti pessimo exemplo sufficitur. Ab hoc, tametsi non tā voluntate, quàm vi, quòd alioquin ex omni circà regione commeatibus arceretur, commodius factum est nihil, quàm quòd expostulanti Reginæ Aialum filium reddidit. Cæterùm, militari neglecta disciplina, & contempto Ioannis edicto, liberam negotiandi

 potesta-

potestatem atque licentiam Lusitanis indulsit. Et ipse postmodum apud Indiæ Prætorem accusatus (incertum quibus artibus) omnium criminū & flagitiorū impunitatē adeptus est. Aialo regnante, nihilo quietiores, quam antea, res fuere. Quippe dum seuerius exercet imperium, & a magistratibus cæterisque, quos ad eam diē publici peculatus pauerant, acriùs rationes reposcit, principum sibi odium simultatesque irritauit. ii probabilem nacti materiam criminādi, quòd per eos fortè dies vagi ad rapinam aliquot ex arce ab agrestibus interfecti fuerant, eius cædis culpam in regem cōferendo, aliasque comminiscendo calumnias, Fonsecam adduxerunt, vt insontem Aialum vi atque armis pelleret regno, eiusque loco Tabariam spurium substitueret, è stirpe regia minimum natu. Ea res multitudinis animos vehemēter offendit: ac vulgo Fonsecæ diras omnes imprecabantur. atq; etiā è Lusitanis nauarchis minimè deerant, qui cum eo palàm exercerent inimicitias, & indignam Consalui Pereriæ necem, amissamque propemodum arcē, & summa iniuria accupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domestico simul & externo solicitus metu, peræquè omnibus adeò diffidebat, vt non die non nocte arma deponeret, nihil ab vllo porrectum, nisi sinistra acciperet manu, quo alteram ad stringendum gladium expeditam haberet; &, quod in conscientia magnorum scelerum accidit, vmbras horreret. Interdum etiam, congressus hominum vitabat, ac lucem; & in solitudinem abditus, statum rerum suarum tacitus apud se deflebat. Eo libentiùs de successoris aduentu nuntium accepit, (is erat Tristanus Ataidius) eique sine vlla tergiuersatione claues arcis & gubernacula tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud contemnenda occasio amplificandæ in eo tractu Christianæ religionis affulsit. Momoia est vrbs in Moro. Simulacra colebat gens, atque inde Mahometani quotannis prædas agebant. eam iniuriam & calamitatem querenti Momoiano dynastæ, Consaluus Velosiùs, qui tum ibi negotiabatur, spem fecit, si Christiana suscipere sacra in animum induceret, auxilium contra eas incursiones a Lusitanis impetrandi. Haud aspernatus conditionem barbarus, auctore Consaluo legatos ad Ataidium mittit. ii, dies aliquot a præfecto comiter habiti, sacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Lusitano vestitu ornatuque in patriam reuecti, plenam promissis legationem dynastæ renuntiant. Ille, tam læto successu, magnam in fiduciam erectus, Ternatem extemplo contendit. Ibi iuncta cum Lusitanis amicitia, magnifico pro copia loci apparatu, ipse comitesque baptismo lustrati, atque alijs quidem alia de more imposita nomina:

dynasta, in Lusitani Regis videlicet gratiam, Ioannes est appellatus. Momoiam redeunti comes additus Simon Vasæus sacerdos. Huius opera, præsertim Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad Ecclesiã adscripti. Cumque in dies cresceret numerus, laboranti Vasæo Franciscus Aluarus itẽ sacerdos paulo pòst ab Ternate succurrit. Tũ verò summi infimique, credo magis imitandi principis causa, (vt euētus posteà docuit) quàm quo necessaria Christianę fidei capita probè tenerent, relictis in speciem simulacris, vni Deo nomina profiteri instituerunt. Simul, delubra nõ pauca, statuis dęmonum comminutis atque sublatis, ritè expiata, & cultui diuino dicata sunt. & ab Ataidio, vti receperat, Lusitani milites aliquot Momoiam transmissi, qui vrbẽ munirent, ac nouellos Christianos à Mahometanorum incursu rapinisq; defenderent. Dum hæc ad Momoiam fiunt, Ternate ab improbis, cupidisque rerum nouarũ, Tabariæ nomẽ ad Ataidium defertur, quasi de occupanda per dolum arce cõsilium iniret, ipsiúsque præfecti vitæ in primis moliretur insidias. Ea criminatio, innoxio adolescenti, vt initio calamitosa, ita exitu salutaris fuit. Quippe ab Lusitanis fraude in arcem illectus, repentè in vincla conijcitur. dein crimina diluere, atque iras lenire præfecti frustra conatus, cum valida custodia in Indiam ad Prætorem est missus. atque ibi demum causa cognita, verbis honorificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repetẽs, cùm ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Cæterùm Ataidius, præiudicata re, neque Nonnii exspectata sententia, Cacilem Aerium eius loco fecerat Regẽ, Boleifi pariter ex pellice natũ Iaua: quæ, filii saluti non sine causa metuens, cùm acriùs tenderet, ne tã infaustæ successionis aleam subiret; satellites puerum à cõplexu parentis auulserant, ipsámq; muliebriter vociferantem, vesano perciti furore, ex ædium fenestra præcipitem dederant. Hoc tam atrox facinus non Ternatensium modò; sed omnium eius plagę Regum ac populorum iras denuo in Lusitanos accendit. ac vulgo in cætibus conciliísque, præter cæteras querimonias & maledicta, fremebant, indignam atque intolerabilem esse rem, ab iis qui pęnè precariò nuper in eas regiones irrepserint, Reges incolis ex libidine dari adimíq;. Id verò in primis pro suo quisque sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulãdam inuidiam, fœdum Pinti cuiusdam factum accessit. Is ad explorandum Mindanaum, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, à Mindanao ad Siriagum deuenit. ibi clementer acceptus, cũ Rege hospitiũ ac societatẽ mutuo sanguinis haustu sanxit. is gẽti solennis fœderum ritus. inde, cùm securi insulani, quasi ad amicum &

cum & socium,vel contrahendi vel etiam visendi causa, familiariter in ipsam nauē adirent;Pintus,aliquot ex iis repentè correptos, abdito loco infra tabulata conjecit, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolas. quippe,dum se ad iter expediunt nautæ, sensim vnus è captiuis in mare desiliit,nandoque cùm ad suos peruenisset, rei gestæ seriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplo celoces deduci,& in eas armatos imponi jubet.ab iis Lusitanus propè inter moliendum oppressus, sæua postmodū coorta procella pænè submergitur. Inde ad leuandam onere nauē jactis in mare tormentis, magna cum formidine ac trepidatione Ternatem applicuit. Hasce ob res,omnium animis majorem in modum exasperatis,Molucenses Reges ad extinguendum nomen Lusitanum, missis vltro citróque nuntiis,cum Ternatensi populo conjurauerant;in eandem societatem regulis quoque Papuarum insularum assumptis,Vaigamano,Vaigeo,Quibibio,& Mincimbo. Consiliūerat,sparsos variis locis Lusitanos,ad internecionem delere: Ternatensis arcis præsidium,quādo muralia tormenta deerant,subtractis vndiq; alimētis fame cōficere:si id minùs è sententia cessisset, felices omnes arbores vltro succidere,& cum familiis lōgè inde migrare; vt quoniam noxia & inuisa natio armis ex ea terra pelli nō posset,certè solitudine ipsa & inopia rerū omniū excedere cogeretur. Hisce rebus ita cōstitutis, initiū belli factū à Ternatensibus: ii,quam occultissimè suis rebus in tutum egestis,ne quid hosti ad prędā reliquū esset;postremò,ante lucē omnes ex vrbe profecti sunt, frustraq; Ataidius, vt primùm id resciuit,abeuntes omni ope reuocare,eorumque iras pollicitationibus& blāditiis permulcere tentauit. Maritima primū loca procul ab arce petiēre:dein cùm à Lusitanis nauibus vexarentur,in abditos saltus ac præaltas rupes recepēre sese. inde furtiuis expeditionibus, in aquatores maximè & lignatores Lusitanos fiebat impetus, quinetiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intelligeret,patriam ipsam Ternatē,vbi erant aliquot domicilia Lusitanorum,subito aduentu injectis ignibus cōcremarūt. Eodē ferè tempore cæteræ quoque gentes in arma coortæ: & Lusitani,qui aliis aliisque in regionibus vt apud amicos agebant,repētè circumuenti cæsique. Et in Moro,præter alios,Simō quoq; Vasæus sacerdos occubuit. Frāciscus Aluarus, multis vulneribus acceptis,ęgre nauicula Ternatem euasit. Pessimum verò ex ea conjuratione illud accidit,quòd Catabrunus veneno adolescentulum Geiloli Regē sustulit,regnumque per scelus inuasit: dein ad occupandas in eo tumultu Mauricas insulas magna classe profectus, neophytos Momoianos, vtpote Christianis præceptis leuiter admodū insti-

institutos, ab recta in Deum fide metu minisque deduxit, vno incassum reclamante dynasta Ioāne: quippe qui Christianæ disciplinæ præcepta, & Euangelii veritatem, in pectus altè demiserat. is, vbi obstinatos ad deditionē, atque ab suscepta religione per summam leuitatem atque perfidiam auersos populares animaduertit, locum extra vrbem tumultuario opere muniit, frustraque hortatus Lusitanos aliquot, quos circa se habebat, ne asperis in rebus despondereut animum; ipse cum paucis familiaribus oppugnationem hostilem à matutino tempore ad vesperum præclarè sustinuit. Nocte dein, desperata corporum salute, ad animos præsertim domesticorum quacunque ratione seruandos incubuit. Vxorem habebat Christianis nuper sacris initiatam; hanc vnà cum paruulis liberis, ne propter infirmitatem naturæ vel ætatis de baptismi præmiis periclitarentur, in opinionis errore optimo vtens animo, sua ipse manu peremit. inde cùm sibi quoque manus pararet afferre, domesticorum interuentu prohibitus, & non sine magno animi dolore Catabruno traditus est. Ab eo cùm interrogaretur, cur tam triste consilium cepisset, immeritam conjugem cum innoxia prole occidendi per summum nefas; vxori quidem ac filiis egregiè ab se consultum esse respondit, quorum sexus ætasque ab salutari Christi confessione abduci facilè potuisset: at sese, vti virum deceret, nec tyranni minas horrere, neque extrema supplicia cruciatúsve Christi causa defugere. Hac orationis libertate Mahometani sæuitiam acriùs concitauit: cumque in eo iam esset, vt carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione seruatus est. Dignus profectò qui nō in vltima barbarie, sed in Europa media nasceretur. quippe, tam generosum ingenium, cultoribus peritis adhibitis, ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubiè peruenisset. Et Ioannes quidem, quam dixi, cōstantiam ac fortitudinem præstitit. De cætera neophytorum turba verùm vel vnus in fide manserit, nihil comperti est. adeò (vt est in sacris litteris) malè fundata ædificia, ingruentibus ventis atque procellis, facili momento soluuntur. Hæc & alia eiusmodi audienti Ataidio peracerba erant; sed acrior & præsentior erat sensus quotidianæ penuriæ, omnibus circà populis infensis infestisque. itaque ingrauescente in singulos dies annona, oryzæ precium in modios à sestertiis binis ad quadragenos ferme peruenerat: iamque fames vrgebat; actumque de summa rerū procul dubio foret, ni per idipsum tēpus cum commeatibus & modico militum supplemēto Simō Sodreus à Malaca, & à Mindanao Pintus, cuius paulo antè meminimus, affuissent. Hoc aucti subsidio Lusitani, variis eruptionibus

Turcatum

Turutum castellum egregiè munitum, itéque Palariam, & Calamatam, & Gicũ haud sine certamine capiũt. quibus victoriis laxatæ duntaxat in præsens angustiæ sunt. deficiente dein rursus commeatu, imminutoq; variis cladibus præsidio, premi denuo lõge vehementiùs cæpti, vtique postquam commisso nauali certamine cum Tidorensibus, præter consuetudinem, semel iterumque malè pugnatum est. Ex eo tempore, de maris possessione deiecti, egredi ex arce nusquam audebant: & diuina magis benignitate, quàm viribus humanis, in aduentum Antonii Galuani extracta obsidio est. Eduardi, cuius suprà mẽtio est facta, filius erat Antonius, in Abassina legatione ad Camaranum insulam vita functi: vir excellenti cũ in Deum superosq; pietate ac religione, tum erga homines æquitate, & incorrupta in Regem suum fide; & super hæc, admirabili quadam nauticæ rei scientia: quippe gubernatorum, in syrtibus euitandis & dirigendo cursu, errata corrigere, desperantes, vt sæpe fit, de salute vectores nautasque confirmare; & morbo laborantes mira sedulitate suis etiam, vbi res ferret, impensis curare iamdiu solitus. Is, cùm in India priuatam rem ageret, ex regiis repentè litteris Molucarum præfectus ab Nõnio declaratur. ac tametsi nõ ignorabat quàm affecta atque adeò exulcerata Molucensis esset res, tamen obsequio in Regem & studio rei communis adductus, plenam laboris ac periculi præfecturam haud grauatè suscepit. cũq; ei, è fisco regio, in stipendium & sumptus necessarios nũmi tardè admodum ac malignè præberentur; sua ipse pecunia (habebat autem in numerato non exiguam, qua negotiari si cum industria pergeret, ad opes ingentes peruenire breui tempore potuisset) & militẽ conduxit, & varios commeatus, & molas, & plumbum, & omnis generis ferramenta, quibus rebus carent Molucæ, coëmit. itẽque ad propagandam Ternate sobolem, hostésque de spe dejiciẽdos eius coloniæ vel præfecturæ extinguendæ, Christianas mulieres aliquot secum auexit, quas ibi cum Lusitanis in matrimonio collocaret. Cum hoc apparatu à Cocino profectus, Malacã venit: inde per Borneum insulam ad Ternatem incolumis appulit. Descendenti, nõ præfectus modò, & vulgus militũm, sed etiam sacerdotes cum hymnis & sacris carminibus obuiam prodière, quasi ad certam eius præsidii salutem ac libertatem è cœlo descẽderet. Neque eos fefellit spes: quippe, expositis à Galuano commeatibus, annona primũm leuari cæpta, ædilésque macello præpositi; & in singulas res pretium statutum, quo ne pluris quæque vaeniret. Præter hæc, ad clericorum disciplinam regendam, curandósque popularium animos, recentia Alphonsi Cardinalis Lusitani decreta, seu consti-

constitutiones ecclesiasticas Vicario tradidit. dein ad militiæ munera,& arcem vbi opus esset instaurandam,curas intendit. iustitiaque in suos, fortitudine & vigilantia in hostes, cùm arma nunquā exueret, & pro vallo excubaret, & ad subita ac periculosa primus accurreret, enixè operam dabat, vt omnes in salutari concordia atque in officio contineret. Ad Tidorem eo temp[illegible] cōstiterat moles belli; quo coniurati Reges, Aialo exsule a[illegible]o, armatorum millia plus quinquaginta cōtraxerant. neq; vrbē [illegible]ū cinxerāt muro fossáq;, sed etiā, in præalta supra vrbē rupe, castellū, arcis instar, exstruxerāt. Inde cū Ternatēse infestū haberēt littus, & prodeūtes ad piscationē & quotidiani victus ministeria Lusitanos exciperēt; veritus Galuanus ne per belli moram in pristinas recideret rerum omnium difficultates, missis primò Tidorem legatis, Reges ad superioris temporis offensiones voluntaria obliuione delendas, atq; ad renouandum cùm ingenti quæstu commercium eblandiri conatus est. dein, cùm inflati nouo successu barbari omnem pacis mentionē aspernarētur, atq; adeò in Lusitanū nomen conuitia & probra iactarent; Galuanus, fusis ad Omnipotētē Deū precibus, & cælestiū vniuersorum ope suppliciter implorata, rem est ausus portenti similē, & meritò carituram fide, ni alia cōplura id genus euenta, hoc etiā ipsum omni suspicione mēdacii apud æquos rerū æstimatores eximerent. Naues habebat in portu maiores, nō amplius quatuor: & præter eas, aliquot leuiora nauigia. in classiculā hanc impositis circiter quadringentis armatis; quorū erāt Lusitani centū & septuaginta, reliqui, Aërio & paucis exceptis, infimæ sortis homines, ac Lusitanorū ferè mancipia; Tristano Ataidio cū eius familiaribus amicísque ad custodiā arcis relicto, Tidorē petit vltro; & nullis (incertum quare) hostium nauibus obuiam egressis, idonea statione extra ictum teli anchoras iacit: inde obsidentem littora multitudinem, & situm vrbis, ac totius circa regionis naturam attentè perlustrat. Aduocato dein concilio, optimum visum, imminentem vrbi rupem arcémque, vt in tali nullo metu ab hoste neglectam, inuadere. Ad eam rem Lusitani delecti centum & viginti, hisce additi è reliqua turba, qui trecentorum summam explerēt. cæteri, classem tueri, & ad hostem distinendum, huc illuc circumagere naues, & variis locis descensionem ostentare iussi. Galuanus interea, die qui fuit Indorum præsidi & Apostolo Thomæ sacer, anno à partu Virginis supra sesquimillesimum trigesimo septimo, quendam è captiuis nactus peritum itineris ducem, remotiore ab vrbe loco, circa quartam noctis vigiliā cum ea quā dixi manu descendit, silentiq; agmine & expedito per syluestres maximè semitas ad.

tas ad mōtis verticē occultè succedit. Iam itineris magnā partem, lēto gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat; cùm orta lux, & micantes procul galeæ, rem hosti prodidēre. extēplo ad arma conclamatum horrēda cū vociferatione: quam, repercussu multiplici, nemorum dēsitas, ac sinuosi cōuallium anfractus augebāt: & omni ex parte, quasi [illegible] prædā haud dubiam, cōcursus illico fieri cæptus. Ante alios A[illegible] quem ex amisso regno præcipuus vrebat dolor, ad prœoccupādos transitus cum parte copiarum accurrit, & modica in planitie Lusitano è siluis egredienti fit obuiam. ibi cōtractà repentè pugna Aialus casside armatus, & maculis ferreis, prælongam vibrans vtraq; manu rōphæam, in hostes furibundus inuehitur: ac dū hastatis & fistulatoribus incautiùs objicit sese, cùm vndique peteretur, vulneribus aliquot acceptis, in arma procumbit, & simul, vt erat egregiis viribus, momento resurgit; ac dissimulato aliquandiu dolore, ne suis trepidationē injiceret, ante prima signa prœlium ciere perrexit: dein, cùm latiùs manaret sanguis, quippe nullo medicamento suppressus, linquente iam artus animo, & oculis offusa caligine, rursus occubuit; tantùm ad stipatores effatus, vt inde se quàm ocyssimè tollerent, ne canes (sic enim Lusitanos vocabat) optato ad ludibrium corpore potirentur. Vti jusserat, nō sine periculo factū, & ipse quidē elatus ex acie, paulo pòst efflauit animā, reliqui attoniti casu Regis (vt est fugacissimū genus) extemplo terga verterunt, ac per inuia cautesque præruptas passim arma jactantes; pars nota nemorū latibula, pars vrbem trepidi repetunt, aduenientem subsidio alteram aciem, per angustos calles vnà secū auertunt; pars montis cacumen contento cursu occupare nitūtur: horum maximè tergis institit Lusitanus, cæsisque compluribus, vno tantùm amisso mancipio, immistus fugiētium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem victoriam, ac planè diuinam, Christo domino superisque gratulatus, ignes arci confestim injecit prudenti consilio. quippe oppidani pariter & externi, vbi supra caput grassantes flammas vidēre, subito pauore perculsi, cum imbelli plebe sese certatim è portis ac propugnaculis in apertum effundunt: Lusitanus interea, collectis vtcunque viribus, cum incitato clamore ac tubarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuam defensoribus, refertam diuitiis vrbem ingreditur. ad quas cum extremo periculo diripiendas, ne cæca præceps auiditate discurreret miles, ædificiis omnibus jussu Galuani subditæ faces: magnoque omnium dolore, quique vt in tutum suas opes eò congesserant, quique subjectam oculis adamauerant prædam; cuncta, exceptis commeatibus, intra paucas horas arsēre, & ex ea quæ tardior

dior ad fugam fuerat, vrbana multitudine, capti plurimi, iuncusque in portu vnus, & actuaria nauigia permulta. Minutis dein præliis terra marique fatigari hostis cæptus: quem ad huiusmodi machinas rudem adhuc, nihil æquè ac tormenta Lusitana terrebant. simul etiam, prægrauante multitudine, in tam parua insula cibariorum difficultas vrgebat. Super hæc, aduenis Regibus non sine causa injectus timor; ne Lusitana classis, aucta nauium numero, in eorum fines impetum faceret. ac proinde (vti omnis ferme conjuratio, vbi proprii periculi incessit metus, quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere jusso, fœderati Reges domum quisque suam repentè dilapsi. Eam occasionem Galuanus denuo tentandæ cum Tidorensi pacis idoneam ratus, si fortè rebus aduersis ferociam exuisset, legatos ad eum & litteras misit: neque ita difficile fuit, desertum à tot auxiliis, & recenti clade perterritum, ad æquitatem & concordiam reuocare, adnitente præsertim Cacile Rade, Regis fratre germano, qui inter cæteras causas, vulgata Galuani virtutum fama commotus, amicitiam & societatem cum eo vehementer optabat. Pacis conditiones fuêre; vt Tidorensis ablata Lusitanis arma & machinas omnes redderet, caryophyllum insulæ totum Lusitani duntaxat Regis procuratoribus è Ternatensi formula venderet, neminem contra Lusitanos aut armis aut vlla juuaret ope: Lusitani pretium sine dolo persoluerent, & vrbi reficiendę vnà cum insulanis instarẽt. Hasce in leges renouata societas est: eaque magis in dies mutuis deinde congresꝭibus donisque, & egregia in primis Galuani fide ac liberalitate coaluit. Inde aduersus Geilolium, minitantem adhuc, & de Christiana religione in primis pessimè meritũ, Galuanus classe profectus, Ternatem sæua tempestate rejicitur. Ibi, quòd stati nauigationis Indicæ aderant dies, nefaria militum seditio rursum exorta, & missionem & frugis priuatim auehendæ potestatem ferociter postulabant. eos, Galuanus, quando per vim coërcere non poterat; tum verbis tum exemplo ad officium reuocare conatus est. quippe, nõ solùm ipse, contra aliorum cõsuetudinem, ab omni negotiatione prorsus abstinuit, sed etiam vltro sibi collatum à Tidorensi Rege proceribusque magnum caryophylli numerum in Regis Lusitani apothecas a scribis & custodibus jussit inferri. Sed videlicet nullum in rebus humanis remedium efficax est, vbi mentem, de cœlestium bonorum contẽplatione dejectam, fædus auaritię morbus inuaserit. Facta cõspiratione permulti collectas fruges furtim in naues imponunt: tum intentantes arma palàm, si quis eos retinere aggressus esset, non modò contra leges amicitiæ,

sed etiam contra jurisjurādi fidem, inter infestas gentes ducem repentè destituunt, & impia velificatione in Indiam intendunt iter. neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæstio ab Indiæ Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam asperis in rebus à magna suorum parte desertus, consilio tamen atque animo stetit. Ac primùm, quòd omnes in partes magnopere interesse cernebat, profugos & ipsa desperatione in furorem versos Ternatenses mitigare, & in patriā reuocare adhortationibus, monitis, ac præsertim illustribus justitiæ & sanctimoniæ documentis instituit. quam ad rem, Tidorensium quoq; suasiones haud mediocris momenti fuêre. Paulatim ergo positis odiis, relictas dudum sedes & incunabula repetebant. Quominus frequentes redirent, Tabariæ desiderium, (quippe nondum defunctum audierant) Aialo præsertim extincto, erat in causa. Aeriū, inter cætera, quòd & ætate minor, & è peregrina pellice natus esset, auersabantur. Galuanum orabant, vt innoxiū Tabariam ab Indiæ Prætore deposceret: atq; ipse interim arbitratu suo regnum administraret. Neque conditio erat spernenda, quādoquidem ex huiusmodi procuratione, præter cæteras vtilitates, nullo prope negotio Galuanus ditari affatim poterat. Sed partim, credo, incertus vtrùm ea res Ioanni Regi grata esset futura; partim haud ita decorum ratus, Christianum hominem in parentis pastorisque loco Mahometanis preesse; oblatum sibi honorem opesque magno animo & excelso repudiauit: omnique arte ac studio, muneribus etiam è sua pecunia consecutus est, vt in patriam cuncti remigrarent, & communis concordiæ salutisque gratia, Tabaria interim omisso, Aerium Regem volentes agnoscerent. Hac maximè ratione Galuanus rem Ternatensem diu multumque jactatā, haud sine magno labore ac difficultate restituit. Cæterùm ab Geilolio & Bacianio adhuc restabat bellum. Nec dubitauit Galuanus Regem vtrumque ad singulare certamen prouocare; vt vnius aut alterius capite potiùs, quàm multitudinis damno & vexatione, certamina finirentur: & in arenam haud dubiè ventum esset, ni Rades, cuius modò meminimus, pro amicitia intercessisset. Hoc vel in primis adjutore & sequestro non prouocatio tātùm oppressa, verùm etiam inter Lusitanum & Reges ambos reconciliata pax, & longo interuallo renouata commercia. Post hæc, ad reficiendas vrbes per bellum dirutas, curæ conuersæ; qua in re fidem Tidorensi Galuanus egregiè præstitit. dein, calcariis institutis, Ternatensem ipse arcem augere ædificiis & propugnaculis aggressus est: portusque aditum, antea insidiosum & perangustum, scopulo, qui medium occupabat, ferramentis exciso, reddidit ampliorem. Ad

hæc,

hæc, Lusitanos colonos, contractis ad sobolem nuptiis, hortando perpulit, priuatas ædes pro arundineis cœmentitias facerent, puteos foderent, hortosque & allatas ex India vites & poma sererēt; quam ipsam ad rem, & ad cætera vitæ ministeria, largas aquas à duodecim ferme passuum millibus ad arcem vsque perduxit. Insuper Aerio Regi, ducta iam ad propagandam stirpem vxore, consulenti popularibus suis, & ædificandi æmulatione vehementer incēso, rectas vias atque transuersas, & cæteram vrbis dimensionem summa eius voluntate descripsit. neque ipsum modò Regem, sed omnes peræquè incolas, omni officio & humanitate demerebatur. Ex quo apud barbaros tantum huic viro beneuolentiæ & venerationis accessit, vt eum æquè ac parentem cuncti obseruarent: ipse quoque Rex, & magistratus, nihil ferè grauioris negotii, nisi ex eius auctoritate susciperent. Per idem tempus, in Mauricis insulis archipirata quidam, haud contemnenda classe non modò gentem importunè vexabat; sed etiam Ternatensibus atque adeò Lusitanis apertè minabatur. Aduersus id malū Galuanus caracoras aliquot, ab Tidorensi Rege commodatas, cum paucis Lusitanis & auxiliaribus aliis misit Fernando Vinagrio sacerdote, viro impigro, expeditioni præposito; is, Christo duce ac præside, insignem ex hoste victoriam tulit. Archipirata, & ipsius frater, aliique multi occidione occisi; cæteri turpem in fugam auersi. Inde Vinagrius ad Mauricas res componendas adhibito studio: cùm plerosque ex iis qui per metum a Christo paulo antè desciuerant, in gratiam cum Ecclesia reduxit; tum alios quoque non paucos ad fidelium numerum aggregauit. Hanc lætam adeò victoriam, alia mox neque magnitudine neque fructu inferior subsequuta. Iunci complures ab Iaua, Banda, Macazare, & Amboino insulis ad coëmendum caryophyllum Molucas petebāt. Ea re cognita Galuanus, ne per huiusce classis aduentum Lusitana commercia turbarentur, caracoris viginti quinque, Lusitanos haud amplius quadraginta, & auxiliares circiter quadringentos imposuit. Cum ea manu profectus Iacobus Lupius Azeuedius, Molucensi mari præpositus, ad Amboinum occurrit hosti; neque vlla pugnandi mora est facta. fusi fugatique magna cum cæde barbari; & ex ipsis iuncis, aliquot in potestatem venēre. in iis tormenta complura, telorum vis ingens, & pecuniæ nō parum inuentum est. Inde territis latè nationibus, victor Azeuedius Amboini oram legens, accolas maris vniuersos aut voluntate aut vi ad nomen Lusitanum adiunxit: iis qui Atiuam, Mātelum, & Nucielem præcipua eius littoris habent oppida enixè petētibus, Christiana sacra per sacerdotes impertiit. ac demum rebus è sententia

tentia gestis, magna cum præda Ternatem reuertit. Iisdem ferè diebus, Galuani missu, Ioannes Focatia ad Papuas insulas delatus, consilio ac lenitate magis, quam viribus, regulos omnes ad societatem atque amicitiam perduxit Regis Lusitani: præbitamque ab iis magnam commeatus copiam, incolumi classe Ternatem aduexit. Hoc tam secundo rerũ progressu, ne quid ad gloriã Galuani præfecturæ deesset, ex alia quoque parte ostiũ repentè ingẽs Euãgelio patuit. Macazar est insula, cuius modò meminimus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas ferme ducentas excurrit; atque, vt aliæ ferme vicinæ, plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortalium oryza, sale, carnibus, pisce: in reliquos verò vsus atque delicias, candida veste, sandalo, ebore, auro, margaritis: &, quæ corporum firmitas & studium est gentis, valentissimo in primis & exercitatissimo remige. Super hæc, amnibus ad euectionẽ subuectionemq; scinditur multis, qui è mõtana introrsus regione decurrunt. Ex hac insula germani duo fratres Ternate nuper baptismi sacramentũ, sponsore eodẽ & hortatore Galuano, susceperant, nouisq; de more nominibus Antonius Galuanus alter, alter Michaël vocabãtur: ambo deinde cũ in patriã reuertissent, Euãgelio vtcũq; prædicando, magnam populariũ partẽ ad contemptum fictilium Deorum, ac miram in cupiditatẽ nouæ ipsis quidem ac peregrinæ religionis impulerant. Ea re permoti, legationis munus iidem ad Galuanum gentis nomine haud ita grauatè recipiunt; atque ad conciliandam faciliùs societatem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles insuper aliquot adolescentes baptismi causa Ternatem adducunt. Periucũda Lusitanis ea legatio fuit. Macazares cõfestim sacro fonte lustrati, & Franciscus Castrius notæ probitatis & industriæ vir, ad firmandam cum ea gente & ineundam cum vicinis Regibus amicitiã, haud sine muneribus à Galuano missus, ex itinere primũ ad insulã Celebiorũ appulit Getiganum. ibi clementer acceptus, Regem vnà cum fratribus, coniuge, ac filio, itemq; è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorum seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omnium animi voluptate conuertit: & elutis baptismate maculis, neophytos alios aliter, ipsum Regẽ nouo nomine Franciscum appellauit: duo & viginti dies in tam salutari negotio positi. dein, magno sui desiderio relicto, Castrius ad Mindanaum insulam accessit; ac legens oram, denique ad insigne oppidum Siliganum haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginãque, & filias duas,

duas, & è populo centum circiter & quinquaginta ad Euangelicam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna populariũ turba Reges alii tres, Butuanius, Pimilaranus, & Camiguinus: illorum vtrique Ioannes, huic Franciscus inditum nomen. His rebus peractis, à Mindanao Castrius cùm ad Macazares vela fecisset, aduersis repentè ventis ac sæua tempestate pænè submersus, Ternatem necessariò rediit, Macazarensi expeditione in aliud tempus dilata. Interea Galuanus magnopere lætus relatis in horreum Domini, quamquam oppidò paucis ex infinita messe, manipulis; ad nouas operas comparandas diuino prorsus instinctu seminarium puerorum instituit. quod vnicum labenti Christianæ disciplinæ remedium, tanto deinde post Tridentina Synodus approbauit. In id Seminarium adlectos è variis nationibus adolescentulos indolis bonæ, qui matura dein ætate, in sua quisque patria Euangelio insisterent; summa cura ac diligentia, quoad permitterent occupationes, per se, perque suos, Christianis & litteris imbuebat & moribus. quin etiam, parentes barbaros, quo faciliùs desiderium ferrent; & verbis, &, vbi res posceret, etiam donis, admirabili quadã benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei cursus Nonnio Indiam regente per nouennium fuit. Eodẽ Prætore Nõnio primus ex Episcoporum numero, ad ecclesiasticam rem inspiciendam ordinandãque, Fernandus è Franciscana familia in Indiam venit: ibi cùm cæteris functionibus, tum sacramentis præsertim Confirmationis & Ordinis ritè ministrandis, nec non per sacras conciones & priuata colloquia Lusitanis ad disciplinam atque ad officium reuocãdis, ethnicis ad Christianã alliciendis fidẽ, Episcopale munus egregiè præstitit. nec dubium, quin multa & ab hoc viro & ab aliis in eo genere digna relatu & præconio gesta sint. Sed admodũ raræ tum quidem in iis locis fuerunt litteræ: & si qui extant scriptores; ii ferme institorum peregrinationes atque commercia, & ducum res bello gestas, ac domesticas plerunque dissensiones per otium explicant; Christianæ rei (quod caput erat) progressum, & in erudienda barbarie piorum labores & fortia facta, quasi ab instituto aliena vel omnino prætereunt, vel mira breuitate perstringunt. Inter cæteros multa est mentio Zufolarini, quem ad Goam obsidendam, Albuquercio Prætore, venisse docuimus. Is deinde, honoris & gratiæ causa Azedecan ab hero Idalcano appellatus, & aliquot insuper auctus vicis atque castellis, ad amplas breui peruenit opes: ac Pondam vicum, de quo suprà diximus, ad multa opportunum, & vrbi Goæ imminentem, lata fossa

& egregii operis muro circundedit. Veritus deinde propter interpositas offensiones, (qui Mahometanis Regibus ac tyrannis est mos) ne ab Idalcane per calumniam omnibus bonis ac fortunis euerteretur, occultum fœdus cum Nonnio Prætore percussit, atque ad Lusitanorum animos demerendos, Bardesiana & Salsetana portoria, opimi & propinqui reditus, Ioanni Regi sponte assignauit. Missi confestim ab Goa exactores & scribæ, fixo in iis locis domicilio, aduentitiæ & insperatæ pecuniæ non exiguas colligebant summas. Haud ita multum dein effluxit temporis, cùm Azedecan, vel purgatis, vt fit, suspicionibus; vel deprecatoribus apud Idalcanem adhibitis, pristinum gratiæ locum recepit: demptoque metu, pœnitere cæpit hominem, proiectæ sine causa tantæ partis fructuum; & præualidæ gẽtis in eas terras inductæ. Multa visuntur apud Indos fanis dæmonum adiuncta domicilia, non modò virorum, sed feminarum etiam, præsertim quæ defuncto marito sese cremandas eundem in rogum inferre non ausæ, (quam vetustissimam esse consuetudinem, & Propertius & Strabo demõstrant) metu deinde ignominiæ, lucem & celebritatem hominum fugiunt; & remotis ab vrbe locis intra septa quędam inclusæ, quod reliquum est vitæ, in exsecrabili Satanæ famulatu consumunt. Ex hisce vnum commodo situ, Lusitani Quæstores inuaserant. locus, de nomine cacodæmonis, cui dicatus erat, Bardor appellabatur. Eos inde, facta manu, duce Solimano barbarus pellere, & vectigalia sibi vindicare frustra conatus, occasionem insuper Lusitanis præbuit, arcis egregiæ, quam Raciolũ appellãt, in iisdẽ finibus exstruendæ. Tum verò Azedecan, auctis externo milite copiis, nouẽ circiter milliũ summam expleuit: in quibus cataphracti erant equites quinquaginta, leuioris armaturæ ducẽti. Cum hisce copiis idem Solimanus Raciolum accessit primò: dein ad eliciendum in insidias Lusitanum reducto exercitu, duas inde leucas, circa mõtis cuiusdã flexum, occultè cõsedit. Interea excitus a Raciolanis Ioãnes Peteria Goæ præfectus, absente per eos dies Nonnio Prætore, cum ndis mille, & Lusitanis quadringentis, quorũ erant equites non amplius centũ, extemplo Raciolum accurrit. inde, cupiditate certaminis ad hostem parũ explorato, prouecti Lusitani, iniqua repentè cernunt omnia, numerum peditũ equitumque, naturam loci, corporum habitus. quippe, longè ab arce subsidioque, non modò cum multiplici, sed cum recenti aduersario, fessis ac paucis prælium instabat. Solimanus interim, ad circumeundos Lusitanos extenuata maiorem in sinũ acie, pedites ab lateribus, cataphractos in medio, expeditos equites centenos in vtroque cornu locauerat.
iamque

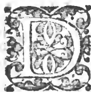
iamque promotis agminibus, ad iactum missilium, quæ ignea erat pleraque, ventum erat; cùm ex imminente periculo turbatę Lusitanorum, præsertim auxiliarium, mentes;& insolitus quidam oculis animisque terror offusus. Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequitans; Quæ vos (inquit) noua formido, commilitones, quis præter consuetudinem horror inuasit? scilicet ex longa defatigatione, incommodo loco deprehensi, nec opinatam hostium multitudinem extimescitis quasi verò nunquam adhuc, ex eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cùm incolumes, tum victores etiam euaserimus. Nõne, qui rebus in asperis ad hãc vsq; die nobis maioribusq; nostris affuit Christus, nũc quoque præsens ac propitius fore putandus est? aut non idem hic est hostis, quem antea sæpe fudistis? cuius toties in terga pugnastis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam arcem imposuistis? Proinde, state animis viri, & omnem salutis spem, secundùm immortalem Deum, in dextris ac virtute reponite. Nam de receptu, ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cædetur patenti cãpo fugacissimus quisque, priùs quàm fractis metu viribus ad mœnia Raciolana tanto interuallo perueniat. Inter hæc dicta, conspicatus intentos ad orbem claudendum hostes, Iordanem Freitam cũ delectis equitibus triginta in cataphractos immittit. ipse cũ pugnacissimis nouem, (nam reliquos tardabat metus) antequam hostium cornua inter se coirent, in alterum ardẽtibus animis impetũ dat. Et quamcunque in partem sese ferox iuuenum cõcitat globus, perturbant hostiũ signa, & maiorem quàm pro numero edunt stragem: atque instantibus nuper, vltro ipsi pauorem ac trepidatione incutiunt. Eo spectaculo Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in auersos incurrit. ita abruptũ ab reliqua acie cornu, & solutis ordinibus, promiscuè geri cæpta res est. Et Lusitani sociique, cùm inter pugnæ fugæque consilium aliquandiu trepidassent; pudore demum per ignauiam deserendi ducis, & mutuis inter se adhortationibus incitati, densata acie, & pariter clamore sublato, medios in hostes inferunt signa: & corrigendæ tarditatis ac demendæ ignominiæ studio, valida facta impresione, hostẽ impellũt primò: dein redintegrato impetu prorsus auertunt. Fusos inde passim Pereria cum equitibus, ad proximum vsque flumen acriter insequutus, latè cæcidit; cùm quidem Canarini & Decanii, ne in fuga dignoscerentur, virētes ramos, quod sociorum Lusitani nominis erat insigne, capitum tegumentis insererẽt: ex hostibus, eo prælio præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati; è Lusitanis & auxiliaribus icti, sagittis ferme, complures; ne vnus

 quidem

quidem (quod portenti simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentiæ, momento direpta. & Pereria, euidenti planè Dei superumque auxilio, cuius maximè fiducia inierat pugnam, memorabili parta victoria, spoliis diues & barbarica supellectili, Goam reuertit; omnique obuiam effusa ciuitate, cum laudibus & cum solenni supplicatione ouans vrbem introiit. At Azedecan, quamquam tristi nuntio perculsus, non tamen idcirco abjecit belli consilia: quin, Solimano dimisso, cuius ductu iam toties malè pugnatum erat, Carnabecum Turcam Asiaticum, virum & corporis robore & armorum arte præstantem, & sub eo præfectos octodecim ex eadem natione conduxit. ii cum octingentis equitibus, & peditum quatuor millibus ad eadem vectigalia recuperanda profecti; rursus ab Lusitano vincuntur. Carnabecus ipse inter alios, ac Turcæ præfecti, eo prelio ad vnum omnes occisi. Neque tamen incruenta Lusitanis victoria fuit. promptissimi aliquot, partim profundis foueis hausti, quas consultò occæcauerant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan, ab armis abscessit: & pacata in aliquot annos regione, Lusitanus traditam sibi vectigalium possessionem, haud sine magno prouentu, retinuit,

LIBRI DECIMI FINIS.

HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER VNDECIMVS.

DVM hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi quidem Nonnio Prætori fuit otiosa prouincia. Is ingentem nactus naualem apparatum, quem decedens Lupus Vasæus partim Goæ partim Cocini reliquerat, ad expeditionem Diensem, quam Lusitani dudum coquebant, animum adjecit. ac primum idoneos homines, magnis præmiis inuitatos, mercatorum specie Dium ex vrbe Goa præmisit: qui cuncta probè cognoscerent;

rent; ac Lusitanas vires augendo verbis, Tocanem dynastam, Sacæ demortui fratrem, ad vitanda certamina, & componendam quauis conditione pacem impellerent; ac demum appropinquanti sibi omnia explorata clam ex vrbe renuntiarent. In horum opera & fide, quam multis rebus perspectam habebat, magnam rei perficiendæ spem collocauerat Nonnius. Dein, satis prouisis omnibus, quæ ad rem pertinebant, diem ad conueniendum nauticis omnibus Ciaulum edixit. Ab Ciaulo profectus cum ornatissimis nauibus variæ formæ trecentis, in quibus erant Lusitanorum tria millia, Malabarium totidem, & Canarini bis mille; Damanum oppidum oræ Cambaicæ processit, metu desertum ab incolis. ibi, solenni peracto sacrificio, Antonius Petronius Franciscanus, pro concione cunctos ad obeunda fortiter militiæ munera, pellendosque ex vrbe Dio nefarios Christiani nominis hostes, Mahometanæ sectæ cultores, hortatus est. Ab Damano classis, præciso Cambaico sinu, Betelem tenuit. Hoc nomine insula est, perexiguo circuitu leucæ ferme vnius, angusto admodum freto à continenti disjuncta, difficili accessu, penè vndique septa præruptis haud modicæ altitudinis rupibus. Ea, quòd leucatum octo non amplius trajectu peropportunè imminet in vrbem Dium, & circundato muro inexpugnabilis reddi facilè poterat; ad eum locum muniendum paulo antè Cambaiæ Rex quẽdam è suis præfectis, Turcam natione, cum duobus millibus armatorũ & structoribus operisque circiter mille transmiserat. Sed nondum eò peruenerat opus, vt arceri munimento externa vis posset: ac proinde repentino tantæ classis aduentu perterriti milites, & prēter cæteras difficultates etiam nauigiis ad transmittendum, vel accersenda è propinquo auxilia destituti, consilio habito, de arce honestis conditionibus tradenda cõsentiunt. Dux ipse, quo plus auctoritatis inesset legationi, accepta fide, ad colloquium prodiit. Petebat vti sibi cæterisque insula excedere, suaque secum exportare tutò liceret. Cui Prętor, insolito ferox apparatu, & auidus rei gerendę, ipsi quidem id petenti dare se dixit: cum reliquis, nisi permittentibus omnia, negauit vllam pacis conditionem esse. Hoc tã triste responsum in arcem relatum, mistam desperatione iram in militum pectoribus accendit. Extemplo regius Quęstor, ex obuiis trabibus raptim conserta rate, per tenebras pecuniam regiam in continẽtem auexit. hunc, nãdo subsequuti ex imbelli turba qui poterant. cęteri, fero & infando consilio, vxores, & liberos, & quæ habebant carissima, in vnum congesta cumulum, ea ipsa nocte succẽdunt. & ex vniuerso præsidio septingenti ferme, certo deuotionis

 genere,

genere, monachorum instar vertice capitis ad coronæ seu diadematis figuram abraso, (adeò is ritus apud barbaras quoque nationes defunctum humanis curis animum, & ipsius prodigum vitæ significat) ad mortem fortiter oppetendam obstinata mente conjurant. Inde cæci furore & amentia, non sine probris conuitiisque, Lusitanum vario telorum genere supernè lacessunt. Ea commotus audacia Prætor, non exspectato, vti decreuerat, Solis ortu, (& fortè nox erat Lunę radiis admodum illustris) exposito milite, à quatuor simul partibus adortus inchoatam arcem expugnat. Variis inde locis, vti sese passim conglobauerant hostes, atrociter dimicatum est. Dux ipse cum egregiis aliquot, eques primò tum pedes, ingenti animo prælium ciens, haud inultus occubuit. Cæso duce, fuga in omnes partes illico fieri cœpta. cumque hinc infestæ cuspides; inde vastæ crepidines, & obsessum nauibus mare ad salutem obstarent; vrgente metu alii per saxa cautesque sese deuoluunt, alii specus & latibula circumspiciunt: multi eminus trajecti missilibus, multi cominus gladio hastáve confossi, pauci admodùm in seruitutem abducti. Cæterùm vnius memorabile in primis exitium fuit. is, in angustiis deprehensus, cùm adhærentem lateri comitem interfectum, & in se deinceps intentam Lusitani lanceam cerneret, nulla cunctatione in vulnus ac ferrum vltro semet impellens, ad corpus aduersarii per ipsum hastile furibundus affluxit, & stricta sica, nec opinantis abscidit femur. ita, mutuis ictibus, alterius vterque sanguine expleti, in eodem pænè vestigio corruerũt. E Lusitanis desiderati nobiles viri septendecim. vulnerati centum & viginti, quorum nonnulli postmodum exspirarunt. Post hæc, euersis aut incensis Cambęorum operibus, eorumque tormentis in classem acceptis, Prætor circa eandem insulam octo ferme dies in anchoris stetit. nuntium ab exploratoribus de statu rei Diensis ibidem exspectans. Ea mora saluti Diensibus fuit. Siquidem per eos ipsos dies Mustafa, & Sofar, qui nuper ab Adeni obsidione recesserant, fugitiua, vti suprà demonstratum est, Turcarum tyranni mancipia, nouam & conditionem & sedem quærentes, Dium classe deuenêre, secumque sexcentos Turcas, Arabas mille & trecentos, &, præter minora tormenta, basiliscos æneos egregiæ formæ tres in vrbem inuexêre. Hoc tam insperato subsidio magnopere confirmatus est Tocan, cùm paulo antè, Lusitanæ classis fama conterritus, ad deditionem haud dubiè inclinaret. Exinde, Mustafæ suasu, emissa extra oppidum cum pretiosis rebus puerorum ac mulierum turba, reliquos oppidanos recensuit. inuenti qui arma ferre possent, præter nouos auxiliares, vndecim ferè millia, & omnes gra-

nes graui edicto vetiti egredi ex vrbe. Tum, eodem hortante atque adjuuante Mustafa, stationes ad portas, in muris tormenta vigiliæque dispositæ: & sub præcipuas vrbis vias acti, & sulphureo puluere completi cuniculi; quibus, si in vrbem irrupissent hostes, in extremam eorum perniciem ignis applicaretur: & intra ostium portus, quod ferrea catena claudi solitum esse docuimus, tres & septuaginta biremes instructæ: denique nihil omissum, quod ad vrbem, præsertim à mari, firmandam tali tempore pertineret. Nonnius, vti dicebamus, consultò ad Betelem interea trahebat moram. dein, cùm ii quos ob idipsum ab Goa præmiserat, neq; ipsi venirẽt, neq; nuntium aut litteras mitterent; quippe custodibus ad exitus omnes appositis; ignarus omnium quæ apud hostes fierent, ad incertum euentum à Betele Dium ire perrexit; haud dubiè ratus, ad conspectum tantæ classis, motum aliquẽ in vrbe futurũ. Vbi eò peruentum est, vixdũ in salo jecerat anchoras, paratus per colloquia tẽtare animos incolarum; cũ ex omnibus repẽtè propugnaculis in classem vis ingens pilarum emissa. è quibus, inspectante Nonnio, in ipsam penè Prætoriam tres illatæ, magnam cõsternationem fecêre. Inde subducta extra ictum classe, & omni spe nõ voluntariæ deditionis modò, sed etiã pacis abscissa; cum speculatoriis nauigiis missi, qui è proximo, quoad liceret lustrata oculis vrbe, certi quippiam referrent. ii, abraso ad jacula vitanda littore, sensim progressi, ingentẽ aspiciunt pro muris hominum frequẽtiã, & nauium multitudinem in portu paratam, & omnia telis atq; tormentis, micantibusq; cum ingẽti sono flammis horrẽtia. Simul animaduertunt, non æquè ab terra atq; à mari difficilẽ oppugnationẽ esse: & sicubi descẽsio facta sit, à Septentrionibus maximẽ succedi ad mœnia posse. Hisce rebus cognitis Prætor, quòd in vnam rem naualem intentus, terrestris pugnę machinas & instrumẽta nequaquã aduexerat, portus claustra perfringere, classemque adoriri, & simul è nauibus mœnia diuerberare decreuit. In eam rem postridie cum tormentis majoribus promotæ, centonibus & pluteis tectæ, scaphæ complures, triremibus ab tergo & ab latere adjunctis: quæ simulatque per stragẽ aliquis aditus daretur, ad irrumpendum inter volitantia tela militem audacter exponerent. Hæc, turbatis inexspectata hostium vi plerisque, aduerso insuper æstu, per metum ac trepidationem ægre fiebant: & simul periniqua erat verberandi conditio: quippe cùm oppidani, è fixo & immobili, ad ictus destinatos tormenta librarent; Lusitani, è fluxo & instabili, propè in incertum mitterẽt tela. Ergo, vt in huiusmodi cõditione, alteris nihil ferme illatũ damni; ex alteris, propugnatores & nautæ non pauci

pænè momento discerpti sunt: &,quod vel in primis oppugnantiũ fregit animos,omnia ferme tormenta, majoribus quam quos paterentur bolis,& nimia defatigatione disrupta. Hoc tam infelici successu perculsus Nonnius; ne simul ad procellas ac tempestates expositam in salo classem haberet,simul milites remigesque tanto cum detrimento densissimis hostium globis objiceret;sublatis anchoris,frendens gemensque irrito conatu ad Betelem rediit. Inde, Antonio Saldania ad peruastandam Cambaicam oram cum parte copiarum relicto, cæteras ipse Goam reduxit incolumes. Eòdem paulo pòst Saldania quoque rediit, inter cęteras clades euersa Goga,(id oppidi nomen)& onustis Indica fruge quinque & viginti paronibus vno incendio absumptis, Cambaici sinus custodia viro egregiè forti Iacobo Syluerię tradita. Goæ hyems iure dicundo & nauibus reficiendis exacta; deinde vbi sese æstas aperuit, Cialem Prætor classe contendit. is locus vltra Calecutum duas leucas apprime nauigabili æstuario impositus, mirè factus erat ad Arabum infestanda commercia,& Zamorini consilia exploranda,conatusque opprimendos. Ibi ergo Prætor,quieto Calecutano, neque ad impediendam ædificationem auso inire certamen, arcem egregiã opere militari paucis diebus exstruxit.In eam rem agri pars cũ palmetis ab Cialensi regulo præsentibus nummis coëmpta:& regulus ipse, ne Zamorini vim extimesceret, in fidem ac societatem acceptus est. Eadem æstate,Iacobus Sylueria, Tanahensem dynastam Diẽsis auxilii fiducia tributum péndere recusantem aggressus, oppido exegit;ipsumque oppidum egesta præda cremauit. In eodem tractu Bandoram, qui locus erat in Tocanis ditione, & opere magno & valido præsidio munitus,vi cepit ac diruit.Multos pręterea Cambaiæ oræ vicos euertit;naues partim subductas exussit,partim cum oneribus Dium petentes excepit aut depressit. ad hæc,in remigum supplementum, quatuor millia captiuorum abducta; & clausis vndique maritimis commeatibus,Diensi portorio & annonæ ingens eo anno detrimentum illatum est.eadem pænè vastitas, eodem Sylueria duce,anno insequenti propioribus etiam vrbi Dio littoribus atque agris inuecta. villæ, vici, nauigia passim incensa. multi mortales abducti.opulẽta emporia duo.Pate & Patane,haud sine certamine capta & direpta.Mangalor oppidum insigne (quo itẽ nomine emporiũ est in ora Malabarica) dilapsis metu Mahometanis,deletũ:ditati præda milites:nec parũ pecuniæ in regios quoque fiscos redactũ:impunè cuncta: cũ & nouo Cãbaiæ Regi Badurio,interioribus implicito bellis,haudquaquã vacaret opem ferre, quamuis adeò laboranti oræ maritimæ;& Melicus Tocan,circunferenti

ferenti bellum Lusitano occurrere nec posset, nec satis audere absente Mustafa, qui post repulsos ab Dio Lusitanos, in regiam cum læto nuntio ad præmia petenda, & venditandam in posterum operam suam Regi, haud sanè magna Tocanis voluntate, contenderat. Eo adiumento ac præsidio destitutus Tocan, omnibus circa populis ob recentia dāna terrore nominis Lusitani perculsis, quicquid habebat copiarum ac virium, partim ad vrbis Dii custodiā, partim ad muniedum Bazainum summo studio cōferebat. Et Nōnius, ardens dolore susceptæ ad Dium labis, ad cā eluendam, excidium Bazaini tacitus dudum apud se voluebat. Ac maturandū ratus antequam ab terrore populationum reficerentur hostium animi; cum nauibus amplius octoginta, & bellatorum quatuor millibus, quorum dimidia pars Lusitani, cæteri Malabares aut Canarini erant, Ciaulum accessit. inde præmisso cum expeditis nauigiis Emmanuele Albuquercio ad portus introitū occupandū, ipse Iacobo Sylueria trans Dium accito, cum cætera classe subsequitur. Bazaini tum agebat Tocan, magno equitum peditumque numero ad famam classis Lusitanæ contracto. Munitionis autē ratio erat huiusmodi, arcem idoneo loco ædificatā habebant. præterea, ad euripi fauces, qua descensuros putabant hostes, propugnaculum excitarant. inde perpetuam fossam immisso mari, itéque aggerem cum crebris turribus, magna tormentorum imposita vi, ad oppidum vsque perduxerant. neque oppugnari, nisi eo munimento superato, arx poterat; & frequētia tectis loca protinus petenti hosti, nullis circa siluis aut collibus, turres ab látere minabantur. Nonnius, duce trāsfuga locorū perito, paulo supra id quod dixi propugnaculum, tripartitò exposuit copias. Primo agmini Iacobus Sylueria, secundo Fernandus Deza, & nauarchi aliquot præerant; postremū ducebat ipse. Vbi propiùs ad munitiones ventum est; Lusitani, tentata, dein omissa propter altitudinem fossa, præter hostiū oculos ad oppidum rectà contendunt. Scilicet in prætereuntes cōfestim ex aggere sæuus imber telorum, perpetua iaculatione coniectus. quacunque audax incedit agmen, igniferæ bolides, plumbei ac ferrei globi spicula dēsa circumuolant. Mirū profectò, & quod, nisi in potentiam Dei referatur, planè fidem excesserit. Puro & patenti littore, cùm è turribus ac fenestellis vndique peterentur, nemo prorsus omnium ictus est. quo miraculo commoti auxiliares multi, sponte dein Christianam fidem amplexi, cùm ita affirmarent: angustis in rebus nullum omnino æquè atque Lusitanorum Deum suis cultoribus esse præsentē atque propitium. Ad extremas munitiones cum decem amplius millibus armatorum sese Tocan osten-

oſtendit.Ibi acrior concurſu primo, quàm perſeuerantior pugna fuit. Inuehentem ſe magno impetu Luſitanum, gladiiſque & haſtis aduerſa ora & pectora fodientem,diutius non ferentes Mahometani,tranſmiſſo per pontem euripo,ad proximos montes celeri fuga ſuccedunt,eodemque loco caſtra cõmuniunt. Nec maior incluſis intra arcem, ad ſuſtinendam oppugnationem,animus fuit. Eminus conſpicati ſuos abeuntes, & hoſtium aduentans agmen, extemplo ſeſe per auerſam arcis partem omnes ejiciunt: traiectoque pariter euripo,Tocanis veſtigia ſubſequuntur. Per hunc modum arx oppidumque minore quàm timebatur certamine in poteſtatẽ venit.è Mahometanis,tum in prælio tũ in fuga, cęſi quingenti & quinquaginta;è Luſitanis,deſiderati nõ amplius ſex.Multum ibi ſulphurei pulueris & globorum inuentum, & maiora tormenta circiter quadringenta.Prætor, collaudato præcipuè Syluer ia,& iis qui in primo agmine dimicarant,(nam ad ſecundam aciẽ & ſubſidia prelium non peruenerat) doniſque militaribus de more diſtributis,in ipſo littore caſtra poſuit:inde quicquid erat fertile in agris, ferro ignique corruptum;oppletæ hoſtium foſſæ; prorutum vallum,& arx ipſa,quòd ad eam tuendam copiæ non ſuppeterent, à fundamentis exciſa:& Nonnius,per ſe pérque ſuos egregiè repenſo barbaris quod ad Dium acceperat damno,incolumi claſſe Goam hyemandi cauſa repetiit.Circa idem tempus, Vgentanæ Rex Malacenſem oram crebris excurſionibus habebat infeſtam Aduerſus eum cum quadringentis Luſitanis à Malaca profectus Stephanus Gamma,qui tum vrbi præerat,aduerſo flumine ad hoſtem ſubiit:ac munitiones primùm in itinere obiectas,expoſito milite per vim cepit:dein,fugato Rege,deſertam arcem & vrbem Vgentanam incendit;tormenta complura nauéſque captiuas cum inſigni laude victor Malacam reduxit.Sub hæc,è Luſitania cum onerariis quinque Martinus AlphonſusSoſa,præfectus maris Indici deſignatus,Goã defertur.Is,accepta à Nõnio claſſe,nauibus quinque & triginta,in quibus erant Luſitani ſexcenti, ad Damanũ duxit oppugnandum.Cambaici littoris id quoq; oppidum eſt, ſupra Bazainum leucas ferme quattuordecim.Carebat mœnibus, atque ob id ipſum oppidani cognito claſsis aduentu diffugerant. Sed firmi operis arcem Turcæ admiſti Resbutis,quę gens latrociniis dedita Carmaniæ fines attingit,quingenti numero tuebãtur. iidem, vrbis aditum à portu,tumultuariis munitionibus crebriſque tormentis obſepſerant.Soſa in conſpectum hoſtium delatus, leui primùm nauigio ad contemplandam loci naturam & opera circumuectus eſt;dein vitato portũ,nocte intempeſta in aſperũ littus non

fine

ſine periculo repentè deſcendit; ac partim ſcalis ad muros appoſitis;partim,dum pauidi quidam elabuntur,portis raptim occupatis,in arcem irrupit. Intra mœnia, cùm Turcis præſertim, intercluſo exitu, atrociter dimicatum eſt: ac, paucis exceptis qui inter primum,vt dixi, tumultum euaſerant, cæteri ad vnum omnes occiſi.è Luſitanis,decem deſiderati non amplius: grauiter icti complures. Arx triduo diruta,& ſolo,vix vt veſtigium exſtaret, æquata eſt. Inde victor Soſa totam Cambaicam oram,nõ ſine magno terrore,Dium vſque percurrit.Capti & euerſi Damani fama Baduriũ valde commouit; præſertim quòd eo ipſo tempore grauia ex aliis partibus bella imminerent.in quæ dum totis incumbit viribus,ne interim acrior ab tergo Luſitanus inſtaret;oratorem petendę pacis ad Nonnium miſit; ſcriptiſque & obſignatis conditionibus, Ioanni Regi Bazainum,vicinaſque inſulas, quo in numero Salſetanæ ſunt & partem inſuper continentis attribuit. Pace cum Luſitanis facta,ſeſe ad cæteras expeditiones accinxit. Duo tum à Septentrione hoſtes in primis vrgebant: Crementina vidua, Sangæ Regina,eximia ſpecie, cæterùm præferoci & plus quàm virili ingenio mulier;a prima ætate militiæ rudimentis imbuta,pugnámque inire,Amazonum inſtar,intrepidè ſolita. itemqúe Mogores, Scythica gens,præpollẽs viribus;& cum finitimis Perſis bello certare aſſueta.horum Rex Miramudius, à magno Tamberlane originem trahens, Mandoo dynaſta ſolicitante, (cuius auunculum Badurius pepulerat regno) paulo antè in Cãbaiæ fines valido cũ exercitu irruperat. Inde ſublatis animis Crementina, filij gerens tutelam, ſtatutum olim vectigal Badurio abnuebat péndere;coactiſqúe duobus equitum, triginta peditum millibus, in regia ſe ſe continebat vrbe,cui nomen Citor.Hæ duæ maximè Badurium eo tempore diſtinebant curæ. Super ijs cùm aliquandiu apud ſe deliberaſſet(nam alienis conſiliis admodum raròvtebatur)Sangam edomare quamprimum, dein Mogoribus omni conatu obuiam ire conſtituit. Apparatus autem huiuſce expeditionis erat eiuſmodi, quemadmodum à Chriſtianis cognitum eſt, qui in eo ipſo bello Badurij ſtipendia meruère:Equitum ſub ſignis habebat centum& quinquaginta millia,è quibus erant grauis armaturæ triginta;peditatus quingentorum millium explebat ſummam: in ijs, externi variarum nationum ad quindecim millia. id erat exercitus robur. Fertacas & Abaſſinos,alij præfecti; Turcas trecentos Muſtafa ducebat.acceſſerãt Chriſtiani captiui,dẽptis ad militiã vinculis,non plus octoginta;quorum erãt quinquaginta Luſitani,Galli reliqui, incertum quo caſu,Dobriga quam vocabant naui, ad Cambaicas regiones

regiones appulsi. Armorum telorumque omnis generis vim ingentem, curulia tormenta mille admodum ex ære cuncta parauerat: in iis, vastę magnitudinis quatuor basiliscos, intremente solo, centena singulos boum juga trahebant. Hisce addita sulphurei pulueris pilarumque claustra quingenta, & libratores ac fusoriæ artis magistri complures, cum omni jaculandi & conflandi instrumento. ad hæc, turriti elephanti amplius ducenti; quaternas alii minores fistulas, majusculas alii binas, totidemque milites dorso vectabant. Signato in stipendium auro argentoque, vehes onustę quingentæ, & super hæc omnia, Satrapæ ac dynastæ permulti cum suis quisque thesauris & magno comitatu sequebantur. iam verò mercatorum, opificum, lixarumque, & calonum summa iniri vix poterat. Cum hisce copiis è Mandoo regno, quod nuper inuaserat, profectus in Sangæ fines Badurius ad Citorem castra posuit. Ea vrbs edito loco duodecim millia passuum obtinet ambitu, sumptuosis admodum ædificiis publicè ac priuatim ornata, mœnibusque ac propugnaculis egregiè cincta. itaque propter majestatem ac pulchritudinem, quamquam arroganti vocabulo, Mundi vmbella (id enim Citor gentis lingua significat) appellatur. & quoniam, si vel ad muros ex inferiore loco succedere Gambæus vel fame subigere inclusos instaret; cùm anceps oppugnatio, tum lenta fore videbatur obsidio; consilium cepit hosti planè exitiale, magnis operibus machinisque ex tuto vrbem adoriundi. neque difficilis erat ei molitio quantauis, nimirum exsuperante ad omnia multitudine. Ergo ad vrbis radices, densum ordinem trabium, qui munientes ab tergo protegeret, pluteorum vice defixit. post hosce pluteos breui tépore duas turres, quæ fastigio altitudinem æquarent mœnium, latas pedes quinquaginta, è lapide & argilla excitauit; gradusque ad ascensum adstruxit. in iis turribus delecti bellatores & muralia tormenta disposita, cùm neque in aduersis propugnaculis quemquam consistere paterentur, & tectis ac delubris vltimum haud dubiè minarentur excidium; Regina, alioquin ad defensionem parata, admoto hoc tanto terrore despondit animum: perque notos calles, cum liberis & paucis familiaribus clàm ex vrbe profugit. oppidani frustra hostem aliquãdiu arcere conati, ad extremũ perditis rebus, in auri argentiq; & pretiosæ vestis aceruos, (quos in idipsum ex publico priuatóque collegerant) ad Betelanam conuersi rabiem, subditis ignibus injecère se. tres ipsos dies incendium tenuit, ad septuaginta millia sexus vtriusque mortalium per eam desperationem absumpta. Sultanus vrbem ingressus ingenti lætitia, purpuratos amicosque nouis beneficiis ac vectigalibus auget; militi stipendia duplicat;

duplicat;se ipse adeò magnificè & elatè circunspicit, vt omnium Regũ vni sibi, qui Citorem expugnasset, vmbellæ honorẽ deberi haud absurda quidẽ allusione iactaret. Verũ, quæ sunt humanæ vicissitudines, nõ diuturnũ Sultano eius victoriæ gaudiũ fuit. aduentanti copiis auctis Mogori obuiã progressus, ad Docerẽ vrbẽ semel ad Mandoum iterum profligatur, & castris exuitur. inde cùm ab aliis tum ab ipso Mustafa desertus, barba, ne dignosceretur, abrasa, gregali cultu, perpaucis comitibus Diũ vsq; contendit. Ibi, à concepto pauore, de asportãdis Mecam thesauris, qui supererant, & regno relinquendo agitasse dicitur. Sed suorum hortatu retentus, dum hostes populando agro, & egerenda è desertis vrbibus præda morantur, & ditati spoliis, vt fit, patriã cogitãt; interim ad opem à Solimano Turcarum tyranno petendam oratores misit: iis dona ad ipsum Turcã data, quorum æstimatio ad sexcentorum millium aureorum summam ascenderet, ad milites verò quàm exercitatissimos (nã id vnum ab Turca implorabat auxilium) mercede cõducendos, magna pecuniæ vis. Hoc in præsentia reparandi belli consilium Badurius cepit. Veritus deinde, ne serũ afflictis rebus id remediũ esset; fracta demũ superbia, Sosam ab Ciaulo, (nã in ea tum statione classem habebat) dein ab Goa Prætorem ipsum Nonnium ad se per legatos ac litteras inuitauit: iisque, modò partem capesserent belli, potestatem arcis ad Dium ædificandæ (quod frustra iã toties omni arte quæsierant) vltro detulit. Hisce nunciis allatis, ab neutro in tam præclara occasione cessatum est. Sosa prior tũ Nõnius Dium instructa classe contendunt. Ibi nouis vtrinque fœderis & amicitię legibus in publicas tabulas testato relatis; designati cõmuni consensu fines arcis, in extremo insulæ promontorio, qui locus imminet in ipsum introitũ portus, vt claustra maris haud dubiè Lusitani tenerent. Annus tum agebatur seculi huiusce trigesimus quintus. Area dimensa, confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantùm & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & præfectis enixè rem adjuuantibus. Triquetra, vtpote in promontorium desinens, loci est figura. iactis fundamentis, ab aperto mari ad interiorem tumulum, è regione oppidi, murus est ductus pedum septendecim crassitudine, altus ad coronam vsque viginti. in eo tumulo, rotunda, vti mos tum erat, cespite ingesto, erigitur ante omnia turris dodrantium nonaginta diametro. Thomæa appellata, quòd eius Apostoli festo die exordium sumpserat: inde rursus ad alterũ insulæ marginẽ cõtinuata mœnia sunt; qua rupes abscissæ portũ attingunt, ibi turris altera exstructa diametro dodrantiũ

sexaginta. Huic ab Diuo Iacobo Hispaniarum præside inditũ nomen. Muris fossa circundata quoad cautes & præcipitia tulêre. Inter duas turres, medio ferme spatio, portam cum lorica in vrbem aperiunt. intra mænia sacellum, & præfecto præsidii militibusque tecta militariter excitant. Per hunc modum in præsentia duntaxat arx ab vrbe intersepta est; laterũ munitio, quòd ea mari alluũtur, in aliud tempus reiecta: Cæterùm opus vndequinquagesimo die, non sine Sultani admiratione, perfectum. Simul, ad recuperandũ in Cambaiæ finibus Variuenem pagum, arcemque appositam Indo flumini, missus rogatu Sultani Vascus petreius à Sancto Pelagio cum Lusitanis ducentis & quinquaginta, Sofare adiuncto cum Turcis trecentis. Mogores centum & quinquaginta, incenso pago, arcem obtinebant. ii, quãdiu leuioribus missilibus dimicatum est, hostibus egregiè restitere. Ast vbi prouectis è classe maioribus tormentis mœnia quati cæpta, diffisi viribus arcem deseruêre. Ita Variuenes denuo in Sultani potestatem redigitur. Præterea in maritima Cambaiæ oppida præcipua Lusitanorum manipuli aliquot præsidii causa profecti. cuius auxilii fama è longinquo, vt fit, in majus aucta, retardatus Mogor; spoliis Cambaianis grauem exercitum trahens, instante iam hyeme, domum reuertit. Is Mogorici belli finis Badurio fuit. Inde Sultanus ad refouenda quę recentibus cladibus afflicta & prostrata jacebant, itemque ad continendos in fide populares intendit animum. quippe, non pauci ea tempestate, Sultani tyrannidis jugum excutere conabantur. Per eosdē ferè dies, ad naualem nominis Lusitani gloriam, vnius viri virtute ac felicitate, haud mediocris accessio facta est. Iacobus Botellius erat nauarchus egregiè strenuus, idemque maritimæ scientiæ laude præcellens. is, cùm aliquot annos in India & Emmanueli & Ioanni Regibus operam fortem ac fidelem nauasset, in Lusitaniam deinde rediit ad præmia de more petenda. ibi dum suam agit caussam, resque, vt fit, ab se gestas exponit; ab inuidis in crimen repentè vocatur, quòd fretus nauigandi peritia, Magalianis exemplo, res nouas cum regni periculo moliretur, atque ad Regem Galliæ, qui tum erat Franciscus eo nomine primus, transfugere cogitaret. Per eam criminationem oppressus, relegatur in Indiã. in eo exsilio, non tam de patria quàm de existimatione solicitus, id maximè laborabat, quo pacto iniquorum calumnias refelleret factis; ac suam in Regem obseruantiam & fidem, insigni aliquo documento, probaret. Iuncta per id tempus inter Lusitanos & Sultanum amicitia, locoq; ad arcē Diensem dato, quòd Ioannes dudum ardēter optabat; pergratum se Regi facturum existimauit, si omnes tam lætæ rei nũ-

tios

tios celeritate prçuerteret. Modicam biremem pedes minùs octodecim longam, sex latam habebat, ære suo in bellicos vsus exstructam. In eam egregiis aliquot nautis, ignaris consilij, assumptis, (quos in itinere deinde tumultuantes partim donis mitigauit, partim metu minisque coërcuit) tam paruo nauigio protinus Lusitaniam petere intendit. Dabulum ab Cocino prouectus, præciso Indico mari, ad Arabiæ littora vehitur; & aquatione facta, cùm ex eo loco ad Bonæ spei promõtorium incredibili audacia processisset; inter flectendum aliquoties pęnè merso actuario, caligine tum obtectam insulam Sanctæ Helenç præteruectus, contento cursu Tertias, ac demum Olisiponem per summos labores atque pericula tenuit: resque ad Dium gestas ab Lusitanis, libentissimo narrauit Regi: quam narrationem ab Nonnio Prætore mox nuntij & litteræ, deflorata iam eius nouitatis gratia, comprobarunt. ita, nõ modò purgatus Ioanni, sed etiam præmiis donatus, patriæ redditur. Permultos dies in ore omnium ea nauigatio fuit. Quòd si paria tam fortibus ausis vir fortitus esset scriptorum ingenia, scilicet Argo illa, tot poëtarum carminibus inclyta, præ Borelliana biremi haud immeritò rideretur. Compositis vtcunque ad Dium rebus, (nam inde diuertit oratio) Prætor ad arcis tutelam relicto cum octingentis militibus, & idoneo tormẽtorum apparatu, Emmanuele Sosa, Goam hybernandi causa reuertit. Eodẽ tempore bellum atrox inter Zamorinum & Cocinensem exarserat. Cocinensi, pro amicitia missus confestim auxilio, cum virtutis expertæ militibus, Martinus Alphõsus Sosa. is, conantem ingenti exercitu in Cocinẽsem agrum irrumpere Zamorinum, ad Repelini vada, Eduardi Paciecci quõdam nobilitata victoriis, parua item manu, magna cum laude repressit. Repelini regulum, Zamorini socium, ex oppido per vim exegit: dein ad naues reuersus, Calecutanam classem ad Couletem oræ Malabaricæ fudit fugauitque. ac rebus terra marique præclarè gestis, Lusitani nominis gloriam apud eas gentes nõ parum auxit. Inter hæc, Sultanum Badurium, vel ab ingenij leuitate, vel quòd Prçtor non pro spe copias ad persequendum bello Mogorem misisset, pœnitere cæpit indomitæ gentis in suum regnum admissæ. Ninarao Diensi prçfecto mandat, vti extemplo per speciẽ cingendi ex omni parte oppidi, & includẽdi quod in extremo patebat regij stabuli, modico interuallo murum arci Lusitanæ prætendat. Id cùm se Lusitani passuros negarent, quòd ex eo munimẽto periculum ingens immineret arci; elatus iracundia Sultanus, conuitia in eos & minas intemperanter effudit: dein, simulata rursus amicitia, incautos adoriri, atq; adeò Prçtorem ipsum, vt ferunt,

V simulat-

simulatque rediret, ad epulas inuitatum opprimere statuit. Super hæc, ad distinendas quàm maximè Lusitanas vires, missis clàm litteris nuntiisque, Zamorinum cæterosque eius oræ dynastas in Lusitanum instigabat nomen. Prætor, pluribus ac minimè obscuris indicijs fraude comperta, ineunte sęculi huius anno trigesimo septimo; nauibus triginta, in quibus erant Lusitani quingenti, Dium iter edixit. Eodē cum sua classe Martinum Alphonsum ex oræ Malabarica subsequi iubet; paratus, vbi res facultatem daret, Sultani insidias anteuertere. Ea facultas opinione celeriùs oblata. Cùm enim in Diensi portu sub arcem iactis anchoris Prætor morbum egregiè simulans, Regi salutē nuntiari iussisset; ac se, quominus ad eū adiret, valetudine prohiberi. Sultanus, nimirū ad sua tegēda cōsilia, vltro ipse parua biremi ad inuisendū in prætoria Nonniū accessit, venatorio amictu viridi, atro capitis diademate, gladio inaurato succinctus. Vehebantur eodē nauigio, præter Emmanuelē Sosam, (quē ipse pro amicitia ex arce euocarat) Satrapæ vel amici nō amplius tredecim; præterea pueri duo, regium pugionem alter, pharetram alter & arcum de more gestabant. Lembi quatuor cum cætera familia sequebantur. Vbi ad prætoriam applicuit, conscēdenti Nonnius aperto capite obuiā ad scalas magna cū obsequij significatione progreditur; acceptumq; perhonorificè, in puppim, instar cubiculi, regio apparatu exornatā induxit. intromissi cū eo, præter Interpretem & puerū vnum, præcipui Satrapæ tres. in prætoria Lusitani milites erant ducenti. Scilicet ingrediens Rex, à cōsciis arcanorum illico morti destinatus: intentique ad imperia exsequenda, suspenso omnes exspectabant animo, quàm mox Prętor ad occidionem vocaret. Sed apud Nonniū, tantisper dum in naui moratur Sultanus, hospitij valuit fas. Taciti ambo, & alter concepti facinoris, alter aditi periculi magnitudine confusi, aliquandiu perstitisse dicuntur. ad extremum Sultanus, cùm à suis Persico sermone quæsisset, num in pergula, quę ad gubernaculum est, armati laterent; responsumque esset, nihil videri tale; tandem, prosequente officij causa Nonnio, ad scalas rediit, suamq; in biremem saltu se misit, defunctum periculo vana opinione confidens. At Nōnius, vti abeuntem vidit, quasi omni religione solutus, confestim suos aspera voce vultuque cessatores increpitat. Illi, dudum ad cædē instructi, in expedita nauigia extemplo desiliunt; contentoq; remigio Sultanum intra Lusitana præsidia classemque deprehēsum inuadunt. Emmanuel Sosa cum promptissimis in regiam è sua naui transcendit. Alij ab lateribus circūsistunt. Atrox circa Regē pugna cooritur. multi vtrinq; vulnerātur, aut cadūt. in ijs Sosa, ab Sofaris
genero,

genero, quem Tigrem mundi à virtute appellabant, gladio confossus, in mare projicitur; & puer is, qui pharetram & arcum Sultani ferebat, artis sagittariæ peritissimus, octodecim spiculis totidē Lusitanos, nullo prorsus in irritum misso, cōfixit: atque ipse ad extremum glande traiectus occubuit. In eo tumultu, armatæ celoces regiæ tres à Mangalore superueniunt; in quibus erant mercenarij Turcæ complures, ij, vt Regem in extremo discrimine circumuentum videre; haudquaquam exterriti, ad eum eripiendum per media hostium tela nauesque perrumpunt. neq; à prælio abstitere, quoad affluente in singula momenta maiore Lusitanorum numero, ad vnum omnes interfecti sunt. Interea regiam nauem promiscua cædes vacuam epibatis fecerat. Rex ipse, vulnere accepto, nautis ac remigibus omni ope adhortādis instabat. iam prope littus erat nauis, cùm è remigibus duo trésve vno tormēti ictu discerpti sunt. inde biremis, præsertim æstu recedente, transuersa repentè vadis inhæsit. neque segniter Sultanus ad vicinam salutem in mare desiliit. sed nimirum frustra eluctanti extremus aderat dies; inter enatandum, affecto corpore, cùm in aduersos fluctus aliquandiu tetendisset; denique ad Lusitanum actuarium, cui præerat Tristanus Paiua Scalabitanus, ipso aquarum impetu abripitur. ibi, spem inter ac metum, cum ingētibus promissis ac precibus vt reciperetur, qua regem qua Sultanum se clamitans miser, dum illi remum ad euadendum porrigit Paiua, præter exspectationem, à quodam è nautis infimæ sortis homine conto seu hasta conficitur. Exanime corpus cùm diutius fluitasset, subsidit deinde, neque vnquam apparuit. Ita, opulentus in primis Indiæ Regum, cùm nuper maria terrasque sui nominis terrore compleſſet; ab iis demum quos magna mercede conduxerat, teterrimo genere leti, suorum in cōspectu peremptus, cæcitatem humani consilij, & vanitatem eorū, quæ vulgo solida ac præclara putantur, exitu comprobauit. Ex iis qui pugnæ superfuerant, semineces aliquot in classem accepti: quo in numero Sotarem Nonnius clemēter habitum, curatis vulneribus, misit ad comprimendos in vrbe tumultus. namque omnis multitudo, (& erat eo tempore frequētissima) vt, in eiusmodi perturbatione rerum, incendij ac direptionis metu perculsi, ad portas ac muros fugæ causa ruebant eo impetu, vt, præ conferta in angustiis turba, elisi aut obtriti sint aliquot. is pauor ac trepidatio, Sofaris demum aduentu atque auctoritate sedatus. Badurii mors, nō tā interfectoribus gloriosa, quàm læta iis gētibus fuit: fœdā quippe in populares tyrannidē exercuerat: vitiis omnibus a pueritia deditus; numinum contemptor; æquè sui prodigus, & rapax alieni; poten-

tiæ viriumque per libidinem & sæuitiam ostentator dirus: multos per calumniam omnibus fortunis euerterat; multis beneficia dederat idem, ademeratque, multos etiam ex amicis, in iis duos Iazii filios, vt Dium inde reciperet, omnibus tormentis excruciatos necarat. Ergo, tot scelerum sibi conscius, adeò omnes homines, omnia loca temporaque suspecta habebat; vt cibum suis ipse sibi pararet manibus, perq; summā indignitatē, principis simul & coqui munere fungeretur Quo magis mirandum est, ad inuisendū Prætorem venisse tam exiguo comitatu. Sed illum videlicet vltrices furiæ in eam amentiam impulerunt; vt quibus perniciem extremam haud obscurè machinabatur, eorum potestati semet vel nimis callida simulatione vel stolida temeritate permitteret. Sublato Sultano, tota insula in Lusitanam ditionē extemplo cōcessit. Custodes ad castella tuenda, itemque vectigalibus in portu exigēdis, ad Dium atque ad Rumæpolim (nam eò quoque facili appulsu commeabant naues) scripturæ magistri à Prætore dispositi. In regiis thesauris haud ita multum pecuniæ inuentum: in horreis verò & armamentariis, commeatuum & instrumenti bellici omnis generis ingens copia. in naualibus etiam haud exiguus nauium variæ formæ numerus. omnium ratio in codices à Quæstoribus relata. Neque multo pòst, contra omnes belli casus arx ab vtraque parte, qua in mare vergit, muro circundari cæpta; & è vasto specu, in quem medio ferme spatio tellus recesserat, admodum capax effecta cisterna; & euersa Rumæpoli, quòd ad eius præsidium copiæ non suppeterent, eius loco nouum propugnaculum excitatum est. Dum hæc parantur, quidam è Gangaridum gente, quam hodiè Bengalam vocant, ad Prætorē adiit, natus, vt ferebatur, annos trecentos triginta quinque. neque mendacii suspicio suberat; nam & seniores qui tum erant, se de hoc eodem grandæuo aiebant a maioribus accepisse, & ipse filium habebat nonagenariū; & cùm litteram nosset nullam, quæ referebantur ab eo de veterum gestis rebus, ad fidem annalium optimè cōgruebant. Huic aliquoties iam deciderant dentes, aliis cōtinuò subnascētibus: & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum denuo colorē, idque paulatim, semet ipsa vertebat. ante centesimum annū idola coluerat: inde æquè miserabili errore ad nefariā Mahometis trāsierat sectā. is propter miraculi nouitatem Sultani stipēdiis ali consuetus, idē vitæ subsidium ab Nonnio petiit: Nonnius haud grauatè assignauit, dein arcis custodia cum sexcentis ferè militibus Antonio Syluetiæ commissa, Goam, vti solebat, in hyberna se contulit. Vulgato Sultani casu, Cambaiæ proceres Mamudium puerum, eius sorore genitum, creant

creant Regem. rectores pueritiæ, iidemque tutores regni, tres, Driacan, Madremalucus, Alucan adiuncti. Ad hosce, post Nonnii protectionẽ, Sofar, vel ob nouas offensiones, vel Christianæ religionis odio, in Lusitanos accensus, omnibus suis rebus miro silentio in tutum auectis, (& erat totius ciuitatis lõgè ditissimus) triginta ferme leucarum itinere ad vrbẽ Madabam ab Dio cõtendit. iãq; ad bellum spõte inclinatos, facili negotio perpulit, vt omni conatu ad pellendos ex arce Lusitanos incumberent. Confestim habito delectu, cõscripta decem peditum, quinque equitũ millia, Alucan dux iis copiis datur. Præterea Sofar, egregiæ virtutis pedites ter mille, equites mille suo ære conduxit. Pari ferme imperio vterque ex vrbe Madaba Iunio mense profecti, nõ longè ab Rumæpoli castra locant. Ex recentibus eius locis ruinis, cõtinuò Lusitani in nouum needum omnino absolutum, de quo dixi, castellũ sese recipiunt. Id castellum Sofar, Alucane interim operibus occupato, cũ suis magno impetu adortus, dum muros incautiùs subit, altera manu plumbeo globo transfixa, prælio excessit. Eo vulnere spatiũ Lusitanis datum perficiendo castello, itemque cisternæ intra arcem, conuectis è vicino aquis, ad iustam altitudinem implendæ. ac primò consilium Antonii Syluerie fuit, totam insulam tueri, atque ob idipsum nauarchos aliquot, cum suo quemque manipulo, ad loca idonea toto freto disposuit, qui transitum hostium ex cõtinente impedirent. Simul, quoniam Diensem populum aliena ab se voluntate, multosque institorum habitu peregrinos milites in vrbe versari didicerat; eorum cœtus aliquoties vi minisque discussit, arma plerisque ademit; & mercatores quatuor, in primis pecuniosos, qui obsidum loco essent, repentè in arcem arripuit. Dein, cùm promotis munitionibus Alucan fretum omne tormentis infestum faceret; nec possent sine pernicie Lusitani diutius in ea statione perstare, nauibus insuper aliquot tormentisque, alieno sanè tempore, subitæ procellæ impetu amissis; Antonius, de suorũ sententia denique relicta insula, nauarchos in arcem recepit. Rumæo castello Franciscum Paciecum, adiunctis ex vniuerso præsidio militibus ad septuaginta, præposuit. in marino propugnaculo, quod in ipso aditu portus olim Iazius exstruxerat, Franciscum Goueam cum delectis locauit. itemque in arce, prout res postulabat, aliis alias partes custodiendas attribuit. Relicta ab Lusitanis insula, confestim hostes libero transitu summa ciuium gratulatione in vrbem admissi. Alucan regiis in ædibus procul ab hoste consedit: neque in aleam pugnæ, grandi iam ætate vir, sese facilè committebat. Sofar prope arcis mœnia locum cepit, atque cõmuniit.

Inde per occasionem leuia certamina fieri cœpta, quibus ferme superior Lusitana res erat: duce plerunque Lupo Sosa Cotinio, qui cum præsidio lignatoribus aderat, idemque postea totam hanc obsidionem duobus libris diligenter est persecutus. Dum hæc in Cābaia geruntur; Ottomanus interea aliis aliisque Badurii nuntiis precibusque fatigatus, ac demum de eiusdem cæde ab vxore vidua & profuga coràm edoctus; non tam ad lacessendum bello Mogorē, quàm ad pellendos ex India Lusitanos, & Orientis regna ad suum imperium adjungenda, conatus omnes adhibuit. Classem ad Suezium, cura Abrahemi purpurati ædificatam & instructam, habebat majorum nauium (quarum pleræque remis agebantur) ad sexaginta quatuor: ad quas accessere deinde Cambaicæ septem, Malabaricæ tres. Ei classi cum summa potestate præposuit Solimanum Peloponnesium, pręsidem Ægypti, virum enormi non minùs adipe, quam auaritia & crudelitate notissimum. huic, remigum ad septem millia, bellatorum sex attributa; in quibus erant Ianizari seu prætoriani mille quingenti: Turcæ bis mille, aliarum gentium cæteri, maritimæ ferme rei callentes; qui & militum, vbi opus esset, & nautarum partes obirent. Solimanus, lustratis ad Suezium copiis, cùm remigum pars imperium detrectaret; ducentos vno imperio jussit occidi. eo metu seditione compressa, profectus, ad Giddam appulit vrbem ab incolis metu relictam. dynasta, cui Solimani rapacitas & immanitas haud erat ignota, cum popularibus in auia loca secesserat. Ab Gidda ad Camaranum, inde ad Zebitum trajecit classis. Nocoda Hamedius Turca oppido imperabat. is, largè & munificè accepto Solimano, eiusdem jussu repentè securi percutitur. oppidum Mustafæ Mammaluco donatum. Ab Zebito Adenum superatis faucibus ventum est: præmissis iam antè legatis, qui ab Rege commeatum vacuasque in vrbe ædes curandis ægrotis pro amicitia peterent. vtrumque cum cura præstitit Rex. & alimenta in classem, & hospitium laborantibus datum. in id hospitium, simulato morbo, singuli milites à quatuor valentibus à mari transuehebantur, armis in lectulo sub veste contectis. per eam fallaciam, nihil ejusmodi suspicante populo, quingenti paulatim intromissi. Tum Solimanus ex composito per satellites Regem ad naues accersit. ille cùm, suæ dignitatis haudquaquam oblitus, indignabundus abnueret; confestim insidiatoribus, quod iam antè conuenerat, è classe proponitur signum. ii cum armis extemplo coorti, stupente ad inopinatam rem ciuitate, regiam circunsistunt, comprehensumque Regem ad Solimanum vi pertrahunt. Ibi superbè interrogatus ab eo, cur tertium iam diem ad se officii causa

venire

venire distulisset; cùm liberiùs responderet, quàm prædonis aures ferre consueuissent, arreptus propalam ex ipsius prætoriæ nauis antenna suspenditur. Vrbe dein crudelem in modum direpta, præsidioque imposito, Solimanus ex eo portu soluit. ac tametsi ex Ottomani mandatis Goam primò intenderat cursum, tamen mutato postmodum consilio, Dium flexit, haud dubius quin facili negotio Lusitanam esset expugnaturus arcem, ac simul potiturus insula magni ad vniuersam Indiam obtinendam momenti. qua tota de re cùm litteras ab Sofare iamdudum accepisset, Sofarem deinde ipsum in itinere ad leucas ab Dio circiter quindecim obuium habuit. Interea de Turcarum aduentu & antè rumor, & ipsi postremò speculatores ad Antonium Sylueriam attulerant. Ille tā multis variisque terroribus minimè fractus; pro ea quam habebat copia vigilias intendit, custodias auget, munitiones instaurat: simul, ad petendum à Prætore subsidium nuntios Goā cum epistolis mittit. iam Turcæ appropinquabant, in hunc ferè modum instructi: dextrum cornu è quatuordecim triremibus, quas regias vocant, in altum Solimanus extenderat; sinistrum, è triremibus non amplius septem, propiùs ad terram admouerat; medium locum tenebant onerariæ, totum agmen reliquæ triremes & rostratæ claudebant. Vt in conspectu fuit classis; ad nobiles, qui ad spectaculum ex arce cōuenerant, Sylueria perquam serena fronte conuersus; En, inquit, ,,
viri, tempus, acceptam à majoribus bellicam gloriam debitamque ,,
cùm Deo tum Regi nostro fidem nobis ob oculos proponendi. ho- ,,
rum vtrumque si attētis animis intuebimur, profectò labores om- ,,
nes atque pericula, quæ ex hostili tanto tamque multiplici appa- ,,
ratu nobis impēdēt, præ officii ac pietatis fructu leuia ducemus. E- ,,
quidem, & ex ipsa quam agimus causa, & ex vestra virtute commi ,,
litones, magna in spe sum, fore vt de immanibus hisce barbaris il ,,
lustrem intra paucos dies victoriam reportemus. qua vos eadem fi- ,,
ducia quoniam teneri certo scio, superuacaneum reor hoc loco ,,
trophæa recensere, quæ toties iam ex cōmunibus & Christianæ re- ,,
ligionis & Lusitani sanguinis hostibus, Deo bene juuāte, retulim⁹. ,,
Ab hisce dictis ad stationes disponēdas animum intendit. Fessis in tutum receptis, alios de more substituit, Cespitis & materiæ ad renouādos aggeres, itemque lanæ & centonum ad protegenda mœnia, vim sedulò comportari jubet, ad hæc seruitiis, ne quid eorum perfidia occultæ fraudis erumpat, custodes apponit. in primis verò annonæ diligēs habita est cura: vt salubri tēperamento ac dimēsione per idoneos ministros erogaretur. Super omnia, propitiando immortali Deo diurnæ pariter ac nocturnæ supplicationes

adhibitæ. At Solimanus, in salo ancoris iactis, ad tentandam arcis oppugnationem septingentos prætorianos in proximum litus exponit. ii, misti sagittariis egregio ornatu fistulatores, cùm ad mœnia subiissent, repentina missilium vi, sex è Lusitanis occidunt, viginti consauciant. Neque segniter ab inclusis reddita iaculatio est. Ianizari quinquaginta interfecti, vulnerati complures. Cæteri, minoribus quàm venerant animis, ad Sofaris munimenta se recepêre. Per eosdem dies, transuerso cum sordidis nubibus Austro, classis propemodum ad terram alliditur. Eo metu Solimanus, & quòd telis ex arce peteretur, ad Madrafabæ portum, leucas vltra Diũ quinque, processit. Descendenti paratus iterum ad omne obsequium præstò fuit Sofar. Cum eo Solimanus consilia de totius belli ratione, atque adeò de ipsius Cambaiæ occupando regno communicat. Exposito dein milite, muralibusque tormentis, Dium terrestri itinere accedunt. Eodem ferè tempore Alucan, haud leuibus argumentis suspectum habens Turcicum scelus, ac dominandi libidinem; cum parte copiarum, (nam reliquas promissis & auctoritate Sofar apud se retinuit) omissa obsidione, in mediterranea loca secedit; Regemque Mamudium & rectores de suo consilio per litteras edocet. Rex & factum probauit; & missis circum populos & dynastas edictis, nequicquam expostulante Solimano, commeatus in castra subuehi vetuit: quæ res non paruo Turcis impedimento ad victoriam fuit. Inter hæc, operibus, ad statuenda maximè tormenta, instabant barbari. Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab iisdem excogitatum. Vastæ magnitudinis, ad onera trãsuehenda, nauis erat in portu. Huic naui præcelsam ex arida materia pyram, pice, sulphure, nitro, aliisque ad fœtorem simul ac fumum excitandum rebus, imponunt. Consilium erat, ardentem struem in marinum propugnaculum æstu reciprocante demittere, vt vel præsidiariis flamma tetroque vapore spiritum includeret; vel certè, dum extinguendis ignibus occupantur; inter eam trepidationem atque caliginem, Turcę traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderent. Verùm ad eam molitionem, quo tanti ponderis machina innatare fluctibus & muris applicari posset, nimirum exspectanda erant summa per plenilunium incrementa maris, quas vulgò nautici aquas viuas appellant. Ea re animaduersa, Lusitani, vltro nauem incendere, Albuquercii ad Goam exemplo, & illud vtcunque seu exitiale commentum seu inane ludibrium amouere constituunt. Ad eam rem Franciscus ipse Goueanus eligitur, qui maritimæ rei & propugnaculo præerat, insigni constantia vir. is proxima nocte duobus egregiè armatis caturibus eò sensim accedens, non fefellit

excubias.

excubias. continuò è ſtationibus denſæ pilæ in prętereuntes emiſſæ. at ille nihilo ſecius in incepto perſiſtit, perque media tela, fauēte Deo, ad locum ſine damno prouectus; in pyram multis ſimul partibus ignes conjicit; cuſtodes ad viginti confeſtim in mare deſiliunt: ii è caturibus plerique confoſsi. Vbi materiam flammæ tenaciùs occuparunt, quam vt opprimi facilè poſſet; pari audacia & felicitate Goueanus, volitātibus vndiq; globis, retro vnde venerat, cum ſuis incolumis abiit. Ea ſpe deluſi Turcæ, haud omiſſa interim arcis Dienſis obſidione, ſeſe cum magna parte exercitus ad Rumçi caſtelli mœnia quaſſanda conuertunt. Inde cùm vtrinque ſumma vi pugnaretur, & multi quotidie occumberent; in Luſitana muliere (Barbaram nomine appellabant) inuictum animi verè Chriſtiani robur enituit. Huic, amiſſo conjuge, duo ſupererant filii, ætate viribuſque florentes, Aloiſius & Chriſtophorus. ille ad Rumæpolim, hic in eadem arce Dienſi agitabat excubias. Fortè ita euenit, vt Chriſtophoro, cùm pro muri corona ſtaret armatus, contorta ab hoſtibus è tranſuerſo pila partem ventris vnà cum inteſtinis abriperet. extemplo ſemianimis domum relatus, vti erat de æterna ſalute ſolicitus, parentem optimam interrupta compellans voce: Peto, ait, abs te, quæſoque mater, vti mihi priùs ad expianda crimina ſacerdotem, quàm, ad proſequendum obitum, lacrymas ac ſuſpiria præbeas. Vereor enim, ſi te ingemiſcentem audiero, ne dolor tuus ac mœror meam ad ſupremum hoc iter neceſſariam exigui temporis prçparationem impediat. Cui parens, inter adſtantium ſingultus & complorationem vnà ſiccis oculis & placido vultu: Ego verò quod doleam, inquit, fili habeo nihil, niſi noxæ aut piaculi quippiam tibi ſupereſſe, quod eluas. Nam alioqui probè intelligo, iis qui iſtud obierint leti genus, præclaram eſſe mercedem paratam in cœlo. Tu modò clementis Dei pacem ac veniam fidenter implora: teque in hoc tranſitu virum præbe. Id vnum in hac orbitate maximo mihi ſolatio fuerit. Inter haſce adhortationes, labentia moribundi viſcera manu ſuffulciens, fugientis animæ reliquias tandiu fouit, quoad accito in id ſacerdoti peccata cum ſalutari deteſtatione confeſſus & abſolutus, in ſinu parentis animam efflauit. Vixdum demortui corpus vidua terrę mandauerat, cùm de alterius filii nece nuntius affertur. in propugnatione Rumæi caſtelli paulo antè ceciderat, ſcilicet nemo fuit, quin geminato intra paucas horas vulnere, confectum iri feminam pro certo putaret. At illa, in tam acerbo caſu, tantum abfuit vt quicquam Chriſtiana ſpe & grauitate indignum admitteret, vt etiam venientes ad ſe doloris leniendi cauſa notos ac familiares vltro conſolaretur. Huius mihi

matronæ ſenſus,& in liberos caritas,laudabilior haud paulo viſa, quam eius quæ ad primũ de morte filij nuntium exanimata eſt, aut illius,quæ lætitia conſpecti repẽtè nati,quem mortuum crediderat,exſpirauit. Cæterùm Patiecus Rumæo caſtello præpoſitus, magna parte muri diruta, cùm hoſtium multitudini vltrà obſiſti non poſſet;ſaluis, prætér arma,rebus atque corporibus,deditionẽ fecit. Vix ea facta deditione,hoſtes ex omni parte in caſtellum irrumpunt,Syluerianis,qui freto diuulſi rẽ ex arce ipſa cernebant, ad ſpectaculum adeò triſte collacrymantibus;inter eam irruptionem planè memoranda contigit res. Vexillũ erat Chriſti Domini in ſummis mœnibus de more defixum. id vexillum Turca ſignifer contemptim raptum abjecit,& Mahometanum eius loco ſubſtituit. Non longè inde aberat Ioannes Petreius,exacta iam ætate vir,cæterũ egregiè pius idem ac ſtrenuus.is,vbi ſtrata humi diuina trophæa conſpexit,generoſo quodam ardore ſuccenſus,eos qui circa ſe erant,ad illam vnà ſecum vindicandam contumeliam inuitat. Sex ferme ſequuti. Cùm is ad locum intrepidus vadit, euulſiſque pſeudoprophetæ,Chriſtiana reponit inſignia:id conſpicati extemplo victores accurrunt,Luſitanis interminantur, Mahometana reſtituunt. nil valuerunt minæ. Turcis vixdum digreſſis, pari cõſtantia Petreius & ſocij ad locum aduolant,Mahometis afflicta rurſus imagine,Crucẽ extollunt. hoc ipſum tertiò vel quartò,Luſitanorũ incredibili perſeuerantia,factum eſt;neque certamini modus fuit, quoad exaſperati & perciti rabie barbari,obtruncatos Chriſtianæ dignitatis aſſertores in mare dejicerent. Hinc mira viſu dictuq; res. Militũ Chriſti cadauera,diuino ſcilicet nutu,ne honore ſepulcri carerent,obliquo euripo,contra vim æſtus rapidiſſimi,ſponte ad ipſam arcis Luſitanæ portam euaſere;haud obſcuro ſanè documento, cùm tanta ſit corporũ diuinitus habita ratio in terris, quã glorioſa fuerint eorum animis in cælo præmia perſoluta. reliqui deditij, cùm honeſtæ morti antetuliſſent exiguæ lucis vſurã;initio comiter accepti ab Solimano, atque adeò donis culti,ſed ijſdẽ poſtea,in reditu,ab ira malè geſtæ rei,capita ad Zebitũ præciſa dicuntur. Capto Rumæo caſtello,in vnã Dienſem arcẽ tota belli moles incubuit, ac ſimul terra mariq́ue oppugnatio cæpta. Maioribus primùm tormentis per dies aliquot ſine intermiſſione muri quatiebantur;Luſitanis, vbi quid procidiſſet, impigre obmolientibus. Aſpera dein prælia,promoto ab hoſtibus aggere vineiſq; cõmiſſa. acti vtrinq; cuniculi:ſæpe eruptionibus, ſæpe in ipſa mœniũ ſtrage pugnatũ eſt. Verũ atrociſſima omnium poſtrema dimicatio fuit. Triplici acie deinceps ad mœnia ſucceſſerant

ferant Turcæ. quatuor ipsas horas mira contentione certatum. ac tantus fuit ardor animorum, vt Lusitanus fistulator, assidua neque irrita jaculatione iam loculis pilarum exhaustis, dentem excusserit sibimet, raptimque in fistulam inditum plumbi loco in hostes emiserit. E Turcis quingenti eo die desiderati, vulnerati circiter mille. è Lusitanis fortissimi viri cecidêre quatuordecim; è reliquo numero partim ambusti, partim grauiter vulnerati adeò multi, vt non plus quadraginta idonei ad sustinẽda arma superessent. iamq; ad extrema ventũ erat. vnà cum viribus annona quoque, & tormẽtarius puluis, & pleraque instrumenta belli defecerant. Vicit nihilominus pertinacia Lusitanus, quòd nulla vi, nullis cladibus, nõ modò ad arcis deditionẽ, sed ne ad pacis quidem mentionẽ adduci potuit: ipsis quoque feminis puerisque, supra sexum & ætatẽ, omni ope adiuuantibus viros; eosque ad certamen, ac decus, & oppetendam in Christiana causa mortem adhortantibus. Inter hæc, ab Nonnio, dum ad subsidium inclusis ferendum reliquam ornat classem, celeriter præmissæ liburnicæ sexdecim, ad Madrafabã accesserant noctu, quaternis in singulas puppes luminibus ad speciem augendam haud frustra sublatis. eo quippe terrore Turcę perculsi, tribus iam millibus suorum amissis, & super alia damna, arctioris etiam in dies commeatus & imminentis hyemis pauore perterriti, Sofarem exsecrantes, vrbem incendunt; & noctis intempestæ silentio conscendunt naues, duobus circiter mensibus in obsidione consumptis: ac vela dant in Arabiam tãta cum trepidatione, vt saucios quingentos & magnam tormentorum partem fædè reliquerint. Is dies fuit festus Sanctorum omnium: quo etiam pulchrior lætiorque Lusitanis, exitii metu præter spem liberatis, illuxit. Turcico amoto auxilio, Sofar quoque cum suis in loca remotiora discessit. Insulam dein totam Lusitani sine certamine recepêre. Inclyta per gentes ea fuit victoria; bonamque Asiæ atq; Africæ partem Europáq; pænè totam noua cum nominis Lusitani laude peruasit. quippe, non cum incondito ac semiermi Æthiope, vel cũ fugacibus Indis, sed cum paratissimo & exercitatissimo milite & imperatore, in summa propugnatorum inopia, fuerat res. Ergo Franciscus ipse Rex Galliæ, magnus virtutũ æstimator, captus admiratione Syluerię, pictam eius imaginem è Lusitania postmodum expetiit, præstantium virorum ac ducum tabulis inserendam. Dum Lusitani obsidentur, paranti Nonnio quàm primùm inclusis auxilium ferre, præter opinionem successor è Lusitania venit Garzias Noronia. Huic, ob Turcici belli famam, naues vndecim, armatorum septẽ millia tribuerat Rex. Qua in expeditione atque appa-

apparatu minimè silenda res accidisse fertur. Ad majorem delectus copiam, vt in tanto periculo, Ioannes, insuper natura misericors, facinorosos ac noxios & rei capitalis damnatos, qui ad militiam idonei viderentur, conscribi & centuriari imperauerat. ii, quo notior eorum esset opera, separatim vnam in nauim impositi: Callaicam appellabant. Hæc Regis clementia diuino judicio haud satis comprobari visa. Cæteræ quippe naues, Olisipone profectæ, cursum tenuêre omnes: vna duntaxat, qua cœnum illud atque colluuies vehebatur, incertum quo infortunio quóve loco, prorsus in itinere periit. Ac ne reliquarum quidem magnus in publicum vsus fuit; quippe soluta, vti dictum est, obsidione Diensi, profectisq; iam hostibus. Præter militares autem copias, episcopo Fernando iam vita functo, virum egregium, qui eo munere fungeretur, secum Garzias adduxerat Ioannem Albuquercium è Franciscana familia, Castellanum, eiusque comites atque adjutores, Vincentium ex eadem familia, catechistam eximium; & clericum quendam, nomine Iacobum, ex oppido Lusitaniæ Borba, notæ facundiæ concionatorem. Horum verò, cùm in episcopatu administrando, tum in excolẽdis atque ad Christum alliciendis hominibus, fructus pietatis & industriæ constitit. Vincentio etiam memorabile quiddam contigisse perhibetur. Cùm enim Episcopi jussu in Malabarica regione juuẽtutem Christianæ doctrinæ rudimentis imbueret, pueris aliquot vel tardioribus vel aliud forsan agentibus colaphos infregit, quæ res apud eas quoque nationes probro vel maximo ducitur. Inde ira parentibus mota, cumque furore perciti, ad eam, vt ipsi rebantur, ignominiam demendam, arreptis armis in Dei famulum irẽt; quamuis læsa puerilis ætas, tantum abfuit vt patrum facinus adjuuarent; vt etiam facta manu lapidibus eos arcere nõ dubitauerint. Cuius rei miraculo stupentes barbari, gradum illico retulêre, & suam quisque domum, re infecta, dilapsi sunt. At Nonnius tradita successori prouincia, cùm circiter decennium Indiæ præfuisset, in patriam deinde renauigans, graui correptus morbo, circa frontem Africæ moritur. Defuncti corpus, nequaquam tanto viro dignis exsequiis, in mare piscibus esca projectum est. Noronia, vt primùm iniit magistratum, ad componendas maximè res Dienses injuria belli profligatas ac perditas adjecit animum. Id quia non nisi pacatis Guzaratibus fieri poterat; tentatis antè procerum voluntatibus, legatos de pace ad Mamudium misit. Ægre impetrata. nam etsi rectores iam tum propensi ad quietem & otium erãt; duæ tamen faces Regem adolescentem assiduè ad vlciscendam auunculi cædem omni arte incendebant; Badurii mater & Sofar: quam-

quam is quidem occultè ac dissimulanter, vt spatium ad reparandas interim vires ab Lusitanis haberet. Pax in has maximè conuenit leges: Vti portum arcemque Lusitanus, reliquam insulam & oppidum Cambæus haberet, dimidiumque portorii caperet. Eidem quandocunque libuisset, murũ è regione arcis liceret ducere; verùntamen remoto ab arce, & nequaquam suspecto præsidiariis loco. ii fines cõmuni consensu præscripti. Iacobus Lupius Sosa, loco Syluetiæ, cum nõgẽtis militibus arci præpositus: & otium, quòd ita vtrique parti expediret, in multos annos fore videbatur. Cæterùm inquietus adolescẽs, auię pręsertim stimulis agitatus, ad recuperandũ ab Lusitanis Bazainum, vicinasque insuper insulas, quod nihil in nouo fœdere cautũ de iis diceret, præfectos cũ modico exercitu misit. Cum iis ab Rhoterico Laurentio Tauora, qui Bazaino præerat, minutis aliquot præliis prospero ferè semper euentu pugnatum est. Guzarates ad extremum fessi bellicis incõmodis, vltro pacem ab Laurentio petiêre. Neque ea concessa per vim omnes haud sine magna cæde ex iis locis exacti. Circa idem tempus, Ceilani Regem Zamorinus acri bello premebat. Missus à Prætore ad auxilium socii Regis & amici cum haud magna classe Michaël, Ferreria, Calecutanos commisso prælio superat: cæsi ex hostibus ferme notissimi, in iis Patemarcar ipse classis præfectus: pleræque naues cum magno tormentorum numero in potestatẽ venêre. Michaël, defuncti ducis caput abscissum, munus gratissimũ Ceilanio misit Regi. ob eam rem cùm grandi pecunia donaretur, pecunia reiecta, contentus victoria, domum ouans reuertit. Ea clade, Zamorini maritimæ vires accisæ: pacemque dein à Prætore haud æquis conditionibus impetrauit. Dum hi duces in India Lusitanas opes ac nomẽ armis amplificant, in Molucis interim Christianam rem pietate ac iustitia Galuanus augebat. Celebios dynastas ac Reges ad veri Dei cultum adductos, magnus in Moluccensibus quoque populis, ac Ternatensi præsertim, ad eadem sacra motus animorum exstiterat. Ea re animaduersa, Mahometani Cacizii, quippe quorum priuata res ageretur, omnes insulas circumire, proceres ac Reges obiectis religionibus admonere, orare, obtestari, vt orienti quamprimum occurrerent malò, neu tam insignem summo prophetæ contumeliam imponi permitterent. Horum precibus ac denuntiationibus fatigati Reges, minaci edicto, si quis Mahometanos ritus atque instituta desereret, exsilium & omnium fortunarum proscriptionem intentant. Eo edicto aliorũ studia Christianæ disciplinæ restincta; aliorum, vti sæpe fit, multo magis accensa: in iis Colanus Sabia, ex intimis Aërii Regis amicis & con-

& consiliariis, nullo terrore de sententia demoueri se passus, in arcem Lusitanam repentè confugit, ac mox ipse cum suis baptismo expiatus, Emmanuelis Galuani sibi nomen desumpsit. Post hunc, Geilolii quoque Regis consobrinus, Mahometica superstitione contempta, Christianam religionem amplexus. Accessit quinetiã è Caciziorum ordine primarius quidã, natione Arabs, ex ipsa Mahometis progenie, quod summum apud eas gentes nobilitatis est decus. Huius verò conuersione, nequicquam mœrentibus collegis atque frementibus, maiorem in modum plebs vniuersa cõmota: atque adeò Aërius ipse Rex parum abfuit, quin, patriis ritibus relictis, illico se se ad Christum adiungeret. Alii certè cõplures auctoritatem Arabis apertè sequuti. quos omnes Galuanus in fidem ac patrociniũ benignè receptos; opera, consilio, pecunia tuebatur. Neque tamen idcirco quicquam apud alios ipse vel de existimatione vel de gratia perdidit. Mira quædam erat caritas & veneratio viri; nihil magis æquè summi atque infimi, quàm ne sibi Galuanus eriperetur, timebant. Ergo, re sæpius agitata, permissu denique magis quàm voluntate Galuani, legationem communiter ad Ioãnem Tertium decernunt cum litteris; in quibus exposita priorum præfectorum auaritia, crudelitate, superbia, itẽque cõmemoratis ex altera parte Galuani beneficiis, integritate, prudentia; enixè petebant, salutis & pacis omniũ causa, vti propriũ ac perpetuũ, quoad viueret, Galuanũ Ternatis præfectum esse pateretur. Addita, si hoc petentibus daret, promissa, quæ ad Lusitani Regis dignitatem & commodum magnopere pertinerent. Hæc à Regibus proceribusque, cõmuni omnium nomine, missa legatio. Cæterùm tãto locorum interuallo satis maturè peragi ac renuntiari non potuit. iã Georgius Castrius erat in cursu, designatus Galuano successor. Huic Ternatem appulso, auideq; expetenti prouinciã, Galuanus nõdum spatio sui magistratus exacto, minimè peruicax vel ambitiosus, extemplo concessit. Nihil tam acerbum aut calamitosum iis nationibus euenire tali tempore potuit. Vixdum abierat præfectura Galuanus, cùm tota Molucensis res, illius viri lenitate atque consilio quàm optimè cõstituta, iisdem ferme quibus olim de caussis, in pristinos fluctus ac perturbationes cũ inæstimabili detrimẽto Christianæ fidei recidit. Quæ quoniã vulnera sine acerbo dolore tractari non possunt, consultò faciam vt ea posthac vel attingã leuiter, vel etiam silentio prorsus inuoluam. Dabit, opinor, haud grauate pius mihi lector hanc veniam; contentus videlicet iis quæ superioribus libris, ad genus indicandum, inuiti retulimus. Hoc rerum Molucensium statu, Garzias Indiæ Prætor, lætali correptus morbo,

morbo, ſeſquiannum circiter adminiſtrata prouincia, anno ſeculi huius quadrageſimo è vita migrault. Garziæ ſtatim è regio chirographo ſubſtitutus eſt Stephanus Gamma, qui Malacæ vrbi paulo ante præfuerat. Martinum Alphonſum Soſam, multis rebus præclarè geſtis inſignē, primo loco nominauerat Rex: ſed cùm is nuper in Luſitaniā rediiſſet; ad Stephanū, quòd proximū ab Soſa gradum in ea nominatione obtinebat, omniū cōſenſu delata res eſt. Per idē ferè tēpus, nouo Luſitanorum beneficio, cum Thoma (quē alii Tamaſum vocant) Perſarum Rege firmata ſocietas. Reixelanus tyrannus, de quo ſuprà demonſtratum eſt, ab Iſmaële defecerat. idē è Perſicis finibus magna cum incolarum trepidatione ingentes agebat prædas. Ad eum coërcendum plectendumq; miſſus ab Thoma Cazican præfectus cum duodecim millibus equitum, & magno peditatu, ad Reixelum locauerat caſtra. ſed oppidi præclarè muniti neque facilis erat expugnatio, & in obſidione ſpes erat nulla, quoad mare liberū tyrannus haberet. idcirco, ad commeatus vndique prohibendos, nauale ſubſidium Perſa iure amicitiæ ab Luſitano, arcis Armuzianæ præfecto, per legatum ac litteras petiit. In eā expeditionē profectus ab Armuzia cum celocibus aliquot Martinus Alphonſus Carualialius, adhibita cura vigiliiſque diſpoſitis, breui maritimos omnes ad oppidum aditús interſepſit. Tyrannus, inopinato ictus malo, cùm in ſingulos dies inopia creſceret, magno primùm auri pondere Luſitanum aggreditur, vt onerariis duabus alimenta vehentibus tranſitum diſſimulanter ad ſe permittat. dein, vt inuictum ab auaritia ſenſit animum viri, deſperatis iam rebus, in eius maximè fidem concedere voluit: ſed Caciziorum verbis ab ea mente deductus eſt: cùm ita diſſererent, multo ſatius, vt in malis, eſſe, Perſarum quàm Luſitanorum arbitrio ſe ſe committere. quippe, ſi in poteſtatem Mahometanorum veniret, corpori duntaxat imminere diſcrimen: ſin impiis magni prophetæ aduerſariis vltro ſe dederet, non corporis modò, ſed animi quoque damnum dubio procul eſſe facturum. Ea ſuperſtitione obiecta, miſer, ad cruciatus ac necem ſeſe Cazicani permiſit. Capti latronis nuntio valde lætatus eſt Thomas, eamque victoriam Luſitanis præcipuè tulit acceptam. At Carualialius, hoc facto Perſis maiorē in modum nomini Luſitano deuinctis, non minùs integritatis ac fidei, quàm rei naualis ac bellicæ decus Armuziam retulit. Dū hæc in ſinu Perſico fiūt, Stephanus Gamma interim & viribus ferox, & paterna gloria ſtimulante, haud leuis momēti rē, cùm à Vaſco parēte olim, tum nuper à Garzia Prætore cogitatam ſuſcepit; vti ſubductas ad Suezium Mahometanas triremęs, ingēti cum Turcicę rei detri-

detrimento combureret. In id classe instructa ornataque, per speciem Diensis reuisendæ arcis, vel Adeni mox oppugnandi, ad Arabicum fretum recta contendit: & successissent vota; si protinus ab sinus introitu Suezium petiisset. Sed visendi studio applicita ad dextrum littus classe, dum agros vicosque maritimos & veteris Arabiæ monumenta perlustrat; interim de ipsius aduentu, & malè tecto consilio, ad regionis præfectum citatis equis nuntii perferuntur. Neque ille cunctandum ratus in tali re, validas equitum ac peditum copias ad loci custodiam extemplo submisit. Ea re segnes Lusitanorum conatus elusi. Appropinquanti Suezium Stephano à præcursoribus nuntiatum, Turcica naualia magnis firmisque militum præsidiis obtineri. Non plus triduo (tantum in celeritate momenti est) Suezium Turcæ præoccupauerant. Lusitanus Prætor, magna spe dejectus, & grauiter semetipsum incusans, in Arabem ac Saracenum effudit iras, totamque oram nullo obuio latè vastauit: Philoteras, hodie Alcoceris portum, itemque Elanam seu Torum, & Suaquenum olim Aspidem, vrbes, nauesque permultas incendit. inde abiturus, cùm ad Mazuam applicuisset insulam, Lusitanæ classis fama excitus Barnagazius, & vnà orator Asnafasagaris Abassini Regis, (quem alio nomine Claudium appellabant) cum ipsius Regis & Elisabethæ matris litteris affuit. Fessis rebus auxilium contra communem aduersarium ex fœdere postulabāt. Gradaametes Adelis ac Zeilæ tyrannus, Solimani Turcæ stipēdiarius, infestissimus nominis Christiani hostis, in Abassiam dudum cum exercitu irruperat: multisque cladibus Regem penitus in intima Æthiopiæ compulsum, magna parte finium exuerat; religiosissima templa, cum sacris monachorum cœnobiis euerterat; prædas pecorum hominumque identidem agebat. Hæc Abassini cùm miserabiliter exposuissent, indigna, vti par erat, visa Prætori Lusitano res. confestim aduocato consilio, suppetiæ Christianis contra Mahometanos communi consensu decretæ. Reliqua erat consultatio, quem potissimùm expeditioni præficerent. in magna competitorum turba, cùm id pietatis & officii munus certatim sibi quisque deposceret, Christophorus Gamma Prætoris frater, acri ac præferuido ingenio adolescens, cæteris antefertur. Huic, ex vniuersis copiis, Lusitani cum armis duplicibus quadringēti, & magnus tormentorum numerus attributus. Cum hac manu Gamma profectus Iunio mense anno seculi huius quadragesimo primo, ad puteos quosdam salsos prima nocte consedit. Inde caloribus maximis per loca partim à feris infessa. partim etiam confragosa & arctia, summo labore fieri cæptum iter pedibus. tormenta commeatumque

que cameli ac mulæ vehebãt, Barnagazii cura cõtractæ. vbi angustiæ occurrerãt, qua trãsitus onusto iumẽto nõ esset, detracta belluis onera Lusitani, atq; ipse ante alios Gãma, subibant humeris. ita, septimis demum castris peruentum ad prælti montis iugum, ex quo in vberes & irriguos Abassiæ campos longè ac latè prospectus est. Ab iugo degressi, aliquot amnibus facilè superatis, tertio die Baroam procedunt. Vrbs est in ditione Barnagazii ampla, & exornata ædificiis, piscosus præterlabitur fluuius, circa ripam vtramque frequens vicis pagisque; sed per id tẽpus Mahometanorum iniuria desertis. Appropinquãti Lusitano sacerdotes & monachi obuiam prodiêre cum infulis, Dei primùm, tum Gãmæ & cõmilitonum implorantes opem, quartumdecimum annum premi sese dura atque intoleranda Zeilani tarãnide, oppida euersa, incolas miserrimam in seruitutem abductos, antiquissimæ religionis ædes atque cœnobia nefariè spoliata ac diruta: iam sibi ne aras quidem, quò supplicandi aut sacrificandi causa confugiant, superesse. Pergerent porrò alacres, ad salutem eius gentis è cælo demissi: ac violatæ religionis, contemptique Christi Domini pœnas, ab impio & sacrilego tyranno repeterent. Hæc monachi, & alia quæ in tali re iustus piusque subjicit dolor, cum flebili vociferatione conquesti, adeò confudêre audientium animos; vt in tanta rerum indignitate lacrymas nemo teneret. Gamma, seruis Dei bene sperare iussis, ad proximi templi parietinas adorãdi causa concessit. nobiles erant columnæ, & lapidis elaborati fragmenta: neque ausi Christiani ædificium instaurare, temporarium sacellum rei diuinæ faciẽdæ, vili desuper tegete paleisq; operuerant. A precatione, Gãma cum suis in statiua extra vrbem locata se contulit. ad noui auxilii famã, Abassini subinde aliquot in castra affluebãt. Mox, duobus eorum præfectis & Barnagazio in consilium ab Gãma vocatis, de ratione gerendi belli deliberari cœptum. Victoriæ spẽ in eo verti censebant omnes, si cum reliquiis copiarum Abassini Regis maturè se se conjungerent. Sed quòd is bimestri ferme itinere ab eo loco distabat, nemini erat dubium, quin sæpius interea cum Zeilano certandũ foret. in præsentia, cùm ad Lusitanorum existimationẽ, tum ad cõmeatus facultatem & copiam expedire visum in primis, vti Elisabethã Regis matrem in castra perducerent. Eã si apud se haberẽt, & maiorẽ hominũ cõcursum ad signa futurũ, & audaciùs multo ac libentiùs alimenta ab agrestibus vndequaq; subuectũ iri. Elisabetha nõ longè inde sese munitissimo tenebat loco, quo Regũ filii natu minores, ne quid eorum gratia seditionis existat, Sinarũ more includuntur. excelsa & vndiq; abscissa est rupes, quæ ab

satis lato fūdo paulatim fastigiatur ad summū. inde, ad fundi maximè speciē, circūquaq; prominet labrum, mille ferè passuum ambitu, ex quo subiecta quæq; ita lustrātur oculis, vt nullus circà latebris insidiisve sit locus. Intra eius proiecturæ planitiē regia tecta, cum capacissimis duabus cisternis, & ornatissimo tēplo cœnobioq; visuntur: accedit agri, quod probè cultum, in annua quingentorum ferè hominum alimēta sufficiat. Vno duntaxat, eoque peranguso ac tortuoso, anfractu ad certum vsque spatiū ascensus est. ab eo spatio ita arrecta sunt saxa, vt funibus corbibusq; extollātur demittanturve homines, quæq; alia vel importāda vel auehēda sunt. ac demū ea natura est loci, vti prorsus neque vi neque fame sit expugnabilis. Gamma lætus propinquitate Reginæ, litteras primùm ac nūtios ad eā officii causa, tū ad ipsam deducēdā armatos præmisit centum. Elisabetha, ne publicæ rei pro sua parte deesset, ex diuturno veluti carcere haud grauatè descendit, liberis & arce parēti; quę ibidē agebat exacta iam ætate, cōcreditis. Instratæ mulę (nā equis minimè vtuntur Abassini) ad saxi radices opera Barnagazii præstò erant. Regina, præter Lusitanā cēturiam famulis quinquaginta, ancillis non amplius triginta sequētibus, in viā se dedit hoc ferme ornatu: Vestes erant ex Indica tela niueæ, tenuissimo textu; hasce bombycina penula contegebat cinerea, ramis floribusque subtiliter ex auro conspersa. Caput Hispanico more velatum, faciē etiam, nisi qua cerneret, linteo obductam habebat, phaleratæ & serico ad pedes vsque vestitæ insidens mulæ, quam Barnagazius ipse obsequii causa, nudo exerto brachio, tygridis exuuiis humeros tectus, loro ducebat: cingebant latera, linteati dynastæ pedites duo. Pro vmbella, pellucidum conopæum ingens ita omnia contegebat, vt nisi reducto linteo nequaquam introspici posset. Aduenientem, Gamma festo vestitu, ac densis tormentorum bombis, quibusque aliis rebus lętitia significari solet, venerabūdus accepit: ideque quòd antè per litteras corā per interpretē docuit, se à Stephano fratre Indiæ Prætore, quòd ita vellę Ioannē Lusitanię Regem intelligerent, cum ea manu missū ad ipsam, filiūque adjuuandos. proximo anno maiores, Deo volente, copias affuturas. intereà paratum se cæterosque, qui aderant, pro Christiani nominis dignitate & Abassini regni salute mortem oppetere. Ad hæc Regina paucis ita respōdit; vt magnas Lusitano primū Regi, tū Gammę cæterisque gratias ageret. sperare se tā firmo præsidio collapsas Abassiæ res in pristinū breui esse redituras. inde, transacta iā ad Baroā hyeme, castra mota, certusque & in castris & in agmine locus Reginę assignari cæptus, eidemque custodes corporis, Lusitani sistulatores

latores cētū attributi, Michaële Castanosio præfecto, qui hæc ipsa in cōmentarios retulit. Aduentu Reginæ vulgato, Abassini frequētiores adesse, & è sua inopia, quippe finibus ab hoste vastatis, certatim'cibos in castra cōuehere. Per hunc modū Gama, dierum aliquot iā iter emēsus, munita loco excelso castella duo haud incruēto certamine cepit. cōplures populos, qui ad Zeilanum metu defecerant, ad Abassini fidē imperiumq; reuocauit. Maturanti dein cū Rege sese cōiungere, a quo binas iam in itinere acceperat litteras, compendiis viarum antegressus Zeilanus occurrit, multitudine copiarum longè superior, cæterùm armorum ac telorum genere minimè par. ducentos non amplius ferreis instructos fistulis Turcas auxiliares habebat. cæteri, leui armatura, sagittis, hastisque, & gladiis vtebantur. Vbi propiùs ventum est, neque iam vitari congressus poterat, in aciem dux vterque copias educit. ac primùm Lusitanorum paucitas contemptui Mahometanis esse. dein, vbi tormentis geri cæpta res est, equi flamma & fragore consternati, domitis plerique frænis, in fugam seque & sessores auertunt; tum sagittarii destinatis ictibus toto passim campo sternuntur. Denique Gradaameti, in primis ordinibus restituēti pugnam, femur vnà cum equo plumbea pila transfigitur. inde super moribundum equum ad terram corruens, cōcursu suorum ex acie in tutum effertur. Ad casum tyranni, fuga Mahometanorum ex omni parte fieri cæpta. instant Lusitani, & quoad vires tulēre, ferociter hostem insequuti, magna edita strage; nō plus vndecim suorū amissis, victores in castra reuertuntur. Idē iterati paulo pòst prælii euentus fuit: hoc etiam lætior, quòd nuda præsidio castra Mahometana direpta sunt. deleri eo die hostis potuit, si ad persequendum equi Lusitano fuissent. grauis adhuc ex vulnere Gradaametes lectica in aciē exierat. non nisi transmisso vicino flumine, ab effusa constitit fuga. Lusitani, gemina intra paucos dies victoria gratulabundi, onusti manubiis, in statiua rediēre. ibi dū sauciis curādis operā dant, Barnagazius cum popularibus quingētis & paucis insuper Lusitanis è maritima ora superuenit. Inde territus barbarus, magna suorum parte dilapsa, retro ad Mangadasum præcelsum montem, qui fauces in Arabicas imminet, hyeme iā aduentante concessit. nec Lusitani à vestigiis abstitēre. cumq; se se Gradaametes tū loci natura, tū anni tēpore tueretur, Gamma itē vicinum montē, Ofalā nomine, ad hyemandum elegit. ibi dum Lusitani partim intercipiendis commeatibus, partim finitimis pagis vicisq; in Abassini ditionem aut vi aut voluntate redigendis, insistunt; Gradaametes interea, quàm occultissimè per legatos ac munera, trās fretū ab Zebitano

 præfecto

præfecto aduersum Christianos opem implorat. Missi Turcæ fistulatores admodum mille, quo maximè genere militum opus erat, cum tormentis curulibus decem: quos ille per auersam mõtis partem inscio Lusitano, vere iam appetente, lætus accepit. neque interposita deinde mora, quò minùs vltro vallum & castra Lusitanorum inuaderet. Sensit illico Gamma nõ mediocriter auctas hostiũ vires, ac primò, distributis manipulis, in subita re stationes ad idonea loca disposuit: dein, vbi curules admouebantur ballistæ, munimento diffisus, vti per vices in hostem erumperent suis edixit. dictis obtemperatum: & in summa rerum omnium iniquitate Lusitani pugnam acriter initio sustinebant: dein perpetua ferri ac plumbi procella stratis plerisque; cæteri, priusquam ab hoste circumuenirentur, fugam in saltus auios rupesque præripiunt. De Barnagazio nihil traditur. Elisabetha cùm saucijs curandis aliquamdiu piam, vti solebat, ac sedulam nauasset operam; perditis ad extremum rebus pauida perexiguo comitatu profugit. Castanosius præfectus & è stipatoribus triginta sequuti. in Reginæ tentorio vulnerati complures incerta spe vitæ relicti. in eos parta victoria Mahometani cùm fœdè sæuirent; quidam è Lusitanis atrox ac triste facinus ab vltima desperatione commisit. accenso funiculo, tormentarii pulueris cadis (nam ibidem adseruabantur) sensim adrepens, applicuit ignem, flammisque momento diffusis, seque & quotquot intra id tabernaculum agebant, eodem absumpsit incendio. Gamma, cùm egregiè aliquandiu dimicasset, ad extremum grauiter saucius, hortatu suorum, intendentibus iam se tenebris, præter ipsa castra cum paucis effugit. dumque egerenda è castris præda hostes distinetur; tota nocte per summam vexationem itinere facto, orta demum luce, ne conspici posset, in proximam conuallem & densas circa siluas è via deflexit; ibi, dum ad abditum fontẽ è longa defatigatione colligit vires, ab equitibus insequutis, indicio vetulæ cuiusdã oberrantis, inter curandum vulnus opprimitur. Ad tabernaculũ deinde regium cum ingenti plausu raptatus, congestis in eum ab Gradaamete probris minisque, detracta primùm veste, virgis acerrimè cæditur: tum ad ludibrium & contumeliam totis castris per militum & calonum ora traducitur. postremò, cũ omnes iniurias & cruciatus inuicto propter Deum animo pertulisset; ad se retrahi iussum, ab impotenti sæuaque iracundia, suismet ipse manibus tyrannus obtruncat. Sunt qui, ex ipso mortis & causæ genere, Gammam in cælestium numerum pro certo referendum existiment. Sanè Abassinus Rex in ea quam ad Indiæ Prætorem de his rebus misit, epistola, Christi martyrem non dubitanter appellat. Caput Gammę præcisum

cisum, & cum eo primarii Lusitani duodecim ad Solimanum Ottomanum ab Turcis dono transmissi. Ea victoria intemperanter elatus Gradaametes, conuiuiis ludisque aliquot deinceps dies indulsit. Cæterùm insolenti barbaro lætitia primò in mœrorē, mox etiam in perniciem vertit. Dimissis cum congiario Zebitanis, quasi nil iam superesset periculi, cum vxore liberisque, & cætera multitudine, ad Nili fluenta, valetudinis & animi causa cōcesserat. Ibi nihil tale metuentem Claudius cum Lusitanorum reliquiis è fuga collectis, & Abassinorū peditum octo millibus, & equitibus quingentis inuasit. Contracto certamine, Gradaametes, ab Lusitano cuius nomen ignoratur, cùm vnum tyrannum simul omnes impeterent, plumbea grande trajectus occubuit. Magna dein edita Mahometanorum fugientium strages, & castra cum tormentis & cætero belli apparatu direpta. &, quod omne superauit gaudiū, haud exigua Christianorum omnis ætatis & sexus vtriusque multitudo è miserrima seruitute ac vinclis erepta. Gradaametis vxor, cū trecentis equitibus, quos circa se præsidii causa habebat, & cum thesauris effugit. Certa dein pax Abassino Regi aliquandiu mansit; iis qui per bellum ab eo desciuerant, cum lacrymis & infima deprecatione ad fidem atque ad officium redeuntibus. Tam insigni parta victoria, Claudius, in iisdē locis, anniuersarias hebdomadæ sacrosanctę ferias admirabili pietate celebrauit. quandiu corpus Domini clausum in sepulchro adseruatum est, atratus & squalidus veteri gentis more, nihil omnino gustauit, nec pedem è templi finibus extulit. idem à Regina matre & proceribus factum. Nec minore cęremonia studioque paschalia dein peracta mysteria, elutis per confessionem sordibus animorum, salutari cælestis agni cibo refecti, summi atque infimi, ad extremum agmine composito collucētibus vndique cereis, cum solenni pompa supplicationem obiêre. Neque ita multo pòst, Lusitanis qui in bello ceciderant, justa funebria, & regalis apparatus exsequiæ, cum insigni erga pauperes benignitate, & piacularibus sacrificiis, & summa omnium ordinū frequentia persolutæ. Lusitani superstites, virtutis ergò donis ab Rege donati, & liberaliter habiti, quod reliquum erat vitæ, ferè omnes in Æthiopia transegêre.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DVODECIMVS.

LVRA iam hinc & vberiora de progressu Euangelii, deque rectæ in Deum fidei propagatione, dicentur. Quippe, ad hæc vsque tempora, constituendis emporiis, arcibus extruendis, tuendo mari, & propulsandis finitimorum armis distenti Lusitani duces ac proceres, in magna illustrandi nominis Christiani voluntate, humanæ tamen magis quàm diuinæ rei operam dederant. Et è Franciscana familia fratres, cùm domicilium in India pridem constitutum haberent, essentque amplificandæ religionis Christianæ percupidi, tamē quotidiana psalmodia, funeribusque, & cæteris diurnis pariter ac nocturnis cæremoniis impediti, satis otii nequaquam suppeditare poterant peregrinationi, catechismo aliisque muneribus, quæ ad conuersionem gentium, & curationem & cultum haud dubiè requiruntur. De cæteris, neminem illorum temporum, ego quidem cum Antonio Galuano, vel prudentiæ laude vel caritatis ardore contulerim. Proximi Galuano habebantur, Michaël Vaseus, totius Indiæ pro Episcopo: (Vicarium generalem appellabant) & Iacobus, de quo suprà dixi, Borbanus, Episcopi comes: itemque Cosmus Annius, regius scriba. ii, communi consensu, Stephano Gamma prætore & Fernando Rhoterigio Quæstore approbantibus, cuiusmodi Ternate Galuanus, collegium seu Seminarium in vrbe Goa instituerant puerorum è variis nationibus, ad fidem Christianam (si fieri posset) vsquequaque disseminandam atque ob id ipsum, ei collegio ab Sancta fide nomen indiderant. Sed mox, in stadio equestri (ita enim vocatur is vicus) attributa huic operi noua diui Pauli conuersionis ædicula, priore appellatione antiquata, cognomen collegio fecit. eidemque alendo, prædia & reditus, qui paulo antè in Ticuarino, Diuare, & Ciorano insulis, dæmonum cultui deseruierant, fanis eorum ac delubris Vasæi cura disturbatis euersisque, ex Regis auctoritate assignati. Per eosdem ferè dies, haud cōtemnendum, etiam aliunde incrementum Christiana res ceperat.

Parauę,

Parauæ sunt populi ad Comorini seuCori promontorium, imbelles ac mites, piscatui margaritarum precipuè dediti. Inde Piscariũ, quinquaginta ferme leucarum spatio, littus appellant. idq; ab ipso promontorio initium ducens, meridiem spectat primò, tũ in septentriones reflexum, ad vsque Remanacoris vada, & Manarē insulam, fronte in orientem solem obuersa protenditur, tanta in tã breui locorum interuallo cœli varietate, quemadmodum suprà demonstratum est, vt ijsdem anni mensibus, cis promontoriũ, æstas & calor; trans idem illud, hyems & frigora sæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter & viginti ora ea tota censetur. ij ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piscandi arbitrio, cùm grauioribus in dies afficerentur injuriis, coacto concilio, de re communi consultant. Fortè in ijs tum locis negotiabatur è Christianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui nuper in Lusitania fuerat, eumque Ioannes Rex comiter acceptum, honoribus ac beneficiis auxerat. Hoc maximè auctore, Parauæ, in summa consilij inopia, rerumq; difficultate, legatos opis petendę Cocinum mittunt magistratus ac decuriones, (Patãgatini patrio sermone dicunt) hisce imperatum, spondeant, si rebus afflictis auxilium latum sit; paratos Parauas omnes, publico gẽtis decreto, Lusitana sacra suscipere. Ei promisso quo maior esset fides, Cocinum delati Patangatini, mandatis suorum expositis, confestim salutaribus abluuntur aquis, & Christo dant nomina. Hoc veluti pignore cæterorum voluntatis accepto; non dubitauere Lusitani suppetias laborantibus ferre. Classis ab Cocino ad Piscarium littus missa, non modò Mahometanorum audaciam repressit, sed etiam Parauis erepta piscationis iura magno cum ipsorum emolumẽto restituit: & sacerdotes aliquot eadem classe delati, lustrandis baptismo Parauis æquè summis atque infimis, nemine repugnante, institere. Ac per hunc modum, paucis diebus, voluntaria conuersione, in Christi fidem gens pænè vniuersa cõcessit. Ad huiusmodi veluti subitarios fidelium greges, aliqua subinde mancipia vel socij & auxiliares Indi temere adiungebant sese, (certorum hominum testatãm & illustrem vocationem excipio) magis quo dominis aut Lusitano Prætori gratificarentur, quàm quòd suis ponderibus religionum discrimen ac momenta perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorum pars, præter intincti lympha corporis, & nominis immutati memoriam, Christianæ disciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim socordia gentis fiebat, partim etiam cultorum inopia; quippe qui, propter paucitatem, nec probè subacto sererẽt solo, neque sata deinceps, ab initio vsque ad extre-

mum, ęquali cura prosequerentur. Ita, labores in semine destituti, optatam segetem virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, è quotidiano commercio nationũ quæ ignorāt Deũ, multa & grauia in hominum nostratium mores irrepserant vitia: propiusq; aberat, vt Europęi aduenę aliquid in singulos dies ex Asiatico traherēt luxu, quàm vt indigenis ipsi Christianæ sanctimonię & seueritatis quicquam impertirent. Ad hanc morum contagionem accedebat ingenium soli cœlique, mirè factum ad corrumpendam vel generosam indolem; quodque, ni summa cautio adhibita sit, quamlibet Martium vigorem animorum, otii dulcedine, & variis voluptatum delinimentis, ęxtinguat. Hæc Ioannes Rex cùm & litteris multorum & sermone didicisset, angebatur intimis sensibus, quippe cui salus hominum, ac præcipuè popularium suorum, carissima semper fuisset. præterea, stimulabat animum illa quoque religio, quòd ex decretis Pontificijs, & iure communi, nõ nisi tuēdi augendique diuini cultus, & promulgandi Euangelii nomine, si promulgationem eam impedirent, bellum ignotis inferre gentibus, & Indicarum frugum opumque decimas & vectigalia capere sibi liceret. In tanto autem reliquarum artium studio, tantisque diuitijs, & copia rerum, languere Christianam industriã, & adeò paucos existere, qui mortalibus, inani spe & praua cupiditate deceptis, rectum viuendi monstrarent iter, haud immeritò nefas arbitrabatur. Ac proinde, quo pacto hisce occurreret malis, dies noctesque agitabat animo. Sed in summa rei expediendæ voluntate nihilominus hærebant consilia Regis: quippe, ad tantam hominum vim in arctam & angustam ab lata & spatiosa via traducendam, tot peragrandas terra marique regiones, tractanda tam variarum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia subeunda, refellenda iam inueterata, & penitus infixa captis errore mentibus, Brachmanicæ vanitatis aliorumque mendacia; & numero magistrorum, & spectata innocentia vitæ morumque, & egregia corporis animique firmitate, & sana multiplicique doctrina, & super hæc, non vulgari prudentia, magnoque rerum vsu opus esse non ignorabat. Huius autem generis magna per id tempus erat in Lusitaniæ regno penuria. Sacri concionatores è finitimis regionibus accersebantur. Liberalium artium studiosi Complutum ferme aut Salmanticam adibant. nonnulli etiam Regis impensa Parisiis alebãtur. Vnicũ erat regni totius Olisipone Gymnasium infrequens, ab Dionysio rege inchoatum. ibi, pars iuuentutis iuri maximè ciuili operam dabat. atque id sanè gymnasium nuper ipse Ioannes, in posterum longè prospiciens, ex Olisiponensi

nensi tumultu Conimbrigam transtulerat, in vrbem antiquam, & Musarum otiis iam ante dicatam; ac tum quidem, castigato præterlabentis Mundæ fluminis alueo, salubris pariter & amæni secessus. Eò clarissimos dicendi magistros, ac mathematicæ rei ac medicæ professores, & humani diuiniq́ue iuris, & sacratum litterarum interpretes, nō ex Hispania tantùm, sed etiā ex Gallia, Germania, Italia, magnis præmiis euocabat: scholisq́ue ex Parisiensi formula & disciplina institutis, aliquot insuper adolescentiū collegia in eadem vrbe fundauerat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerat soboles; & Indicæ necessitates præsentem efflagitabant opem; & domesticis hisce præsidiis, ad excolendam Lusitaniam ipsam, & supplendos magistratus, & sacerdotia tuenda, egebat Rex. Neque porrò verum erat, quo remotæ fouerentur partes, intestina ac vitalia membra destitui. His anxio curis, atque ad Indicam subleuandam rem, externa circumspectanti auxilia, tale remedium haud obscura Dei prouidentia oblatum est. Ignatius Loiola Cantaber agebat Romæ, qui paulo antè, cum eximiis aliquot eiusdem propositi viris, afflatu diuino sese ad vineæ Christi culturam, atque ad Euangelii prædicationem, sine vlla prorsus aut temporum aut locorum exceptione, deuouerat. Ea societas IESV ab ipso Pontifice Maximo, qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, postmodum appellata. Iamq́ue variis Europæ locis haud obscurum egregiæ cuiusdam pietatis ac doctrinæ specimen dederant. Id Ioannes certis auctoribus vbi cognouit, Petro Mascareniæ, suo apud Pontificem oratori, mandat, etiam atque etiam agat cum Ignatio, vti alumnos disciplinæ suæ minimum sex mittat ad se. quando generis humani salutem & Christi Domini gloriam vsque adeò sitiant, non defuturas in Asia atque Africa scaturigines, quibus eam aliqua saltē ex parte releuent sitim: præterea, nullam in eas terras nauigandi moram fore, simulatq; commoda tempestas affuerit, quęq́ue ad nauigationem necessaria sint, ea ab suis procuratoribus largè & copiosè prębitū iri. Hoc accepto mandato Mascarenias Ignatium appellat. Ignatius ex auctoritate summi Pontificis, quòd aliis quoque regionibus pro sua parte consultum vellet, expetenti sex oratori duos tantùm assignauit, Simonē Rhoterigium Lusitanum, (quem Ioannes ipse Lutetiæ in studio litterarū aluerat) & Franciscum Aspilcotam Nauarrum, claro inter suos genere natū, cognomento Xaueriū. Ac Simon quidē, maturè præmonitus, quòd quartana tum laborabat febri, in Lusitaniā naui trāsmisit comite Paulo Camerte, egregia probitate fideq́ue viro, qui sese cum aliis ad Ignatiū per eos dies adiūxerat. Xauerio autē, quo

majorem videlicet in re subita ferret obsequii laudem, non nisi pridie quàm illi cum Mascarenia itinere terrestri abeundum fuit, denunciata res est. Ac tametsi, confirmata nondum societate, nihil in cæteros iuris erat Ignatio; Xauerius tamen ad imperium vsque adeò durum ac repentinum, non modò tergiuersatus vlla ex parte non est, sed etiam incessit omnibus lætitiis: acceptóque spatio vix quod salutandis amicis, & resarciendæ attritæ ac laceræ tunicæ satis foret, postera luce cum oratore discessit. Huius mihi profectionem viri (nam Rhoterigius, Regis ac procerum deinde rogatu, in Lusitania substitit) paulo fusiùs persequi est animus: vt promulgādi Euangelii studiosis hominibus recens propositum sit Apostolicæ peregrinationis exemplar. Quamquam huiusmodi narrationē exsequenti mihi subit illa suspicio, fore vt quæ de piorum hominum in ægrotos ac pauperes, & infimam plebem officiis, vel prodita sunt, vel in posterum prodentur à nobis; aut friuola aut etiam sordida videantur iis, quorum videlicet aures, magnificis de republica, de moribus, de natura disputationibus, vel sumptuosis bellorum apparatibus, terrestribusque ac naualibus prœliis, & inclytarum vrbium expugnationibus adsueuêre. Sed habet hoc vtique philosophia Christi, nihil primo aspectu contemptius, nihil in recessu diuinius. quippe, animos, non ad sitim cædis ac sanguinis, vel ad inanis gloriæ cupiditatem; sed ad humanitatem ac mansuetudinem, atque ad amorem solidæ ac veræ virtutis inflammat: quæque ab aliis de officio vel ostentationis vel etiam animi sæpe causa quæruntur, ea rebus ipsis ac vita quàm verbis multo libentiùs explicat. Ergo Christianæ documenta virtutis, tanto & ad bene viuendum aptiora, & ad narrandum grauiora censenda sunt, quanto facta dictis, & pacis munera bellicis artibus antecellunt. Xauerius igitur, vbi profectionis affuit dies, (annus tum agebatur huius seculi quadragesimus) ita ex vrbe decessit, nihil vt secum præter simplicem corpori tegendo vestitum, & in quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit. Vt fieri cæptum est iter, illud ante omnia mordicus tenuit, vt intimam sui custodiam, & certa precandi commentandique spatia non omitteret. inde vegetior in dies atque robustior, ad opem aliis ferendam semet acriter incitabat. Hi quo libentiùs curationem vbi opus esset acciperent, cunctis interim officiosè demerendis, atque omni ratione sibi conciliandis insistere: deposita seueriore persona, comiter alloqui singulos, hilari ac sereno respondere vultu; faciles ad se cuilibet præbere accessus, cōtemnere omnino neminem, gloriam æquè fugere atque alii captant: nihil in victu cultuque sibi præcipuum

sumere;

sumere; minimis vilissimisque cōtentus esse: vti quisque pessimè se acceptum a prodromo quereretur, ita huic libentissimè suo lectulo tectoque cedere: vbi quis per niuosa, ac lutulenta, & prærupta itinera laberetur, ad eum subleuandum raptim ad pedes vel cum periculo desilire: alio quouis casu periclitantibus, vbi non posset manu, prece votisque succurrere. Inter cæteros, primarius quidam, contra omnium sententiam ausus tumenti fluuio ad transitum sese committere, cùm aquarum impetu verticibusque ad exitium raperetur, pia (vt affirmant) Xauerii supplicatione seruatus est. ad hæc lassos & imbecilles omni obsequio ac sedulitate refouere: postremus cubitum ire, primus exsurgere. denique, famuli dum quiescunt, ipsis operam dare iumentis. Hac ille summissione, officio, suauitate, clemētia, cæterisque artibus, quas ei spiritus cœlestis haud dubiè suggerebat, breui omnium animos ita sibi deuinxit, vti deinde nihil ad cuiusquàm reprehensionem ab eo profectum; aut acerbum vlli videretur, aut nimium. Neque ipsos dumtaxat qui in comitatu erant legati, meliores quotidie reddere conabatur, sed etiam in cauponis ac diuersoriis, cùm se occasio daret, promiscuè cunctos docendo, monendo, iuuando, excellētis cuiusdam virtutis & caritatis relinquebat impressa vestigia. Per hūc modum superatis iam alpibus & Pyrenæo saltu, in Pompelonis veniunt fines. cumque inde Xauerius ad suos facillimo negotio posset excurrere, nunquam adduci se est passus, vt quicquam omnino carni aut sanguini daret, atque ad patriæ saltem incunabula reuisenda, quamuis modico diuerticulo de via deflecteret. Inter hæc, sagaci viro Mascareniæ, cognoscendi noui comitis, atque introspiciendi penitus eius animi sensus, maxima dabatur facultas: nihil enim vitia virtutesque hominum ita explorare consueuit, vt bene longi itineris diurna pariter & nocturna consuetudo; quippe quæ simulationem quamlibet callidam & artificiosam diu sustineri non patitur, eo liquidiùs Mascareniæ de Xauerio ferre sententiam licuit, cumque in dies notitia pariter & admiratio cresceret viri, præmisso ex itinere tabellario, de ipsius laudibus ad Ioannem ita multa perscripsit, vt Rex miram in eius videndi ornandique cupiditatem incumberet. Olisiponem denique tertio mense peruentum. ibidem agebat Simon. huius quartana vetus, cuius accessum eo ipso die exspectabat, Xauerii demum læto ac salutari amplexu discussa. Post triduum Xauerius euocatur in regiā. accedenti sese Rex perhonorificū præbuit, ac verbis amplissimis, quid de illius meritis ac sanctitate sentiret, in amicorum ac procerum corona testatus est. At ille, peracto salutationis officio,

cùm ei lauta ad diuersandum hospitia non deessent; ab regia protinus ad publicum valetudinarium, quòd Misericordiæ sodales procurant, vnà cum Simone & Paulo Camerte se confert. ibi, dum naues ad cursum parantur, de more tempus ita distribuunt patres, vti nocturnas horas, breui duntaxat excepto somno, sacris carminibus, & rerum diuinarum contemplationi: diurnas, ægris omni ope refocillandis, confessionibus quamplurimorum excipiendis, & quotquot ad se venirent, aut consilio aut re iuuandis insumerent. Hisce ferme occupationibus, quod reliquum erat hyemis, summa populi Olisiponensis approbatione transactum. Iamque Indicæ nauigationis appetebat tempus, cùm regii œconomi, & Castanerianus in primis dynasta, iussu Regis instare Xauerio, vti, consultis hominibus peritis, indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciam adeò remotam necessaria duceret. ita sibi etiam atque etiam ab Rege mãdatum, vti prorsus nihil, ipsi vel sociis, neque ad valetudinem neq; ad cõmodum cultúmve deesse pateretur. seorsum dein illi Ioannes totam Indicam rem accuratè commendat: conuertendis ad Christum ethnicis, neophytis in fide firmandis insistat, Lusitanæ ditionis arces atque præsidia lustret, deprauatos corrigat mores; deque omnibus rebus quàm diligentissimè ad se perscribat. Postremò, quo sibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciam intelligat, transmissum ad se ex vrbe Roma diploma litterásque Xauerio reddit; quibus eum Summus Pontifex Nuntium Apostolicum in regionibus Indicis ampla cum potestate creauerat. Et Xauerius Regi quidem paucis ita respondit, vt cùm eximiæ illius benignitati gratias ageret immortales; tum verò, quòd ad procurationem Indicæ rei pertineret, sese, quantum liceret ac posset, serui fidelis officio functurum esse reciperet. Regiis verò curatoribus, & Castaneriano præsertim, complura in vsum nauigationis identidem offerenti, aliquandiu obfirmato restitit animo: dein, ne per contumaciam superbiámve cuncta respuere videretur, perpelli se tãdem est passus, vt sibi comitibusque duobus (nam ad Paulum Italum, paucis illis diebus, studio pietatis incensus accesserat Franciscus Mansilia Lusitanus) singulas crassiore textu lacernas ad arcenda circa Bonæ spei promontorium Antarcticæ plagæ frigora, itemque sacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi permitteret. reliqui verò commeatus atque viatici genus omne reiecit; cùm ita diceret: suscepto paupertatis voto, & vnius Dei causam agenti sibi nequaquam esse de crastino laborandum. Hortãte dein dynasta, vti puerum saltem vnum adsu-

adſumeret, victus quotidiani adminiſtrum; Mihi verò, inquit Xa- «
uerius, dum pedibus manibuſque vti licet meis, opus miniſtro non «
eſt. Cùm ille nihilominus vrgeret ac premeret; indignum ea fore «
perſona quam gerebat, affirmans, ſi in tanta vectorum ac nautarũ
turba palam conſpiceretur, aut veſtem ad nauis marginem abluẽs,
aut cum cæteris ollam foco in quotidianos cibos imponens: At qui «
clariſsime vir, Xauerius inquit, dignitatis tuendæ, artes iſtæ & præ- «
cepta quæ narras, quò vides loci Chriſtianam rempublicam addu- «
xerunt. itaque mihi & ollas, vbi res poſtulauerit, inſpectante po- «
pulo, non attrectare ſolùm, ſed etiam tergere & lauare pannos, & «
infima quæque, modò peccatum abſit, obire miniſteria certum eſt. «
Cuius veritate reſponſi & in præſentia œconomo vocem incluſit, & magnam apud eum de ſe in perpetuum præclaræ cuiuſdam ac diuinæ ſapientiæ opinionem reliquit: quam Caſtanerianus poſtea prædicare libenter ſolebat; illudque crebris vſurpare ſermonibus, in claſſis diſceſſu, non minùs cum Xauerio ſibi certaminis fuiſſe, vt plus acciperet; quàm cum aliis hominibus, vti ne plus exigerent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque complexu, Prætoriam nauim Xauerius Regis juſſu conſcendit. ibi verò, quàm in omnes partes fructuoſa eius caritas & induſtria fuerit, quo faciliùs poſſit exiſtimari, pauca de vniuerſo genere claſſium Indicarum hoc loco pręfari eſt neceſſe. Præter nauigia permulta, quæ variis anni temporibus ex Oliſiponenſi portu ad alia atque alia commeant noui orbis emporia, quatuor ferme vel quinque in Indiam onerariæ deſtinantur, magnitudinis adeò vaſtæ, vt cùm inflatis aura ſecunda feruntur velis, oppidi propemodum inſtar obtineant. Harum ſingulis, pręter commeatus, inſtrumenta merceſque, complures hominum ordines vectari mos eſt. Primus ordo, nauticæ multitudinis, ii certis inter ſe legibus ac diſciplina conſtricti, curſum ex arte moderantur. Secundus eſt præfectorum ac magiſtratuum, qui vel ad obtinendas arces ac maria; vel ad jus dicendum, & curanda publica negotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues tuendas; quique ad Indica præſidia ſupplenda, conſcripti ſunt. Quartus eſt mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis in colonias Indicas migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec deſunt medici, ſeu quos vulgo phyſicos ſeu quos chirurgos appellant. Populus vnius onerariæ in vniuerſum capitibus modò ſexcentis, modò octingentis, interdum etiam plus mille cenſetur; &, obuerſante plurima leti ſpecie, culeum è ſparto & linteum quiſque ſecum in nauim infert, quibus inſutus, ſi diem obire

conti-

hosce labores exhausta iam hyeme; Prætor Sosa, quòd certis de caussis præuenire cuperet, quæ prima facultas nauigandi fuit, rostrata maiore celeriter antecessit; neque Xauerium, viribus vtcunque receptis, ab se diuelli permisit. Paulus & Mansilia in nosocomii procuratione, quoad classis abiret, iussi persistere. Xauerius interim de instituta vitæ consuetudine remisit nihil. certam ei nauis particulam ibi quoque Sosa in hospitium assignauerat. hanc item pater aliis egentibus vltro concessit. ipsi, pro culcitra funis anchorarius in spiram conuolutus, pro ceruicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere primùm ad Melindem, tum ad Socotoram nauis appulsa. vtrobique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate, Xauerii nauitas ac diligentia constitit. Goã denique anno seculi huius quadragesimo secundo peruentum est, pridie nonas Maias, quo die Romæ quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illæsus emersit. Descensione facta, Pater ad Regis valetudinarium, vti solebat, extemplo se confert. Eòdem paulo pòst cum classiariis ægrotis Paulus & Mãsilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanæ tũ Ecclesiæ præerat Ioãnes Albuquercius, (de quo suprà commemoratum est) præstanti sapientia Pontifex. Ad hunc Xauerius, antequam vllam reipublicæ attingeret partẽ, adiit honoris & obsequii caussa; eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pontif. Max. & Ioannis Regis Lusitaniæ missu, ad impertiendum ethnicis euangelium, stabiliendos in fide neophytos, Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiuuandos, in ea loca venisse. attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul, Põtificias litteras, quibus Nuntius Apostolicus fuerat declaratus, eidẽ offert venerabundus: ac profitetur, se se iure illo ac potestate nequaquam vsurum, nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi seu modestia captus Albuquercius, illico ruit in amplexus viri: perlectum probatumque diploma restituit: postremò, etiam atque etiam Dei seruũ adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianam rẽ ẽ præscripto summi Põtificis administret, valde confidere se se, illius aduentum, ad Indicæ ecclesiæ vel tutelam vel amplificationem, magnopere profuturum. neq; in præsentia modò Xauerium comiter ac libenter accepit; sed etiam, in posterum, præcipuo semper tum in honore tum in amore cunctis approbantibus habuit. Ab ea salutatione regressus in domicilium hospitale Xauerius, consueta pietatis & caritatis munia cũ suis obire perrexit. Præter hæc, salutarem publici catechismi ritũ

in regio-

in regionibus ijs vtiq; primus instituit. Quotidie ferme prodibat ipse cum tintinnabulo, & ingentem promiscuæ turbæ n umerum in templa cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Christianæ vitæ præcepta, vulgi sermone breuiter ac dilucidè comprehensa, (quę ipsemet postea certioribus ad modulandum adstrinxit numeris) decãtabantur hoc ferè pacto: Verba præibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. easdem voces reliqui extemplo reddebant. id cùm pro populi captu bis térve ac sæpius fieret; sequebatur, vt sonus ille, ad aures blandè ac suauiter accidens, integra paulatim sensa totasque periochas penitus in pectora demitteret vulgi. Ad extremum, vt silentio indicto symphonia conquieuerat; certos ex eadem institutione locos, Dei famulus fusè ac populariter explicabat. Ita pueruli, feminæque, ac tarda plerunque mancipia, paucis horis ac penè ludibundi, multo plura percipiebant de rebus altissimis atque diuinis, quàm illa noua ac vetus Academia, lycæumq; illud inclytum, & omnes antiquę philosophorum scholæ, tot seculis, tanta cõtentione, tantis lucubrationibus extundere valuerunt. Hæc tum in vrbe Goa per hyemem à Xauerio gesta: & simul, optimatum rogatu, Paulus Camers, diui Pauli seminario collegióve, quod iam puerorum numero haud paruo constabat, administrando regendoque præpositus. At Xauerius, quòd per eos dies de recenti Parauarum & Piscariæ gentis conuersione cognorat, Mansilia comite ad eos educendos & confirmandos vere ineunte profectus est. ij populi, vti suprà docuimus, magna Michaëlis Vasæi & sociorum alacritate, salutaribus illi quidem abluti fuerant aquis; cæterùm eius mysterij vim, & reliqua ecclesiæ sacramenta, itemque precandi formulas, & Christianæ fidei articulos, & legis diuinæ præcepta penitus ignorabãt. Neque sacerdotibus Europæis, quíve Goæ quíve Cocini degerẽt, vlla ostendebatur facultas barbariæ illius erudiendæ: quippe in magna distantia locorum, & nullo propemodum linguę commercio. ex quo nimirum facilè conijci potest, dum peregrinus homo Xauerius ignotum sermonem addiscit, cæcamque ignorantię noctem ex ijs mentibus conatur expellere; quàm graues illi miseriæ, quãtus molestiarũ cumulus fuerit perferendus. Cum Brachmanis pręcipuè magna seruo Dei fuere certamina. Abduci à se populum, fraudesq; suas ac mendacia detegi, mortis instar ducebant. cumq; à vi cædibusque eos turbarum absterreret metus, frustra Euangelici præconis linguam donis ac mercede alligare sæpe conati sunt. Interea, vicino quodã in oppido, quod tyranni metu in patria superstitione perstabat, feminæ, quattũ iam diem ex partus diffi-

 cultate

Parauæ sunt populi ad Comorini seu Cori promontorium, imbelles ac mites, piscatui margaritarum præcipuè dediti. Inde Piscariũ, quinquaginta fermè leucarum spatio, littus appellant. idq; ab ipso promontorio initium ducens, meridiem spectat primò, tũ in septentriones reflexum, ad vsque Remanacoris vada, & Manarẽ insulam, fronte in orientem solem obuersa protenditur, tanta in tã breui locorum interuallo cœli varietate, quemadmodum suprà demonstratum est, vt iisdem anni mensibus, cis promontoriũ, æstas & calor; trans idem illud, hyems & frigora sæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter & viginti ora ea tota censetur. ij ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piscandi arbitrio, cùm grauioribus in dies afficerentur injuriis, coacto concilio, de re communi consultant. Fortè in ijs tum locis negotiabatur è Christianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui nuper in Lusitania fuerat, eumque Ioannes Rex comiter acceptum, honoribus ac beneficiis auxerat. Hoc maximè auctore, Parauæ, in summa consilij inopia, rerumq; difficultate, legatos opis petendę Cocinum mittunt magistratus ac decuriones, (Patãgatini patrio sermone dicunt) hisce imperatum, spondeant, si rebus afflictis auxilium latum sit; paratos Parauas omnes, publico gẽtis decreto, Lusitana sacra suscipere. Ei promisso quo maior esset fides, Cocinum delati Patangatini, mandatis suorum expositis, confestim salutaribus abluuntur aquis, & Christo dant nomina. Hoc veluti pignore cæterorum voluntatis accepto; non dubitauere Lusitani suppetias laborantibus ferre. Classis ab Cocino ad Piscarium littus missa, non modò Mahometanorum audaciam repressit, sed etiam Parauis erepta piscationis iura magno cum ipsorum emolumẽto restituit: & sacerdotes aliquot eadem classe delati, lustrandis baptismo Parauis æquè summis atque infimis, nemine repugnante, institere. Ac per hunc modum, paucis diebus, voluntaria conuersione, in Christi fidem gens pænè vniuersa cõcessit. Ad huiusmodi veluti subitarios fidelium greges, aliqua subinde mancipia vel socij & auxiliares Indi temere adiungebant sese, (certorum hominum testatam & illustrem vocationem excipio) magis quo dominis aut Lusitano Prætori gratificarentur, quàm quòd suis ponderibus religionum discrimen ac momenta perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorum pars, præter intincti lympha corporis, & nominis immutati memoriam, Christianæ disciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim socordia gentis fiebat, partim etiam cultorum inopia; quippe qui, propter paucitatem, nec probè subacto sererẽt solo, neque sata deinceps, ab initio vsque ad extre-

mum, ęquali cura prosequerentur. Ita, labores in semine destituti, optatam segetem virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, è quotidiano commercio nationũ quæ ignorat Deũ, multa & grauia in hominum nostratium mores irrepserant vitia: propiusq; aberat, vt Europęi aduenę aliquid in singulos dies ex Asiatico traherẽt luxu, quàm vt indigenis ipsi Christianæ sanctimonię & seueritatis quicquam impertirent. Ad hanc morum contagionem accedebat ingenium soli cœlique, mirè factum ad corrumpendam vel generosam indolem; quodque, ni summa cautio adhibita sit, quamlibet Martium vigorem animorum, otii dulcedine, & variis voluptatum delinimentis, extinguat. Hæc Ioannes Rex cùm & litteris multorum & sermone didicisset, angebatur intimis sensibus, quippe cui salus hominum, ac præcipuè popularium suorum, carissima semper fuisset. prætere a, stimulabat animum illa quoque religio, quòd ex decretis Pontificijs, & iure communi, nõ nisi tuẽdi augendique diuini cultus, & promulgandi Euangelii nomine, si promulgationem eam impedirent, bellum ignotis inferre gentibus, & Indicarum frugum opumque decimas & vectigalia capere sibi liceret. In tanto autem reliquarum artium studio, tantisque diuitijs, & copia rerum, languere Christianam industriã, & adeò paucos existere, qui mortalibus, inani spe & praua cupiditate deceptis, rectum viuendi monstrarent iter, haud immeritò nefas arbitrabatur. Ac proinde, quo pacto hisce occurreret malis, dies noctesque agitabat animo. Sed in summa rei expediendæ voluntate nihilominus hærebant consilia Regis: quippe, ad tantam hominum vim in arctam & angustam ab lata & spatiosa via traducendam, tot peragrandas terra marique regiones, tractanda tam variarum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia subeunda, refellenda iam inueterata, & penitus infixa captis errore mentibus, Brachmanicæ vanitatis aliorumque mendacia; & numero magistrorum, & spectata innocentia vitæ morumque, & egregia corporis animique firmitate, & sana multiplicique doctrina, & super hæc, non vulgari prudentia, magnoque rerum vsu opus esse non ignorabat. Huius autem generis magna per id tempus erat in Lusitaniæ regno penuria. Sacri concionatores è finitimis regionibus accersebantur. Liberalium artium studiosi Complutum ferme aut Salmanticam adibant. nonnulli etiam Regis impensa Parisiis alebãtur. Vnicũ erat regni totius Olisipone Gymnasium infrequens, ab Dionysio rege inchoatum: ibi, pars iuuentutis iuri maximè ciuili operam dabat. atque id sanè gymnasium nuper ipse Ioannes, in posterum longè prospiciens, ex Olisiponensi

nensi tumultu Conimbrigam transtulerat, in vrbem antiquam, & Musarum otiis iam ante dicatam; ac tum quidem, castigato prӕterlabentis Mundӕ fluminis alueo, salubris pariter & amœni secessus. Eò clarissimos dicendi magistros, ac mathematicӕ rei ac medicӕ professores, & humani diuinique iuris, & sacrarum litterarum interpretes, nō ex Hispania tantùm, sed etiā ex Gallia, Germania, Italia, magnis prӕmiis euocabat: scholisque ex Parisiensi formula & disciplina institutis, aliquot insuper adolescentiū collegia in eadem vrbe fundauerat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerat soboles; & Indicӕ necessitates prӕsentem efflagitabant opem; & domesticis hisce prӕsidiis, ad excolendam Lusitaniam ipsam, & supplendos magistratus, & sacerdotia tuenda, egebat Rex. Neque porrò verum erat, quo remotӕ fouerentur partes, intestina ac vitalia membra destitui. His anxio curis, atque ad Indicam subleuandam rem, externa circumspectanti auxilia, tale remedium haud obscura Dei prouidentia oblatum est. Ignatius Loiola Cantaber agebat Romӕ, qui paulo antè, cum eximiis aliquot eiusdem propositi viris, afflatu diuino sese ad vineӕ Christi culturam, atque ad Euangelii prӕdicationem, sine vlla prorsus aut temporum aut locorum exceptione, deuouerat. Ea societas I E S V ab ipso Pontifice Maximo, qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, postmodum appellata. Iamque variis Europӕ locis haud obscurum egregiӕ cuiusdam pietatis ac doctrinӕ specimen dederant. Id Ioannes certis auctoribus vbi cognouit, Petro Mascareniӕ, suo apud Pontificem oratori, mandat, etiam atque etiam agat cum Ignatio, vti alumnos disciplinӕ suӕ minimum sex mittat ad se. quando generis humani salutem & Christi Domini gloriam vsque adeò sitiant, non defuturas in Asia atque Africa scaturigines, quibus eam aliqua saltē ex parte releuent sitim: prӕterea, nullam in eas terras nauigandi moram fore, simulatq; commoda tempestas affuerit, quęque ad nauigationem necessaria sint, ea ab suis procuratoribus largè & copiosè prębitū iri. Hoc accepto mandato Mascarenias Ignatium appellat. Ignatius ex auctoritate summi Pontificis, quòd aliis quoque regionibus pro sua parte consultum vellet, expetenti sex oratori duos tantùm assignauit, Simonē Rhotergium Lusitanum, (quem Ioannes ipse Lutetiӕ in studio litterarū aluerat) & Franciscum Aspilcotam Nauarrum, claro inter suos genere natū, cognomento Xaueriū. Ac Simon quidē, maturè prӕmonitus, quòd quartana tum laborabat febri, in Lusitaniā naui trāsmisit comite Paulo Camerte, egregia probitate fideque viro, qui sese cum aliis ad Ignatiū per eos dies adiūxerat. Xauerio autē, quo

majorem videlicet in re ſubita ferret obſequii laudem, non niſi ptidie quàm illi cum Maſcarenia itinere terreſtri abeundum fuit, denuntiata res eſt. Ac tametſi, confirmata nondum ſocietate, nihil in cæteros iuris erat Ignatio; Xauerius tamen ad imperium vſque adeò durum ac repentinum, non modò tergiuerſatus vlla ex parte non eſt, ſed etiam inceſſit omnibus lætitiis: acceptóque ſpatio vix quod ſalutandis amicis, & reſarciendæ attritæ ac laceræ tunicæ ſatis foret, poſtera luce cum oratore diſceſſit. Huius mihi profectionem viri (nam Rhoterigius, Regis ac procerum deinde rogatu, in Luſitania ſubſtitit) paulo fuſiùs perſequi eſt animus: vt promulgādi Euangelii ſtudioſis hominibus recens propoſitum ſit Apoſtolicæ peregrinationis exemplar. Quamquam huiuſmodi narrationē exſequenti mihi ſubit illa ſuſpicio, fore vt quæ de piorum hominum in ægrotos ac pauperes, & infimam plebem officiis, vel prodita ſunt, vel in poſterum prodentur à nobis; aut friuola aut etiam ſordida videantur iis, quorum videlicet aures, magnificis de republica, de moribus, de natura diſputationibus, vel ſumptuoſis bellorum apparatibus, terreſtribuſque ac naualibus præliis, & inclytarum vrbium expugnationibus adſueuêre. Sed habet hoc vtique philoſophia Chriſti, nihil primo aſpectu contemptius, nihil in receſſu diuinius. quippe, animos, non ad ſitim cædis ac ſanguinis, vel ad inanis gloriæ cupiditatem; ſed ad humanitatem ac manſuetudinem, atque ad amorem ſolidæ ac veræ virtutis imflammat: quæque ab aliis de officio vel oſtentationis vel etiam animi ſæpe cauſa quæruntur, ea rebus ipſis ac vita quàm verbis multo libentiùs explicat. Ergo Chriſtianæ documenta virtutis, tanto & ad bene viuendum aptiora, & ad narrandum grauiora cenſenda ſunt, quanto facta dictis, & pacis munera bellicis artibus antecellunt. Xauerius igitur, vbi profectionis affuit dies, (annus tum agebatur huius ſeculi quadrageſimus) ita ex vrbe deceſſit, nihil vt ſecum præter ſimplicem corpori tegendo veſtitum, & in quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit. Vt fieri cæptum eſt iter, illud ante omnia mordicus tenuit, vt intimam ſui cuſtodiam, & certa precandi commentandique ſpatia non omitteret. inde vegetior in dies atque robuſtior, ad opem aliis ferendam ſemet acriter incitabat. Hi quo libentiùs curationem vbi opus eſſet acciperent, cunctis interim officioſè demerendis, atque omni ratione ſibi conciliandis inſiſtere: depoſita ſeueriore perſona, comiter alloqui ſingulos, hilari ac ſereno reſpondere vultu; faciles ad ſe cuilibet præbere acceſſus, cōtemnere omnino neminem, gloriam æquè fugere atque alii captant: nihil in victu, cultuque ſibi præcipuum

ſumere;

fimere; minimis vilissimisque cõtentus esse: vti quisque pessimè se acceptum a prodromo quereretur, ita huic libentissimè suo lectulo tectoque cedere: vbi quis per niuosa, ac lutulenta, & prærupta itinera laberetur, ad eum sublevandum raptim ad pedes vel cum periculo desilire: alio quouis casu periclitantibus, vbi non posset manu, prece votisque succurrere. Inter cæteros, primarius quidam, contra omnium sententiam ausus tumenti fluuio ad transitum sese committere, cùm aquarum impetu vorticibusque ad exitium raperetur, pia (vt affirmant) Xauerii supplicatione seruatus est. ad hæc lassos & imbecilles omni obsequio ac sedulitate refouere: postremus cubitum ire, primus exsurgere. denique, famuli dum quiescunt, ipsis operam dare iumentis. Hac ille summissione, officio, suauitate, clemẽtia, cæterisque artibus, quas ei spiritus cœlestis haud dubiè suggerebat, breui omnium animos ita sibi deuinxit, vti deinde nihil ad cuiusquam reprehensionem ab eo profectum; aut acerbum vlli videretur, aut nimium. Neque ipsos dumtaxat qui in comitatu erant legati, meliores quotidie reddere conabatur, sed etiam in cauponis ac diuersoriis, cùm se occasio daret, promiscuè cunctos docendo, monendo, iuuando, excellẽtis cuiusdam virtutis & caritatis relinquebat impressa vestigia. Per hũc modum superatis iam alpibus & Pyrenæo saltu, in Pompelonis veniunt fines. cumque inde Xauerius ad suos facillimo negotio posset excurrere, nunquam adduci se est passus, vt quicquam omnino carni aut sanguini daret, atque ad patriæ saltem incunabula reuisenda, quamuis modico diuerticulo de via deflecteret. Inter hæc, sagaci viro Mascareniæ, cognoscendi noui comitis, atque introspiciendi penitus eius animi sensus, maxima dabatur facultas: nihil enim vitia virtutesque hominum ita explorare consueuit, vt bene longi itineris diurna pariter & nocturna consuetudo; quippe quæ simulationem quamlibet callidam & artificiosam diu sustineri non patitur, eo liquidiùs Mascareniæ de Xauerio ferre sententiam licuit, cumque in dies notitia pariter & admiratio crescere viri, præmisso ex itinere tabellario, de ipsius laudibus ad Ioannem ita multa perscripsit, vt Rex miram in eius videndi ornandique cupiditatem incumberet. Olisiponem denique tertio mense peruentum. ibidem agebat Simon. huius quartana vetus, cuius accessum eo ipso die exspectabat, Xauerii demum læto ac salutari amplexu discussa. Post triduum Xauerius euocatur in regiã. accedenti sese Rex perhonorificũ præbuit, ac verbis amplissimis, quid de illius meritis ac sanctitate sentiret, in amicorum ac procerum corona testatus est. At ille, peracto salutationis officio,

cùm ei lauta ad diuersandum hospitia non deessent; ab regia protinus ad publicum valetudinarium, quòd Misericordiæ sodales procurant, vnà cum Simone & Paulo Camerte se confert. ibi, dum naues ad cursum parantur, de more tempus ita distribuunt patres, vti nocturnas horas, breui duntaxat excepto somno, sacris carminibus, & rerum diuinarum contemplationi: diurnas, ægris omni ope refocillandis, confessionibus quamplurimorum excipiendis, & quotquot ad se venirent, aut consilio aut re juuandis insumerent. Hisce ferme occupationibus, quod reliquum erat hyemis, summa populi Olisiponensis approbatione transactum. Iamque Indicæ nauigationis appetebat tempus, cùm regii œconomi, & Castanerianus in primis dynasta, jussu Regis instate Xauerio, vti, consultis hominibus peritis, indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciam adeò remotam necessaria duceret. ita sibi etiam atque etiam ab Rege mādatum, vti prorsus nihil, ipsi vel sociis, neque ad valetudinem neq; ad cōmodum cultúmve deesse pateretur. seorsum dein illi Ioannes totam Indicam rem accuratè commendat: conuertendis ad Christum ethnicis, neophytis in fide firmandis insistat, Lusitanæ ditionis arces atque præsidia lustret, deprauatos corrigat mores; deque omnibus rebus quàm diligentissimè ad se perscribat. Postremò, quo sibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciam intelligat, transmissum ad se ex vrbe Roma diploma litterasque Xauerio reddit; quibus eum Summus Pontifex Nuntium Apostolicum in regionibus Indicis ampla cum potestate creauerat. Et Xauerius Regi quidem paucis ita respondit, vt cùm eximiæ illius benignitati gratias ageret immortales; tum verò, quòd ad procurationem Indicæ rei pertineret, sese, quantum liceret ac posset, serui fidelis officio functurum esse reciperet. Regiis verò curatoribus, & Castaneriano præsertim, complura in vsum nauigationis identidem offerenti, aliquandiu obfirmato restitit animo: dein, ne per contumaciam superbiámve cuncta respuere videretur, perpelli se tādem est passus, vt sibi comitibusque duobus (nam ad Paulum Italum, paucis illis diebus, studio pietatis incensus accesserat Franciscus Mansilia Lusitanus) singulas crassiore textu lacernas ad arcenda circa Bonæ spei promontorium Antarcticæ plagæ frigora, itemque sacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi permitteret. reliqui verò commeatus atque viatici genus omne rejecit; cùm ita diceret: suscepto paupertatis voto, & vnius Dei causam agenti sibi nequaquam esse de crastino laborandum. Hortāte dein dynasta, vti puerum saltem vnum adsu-

adſumeret, victus quotidiani adminiſtrum; Mihi verò, inquit Xa- «
uerius, dum pedibus manibuſque vti licet meis, opus miniſtro non «
eſt. Cùm ille nihilominus vrgeret ac premeret; indignum ea fore «
perſona quam gerebat, affirmans, ſi in tanta vectorum ac nautarũ
turba palam conſpiceretur, aut veſtem ad nauis marginem abluẽs,
aut cum cæteris ollam foco in quotidianos cibos imponens: At qui «
clariſsime vir, Xauerius inquit, dignitatis tuendæ, artes iſtæ & præ- «
cepta quæ narras, quò vides loci Chriſtianam rempublicam addu- «
xerunt. itaque mihi & ollas, vbi res poſtulauerit, inſpectante po- «
pulo, non attrectare ſolùm, ſed etiam tergere & lauare pannos, & «
infima quæque, modò peccatum abſit, obire miniſteria certum eſt. «
Cuius veritate reſponſi & in præſentia œconomo vocem incluſit, & magnam apud eum de ſe in perpetuum præclaræ cuiuſdam ac diuinæ ſapientiæ opinionem reliquit: quam Caſtanerianus poſtea prædicare libenter ſolebat; illudque crebris vſurpare ſermonibus, in claſſis diſceſſu, non minùs cum Xauerio ſibi certaminis fuiſſe, vt plus acciperet; quàm cum aliis hominibus, vti ne plus exigerent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque complexu, Prætoriam nauim Xauerius Regis juſſu conſcendit. ibi verò, quàm in omnes partes fructuoſa eius caritas & induſtria fuerit, quo faciliùs poſſit exiſtimari, pauca de vniuerſo genere claſſium Indicarum hoc loco pręfari eſt neceſſe. Præter nauigia permulta, quæ variis anni temporibus ex Oliſiponenſi portu ad alia atque alia commeant noui orbis emporia, quatuor ferme vel quinque in Indiam onerariæ deſtinantur, magnitudinis adeò vaſtæ, vt cùm inflatis aura ſecunda feruntur velis, oppidi propemodum inſtar obtineant. Harum ſingulis, pręter commeatus, inſtrumenta merceſque, complures hominum ordines vectari mos eſt. Primus ordo, nauticæ multitudinis, ii certis inter ſe legibus ac diſciplina conſtricti, curſum ex arte moderantur. Secundus eſt præfectorum ac magiſtratuum, qui vel ad obtinendas arces ac maria; vel ad jus dicendum, & curanda publica negotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues tuendas, quique ad Indica præſidia ſupplenda, conſcripti ſunt. Quartus eſt mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis in colonias Indicas migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec deſunt medici, ſeu quos vulgo phyſicos ſeu quos chirurgos appellant. Populus vnius onerariæ in vniuerſum capitibus modò ſexcentis, modò octingentis, interdum etiam plus mille cenſetur; &, obuerſante plurima leti ſpecie, culeum è ſparto & linteum quiſque ſecum in nauim infert, quibus inſutus, ſi diem obire

conti-

contigerit, dejiciatur in mare. Porrò, cunctorum expiandis animis & rei diuinæ procurandæ, mercenarius plerunque præest: qui morientium vbi confessiones audierit, & mittendos in pelagus lustralibus aquis & piaculari precatione fuerit prosecutus; nimirum sat suo muneri, sat legi factum existimat. Ab Olisipone Goam, inde Cocinum, coëmendi maximè piperis causa, nauarchi petunt. is cursus, vt nullus grauior interueniat casus, quinto haud citiùs mense conficitur. interea, pro locorum ac temporum varietate, modò cadentibus ventis, malaciæ lentissima tædia; modò sæuientibus procellis, jactatio vehemens, sæpe sine exitu nausea, fastidium cibi, terror assiduus, diuturna insomnia toleranda; adde malignè diuisa & sæpenumero vitiata cibaria, vicissitudines immodarati caloris & frigoris; grauitatem cœli sub æquinoctiali maximè plaga, quæ superando Bonæ spei promontorio, semel iterumque trajicitur. Ad hæc, non leue incommodum in ipsa quoque habitatione consistit. ab ima carina ad summam nauis oram contignationes quatuor vel quinque attolluntur. in infima, nautici saburram ad æquilibrium sternunt; in cæteris tormenta constituunt, vasa disponunt, mercimonia capsásque constipant. vectoribus admodum exigua sub iis tectis agendi spatia relinquuntur, à prora puppique gemina in pugnam surgunt castella. in horum vtroque, & simul ad gubernaculū, ligneas casulas ac tuguriola fabri concinnant. hasce, qui sunt pecuniosi, magno in breue tempus conducunt pretio. cætera turba, ni sæuiant venti, prout cuique datur, sub dio in angustiis cubāt. sin atrocior tēpestas discursum nautarū ad repētina imperia postulet, pauidi cōfertique sub rabulata coguntur. ibi, concluso halitu æstuque, teterrimus odor sentinæ pædorque & illuuies afficit corpora. Inde cùm graues alii morbi, tum verò lethargi, apostemata, febres variæ, fœda oris vlcera, & purulenti gingiuarum tumores existunt: & ipsos etiā haud rarò sacerdotes medicosque corripiunt. Iam, in tanta plebis colluuione, militumque licentia, quot quantæque sint labes animorum ac vitia, enumerare superuacaneum est. tacitus ea sibi quisque subjiciet. Omnem hanc benemerendi siluam, & sempiternæ gloriæ segetem, in sua nauigatione Xauerius habuit. Martinus Alphonsus Sosa cum summo imperio præerat classi; Prætor Indiæ designatus, qui in eius maris præfectura paulo antè præclaras gesserat res. Huic primùm Xauerius & asseclis eius apparitoribusque, ad justitiam colendam ac fidem; plena prudentiæ, plena salutis monita per occasionem dabat: tum ad aliorum animos pariter sanandos & corpora, omnes conferebat vires. excitare afflictos, con-

solari

solari mœrentes, adsidere ægrotantibus, interdum etiam iisdem sua manu condire & coquere cibos, præbere sorbitiunculas, atque virale instillare succum, sternere lectos, ac sordes euerrere: quibus esset spes vitæ, hisce, auertendi cœlestes iras, & mores in posterum corrigendi præcepta inculcare: quorum deplorata esset in terris salus, iis æternæ vitæ facere spem, & simul ad supremā pugnā arma contra dæmonum incursus ac petitiones induere. valentes, ad officia pietatis & humanitatis hortari; detrahētes de aliorum fama, serentes jurgia discordiasque, vel impia in superos verba jactantes, vel rem alea dissipantes, leni simul & graui oratione compescere; plurimam diuinæ tum justitiæ tum clementię mentionem & recordationem inferre; controuersias rixasque dirimere, lenire odia, religionis ignaros ac rudes Christiana doctrina instituere, omnib⁹ omni ratione prodesse. inter hęc, se ipse inuictum ab omni perturbatione præstare, cibo potuq; vti parcissimo; nec dies modò totos exerceri, sed etiam noctes: & fatigatos vigilia cadentesque oculos tamdiu in opere continere, quoad somno & lassitudine oppressus, vbi vbi sors ferret, tandem aliquando succumberet. Atq; ex hoc tā abjecto, tam in speciem seruili genere vitæ, tantum abest vt quicquam vel de auctoritate vel de existimatione deperderet; vt eum summi infimique, tamquam salutis omnium pręsidem, & è supernis demissum sedibus, intuerentur. Inde primùm & patris & sancti cognomentum inuenit: sic enim in oriente postea semper & vocitatus & habitus est. Cæterùm in hoc itinere, Xauerii virtus eo majorem habuit campum; quo tardiùs illo quidem anno ab Lusitanis nauigatum est. non nisi Augusto mense exeunte ad Mosambicum deuenêre: ibi ad Aprilem vsque hyemare coacti sunt. & ęgris, qui permulti erant, in regium nosocomium è classe deportatis; in eorum famulatu pater tanta denuo cum assiduitate vigiliisque versatus est, vt præ sui corporis negligentia grauem & periculosum in morbum inciderit; in eo morbo cùm maximè arderet febri, teneri non poterat, quin, vacillante corpusculo, periclitantibus tamen ac moribundis adesset. in iis, nauticum infimæ sortis adolescentē, cui exitialē exitum haud sinę causa metuebat, è faucibus tartari, si qua posset, eripere statuit: jacebat miser humi, destitutus ab omnibus; eique per extremam phrenesim (quod erat in primis dolendum) ad detestanda & confitenda crimina tali tempore neque mens neque sermo constabat. Hunc tolli à valentioribus iussum, in suomet cubili Xauerius collocat; ad eum contactum (mira dictu res) confestim ad se iuuenis rediit, & peccata Xauerio ritę confessus, magna cum salutis æternæ spe sub vesperam excessit è vita. Inter hosce

hosce labores exhausta iam hyeme; Prætor Sosa, quòd certis de causis præuenire cuperet, quæ prima facultas nauigandi fuit, rostrata maiore celeriter antecessit; neque Xauerium, viribus vtcunque receptis, ab se diuelli permisit. Paulus & Mansilia in nosocomii procuratione, quoad classis abiret, iussi persistere. Xauerius interim de instituta vitæ consuetudine remisit nihil. certam ei nauis particulam ibi quoque Sosa in hospitium assignauerat. hanc item pater aliis egentibus vltro concessit. ipsi, pro culcitra funis anchorarius in spiram conuolutus, pro ceruicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere primùm ad Melindem, tum ad Socotoram nauis appulsa. vtrobique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate, Xauerii nauitas ac diligentia constitit. Goã denique anno seculi huius quadragesimo secundo peruentum est, pridie nonas Maias, quo die Romæ quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illæsus emersit. Descensione facta, Pater ad Regis valetudinarium, vti solebat, extemplo se confert. Eòdem paulo pòst cum classiariis ægrotis Paulus & Mãsilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanæ tũ Ecclesiæ præerat Ioãnes Albuquercius, (de quo suprà commemoratum est) præstanti sapientia Pontifex. Ad hunc Xauerius, antequam vllam reipublicæ attingeret partẽ, adiit honoris & obsequii causa; eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pontif. Max. & Ioannis Regis Lusitaniæ missu, ad impertiendum ethnicis euangelium, stabiliendos in fide neophytos, Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiuuandos, in ea loca venisse. attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul, Põtificias litteras, quibus Nuntius Apostolicus fuerat declaratus, eidẽ offert venerabundus: ac profitetur, se se iure illo ac põtestate nequaquam vsurum, nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi seu modestia captus Albuquercius, illico ruit in amplexus viri: perlectum probatumque diploma restituit: postremò, etiam atque etiam Dei seruũ adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianam rẽ è præscripto summi Põtificis administret, valde confidere se se, illius aduentum, ad Indicæ ecclesiæ vel tutelam vel amplificationem, maghopere profuturum. neq; in præsentia modò Xauerium comiter ac libenter accepit; sed etiam, in posterum, præcipuo semper tum in honore tum in amore cunctis approbantibus habuit. Ab ea salutatione regressus in domicilium hospitale Xauerius, consueta pietatis & caritatis munia cũ suis obire perrexit. Præter hæc, salutarem publici catechismi ritũ

in regio-

in regionibus ijs vtiq; primus instituit. Quotidie ferme prodibat ipse cum tintinnabulo, & ingentem promiscuæ turbæ n umerum in templa cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Christianæ vitæ præcepta, vulgi sermone breuiter ac dilucidè comprehensa, (quę ipsemet postea certioribus ad modulandum adstrinxit numeris) decãtabantur hoc ferè pacto: Verba præibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. easdem voces reliqui extemplo reddebant. id cùm pro populi captu bis térve ac sæpius fieret; sequebatur, vt sonus ille, ad aures blandè ac suauiter accidens, integra paulatim sensa totasque periochas penitus in pectora demitteret vulgi. Ad extremum, vt silentio indicto symphonia conquieuerat; certos ex eadem institutione locos, Dei famulus fusè ac populariter explicabat. Ita pueruli, feminæque, ac tarda plerunque mancipia, paucis horis ac pænè ludibundi, multo plura percipiebant de rebus altissimis atque diuinis, quàm illa noua ac vetus Academia, lycæumq; illud inclytum, & omnes antiquę philosophorum scholæ, tot seculis, tanta cõtentione, tantis lucubrationibus extundere valuerunt. Hæc tum in vrbe Goa per hyemem à Xauerio gesta: & simul, optimatum rogatu, Paulus Camers, diui Pauli seminario collegióve, quod iam puerorum numero haud paruo constabat, administrando regendoque præpositus. At Xauerius, quòd per eos dies de recenti Parauarum & Piscariæ gentis conuersione cognorat, Mansilia comite ad eos educendos & confirmandos vere ineunte profectus est. ij populi, vti suprà docuimus, magna Michaëlis Vasæi & sociorum alacritate, salutaribus illi quidem abluti fuerant aquis; cæterùm eius mysterij vim, & reliqua ecclesiæ sacramenta, itemque precandi formulas, & Christianæ fidei articulos, & legis diuinæ præcepta penitus ignorabãt. Neque sacerdotibus Europæis, quíve Goæ quíve Cocini degerét, vlla ostendebatur facultas barbariæ illius erudiendæ: quippe in magna distantia locorum, & nullo propemodum linguę commercio. ex quo nimirum facilè conijci potest, dum peregrinus homo Xauerius ignotum sermonem addiscit, cœcamque ignorantię noctem ex ijs mentibus conatur expellere; quàm graues illi miseriæ, quãtus molestiarũ cumulus fuerit perferendus. Cum Brachmanis pręcipuè magna seruo Dei fuere certamina. Abduci à se populum, fraudesq; suas ac mendacia detegi, mortis instar ducebant. cumq; à vi cædibusque eos turbarum absterreret metus, frustra Euangelici præconis linguam donis ac mercede alligare sæpe conati sunt. Interea, vicino quodã in oppido, quod tyranni metu in patria superstitione perstabat, feminæ, quartũ iam diem ex partus difficultate

cultate grauissimè laboranti agentique animam, Xauerius accitus interuenit fidei summam exponit: certum ad salutem iter ostendit. assensa est mulier, baptismum expetiit, illico peperit. ea re adducti propinqui, dein populares vniuersi, tyranno mitigato, repudiatis idolis, Euangelio credidere: quos omnes probè institutos pater sacro itē baptismate proluit. Hæc & alia plurima Xauerium mirè districtū habebant: atq; vbi quod in præsentia satis esset, eodē substiterat loco; delectos ex omni Christianorum numero hypodidascalos (ii patrio sermone canacapoli vocantur) & probitatis & ingenii laude præstantes, in ea locabat specula, qui cæteros in officio continerent, sacras tuerentur ædes, baptismate fungerentur; & si quid accidisset grauius aut difficilius, consignatum interea litteris memoriæ causa, postmodum ad se referrent. Hisce vicariis commendato grege, ad aliud ipse aliudque deinceps oppidum aut pagum pedes, & quidē sine sacculo semper ac pera, transibat. Vbi ora omnem, iis quæ dixi caritatis officiis, & prædicatione Euāgelii peragrauerat, orsus iterū à capite eandē pari diligentia prouinciam obibat, pensum cùm a cæteris Christianis, tum verò a canacapolis exigens. Atque huic hominum ordini, quo commodiùs tam piæ ac necessariæ functioni vacarent, certum auri pondus impetrauit quotannis in Lusitanæ Reginæ socculos ab Indis cōferri solitum; cùm quidem ad Catharinam scribens, Ioannis vxorem, insigni virtute ac pudicitia feminā, haud ineptè lusisset, nullis cā soccis æquè facilè scansuram in cælum, ac precibus neophytorum, in quos Christi causa id opis ac beneficentiæ contulisset. Amplius annū Dei famulus in Parava regione traduxit, eūque Domini agrū adeò reliquit probè cultū & cōsitum, vt hodie in primis totius Indiæ felix ac fertilis habeatur. Harum rerū fama cōmoti Macoæ finitimi populi è Trauancoris regno ad Comorini latus occiduum, Parauis multitudine fermè pares, Xauerīu ad se baptismi causa per supplices nuntios ac litteras euocant. ille profectus, eodē & institutionis & peregrinationis ordine, plus decē hominū millia vertēte mense ad Christū adiunxit. noui dein ad eum cōcursus quotidie fieri, atque vbi patrio sermone proposita principia Christianæ doctrinæ didicerant, cùm alia suspicere, & laudibus in cælum ferre; tum verò ipsa præcipuè decē diuinę legis pręcepta mirari, quàm illa æquitatis plena essent, quàm vera, quàm rectę rationi consentanea. oblatam sibi è cælo haud dubiè lucē gratulari inter se, deplorare suam & maiorum suorum amentiā, qui ad eam diē in tam densis errorum tenebris ac tanta vitiorum fœditate iacuissent. inde se mutuò ad Christianam religionem adhortari: mox cateruatim ad

fontem

fontem ęternæ salutis accurrere. Hisce abluendis cùm maximè instaret Xauerius, noui è Manare legati superueniunt, id ipsum orãtes: hoc nomine insula est, extremæ Ceilano ad septentriones apposita. eam quoque gentem, ne ipse ab inchoato opere abduceretur, missis interea pro se idoneis vtcunque viris, initiat. Is verò ager, nõ fidelium modò, sed etiam martyrum vberem segetem paucis diebus effudit. Si quidem Iafanapatani Ceilaniæ terræ tyrannus, cuius in ditione erant Manarenses, idolis ad insaniam deditus, audita re, insitam ingenio feritatē nouellos in Christianos exercuit. immissoq; satellite, partim eorum occidit, partim variis suppliciis per summam indignitatem affecit. pauci ex insula in continentem elapsi, (in iis regius quidam adolescens) terrestri leucarum amplius ducentarum itinere Goã vsque se cõtulēre. ibi ritè instituti omnes, & mystico partu renati sunt. Neque hac tantùm regione se se tenebat animorum ardor. Macazares quoq; leucas in ortum quingentas ab Cocino diiuncti, Christianos doctores maiorem in modum expetebant. ii legatos primùm ea de re ad Antonium Galuanum (vti supra commemoratum est) miserant. Galuani iussu cùm ad eos tenderet, Franciscus Castrius, aduersa tempestate prohibitus, Ternatem redierat infecta re. Feliciùs deinde nauigauit; cùm Sosa Indiam regeret, Antonius Paiua, coēmēdi sandali causa, missus in easdem insulas ab Rhoterico Vasæo Pereria, Malacæ Præfecto. Iam antè in illis emporiis negotia gesserat Paiua, ac proinde multos ibi notos habebat, neque erat Macazarici sermonis ignarus. Vt in Supanos deuenit, (hoc nomine gēs est) Rex ipse, iam septuagenarius, in primis totius Macazaris potens & bellicosus, vltro (quæ facilitas Regũ illorum est) ad inuisendum aduenam accessit. Filium ducebat secum, annos quindecim natũ, itemque adolescētulas, aureis armillis ornatas, triginta. Eo comitatu cùm ad portum venisset, accepta salutatione redditaque, variis de rebus, vt fit, cum peregrino mercatore sermonem instituit. inter cætera quæsiuit ex eo, quid ita Lusitani Mauris (sic vulgò Mahometanos appellant) infensi infestique potissimùm essent. Ea occasione arrepta, Lusitanus, in hæresis Mahometanæ vitia, & ipsius auctoris ambitionem, fraudes, auaritiamque pro ea quam habebat fandi copia inuectus; iis dein vitiis fraudibusque, veritatem, ius, fasque Christianæ religionis opposuit; deque ipso Christo Dei filio, generis humani liberatore, nonnulla subiunxit. Inde affirmauit, nomini Christiano cum sceleratissima & corruptrice animorum secta proprium ac perpetuum bellum esse susceptum. Omnia Regi probabilia admodum visa: &, quòd iam adolesperasceret,

domum regressus, Paiuæ xenia misit ad nauem. Postero die, ac sæpe deinceps, multa ex eodem sciscitari perrexit: in iis illud etiam, quisnam esset Iacobus quidam, quem in præliis inuocari ab Lusitanis, ad se Mauri detulissent. Ad hæc Paiua, de Christi discipulis ad Euangeliũ prædicandũ à magistro dimissis, pauca perstrinxit. in iis, præcipua sanctitate meritisque fuisse Iacobum, qui primus lætissimum Hispaniæ, patefacti hominibus cæli, nuntium attulisset: atque idcirco in eius præcipuè Apostoli tutela ac patrocinio Hispanos latère vniuersos: ac proinde, inter dimicationem ab iis inuocatum contra Christianæ fidei hostes adesse fulgentibus armis horrificum, igneo equo insidentem. eius rei vel Mauros optimos esse testes. qui cõserta cum Lusitanis pugna, plures ipsi ac paratiores tali viso non semel cæcam in formidinem fugamque præcipitem acti sint. Sub hæc Paiua è Christianis institutis, de inuocatione præsidioque cœlestium, pauca disseruit. Cùm hęc, & alia id genus complura, mira quadam approbatione per eos dies audisset Rex, neque tamen de capessenda peregrina religione statueret quicquam; Paiua, quòd in eo emporio tempus vltrà negotiandi non esset, ad Siani regnum leucas inde quinquaginta processit. Cum Sianio Rege familiaritas intercedebat Paiuæ, quippe apud quem ęgrotus olim in hospitio fuerat, multaque cum eo de Christianis initiis egerat. Hunc vbi adesse cognouit Rex, confestim ad eum, iactis procul à portu anchoris in salo stantem, prior visendi gratia transmisit. & mirifica quadam ex eius aspectu voluptate perfusus, post mutuam salutationem: Auguror, inquit, faustum ac felicem mihi meisque tuum esse aduentũ, ô Paiua: quãdoquidem, ex quo tẽ aspicio, tanto ac tam noua me gaudia pertentant. multo dein ac suaui cum peregrinis habito sermone digreditur. Insequẽti luce, cùm ad eum salutandum honoris causa vicissim in vrbem Sianum Lusitani venissent, conuersus ad Paiuã Rex; Caue, inquit, putes excidisse mihi, quæ, hîc apud nos cùm esses, de vestræ nationis in vnum Deum fide ac pietate narrasti, hęrent ea mihi penitus infixa; neque vnquam ex eo tempore voluntas mihi eiusdem amplectendæ ac profitendæ fidei defuit. Sed hactenus me populariũ metus, si ab auitis institutis abscederem, nec non existimationis ratio, si, grandi iam natu, repentè immutatus viderer, ab hoc tam honesto consilio retardarunt. easdem ob causas adhuc animi pendeo, teque pro amicitia consulo, quid mihi faciendum putes, ac simul quęso vti coram hisce proceribus (adstabant autem plures) aliqua de fidei vestrę mysteriis, deque hominis Christiani officio disseras, Tum Paiua, se indoctum prefatus, ac minimè dignum qui

tam sublimia tamque diuina tractaret, ac nihilominus incenso pii Regis studio pro sua parte non defuturum, orsus à primo decalogi præcepto, cætera singillatim deinceps quàm planissimè potuit explicauit: eaque cuncta summatim ad illa duo capita redigi ostẽdit, amoris erga Deum & proximũ. Magno assensu, Regis præsertim, ea oratio audita. sic ille abiit dies. Postero, eædem scholæ pari auiditate repetuntur. Paiua, ad ea quę tradiderat, sermonẽ adiunxit de officiis operibúsve misericordiæ, quæque ad corporis quęq; ad animi auxilium pertinent, iisque operibus præcipuas Christiani muneris partes docuit cõtineri. Ab ea peroratione dimissus Paiua, proximo die reuocatur in regiam. ille, Deum enixè precatus, vti mortalibus cœcis lumen aliquot æternæ veritatis offerret; ad vrbem properauit, in rerum diuinarum cogitatione ita defixus, vt viæ laborem ac tempus omnino fefellerit. Vbi ad Regem peruenit, adstante nobilium corona, rursus de Christianis præceptionibus verba fecit. exinde quæsiuit ab eo Rex, num quid de mundi creatione cognosset: ille, totam eius creationis seriem à sanctis hominibus & prophetis conscriptam esse respondit. Cùm, Sanctus quidnã sibi vellet, rursus interrogasset Rex, (id enim verbum Paiua reddere Macazaricè nequierat, propterea quòd ii populi, vt sanctitatis ipsa re, sic etiam vocabulo carent) sanctos esse, inquit, eôs, qui proposita nuper ab se præcepta seruarent, ac se quàm maximè à corporis contagione sejungerent. huiusmodi fuisse rectæ religionis interpretes, Dei plenos; ac proinde nullum in eorũ scriptis inesse mendacium. Tum Rex, quid est, ait, mendacium? Atqui, vt ad hoc respondeam, (inquit Paiua) liberali venia est mihi abs te opus, ô Rex. quod si nihilominus acerba & aspera mea tibi visa erit oratio; peto quæsóque, vti omnem in me vnum iram exerceas: Lusitanos meos cum suis rebus incolumes abire permittas. Cùm ille continuò quidlibet expromẽdi potestatem fecisset, Scire aues, inquit, mendacium quid significet. Ego verò nulla comparatione huiusce tibi vocabuli vim faciliùs aut clariùs demõstrauerim, quàm ista ipsa quam vos agitis vita. Cùm enim IESVM Christum, Dei filium, totius veritatis auctorem, penitus ignoretis; sic fit, vt erroribus infinitis impliciti, à veritate semoti, in ipso mẽdacio volutemini. Cùm hæc & eiusmodi maximè dicerentur, subitò coactæ nubes, magno cum cœli fragore, tonitribusque, & procellis, ingentem vim imbrium effudêre. quæ res eo & mirabilior visa est, & gratior accidit, quo maiore cum detrimento frugũ, diuturna siccitate laboratum in iis regionibus fuerat. Cùm dein Regẽ vrgeret Paiua, vt in Christi verba sine dubitatione iuraret; ille

 nouem

nouem insuper dies ad deliberandum sumpsit. Obstabant egregiæ ipsius voluntati maximè sacrificuli, quos vocant Becos, teterrimũ genus. ii, quemadmodum Satanæ ministros decet, ipso amictu ornatuque corporis, muliebrem sexum certatim ementiri non dubitant, expilant faciem, crines alunt compuntque: dẽtes artificio quodam inaurant: denique fractis motibus gestibusque luxum atque mollitiem produnt. iisdem feminam attigisse capitale est: ardenti viuus crematur pice qui tale quippiam admiserit. at verò ipsi, (quod vix auditu fas sit) certis inter se legibus nubunt: & praua insuper vulgo serentes dogmata, miseram gentem nefariæ turpitudinis ac superstitionis implent. igitur hi præcipuè ab noua religione absterrebãt Regem; quippe qui omnibus assueti flagitiis, Christianæ seueritatis & castimoniæ nomen horrerent. Accedebant ad labefactandum, si qua possent, Regis propositum Mahometani quoque complures, qui mercaturę causa in eius regnum ex Vgétana, Pane, Patane conuenerant. Horum sceleri & conatibus dũ obuiam itur, Supanus interim Rex, bene comitatus, ornatissima classe, necopinato superuenit. ac primum omnium interrogat Lusitanos, num Sianius Christo se addixerit. Cùm ab iis responsum esset, Sianium cunctari deliberabundum adhuc; Supanus, in re adeò salutari, tam longa deliberatione, quid opus est? inquit. ego quidem, nulla interposita mora, Christianum me volo fieri. Tum Paiua, quòd sacerdotibus careret, ipso per se perque suos raptim ara excitata, quàm maximè festo apparatu, Regem sacro baptismo ritè lustrandum curauit à quodam è comitibus, cùm cætero corporis habitu, tum ipsa canicie venerando. post Regem, alii quoque complures amici & propinqui eodem sacramento expiati. Regi Ludouici nomen impositum: cætera cohors, alii aliter appellati. Summa dein cum lætitia & gratulatione bombarda perstrepuit; reique gestæ fama longè ac latè manauit. eo exemplo incitatus tandem aliquando Sianius, omni contempto periculo rupit moras. à Paiua ipso cum primoribus aliquot baptizatus, Ioannem appellari se voluit. Bonorum ingenti gaudio celebratus hic item dies: & Reges ambo, præter veterem amicitiam ac vicinitatem, nouo insuper sacræ necessitudinis ac societatis vinculo magis magisque constricti. Abeuntem dein Paiua cum suis, veriti, ne duce ac magistro destituta gens, breui pristinos in errores ingeniumque recideret; oratores ad Malacæ præfectum implorandi tam necessarii sui sidii causa misere. Hic admodum Euangelii cursus, (quod quidem extiterit) gerente Præturam Sosa, per triennium fuit. Interea Prætor ipse, tuendæ atque administrandæ prouinciæ diligenter

operam dederat. Is, vt primùm Goam est delatus, inito magistratu, hyemem totam ferme iure dicundo consumpsit. atque illud ab eo inprimis laudabiliter institutum, vt sexta quaque feria valetudinarium publicum ad consolandos ægrotos inuiseret: ibidemque rei diuinæ palam interesset. custodias præterea singulis hebdomadis adibat: vinctorum cognoscebat causas, curabatq; vt, salua æquitate ac fide, quamplurimi soluerentur. idque toto præturæ tempore solenne seruauit. Exacta hyeme, præfecturas de more distribuit. ipse ad Baticalæ Reginæ ferociam edomandam arma conuertit. Hęc mulier, stipendiaria Lusitani Regis, non modò vectigal dudum abnuebat pendere; sed etiam piratis & hostibus nominis Christiani tutum in suos portus dabat receptum. Sosa, quadraginta nauibus, in quibus præter auxilia Lusitani erant mille quingenti; ad Baticalam profectus, in ipso portus aditu consistit, inde missi ad Reginam, qui debitas pensiones, & præterea piraticas parones, ad vnum exigerent. illa, metu repentino icta, quatuor in præsentia mittit parones. inde, cùm varias ad frustrandum excusationes afferret, descensione facta Prætor instruit aciem. Mahometani primò è palmetis in hostem, intrepidè subeuntem, varij generis tela conjiciunt. dein, vbi ea sperni sensere, ad vrbem citato recedunt gradu. ibi rursus conglobati in conspectu liberorum & conjugum (nam Regina tum aberat) prælium instaurant. anceps aliquandiu dimicatio fuit, sed inferente se acriùs Lusitano, fusi per agros fugatiq; omnes, oppidum nullo defensore captum & incensum est: è Lusitanis desiderati duodecim, vulnerati complures. è barbaris major multo numerus cecidit. Cæterùm in ea pugna insigne traditur facinus Frācisci Almeidæ Scalabitani. is, conspicatus commilitonem in extremo discrimine, hostiles manipulos impetu capto perrūpit; circumuentum Lusitanum egregiè protegit: & in eodem hęrēs vestigio, intentos in se mucrones ac tela tandiu sustinuit, quoad suis ad opem vtrique ferēdam spatium datum est. ita, coronam is quoque ciuicam, populari seruato, præcipuam victoriæ laudem, absterrito Mahometano promeruit. exinde Prætor, succedentibus in orbem centuriis, Baticalanos fines, non intermissa dierum aliquot clade, vastauit: ac metu malisque demum, Reginam & consiliarios, ad piraticas tradendas naues, pernumeranda stipendia, & pacem renouandam adegit. postremò victor incolumi classe Cocinum petiit: ab Cocino dimissis varia in loca nauib⁹, in vrbe Malaca primus portorium & scripturæ magistros instituit: ex quo ad regia vectigalia non mediocris accessio facta est. Inde Goam in hyberna reuectum, cupido incessit Tremelani delubri exspoliandi, credo,

quòd eo cultu ac donariis indignum idolum duceret. in Coromãdelio tractu delubrum id est; cùm cætera superstitione, tum auro ac diuitiis inclytũm. in eam rem Sosa, permultis iisque aptis remigio nauibus, quo facilior esset ad terram appulsus, & tribus ferè armatorum millibus, ineunte vere cùm ab Goa soluisset, vixdum in altum euectam classem atrox tempestas oborta pænè demersit. maximo in periculo prætoria ipsa triremis fuit. dispersæ cęteræ, Cocinum denique tenuêre. Inde ad insulam processêre, quam à vaccis appellant. ibi ab exploratoribus cognitum, Coromandeliũ littus omne, contrà quàm Prætor ab aliis audierat, asperum & importuosum esse: nullam ibi tutam stationem fore. Hoc nuntio reuocatus, ne nihil omnino tali apparatu egisse videretur, ad Colanum repentè flexit. ibi arcem, vti docuimus, Lusitani habebant. Rex erat socius: ac tum ab vrbe cum exercitu aberat, bellis finitimis occupatus. ab arce leucas circiter quatuor, à mari non plus vna, distabat fanum, in quo magnam item pecuniæ vim asseruari ferebat fama. Prætor in terram egressus, per speciem amicitiæ paulatim ad locum progredi. populus mirari quid in pacata regione sibi vellent armatæ Lusitanorum cohortes, vbi templum intrãtem vident Sosam; tum demum sensêre quid peteret. extemplo reliquias militum ex agris euocant: atque ad naues redeuntem Lusitanum angusta ac depressa via (quod ad Calecutum olim Albuquercio euenerat) è superiore loco, siluisque ac sepibus, Naires minùs centum adorti, sagittis ac fistulis magno detrimento affecêre. Sosa, cùm agmen clauderet, ex equo degressus, quo minùs ad ictus pateret, ferme triginta suorum amissis, vulneratis compluribus, ægre ad mare peruenit, haudquaquam satis magno operæ pretio: siquidem effossis templi penetralibus, auream ollam extraxerant numulis argenteis plenam, quos Indi fanones vocãt, neque sestertium plus vnum continent singuli. Eam ollam Ioanni Regi dono missam, consulti Pontifices reddendam Colanio censuerunt. reuecta quamprimum in Indiam, & eodem loco Regis iussu reposita est. Per idem tempus, crescendi, ex aliorum malis, pręclara se Lusitanis dedit occasio. Inter Azedecanem & Idalcanem (vti sunt eæ gentes ad omnem flatum spei vel timoris mobiles & infidæ) noua odia & simultates exstiterant. Idalcan Azedecanem, beneficiarium & vectigalem suum, in regiam pro potestate euocabat. ille capiti metuens, pariterque thesauris, quos diuturna parcimonia rapinisque congesserat, palàm imperium detrectabat. Inde mutuò sibi struere insidias, mox etiam bellum apertè moliri, ac demum in eius belli societatem pro se vterque muneribus ac promissis Lusitanos allicere.

allicere. Inter cætera, Azedecan, exturbandi è malè parto imperio Idalcanis, consilium cepit eiusmodi: E stirpe Decanii Regis, quem à satrapis ducibusque circumuentum & captum fuisse memorauimus, Meales erat quidam. is, ad otium magis quàm ad arma natus, & sæuitiam Idalcanis haud sine causa pertimescens; veniam ab eodem impetrauerat, religionis ergò secedendi Mecam. ibi cum vxore liberisque aliquandiu commoratum; Solimanus archipirata, de quo suprà diximus, Indiam petiturus, auexerat, injecta quidem spe auiti regni recuperandi: sed, quod multo similius veri est, quo per eum, si res ita ferret, seditiones ac turbas in iis regionibus excitaret. Hisce ergo promissis inflatus Meales, & comiter in classem acceptus, in Cambaiæ deuenerat fines. Cæterùm à Lusitanis paulo pòst victo & fugato Solimano, haudquaquam suis viribus fidens, ibidem in exsilio sponte substiterat. ea re cognita Azedecan, ex vrbe Bilgano, leucis ab Goa quatuordecim, per occultos interpretes ac litteras instare Garziæ Castrio Goæ præfecto, (nam Sosa tum aberat) vti Mealem è Cambaia quamprimum accersat. is vbi Lusitano præsidio septus in terra Decania pedem posuerit, concursum ex agris vicisque; ab importuni tyranni odio, ad justum ac legitimum Regem extemplo futurum. se quoque in id ipsum paratas habiturum copias: & Lusitanos, Meali tum inopi egentique quibus velint impositis legibus, si eum in patria locauerint sede; pro insidioso & rapaci accola, vicinum Regem ad omnia fidum atque opportunum habituros. Hisce atque aliis rationibus facilè persuasum præfecto, vti magnis pollicitationibus Mealem cum vxore liberisque Goam euocaret. Eò vbi peruenit; confestim admonitus Prætor, qui tum erat Cocini, Goam repetit. ibi in consilio dies aliquot anceps deliberatio tenuit. nam & pacem cum Idalcane factam, repentè violare, nefas; & Mealem vltro accersitum repentè deserere, turpe non sine causa videbatur. Variantibus inde sententiis, cùm aliquandiu hæsisset Prætor, tandem è dignitate fideque nominis Lusitani statuit esse, Mealis afflictas fortunas omni ope excitare, & cum Azedecane, iamdiu id exoptante, vires atque arma conjungere. Habito delectu, clàm dies ad reducendum Mealem præfectis edicitur. iam ad primos Decanii regni fines præstò erat popularium manus; Meali excipiendo submissa. Vbi dies affuit, Prætor ipse cum armatorum copiis Mealem sine fine gratias agentem ad littus honoris causa deducebat. vix ad arcem Benestarini peruenerant, vnde in continentem ex insula trajectus est; cùm seuocatum Prætorem Petrus Faria Lusitanus, vir bello egregius, & magno rerum Indicarum vsu, monere etiam atque etiam institit,
 integris

integris rebus videret quid ageret; perfida barbarorum ingenia, inconstantiam rerum humanarum apud se reputaret: neu potentes tum Lusitanas opes cum perditis misceret exsulum rebus; neu Idalcanem tanta potentia Regem, amicum ac socium, sine causa lacesseret. mittendi Mealis, quandocunque sit opus, arbitrium penes Prætorem fore: sedandi belli, si temere moueatur, non quoties libeat, facultatem fore. Hac oratione, & simul auctoritate viri, permotus Prætor, qui adhuc fluctuaret animo, repentè, quasi noua res aliqua majoris incidisset momenti, redire vnà cum Meale cunctos in vrbem jubet. id cùm initio sermonem, atque ciuibus atque aduenis prebuisset, sapienter deinde factum apparuit. quindecimo fermè pòst die nuntius venit, ab Idalcane debellatum esse: Profectus magno cum exercitu ab vrbe Visapore, (ea distat ab Goa leucas circiter sexaginta) Bilganum acri obsidione cinxerat, Azedecan inclusus, vrgente animi ægritudine senioque, extremum obierat diem: eo demortuo, Idalcan vrbem facili negotio captam diripuerat: magnas ibi opes, ingentem rei bellicæ apparatum inuentum aiebant. Hæc vbi Goam allata sunt, Prætor necessitatem in consilium vertit: celato quid nuper egisset, legatum victoriæ gratulandæ ad Idalcanem mittit. Mirè opportuna ea fuit legatio. Idalcan, inter ipsam rei tantæ lætitiam, vel Prætoris officio, vel ipsius legati dexteritate captus, Bandesios & Salsetanos vicos agrosque, & extra suã ditionem quicquid Azedecanis fuisset, Lusitanis attribuit; eo tamen, vti Mealem cum conjuge & filiis Malacam amandarent, ibique custodiendum curarent, ne ad nouos tumultus ciendos redire posset in patriam. Prætor, ea donatione gaudens, misit extemplo qui possessionem locorum adirent, & vectigalia nomine Lusitani Regis, vt olim, exigerent. De Meale, incertis implicans responsis, callidè rem extraxit, neque ab Goa dimisit hospitem; verbo, vti in oculis populi Goani tutiùs adseruaretur: re vera, vt in tanta locorum vicinitate, hoc metu Idalcanem in officio contineret. ex eo tempore Meales nequicquam è proximo cauitem intuens regno, & Lusitani præfecti fidem implorans, Goæ in libera custodia dissimulanter est habitus. Hæc fermè ab Sosa Prætore gesta; quem deinde virum, in Lusitaniam secundo cursu reuectum, & auctoritate florentem & opibus, præcipuo in honore semper habuit Rex. Cæterùm eius præturam vna res maximè fecit insignem: aperta per id tempus, & primùm cognita nostris hominibus, terra Iaponia, cuius de terræ & cultorum ingeniis ritibusque, tametsi non pauca dudum à nobis alibi tradita sunt, tamẽ hîc etiã nui quædam aut ex eo tẽpore allata, aut etiam liquidiùs comperta,

pertā, locus haud dubiè postulat. Quem igitur vulgo Iaponem vocant, eæ præcipuæ tres insulæ sunt, circumfusis aliis minoribus interfluo euripo disiunctæ. Prima & maxima, in satrapias aut regna tria & quinquaginta diuiditur: eius caput est, vrbs Meacum; inde insula tota denominatur. alteram Ximum appellant, hæc satrapiis regnisve censetur nouem. nobilissimas habet vrbes, Vosuquim & Funaium regni Bungensis. Tertia dicitur Xicocum: satrapias aut regna continet nō plus quatuor, insignis maximè Tosa vrbe regni cognominis. ita Iaponis vel regna vel satrapiæ (sunt enim complures in quas vocabulum regni minimè conuenit) in vniuersum numerantur sexaginta sex. Totius terræ longitudo fermè in ducētas, vti ferunt, leucas excurrit. huic nequaquam respondet latitudo: decem tantùm alicubi patet; summum triginta non amplius. de ambitu nil dum certi proditum est. Iacet ab Æquatore in arctum à trigesimo gradu ad trigesimum ferè octauum. Ab Oriente obuersa est nouæ Hispaniæ, centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione, Scythas vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos; ab Occidente aspicit Sinas, varia pro littorum flexu excursúque distantia. siquidem ab vrbe Liampo, qui Sinarum regnis in ortum est limes, ad Iaponis insulam Gotum, quæ prima inde nauigantibus occurrit, leucas numerant sexaginta: ab Amacano autem, occiduo Sinarum emporio, vbi Lusitani fermè negotiantur, ad eandem Gotum, leucarum ducentarum nonaginta septem traiectus est. A meridie, vasto mari interfuso, inexploratas habet terras, è quibus casu nautas olim quosdam in Iaponem delatos fama est, neque inde soluisse. Tellus, maxima ex parte, niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam (is cibus est communis omnium) quibusdam etiam locis Maio triticum metunt: neque ex eo panes more nostro, sed genus quoddā offæ seu polentæ conficiunt. Salubris cœli temperies: aquæ bonæ: calidas etiam alicubi, medicos in vsus emicare cognitum est. Editi præruptique montes cùm alii passim, tum duo præcipua nobilitate visuntur, quorum alter, incertæ appellationis, assiduè flammas euomit, inque eius cacumine, certis hominibus, postquam voti causa diu se macerauerint, splendida circumfusus nube sese cacodæmon ostendit; alter Figenoiama nomine, leucarum aliquot ascensu trans nubes attollitur. E terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla: & longinquas nationes ea merce pelliciūt. Arbores vel ad amœnitatem vel ad fructū ferunt haud absimiles nostris. vnius tamē, quæ palmā imitatur, ignoto nomine, admirabili prorsus ingenium, siquidem (vti perhibent) humorem quēlibet reformidat:

si fortè

si fortè maduerit, contrahit illico sese, ac veluti pestifero contactu marcescit. remedio est, auulsam radicitus, in sole siccare, & in vacuū scrobem scoriam ferri contusam vel sitientem arenam infundere: ibi, postquam aruerit, rursus depacta reuirescit, ac pristinum nitorem decoremque recipit. rami quoque decidui seu defracti, si clauo ad truncum affigantur, velut insiti coalescunt. Plurima verò variis locis exsurgit cedrus, tantæ proceritatis & crassitudinis, vt inde fabri, basilicarum columnas, & cuiuslibet quamuis capacis onerariæ malos efficiant. Ex animantium genere, oues, porcum, gallinam, anserem, fœdasque alias domi haudquaquam alunt Iaponii: si caro gustanda sit, ferina vescuntur. Campos, boum & equorum militarium armenta: saltus atq; dumeta, lupi, cuniculi, apri, cerui pererrāt. è volatilibus, phasiani, anates ampicæ, palūbes, turtures, coturnices, ac siluestres gallinæ cernuntur. Pisce cū alio abundant incolæ, tum verò fluuiatili trutta, seu silare, & marina tamquam alosa; huic honos plurimus. Butyrū nesciunt, oliuo carēt, factitio vtuntur, è cetis ad littus ejectis: pineas tædas ac faces, alicubi etiam paleas, ad lumen adhibet vulgus. Procera statura, si cui contigerit, & decoro corporum habitu gloriantur. lenta plerisque viuacitas; firmæ vires: in sexagesimum vsque annum militaris ætas extenditur. Barbam alunt modicam, in capillo varius est mos: volsella depilāt, pueri sinciput, plebeii ac rustici dimidium caput, viri nobiles totum ferme, paucis ad occipitium relictis capillis, quos attigisse quempiam, contumeliæ loco vel maximæ ducitur. Mortalitatis incommoda, famem, sitim, æstum, algorem, vigilias, laborésque admirabili patientia tolerant. in lucem editi, vel hyeme summa, protinus lauandi ad flumina deferuntur. ab vbere auulsi, venatu exercentur, & procul à matre ac nutrice locis habentur asperis, quòd ita sentiant, nulla re magis infringi animos, quàm molli ac blanda educatione. Storeis, culcitræ in modum tumentibus nitidisque, pauimenta consternunt. in iis & somnum, subjecto ceruicibus lapide vel tigillo, & cibum capiunt genibus nixi, cruribus insidentes. Munditiarum apud eos haud minor quā apud Sinas cura. paxillulis item ipsi duobus inter edendum ita scienter vtuntur, vti neque excidat quicquā, nec digitorum tersu opus sit. cœnationem intrant excalceati, ne catastromata calcando coinquinent. tenuiores, ad mare præsertim, victitant herbis, oryza, pisce: diuites, ad cōsuetudinem Sinarum, ornant splendidè atque apparatè conuiuium. in singula fercula, sine linteis aut mappis, mutatur sua cuique cōuiuæ mensa è cedro pinúve, palmi ferè altitudine, binum dodrantium quadro, nitidissima, lectissimisque distincta coloribus, cibi cōfecti in py-

in pyramidem exstruuntur, auro conspersi, cupressinis ramulis ad gratiam prominentibus. nonnunquam etiam, rostro pedibusque inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hospitem & conuiuam hilarè ac libenter accipiunt. conuiuandi ac propinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hasce cuncti diligenter obseruant. Vsum vitis ignorant. oryza exprimunt vinum: sed ipsi quoque ante omnia delectantur haustibus aquæ pænè feruentis, insperso quem suprà diximus puluere Chia. circa eam potionem diligentissimi sunt, ac principes interdum viri suis ipsi manibus eidem temperandæ ac miscendæ, amicorum honoris causa, dāt operam: certasque habent ædium partes, huic ministerio dicatas: in iis foculus assiduè stat, cortina è ferro liquato superimposita. inde venientibus & abeuntibus amicis pocula porrigunt: hospitibus verò, in digressu, contemplandam etiam offerunt gazam, quæ apud eos maximi fit. ea ferme sunt illius quam dixi potionis instrumēta, focus & olla cum tripode, infundibulū, figlini calices, cochlearia, & vascula, tum herbæ ipsi tum pulueri, qui ex ea conficitur, adseruando. Hæc, vtique certi generis, quod non nisi peritus eiusmodi rerum inspector intelligat, haud inferiore apud Iaponios habētur loco, (quandoquidem hæc opinione gentium constant) quàm apud Europæos anuli gemmati & baccata monilia. Mira etiam dignitas, omni ornatu remoto, nudis gladiorum laminis certorū opificum. prorsus, vti nonnullæ aureorum quinque circiter millibus æstimentur. Magnus insuper honos papyri plagulis quibusdā læuoris eximii, in quibus, atro monochromate singulæ tantùm aues arborésve, nobilium artificum penicillo pictæ, retinent oculos. Hæc igitur, vt dixi, Iaponii, dynastæ pręsertim, & auidè sibi cōparāt, & aliis ambitiosè proponunt. Ligneis pleriq; ob crebros terręmotus, quidam tamen ab imo lapideis vtuntur ædibus, elegantia atque arte visendis. magnifica item exstruunt templa, & sacerdotum vtriusque sexus ampla & sumptuosa cœnobia: quamquam ingentem eorum numerum, hæc scribentibus nobis, præpollens tyrannus Nubunanga, non tam Christianæ rei studio, quàm exsecrabili quodam omnium religionum ac superstitionum odio, nuper euertisse nuntiabatur. Sermo Iaponiorum vnus & communis est omnium; sed ita varius idem & multiplex, vti plures haud immeritò videantur esse. quippe vniuscuiusque notionis ac rei multa vocabula sunt, quorum alia contemptus, alia honoris causa; alia apud principes, alia apud plebem; alia denique viri, alia feminæ vsurpant. ad hæc, aliter loquuntur ac scribunt, & in ipsa scriptione aliter epistolas, aliter volumina librosque conficiunt: habent

autem

autem plurimos, tum soluta oratione tũ elegantissimo versu con-
scriptos. porrò notis vtuntur eiusmodi, quarum singulæ singulas
vel etiam plures dictiones, Ægyptio ac Sinensi more, contineant.
ad summam, à nostris haud imperitis rerum æstimatoribus, Iapo-
nica lingua Latinæ, vel genere ipso vel vbertate, præfertur. Itaque
ad perdiscendum & magni laboris & longi temporis indiget. Ar-
mis verò apprime dedita gens est. ea sunt, præter ferream fistulam,
arcumque & sagittas, gladius incuruus & pugio, (queis ab duode-
cimo ætatis anno sese præcingunt) tam egregia chalybis tempe-
ratura, vti ferrum nostrum acie propemodum illæsa diffindat. ac-
cedit pilum auro argentóve bracteatum, falce præfixum, nangui-
natam appellant. hastis item egregiè vtuntur, quæ nostras & le-
uitate & longitudine superant. Amictus ab infantia ad iuuentu-
tem sumunt varios, idque cum cæremoniis & solemni apparatu.
Cæterùm, qui adulti iam sunt, talarem gestant versicolorem tuni-
cam: hanc domi demittunt. prodituri autem, in caligas insundunt,
ad imum æquabiter laxas; easque circa renes leui succligant nodo.
Tunicæ amiculum superinduunt breuiorem, (quimonem vocant)
manicis non vltra cubitos eminentibus. hasce vestes per æstatem
gerunt simplices, ac subtilissimo textu: per hyemem scilicet den-
siores ac duplices, inserto itidem serico tomento; easque, ne in-
commodè tumeant, perquam artificiosè perpungunt. Calceis cre-
pidisve sine obstragulo, sandaliorum instar, vtuntur, corneo ad ex-
tremum extante hemicicIo, quem firmitatis causa, primum inter
& secundum inserunt digitos. Fabella gerunt, tum ad velandam
faciem, tum ad auram colligendam, auro sericoque intertexta.
sub vmbella ferme proceres, alioquin aperto capite, in sole pari-
ter ac pluuia, vterque sexus incedit: è coloribus festum habent ni-
grum atque puniceum; albus in luctu est. Ac plurimis quoque a-
liis in rebus credi vix potest, quantopere à nostro victus eorum
& cultus abhorreat. In olfactu suffitus nostros minimè ferunt;
alia ipsi quædam odoramenta succendunt. In gustu nostras illi
epulas, nos vicissim illorum condimenta aspernamur. Aquam
nos gelidam, illi calefactam æstate pariter & hyeme potant. In
auditu symphoniam eorum nostræ aures omnino refugiunt. No-
bis dentium in candore; illis, quod mirere, in ipsa nigritie decor
est: itaque atro quodam eos pigmento identidem inficiunt. femi-
nas in publico viri & cognati præcedunt, famuli subsequuntur. e-
quum nos ab læua, illi ab dextra conscendunt. Inter salutandum,
nos caput; illi, perleui crepidarum vel sandaliorum excussu, pedes
aperiunt. aduenienti amico nos adsurgimus, illi subsidunt. no-
bis

bis gemmæ, illis ferrea vel fictilia vasa in honore sunt. Iam, in
curationibus, nos dulcia & bene cocta, illi salsa, & acria, & cruda
ægrotis apponunt: nos pullos & altilia, illi pisces atque conchylia.
pharmacis nos ferme olidis & amaris, illi perquam suauibus &
odoratis vtuntur. nos crebrò sanguinem, illi nunquam eliciunt.
Atque aliis item in generibus ita multa obseruant eiusmodi, vt
si minus plantis, (neque enim id probè dum exploratum est) mori-
bus certè orbi nostro planè oppositi videantur esse. Neque verò,
cur ita faciant, probabilem plerunque rationem afferre non pos-
sunt. vt illa: sidere quàm attolli, maioris venerationis indicium:
cuiuslibet vsus vasa, quam nullius commodi lapillos, quantauis
mercede, sapientiùs emi: frigida comprimi fibras, irritari tussim &
pectoris vitia, restingui natiuos ignes: feruida foueri calorem insi-
tum, laxari meatus, eoque faciliùs leuari sitim. ægro, quas appetat
natura potiones, nòn quas horreat, propinari: sanguini, quippe ve-
hiculo vitæ, parci oportere defendunt. & alioqui, non minus illis
Europæi, quàm Europæis illi ridiculi sunt. ac, si quando per mun-
ditiarum aut elegentiæ contentionem, vt fit, cauillis agatur; par
pari nobis egregiè referunt. Sed cùm in eiusmodi rebus tam vehe-
menter à nostra consuetudine discrepent, iidem tamen in consti-
tuendis hominum classibus ordinibúsve haud absimile nostro dis-
crimen ac rationem sequuntur. ordines ii, quinque præcipui. Pri-
mus eorum, qui cum imperio sunt, rerumque potiuntur: hosce cō-
muni cunctos nomine Tonos appellant, quamquam inter ipsos
Tonos alii dein existant dignitatis gradus, vti apud nos Regum,
Ducum, Marchionum, & Comitum. ii omnes non tam auro pecu-
niáve, quàm cæteris opibus & clientelis abundant. quippe ad re-
gnum euecti, militibus amicisque agros (iure fundi sibi retento,
ac nullo imposito vectigali) diuidunt ea lege fruendos, vt & in pa-
ce, descriptis ordine ministeriis, appareant Regi; & in bello, suis ip-
si cibariis ac reliquo sumptu militiam obeant. sic fit, vti dynastæ,
quamquam in magna numorum inopia, tamen & multitudine
bellatorum, & aulæ frequentia, cæteroque apparatu, vim imperii
ac speciem regiæ maiestatis obtineant. Illud verò præclarum, quod
animo excelso, non morte demum aut vltima necessitate cogente
excedunt gubernaculo; sed vbi vrgere cæpit senium, certis ad vi-
ctum cultúmve sibi prædiis reseruatis, filium, aut si quem alium
successorem destinarunt, artibus regnandi ac præceptis imbutum,
plerunque ipsimet in solio collocant; ac iuuenilem eius ætatem
exinde prudentia, rerum vsu, consiliis iuuant: quod ipsum apud
nos ab Carolo Quinto Cæsare, quo latiùs ac feliciùs imperabat,

co

eo maiore moderationis ac sapientiæ laude factum animaduertimus. Altera Iaponiorum classis eorum est, qui nefaria gentis illius procurant sacra, capite ac mento prorsus abraso, inter quotidiana & occulta flagitia & stupra, cœlibem nihilominus ac sobriam professi vitam, atque ad mortales decipiendos, conciliandæ pecuniæ causa, in omne argumentum sanctimoniæ grauitatisque compositi. iidem nobilium ac diuitum exsequias ducunt; & alternantibus in odæo choris, carmina suo more decantant; & dicendi copia & facultate præstantes concionibus populum arbitratu suo circumagunt. Variæ ac multæ numerantur eorum sectæ: nec desunt qui ad quandam Rhodiorum equitum speciem (Christianos quippe ritus hac etiam ex parte malus effingit dæmon) bellicas vnà cum religione res tractent: sed communi omnes appellatione Bonzii vocitantur, honesto loco nati plerique: nam proceres, multitudine liberorum, & angustia rei familiaris vrgente, ex iis aliquos ad Bonziorum instituta ac familias aggregant. Multa insuper variis habent locis gymnasia, quas Academias dicimus, copiosis instructa vectigalibus; atque ob eas res præcipuum, ante hanc hominum ætatem, toto Iapone obtinebant honoris ac dignitatis locum; sed post illatas in ea loca faces Euangelii, fraudesque vulgo nudari & coargui cœptas, multum videlicet vniuerso generi de auctoritate atque existimatione decessit. Tertius ordo ciuium ac reliquæ nobilitatis est; è quibus in cultu regum plurimi, ac simul in militaris gloriæ studio consenescunt; nec pauci artibus iis, quas ipsi liberales existimant, atque inter cætera pangẽdis carminibus, delectantur. Sequuntur institores, ac sellularii, & variarum opifices rerum, egregia ferme solertia. Multas armorum habent fabricas, atque ipsi etiam typis ad impressionem vtuntur. Postremus est agricolarum locus, & eorum qui, propter inopiam, in ditiorum famulatu ac ministerio victitant, quorum longè maior quàm apud nos multitudo censetur. In vniuersum acuta, sagax, ac bene à natura informata gens est: iudicio, docilitate, memoria, non Eois modò, sed etiam Hesperiis nationibus antecellit: quæ res in rusticis ac pueris liquidò cernitur, illi, vrbanos pœnè mores, vegetum ingenium, ac minimè agrestem indolem præ se ferunt. hi celeriùs multo, quàm Europæi nostri, latinas & litteras & artes arripiunt. Paupertas dedecori aut probro nulli: vix etiam in multis agnoscitur, adeò accuratè familiarem dispensant rem, & pro sua tenuitate concinni ac nitentes incedunt. Maledicta, furta, impiam temere iurandi consuetudinẽ, aleę genus omne auersantur. Famę glorięque auidissimi, dignitatis verò supra quàm credi possit retinentes

æquè summi atque infimi sunt. nullam nō modò contumeliæ speciem, sed ne dictum quidem paulo asperius ferunt. ergo reuerentur inter se, præcipuè nobiles, certantque officiis & honore verborum. quin ipsi rerum vilissimarum artifices, quique se in diem locant, comiter appellandi, si eorum vti velis industria. nam alioquin irritantur, ac spreto lucello, cœptum opus abiiciunt. Cōstantiam ac decorum ita custodiunt vulgo, vt vel ab imminente ruina sensim ac sine trepidatione vlla recedant. cauentque diligenter, ne quid abiectum, aut timidum, vel in dictis vel in factis appareat. atque ob id ipsum, animi perturbationes, ægritudines, impetus, in speciem cohibere, atque iræ præsertim notas omnes obruere, vel potiùs in contrarium flectere didicerunt. tum enim & gradus lentior, & frons hilarior est. intemperantiam verò linguæ, maximo animo minimè dignam putant. ac proinde, vociferationes ac iurgia, neque inter populares in publico, neque domi inter maritum vxoremque, parentes ac liberos, herum ac famulos audiuntur. Sedatè grauiterque quod agendum est, agitur. si quid odiosius accidit, internuntii commeāt: quin etiam, inter ipsas noxiorum pœnas, conuitia remouentur, & verborum acerbitas. prouocationes autem ac rixæ, contrà quàm apud nos, admodum rarę. ferociam illi minasque in tēpore belli reseruant. Iam verò (quæ haud postrema amicitiæ lex est) mutuis in congressibus, domestica incommoda, necessitates, ærumnas, amicis haud temere impertiunt; tristitiam & curas egregiè condunt: neque alienam pacem & iucunditatem ineptis querimoniis & superuacaneo mœrore solicitant: ab aliis interrogati, rem totam vel renidentes eleuant, vel certè modica significatione perstringunt. denique asperis atque aduersis in rebus planè incredibilem animi æquitatem ostendunt, ac velut in gradu perstant, & quicquid euenit, sine gemitu excipiunt: credo, ipsa varietate casuum edocti, & inconstantia rerum humanarum, quæ in iis regionibus vel maximè viget. Infimæ sortis homines ad regiam celsitudinem euehi repentè, alios è summo fastigio ad ima pręcipitari, pęnè quotidianum est. hac illi vicissitudine scilicet eruditi, lætissima quęque sic optant, vt interim difficillima cogitent. Firmus autem est animus ad quę diu meditatus ac præparatus accedit. Neque prouectæ solùm ętatis eæ laudes: in puerorum consuetudine, atque adeò in ipsis lusibus & remissione animorū, senilis propè maturitas & moderatio quędā elucet. Hęc ferme Iaponiorum bona, quæ tamen eadem ingenti malorum cumulo cōpēsari nil ambigas. Ac primùm, in Dei cultu, quod potissimum iustitiæ munus est; & in finibus bonorum ac malorum, vnà

cum cæteris quæ Christum ignorant gentibus miserandum in modum errant. Magistris religionum ac sapientiæ vtuntur iis, quos dixi, Bonziis. hi, vario alioquin dogmate mendaciisque, omnes tamen (quod facili negotio deprehendas) in tollenda pariter Dei prouidentia & animorum immortalitate consentiunt. Inter docendum interest, quòd impietatem hanc pauci palàm & promiscue cunctis hominibus, alii non nisi nobilibus ac dynastis ex arcano tradunt: vulgus ac multitudinem tartari metu in officio continendam affirmant. Duobus hisce generibus interiecti scelere & amentia sunt, qui veteres quosdã impostores, Amidã & Xacã, suppliciter adorandos inculcant plebi, verbisque cõceptis deprecandos identidẽ, neque id per hæsitationẽ angorémve, sed animo planè securo, certaq;, si tantùm hi ritè inuocantur, salutis æternæ fiducia; quippe quorũ vtriusque, dũ in terris agerẽt, tãta durities & asperitas vitæ fuerit ad generis humani luenda peccata, vti vltrà solicitũ esse de superũ pace veniaque, aut hoc nomine corpus diuexare quemquã, vel quoquomodo pœnas delictorũ ab semet exigere, non modò stultum & superuacaneum, sed in ipsos beatæ vitæ parentes contumeliosum ac nefarium sit. hoc Bonzii multi & priuatim & publicè suadere non desinunt, nequitia Lutherianæ persimili, vt vnum vtriusque auctorem facilè agnoscas. Porrò, quos dixi, Amidam, & Xacam, & si qua sunt alia primæ notæ numina, à quibus futuræ vitæ bona expetantur, patrio cognomine Fotoques vocant. alios dein habent veluti minorum gentium Deos, bonę valetudinis, liberorum, pecuniæ, & eorum quæ ad corpus attinẽt, largitores: hosce Camis appellant, Reges olim ipsos, Regũmve filios, aut inuento quopiam, insignive alio facinore, falsæ diuinitatis gloriam consequutos. horum de vita rebusque gestis, vti de Ioue, Saturno, Libero, cæterisque inanibus Diis Græci poetæ absurda quædam, & ridenda, & turpia fabulantur. Inde Iaponii paulatim, extinctis quę Deus indiderat, veritatis igniculis, conscientię magisterium exuunt, effractisque pudicitiæ claustris, in choreas, ludos, compotationes, ac venerem intemperanter effusi, cœci cum cœcis ducibus viatores ad sempiternum interitum præcipiti celeritate festinant. iidem, per causam retinendæ grauitatis atque constantiæ, dum animorum sensa motusque à primis annis obtegere ac celare adsuescunt, facili deflexu, à prudentia ad astutiam, calliditatem, perfidiamque degenerant. inde prauum simulandi studium, & fallendi certamen. vti quemque pessimè oderunt, ita familiarissimis oculis intuentur: bona fides, & aperta simplicitas, & candor illuditur. Accedit sæuitia morum & immanitas dira; leuissimis

uissimis de causis, & quidem nec opinantes & auersos, inuadunt homines, vnoque aut altero acuti ac ponderosi acinacis ictu conficiunt; dein, composito ac securo vultu, quasi facinus ad se nulla ratione pertineat. ferrum vaginæ reddunt; insuper, nacti occasionem ex tuto, gladii acumen in capite humerisve insontis cuiuspiã interdum experiri non dubitant. In bello, captis per vim oppidis aut pagis, certum exitium; cuncta ferro flammisque vastantur: non ætati, non sexui parcitur. in prælio victi, si palantes effugiant, nullo discrimine ciues hostésne sint, spoliorũ causa plerunque ab agrestibus opprimuntur. aliena, vt diximus, furto subducere dedignantur, cædibus rapinisque grassari non item. terra latronibus, mare piratis vehementer infestum. prægnantes feminæ, partum haud rarò medicamentis abigunt, idque Bonziis auctoribus ac magistris; vel etiam editos in lucem infantes, alendi tædio inopiáve, crudeliter iniecto præfocant pede. egentibus ægrotis aut peregrinis publica & gratuita diuersoria nulla. sub dio pernoctant, miseramque trahentes animam, deserti ab hominibus, vel ipsa die sanantur, vel extincti morbo, abiiciunt in sterquilinium. Eo maiore cum approbatione Iaponii Christianam caritatem erga destitutos & calamitosos, itemque sepulturæ ac funerum instituta mirantur. Sontibus, quolibet nomine, haud leuiora quàm exsilii, aut proscriptionis, aut capitis supplicia constituta sunt. gladio ferme trucidantur improuidi. nam alioqui se haud inultos cadere patiuntur. quibusdam tamen locis comprehensos latrones, certoque ad ignominiam vehiculi genere per ciuium ora transuectos, extra vrbem cruci, ab ignaris quanta signo illi veneratio debeatur, affigi mos est. In seditiosos etiam, qui quidem potentes ac principes viri sunt, ex antecõdicto interdum animaduerti solet in hunc ferè modum: Ædes noxii Rex, vbi visum est, milite armato circũdat, eidemque facit liberum aut pugnæ aut mortis arbitrium. Si pugnam optarit, commisso protinus certamine, cum familia planè tota deletur, ac perpetua in omnem posteritatem notatur infamia; sin voluntariam elegerit necem, vltro sibimet vẽtrem alta plaga in obliquũ, nonnulli etiam animosiores duplici in decussim incidunt. vbi effluere intestina cæpêre, parato in idipsum famulo ceruices amputandas præbent; & ex amicis præcipui, illatis pariter sibi manibus, supra mortuum corruere sibi gloriosum putant. Atque idem facinus, in aliis quoq; periculis, præsertim vbi agitur existimatio & fama, valde vsitatũ est, & obductis dẽsa caligine mẽtibus honestissimũ ducitur. quin, ipsi interdum pueri vel à parẽtibus exacerbati, vehementiùs, vel grauiore aliqua indignatione concepta, genus id

leti palàm sibimet ipsi consciscunt. Forensis res, nulla propemodũ: non iuris ciuilis formulæ, non responsa prudentum, non vadimonia, non carcer, non iudicum testiúmve reiectio, non citatio reorum, aut causæ dicendæ potestas. ius totum in armis; aut principum placitis: horum in proceres ducesque; ducum in ciues; ciuium in suam cuique familiam formidabile vitæ pariter ac necis arbitrium: neque ab inferioribus acta pro potestate, à superioribus in cognitionem reuocari aut rescindi consueuêre ipsi autem dynastę Regésve, quamquam ab externo ac mercinario milite planè imparati, atque ob idipsum indigenis vehementer obnoxii, tamen barbaro quodam fastu, vti de Sina retulimus, adorari colique se volunt: stipati armatorum caterua, difficiles aditus, delicatas prębent aures: adductoque vultu, nutibus ferme vel scriptis agunt: sermonem grauatè consociant: nil opis habent in populi caritate repositum: regit omnia metus: huic adiunctum est odium: inde crebræ & occultæ conspirationes ac seditiones erumpunt, excussóque rectore, sceptrum ad alios aliosque, in summa rerum omnium perturbatione, transfertur. vetusta imperia & principum longa serie deductas imagines oppidò pauca reperias. Sanè Iaponium omne nomen vni quondam parebat Imperatori, cui titulus Vo seu Dairi: quoad is diuturna pace in delicias atque socordiam resolutus, præfectis, & satrapis, ac præcipuè Cubis (sic enim duo primarii vocabantur, quorum alter deinde extinxit alterum) contemptui cæpit esse. Viri ergo militares, talem aliquandiu perpessi, mox indignati dominum, tandem abrupêre frenos, & suam inuasêre quisque prouinciam: ita momento vnitas illa, & maximi contextus imperii, multas in partes ac veluti fragmenta dissiliit; ius tantùm Dairi mansit in hunc vsque diem, honorum vocabula proceribus diuidendi, quę pro graduum varietate mutantur identidem, certisque characteribus designantur. inde haud spernendas cogit pecunias: alioqui pænè precariam obtinet dignitatem. Summus verò & potentissimus Iaponiorum omnium habetur ille, quisquis Meacum & Meaco finitima nobilissima regna (quem tractum cõmuni nomine Tensam appellãt) armis atque arcibus occuparit. Ea loca nuper obtinebat Nubunanga, quem dixi, tyrannus. huius in solium, à coniuratis ànte hoc biennium interempti, liberis eiusdem aut pulsis aut occisis, per factionem ac vim præcipuus è ducum numero Faxiba successit. Hactenus de moribus institutisque Iaponiorũ, quod adhuc in tanta locorum longinquitate cognosci potuit. Cæterùm aditæ primum eius terræ titulum, decúsve, & alii quidẽ Lusitani ad se trahũt; sed ego Antonio Galuano crediderim,
in eo

in eo libro quē de inuentoribus orbis noui conscripsit, apertè narranti, Antonium Motam, Franciscum Zeimotum, & Antoniū Pexotum, cùm ex vrbe Sionis Dodra peterēt Sinas, pertinaci vento ad insulas Iaponiorum abreptos anno seculi huius quadragesimo secundo, cùm Sosa (vti dicebamus) Indicā prouinciam regendam accepisset. Is, eo perfunctus munere, Ioanni Castrio successori gubernacula tradidit, qui felicissima vsus nauigatione, præter militū supplemēta, egregios tres viros è Societate IESV ad Xauerii labores adiuuandos aduexerat: Hispanum vnum, Ioannē Beiram è Ponteveterē (id oppidi nomē, oræ Callaicæ) Italos duos, Nicolaū Lancilotum Vrbinatem, & Antonium Criminalē Parmensem, qui deinde, vti explicabimus, præclaro martyrio coronatus est. Hisce comitibus Goam delatus Prætor, forensi primùm cōposita re, nouisque magistratibus & scribis cum cura suffectis, in reficiendam exinde augendamq; classem, & reuocandā omni studio militarem disciplinā incubuit. Circa idē tempus, Moluci Rex Aërius Goam vinctus defertur. Solio deturbatum, nulla ipsius culpa, ferroque & criminibus oneratum Iordanus Ternatensis præfectus cum armatis custodibus ad Prætorē Indiæ miserat. Aduenientē Castrius, detractis catenis, regio apparatu excepit, & in separato hospitio liberaliter habitū, causa probè cognita, de consilii sententia clementer absoluit: ornatum inde laudibus & honesto comitatu, in regnū haud sine tacita Iordani suggillatione restituit. Hoc itē Prætore feliciter administrata Christiana res est. Michaël Vasæus, de quo supra commemorauimus, eximia virtute sacerdos, deque Ecclesia Christi optimè meritus, consiliis cum Francisco Xauerio communicatis, sub aduentum Castrii nauigauit in Lusitaniam; Indicæ rei vitia demonstrauit Regi; vt ea tollerentur, omni ope curauit; ab eodem Rege anno sequenti litteras ad Castrium Prætorē eiusmodi retulit: Ioannes Rex, Ioāni Castrio Indiæ Prætori, amico S. Quod « non ignoras, idololatria tam graue piaculum est, vt ea in meis « regnis vllo pacto ferenda nō sit. delatū est autem ad nos, in Goanis « finibus, tū publicè tū priuatim, coli sacella idolorum. præterea ludos ritusque ethnicos celebrari palàm. Ac proinde, tibi etiam atq; « etiam mando ac planè iubeo, idola omnia, per idoneos administros inuestigata & vndique sublata, comminuas, comburasque, & « cum grauibus edicas minis, ne cui prorsus vllum eiusmodi simulacrum aut signum ex ære, ligno, argilla, gypso, alióve metallo, materia, massa, fundere, ducere, sculpere, fingere, exprimere, figurare: « aut aliunde importatum habere, seu sacra ludósve ethnico more « facere, aut Brachmanas concionatores magistrósve, teterrimos «

,, Christi aduersarios, vlla ope iuuare, vel tecto recipere liceat. Qui
,, secus faxit, pœnis in edicto propositis nulla remissione mulctator.
,, Et quia gentes ad legitimum vnius Dei cultum, non modò spe fu-
,, turæ beatitudinis, sed etiam præsentibus interdum præmiis, inui-
,, tandæ sunt; curabis enixè, vti redempturæ vectigalium, curationes
,, publicę, & alia muneta quęstuosa, in homines ethnicos ad hāc diē
,, conferri solita, in ipsos Christi neophytos primo quoque tempore
,, transferantur. Ad classes meas deducendas audio promiscuum co-
,, gi vulgus Indorū. Placet excipi Christianos, quòd si necessitas, eorū
,, quoq; operas interdum exegerit; videbis omnino posthac, vti quo-
,, tidiana illis merces ac iusta soluatur. Atque hoc toto de genere
,, Michaëlis Vasæi sententiam exquires: quem nos virum & publicæ
,, rei bene peritum, & Christianę religionis apprime studiosum ani-
,, maduertimus. Ad hęc, certis auctoribus magno mihi meo dolore
,, compertum est; ab Lusitanis hominibus vili pretio coëmpta man-
,, cipia, quæ apud Christianos dominos perfacili negotio ad ba-
,, ptismum adduci possint, Mahometanis ac barbaris mercatoribus,
,, ad non dubium animorum interitum, vberioris quæstus causa ve-
,, nundari. Id piaculum ne admittatur in posterum, neu seruitia vlli
,, nisi Christiano emptori aut licitatori addicantur, item graui caue-
,, bis edicto. Fœneratorum licentiam, quam certo capite Goanarum
,, legum ali didicimus, fac imperio atque auctoritate coërceas, idque
,, caput è legum serie quamprimum expungas. In oppido Bazaino
,, templum Diuo Iosepho exstruitur, idoneumque stipendium alen-
,, do Vicario, & beneficiariis aliquot, de meo adsignator. Annua
,, porrò tria pardaum millia, in impuras Mahometis ædes, & nefa-
,, rium cultum, ab eius sectatoribus impendi ante hac solita euange-
,, lii præconibus & conuersionis adiutoribus in posterum numeran-
,, tor. In agro Cialensi, neophytis a Michaële Vasæo institutis, & si
,, qui præterea ad Christum accesserint, è meis vectigalibus trecenti
,, quotannis oryzæ modii ab antistite diuiduntor. Pondera, pretia,
,, pactiones, olim cum Thomæis Christianis initas, qui in Cocinensi
,, ditione diuendunt piper, à nostris mercatoribus labefactari viola-
,, rique cognouimus: nec nō subtrahi corollaria, quæ ad pretium ad-
,, di ex pacto conuento consueuerant: idque magno cum eorum dā-
,, po pariter & offensione, quibus multas ob causas pręcipuè con-
,, sultum oportuerat. Ac proinde curabis quàm diligentissimè, vt in
,, hisce commerciis, Thomæi prorsus incolumes indemnésque ser-
,, uentur: eósque cæteris etiam in rebus, vti Christianos & socios æ-
,, quū est, liberaliter comitérque tractabis. Ages etiā cū ipso Cocini
,, Rege, vti ritus quosdā Ethnicos ab ipsius anguribus in piperis ven-
ditione

ditione adhiberi solitos (quãdoquidem nihil ipsius ea res interest) « è nostro commercio tolli permittat. Ab eodem Rege aiunt Indos « ex eius ditione, qui relictis idolis Christiana suscipiunt sacra, for- « tunis omnibus illico spoliari. Ab eiusmodi immanitate & tu om- « nibus neruis amicum Regem niteris auertere: & nos ipsi quoque « in eandem sententiam ad eum litteras dabimus. Socotoranã cau- « sam diligenter ipse tu mihi coràm & per litteras commendasti. eos « ego populos è miserrima seruitute ereptos admodum cupio; sed « cum eo, ne Turca, cuius in imperio sunt, acriùs irritetur; classésq; « in isthæc maria mittere paulatim adsuescat. Hoc totum, adhibito « Michaele Vasæo, tu pro tua prudentia, rerũq; istarum vsu, videbis « cuiusmodi sit. Piscarii littoris incolas, cũ aliis injuriis affici à meis « ducibus ferunt; tum verò cogi ad ea quæ piscantur, sibi tantũ, ini- « qua conditione vendenda. Cauebis igitur etiã atque etiam, ne po- « pulis iis liberum vendẽdi arbitrium adimatur: ducésq; mei in com- « mercio eiusmodi ne quid sibi proprium arrogent. atque ad cæterã « quoq; tollendam vexationem, videbis num ea littora sat custodiri, « meaque vectigalia sat cõmodè exigi sine classibus possint. quæ res « si facultatem habuerit, non est cur illuc in posterum nauigẽt. Præ- « terea, cum magistro Francisco Xauerio consultabis atq; dispicies, « vtrùm ad eius Ecclesiæ incrementum expediat, fásve sit, piscãdi po- « testatem patere duntaxat iis, qui Christũ induerint: cæteros, quoad « sapiãt, eo quæstu & commodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad Chri- « stum sese conuertunt, eos audio tanquam sceleratos & sacros, à « parentibus, cognatis amicísque tecto ejici, bonis euerti, ac summa « protinus in solitudine atque egestate versari. Horum tu inopiæ « subleuandæ, communicata cum Vasæo re, annuam è meis rediti- « bus pecuniæ summam decernes, distribuendam à sacerdote, qui « eiusmodi neophytorum institutioni præfuerit. è Ceilano insula, « regius, vti fertur, adolescentulus, impias auunculi ne an parentis « effugiens manus, Goam baptismi gratia se contulit. Huius in per- « sona quando ad aliorum conuersionem haud leue momentum est, « dabis operam vti doctrina quidem ac moribus in Diui Pauli colle- « gio cum alumnis cæteris imbuatur; quod verò ad victum cultumq; « attinet, lauto separatim hospitio, impẽsa mea copiosè ac liberali- « ter habeatur. Significauit is ipse mihi per litteras, ad Ceilani reg- « num, sibi ius actionemque competere: videbis quidnam hoc sit: to- « tamque rem probè exploratam & cognitã ad me perscribes. Quod « autem tyrannus in suos populares, qui Euangelio credidère, tam « crudeliter sæuiit; feras quidem illas, veruntamen debitas tanto « sceleri pœnas ab eo per te quamprimum exigi volo: & grauem «

 audaciæ

,, audaciæ mercedem ſtatui, quo intelligant omnes, nihil eſſe mihi
,, antiquius, quã vt omni ex parte integri incolumeſq; ſeruentur, qui
,, à dæmonum caſtris ad Chriſtiana ſigna tranſierint. Ab ethnicis ar-
,, tificibus, Chriſti Domini, Virginis Matris, & ſanctorum imagines
,, pingi, atq; adeò circumferri venales, minimè decorum eſt nomini
,, Chriſtiano. Tu ergo, cum proſcriptionis ac virgarum minis edices,
,, ne cui profano tabulas eiuſmodi pingere aut vẽdere quoquomo-
,, do in poſterum liceat. Parœciale Cocini templũ, itemque Colani,
,, dudum inchoata, patere imbribus putrefacienda, turpiſsimum eſt.
,, Vtrumque tu, architectis ac fabris adhibitis, quamprimũ tegen-
,, dum ac perficiendum curabis. Placet etiam, in vico Noroa tẽplum
,, Diuo Thomæ Apoſtolo fieri, Calapore cæptam ſanctæ Crucis æ-
,, dem abſolui: itemque in Ciorano inſula templum excitari. præter-
,, ea, locis idoneis auditoria & ſcholas inſtitui, ad quæ ſtatis diebus
,, non Chriſtiana modò plebs catechiſmi cauſa, verùm etiam ethni-
,, ci ad Euangelium audiendum vel inuiti conueniant. Quandoqui-
,, dem in iſta mea ditione mihi primum omnium & maximũ eſt ob-
,, ſequium Dei, & Chriſtianæ religionis amplificatio; cupio vehemẽ-
,, ter è Salſetanis quoque & Bardeſiis finibus, quibus mihi nuper I-
,, dalcan ceſſit, idolorum cultum ac profanas gentium ſuperſtitio-
,, nes prorſus euelli. Id quo citra tumultum ac vim, hoc præſertim
,, initio fiat, expedit, rationibus ac diſputationibus quam leniſſi-
,, mè populos edoceri, quanto in errore ac veritatis ignoratio-
,, ne verſentur: quamque vel peruerſum vel impium ſit cultum, vni
,, debitum Deo, ſimulacris lapidibuſque ab homine tribui. Porrò ad
,, eas pellendas tenebras, cùm alios viros adhibebis virtute & erudi-
,, tione præſtantes, tum verò ipſe tu primarios gentis euocare, allo-
,, qui, monere non deſines, atque omni ratione ad Chriſtum allice-
,, re. Qui ſe ſe dederint, hoſce, in fidem receptos, non tueberis mo-
,, dò, ſed etiam pro ſuo quemque captu fouebis ornabiſq;. Hæc om-
,, nia ſcito nobis maiorem in modum eſſe cordi; quæ ſingula te pro
,, tua induſtria & probitate ſedulò curaturũ eſſe cõfidimus. Almeri-
,, ni viij. Idus Martias. M.D.XLVI. Epiſtolã igitur hanc, indicem re-
,, giæ pietatis ac ſapientiæ, Vaſæus in Indiam pertulit plenus optima
ſpe. Cæterũ ſalutaria principis mãdata, itemq; Prætoris edicta, nõ
quantum par fuerat põderis habuere. obſeruata & exhauſta ferme
facillima quæque. reliqua, partim quòd priuatis obſtarent com-
modis, haud æquo animo in vulgus accepta: partim, nondum ma-
turis ad agendum rebus, in aliud tempus dilata. Eiudem Regis de-
creto ad reditus, quos antea capiebat Diui Pauli Collegium, au-
reorũ inſuper annua bina millia Goanis è vectigalibus acceſſere

Xaue-

Xauerius interim, Parauana Ecclesia constituta, Molucas, (quam Domini vineã à Galuani discessu fædum in modũ squalere didicerat) Parauis illũ apud se retinere summa ope conantibus, petere nihilominus intendit. Meliaporẽ ex itinere primũ, inde Malacam: à Malaca in Amboinũ, & Mauricas insulas, postremò Ternatẽ defertur. Omnibus locis bene ac feliciter gesta re, plantariis de more institutis, pro copia præsenti villicos atq; custodes apposuit. Hinc ad reuisenda quæ liquerat, operasque in Christi latifundia diuidẽdas, (quippe recẽtes interim ex Europa cultores aduenerant) haud sine magno Molucensium fletu Goam renauigare est coactus. Interea Tolanus Mauricæ terræ dynasta, in Ecclesiam Dei (& erat ibi neophytorum ingens numerus) odium exprompserat nominis Christiani, multos acerbè torserat, quosdam occiderat, plerosque omnibus fortunis exuerat. Ad ea facinora punienda profecti ab Ternate Lusitani, locum tũ cætera munitione, tum sudibus præacutis, ac tribulis ferreis vndique septum offendunt. adeò, conscius quid meruisset Mahometanus, oppidum ad hostes arcendos omni quidem arte, veruntamen irrito conatu firmarat, siquidem eructãtibus è vicino verticibus montium, tanta repentè cecidit cinerum vis, vt munitionibus coopertis obrutisq;, liberũ ac tutũ Lusitanis ad vrbem accessum daret. hinc, non solùm exitu læta, sed etiam miraculo insignis parta victoria. Circa idem tẽpus Meliapore item insignis ad memoriam accidit res. Lusitani, suburbano in colle, vbi mactatum à barbaris Apostolum Dei Thomã fuisse docuimus, nouum eidem Apostolo sacellum exstruebant. Aperientibus fundamentum, insculpta quadrato lapidi, sanguineis & in speciẽ recentibus conspersa guttis apparuit Crux, lapideo item circulo inclusa, repandum in lilium desinens. insidet in summo columba: lætæ ab imo herbæ luxuriant: in eo circulo incisæ notæ cernuntur, quas propter vetustatem legi adhuc potuisse negant quidam, alij, seorsum al legendũ adhibitos diuersarũ nationũ Brachmanas, duos pręcipua erudionis fama, haud paruo quidem labore, veruntamen congruenti ambos interpretatione, respondisse ferunt, notas eas, plurium litterarum singulas obtinere vim. iis Apostoli sancti martyrium, quale nos à vetere traditione descripsimus, breuiter cõtineri: atq; illud nominatim, (quod ipsæ testentur guttæ) Christi famulum inter eius Crucis adorationem & oscula cecidisse. Extractam ergo tabulam ac probè purgatam, Lusitani cõfestim in ara gratulabundi cõstituunt: interiore cura sacellum absoluunt. Noua in loco frequentia, nouus honos accessit, sed miraculo mox euidenti maiorem in modum aucta religio. octo

Z 5 ante

ante Christi Domini, tribus ante Apostoli natalem diebus, cùm ab Ecclesia celebratur exspectatio Virginei partus, in eam ædiculam Christiani rei diuinæ causa conuenerant. Mirum dictû: simulatque ab sacerdote cœptum Euangelium est, vniuerso inspectante populo, Crux ea modicis primò stillis, largo dein sudore manauit. admota hinc tersui linteola sacra, liquidò cruentas ebibêre maculas. Color etiam Crucis, è candido sensim in pallidum, è pallido in atrum cessit: grato post hæc splendore cæruleus effulsit: ad extremum, sacrificio peracto, natiuus rediit. Scilicet, res tam noua & illustris, ineffabili quodam gaudio delibutis adstantium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lacrymarum exciuit: neque verò proprium illius duntaxat diei cœtûsve id spectaculum fuit. ex eo tempore, singulis ferme annis, eadem festa luce, eodem non modò sacrificii, sed etiam Euangelii momento recurrit. si quando intermissum est, ipso doctus euentu dirum aliquid portendi populus putat. Ac, ne quis apud nos in tali tantaque re dubitandi foret locus, totam dein & facti seriem, publicis consignatam litteris, & operis effigiem è lapide ipso diligenter expressam, Cocinensis Episcopus in Europam sub initia Concilii Tridentini transmisit. Cæterùm thesaurus ipse repertus, Castrio demum obtinente prouinciam, & Euangelio adstruxit fidem, & opportunè Prætori, ad omne periculum ac dimicationem pro Christi nomine subeundam, animos addidit.

LIBRI DVODECIMI FINIS.

HISTO-

HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER TERTIVS-DECIMVS.

RANQVILLA tum Lusitano res erat Indica, finitimis tyrannis dynastisque partim vi ac metu subactis, partim etiam æquo fœdere in amicitiam ac societatem adscitis; cùm repentè periculosum & graue bellum, vnde minimè putabatur, exortum est. Eius belli concitator ac princeps fuit Sofar, qui post fœdum ab vrbe Dio Solimani discessum, pacemque redditam Lusitanis, nunquam animum remiserat à colligendis per otiũ viribus, quibus, vbi maturum esset, ad eorum perniciem vteretur. Sex amplius annorum spatium liberum in omnes apparatus habuerat. quo tempore ita sese in Mamudii adulta iam ætate Regis gratiam insinuarat, vt omnium arcanorum non particeps esset modò, sed pænè moderator & arbiter. ac simul animum adolescentis, & suo ipsum dolore, & muliebribus iam sat incensum facibus, ad vlciscendos auunculi Badurii manes, delendumq; ex India Lusitanum omne nomen, miris artibus incitarat. In eam rem, præter veteres copias, nouos quotidie variis è nationibus milites, ducesque belli peritos, ingentibus præmiis euocabat Rex, iis in disciplinam tyrones & collectitii tradebantur: fabrum, artificũ, ac munitorum multitudo quàm maxima cogebatur. ac præter cæteros, architecti etiam & machinatores egregii quinque a Byzantio vrbe conducti, menstruo in singulos trecentorum aureorum pacto stipendio. armatorum ac tormentorum omnis generis officinæ locis idoneis peramplæ institutæ. solicitati occultis legationibus Indi Reges ac principes ad puniẽdas injurias, & recuperandam maris possessionem, quã latrones pauculi, specie mercaturæ subreptam, aliena magis ignauia, quàm sua virtute obtinerent. Sibi esse certũ ac fixum, primo quoque tempore Diensem arcem inuadere. si vnà cuncti consurgant, libertatẽque ac dignitatem, qua nihil prius debeat esse, tandẽ aliquando respiciãt; tam exiguam profectò manũ, tot sparsam præsidiis, ab ope domestica toto pænè terrarum orbe disclusã, mutui demũ inter ipsos auxilii cõmunione sublata, nullo

negotio

negotio prorsus obrui & extingui posse. Cum eiusmodi ferè mandatis dimissi quoquouersum legati. Et omnia hæc interim clandestinis agitata consiliis, alto silentio tegebantur. Vniuersæ comparationi tantisque delectibus, probabili sanè commento, prętendebatur imminens in singulos dies à Patanio Rege bellum, qui cùm propter vicinitatem, quotidianæ discordiarum causæ non deerant. Sofar, simulandi æquè ac dissimulandi magister, tum vel maximè cum Lusitanis, honore verborum, officiis, humanitate certare. Neque verò callidi veteratoris fucum astutiamque inscitè Mamudius imitari: quippe, tum suopte ingenio tectus ac perfidus; tum domesticis disciplinis ad omnes dolos atque fallacias eruditus: adeóque se per id ipsum tempus in Lusitanos bene animatum ostendere; vt noxios etiam perfugasq;, si qui ex eorum ditione in suos transissent fines, magna cum beneuolentiæ significatione iisdem ad supplicium redderet. Porrò, artificium hoc dupliciter proderat Cambaianis: quod cùm suas ipsi cogitationes vario obtentu celarent; tum Lusitanos (vt est omnis incauta securitas) ad cuncta quæ nosse cuperent de viribus ipsorum opibúsque, de numero militum ac nauium, deque omni statu prouinciæ palàm & sine ambagibus promenda perlicerent. Erant autem, siue superiorum tēporum vitio, siue inani fiducia diuturnæ pacis, tum eiusmodi res, quæ vel quietum hostem & otii cupidum, pænè explorata victoriæ spe, irritare facilè possent. Disciplinæ bellicæ studium ad mercimonia quęstusque conuersum. regius fiscus, vario sumptu & fraude multorum exhaustus. classis in naualibus, interna vermium labe ac situ corrupta. nautæ remigésque, neglectis custodiis infrequentes: milites, è statiuis atque præsidiis, causati sibi stipendia non pernumerari, plerique diffugerant, atque arma flagitiosè vendiderant. in ipsa Diensi arce, quæ maximè omnium erat, propter loci naturam, subitis ac variis belli casibus, opportuna, è defensoribus nongentis, quos ibi Garzias pace constituta reliquerat, ad ducentos circiter & quinquaginta redierat summa. atq; hos ipsos, Ioānes Mascarenias præfectus, priuata magis munificentia & comitate, quàm auctoritate imperii vel sacramenti religione retinebat. ibidem adseruabatur pulueris tormentarii, si acrior instaret necessitas, quod vix vnum in mensem esset satis. ac, ne frumenti quidem vel oryzæ, & reliqui commeatus, ex anteconuecto atque reposito, copia suppetebat. Hæc, Sofar in primis, & alia id genus, ab Lusitanis, qui in Cābaia negotiabantur, separatim ac sępius, pro familiari cōsuetudine percunctando, probè cognorat. Inde Regum exterorum, præsertim qui mare accolunt, pertentari animos denuo placuit. missi

rursus

rursus legati. iis auditis, Reges alii pecunia & milite iuuêre Mamudium: alii, quominus eandem coirent societatem, intestino ac propiùs vrente bello distenti sunt: apud quosdam etiam, rei euentum exspectantes, composita nuper cum Lusitano pax & amicitia valuit. At Cambaianus, postea quam sat sibi copiarum viriumque paratum ad omnes conatus animaduertit, gerendi belli hanc maximè rationem instituit. Sofarem, ingentibus inflatum promissis, summæ rerum ampla cum potestate præfecit. Rumecani Sofaris filio, rei tormentariæ procurationem attribuit. hyems ad obsidionem arcis delecta, cuius initium, vti suprà demonstrauimus, in iis locis est à Kalen. Aprilis: vt ipsum anni tempus, præclusa nauigatione, Lusitanos maritimis, quæ vnà supererant, auxiliis prohiberet. Rebus ita constitutis, ad earum suspicionem quoad fieri posset auertendam, rumorem insuper è composito dissipant; vrbem Diū Sofari pro amicitia donatam ab Rege, in eamque possessionē breui Sofarem esse venturum: nec sine magno comitatu, reuocandæ veteris frequentiæ causa, quæ res eo propiùs ad veri similitudinem accedebat, quòd & plenus certaminum & controuersiarum esset is dominatus, vt non multum ex ea largitione Rex damni facere videretur; & huic eidem Sofari oppida nobilia duo, Surratum & Reinelum, paulo antè concesserat. ea fama vulgata, Sofar, Surrato, vbi tum agebat, litteras ad Mascareniam dat, in quibus erat scriptum: Ad cætera loca, quæ Mamudii Regis benignitate obtineret, nouissimè Dium vrbem accessisse. id munus eo sibi accidisse iucundiùs, quo majorem inde facultatem sit habiturus, optata Mascareniæ tanti viri consuetudine perfruendi. simul sibi esse in animo, vrbem superioribus belli cladibus magna ex parte dirutam & euersam instaurare, & in pristinam, si fieri posit, celebritatem reducere; tumultus ac rapinas arcere; aduenis ac mercatoribus, quo libetiùs affluant, pacem, annonam, fidem omni ratione præstare: neque id sua tantùm, sed etiam ipsius Regis Lusitaniæ causa. hæc quoniam in tanta hominum perfidia, tamque seditiosis incolarum ingeniis, fieri sine magno apparatu copiisque nō posint; petere se & orare, si armatus, & cinctus amicorum frequentia, Dium aduenerit, ne quid idcirco aduersus Lusitanam rem aut amplitudinem ab se vel à Mamudio cogitatum interpretetur. id adeò reapse daturum operam, vti æqui pariter & iniqui omnes intelligant. Si fallat; diras omnes in se, caputque suum, fortunas, ac liberos, imprecatur. Hæc per summam impudentiam à Sofare in præsens tempus de more confictа. Mascarenias haud ita pridē in eius arcis præfectura successerat Emmanueli Sosæ, (alteri ab eo qui à Badurianis est cæsus)

cogno-

cognomento Sepuluedæ.atque is initio præfecturæ,cũ in Cambaiæ finibus multa misceri ac parari contra Pataniũ Regẽ audisset, haud sanè commotus est. quippe nec sine causa, Mamudio, rebus iã à Mogore accisis, æmuli atque opulẽti Regis insidias omni conatu præcauẽdas putabat;& quo minus temere Lusitanũ,cõstituta iam pace,Cambæi lacesserent,vel sibi obnoxium ducerent;sat magna ipsorũ mercede recentibus euentis edoctos arbitrabatur. Hæc ferme principio Mascareniam solicitudine liberabant. Ast vbi,tẽpore procedẽte, Patanius nihil mouebat; ac nihilominus Cãbaia erat in armis,& militari concursatione,machinarum opificio, carrisque ac iumentis omnia perstrepebãt;enimuero tũ suspicari Mascarenias cœpit subesse fraudẽ, atque ad Lusitanæ arcis excidium ea cuncta spectare; suspicionẽ auxẽre cõmeatus atque tormenta, in pagos Dio propinquos paulatim subuehi cœpta. Postremò dubitationem exemẽre omnẽ,Sofaris ipsius litteræ, tanta præsertim adulatione blanditiisq; conspersæ,nec non magna calonum lixarumq; turba cũ plaustris & impedimentis in vrbẽ ingressa; itẽq; sub signis cohortes armatorũ aliquot subsequutæ. Annus tum numerabatur seculi huiusce 46, & exacto iam autumno Martius mensis erat in exitu. Mascarenias, quamquam atroci ac subita perculsus re, tamẽ extemplo colligit animum, seque in omnes firmandæ arcis & seruandi præsidii partes intendit. Prima fuit propitiandi præpotentis Dei cura.cęlestem opem & supplex implorauit ipse,& aliorum precibus iussit exposci. Tũ per expedita nauigia Castrium Indiæ Prætorem,itemque Bazaini & Ciauli præfectos,Hieronymũ Menesiũ & Antonium Sosam,de hostium apparatu & conatibus edocet: ni suppetiæ quamprimum ferantur, vltimum haud dubiè sibi suisque imminere discrimen. In eadem loca mox nauibus institorum amandat imbellẽ turbam, exceptis aliquot vsus quotidiani mancipiis, & paucis insuper matronis, quæ sexus oblitæ, ne desererent viros, societatem periculi & diuturnæ obsidionis incommoda minimè recusabant. Lusitanos prętęrea negotiatores, quibus erat arctior cum Diensibus amicitia, hortatur, tum publicæ salutis tum priuati compendii causa,vti coëmptam frumenti &oryzæ vim, carnes piscesque sale duratos, & alia id genus alimenta militibus deinde vendenda, celeriter in arcis apothecas importent. id vti potuit in tanta temporis angustia, & Diensium iniquitate,sedulò factum. Simul,tecta & tabernæ in vestibulo arcis euersæ; tigna, tabulæ, ferramenta,mali nauium introlati. Inter hæc Mascarenias, pari dissimulatione, & iisdem quibus peti se videt artibus, ad Sofaris epistolam ita rescribit: Quòd Sofar, præter cætera in eum à Mamudio

dio collata ornamenta honoresque, nuper etiam Diensi toparchia decoratus auctusque sit, neque mirari se, qui præclara eius in Regē regnumque Cambaiæ merita dudum norit; & magnam cepisse animo voluptatem, non ipsius modò Sofaris, verùm etiam reipublicæ causa, quod bonorum omnium intersit, fortibus & industriis viris laborum præmia pro dignitate persolui. Quod ad ipsius aduentum in vrbem attineat, nequaquam se illi concedere, vti maiorem fructum è mutuo conspectu & familiari consuetudine percepturus sit. De copiarum numero, quas ad vrbem variis de causis cogatur adducere, neque pudoris neq; arbitrii sui esse, definire quicquam: tantùm admonere pro amicitia, videat etiā atq; etiā, ne quid in tāta hominum colluuie & Lusitani præsidii vicinitate turbetur. Hisce litteris acceptis, magnopere lætari Sofar tam bellè tecta sua consilia; tam læta initia dare sese. neque diutius morandum ratus; instante iam hyeme, Dium alias idētidē aliásque submittit manus: interdiu milites ac lixæ cum sarcinis, noctu majora tormenta cum reliquo instrumento oppugnationis intrabant. Postremò Sofar ipse ad XIV. Kalend. Maias cum Rumecane filio vrbem inuehitur. millia quinque Turcarum ducebat. ii erant exercitus nerui. sequebatur longè major è variis gentibus multitudo. Nouus dominus, vetus inquilinus, ingenti gratulatione & plausu ciuitatis exceptus, diuertit in regiam; inde per causam Mascareniæ salutandi, speculatores in arcē mittit. à Mascarenia vicissim ad eum, honoris & officii causa, destinatur Simon Pheus Limenarcha, notæ prudentiæ vir. Hunc Sofar aduenientem primò comiter accipit: mox, variis de rebus instituto sermone, deliberatum esse, ait, sibi, ad rixas vitandas, muro vrbem ab arce diuidere; valde optare se, ne Lusitani, vt olim, adeò salutare impediant opus. dein eorundem iniuriam instititt queri, quòd pænè precario in eas regiones admissi, totum sibi vindicent mare; & cùm alios populos ac dynastas, tum verò ipsum quoque Cambaiæ Regem iniussu nauigare prohibeant. Sat iam peregrinos & aduenas veteribus incolis insultasse: tantam indignitatem ferri non posse diutius. hæc Pheum renuntiare suis, ac simul reputare iubet quemque apud se, quàm pauci, quàm procul ab domo, quàm à rebus omnibus imparati, quàm incommodo anni tēpore, tot tamque infensis nationibus ad prædam obiecti sint. ad ea si prudenter animum aduerterint, profectò fore, vti, vel cum iactura, paci atque otio consulant, nedum in tanta rerum iniquitate deprehensi, validiorum opes atque arma vltro lacessant. Cum hisce mandatis Pheus in ariem regreditur. Mascarenias ad consilium refert. ac tametsi liquidò cunctis apparuit, à Sofare non

certamen

certamen iuris queri, sed vim; tamen, ne furendi materiam hosti armato præbuisse viderentur; de cæteris rebus placuit respondere, nihil ipsorum iuris aut potestatis esse. haud longè distare Prætorem Indiæ Castrium. si ad eum legati mittantur, sperare pro eius iustitia, quod fas æquumque sit, facilè impetraturos. Quod verò ad murum attineat exstruendum, in Garziano fœdere disertis verbis cautum esse de limite. si intra id spatium ædificare Sofar animum inducat; se non modò non prohibituros, verùm etiam adjuturos manu. Sin terminos transilire, &, quod Ninaraus antè frustra tentarit, arci obmoliri atque officere cogitet; daturos operam vti denuo Cambaia atque India omnis intelligat, Lusitanos nullo terrore, nullis difficultatibus, vel de iure finium vel de gradu cõstantiæ demoueri. Hæc Pheus idem referre jussus in regiam, & vnà exemplum fœderis, testato descriptum. Ad ea denuntiata nimirum Christi desertor excanduit: traditumque sibi à Pheo libellum, incensus ira, discerpsit. id Sofari & committendi belli principium & finis alienæ gerendæ personę fuit. confestim injectæ legato catenæ: & ambulantes in proximo Lusitani alii duo repente comprehensi, & in custodiam traditi: nimbus telorum in arcem subito procursu conjectus. Per hũc modum hostili scelere patefacto, Mascarenias, quo propiùs cernit periculum, eo in speciem erectior celsiorque; suos omni ratione confirmat. hortatur ne improuiso malo icti contrahant animos. proprium esse Lusitani generis & sanguinis, demonstrare quidnam diuino fulta præsidio, neque tamen idcirco in socordiam resoluta, paucitas posit. Eius rei multa eaque illustria variis orbis terræ partibus edita documenta. Sed ne longè abeat, nuper hanc ipsam arcem, Antonio Sylueria præfecto, majoribus etiã copiis terra marique oppugnatam obsessamque. Lusitanos perexiguo numero ad vltimum inopiæ redactos, multo maxima parte suorum amissa; tamen stetisse cœlesti subnixos ope; & quæ pati in iis angustiis posit humanum corpus, omnia pertulisse, quoad fracti metu aduentantis ab Goa subsidii. Turcę pariter & Guzarates, atque adeò Sofar idem ille, relictis per summam trepidationem impedimentis, abscesserint. Inde, prædicatione omnium & fama, nomini Lusitano ingens additum decus. haud disparis exitus, in simili causa, nunc quoque præcipiendum animis gaudium. nam & aduersus ruptores fœderum, contemptores diuini atque humani iuris, teterrima dæmonum mancipia, pro insontibus & circumuẽtis, &, quod caput est, rectę fidei defensoribus, haud dubiè superos bellum esse gesturos: & accita iam ab Goa, Bazaino, C aulo, & aliis oppidis fidelissima suorum auxilia propediem affutura. Neq; verò,

quod

quod ad timorē vel maximè proponatur, extimescendam esse hyemem. Lusitanæ pietati, virtuti, nauigandi scientiæ, non regionum interualla, non ventos, non tempestates, quominus vltima experiantur, obstare. Tantùm interea se ipsi viros præbeant, omni conatu enitantur ad laudem; neu committant, vti vel Christiana fiducia, vel duritiè militari, Syluerianis aut aliis inferiores vlla ex parte fuisse videantur. Eiusmodi vocibus publicè priuatimque obfirmato ad omnem patientiam milite, Mascarenias, pro tenuitate præsidii, stationes vigiliásque disponit. Septem instauratę paulo antè arcis erant propugnacula, in iis totidem duces cum vicenis ferè militibus collocat. Marinum castellum Fernando Caruallio committit; huic defensores triginta attributi, Cambaicam oram Iacobus Lacteus duobus catutibus tueri iussus, & hostem, quoad licebit, maritimis commeatibus intercludere. Reliquam manum sibi Mascarenias ad subita belli reseruat. Duces ad sua quisque digressi loca, se se alacriter ad opus accingere: centonibus ac molli tomento protegere muros, aggerere cespitem, facta glebis dolia inter pinnas locare: arma, contos, machinas, & quicquid ad repellendum hostem opus est, pro copia præsenti raptim expedire: ad nominis Christiani gloriam retinendam, subeunda pericula, famam, sitim, vigiliásque, & vltima perferenda, mutuis adhortationibus incitari. Inter hæc Sofar, omnibus iam rebus in proximo comparatis, qua parte ex oppido est aditus, aggerem vineásque ad arcē agere instituit. apertam quippe oppugnationē & repētinū ad mœnia successum impediebat, præter defensorum virtutem, ipsa quoque altitudo & latitudo fossæ, quam post Sylueriæ discessum, Emmanuel Sosa duplo quàm antea capaciorem effecerat. Sofaris autem muniēdi ratio fuit eiusmodi: Ab vtroque insulæ margine vallum arci ad teli iactum obiecit. in eo vallo turres locis editioribus excitantur, ē soluto lapide, frontibus duntaxat ad lineam exequati, ab tergo baiuli atque operarii terram adaggerant. in summo, prætentis gossipii sarcinis, muralia tormenta; in medio atque imo, relictis ex arte fenestellis, minores fistulæ collocātur. Hæc omnia paucis diebus admirabili celeritate perfecta. noctu ferè muniebant, quo minus ad certos Lusitanorum ictus paterent. interdiu, sicut ab opere cessabatur; ita ab arce diuerberanda, & fatigando præsidio nulla dabatur quies. A vallo dein multiplex murus cœptus duci, flexuosis Indico more mæandris: quo & oppidani tutiùs ad arcem subirent, aggerēque protruderent; & præsidiarii, si fortè erupissent, non modò ad trāsuersas ex occulto iaculationes pręberēt corpora; sed etiā ignotis anfractibus & errore viarum impliciti tenerentur. Dum hæc

fiunt, Sofar optimum statuit, ex alia parte maritimum adoriri castellum: vt eo capto & portum haberet in potestate, & arcem ab latere tormentis impeteret. Eius rei causa ingentem onerariam in recessu intimo procul ab hostium telis, ad castelli fastigium adæquandum, pluribus tabulatis attolli iubet; multóque bitumine ac pice diligenter oblini: quam deinde, ad castellum admotam æstu secundo, succendant; concepto igne, in scaphas desiliant armati; auctóque tumultu inter fumum & clamorem, scalis ascensum in muros obtineant. Hæc res, priore bello frustra tentata, eundē rursus habuit exitum. quippe, tabulata paulatim in sublime crescentia conspicati è turribus Lusitani, rem ad Mascareniam deferunt. Extemplo negotium datur Iacobo Lacteo, qui captiua iam aliquot nauigia ad arcem traxerat, vti quamprimum occupet parato ad incendium pegmati nec opinatos ignes inferre. Noctu profectus cum fistulatoribus haud plus viginti, quamquam tectis sub manus vola funiculis, lenissimóque remorum pulsu, non latuit Sofarem ipsum, ea forte hora circumeuntem excubias. ille confestim ad arma littúsque dat signum. tollitur clamor. ex omni parte concurritur. Lacteus, ad similem casum præparatis iam antè suorū animis, rectum cursum rectásque proras in periculum tenet. nec minus feliciter quàm antea Goueanus, circumfremētibus ferreis globis atque sagittis, ad onerariam penetrat, vt in nullo tali metu, minimè custoditam. Confecta iam videbatur esse res, cùm in ipso (vt fit interdum) articulo ingens præter omnem exspectationem difficultas oboritur. hostilis pyra, quam vel è longinquo conceptu ram ignes crediderant Lusitani, aduersum coniectas è proximo tædas ardentésque ollas, repentè contumax & inuicta perstare: iteratis vndique iaculis nihilo magis lædi, iaculantium oculos animósque ipsa rei nouitate confundere. Tum Lusitani, ancipiti vrgente malo, quòd & in mora exitium, & in irrito incepto deformitas foret; cōsilium à cupiditate gloriæ mutuantur audax ac penè temerarium. incisis momento anchoralibus, nauem ipsam remulco ad castellum vsque per media tela perducunt. ibi demum facibus per otiū ingestis, in hostium conspectu, relucentibus latè flammis absumpta. Id euentum, sicuti eximiam in suos Dei benignitatem & pristina miracula retulit, nullo, ne tum quidem, è Lusitanis initu redituque inter tantam missilium procellam desiderato, vno tantùm leuiter saucio; ita Sofarem, primo indignantem, dein stupore defixum, ab consilio maritimæ oppugnationis auertit. eo acriùs ab terra munitiones vrgeri cœptæ. & abundabat multitudo, vt si quid tormentis ab Lusitano dirutum esset, Mamudiani extemplo reficerent; &

rent; & mortuorũ loco (plurimi autem quamquam per tenebras fixi cadebant) fustuario coactos alios aliósque submitterent. inclusis contrà, neque ad erumpendum copiæ, neque ad perpetuos & temerarios ictus iacula suppetebant. Per hunc modum, vertente mense, ad arcis pænè fossam agger vineæque perductæ. huic rursus aggeri lapideum præstruunt murum tredecim pedum latitudine: & in eo noua castella, crebrasque stationes, & varia tormenta constituunt. Hanc ferme, circumuallandæ quacunque licuit, arcis formam sequutus est Sofar. Interea Castrio Prætori, ad classem, vt dictum est, reparandam sat per se incitato, acres addiderant stimulos, Mascareniæ nuntii ac litteræ. Confestim, è duobus filiis Fernandum natu minorem, egregiæ indolis adolescentem, cum nauigiis compluribus, & vario commeatu, cadisque sulphurei pulueris, & nobilium manu, Dium quàm celerrimè iubet præcedere. Hosce dubio profectos cælo, atrox in medio cursu tempestas adorta disjecit. pars Bazainum & vicina littora petiêre: Fernandus cum octo caturibus instando & remigando peruicit, vti Diensem teneret arcem; inuitisque & inspectantibus Mamudianis, militem, & commeatus, & omne bellicum instrumentum exponeret. Ingenti Lusitanorum gaudio id subsidium acceptum: ac minimè dubia spes victoriæ consequuta. initur bellatorum numerus: ad quadringentos & quinquaginta peruenit. Suppletæ dein auctæque custodiæ, & Fernando infirmissimum omnium propugnaculum Diui Ioannis (suum cuique propugnaculo ferme ab cælestibus patronis indiderant nomen) cum fortissimis iuuenibus est datum. Per eosdem ferè dies, Mamudus, ad visenda opera militesque animandos, cum nouo exercitu Dium aduenit. id suspicatus è concursatione plausuque Mascarenias, Fernandum Caruallium è marino castello rem per exploratores iubet cognoscere. Transmissi multa iam nocte nandi periti & spectatæ fortitudinis viri sex, ad vicinam hostium stationem adrepunt, & è custodibus vni manus injiciunt. ad cuius vociferationem concursu facto, Lusitani duo trésve inter tumultum occisi. reliqui, tenaciter apprehensum vigilem, præualentes ipsi viribus, ad suos illico transtulêre. Ex eo, de Regis aduentu cognitum est, itemque de consiliis hostium nonnulla comperta. quibus rebus adeò non exterriti sunt Lusitani, vt etiam per tenebras, crebro igne, bombisq;, & tubarum cantu signa effusæ cuiusdam gratulationis ediderint. Inde cùm admiratio cepisset hostes, ausi è proximis vigiliis percontari quidam; (è diuturno commercio haud ignari linguæ Lusitanæ) quænam esset causa tantæ ac tam repentinæ lætitiæ. Responsum ex arce est: efferri gaudio

 Lusi-

Lusitanos, quòd Mamudiũ ipsum in castris versari didicerint. quippe, hactenus cum fugitiuis & desertoribus, mistis ex omni colluuione, turpiter dimicatum. deinceps, cum Rege regnique proceribus multo honestius fore certamen. eo responso irritati vigiles inuicem probra Lusitanis ingerere, seruitium Sofaris, æternas compedes, acerba supplicia minitari. Verborum iaculationem ferrea vtrinque sequuta missilia. Per continuos dein dies, inspectante atque adhortante Mamudio, arcis mœnia quatiebantur. Sub testudine basiliscos (noxiorum plerunque nominibus animantium hodie ballistas appellare mos est) & alia id genus tormenta Mamudiani promouerat. iis Thomæum & Iacobæum propugnacula, & quantum inter vtrumq; erat muri, cum ruinæ minis ac terribili fragore feriebant. Minora verò tormenta, in ipsas potissimũ fenestellas ac pinnas obuerterant ita scienter, vt sine præsenti exitio se vix quisquam propugnatorum ostenderet. Inter cæteros nobili viro Iacobo Gnaiæ (à quo multa de his rebus accepimus) in hostẽ collineanti globulus in fomitem fistulæ illatus; fracto impetu, oculum ipsum, quo collineabat, excussit. Puluis autem eo erat artificio ac subtilitate perfectus, vt è flammis emicantes ouales pilæ, dolia cespite plena trãsfigerent. Mortarium etiam idoneo statuerant loco, (& peritissimus aderat librandi magister) inde immani ambitu globi triginta paucis diebus in arcem immissi, majore tamen inclusorum trepidatione, quàm damno: quòd tum è genere sonitus, tum è magnitudine impendentis è sublimi pestis ac ponderis, plerique spatium ad præcauendum haberent. tecta ferme perforabantur, & dissilientibus lapidum fragmentis nihil erat in proximo tutum, magister dein fortuito ex arce telo perimitur. successit huic artifex, nequaquam vsu vel scientia par. huius culpa residentibus in castra globis, tres è Mamudianis obtriti: neque vltra exerceri machinam placuit: ita is terror amotus. Cæterùm ex aliis partibus haud intermissa verberatione aliquam tum prociderat muri. & propugnaculum diui Thomæ, solutis compagibus, metuendo hiatu discesserat. Aduersus id malum interior murus latitudine pedum viginti maturè perductus. diruta priùs ædificia materiam & saxa variæ magnitudinis præbuere. A præfecto ipso cum nobilissimis primùm admotæ operi manus: horum industriã ceteri deinceps acriter subsequuti: magnoque certamine continuata structura, intra septimum diem murus absoluitur. Sub hęc Mamudius, longiorem quàm putarat obsidionem, & sine vlla pacis mentione obstinatos cernens Lusitanos, è suo comitatu Iusarcanem ducem impigrum, & bellicę compotem laudis, cum

Abassina legione in castris reliquit.ipse,procerum hortatu,Madabam vndecimo quàm venerat die regreditur: verbo, ad expediendos commeatus nouumque subsidium: re vera, præter moræ tædium,metu quoque perfusus,quòd è cognatorum numero quidam hostili glande traiectus, ad ipsius pedes exanimis corruisset. At Sofar,incensus dolore & rabie, quòd nullam admodum insignem operam præsenti nauasset Regi, præcelsam aliam struem è saxo terraque, interstratis ad firmitatem ramis ac frondibus(vnde Ramosa appellata est)erigebat; vt libero in arcē prospectu, Lusitani præsidii discursum ad bellica ministeria, destinatis è superiore loco ictibus impediret.aduersus eam perniciem, Mascarenias, opportunitatem captans iaculandi, tormenta identidem alio atque alio transferebat.turrim dein è regione crescentis machinæ raptim excitauit.in eo præsidio positus Antonius Passanius cum fistulatoribus quadraginta, quot ipse quamquam arctis in rebus priuato sumptu propter diuitias ac splendorem alebat. ii summa contentione opus impedire iussi. id quo commodiùs facerent nocturnis horis(quo maximè tempore muniebat hostis) ferrea candelabra permagna crebræq; faces ad idonea loca dispositæ:quæ,fuso longè lateque lumine, cùm situm castrorū,genus operum, multitudinem hominum veluti diurna luce nudarent;magnus videlicet,viliū præsertim operarum,interitus consequutus.Sed ea erat agrestis turbæ copia, is ab tergo instantium atque vrgentium præfectorum terror,vt plagis coacti miseri sese volitantibus palàm telis objicerēt; ac peremptorum loca noui subinde recentesque supplerent. ita, nequicquam conantibus prohibere Lusitanis, ad summum perducta moles,& omni bellico apparatu confestim instructa. Inde,cùm arcis interiora in dies magis infesta fierent, Mascarenias ante sacram ædem edito loco tumulum extollit:collatisque eò tormentis, & ingenti præcipuè basilisco, Ramosam ita quatefecit, vt magna cum superstantium clade prosterneret. neque stratam rursus exaggerare ausi Mamudiani. Conatus dein omnis ad fossas opplendas, & opera mœnibus ipsis injungenda conuertitur. iam ad marginem vsque perduxerant vineas. accessēre validis ex asseribus musculi, quam durissimo corio tecti, sub quibus operæ sine periculo commearent. Ex iis musculis tabulæ decliues ita prominebant, vti per eas deuoluta ex occulto saxa, truncique arborum, & glebæ vltra mediam fossam impetu ipso ferrentur. Inter hæc Mamudiani per tenebras clara voce maledicere obsessis, quòd more feminarum intra septa latitantes, non hasta gladióve, sed missilibus tantùm è longinquo rem gererent. at non hisce artibus, qui primi è

 Lusi-

Lusitania ad Indos venerint, gloriam quæsiisse; non ita nuper Syluerianos bellum exercuisse: verùm in dextris & pede collato propositam habuisse victoriæ spem: seque se mœnibus, sed armis mœnia tutari solitos. attamen sibi non esse dubium, quin eius desidiæ non tam penes militem, quàm penes præfectum resideat culpa. quippe qui communem salutem proprio timori prætexat: virosque (siquidem eius dissimiles sint) vitæ prodigos, laudis appetentes, ad conferendam cum hoste manum paratos, fame postmodum & omnium rerum inopia perituros, exemplo segnitiæ & imperii vinclis intra munimenta cohibeat. Hæc & alia eiusmodi ad excitandam seditionem, vel ad prouocandos ad temerariam pugnam Lusitanos, jactare sub muris ac portis identidem barbarus, nimirum Sofaris jussu: quòd magna esset in spe, si apertum ad certamen elici possent, paucis præliis absumptum iri omnes præsidii vires. Sed neque milites, in id vsque tempus obedientes duci, neque ducem minimè leuem, aut bellicæ artis ignarum, admodum mouebant importuna & quotidiana conuitia. Magis illa cunctos angebat cura, vt ingruenti à musculis damno quamprimum obuiam iretur: quæ res magnas habebat difficultates. nam & conjectos è muris ignes coria respuebant, & majorum ballistarum vsum, quo plurimè inclusi valebant, spatium ipsum propinquitatis ademerat. His rebus anxio multàque apud animum suum agitanti præfecto, remedium tale in paucos tamen dies oblatum. Fornix erat in ipsis mœnibus, simplici lapidum ordine in speciem obstructus. Eo animaduerso, locum aperiri ac repurgari Mascarenias imperat; postibusque validissimas imponi fores. Immissi dein qui perpetuo egestu, succedentes inuicem alii aliis, fossam latentes exhaurirent: ac tradita per manus rudera silentio in arcem asportarent. ii deinde vndequaque materiam ita subducebant, vt quàm integerrimam cumuli fastigiũ, fallẽdi hostis causa, relinquerent. Quatriduum totum nocturnus diurno continuatus est labor. interea Mamudiani munitores fabrili bolide fundum subinde explorare, ac primò admirari cur minimè cresceret, neque respõderet operi aceruus. dein, posteaquam magis etiã ac magis imminui sentiebant, (extremus quippe, demum assidua subtractione corruerat) noscendi causa, periculo contempto, capita proferunt. Lusitanos, qua jaciebantur, impigre amolientes cernunt. confestim & è musculis in fossam, & è muris in musculos tela conjecta. Et Sofar à præfectis fabrum admonitus aduolat. is, dum ad oram valli, in dextrum innixus cubitum, Lusitanam cryptam attentiùs contemplatur, suspenso & cogitabundo, nequaquam in spem tantæ rei missus ex arce globus, manum

manum simul & sinciput abstulit. Ea vulgata re, tantus exercitum incessit pauor, vt parum absuerit, quin desertis operibus vincisque, obsidio solueretur. Obstabat maximè Rumecan, ferox ingenio viribúsque, & odio nominis Lusitani à primis annis imbutus. Is, domestico luctu minimè fractus, celebratis more Mahometano paternis exsequiis; tum vniuersos tum singulos appellare: hortari ad perseuerandum: tot iam exhaustos labores; tantæ molitionis opera sudore perfecta; ex hostibus in ipsa paucitate periisse non paucos; & qui supersint, vulneribus, fame, vigiliis, defatigatione confectos, hominum simulacra non homines, vix iam sustinere arma, latitare in angulis, desperato nouo subsidio fugam haud dubiè meditari. sed & maritimos exitus, aduerso anni tempore, & terrestres vallo & stationibus intercludi; immanes belluas indagine cinctas teneri; victoriam esse in manibus; tam propinquæ spei exitum nullo pacto deferendum: tot nationum salutem, tantum discrimen opinionis in hac obsidione verti: si paulum adnirantur Mamudiani; & liberatæ Indiæ decus æternum, & nauatæ Regi suo operæ mercedem opimam laturos. Hisce dictis animati plerique, Rumecanis consilium approbant, in tanta tamque recenti clade tantam animi magnitudinem vulgò admirantur: denique dum à Mamudio veniant mãdata, summam belli administrandi consensu militari ad eum deferunt. mittũtur ad Regem legati. ille per litteras jubet duces oppugnationem vrgere; noua identidem supplementa, confecti belli præmia pollicetur amplissima: prærogatiuã suffragii militaris de Rumecane confirmat. Lusitanis interim, cognita è fugitiuo quodam Sofaris nece, magna videlicet spes tranquillitatis affulserat; ac, veluti pactis induciis, dum sedatur in castris timor, vtrinque otium fuit. Sed mox nec opinato recrudui t bellum, nouo imperatore adeò impigre obeunte munia; vt Sofarẽ deesse neque hostes neque ciues vlla ex parte sentirent. Ad fossam præcipuè aggerandã ex patris destinatione curas intenderat. itaq; præter eam turbam, quam in castris habebat, alia insuper ex agris oppidisque multitudo contrahitur: ac turmatim diuisa, ad tintinnabuli pulsum in orbẽ subit; neq; iã è musculis tantũ, sed propalam è vallo, cùm interea missilibus certaretur, variæ magnitudinis lapides, arbores totas, virgulta, cespitem jactant: occisorum cadauera, ne cæteri spectaculo terreantur, obruta ruinis accumulant. postremò, vineas ac vallum ipsum vndique prorutum, cum ingẽti fragore deuoluũt: neque iam vlla ope resistere Lusitanus valebat. Fornix primùm assiduo injectu materiæ obstructus: dein, quod supererat spatii, quotidianis incrementis occupat moles. Inter hæc

Mascarenias, tot vndique cinctus angustiis, nouum à Castrio Prætore auxilium efflagitare per litteras nuntiosque, quos in apertum vitæ discrimen speculatoriis nauigiis hyeme sæuiēte mittebat. Rumecan verò, quamquam libero iam ad mœnia successu, cruentam nihilominus dimicationem prospiciens; Simonem Pheum sub muros misit, qui variis conditionibus popularium tentaret animos; Mamudii & Rumecanis clemētiam prędicaret, obsessisque, si abire incolumes animum inducerent, naues ad profectionem offerret. Ad ea cùm ferociùs responderetur, negaretque Mascarenias, cum violatoribus fœderum atque perjuris, vllam sibi pacis conditionē esse, confestim Pheus è conspectu subtrahitur: conjectisque per irā telis, Lusitani duo, qui ad colloquium pinnas muri fidenter ascenderant, occiduntur. Postridie sub vesperam è Mamudianis promptissimi, excelsos nauium malos transuersis junctos tigillis, ad Sancti Ioannis propugnaculum erigunt; clatrisque super capita scutis, in summum enituntur. Ferme triginta iam ascenderant, cùm Lusitani ad periculum propulsandum ac demendum dedecus mutuò se cohortati, impetu capto, alios è corona præcipites dant, alios in scalis obnixos, contis detrudunt; detrusos, jaculis & flammarum alimentis & saxorum ponderibus obruunt. in horum locum succedere conantes alii, pari defensorum constantia repelluntur. pauci incolumes, magna pars ambusti aut vulneribus confecti recedunt. neque vltrà tentari pugnam ipsa patitur nox. Paulo dein segnior obsidio fuit, dum ad summum certamen Mamudiani se comparāt: accensisque vrbe tota luminibus obeunt templa, suumque Mahometem inani prece solicitant; multi etiam solenni vouent conjuratione, se non nisi victores ab arceredituros. In diem viii. Kalend. Augusti certamen edixerāt. is diui Iacobi Apostoli natalis est dies; quod ipsum victoriæ mox omen Lusitanus accepit. Vbi tempus affuit, Mamudiani instructis ante lucem copiis, ad arcem silentio primùm, vt fallerent; dein, postquam vigilare hostem sensēre, magna cum vociferatione succedunt. Lusitani præsentibus animis corripiunt arma, Sanctum Iacobum ingeminant; tētantes ab omni parte aditum hostes, igne, ferro, lapidibus prohibent; vbi plurimum periculi ostenditur, ibi frequentiores obsistūt. Rumecan interea suis hortator adesse, alios castigationibus, alios promissis ac laudibus incitare, aliis voti ac iurisjurandi religionem incutere; acerrimè vtrinque prælium cieri; confusus imperiis, minis, gaudio, metu clamor, itemque tremendus tormentorum sonitus ad astra ferri; subeuntium audacissimi quique passim occumbere. in Thomæum præcipuè & diui Ioānis propugnacula ingruerat belli moles.

les. Eò dum intenti propugnatorum oculi pariter animique sunt, è Mamudianis interim eximia corporum agilitate complures, obseruato æstus recessu, ad maritimum arcis latus, antequam dilucesceat, accedunt: perque præruptum, eoque desertum ab hoste saxum, partim brachiis humerisque, partim qua cautes patiebantur, scalis innixi, in arcem scandunt, inque ædium tectis Mahometana vexilla constituunt. dein, stolida capti auiditate, armorum atque hostium obliti, ad prædam illico dilabuntur. Mulierculę quędam, aliis omnibus ad pugnam digressis, in ea parte curabant. ex iis nõnullæ virili animo arreptis hastis, prædatores locorum ignaros, & incerto concursu nocturnóque pauore perterritos, intra tecta coercent; aliæ ad opem à præfecto exposcendam ad mœnia prouolãt. Mascarenias trepido nuntio excitus, ne pugnantium frangantur animi, silentium imperat; ipse cum expeditis ad locum accurrit: ibi hostes partim in ædibus inclusos, partim in angiportibus errantes obtruncat. triginta ferme, cùm sese conglobassent, ad vnum cæsi. cæteros ex arce dejectos, tum altitudo præcipitii, tum prominẽtes è rupe silices acuti dilacerant. intentiore dein cura locus custodiri cœptus: & Mascarenias, ab ea parte victor, in prælium festinè regreditur; suis laborantibus omni arte animos addit; neque verbis tantùm, sed etiam corpore miscet certamen; ducísque pariter ac militis partes egregiè sustinet. Sex ferme horas dubia victoria pugnatum est. Ad extremum Rumecan suorum clade perculsus, receptui cecinit. Lusitani tantis defuncti periculis, primùm omnium Deo superísque, ac patrono pręsertim diuo Iacobo, laudes gratésque agunt: cæsorum deinde ineunt summam. è suis tantummodo septem, ex hostibus comperiunt amplius mille & trecentos. capta etiam militaria signa nõ pauca, Christianorum funus magno omnium studio celebratum est. Laudati pro cuiusque merito milites ac præfecti. Ludouicus Sosa, & Fernandus Castrius, quorum alter Thomæo, alter Sancti Ioannis propugnaculo præerãt, præcipuum fugati hostis arcísque seruatæ decus tulère. Antonius quoque Passanius interiorem aggerem turrémque magna cum hostium strage tutatus est. Ac feminarum etiam, illo potissimùm die, conspecta virtus: è quibus aliæ furtiuo, vti dicebamus, ascensu transgressum munimenta hostem Mascareniæ trucidandum objecerant; aliæ ad mœnia dimicantibus viris arma & saxa, itémque fascias & medicamenta suggesserant, versatæque inter ipsam dimicationem erant adeò pertinaciter, vt sauciæ nonnullæ constanti dextra sibi spiculum euellerent, plagísque obligatis ad institutum redirent. Is, bene juuante Deo, pugnæ illius exitus fuit. Secundùm eam pugnam, ob-

ſtinatis vtriuſque partis animis, aliæ deinceps haud abſimili euẽtu pugnatæ. in iis, præter cætera tormenta ferrumque, ardentibus maximè jaculis certabatur, majore oppugnantium quàm defenſorum pernicie. quippe goſsipio, quo Indi ad veſtem vtuntur, ignis tenaciter adhæreſcens, momento excitatum incendium per confertos manipulos cuneoſq; latè fundebat. quos autem flamma cõprehendiſſet; ii, abjectis armis, cùm ſimul veſtimenta projicere nõ valerent, cæteroſque, ab iis adjuuandis exuendiſve, ſui quemque periculi metus auerteret, cœci amenteſque crebro cum gemitu, incerto veſtigio, extra ordines ferebantur. Hinc deformatos vultus, exuſta lumina, pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora diſſectam, horrendo ſpectaculo cerneres. At Luſitanũ multo minùs lędebat ignis, amictu laneo, & inſuper ocreis & chirotecis ac thorace munitum; & corio deficiente, præfectus, in eundem vſum, è pellibus inauratis periſtromata pretioſa militibus diuidẽda curauerat. Ex eo tempore Mamudiani cùm aperta parum proficerent vi, ſubterraneis operibus (& ſuppetebat ad omnia multitudo) occultè graſſari cõſtituunt. Cuniculos plures ad arcẽ agunt, interea, vt ab ſenſu operis Luſitanum abducant, fabroſq; cum dolabris ad ſuffodiendos muros quàm tumultuoſiſsimè ſubigunt: majores globos cum fragore terrifico ac denſa fumi caligine jaculantur. Porrò cuniculorum diſpar, neque vno tempore fuit exitus. alii ſpecubus puteiſque, quos Maſcarenias maturè in id ipſum effoderat, inutiles facti: alii non interrupto ſucceſſu ingentibus detrimentis rem Luſitanam affecere. Longè pernicioſiſsimus omnium fuit is, quem ad ſancti Ioannis propugnaculum præcipua contemplatione direxerant: is vt infra fundamenta peruenit, locũ tormẽtario complent puluere: eiuſdemque pulueris tanquam inſtitas ad cuniculi os perpetuo tractu perducunt. Poſthæc, veluti ad vltimam oppugnationem inſtructi, ſub ſignis ad eam maximè partem ſubeunt arcis, ac vix tẽtato cõflictu ſeſe recipiunt. dein rurſus accedũt receduntque ſimulato metu, nimirum vt è Luſitanis quãplurimos, propugnandi ſpectandique ſtudio, in fraudem illiciant. Tum Maſcarenias, ratus id quod res erat, hoſtem dolo non metu pedem referre; mittit extemplo qui Fernando Caſtrio & reliquis præſidiariis nuntiet, quamprimum ex eo loco ſecedant: hoſtilem trepidationem in tempus fictam: aliquid profectò occultæ machinationis ſubeſſe. illi, & vigore ætatis, & ſuperiorum dierum victoriis nimiũ ſibi præfidentes; qua Indorum ignauiam irridere, qua præfecti ſeu monita ſeu juſſa contemnere. Graue piaculum contumaciæ dedit nobilium cohors, nam ſimulatque frequentes in turri conſpecti

ſunt;

funt; ignem cuniculo Mamudiani raptim injiciunt. is à primo aditu ad inteſtina momento perlatus, multiplicatis in arcto flammis, & in apertum impetu vaſto enitentibus, euulſam ab radicibus turrem cum terribili ſtrepitu, qualis ex Ætnæ cauernis interdum cieri ſolet, in altum ſuſtulit, longéque ac latè disjecit. è ſuperſtantibus alios volitantia ſaxorum fragmenta dilacerant: alii, ſublime quantum propè oculorum ſequi acies poſſet elati, dein ad terram afflicti, ſuo & armorum pondere conteruntur. alios dira ignium vis, tamquam tormẽto excuſſos, ad hoſtem vſque projecit: quorum interitu nequaquam expletis odiis barbari, inanima & mutilata cadauera tum inceſſunt probris, tum ſparis & gladiis crudeliter fodicant. Viginti ferme ex ea ſtatione tantę cladi ſuperfuêre: ad centũ extincti, in Ioannis Regis familiam adſcripti plerique, & claris orti natalibus. quo in numero Fernandus Prætoris filius fuit. corpora dein conquiſita mulieres terræ mandarunt. Cæterùm vixdum reſederant flammæ, cùm per ſtragem ac ruinas Mamudiani conãtur in arcem irrumpere. aduerſus eum impetum quatuor è ſuperſtitibus raptim oppoſuêre ſeſe: nam reliqui incendio afflati, & recenti malo attoniti ac ſopiti jacebãt: & cum pugnaciſſimis aliquot Maſcarenias confeſtim accurrit. huic manipulo ſacerdos effigiem Chriſti Domini è Cruce pendentis intrepidè præferebat. eius admodum piis adhortationibus, & occulta nimirum è cælo vi, non dubiè confirmati erectique Luſitani, tumultum ac periculum pugnæ ſuſtinuêre, quoad opere tumultuario murus interim ab tergo ingenti aliorũ ſudore ac certamine objectus eſt: & imminente iam nocte, Mamudiani, multis itẽ è ſuorum numero amiſſis & ſauciis, incepto irrito receſſerunt. Eius diei caſu admoniti reliqui præſidiarii, exinde cautiùs in muris agitare, atque ad primas talium incendiorum notas abſiſtere. itaque & Iacobæa & Paſſania turris, item ſubditis ignibus, nullo defenſorum interitu prociderunt. Thomęá verò (nam eò quoque cuniculus penetrauerat) procumbentibus in foſſam ruinis, paratos atque imminentes in irruptionem trecẽtos è Mamudianis oppreſsit. Atque huiuſce machinationis in vniuerſum ferme hic erat euentus, vt Mamudiani introitu excluſi, ſpatia ſaltem obſeſſis eriperent, & intra mœnium excidia ſubitarias munitiones raptim excitarent: Luſitani contrà, & per patefactum ruina iter conantem tranſcendere hoſtem, virtute atque armis arcerent; & nouum introrſus pro diruto murum ſumma contentione reficerent. Inde anguſtior in dies arx fieri, & vix ad explicandos ordines relinqui locus. Quatuor iam menſes obſidionem pertulerant Luſitani, cùm ex adeò paucis aliqui ferme quotidie aut vulne-

vulnerarentur aut caderent. Accessit inopia & fames, frugibus carnibusque consumptis: & præter fœda animalia, quicquid etiã erat fruticosum aut herbidũ, in alimenta conuerso. hinc vulgo ingruerant morbi: fessisq; & animis & corporibus, qui arma tractare possent, vix centum & quinquaginta supererant. atque ii admodum ægre continebantur, quominus in hostium stationes vltro impetũ facerent, vitæque miserias & ærumnas honesta morte finirent. In hoc rerum discrimine diu exspectatum ab Goa subsidium aduenit. naues quinquaginta Bazainum facili tenuerant cursu. Aluarus Castrius Prætoris item filius, & Franciscus Menesius præerant. inde Aluarus cum meliore parte classis Dium protinus antecessit. reliquæ, carptim, prout agilitate vel robore quæque præstabant, captatis tempestatibus, ante Septembris exitum subsequutæ. armati supra nongentos cum omni rerum copia in arcem expositi. quæ res Lusitano maiores, quam pro viribus, animos fecit. Auxit ferociam, basiliscus, qui demersis in ruina totis inhæserat, cùm eũ ad se iniectis funibus Mamudiani attrahere niterentur, prospera pugna retentus. Ex hoc indignari postremus quisque, & accusare primos, quòd hostium conatibus nõ statim ex arce obuiam ierint, quòd opera mœnibus applicari, munitiones transferri, sese in tãtas angustias cogi permiserint. recensere victorias (vt de Europa & Mauritania sileatur) ad Sofalam, Quiloam, Goam, Malacam, Armuziam, Calecutum, ad Repelini vada, ad Dium denique partas; ingentes barbarorum exercitus parua sæpe manu fugatos; peruagatum Africa atque Asiã tota nominis Lusitani terrorem; scilicet quo tanta decora, tantæque laudes, in vno demum præfecto atque in vno præsidio pereant. tuendum omnibus viribus quod à maioribus acceperint patrimonium dignitatis ac famæ. viriliter tandem erumpẽdum in hostium castra, & dignum aliquid rebus olim gestis & vetere gloria perpetrandum: quicquid ad eam diem acceptum in arce sit damni, id fraude, cuniculis, tormentis illatum: si vera virtute, manu & gladiis decernatur, Lusitanum impetum, & micãtia ex propinquo arma Indos haudquaquam laturos: hæc initio pauci, dein velut ex cõtagione plures quotidie palàm in circulis & contuberniis fremere, & in Mascareniæ cunctationem qua vera qua falsa iactare. Postremò ad eundem conuenire frequentes, pugnam efflagitare, minari, si diutius torpeat, se quemlibet alium vel ex argilla ducem haud dubiè suffecturos. Mascarenias contrà lenire furentes, de hostium genere numeróque disserere; iam nunc abundare commeatu arcem; custodes vti ad hostem lacessendum paucos, ita ad prohibendum sat multos adesse; hyemem maxima ex parte

parte circumactam; vniuersas ab Goa copias propediem affore; tũ demum certioribus victoriæ præmiis, & minore suorum detrimẽto prælium inituros. Hæc & alia in eandem sententiam surdis canere Mascarenias: adeò certamen penitus imbiberant animis plerique: nec deerat, qui ab insito liuore, solutæ obsidionis gloriam præreptam Ioanni Castrio cuperent; atque ad profligandos Guzarates eguisse Prætoris ipsius auxilio nollent videri. Mascarenias, vt inflatos inani fiducia fixosque in audaci proposito animaduertit, Aequum fuerat (inquit) ciues, militem ab duce regi, nõ regere; exspectare signa, non extorquere; scire, quæ ad rationẽ gerendi belli pertineant, præfecto & cõsiliariis curæ esse. Nunc, quãdo mihi propè manus injicitis, & seditionem vultu verbisque præfertis, vincat sanè maiestatem imperii, inconsulta spes & libido. ite, quòd superi bene vertant: virtutem istam, lacertosque, & armorum scientiã expromite. ego, quos agere debueram, sequar; & quãquam alieno tempore, tamen partem periculi ac laboris vobiscum vnà capessam. Vos modò videte, vt quos ante pugnam spiritus atque ardorem ostenditis, eosdem in ascensu valli postmodum atque in ipso conflictu præstetis. Cùm hæc dixisset, prout in arcto licebat, copias instruit: primam aciem Aluaro Castrio, alteram Frãcisco Menesio dat; cum cæteris ipse, modica manu ad custodiam arcis relicta, subsequitur. Facta secundùm euripum eruptione (nam ex ea parte latior patebat exitus) ferocissimi quique vallo succedunt; ac defensoribus primo impetu perculsis aut deturbatis, ingẽti ardore transiliunt. dein, signo ab hostibus dato, cùm noua idẽtidem subsidia è castris affluerent, atrox esse prælium cœpit: & qui nondum transcenderant Lusitani, cùm proculcatæ priorũ pedibus lætiores herbæ altitudinem nudassent valli, quod ex arce prospicientibus nuper humilius apparuerat, icti re subita, primò hæsitare, dein, hoste imminente, fugam aut latebras circumspicere. Tum Mascarenias: Hęccine pugna est, quam poscebatis? increpitans; ante discrimen feroces, in ipso discrimine timidos & ignauos appellans; ad opem laborantibus ferendam frustra conatur accendere. Inter hæc Menesius intra vallum acriter dimicans, & circa eum aliquot principes Lusitanæ iuuentutis occũbunt. Aluarus Castrius saxo percussus, cedente ad ictum galea cùm attonitus cecidisset, Mascareniæ interuentu seruatus est. Neq; vltrà sustineri, superfundens se ex omni parte castrorum, poterat multitudo. Lusitani cùm vndique pulsi transfigerentur, & oppugnari è diuerso latere arcẽ, seu consilio seu temere sublata nuntiaret vox; nequicquam obsistente Mascarenia, nullius nisi vitæ memores ad mœnia portasque

præci-

præcipiti curſu vertuntur. cupientem ſimul inuehi Mamudianum tormentis è muro deterrent. Hic temerariæ eruptionis euentus fuit. Exinde ſuo ipſi conatu ſegniores facti, (vt in contrarium ſæpe migrant vitia) vix pro muris obire ſtationes, vix recenti ſucceſſu elatis, & ſubinde arcem aggredientibus Indis obſiſtere: quoad refectis tandem ex pauore animis, rurſum alacres, & obliterandę ignominię cupidi, ad conſueta munia rediere. At Mamudiani, quo ſe magis magiſque obſirmatos ad continuandam obſidionem oſtenderent; atque vt expeditiores ab continenti commeatus haberent, euripo ad Rumæpolim, iactis vtrinque molibus, alterum pontem imponunt ea magnitudine ac firmitate, vt quamlibet onuſtas vehes tutò ac largè tranſmitteret. Simul, dies noctesque fatigare ac premere Luſitanum; ſtantes muros frequenti verberatione concutere; quæ minus cōmodè balliſtis labefactari poſſent, in ea, ſubditis ignibus calefacta, ſyphonibus acetum immittere, putrefacta continuò excindere ferramentis, igniferos è ſtupa, goſſipio, & ſulphureo puluere globos in tecta conjicere, denique cuniculos, quòd ea res proſpere ceſſiſſet, ad arcem vniuerſam euertendam pluribus ſimul locis agere. Aduerſus ea Maſcarenias, operariis auctus, non vna regione item obliquas aduerſaſque excauare foſſas, tormentis ac miſſilibus ab omni parte hoſtes impetere; intergerinos ędium parietes perforare; qua tecti milites & mancipia commearent. Iiſdem ferè diebus, quibus hęc ad Dium fiebant, Goam de Fernandi & commilitonum clade nuntius affertur. inde grauis mœſtitia ſimul & metus ciuitatem inceſſit. Prætor, quamquam acri doloris morſu perſtrictus, tamen ad cæteros animandos, lugeri filium vetuit. ipſe nitens purpura & ornatu alio ſumptuoſo, in campum vna cum proceribus, velut animi cauſa, proceſſit. ibi, tum in gyros flexo, tum curſu & ſaltibus incitato militariter equo, malum ſubinde Mamudianis interminans, cunctos vultu & oratione confirmat. mox in claſſis apparatum omnes de integro curas ac neruos intendit. ac miteſcente iam hyeme, Aluarum Acuniam nauibus quinque, in quibus, præter magnam inſtrumenti bellici vim, fiſtulatores erant quadringenti, protinus iubet obſeſſos adire, ac ſuo nomine prohibere, quominus ante vniuerſæ claſsis aduentum pedes è munitionibus efferant: ſeſe paratis omnibus ad pugnam rebus breui affuturum. Cum ea manu profectus Aluarus, circa Dium in aliquot naues Arabicas incidit. iis mercenaria variarum gētium auxilia propinquus Sofaris quidam ad exercitum ſubuehebat. Aluarus, commiſſo feliciter prælio, naues expugnat. captum ducem in arcem infert. huic, magnum auri pondus ad redemptionem

frustra

frustra offerenti, vnà cum primoribus abscissæ ceruices. capita in euripum consultò proiecta, vt in conspectum vrbis æstu accedente ferrentur. perlata atque agnita, iram in Lusitanos ac rabiem hostibus acuêre. At Prætor, appetente vere, Bazainum oppidum nauarchis & militibus ad conueniendum edixit. atque ad cæteros excitandos eòdem ipse confestim celocibus circiter quadraginta cōtendit. Coactis omnibus copiis, quæ contrahi è vicinis regionibus potuêre, (ii fuêre, præter naualem & aliam turbam, Lusitani bellatores mille quadringenti, Canarini auxiliares trecenti) Cambaicam oram ferro ignique perpopulatus, ad Mortuorum insulam nauibus circiter octoginta peruenit. Huc euocato Mascareniæ mādat, vti ad exscensionem cuncta quamprimum expediat, ac sine intermissione tormentis vndique vallum hostium & densos aggeres quatiat, ruinaque patefaciat in vrbem iter. Dictis obtemperatum, & paulo post prætor incolumi classe subsequitur. Ab auersa parte arcis per triduum sine tumultu expositus miles. naues portum inuectæ, quàm maximè tutò ab hostium telis recessu consistunt. Prætor, omnium postremus in terram egressus, vti munitiones intrauit; mirari faciem loci: solo æquatas turres ac propugnacula; alicubi nullum fossæ vestigium; inædificatos mœnibus ab hoste muros, duasque propemodum ex vna arces factas. contemplatus dein, quatenus licuit, hostilia castra, adhibitis proceribus, de summa belli consultat. Erant qui differendam eruptionem & reficiendum è maritima iactatione suaderent militem. ipse, ratus ad nominis Christiani dignitatem pertinere, ne vno quidem die Prætorem Lusitanum ab Indis clausum teneri; nulla interposita mora certamen experiri constituit. militibus edicit, curatis maturè corporibus, tertia vigilia præstò sint. Arcem, detractis valuis, ne qua in receptu spes vlli foret, Antonio Correæ cum idoneo præsidio inter prælii tempus tuendam adsignat: consilio dein adiuuat rem, quod consilium haud dubiè victoriam pepetit. Turris erat ad dextrum vrbis latus, quà in apertum mare prospectus est, Syluerianam appellabant, ad eam quatiendam, quasi ex illa parte descensio quæreretur, dromones pridie missi tres, è salo eminus muri partem vehementi iaculatione diruerant. id vbi cognouit Prætor, Nicolao Consaluo, impigro viro, & rei maritimæ in primis perito, mandat, vti naues quæ remis agantur, præter nautas ac libratores, imbelli turba, lixis & calonibus impleat: ii pariter ac nautæ hastas erectas singuli binas: remiges altera manu remum, altera accensos funiculos teneant: libratores tormenta in hostem veluti ad oppugnationem exerceant. Hoc modo instru-
ctam

ctam classem iubetur Consaluus ad insulæ alterum latus, de quo dictum est, paulo ante lucem admouere: vociferatione, bombarda, tympanis, tubis, quam maximum strepitum ac tumultum ciere; aliis aliisque subinde locis descensionem ostendere, multimoda arte hostiles distinere copias. Hæc mandata Consaluo. cæteris item præfectis, prout quæq; res postulabat, sub vesperam edita imperia. Rumecan, haud satis certus qua potissimùm ex parte Lusitani essent erupturi, ad omnes aditus, æquè terrestres atque maritimos, tormenta vigiliasque disponit, telorum omnis generis ingentem copiam in muros aggeresque comportat: auget munitiones: &, qua ex euripo descensus ad oppidum est, præaltas fossas leui superinjectu ramorum ac terræ latenter occæcat. Externi selectique militis, (præter Guzaratas Indosque, quorum major multo erat numerus) in eam curam ac sumptum acriter incumbente Mamudio, viginti millia in armis habebat. Ex iis ipsa robora ad primos impetus excipiendos in fronte castrorum locat, firmatque ab tergo subsidiis: Rumæum pontem septingentis militibus insidet, reliquam multitudinem, quo clamor quo signa aduocarint, paratam ad omnia occurrere iubet. Rebus ita prouisis, tanta virium suarum Mamudianos cepit fiducia, vti Lusitanorum paucitatem conatusque irriderent, vixque vniuersæ pugnæ subituros aleam crederent. Lusitani contrà, vti Christianos decet, vno Deo maximè freti, nihilominus expediunt arma: atque ad condictum tempus ante Pretorium armati conueniunt. Dies erat iij. Idus Nouembris, Diuo Martino sacer. Tum loco excelso, vt vndique conspici posset, Antonius Casalius Franciscanus insigni pietate sacrificat; Deumque precatus, vt in hostes Ecclesiæ sacrosanctæ, formidinem ac terrorem auerteret; Christianos, quo alacriùs capessant pugnam, noxis omnibus Pontificia potestate expiatos absoluit. Eosdem Prætor, quòd pluribus agendi spatium non esset, paucis adhortatur, vti Christo duce, cuius tueantur causam, forti ac fidenti animo prælium ineant. Ioannem ipsum Regem, vniuscuiusque virtutis vel ignauiæ primò testem & spectatorem, mox remuneratorem aut vindicem adesse putent. Indici totius imperii summam in eius diei certamine verti nil ambigant. postremò sciant, præter naturam loci, ab se quoque diligenter prouisum, vti segnibus timidisque nullum neque terra neque mari effugium sit. Ex arce detractas fores, è portu naues in expeditionem emissas. Magnanimis, certam vel in morte victoriam, vel in victoria salutem & præmia constituta. Cùm hæc agerentur, iam Nicolaus Consaluus classem è composito ad alteram partem insulæ circumegerat: variisque (vti conuenerat)

nerat) locis descensum & oppugnationē ostentare pergebat. & nox adiuuabat inceptum, ex incerto speciem omnium multiplicem oppidanis intuentibus reddens. & in Prætoria sublime vexillum, ac lumen in puppi, adhæc; densi tota classe ignes, tormentorū fragor, micantiaque arma, & mistus hominum vocibus ac tympanorum pulsu tibiarumque concentu Martius tubarum sonus; Castrium cū omni exercitu adesse monstrabant. Eo terrore Consaluus omnium oculos in se conuerterat: vt non ex vrbe tantùm, sed etiam è castris, armatorum agmina, relictis præsidiis, ad mare concurrerent. id vbi à speculatoribus accepit Prætor, in primo tumultu, antequā dolum clarior proderet lux, instructas, prout angustiæ loci ferebant, copias (ferme tria erant hominum millia) pluribus simul portis emittit. primum agmen ducebat Mascarenias è veterano milite, ac perito locorum, atque ad eius imperia dudum adsueto: accesserant è reliquo exercitu quadringenti, cum cæteris modico interuallo sequutus est Prætor. Cingebant latera spectatæ fortitudinis viri. Vna Casalius ornatu quàm augustissimo trabeatus, Christi ad Crucem affixi attollens imaginem, concionabundus aderat. Eius hortationibus inflammati Lusitani, simulque diuina & humana pleni spe, clamore consentienti ad castra succedunt: ac semiplenas adorti stationes è vallo dejiciunt: & partim stratos, partim integros aggeres murósque scalis, contis, humeris innixi transcendunt; hostemque obuium hastis gladiisque conficiunt. Ad eius rei nuntium Rumecan vacuam ratus arcem, cohortes aliquot ad eam occupandam circuitu capto iubet extemplo contendere. ii, ab Antonio Correa, quāquam patētibus portis, magna cum cæde pulsi. Alia item manus ad opem castris ferendam à mari submissa. inde aliquot locis atrociter dimicatum est. id adeò ex ipsa vulnerum fœditate perspici potuit. Cosmo Paiuæ gladio femur abscissum. Vasco Fernando, cùm se se in hostes acriùs immisisset; decisus ab tergo thorax, pérque plagam nudata vitalia: cuidam, quod super aures oculósque eminebat, à reliquo capite, propè ad ostentationem artis, vno acinacis ictu diuisum est. Circa vnam item è turribus, qua Prætor ipse constiterat, multum sanguinis fusum: & vexillifer Eduardus Barbutus, inter scandendum ter ab hoste præcipitatus, reperito quartùm conatu in pinnas euasit, ibique per vim Lusitana signa constituit. Exinde ingens Mamudianos inuasit pauor, & fuga passim fieri cæpta. perterritis, hinc Prætor, illinc Mascarenias, pertinaciter ab tergo cum suis instant, immistique fugientium turbæ eodem impetu in vrbem irrumpunt. ibi redintegrata pugna, & æquis aliquandiu viribus

 ribus

ribus mercenarii ac transfugæ maximè resistebant. Vrgêre dein vehementiùs Lusitano, quantum se inuehebat hic, tantum illi de loco demoti. atque vti denuo inclinarat certamen, Lusitana vis vltrà sustineri non potuit. Fusi Mamûdiani, insula trepidè relicta; super alium alii ex vtroque ponte sese in continentem ejiciunt. multi in turba obtriti, multi à persequentibus interfecti. Castris & oppido Lusitanus vno die potitus. in oppidanos deinde nullo discrimine sexus ætatisve sæuitum est. Mascareniæ præcipuè cohors dolori atque iracundiæ paruit: Mahometicamque perfidiam, cæsos tot præliis commilitones, & diuturnæ obsidionis mala ad satietatem vlta est. armati iuxta & inermes, pueri senesque, viri pariter ac feminæ trucidati. vsque ad brutorum animantium cædem atrox ira peruenit. regium Cambaiæ vexillum; & alia signa relata cõplura. castrensis æquè atque vrbana præda militi cessit. vtrobique tabernas apertas, paratam expositamque rerum omnium copiã; triclinia strata, & appositos cibos, velut in media pace (adeò Lusitanum Indus contempserat) inuenerunt. Simon Pheus & socii, ad catenas demendas frustra quæsiti. ab irrito sub muris colloquio Mamudiani Madabã vinctos attraxerant. hosce dein, & vnà ciuem Goanum Athanasium Frerium cum militibus viginti, dum lembo Dium peterent, vi tempestatis ad Surratum nuper ejectos, ab nuntio cladis acceptæ Mamudius rabie furens jugulari omnes jussit. in cisternam projecta cadauera. Cæterùm in prælio è nostris desiderati circiter sexaginta, ex hostibus ad quatuor milia. Rumecan imperator (incertum à quo peremptus) inter cæsorum aceruos gregali amictu vix tandem est agnitus. sexcenti viui, in iis principes aliquot, in potestatem venêre. Præter innumerabilem armorum ac telorum copiam, ænea tormenta majora in castris reperta quinq; & triginta, è quibus vnum Arabicis inscriptum notis, rudi opere factum, sed inusitatæ magnitudinis, in armamentario Olisiponẽsi conspeximus. Clara admodum & gloriosa Lusitanis hæc quoque victoria fuit, vel magnitudine periculi vel prædicatione omnium & fama: celebritatem auxêre diuina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent, conserta iam pugna, majores aliquot ballistas, applicitum quater ignem, cœlo minimè pluuio, respuisse. & super ædiculam arcis apparuisse mulierem cœlesti lumine radiantem, cuius fulgor ita adspicientium oculos mentésque perstringeret; vt, cæci propemodum, neque in ordines ire, neque in vnum conglobare se possent; ac tanto superiores numero, tamen, immutata repentè rerum omnium specie, in denos Lusitanos pugnaturi singuli viderẽtur. inde consternationem & fugam ortam. Prætor, ab tam felici

euentu

euentu primùm Deo supplicationes habendas curauit. collaudato dein exercitu, laureatas ad Ioannem Regem litteras misit, militumque ac ducum virtuti minimè malignè testimonium tribuit: inde hostiles omnes munitiones æquauit solo: pontes, quibus insula continenti jungebatur, interscidit. Simul, ad reficiendam augendamque arcem, admotis ipse ante alios manibus, cunctos accendit; atque vt ingenti labore militum, ita non magno sumptu, intra paucos menses partim repurgatę ruderibus fossæ, partim etiã turres ac mœnia restituta: iisque, ad extremum, laxiore circulo noua fossa nouique muri circundati. Hisce rebus peractis, & stipẽdio militibus persoluto, Prætor ineunte autumno victor Goam insolita omnium ordinum gratulatione reuectus est. Per eosdem ferè menses Idalcan in Bardesianos & Salsetanos fines, eadem qua nuper iis Lusitano cesserat leuitate, ad vectigal portoriumque exigẽdum armata manu procuratores immiserat. Aduersus hosce, modicis copiis Prætoris jussu profectus Iacobus Almeida, ejectos ex agris, Põdam trepida compulit fuga, castellum, vti suprà docuimus, magnis operibus ab Azedecane munitum. iis cùm ab Idalcane subsidia mitterentur, Castrius ipse cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis in ea loca trajecit. Ad eius aduentus famã, pauidi hostes, ne exspectata quidem oppugnatione, castello agrisque excessêre. Castrius Ponda recepta & euersa, Goam rediit: inde aduersus Mamudium reparantem bellum, protinus classe contendit lemborum aut biremium centum & viginti, quibus Lusitani mille octingenti, & è sociis Naires quinquenti vehebantur. Cum hisce copiis in Cambaiam delatus; aliis atque aliis locis milites sub signis ad populãdam oram agrosque duxit. Cùm diu neminem obuiũ habuisset armatum; ad Barocum denique vrbem cum equitũ millibus quinq; acie instructa sese illi objecit Mamudius ipse Rex. Turritos elephantos & curulia tormenta in prima fronte locauerat; post elephantos in dimidiatæ Lunæ figuram instructo equitatu substiterat. Neque Castrius detrectauit certamen. Vbi ad teli jactum est ventum, repentè Mamudiani referunt gradum, haud tamen confusis turmarum ordinibus; & intra conspectum hostium, loco remotiore, consistunt. Tam subiti receptus causa in occulto est. Sunt qui ab Turca quodam ex præfectis monitum dicant Regem, ne florem nobilitatis, & vnà suum ipse caput furentibus rabie ac temeritate Lusitanis objiceret. Sunt qui putent eo consilio recessisse, vti auiditate pugnandi pertractos intra sua præsidia Lusitanos ex omni parte circumueniret. Siquidem è toto regno copias ingentes equitum peditumque in loca

vicina contraxerat. Vtcunque sese habeat res, Castrius ad ostentādam fiduciam, integris itenr ordinibus, aliquantulo spatio cedentibus instare perrexit: dein torrente desuper Sole, armisque degrauantibus, expressa ab tanto Rege timoris cōfessione contentus, incolumem exercitum præter oculos Mamudii cum plausu cantuq; ad naues reduxit. Patanem inde Arabum coloniam metu ab incolis relictam, itemque Patem eiusdem tractus oppidum celebre, & alia emporia multa, plurimas naues incendit: magnum mortalium numerum partim occidit, partim cum alia omnis generis præda captiuos auexit: sata, villasque, & conditas horreis fruges exussit. Eam vastitatem per se grauem, spatium temporis grauiorem fecit. Tres ferè menses circumlatus belli terror ac populatio: & Mamudii conatus in multum tempus ea clade repressi. Inde Prætor confirmato Diensi pręsidio, renauigans Goam, ex itinere Dabulum oppidum Idalcanis maritimum vi cepit, direptoque flammas injecit. Idalcan, absente Castrio, in Salsetanum rursus agrum, externorum magna ex parte militum octo millia miserat, equites septingentos. Abassini erant, Arabesque Turcis immisti. Duces iis quinque pari imperio præerant, ita vt pluribus sententiis in decernendo staretur. ad Marganum vicum munierant castra. Prætor, vti Goam insulam attigit, priusquam vrbem intraret, nouis copiis auctus, ab Agacino (id loci nomen ad veteris Goæ ruinas) illico in Salsetanam terram transmisit ratibus. Lusitanorum peditum duo millia, equites centum & octoginta; pedites Canarinos ex eadem insula Goa item bis mille, Naires sagittarios peltatosque trecentos ducebat. Eius aduentu cognito, duces hostium silentio noctis in locum natura tutiorem se recepêre. à fronte fluuius, ab tergo mons editus claudebat. eorum vestigiis acriter insistens Prætor, in castris ab hoste desertis ea nocte consedit. ibi refectus ex itinere miles. Postridie, diuisis quadrifariam copiis, intentus prælio ad hostem ducit. Lusitanos interim, tanquam non cum armatis ac pluribus dimicādum, sed quasi par pecorum grex mactandus foret, accensa cupiditas inuaserat pugnę; minisque ac denuntiationibus plerique ad signa cōtineri vix poterant. ex iis quinquaginta fistulatores, inecōsulto Prætore, deuiis callibus antegressi, flumen vado trajiciunt, interclusique ab suis temere hostem lacessunt. in eos continuò Arabicus equitatus emissus, cumque pauci a pluribus premerentur, atque retro ad flumen trepidi cederent; conspicatus laborantes Prætor, ad opem circumuentis ferendam amne transmisso cum paucis equitibus aduolat: pérque ignium riuos, quos iactæ à Mahometanis ardentes duxerant ollæ, pérque media tela hostem aggressus, tan-

sus, tandiu sustinuit pugnam, quoad ab tergo reliqua superueniret acies. Eo primùm certamine (ita per litteras iusserat Rex) cum Sancto Iacobo Diuus quoque Thomas Apostolus inuocatus. & is ipse dies fortè natalis erat Apostoli, XII. Kalend. Ianuarias, quæ res animaduersa, fiduciam animósque militibus auxit. Simul etiã Casalius idem, qui nuper ad Dium, Christi pro nobis è ligno pendentis effigiem excelsam gerens, commemoratione tantæ caritatis identidem addebat stimulos. Neque ad superos vota, neque ad homines hortamenta irrita fuere. Euidens tum quoque celeste numen Christianis affuit rebus. Et Lusitani proceres, nouo ardore cõcepto, in Mahometanas cateruas impetum dant. Aluarus Castrius primo incursu duos ex equis præcipitat, stricto dein gladio sese medios in hostes immittit, Ioannes Ataidius vnum ex primariis deturbat: inde non gladio tantùm, sed manu atque impressione vrget aduersos. Franciscus Syluius effuso item vno, cum tribus simul capessit pugnam, atque omnes interficit. Iacobus Almeida vnum è quinque ducibus hasta transfigit. Aluarus Camigna tres equites, Aluarus Gamma duos, Antonius Persona totidem sternit. Saluator Fernandus vexillifer, ad cæteros magis magisq; incitandos, in mediam hostium aciem séque & signum intrepidus intulit. Dùm hęc ab antesignanis fiunt, nequaquam ab aliis interea cessatum. acriter vbique gesta res. magna passim edita strages. ac nisi prælio interuenisset nox, è tãto hostiũ numero pauci omnino superfuissẽt. Sub vesperũ cæpta pugna, circiter vnius horæ spatiũ habuit. arrepta dein fuga plenos vulnerũ ac pauoris Mahometanos tenebrę simul ac siluæ tutatæ sunt. Eorum equites cecidêre centũ & quinquaginta: sexcẽti pedites: è quinque præfectis occisi tres. in iis Calabatecan Turca, magna inter omnes auctoritate. è reliquis, alter duabus acceptis plagis ægre tandẽ euasit: alter incolumis, per densas cohortes incitato equo sibi viam aperuit. È Lusitanis vnus tantùm desideratus, Ioannes Carriagius, Goanus ciuis, & Naires duo vulnerati Lusitani quatuor, Naires haud amplius tres. Hæc omnia postmodum ad Ioannem Regem fusè perscripsit Prætor; idemque multiplici intra vertentem annum parta victoria, Goam vrbẽ specie triumphantis inuectus est. Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Dium gestis decretum Regis allatum. ex eo cùm alia fortibus viris diuisa præmia, tum veteranis ad Bazainũ agri assignati. Prætor ipse laudatus verbis amplissimis, & Proregis titulo decoratus est: eidẽ super honorarium stipendiũ, decẽ auri millia dono data, & in tres annos prorogatũ imperiũ. Sed, quæ rerum humanarum vanitas est, Castrio nõ diu licuit vti honore ac beneficẽtia Regis; è magnis

 gnis

gnis laboribus vigiliisque lenta correptus febri, gementibus bonis, intra paucos menses extinguitur, vir omnium consensu æquè belli ac pacis artibus clarus. Huius ingeniū & industriam varii per omnem ætatem casus exercuère. Olisipone, adolescens, ob clandestinum matrimonium ejectus a patre, in aliam partem vrbis migrauit. ibi quāquā in magnis rei domesticæ angustiis, cū Petro Nōnio ejusdē vicinitatis, illustri mathematico, familiaritatē iniit, multaque ab eo per otiu de rebus astronomicis ac de nautica in primis arte cognouit. Ab ea cōmendatione, ipsomet insinuante Nonnio, in Ludouici principis amicitiam peruenit. Ioānis Regis frater germanus hic erat: idemque eximius bonarum artiū patronus ac præses. Ab eo cu auxiliaribus copiis ductus in expeditionē Cæsaris Tunetanam, egregiū sese virum & manu & cōsilio præbuit. Inde cum Garzia Noronia in Indiā ab Rege missus, magnā sibi rerū Indicarū notitiam peperit, eamque litteris ingenti labore ac subtilitate explicauit. Ab Olisipone Goā vsque, singulorum dierum iter, locorū aspectus ac situm, altitudinem Solis ac poli, diligētissimè persecutus est. Idipsum rursus præstitit orā legens ab Goa Dium vsque, & ex partium dimēsione, multis oppidis vicisq; vocabula antiqua restituit. ii commentarii, Ludouico dicati, in Academia Eborēsi (quā Henricus dein Cardinalis regali munificentia condidit) adseruantur. Exstant ejusdem Prætoris ad Ioannem regem epistolæ: in quibus, præter communis boni studium insigne, nō vulgarem insuper tum militaris tum politicæ rei scientiam facilè animaduertas. Et, quòd hæc omnia superat, vsq; adeò pius perhibetur fuisse, vti quātalibet stipatus aut nobilium aut plebis frequentia, ad Crucis adspectum illico positis humi genibus, oculos in cœlum cum attenta quadam veneratione defigeret. huic pietati non sine causa victorias vulgò acceptas ferebant; quas, breui tempore paruisque copiis non paucas neque obscuras de nominis Christiani hostibus reportauit: hoc etiā nomine felix, quòd morieti Xauerius affuit & in extremo illo certamine opē egregiā tulit. Castrio vita functo (annus tum agebatur seculi huius octauus & quadragesimus) successiones, quas vocant, de more consultæ. prima Ioannem Mascareniam, cuius modò meminimus, nominabat. is, quòd in Lusitaniam paulo antè redierat, solutus alter codicillus Prætorē declarauit Garziam Salā, grādi iā ætate virum, multisq; in eadem prouincia honoribus domi pariter ac militiæ clarum. Huic, ritu solenni, tradita extēplo gubernacula. Atq; eo lętius fuit eius initium magistratus, quòd per eos ipsos menses è Dominicana quoque familia prædicatores in Indiam peruenere. Duodecim erant numero. Antistitem habebant

Iaco-

Iacobum Bermudium Castellanum. Hisce, ac venturis deinceps fratribus, templum cœnobiumque Goę magno rei Christianæ bono & vrbis ornamento conditum est.

LIBRI TERTII-DECIMI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVARTVS-DECIMVS.

V B idem tempus, quo hæc in India gerebātur, in vltimas quoque terras porta præter spem & exspectationem ingens Euangelio patuit, Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido Cangoxima honesto loco natus, regni quod Saxumam appellant. Is, contracta cum Lusitanis institoribus amicitia, de religionis Christianæ mysteriis, ac simul de Xauerii sacerdotis vita rebusque, quas gereret, multa ex iis in familiari sermone percepit. inde paulatim & veritatis & Xauerii tanto studio est captus, vti ad eum inquirendum, vasto & ignoto sese mari absque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Lusitanis iisdem, post varios errores atque discrimina, Malacæ Xaueriū (qui è Molucis Indiam repetens eadem in vrbe substiterat) summa sua cum animi voluptate conuenit. atque vt pater item de Iaponiis mira quædam audierat, aduenarum congressu & aspectu valde lætatus, crebris deinde colloquiis varia ex iisdem sciscitari non destitit. percommodè ad singula respondebant: minimeque vulgaris inesse cunctis, ac præsertim Angero, tum indoles tum humanitas visa. ergo Xauerius, vt primùm Indica negotia transegisset, Iaponios (quod iam antè cogitarat) omnino adire cōstituit. Interea, quòd Parauana & finitimæ Indorum Ecclesiæ erant illi ex itinere inspiciendæ, Angerum Goam via breuiore præmisit. Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nonnium socios Molucas petere iussit. Malacensis catechismi, quē negligi aut remitti

nolebat, munus Vincētio Viegæ externo sacerdoti egregiè probo concredidit. Mox ipse perquā difficili ac periculosa nauigationē Cocinum delatus, inde ad Cori promontorium Piscariosque traiecit fines; ac suis, qui in ea regione curabant, Antonium Criminalem communi consensu præposuit: neophytos ad perseuerātiam adhortatus est, oratoria recognouit, nec leuibus denuo signis atq; miraculis Christianæ fidei veritatem ostendit. morbos depulit: dæmonia exegit: mortuos quin etiam reuocasse perhibetur; quod tamen vt postea fateretur ipse, quamquā grauissimorum hominum prece fatigatus, adduci non potuit. Hisce aliisque in ora Piscaria gestis rebus, ad vrbem Goam summa ciuium gratulatione peruenit, paulo antequam Prætor Castrius è vita discederet. huic animā agenti (vt suprà significatum est) affuit. Angerum vnà cum famulis probè institutum, sacro intinxit latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius nominati. ea messis Iaponicæ fuēre libamina. simul è sociis alios aliò: Alphonsū Cyprianum genere Castellanum, in Diui Thomæ Coloniā, Gasparē Berzeum, ortum in Belgis, Armuziam destinauit. Goani collegij ac seminarij domesticæ disciplinæ consuluit. Indica suorum domicilia, dum abesset, Paulo Camerti cuncta subiecit. Interim verò, Iaponicam ad expeditionem, instante iā die, se ipse diligenter parabat. is vbi percrebuit rumor, piorum greges ad illum protinus lacrymabundi conueniunt. monēt, obsecrant, obtestantur, ne semet vltro tam ancipitem ac periculosam in aleam det; neu publicam rē, quę ipsius vel in primis nitatur capite, eiusmodi consiliis tantum in discrimen adducat. Sanè quàm multa erant, quæ quamlibet animosum hominē ac fortem absterreri à tali itinere possent. primùm ipsa longinquitas, quippe leūcas amplius mille trecentas distat à Goanis finibus terra Iaponia. dein, multis in regionibus, ac præsertim circa Somatrā ac Sinas, mare à piratis infessum, itémque à Sinarum præsidiis, quæ sæpenumero in peregrinos omnes nullo discrimine tanquam in hostes inuadunt. idque tum erat extimescendum magis, quòd Sinas inter & Lusitanos nondum essent planè reconciliata commercia, neque locus foret Sinarum vllus, quò Lusitanis ad contrahendum apertè descendere, aut vbi tutò commorari liceret. memorabantur etiam variis locis insidiosa vada syrtésque, nondum ad plenum iis cursibus exploratis. itémque Eoi pelagi natura, quod sæuum, & vastum, & vorticosum, totas haud rarò naues absorbet; & super hæc, præcipuus nautarum terror, ecnephias typhon; suetus in ea vel maximè plaga furere; & in ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia in asperum

sæpe

sæpe littus ac saxa torquere. Cùm hæc & alia multa ad timorem proponerentur, satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto rerum vsu, tali sapientia vir, tantis periculis objiceret sponte sese, relictáque in vicino segete, cuius ipsemet sementem fecisset; tam longinqua, tam operosa, tam incerti prouentus noualia peteret; Ast ego (inquit ille) satis mirari non possum, cur infinitam Dei vim " pariter & clementiam quotidianis præconiis celebrare soliti, eidē " nunc potentiæ ac bonitati, meo potissimùm in capite, diffidatis. " Anne vos præterit, qui rerū omniū arbiter sit, huic animata æquè " atq; inanima prorsus ad nutum omnia deseruire? Testis haud se- " mel vnda, quæ se se Domini ac famulorum postea gressibus, muta- " ta illico natura, calcandam exhibuit. Testes venti ac procellæ, quę " perfusis vltimi exitij horrore discipulis, vno Christi imperio con- " ciderunt. Testis inclytus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex " Domini voluntate, malo dæmoni licuisse comperimus. Testis de- " nique (ne in re aperta sim fusior) veritas ipsa, quæ capitis nostri ca- " pillos omnes numeratos esse, ac ne vnum quidē ex iis periturum, " disertis verbis affirmat. ergo, sicuti Regum ducúmve internuntij " ac præcones, regiis dumtaxat insignibus freti, per media castra, per " instructas armatorum phalangas ac tormenta disposita, vadunt se- " curi & inermes; ita, diuinarum legum interpretes, gentiumq; do- " ctores, vna summi Regis tutela ac maiestate subnixi, per varia ter- " ræ marisque pericula, atque adeò per intentas vndique machinas " ac mucrones, quocumque res postularit, intrepidi atque alacres " penetrare non dubitant. At enim isti ipsi quos narras, in latrones " incidunt, laniantur à feris, naufragia faciunt: variis implicantur " morbis; æstu, frigore, fame, siti, rerum omnium egestate laborant; " circumueniuntur conscelceratorū insidiis, factionibvs opprimun- " tur, tyrannorum iussu omnibus suppliciis excruciati mactantur. " Concedo, & quidem hisce itineribus olim Apostoli ac martyres " ad sempiternam gloriam peruenerunt. Sed idem contendo; hæc " omnia ad illorum vel probandam fidem, vel constantiam illustrā- " dam, Diuina tantùm dispensatione permitti. Nam alioqui refertæ " historiæ sunt exemplis eorū, quibus esurientibus angeli ministra- " rint cibos, quorum leuandæ siti, purissimi subitò fontes è terra e- " micuerint; quibus, posita extemplo sæuitia, flatus ac tempestates " obsecundarint; quos voracissimæ & in alios ferocissimæ belluæ " propalam blandiendo permulserint; quos vel exquisitissima licto- " rum carnificumque tormenta nil læserint; queis ferrum, equulei " virgæ, rotæ, flāmæ pepercerint. Atq; in eiusmodi certaminibus ta- " metsi non semper explorata victoria est, multique ac magni sæpe "

,, conatus in irritum cadunt; tamen diuinæ gloriæ & hominum sa-
,, luti seruientē, fidenter omnia tentare, moliri, experiri par est. Itá-
,, ne verò? ad leuissimam incertamque prædā, per densas acies, mi-
,, cantes gladios, & volitantia tela cœco impetu ruet miles; inanes
,, honorum titulos, & speciosa vocabula, nihil aut modicum dura-
,, tura, ambitiosus per summam indignitatem atque miseriam, quo-
,, tidianis obsequiis, adulatione seruili, valetudinis damno, patri-
,, monij profusione captabit; sordidarum mercium causa, quæque
,, dumtaxat corpori seruiunt & vetustate facillimè corrumpuntur,
,, institor ac nauicularius, terra vnde ortum habet relicta, velnti
,, ruptis naturæ fœderibus, ventorum ac maris iræ sese permittet;
,, obiectusque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrinarū a-
,, uium instar, ignota semper littora pererrabit; nos, propagandę re-
,, ligionis, amplificandi Christiani nominis, omnipotentis Dei de-
,, merendi, seruandi humani generis gratia; inopiam, ærumnas, in-
,, commoda, mortem denique recusabimus? præsertim cùm illorum
,, temporarios labores, ab improba plerūque cupiditate profectos,
,, mortemque vnam, altera sæpe mors, & sempiterni labores, atque
,, infiniti cruciatus excipiant; nostram industriam operamque, si in
,, officio ac fide ad extremum vsque perstemus, beatissima ęternitas,
,, immortales coronæ, immensa præmia maneant. nihil ergo sit tā-
,, ti, quo nostra de Deo deque hominibus benemerendi studia retar-
,, dentur. Nam quòd Goanæ Ecclesiæ, vicinique huiusce tractus, ab-
,, sente me, solitudinem pertimescitis; agnosco pietatem vestram, sed
,, ne in hanc messem operæ desint, satis à me, vt in tanta nostrorum
,, paucitate, prouisum est. Paulum Camertem eximia caritate virū,
,, Goano collegio; Antonium Criminalem, insigni virtute pastorē,
,, Ecclesiæ Parauanæ cum idoneis adiutoribus vtrumque præfeci-
,, mus. Ad hæc, episcopum habetis in vrbe vigilantissimum; Francis-
,, canos Dominicanosque fratres, vestri amātissimos cupidissimos-
,, que: præter hosce, alij quoque subinde sacerdotes è Lusitania su-
,, peruenient. Vltimis, vltimis, inquam, nationibus, ad quas læti sa-
,, lutis nuntij, nullo vnquam tempore allati sunt, rectus ad vitam æ-
,, ternam callis tandem aliquando monstrandus; ac teterrima dæ-
,, monum seruitute miserandum in modum oppressis, Christianæ
,, libertatis cominus attollenda vexilla. Neque enim pro Lusitanis
,, tantùm, aut Canarinis, aut Parauis, sed pro vniuerso hominū ge-
,, nere, quotquot vbique sunt, fuère, futuri sunt, redemptor idem
,, & conditor IESVS vitam ac sanguinem in cruce profudit. qui-
,, bus miserrima captiuitate detentis, cùm in idipsum à præpotenti
,, Deo vocatus destinatusque sis, non omni ratione consuluisse,
neque

neque per inuia quamuis & aspera sacrum Euangelium pertulisse, extremæ non modò ignauiæ, sed etiam perfidiæ crimen esse quis ambigat? Proinde facessant querelæ, absint complorationes, singultus ac suspiria sileant. quin potiùs, vti Christianos & Dei hominumque amantes decet, meam hanc expeditionem, faustis, vt ita dicam, ominibus & studio incensis apud Deum suffragationibus prosequimini. Hisce dictis leuato vtcunque mœrore, cõscēdit nauim Aprili mense, anno post Christum natum MDXLIX. Comites habuit è societate Cosmum Turrianum & Ioannem Fernandum Hispanos: de externis, Paulum famulosque Iaponios. Cocinum ab Goa primùm, inde Malacā exeunte Maio venēre. Hîc patri, quò intēderat pergere cupiēti, nauis Lusitanorū nulla sese obtulit. Iuncus erat Sinarū in Malacēsi portu, & quidem piratica infamis. vulgo latronis iuncū appellabāt. Cum hoc ipso latrone Xauerius (tanta inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor liberandi ab dæmonum seruitute Iaponios) certa mercede paciscitur, vti relictis ad læuē Sinis, ipsum & comites in Iaponem extēplo perducat soluēre viij. Kal. Iulias ipso D. Ioannis Baptistæ die natali. Post multa nauigationis incommoda, & nautarum fraudes, Cangoximam, Angeri, vti dictum est, patriam, attigēre xviij. Kal. Septēbris, qui dies Assumptæ in cælum Deiparę Virgini sacer est. Xauerius a Pauli propinquis atque domesticis amanter exceptus, vixdum recreatis a maritima iactatione comitibus, ad Christianam rem animum adiecit. linguæ primùm Iaponicæ rudimentis ad instar pueruli summo studio ac sedulitate institit operam dare. in præcipuis dein fidei Christianæ capitibus conuertendis, quamquā enixè adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum altitudinem, & linguarum inscitiam, complures dies ingenti labore miseriáque desudatum est. postremò, iis in codicem vtcunque relatis, ex eo codice Xauerius balbutire ad populum vna cùm sociis cæpit. magni extemplo concursus ad eos facti. atque, vt procacia & acuta sunt Iaponiorum ingenia, ridere alii solœcos barbariémque; alii, quid ea lectione significaretur, ambigere; alii peregrinum habitum cultúmque demirari: alii etiam, communis consuetudinis ac morum ignaros, probris & cauillis petulanter incessere. nec deerant, qui eiusmodi ludibria detestati, miserarentur innoxios; nec spernendum vtique genus hominum interpretarentur esse, qui tam remotis è regionibus, docendi tantùm gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xauerius interea sociique nihil de studio & contentione remittere. adhæc, normam eam tenere viuendi, tamque illustria sobrietatis, patientiæ, mansue-

mansuetudinis, omniumque virtutum exempla præbere; vti veram ac salutarem doctrinam afferre se factis moribusque, multo magis quàm dictis aut scriptis, ostenderent. Inde haud leuiter commoueri ciuitas cæpta; nostrisque non ad magistratus modò, sed etiam ad Regem, qui tum extra oppidum agebat, Paulo præsertim adnitente, facilè patuit aditus. Commercium is Lusitanorum auidè iãdudum expetebat, quos ad vicina emporia cum pretiosis oneribus commeare didicerat. apud eos, quòd plurimum gratia & auctoritate Xauerium valere Paulus & famuli testarentur, valde sese illi comem & humanum initio præbuit. quin etiam prolatam à Paulo, Christi & sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus, idipsum fieri ab omnibus, qui aderant, imperauit: ac prædicandi Euanglii, & baptizãdæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauatè concessit, eaque de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzii etiam, (quo de hominum genere suprà demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel nouitatis gratia capti, vel suis opibus ac majestate confisi: cùm nihil ab ignotis præsertim externisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xauerio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in vrbem inducta. Pauli primùm vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Paulo dies noctésque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti. hosce deinceps alii subsequuti; quibus ad virtutem ac pietatem excolendis, operam Xauerius in primis impendebat assiduam. Decretum erat illi, simulatque aliquem eius linguæ vsum nactus foret, Iaponis caput Meacum adire, & quo expeditior ad cæteros prædicatio esset, Regi primùm ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euangelium afferre: sed Regis præcipuè Cangoximani promissis ac precibus, & oblata rei bene gerendæ spe, diutius quàm cogitârat in eadem vrbe detentus est. Inter hæc, negotiatores Lusitani cùm mercibus Firandum regni Figensis appulerant. id vbi Cangoximæ cognitum est; periniquo tulit animo Rex, vicinos dynastas insperatis augeri opibus, at se diuturna lucri aduentitii exspectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari Xauerium cœpit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bõzii quoque, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi, Euangelii luce mendacia prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata, denique discipulos & sectatores ab se aucupari animaduerterunt; immutata subitò voluntate, Xauerium exsecrari, fictis criminibus ipsum & socios in inuidiam adducere, publicè priuatimque maledictis lacerare atque proscindere, offensum iam Regis animum nouis in dies facibus instigare. neque ab incepto destitêre;

destitere; quoad reuocato priore edicto, rursus pœna capitali sancitum est, ne quis omnino, relictis patriis auitisque noua & peregrina sacra susciperet. Xauerius, æquitate animi ac summissione furentes lenire nequicquam conatus, multaque & grauia perpessus incommoda, Meacum, quò pridē intēderat, abire decreuit. Christianorum numerus in vrbe Cangoxima ad centum ferme peruenerat. Paruulum eum gregem Paulo commendat. ipse, vertente anno, mœrentibus lugentibusq; neophytis, & gratias immortales agentibus optimo patri, Firandum ad Lusitanos cum Cosmo Turriano & Ioanne Fernando progreditur. ibi verò, cùm à Lusitanis ipsis ingenti gratulatione, tum in eorum gratiam ab regulo perhonorificè acceptus est; &, quod optabat vnum, illico facta legis Euangelicæ promulgandæ potestas. iam linguæ paulo majorem notitiam noui præcones erant nacti. ergo, partim dicendo, partim aliis aliisque, prout res postulabat, periochis è codice recitandis, & super hæc, in oculis omnium innocenter & castè viuendo; plures paucis diebus Firandi, quàm toto anno Cangoximæ ad Christum adjunxêre. iis Cosmi Turriani curæ fideique concreditis, Xauerius cum Fernando Meacū petens, circa Octobris initium, sæuiēte iam hyeme, Amangutium, leucas ferè centum à Firando, processit. ea tum erat vrbs perāpla, (nam aliquoties dein ferro & flammis euersa est) in Iaponis ferme vmbilico sita; ac Regem habebat longè latéque imperantem. Ad eum Xauerius accitus Fernando comite accessit. ille de vnō cœli terræque conditore, de lapsu Angelorum hominúmque, de redemptore generis humani IESV CHRISTO Dei filio, de sempiternis pœnis ac præmiis, ex eo quem dixi libro multa expromenti Fernando, vnius horæ spatio mirum in modum attentas aures præbuit: dein, vt sine honore, ita sine injuria vtrumque dimisit. eadem ferme nostri quotidie bis ad circumfusam multitudinem per vicos & compita prædicabant, obsoleto ac peregrino vestitu, nulla pompa vel apparatu verborum. Nihil initio tam nouum aut absurdum ad Amangutianorum aures oculósque accidere potuit. ergo, non plebis tantùm insanæ, sed etiam nobilium infesto clamore sibilísque & cachinnis explosi, & omni petulantiæ genere vexati sunt nullo prorsus operæ pretio. Hæc per eos dies Amangutii gesta. Meacum inde abeuntes, duorum ferè mēsium iter excepit difficile & asperum, à latronibus atque piratis infessum; niue gelúque, siluis ac saltibus; ad hæc, interueniente pelago vel æstuariis impeditum. Id iter ingressi humano præsidio nullo, difficile dictu est quàm grauia, quā acerba ignotis regionibus terra marique pertulerint. pedites ambulabāt, & quidem in humeros elata

sarcinula

sarcinula. in manicas oryzæ semitostæ indiderant bolos, (auelam vulgus appellat) eo cibo famem aqua profluente sitim leuabant. Ignari viarum, & simul quo latronum insidias effugerent, indigenas equites citato gradu, nunquam talari deposita veste, persequebantur excalceati, quòd eo anni tempore torrentes amnésque occurrerent vado superandi non pauci. itaque partim antecedentium festinatione, partim etiam assidua sarcinæ vectatione lassi, ad hæc lubrica plerumque via incerto ac fallente vestigio corruebãt, pedibus interim glaciei & algoris iniuria miserandum in modum intumescentibus: ac noctu demum imbre perfusi, fame & algore confecti, sicubi tecto saltem agresti reciperentur, alia hospitalitate nulla, præclarè videlicet secum agi putabant. Nam in pagis quidem & oppidis, præter cætera vulgi ludibria, interdum etiam lapidibus petebantur. ast vbi transmittendum esset mare, vix atque ægre tandem in naues admissi, pecudum instar in ipsam penè sentinam detrudi consueuerant. Per eiusmodi vexationes atque miserias cùm ad vrbem denique Meacum sospites haud sine miraculo peruenissent; minimè idoneum sationi Euangelicæ tempus, cuncta bello flagrantia, surdas ad salutaria monita & obstructas incolarum aures offendunt. Ad ipsum verò Imperatorem, quamquam adhibita diligentia conatuque, adspirare non licuit. ergo, terræ natura gentisque moribus in præsentia vtcunque exploratis, per easdem difficultates, iisdem itineribus, eodem fermè spatio temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quòd se se haud iniquum illis antè præbuerat Rex, certum erat fixumque Xauerio, terram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad eius fieri posset, sterilitatem soli maciémque peruincere. & quoniam experiendo cognorat, Iaponios, Bonziorum fuco & ostentationi assuetos, plurimum externa moueri specie, & animi bona ferme corporis habitu cultuque metiri; ad eorum mores, quantum sine peccato liceret, in præsentia conformare se se; & Christi causa non nihil ad illorum salutem extrinsecus mutuari in animum induxit. ergo, priusquam ad opus aggrederetur, Firandum accurrit. ibi, Lusitani Regis impensa videlicet, augustioribus vestimentis induitur, commendatitias ad Iaponios Reges litteras, quas ab Indiæ Prętore & Goano Episcopo sibi traditas, interim ibi reliquerat, sumit, nec non à Malacensi Pręfecto munera Iaponiis ante id tempus ignota. In iis erat Lusitana vestis vinũque prænobile, musica sambuca, & horologium ex iis, quæ inæquali ponderum examine, pluriumque rotarũ denticulis inter sese implicatis, lẽto motu ac perpetuo, temporum interualla distinguunt: quam Europeæ

solertiæ

solertiæ machinam gentes illæ sine fine mirantur. Hisce rebus in iumenta impositis, ipse, præter Ioannem Fernandum duobus tribúsve Iaponiis comitatus, Amangutium redit: litteras & munera offert Regi: quibus ille magnopere delectatus, ac simul comitum numero admonitus, & noui habitus dignitate; caput cum consiliariis contulit, iisdémque approbantibus, majore deinceps in honore Xauerium habuit. ac primùm, auri argentique non leui pondere munificentiam aduenæ remunerari contendit: quæ cùm Xauerius obfirmato consilio cuncta reiecisset; altitudinem animi suspiciens Rex, vacuas Bonziorum ædes illi ad habitandum adsignat; dein publicą per vicos edicta proponit, placere sibi, non Amangutii modò, verùm etiam omnibus suę ditionis finibus regnisque, vnius Dei legem ac religionem declarari palàm; eámque cuilibet amplecti liberum esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ratione lędi vel impediri. sub hęc, Euangelici pręcones ad instituta munia quàm acerrimo studio retulêre sese. interdiu, in areis triuiisque conciones habebant; noctu, confluentibus ad se omnium ordinum, ętatum, sexus vtriusque mortalibus, aures ac responsa prębebant. erat autem tanta frequentia celebritásque, vti cœtum ędes ipsę non caperent: alii, quę in publico inaudissent, priuatim ac per otium auere nosse: alii etiam, animi causa, incomptam ac rudē peregrinorum atque hospitum irritare linguam, & cū effuso adstantium cachinno de industria disputationem extrahere. alii denique variis interrogationibus etiam atque etiam fatigare doctores nouos. Huic tantę curiositati cùm ab Dei seruis, partim ex vetere historia, partim è physica ratione, partim è Theologorum decretis atque responsis identidem satisfieret; illi, voluptatum illecebris irretiti videlicet, in stultitię tenebris & cœno flagitiorum nihilominus hęrebant. neque tamen idcirco Xauerius despondere animum, quin potiùs omnem in partem versare semet, cęptisque acriter ac perseueranter instare. Cùm aliquot iam menses crudum aridumque nouale tractasset, ac, nullodum fructu, diuini verbi semina proiecisset, tandem è proscisso ac sępius iterato solo Christianę fidei germen emicuit. Germinis eius origo fuit eiusmodi: Concionanti, vt solebat, in publica via Fernando, pręteriens è plebe nescio quis, attracta pręingui saliua, repentè in mediam inspuit faciem. ille, sine perturbatione vlla sputum linteolo abstergit: ac ne verbo quidem reddito, cęptam orationem eodē prorsus tenore vultuque prosequitur. id contemplatus ex auditoribus quidam haud imperitus rerum ęstimator (ex quo facilè intelligas, ad permouendas ad virtutem animos, facta dictis quanto antecel-

antecellant) cæpit cogitare apud se; profectò nobilissimum atque adeò diuinum philosophiæ genus esse, quod homines ad tantam æquitatem animi constantiamque perduceret. dimissa dein concione, domum ad Fernandum venit; præcipua Christianæ fidei capita legésq; probè cognoscit: postremò, certis precationibus, Mosisque decalogo, ac symbolo Apostolorum è catechismi formula memoriter haustis, Amangutianorum omnium primus, anteactæ vitæ detestatus peccata, sacro fonte renascitur. Hunc alii deinceps diuino impulsu imitati, quorum ad quingentos breui peruenit numerus; & quidem ita in proposito firmi stabilésque, vti per varias deinde clades & bellica infortunia, & nefarias Bonziorum conspirationes, magistris ac pastoribus haud semel orbati, suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione, Christianam fidem & disciplinam in hoc vsque tempus religiosè coluerint. inter quæ circumacto iam anno Lusitanorum alia nauis portum Bungi tenuerat, quo nomine regnum Amangutio distat leucas circiter quadraginta. ab iis de statu rerum Indicarum Xauerius cùm litteras accepisset, cùm alias ob causas eam sibi prouinciam repetendam existimabat; tum verò, vti rursus, inde quocunque opus foret, supplementum è noua copia mitteret. simul, quoniam apud omnes circà nationes magnum nomen Sinarum, magnam auctoritatem compererat esse: primo quoque tempore Sinas ipsos Euangelii gratia adire cogitabat, haud absurda ratione conjectans, si gentem illam Christo lucratus foret, eius lucri accessionem facili negotio postmodum vniuersos fore Iaponios. Hæc eo moliente, cæteri quoque dispersi per Indiam socii minimè segniter in suo quisque munere versabantur. Egregia in primis fuit opera Gasparis Betzei, quem Armuziam à Goa profectum, paulo antè docuimus. Is in Zelandia, seu Mattiacis Belgici Oceani populis, oppido Gousa, Francisco & Agnete parentibus, obscuro natus loco, à primis pueritiæ rudimentis Louanium ad studia grauiora se contulit. Inde per varios casus cùm in Lusitaniam deuenisset, in societatem adscitus, ac diu multúmque probatus, in expeditionem Indicam vnà cum aliis octo deligitur. Conimbriga profectus Olisiponem anno seculi huius quadragesimo octauo nauem Ioannis Mendozæ conscendit. socii adiuncti quatuor: totidem cum Antonio Gomesio in aliam nauem impositi. Ac primum omnium, à nauarcho eblanditus est Gaspar, vti quotidie publicè tum ad plebem erudiendam catechismum exerceri, tum ad propitiandum cœleste numen catholico ritu litanias adhiberi permitteret. Mox ad vitia tollenda corrigendósque hominum mores paulatim aggressus est: rem in primis arduam at-

que

que difficilē. præter naualem quippe turbam, colluuiemque seruilem, epibatæ circiter quadringenti numerabantur; plerique scortis, aleæ, rixis, calūniis adsueti. Ad horum sanāda ingenia, Gaspar, exemplo priùs quàm verbo opus esse ratus, cunctis, vti æquum erat, ad omnem virtutem & caritatem prælucere perrexit. Neque sanè ampla defuit illi de Deo pariter ac de hominibus benemerēdi materies. primùm socii eius è maritima iactatione & nausea in morbum incidere. iis dum accuratè ministrat, & propalam coqui munera fungitur, ita despicabilis initio visus, vti paranti ad focum cibos ac satagenti, procaces circùm pueri, præter cæteras contumelias, appositam quoque ollā aut furto subducerent, aut per lasciuiā frangerent: quidam etiam ab innocente vix colaphos pugnosque abstinerent. perspecta dein patientia & grauitate viri, paulatim contemptus in verecundiam vertit: nec defuêre, qui laboranti, per se perque suos, opportunè succurrerent. simul etiam sociis melius cæpit esse. operam ergo iis adiutoribus, ad verbum Dei prædicandum, prohibenda flagitia, curandos ægrotos, vetere iam societatis instituto, conuertit. ex quo, mirum dictu, quanta quàm breui omnium vitæ mutatio consequuta sit. bene moratam institutamque familiam, non promiscuam seruorum, nautarum, militum, institorum turbam, contineri marino illico domicilio diceres. Primus ferme Præfectus Mendoza, Gasparis consuetudine & admiratione se se collegit: piisque priuatim exercitationibus ab eodem excultus, vltro deinde cum aliis quoque opportuna de Christo deque cœlestibus rebus habere colloquia, suos primùm familiares, tum cæteros in officio continere; egenos & imbecilles quotidianis eleēmosynis alere. Præfecti virtutem ac beneficētiam reliqui deinceps pro sua parte imitati: vnus etiā haud infimæ sortis negotiator, Christianæ caritatis pulchritudine ac specie captus, contempta rerum humanarum inconstantia & vanitate, sese ad Gasparis ductū ac vitæ rationes applicuit. inter eiusmodi occupationes Guineæ malacia primùm, dein sæuissimis procellis duabus circa Bonæ spei promontorium superatis, nemine (quod perrarum est) tantis incōmodis tantaque morborum lue prorsus amisso, ad Mosambicum nauis appellitur. Ibi optatissima dierum quindecim capta quies, terrestribus etiam diuersoriis è maritima iactatione refecti plerique. Gaspari tantùm ac sociis, de aliorum magis quàm de sua incolumitate solicitis, integratus labor. lauta illis inquilinorum hospitia minimè deerant; ac multi, vt iis ad valetudinem tuendam vterentur, instabant; sed Gaspar, Xauerii æmulator egregius, deportatis in publicum nosocomium ægrotis, eòdem ipse quoque succes-

sit: ac resouendis eorum corporibus animisque, (cùm ad centum & viginti decumberent) pari cura ac diligentia totum sese rursus impendit. Per id ipsum tēpus alia eiusdē classis naui, fratres Dominicani duo Mosambicū delati. horū quoque, in eo valetudinario, magna cum omniū approbatione caritas ac virtus enituit. Goam deinde peruentum. Ibi Gaspar, nouo impetu capto, in omnes partes Christianæ adiuuandæ rei animū ac vires intendit. variis quotidie locis ad multitudinē, in ipso Prætorio ad selectā nobilitatē, procerésq; verba faciebat: quanto cum fructu motuque, è noua emēdatione morum, è voluntariis diuitum ac delicatorum pœnis, è plurima peccatorum confessione, è frequenti restitutione pecuniarum apparuit. disputationes etiam de religione cum Brachmanis habebat interdum. Ex iis primarius quidam sæpe conuictus, denique cum vxore & sororis filio baptismum expetiit. Is baptismus octo ipsos dies tinnitu festo, symphonia, choreis, ingenti omnium ordinum studio celebratus: viæ vrbis, vario peristromate, ac virenti palma elegantem in modum ornatæ: neophyti magna tum Christianorum tum etiam Brachmanarum frequentia in equis ad templum deducti; ibi ex aqua baptismatis, ab Episcopo ac Prætore, honoris causa ritè suscepti. Marito, Lucæ Salæ; vxori, Elisabethæ nomen impositum; adolescens Antonius appellatus. in hanc deinde familiam, ad cæteros ad Christum inuitandos, Prętor ipse, quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret, alia quoque propalam ornamenta & beneficia contulit. Hæc & eiusmodi multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, vti dicebamus, Armuziā; in ipsa primùm nauigatione pristinam cunctos adiuuandi consuetudinem tenuit: eaque re ipsa commoros è vectoribus aliquot Christianos fecit. Mascatum Arabiæ felicis delatus; Europæos exsules vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerant loca, quoad fas tulit, expiare, atque ad fidem officiumque reuocare conatus est. A Mascato prouectus Armuziam; in ipso portu, officii causa, obuios habuit Proepiscopum & sacerdotes. ab iis cum honesto comitatu ad arcis Lusitanæ præfectū deducitur. ibi cùm inter se præfectus & Proepiscopus de hospitalitate certarent; & Gasparem apud se retinere admodum cuperent; ille, gratiis vtrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiorum monstra capturus. Hic, è Xauerii præceptis, quæ assiduè cogitabat, suum ante omnia pectus acri custodia sepsit ac muniit. simul, optimatum voluntates sibi conciliare aggressus, breui perfecit humanitate, submissione, prudentia, vt omnium nemo illis

acceptior esset aut carior. Per hos maximè de statu emporii,& generibus negotiorum, & moribus hominum diligenter cognouit. Deliberanti dein apud se,qua potissimū ex parte oppugnaret sceleris & nequitiæ munimenta, arcē ipsam protinus aggredi visum est. ea ferme contemptu sacrorum, inscitia diuini pariter humaniq́ue iuris,& alta quadam futuri seculi obliuione constabat. nec mirum. multos quippe annos Christiani condenæ & inquilini magistris,ac monitoribus,parochisq́ue caruerat:&, qui nuper aduenerant clerici,quæ tum erant tempora,pecuniarum haud paulo magis quàm animarum inhiabant lucris. ergo passim enata virgulta vepresq́ue, omnem ab infelici tellure benigni sideris radium ac lumen arcebāt.hinc teterrima rerū, cæremoniarū, errorūq́ue colluuies; artes magicæ,diuinatio,sortes,cōcubitus incesti ac vagi, quódque haud minus detestēre, fidelium cum infidelibus, Iudæis, Turcis, Arabibus infanda connubia; vt Christiana proles à matribus educata (proh nefas)in Mahometanos, & Hebraicos, & aliarum gentium ritus moresq́ue transirent.eam consuetudinem Gaspar, admirabili spiritus vehementia, crebris concionibus ac terribli cælestium irarum denuntiatione discussit. Et auxerat opportunè pauorem auditorum atque formidinem, terra per eos fortè dies horrendis motibus intermiscens. Præterea Gaspar, ad synceritatem fidei reuocandam,& prauę religionis procul habēda cōtagia, nullo nō die statis horis è Xauerii formula publicè catechismū habebat. id verò in omnes partes vnicè profuit. puerilis ætas, infima plebs, sexus vtriusq́ue mancipia,Christianis præceptionibus ac mysteriis erudita.simul etiam quotidianæ singulorum vitæ custodes adhibiti,qui ad Gasparem cuncta deferrēt: propositisq́ue præmiis ac pœnis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti.eadē illa rudimenta legesq́ue,serui mox heris,filii parentibus, fideles pueri æqualibus Mahometanis, aliisq́ue priuatim edebant; eósque omni arte ad Christum allicere nitebantur. ac demum, sublatis ibi quoq́ue prophanis & lasciuis cantionibus, castissimo versū ac salutaribus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis integritati,non in præsens modò, sed in posterum quoque magna ex parte consultum.Erant præterea qui ferrum, & sulphur, vetitasq́ue merces alias,Turcis ac Mahometanis inferrent, quòd Pontificias diras, contra id facinus in cœna Domini cum horrendo carmine fundi solitas,vel proteruè contemnerent, vel penitus ignorarent. docti quanto id piaculo fieret, à quæstu sacrilego destitēre nō pauci, & pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cum Ecclesia restituti. Ab hisce victoriis, Christi miles, teterrimam aliam

generis humani pestem aggreditur, auaritiam & fœnebre malum: quo in genere tanta erat nonnullorũ impudentia,(qui se Christianos ferebant) vt aureorũ vix decim iteratis per annum vsuris, integra semper sorte, seque familiámque turpiter alerent. ad hæc tollenda scelera, Gaspar, de auaritiæ peccato disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ, tam veris grauibusq; sententiis, tam incẽsis amore diuino verborum fulminibus, vt hoc etiam dęmonis castellum pęnè à fundamentis frequenti verberatione conuulserit. Id, graui multorũ pœnitentia, & euidenti morum ac vitæ mutatione declaratum est; qui prima luce, ne salutato quidẽ Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adsueti, atque ibi nullo recti prauiq; discrimine res cõtrahere, pecunias huc illucq; trajicere, fœnus augere; iã, intima religione tacti, domo tẽplum rectà, inde forum adibant. ibi, stupentibus alienigenis pariter incolisque, tamquam in academia, de iure mutui, de legibus permutationum, de Christiani mercatoris officio, è Gasparis potissimùm præceptis ac traditione quærebant. Neque labiis dumtaxat ac vultu sese philosophia cõtinuit, ad rẽ atque ad facta peruenit, & inexorabilibus ad eam diẽ claustris obseratas aperuit arcas. Igitur ex malè parto restitutiones vel in duplum iustis dominis, aut, vbi ii non apparerẽt, in pios vsus; & super hæc eleëmosynæ factę complures, atque ex iis auri argentique redactum, quod magno puellarum numero collocando, nosocomii laxandis angustiis, & multorum inopiæ leuandę sat esset. opulenti præterea negotiatores, gehennę metu perculsi, vltro suas omnes rationes ad Gasparis arbitrium cõtulêre, parati, quicquid ab se fraudatum fuisset, non pecunia tantùm, sed etiam, vbi satis ea non esset, corporibus luere. Per hunc modum fraudibus & rapinis obuiam itum est. Ingens præterea, vt in celeberrimo portu amplisque diuitiis, erat Armuzię luxus. ea quoque Satanę opera Gaspar aggressus, multorum excussit delicias, multos à scortis atque à nefario pellicatu diuulsit. Inde ad lites dirimendas tollendásque inimicitias adjecit animum: monitisque & auctoritate viros aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris, & venia offensionum petita, publicè ad ipsas templi valuas, magna populi frequentia, in gratiam optimo exemplo redirent. Non eundẽ cum sicariis (quorum erat ibi summa licentia) successum habuit res: Gasparis dicta palàm aspernabantur, negantes, futura damna lucráve sibi esse tanti, vt pręsentem fructum ac dulcedinem vltionis amitterent. Hoc perditorum hominum genus, itémque blasphemi, & seditiosi, & grassatores, egit cum Lusitano pręfecto Gaspar, vt oppido pellerentur; sed propter multitudinem impetrari non

non potuit. Crescebat interim occupationum moles. quippe non vnius nationis alteriusve salutem Gaspar complexus erat animo, sed omnium prorsus, quotquot in eadem insula versarentur. quo pluribus ergo sufficeret, spatia temporis certa ratione dispensare coactus est. Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam, populo Christiano; secundam ethnicis; sextā Mahometanis; sabbatum Hebręis (quos harum quęq; secta festos obseruabat dies) attribuit. Christianis, quod eorum potissimùm gratia missus in ea loca fuisset, idcirco longè plurimum operæ tribuendum putabat. igitur & ægrotis in nosocomio, quoad liceret, sedulus aderat; & custodias adibat frequenter; catechesim verò itemque conciones, vel feruentissimo solis ardore, (cùm intra tectorum vmbras immersi aquis incolę sedent) habere pergebat tanto omnium ordinum ætatumque concursu, loca certatim occupantium, vti penè ante lucem templum auditoribus oppleretur. accedebat domestica & quotidiana consuetudo multorum; vt, quod è superiore incassum egerat loco, priuatis colloquiis & familiari conuictu ad exitum haud rarò perduceret. Multo verò maximam temporis partem eximebat pœnitentiæ sacramentum, cui Gaspar non interdiu solùm instabat, sed etiam noctu: atque ita distinebatur interdum, vti ad necessariam corporis quietem, quantouis adhibito conatu, spatium horæ vix vnius eriperet. Auxit eam occupationem, publicè per eos dies accepta clades. Munitum & opportunum castellum erat in Persidis cōtinēte, Monaiauum, Armuzianæ ditionis. id hosti repentè proditū est. eo vehementiùs tum Regis tum popularium animos inopinata res perculit. missus extemplo recuperandi causa Mahometanus præfectus cum quinque millibus Persicę iuuentutis. additi ex fœdere, Lusitani circiter quadringēti. Pantaleon Sala præerat. Hosce Gaspar, antequam ad bellum exirent, Christiano ritu ad confessionem conatus adducere, viginti vix persuasit, apud cæteros inania fuēre monita: flagitiis non minus quàm armis operti ad castra tendebant. Venienti dein ad se Pantaleoni salutandi causa, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti numinis pœnas Lusitani propediem darent. Præsensioni respondit exitus. quippe, vt in statiua peruentum est, tetra Lusitanam cohortem inuasit lethargi lues. breui periēre ad quinquaginta, vulnerati præterea ab hoste circiter centum, inde cùm alii deinceps atque alii caderent, ac veluti pecora passim inhumati iacerent; consternata fœdo spectaculo reliqua cohors, & ex conscientia delictorum, sempiterni exitii metu perterrita, conuulsis repentè signis ægre Armuziam repetunt; Gaspa-

rem vnum omnes requirunt; vti se a peccatis absoluat, ac resipiscentes exaudiat, obtestantur. Nec mora; in valetudinarium admissi, & in lectulis collocari plerique. Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul & animorum curationem totus incumbere. acciti extemplo medici adjutorésque. Sacerdotes etiam aduocabantur; sed vulgo negarunt milites, vlli omnino sese, nisi Gaspari, arcana sui pectoris velle committere. quocirca ita distringebatur, vti vno eodémque tempore, huic peccata expromenti aures, illi animam agenti voces & hortamenta præberet. Cecidit perincommodè, quòd vi morbi emotis mente nonnullis, ad confessionem peragendam neque ratio neque sermo constaret. in iis quidam cùm ferrum in sese repentè strinxisset, clamore & concursu retentus, extorto gladio, in Gasparis fauces inuasit manibus; ac minimum absuit, quin spiritu intercluso præfocaret insontem. per vim auulsus, paulo pòst exspirauit, instinctu mali dæmonis in eam rabiem actus creditur, tantam a Dei famulo sibi quotidie prędam eripi non ferentis. Inter hæc, solicito Rege populóque, quòd extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio malè procederet; supplicationes ad Beatæ Virginis ædiculam, duo ferè millia passuum ab vrbe, Gaspar indixit. Insigni pietate concepta excalceati non semel iere quamplurimi, cœlestem opem ac pacem consono clamore poscentes. haud in irritum fusa obsecratio. Monaianum, vi & armis ad eam diem frustra oppugnatum, conditionibus demum ac subita voluntatum inclinatione receptum est. ea res præter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud omnes gratiam & gloriam peperit. eximiæ viri sanctimoniæ felix tribuebatur euentus. Accessere ad nominis celebritatem ac famam in alio genere nonnulla miracula. Lusitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irretitus: is Casparem, salutaria dantem monita, identidem respuebat, hoc etiam nomine infensus patri, quòd suum negotiandi ac viuendi genus (vt est suspicax malè conscia mens) publicis ab eo concionibus propriè perstringi putaret. cum huius pertinacia Gaspar interim officiis & caritate certabat. ac plurima nequicquam expertus, ad extremum magis magísque pro illo se macerat, preces & obsecrationes instaurat. nouissima demum hæc remedia valuere. propitiati Domini in obstinatum indulgẽtia singularis apparuit: quippe sera iam nocte, secundùm quietem Lusitanus præsentem sibi videre visus est sacerdotem, pulcherrima forma conspicuum, suauissimo quodam odore fragrantem. tum alter adstãs iaceri nescio quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cęlesti huic medico, animi tui latebras & vlcera patefacere? nónne cernis quantus

oris

oris decor, quanta & quàm angusta corporis totius habitusque dignitas sit? hisce dictis, ecto mirum in modum homini, & experiendi causa manus ad tactum admouenti, apparere Gaspar è vestigio desiit. eam scilicet frustrationem Lusitanus ægre admodum ferre. Tum alter ille, tristem ac mœrentẽ bono animo iubet esse, certam desiderati sacerdotis in proximo spondet copiam, quippe, vbi diluxerit, in regio nosocomio publicè sacris operaturum. hæc effatus, item euanuit. Admiranda somnii virtus fuit, lapideum viri pectus emolliit, vim lacrymarum expressit. madentibus inde oculis ac genis euigilans, Gasparem è valetudinario precibus infimis domum accersit, perque summam obseruantiam ac mistum gratulationi pudorem accepto, actæ ad eam diem vitæ, quantum repetere potuit memorando, noxas edisserit; eidem seque & sua cuncta permittit. mox tempestiuo dierum aliquot secessu, meditatione saluberrima vegetatus, cùm alia Christianę sanitatis minimè obscura dedit signa, tum verò, quòd in egentes breui aureorum millia circiter quinque distribuit. Alium quendam Gaspar, diu multumque obluctantem, ad euomendam animi saniem plagasque nudandas tandem aliquando perduxerat. is, peracta confessione, dum circa mediam noctem è præscripto satisfacit; ecce tibi, tetris animalibus fœdisque monstris cubiculum repentè completur. ab iis circumuentus, ac variè petitus, obriguit primò; & conscius offensionum, incertus gratiæ, ne viuus in tartarum cum ipsis, vt aiunt, vestimentis illico raperetur, extimuit. dein, vbi sese paululum ex pauore collegit, detractam è pariete sacram imaginem artè complexus, magno clamore diuinum implorat auxilium. Ad eas voces (mirum dictu) confestim atra illa & feralis turba discessit tãto cum tumultu strepituque, vti domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Id probè expiati purgatique animi argumentum nonnulli duxêre. certa magna tum sua tum Gaspatis laude, vir ille, haud paulo meliorem inde vitæ rationem instituit. Alius, cùm aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cœno iaceret, in Christi lucem extrahi nullo modo se patiebatur; affirmãs, mortem subiturum potiùs, quàm Gasparis vultum atque iudicium. Veritus deinde, ne, si diutius in eadem vrbe mansisset, ad id ipsum, quod adeò horrebat, amicorum aut conuitiis tandem adigeretur, aut precibus, mutare sedem, & in Indiam proficisci quamprimum decreuit. eo consilio vixdum conscenderat nauem, cùm subita vi morbi, miser, ac simul panico quodam ita correptus est, vt cœlestes in suum caput minas vndique intẽtas putaret: quicquid increpuisset, se videlicet vnum peti sine dubio crederet. Hisce terroribus anxius,

xius, in terram exſcendit, Gaſparem aduocat: peccata fatetur, ac valetudine tum demum recepta, caſtigato vetere luxu, nouum induit hominem. eodē improuiſæ mortis metu pertinaces alii multi ad Gaſparis tribunal arbitriumque pertracti. Atque horum animi ferme, illorum etiā corpora ſanata diuinitus. Primarii viri filius febri grauiſſima laborabat. eidem erat oculus diuturna tabe putridus, & ſæuo tumore diruptus. duplici malo multis adhibitis effectu nullo remediis, cùm in humana ope nihil iam eſſet ſpei, mœrens pater Gaſparem demiſsè obteſtatur & obſecrat, vt pro ſalute cariſſimi filii, tam periculosè ęgrotantis, litare dignetur. Fecit ille: neque diutius dilatum è cœlo beneficium eſt. eo ipſo quo ſalutarem hoſtiam obtulit die, non ſolùm æquatis humoribus vniuerſa febris abiit, ſed etiam delapſis ex oculo majoribus ſquamis, planè reſtitutum eſt lumen. Tum parens, accito feſtinè Gaſpari, liberatum vtroque ſimul morbo juuenem, vix præ lætitia ſui compos oſtendit, agitque gratias immortales, quòd ſibi pariter ac nato ſpiritum lucemque reddiderit. At Gaſpar, modeſto vultu, conſtantiq; ſermone, Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat ſacrum, tantam virtutem, adeò inſigne miraculum tribuit. Idem pro amico pænè iam animam agente rogatus fecit: ille, ſacro vixdum abſoluto, cōualuit. Mulier à dæmone propemodum obſeſſa, ſpectriſque horrificis agitata, in vltimum venerat vitæ diſcrimen. Euocatus à marito Gaſpar, vt afflictę & exſangui manus imponeret; per occupationes ipſe tū quidē adire non potuit; cæterū ſchedulam, inſcripto diui Ioannis Euangelio, pro ſe miſit, quam peſti amoliendæ mulier è collo ſuſpenderet. id vbi factum, confeſtim leuata morbo, terrorique ſoluta, ſurrexit. Præterea, cuiuſdam acutiſſimus laterum dolor pia Gaſparis deprecatione ſedatus eſt. Neque verò ad corporis morbos duntaxat leuandos aut depellēdos valebant eius vota; ſed etiā, vbi ad animi ſalutem id expediret, vltro accerſendos augendoſque. Centurio nobilis quidam, inſigni contumacia & procacitate, pænè totius ciuitatis odia ſibi concierat: ac proinde cū multis, vt fit, graues & apertas inimicitias exercebat. Is ad concordiam à Gaſpare diu multumque ſolicitatus irrito ſemper conatu, incertum cuius rei gratia ex vrbe ſeceſſit. regreſſus deinde, cùm in eadē obſtinatione perſtaret; quàm vellem, (inquit Gaſpar) ad flectēdam iſtius mentis duritiem, diuina manu in corpus aliquid grauioris cruciatus immitti. nondum id planè optauerat, cùm ferus ille, ſæua correptus febri, ad Gaſparem, vrgente religione ſe contulit. à quo per Pœnitentiæ ſacramentum ritè expiatus, cùm in eius poteſtate ſeſe futurum omnino affirmaſſet; apprehenſum inermem ac

ſupplicem,

supplicem, pater, ad petendam ab inimicis veniam offensionum, tota vrbe circumagit: sanè opportunè: quippe, alii lapidibus, alii gladiis & ballistis instructi, variis locis inuisum caput ad necem operiebantur: quorum incensus dolor, & puniendi propositum, cẽturionis humilitate & Gasparis auctoritate subitò mitigatum est. Ita, quòd ferreus miles, audacia & robore ægre assecutus foret, vt aduersariorum iras atque impetus frangeret, id morbo subactus & Gasparis hortatu Christiana virtute ac submissione perfecit. Aliũ item superbum & sanguinarium, trucique ore minaces gerentem spiritus, aduersa præter opinionem valetudo prostrauerat. Visus occasione Gaspar, ad hominem, si qua posset leniendum simul & expiandum, clementer accedit. mulcere iracundiam; bona concordiæ & pacis, discordiæ mala; perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac solicitudinem; Christianæ legis de reconciliatione vim ac necessitatem expromere. Ille, domita nondum asperitate sæuitiaque, patrem auersatus, vltro cõtumelias ingerit, Deũque lacessit ipsum. abiret cum intempestiua sapientia: nullo pacto velle se inultum excedere: neque ipsius Christi gratiam existimationi ac dignitati præferre. hæc & alia, militariter, impia verba iactanti, renidens amarum Gaspar; Itáne? inquit. Atqui nõ antè crastinus occidet sol, quàm tu plus quinquies, & quidem frustrà, sacerdotem inclames, nec vana cecinit. postera luce ante meridiẽ acri symptomate oppressus, posita repentè ferocia, magnis vocibus Dei seruum ægrotus implorat, ac parum abfuit quin, ad supplicium sempiternum, temeratus ac sordidus è vita discederet. Hæc & alia id genus, à Gaspare, cœlestis cuiusdam virtutis edita documẽta. Præterea misti variis è nationibus ad eum desertores ac trãsfugæ, nec non schismatici ventitabant Abassini, Armenii, Georgiani, & ex Europa non pauci. quos ille, per summam lenitatem ereptis opinionum erroribus, solenni ritu piatos, restituebat Ecclesię. Ex iis vnus, Ioannes nomine, in ipso conatu Gasparis adeundi, præclarum martyrii decus tulit. Germanus erat genere, in vrbe Colonia patre natus admodum locuplete; annumque iam decimum in oppido Turcarum Catifa, non longè ab Armuzianis finibus; pro Mahometano sese gerebat, tormentarii pulueris artifex, atque ob idipsum gẽti percarus. is, audito Gasparis nomine, rebusque iis quę Armuziæ gerebantur, ab impio ministerio ad famulatũ Christi, si Gaspar adjuuaret, quamprimum redire cõstituit. Id quo sine arbitris fieret, in atramenti librarii difficultate, sulphureum diluit puluerem: ex eo diluto litteras ad Gasparem vna eademque sententia, Latino, Belgico, & Franco sermone conscribit: vehementer

menter optare se, modò apud Lusitanos tutò liceat commorari, & in idipsum à Gaspare fidem accipiat; Armuziam venire, & Christo Domino per sacramentum pœnitētiæ satisfacere. eo nuntio lætus Gaspar extemplo rescribit; fidenter accedat, sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola, incertum eius fraude qui perferendam acceperat, an alio quo casu, ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis consilium prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quæsitum. ille verò intrepidè sese Christianum fateri, atque ad omnia tormenta necemque pro Christi nomine prōptum ostendere. Inde furentibus Mahometanis, fœdè laniatus atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili, Turcæ in arcis mœnibus posuere. Haud ita multo pòst, Lusitana classis Armuziam tenuit. millia duo circiter hominum ea classe vehebantur. eius turbæ totius animorum sordes Gaspar eluit solus, quòd sacerdotes cæteri per eos dies in morbum incidissent. inde placato Deo Lusitanus ardentior ad Catifanum littus accessit, ac repentina descensione oppidum cepit, atque diripuit. inter direptionē, Gasparis epistola apud Præfectū reperta. eo argumēto de Ioannis nece cognitum est. refixum extemplo caput, Armuziamq; accuratè transmissum Gaspar cum psalmodia & laudatione perhonorificè condidit. Atque hęc ferme Dei seruus cum his, qui vel Christi censebantur nomine, vel quoquomodo ad jus ac ditionem Ecclesiæ pertinebant. Cum Saracenis autem & Arabibus, quique alii pseudoprophetam sequūtur, cùm ex occasione alias, tū verò sexta, vti dictum est, feria maximè versabatur. Apud eos, contrà quàm in Iapone Xauerio, magnam illi pepererat existimationē perspecta & voluntaria viri paupertas, & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tantus corporis neglectus, tanta externi cultus habitusque tenuitas. Gratiam verò conciliarat comitas & mansuetudo, & super hæc, feneratoribus Europæis per illum incussa religio, & exhaustis incolis pecuniæ restitutæ. Augebat venerationem, cōstans apud omnes de eximia illius sanctitate editisque miraculis rumor, vt eum Mahometani magnum Christianorum sacerdotem, atque adeò ipsum Ioannem Baptistam Zachariæ filium vulgò appellarent. Ergo ab iis patri, inter cætera, nouum etiam & inusitatum honoris genus illud habitum est. media nocte, videlicet ob calores, illum nō modò in maximum Mahometis templū, (Coranum, id est rem sacram Arabes de ipso Mahometicæ legis nomine appellant) quo Christianis hominibus pedem intulisse capitale est; sed etiam in ipsius templi fastigium perduxêre frequentes,

res, magna luminum accensa vi, manum ipsius ac vestem subinde osculantes: neque abnuit ire Gaspar, quo gentis ritus ac superstitiones, refutandi gratia, certiùs propiùsque cognosceret. Eadem fama permotus Armuziæ Rex ipse, diuino impulsu paulatim in studium Christianæ religionis incubuit, atque in id ipsum viginti circiter millia traxit è multitudine, itemque è nobilitate nonnullos: neque ita multo pòst ad se Gasparem accersiit, intrantique nō assurrexit solùm, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere coëgit. Ad colloquium, cæteris arbitris consultò remotis, vnus interpres adhibitus Garzias Penna Lusitanus, fidelis vir, & solers ingenio; Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus. In eo congressu, cognita Regis voluntate, quominus inuisa proceribus foret, actum de coarguendis in publico cœtu & principum corona, vanitatis Mahometanæ fallaciis: dein condictum catechismo tempus, ac sacro baptismati; & Gaspar, collaudato Rege, lætissimus abiit. eam rem (neque enim celari diutius potuit) satrapæ ægre admodum passi, blanditiis primùm ac precibus tentant Regem: aspernanti mox defectionem & arma, & iras Thomę Persarum Regis magni denuntiant. Hasce comminationes, diuina tutela fretus & subsidio Lusitano, temnebat Rex. Cacizios insuper (quo nomine Mahometanæ superstitionis antistites vocant) ausos in regiæ vestibulo de auita religione tenenda vociferari, confestim abigi lapidibus jussit, atque perpetuo mulctauit exsilio. Hactenus constantiam & fortitudinem Rex præstitit miram: sed matris ad extremum, intestina bella, patriæ excidium, occasum regni omni arte miserantis, obtestationes & lacrymas diutius ferre non valuit. Regis exemplū cæteri exemplo secuti. Aliquod deinde interjectis diebus, vocato rursum ad se Gaspari plus etiam quàm antea honoris tribuit Rex. ingredienti ad scalas occurrit, ac dextram insuper apprehensam nixus genibus exosculari contendit. dein tarditatis purgandæ causa docuit, quanto in periculo res versaretur. Si pergant de baptismo agere; domesticos tumultus ac seditiones, externa imminere bella. cedendum tempori, neque experiendam tanto discrimine vim. vbi primùm atrox procella conciderit, & optata affulserit lux, se neque suis promissis neque patris optimi caritati ac studio defuturum. Interea, quę alioquin ad rei Christianę dignitatem & incrementum attineant, quantum præsentes difficultates ac tempora patiantur, ab se cuncta nihilominus exspectet. Ad ea dicta Gaspar, magna nimirum spe delusus, ingemuit; hortatusque Regem est, vti Deo, cui nihil arduum, fideret; eique totam rem ex animo commendaret. ipse item ab Rege digressus, contra nouas dæmonum

dæmonum & hominum fraudes, nouum è cælo auxilium petit; voluntarias pœnas, ieiunia, obsecrationes per se perque suos instaurat: supplicationes de more per vrbem habendas curat. concinentes longo agmine incedebāt pueri; validior ætas, quinquageni vel sexageni pariter, in sua terga flagris acerrimè sæuiebant: omnibus locis implorabatur diuina clementia. Aduersus ea Cacizij vicissim inflati pœnitentia Regis & popularium, concita plebe, supplicationes item obire, inediam extendere, nouaculis cutem incidere, quàm maximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis exsecrabile nomen ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum Gaspar, facinus indignum ratus, in vrbe, quæ Lusitano præsidio teneretur, Christo Mahometem opponi: cum veritate mendacium, fabulas & ludibria cum recta fide sanctisque mysteriis propemodum ex æquo contendere; per summum animi ardorem aliquot maioris formæ comparat Cruces; ac nulla vi, nullo armorum strepitu, præuia dumtaxat psallentium puerorū imbelli turba, ad Coranum tendit intrepidus. res mira, Crucis virtute ac fulgore perstricti atque attoniti Mahometani repentè diffugiunt. Gaspar in Corano palam victricia mortis ac Satanæ defigit signa. Regis dein iussu fabris adhibitis, templi ianuæ cæmento & calce obstruuntur. Super hæc, graui edicto impiæ vociferaciones insula tota prohibitæ. tum verò satrapæ & antistites fremere; violatas religiones, & sacra deserta, cū Armuziano coram, cū cæteris Regibus, Persâque in primis, per litteras queri: cunctos ad arma atq; ad vltionē accendere; pòstremò, sese vrbē relicturos, & in perniciē vectigalium aliò commercia auocaturos minari. cùm parum terrendo proficerent, ac nihilominus clausæ valuæ perstarēt, multo breuiorē & magis compendiariam ineunt viam. Europæos aliquot, professione duntaxat ac nomine Christianos, perque eos nouū arcis Lusitanæ præfectū grandi adoriuntur pecunia, vti Coranum denīq; patefieri, & celeberrimè religionis altaria sibi reddi permittat. Præfectus, quietis videlicet otiique causa inclinato ad assentiendum animo, nihil tamē inconsulto Gaspare ausus aggredi, patrē ad conuiuium inuitat. in eo cōuiuio cùm blandè super ea re Gasparem appellare, & molli brachio negotium tractare cœpisset, subito deliquio pænè exanimatus, cæptū omisit. de cæteris qui rē nefariam vrgebant, alii alio leto paucis diebus absumpti. de templo in præsentia nihil impetratum. Rex cùm aliquandiu Christi cultum agitasset animo, improborum artificio ac scelere sensim infatuatus, denique sapientem cogitationem abjecit, ac regno cælesti (quod nimium sæpe fieri videmus) humanas opes & fluxa

commo-

commoda vitæ præſentis antetulit. De populo tamen ſubinde fiebant aliqui Chriſtiani. Sed Gaſpar ipſa petebat capita,& legis peritos in certamen ac diſputationem elicere nitebatur, vt Mahometica palàm prauitate conuicta, gẽtem, ſi fieri poſſet, vniuerſam ad Chriſtum adiungeret. illi contrà tergiuerſari, cõgreſſum altercationémque defugere,& quidem ipſius religionis obtentu, quod ſubdola falſi prophetæ ſanctione vetari dicuntur, Mahometica dogmata ad examen ac trutinam reuocare,& in quæſtionem vllo pacto deducere. Hoc maximè prætextu conatus Gaſpari[illegible] prouocationes diu eluſêre. Veriti deinde, ne ſi pergerent ab[illegible]e pugnam, prædamnare ſemet,& cauſæ diffidere viderentur; athletam denique producunt, ætate prouectum, natione Perſam, cùm ſobrietatis apud eos, tum verò doctrinæ fama præſtantem; quippe non Mahometica dumtaxat volumina, ſed Ariſtotelem etiam lectitarat, ac medicam inſuper callebat artem, erátque in phyſicis apprime verſatus. Is in mediũ adductus, Gaſpari ante omnia ſpõſionem obtulit; in montem natiui ſalis (quales in eo tractu multi conſurgunt) ſqualidum ac deſertũ,& omnis alimenti penitus inopẽ ſecederent ambo. vter diutius in eo monte inediam toleraſſet, eius fides in Deum ac religio rectior ac ſanctior haberetur. Ad ea Gaſpar, tentato, quod aiunt, Deo, nihil opus eſſe reſpondit: hominem à brutis ratione tantùm & oratione ſecerni: verbis agerent priùs: concertatione verborum ſi decerni lis atq; ad liquidũ controuerſia perduci non poſſet; tum demum ſponſione certarent, atq; ad aſpera quamlibet experimenta deſcenderent. Hiſce auditis philoſophus rubore ſtatim mox pallore ſuffundi: nolle ſe videri victum: nolle rurſus infirmas ac friuolas theſes in diſcrimen adducere; ad extremum, vincente pudorem metu, in aliud tempus delata res eſt. Porrò hæc nequaquam in occulto agebantur. Inter cæteros aderant ipſius philoſophi vxor & filia, non vulgari indole & ingenio feminæ,& inſuper generis nobilitate inſignes, è Zeidenſi familia, quam ferunt ab ipſo Mahomete originem ducere. hæ, perſpecta pugilis Chriſtiani conſtãtia, Mahometani formidine; profectò nihil ſyncerum ac ſolidum ſubeſſe patriis ceremoniis argutè conjectant. dein afflatæ diuinitus, quando paterfamilias in amentia perſtaret, priuatim ipſæmet ſaluti ſuæ proſpiciunt, baptiſmum [illegible] Gaſpare ſeorſim petunt. ille feminas illuſtres apud fidelem amicum & probum, catechiſm[illegible]auſa, in hoſpitio locat; ianuis, quæ in publicum ferebant, diligenter occluſis. ea res ob illarum claritatem atrox admodum incolis viſa, magnoſque in vrbe animorũ motus exciuit: ſed partim Gaſparis reuerẽtia, partim Luſitano-

sitanorum arce machinisque deterriti, diuersorio vim afferre non audebant. Tum philosophus desiderio ac dolore agitatus, ad Gasparem adit; injuriam dolenter expostulat, coniugē marito, parenti filiam reddi protinus æquum esse, Deos hominesque testatur. Gaspar contra nihil iniuria factum dicere, feminas vltro (& sapiēter quidem) sibi consuluisse: vt Christo initiarentur, suppliciter exorasse: recta illarum studia deseri, sanctissima postulata repudiari nefas fuisse. Sub hæc multis vltro citroque habitis verbis, nouam conditionem philosopho Gaspar tulit; relictam paulo antè disputationem ex condicto repeterent, testes adessent, si victor euaderet Persa, feminas domum abduceret cum bona pace: sin victus, vnà cum illis ipse quoque Christum indueret. Eam conditionem admodum grauatè Persa visus accipere; sed amor, & necessitudo, & præterea ratio dignitatis vrgebat. dicitur disputationi dies. ea vbi affuit, in idem conclaue conueniunt. sponsionis iudices ac spectatores certaminis Proepiscopus ipse, & Penna interpres, itemque scriba publicus, qui dialogum ex fide mandaret litteris; nec non alii partis vtriusque viri graues adstabant: spectaculi autem eo major fructus fuit, quòd certantium vterque dialecticis artibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tāquā velites, in irritum aut in diuersum tela ferrentur; sed vt inter statarios & exercitatos, collato pede, gladii mucronesque cōcurrerent. De natura Dei quæsitum in primis, quem solitarium, & generationis expertē, è Cerdonis & aliorum hæresi Mahometes affirmat. Hanc naturam vel maximè fœcundam validis argumentis Gaspar ostendit: effecitque ratiocinando, vti Persa Deum trinum vnicumque ex fidei orthodoxæ decreto concederet. Deinceps de Christo Dei filio sequutum problema, quem ex Dei quodam halitu, & è Virgine matre conceptum genitumque, Mahometani eximium illi quidē prophetam agnoscunt; veruntamen Deum eundem, & pro generis humani salute mortuum, prorsus negant. At Gaspar, verū Deum pariter hominemque, duplici in vnam hypostasim coēunte natura, nō solùm è Spiritu sancto conceptum & natū è Virgine, sed etiam Dei patris iram in perfidum ac rebelle genus humanum suo capite excepisse, diraque supplicia, & ipsam in Cruce mortē sponte subiisse; rationibus, exemplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de cœlesti beatitudine fabulantur, quam in fœda sensuum voluptate ac titillatione constituunt; quæque de immensis nescio quibus Angelorū corporibus ac ministeriis turpiter adstruunt, perleui momento cuncta Gaspar euertit. Denique variè argumentando premendoque paulatim aduersarium adduxit; vt Christianam religionem

ligionem dignam esse, quam prudentissimus quisque maximè foueret; Mahometicam nec sine stultitia suscipi, nec sine pertinacia defendi posse fateretur. Vbi ad hunc locum ventum est, nouo perfusus gaudio Gaspar, ad Persam: bene habet, inquit, nō longè abes à regno Dei. dein cùm instare pergeret, & clariùs eandem confessionem exprimere; Persa confusus ac perturbatus, dæmone reprensante resiliens, tam longè sese prolapsum ingemuit; ac sibi talia excidisse responsa. postremò, ne manus omnino dedisse videretur, ad veterem cantilenam confugit domesticis negotiis impeditum, ne fidem falleret, subitò se in arenam descendisse: certis insuper libris ad commentandum sibi opus esse, quo paratior instructiórque in pugnam rediret. Vt proferretur dies, & ampliaretur iudicium, postulauit. inde furtim ex vrbe ad vicinum dynastam consultandi gratia secessit. ab eo acriter obiurgatus, quòd cum veteratore ac venefico (ita enim Gasparem appellabat) egisset; camelis in Persidis interiora transmissus est, neque postea rediit. Insignis, ad Caciziorum dedecus & ignominiam, illa fuga & exsilium fuit. vulgo fractum & abiectum Persam latebras quæsiisse narrabant. Vxor interim eius & filia, Christianis institutionibus eruditæ, diuisis in pauperes aureorum quatuor ferè millibus, magno apparatu pompáque ad templum Christi adeunt. ibi summo omnium gentium ordinumq; concursu, mira bonorum lætitia, sacro fonte abluuntur. matronæ MARIA, virgini Catharinæ inditum nomen. hanc dein Gaspar Lusitano viro dedit in matrimonium. Earum præclara conuersio Mahometanos in diuersa distraxit. alii, exemplo incitati, rectam fidem amplectebantur. alios contrà; è tam secundo Christianæ rei progressu, metus incessit, ne magia & præcantationibus ad peregrina & inuisa cogerentur sacra: ac proinde, antistitum admonitu, non modò vocem Gasparis ac vultus horrebant; sed etiam ad consuetum catechismi signum, oppositis illico manibus obturabant aures, quod ita persuasum haberent, in ipso quoque illius tintinnabulo ac sono vim inesse maleficam. Per idem tempus, modò præconum adesset copia, nouus in vicinas regiones aditus Euangelio patescebat. populi sunt felicis Arabiæ, celeberrimis quatuor oppidis incolentes: Ammonitas quidam opinantur, vetustissimi generis, in ipsum vsque Loth originem referunt. Horum maiores fama est mortalium primos à Mahomete in fraudem inductos. ii, rumore excitati, qui de Gasparis admiranda virtute ac doctrina longè lateque manauerat, communi consensu patrem ad se per litteras ac nūtios inuitarūt. magno studio se teneri veritatis

& sapientiæ ad sitientes aures accederet; non sine fructu verba factûrum. Ea res Gaspari mistum dolore gaudium attulit. solicitari de officii ratione deque æterna salute gentem in media apparere barbaria magnopere lætabatur. obstructum sibi ad eos aditum valde mœrebat. Optatum quippe Gaspari dudum fuerat, ad mortem ac supplicia pro Christi nomine subeunda, sese in medios Persos ac Turcas immittere, & Mahometanæ sectæ mendacia refutare palam: sed eo feruore comperto, Xauerius, publicæ magis rei quàm Gasparis gloriæ consulens, in ipso discessu illum ex insula Armuzia, ad triennium, suo vel certè Goani rectoris injussu pedē efferre vetuerat. Itaque Gaspar, quamquam eundi ac periclitandi percupidus; tamen obsequium sacrificio antiquius duxit: legatos, adhibita præparatione, baptismo lustrauit: quo minùs in eam regionem ipse in præsentia tenderet, causatus occupationes, per epistolam vniuersæ nationi suasit, idoneos interim ad se discipulos mitterent, atque in amore ac proposito veri cognoscendi perstarent. Hæc sese initia dabant expeditionis nouæ, necessariò dilata, multis, vt fit, difficultatibus interpositis deinde consenuit. At Gaspar à libero excursu & ancipiti peregrinatione cohibitus, eo accuratiùs operam ac studium in omnes vnius Armuzianæ vineæ partes intendit. Inter alias nationes, vti dictum est, ethnici quoque simulacris dediti Armuziæ versabantur. In iis aliquot erant Iogues, (de quibus antè commemorauimus) horrido in primis & aspero victu cultuque famam sanctimoniæ vulgo captare adsueti. suburbanum habebant specum ac delubrum: interdiu ad emendicandā stipem, & imbuendas variis erroribus hominum mentes prodibāt: noctu sese in eam recipiebant latebram: statisque horis (adeò ex omni parte Christianas cæremonias dæmon æmulari non desinit) dato signo ad certas primùm commentationes euigilabant; tum ad cœlestes honores simulacro seu pagodi cuidam, vt vulgus Indicum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, insigni duritia & austeritate vitæ: neglecta semper barba & capillo; asperso cineribus corpore; obsitus pannis, ac seminudus; dira macie luridus. hisce aliisque id genus artibus in tantam sui admirationem adduxerat cunctos, vti qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse religionis causa potaret. Hunc præcipuo conatu Gaspar aggressus, paucis diebus arcta sibi familiaritate deuinxit; & crebra cum eodem instituit de omni virtute, ac præsertim de cōtinentia & de castitate, colloquia. quibus ille paulatim in studium Christianæ religionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter consilium mutādæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutāti & anxio suasit Gaspar, vti

vti diebus triginta continuis quina verbera virgæ, totidem Christi plagas recolendo, susciperet: certamque sibi lucem à sole iustitiæ accuratis precibus imploraret. Fecit ille diligenter. ac demum nocte quadam diuinas laudes & bona reputanti apud sese clara subitò ad aures accidit vox: Quin tu, quod tibi monstratur iter ingrederis? vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. simul vigilanti magnificus nostratium sacrorum apparatus per speciem oblatus, pretiosa Pontificum vestimenta, sumptuosa textilia, mitrę gemmis auroq; fulgentes, nitidissima lintea, nec non disposita in abacis vasa varij generis, auro argentoq; cælata. His ille visis, ac monitis, & intimo sancti Spiritus hortatu vehementer incensus, ad Christum sine vlla dubitatione transire constituit. Manè, vitato Regis congressu, qui ad illum visendi causa, vti solebat, accesserat, Gasparem ipse vltro conuenit, baptismum enixè petiit. adeptus, noua innocentię stola & inclyto Pauli nomine decoratus est. Goam dein profectus, & in Europā classe transmissus, iucundū aliquandiu spectaculū Regi Lusitano ac popularibus præbuit. paranti postmodū è Lusitania Romā ipsam adire interuenit mors. Cæterū Armuziæ sequuti rectoris auctoritatem Iogues alij, suaue Christi iugū, graui & acerba dæmonū excussa tyrānide, subiêre. insignis ad veri Dei gloriā & rectæ fidei propagationē ea cōuersio fuit; atque ad multū exinde tempus in omnium ore ac sermone versata; specū ac delubrū Gaspar solēni ritu expiatū, prçalta ibi defixa Cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officio & caritate complexus, mirā ab eorum plerisq; gratiā inijt. inde sese comiter illorum synagogis & cœtibus inserendo, quem frustra exspectant liberatorem ac Regem aduenisse iādudū, atq; ad infinitam eius clementiā quālibet noxijs ac perduellibus aditum perfugiūq; patêre, firmissimis argumentis ac testimoniis demōstrabat: vti ab inanibus vmbris & rancida superstitione ad nouā legem veritatis & gratiæ sese tādem aliquādo transferrent, suadere & instare pergebat. duos præsertim magistros, quos vocant Rabinos, magna apud væsanam gentem auctoritate, in certamen vocabat: ac parum abfuit, quin sæpius conuictum vtrunque ad Ecclesiam aggregaret. quominus planè obsequerentur, nimia in vxores ac liberos indulgentia, & necessario malè quęsitæ rei familiaris damno deterriti sunt. Hisce alijsque gestis rebus, celeberrimum in Oriente Gasparis nomen euasit. Vna res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit, occasio martyrij subeundi, quam ille palmam ardenter, vti dictum est, adamauerat. Felicior in eodē voto fuit Antonius Criminalis, quē à Xauerio Ecclesiæ Patauanæ prępositum

 fuisse

fuisse docuimus. Is totam oram, ducenta amplius passuum millia, singulis mensibus ingenti labore nudis pedibus obire adsuetus; ad Remanacoris vada tū erudiendæ insudabat plebi. Vltimus in Septentrionem Christianorum locus erat ille: Narsingano seu Bisnagensi regno finitimus, agri malè pacati: atque ob id Lusitanorum aliquot præsidio tenebatur. In eodem littore nobilissimum idolorum fanum habent Brachmanæ; ii ab Lusitanis militibus per lasciuiam lacessiti, ac variis affecti contumeliis, ad proximos Narsingæ populos confugiunt, quos Badagas vocant. cum iis acceptas à Lusitano queruntur injurias: orant obsecrantque, ne patriæ religionis antistites, Deorum immortalium interpretes ac sacerdotes, peregrinis & profanis & desertis hominibus derisui ac ludibrio diutius patiantur esse. Præsentissimum quemq; spreti numinis vindicem vltoremque maxima ab superis haud dubiè laturum præmia. Hisce vocibus incitati barbari, certis de more significationibus juuentutem ad arma vocant: millia fermè sex momento conueniūt: ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Haudquaquam anceps erat expeditio. Pagus, nullo aut perexiguo septus munimento ad incursum patebat: incolæ minimè feroces ingenio, &, super insitam lenitatem, piscando natandoque magis quàm bello aut armis exercitati. in Lusitanis tantùm erat spes: qui tamen ipsi vix quadragenarium explebant numerum: & quidem per eos fortè dies, cùm ab aliis imparati rebus, tum à tormentario puluere, quo maximè malo territare vel pauci magna barbarorum examina, & in fugam agere consueuerant. Nota hęc Narsingano, speculatores quippe ac delatores occulti non deerant, eo majore fiducia & impetu ferebantur ad prædā. Aduentu hostium cognito (& prouecta jam erat dies) Antonius præfectum præsidii Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam, placandosque aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam, adhortatus; tēplum, vbi rē diuinam manè peregerat, rursus ingreditur; ibi tenellum gregē æterno pastori commendat. tum de ipsorum incolumitate solicitus, ad portum accurrit. Miseranda ibi rerum facies. iam iamque adesse nuntiabatur hostis. inde alii protinus in auia fugam arripere: alii domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lintres, vel vbi in iis locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues; alii, deficiente consilio, incerti quid agerent, hac illac errabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum. hæ paruos complexæ liberos, opem à viris implorantes; cuncta lamentis gemitibúsq; cōplebant. Antonius, certatim offerentibus illi scapham Christianis, atque vt præsenti exitio subtraheret sese, etiam atque etiam obte-

ſtantibus imbellem & opportunam injuriæ turbam ſumma ope inſtat imponere. Inter hæc Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admiſſa, irarum & cupiditatis pleni, ſine certamine irrumpunt: Luſitanos, trepidè molientes a terra, telis eminus impetunt. lanceis multi, plerique ſagittis, cōplures etiam nuper illatis ad eos ferreis inſtructi fiſtulis adetant. iis licèt nondum ita peritè vterentur, tamen haud in irritum plumbea tela mittebant. Icti Luſitani periêre poſtmodum ſex. Antonius, dum, ſuimet oblitus, pergit fidelis cuſtos armento cōſulere; comitem ſuum & interpretem, eximia probitate virum, occidi circa ſe videt. ad eius caſum, illico manibus oculiſque defixis in cœlum, procumbit in genua; quod ille quadragies ferme cum jaculatoriis precibus quotidie factitabat. Inter eā ſupplicationem ipſe quoque mox, impio ferro confoſſus, animam Deo reddidit. Abſciſſum caput, & madentem cruore ſubuculam, barbari ad oſtentationem ex alto ſuſpendunt. inde ad prędam verſi, magnum feminarum ac puerorum abducunt numerum; atq; ad gratias pro bene geſta re idolo agendas, cum læto cantu ac tripudiis abeunt. Beati martyris truncum, tenui ceſpite à ſuperſtitibus incolis in ſumma tellure contectum, Luſitani deinceps, altiùs effoſſa humo, cum lacrymis condidêre. Vir fuit inſigni morum ſanctitate, minimè vulgari conſilio & vſu rerum, cibi ac ſomni parciſſimus, patientia corporis animique mira; ac multo plura ſpiritus Apoſtolici relicturus exempla, ni ſtrenuum probatūque operarium, diuina bonitas, ad glorioſam laborum mercedem ex agro maturaſſet educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertum, ſocii à Xauerio eidem attributi, cùm alii priuatim ad alios, tum communiter omnes ad Goanum Epiſcopum ex fide ſcripsêre.

LIBRI QVARTI-DECIMI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVINTVS-DECIMVS.

TALIS viri nece ac neophytorum acerba vexatione commotis bonorum omnium animis; haud exigua spes aliunde rerum vtique lætiorum affulsit. Maritimum est oppidum Tanor, leucas vltra Goam circiter octoginta, cis Calecutum ad quindecim. eius oppidi Rex è Brachmanarum ordine ac disciplina, cuiusmodi plerique Malabaricæ terræ sunt Reges, in Lusitanum nomen à pueritia valde propensus, cum Cialésis arcis præfecto Ludouico Xiralupo (quam arcem à Nonnio Prætore exstructam in limite Calecutano docuimus) amicitiam ac familiaritatem inierat. Idem Vincentium Franciscanum, Goani Episcopi comitem, & Ioannem Soarium Cialensem antistitem, ventitantes ad se, libenter audiebat. horum præcipuè stimulis discusso torpore, baptizatus à Soario, susceptus à Xiralupo & Cosmo Annio Quæstore, (qui tum fortè, Cocino rediens, Tanore salutandi eius causâ descenderat) Ioannis maximè nomé in gratiam Lusitani Regis desumpsit. Paulo pòst, vxor quoque sacro fonte lustrata, itemque è Cialensis reguli præfectis vnus, & è Caimalibus seu dynastis alter. verùm hæc in occulto fiebant, ne quis grauior popularium motus existeret; itque adeò Rex ipse Tanoris, trina fila, Brachmanæ superstitionis insignia, palàm è ceruice gestabat: cùm tamen idē ipse, Vincentii patris munus, æneam icunculam Christi ad Crucem affixi, abditam foueret in sinu. sub hæc neophytum Regem, adstringendę cum Lusitanis amicitię causa, incessit cupido regiam ipsorū vrbem vltro adeundi Goam; & familiariter cum Prætore & cum Episcopo colloquendi. id quo tutiùs faceret, litteras ad vtrumque dat; vetustum sibi hospitium esse cum Lusitano genere: nuper etiā illorum sacrā sibi & vxori suscepta. Valde se optare, si per eos liceat, ad majorem percipiendum eius necessitudinis fructum, dextrasque jungendas, Goam venire. esse prætereà, quæ cum vtroque communicari vehementer expediat. Eiusmodi litteris ad vrbem allatis, aduentus illius fama extemplo vulgata nouo gaudio cunctos affecit.

affecit. præclarum atque honorificum sibi ducebant, sub nominis Lusitani tutela præsidioque latere quamplurimos; & Christianam religionem relictis patriis ritibus induisse haud ignobilem in iis locis Regem: atque, vt cupiditati est ferme adjūcta credulitas, vulgo ita differebant: Malabarici littoris incolas omnes, viri huius exemplo atque auctoritate, in Lusitanicam fidem breui esse venturos; simul, affuturo propediem hospiti, quod genus honoris habeatur, exquirunt. super eadem re Prætor ipse consilium aduocat, ei consilio interfuere delecti è nobilitate viri triginta: Quæstores regii tres: custos Fräciscanorum; & Goanus Episcopus. Ambigebat Prætor, vtrū aduenientē Tanorium, qui apud suos nondum pro Christiano se gereret, neque Brachmanicas è collo deponeret lineas, Goæ pro Christiano accipi ac tractari oporteret. ea de re cùm alia alii rogati censerent; negauit Episcopus; neophyto Regi patriū in præsentia gestamen aut vitio verti aut fraudi esse debere. Iosephū quoque ab Arimathia, quem justum sacræ testentur litteræ: itéque Nicodemum & Gamalielem, qua fide, qua probitate viros occultos Christi discipulos fuisse propter metum Iudæorum. eandem ob causam, ipsosmet Apostolos Christi, ante acceptam spiritus plenitudinem, janius clausis dies aliquot in eadem cœnatione latuisse. jam verò, diuum Sebastianum, bellatorem illum ducemque fortissimum, suscepta dudum Christiana religione, tamen Romano militari ornatu, vt nulla re prorsus à ceteris dignosci posset, custodias dissimulanter obire, & martyribus animos addere solitum, quoad coram ipso Diocletiano demum aperiendi quis esset, quem coleret, cui dies noctesque seruiret, præclara sese dedit occasio. Similiter huic etiam Regi tam pio, nondum maturis ad Christum publicè profitendum rebus, concedendum aliquid spatii, dum Naires ac proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat. suum esse cuiusque rei tempus. id exspectandum vtique sapienti. sæpe, quæ patientia ac lenitate sanari negotia possint, pertinacia & festinatione corrumpi. Hæc & in hanc sententiā alia dixit Episcopus; haud dubiè beneuolentia in Regem, & quadam naturæ bonitate prouectus: nec satis animaduertens, quantum inter habitum nationis & symbola religionis intersit. Vicit tamen auctoritas Pontificis, inque eius sententiam Prætor & reliqui frequentes iere. Cōfestim Ioannes Lupus cum octo biremibus, & idoneo commeatu, missus ad Regem aduehendum; in ipso Tanoris aditu anchoras jacit, deque suo appulsu facit eum per nuntios certiorem. ille, sospitem gratulatus accessum, ad profectionem extēplo se cōparat. id vbi cognitū in vrbe, propinqui & primores,

 ac præ-

ac præcipuè Brachmanæ, circumsistunt Regem, monent, orant, obsecrant, ne regnum sine causa deserat, ne caput suum peregrinæ & ignotę cōmittat genti: ne sese, vetustissimis cęremoniis præditū augustumque, profana & impura contagione contaminet. Ea monita precesque obfirmato ad iter animo cum Ioannes aspernaretur; enimuero illi acrioribus remediis opus esse constituunt: facta conspiratione, custodibusque ad portas adhibitis, Regem in arcē includunt, triplici circundatam muro. neque tamen idcirco ille de sententia demoueri se est passus. nocte cōcubia, solus, reuincta capillis in ipso vertice, quā dicebamus, effigie Christi, cuius opē subinde implorabat; subitariam restem, præligato quod fors obtulerat adunco cerui cornu, retinaculi causa in pinnas iacit: eoque adminiculo in summum euadit. inde translato in partem alteram vinculo, suspensus manibus ad ima sese demittit. ita, septum vnum atque alterum felici ausu trāsgressus; in tertij descensu, quod altitudinem mœnium restis haud æquaret, ex interuallo desiliens, caput & alterum læsit crus. inde ad stationem Lusitanorū ægre progressus, in ascensu scaphæ, tumentibus aquis, pænè submergitur. Hisce defunctus periculis, ad naues denique magna omnium gratulatione peruenit. Vixdum in Prætoriam erat acceptus; cùm eius cognito discessu oppidani ad littus accurrunt: supplices tēdunt ad illum manus; eadem quæ paulo antè cum lacrymis obtestantur, quos ille partim præsenti largitione, partim celeris reditus promissione solatus, familiaribus paucis adsumptis Goā ire perrexit. Propiùs ad insulā accedēti præfectus vrbis Franciscus Lima in ipso portus ore cū splendido comitatu, & fulgentibus vndiq; serico versicolore caturibus ac lembis, obuiā fit. Ad mutuum cōspectum, vtrinque tubę tibięque ac tympana perstrepunt. Consueta deinde salutatione accepta redditaque, Rex ad impositam littori suburbanā Antonij Personę villā, regio instructam apparatu, deducitur. ibi noctem exegit. Postera luce, Hispaniensi decorus habitu & aureo torque, pari frequentia, nec sine horrisono tormentorum fragore ad vrbem classe prouehitur. ipsum Prætorē in arcis mole præstolantem, paratos item ciues populumque, structa summa ratione pompam offendit. eius pompæ ordo traditur talis: Ad portam, qua intrandum erat, Lima pręfectus in argentea lance claues vrbis tenebat, hospiti Regi more maiorum offerendas, adstabant decuriones auratis baculis, holosericam ostrinam attollentes vmbellam, fimbriis è cocco retorto pendentibus. Viam quæ recta vocatur, & præter Sabaianas ædes ad templum fert maximum, propè purgatam, aqua conspersam, virentique stratā iunco, parietibus

ex vtraque parte pretioso textili & varia pictura nitentibus; clerici & sodalitia sacra, cum infulis & insignibus religionum, longo agmine insederant. postremus omnium erat Episcopus, maioris formæ baiulans Crucem. Rex vrbem ingressus, cùm cætera lætus gratulatione, tum in primis honore clauium; sub vmbella cunctabundus incessit, adeò conferta occursantium ac deducentium multitudine, (cùm interim è superioribus locis alii spectarent plurimi) vti a lictoribus, vmbellam antecedenti honoris causa Prætori, magno labore submoueretur. Vbi ad Episcopum accessit Rex, solemni ab eo precatione lustratus, Crucē venerabundus amplectitur, pendentis Christi signum exosculatur: dein templum intrat, fusisque ritè precibus, ad pridianum hospitium eques eodem studio & comitatu reducitur. exceptus dein à Prætore quā apparatissimis epulis, arcano colloquio tempus ac locum petit. confestim vacua pars facta Prætorij. ad colloquium Episcopus & nonnulli Theologi nominatim adsciti, ac præter hosce Lima vrbis Præfectus, & Franciscus Aluarus à secretis, & regij quos dixi Quæstores, & Gaspar Nonnius interpres. Coram eo consessu Rex omnem sui de religione consilij rationem exposuit. Sibi, postea quam, singulari Dei beneficio caligine discussa, de tenebrarum profundo in lucem sapientiæ ac veritatis emerserit, nihil æquè in votis fuisse, aut esse, atque vt populares suos non solùm, sed vicinos quoque Reges ac Principes Christo conciliet; cunctisque de suo (quod aiunt) lumine lumen accendat. Verùm lenitate opus esse: quæ, nisi tempus ac spatium datum sit, constare non possit; vsque adeò Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horrere atque auersari leges ac cæremonias: adeò auitis erroribus ac superstitionibus captā atque implicatā teneri. interea sibi Christū eiusque præcepta penitus hærere in medullis: eius rei Deum & conscientiā testes inuocat: simul, ad certamina, vbi res tulerit, pro Christi nomine subeunda sacrosancto Chrismate confirmari se postulat. Ad ea Prætor & Episcopus, collaudata viri pietate, cū experiendi gratia dicerent, satius videri sibi, Regē, ad cæteros permouendos, Christianum sese fateri palàm; & ope diuina præsidioque magis quàm humana prudentia vel dexteritate confidere; multo plus vniuersæ genti exemplo factisq; quā arte ac simulatione & occultis hortationibus profuturum: Rex magna rursum pericula, magnos rerum motus obtendere. inter cætera incommoda fratrem sibi esse æmulum regni, præpotētis dynastæ vicinis opibus & fauore subnixū. haud sine causa vereri se, ne, si noua & peregrina obtrudenda religione, populorum animi grauiùs offendantur,

eorum alienationem ille suam occasionem putet. Lusitanis paululum modò exspectare ne graue sit. Si vita suppetat; domesticas pariter & publicas res ita se Deo adiuuante cōpositurum; vt quæ nūc temporis causa corde tacitus premat, ea postmodum vultu, sermone, rebus denique ipsis tutò possit expromere. Aduersus hæc vltrà tendere neque Prætori neque consiliariis visum. ita re infecta discessum est. seorsum dein super sacramento Confirmationis à Prætore consultus Episcopus, nequaquam negandum, enixè petenti respondit; eodemque approbante Prętore, postridie ipsemet in priuato sacello neophytum, paucis adhibitis testibus ne rumor manaret, solemni ritu ad luctam spiritalem inunxit, ab eo mysterio Rex nouis dein promissis optima spe tum Episcopum tum cæteros omnes impleuit. Decem ferme dies Goæ in hospitio substitit. omnes hi dies Lusitano populo geniales ac festi fuere. è cūctis ædiū sacrarum turribus campanum æs quàm citatissimo pulsu dies noctesque personuit. Exhibiti ludi, taurorumque venatio; accessêre armatæ saltationes & Indicæ & Ægyptiacæ, mimi, sanniones, & petauristę, quęque alia effusę lętitię signa sunt: itemque ad Numidarum consuetudinem edita equestris pugnę simulacra; in quibus expeditos equites, vario distinctos ornatu, arundinum jaculis inter se decertare mos est. Inter quę reuocatus domesticorum epistolis precibusque Rex, proficiscendi veniam petit. Multum illi à Prætore bombycinę vestis, multum gossipinæ famulis in discessu donatum. omni genere honoris & officii cultus, multo quàm antè Lusitanis amicior & obstrictior abiit. Hanc nos rei gestę seriem cū ex aliis auctoribus minimè spernendis, tum verò ex ipsiusmet Episcopi Goani litteris hausimus, ad Catharinam Lusitaniæ Reginam datis. quibus nuntiis mirum in modum lætus Ioannes Rex, Tanorii conuersionem, vna cum Antonii Criminalis exitu glorioso, non modò Lusitania tota prædicandam curauit, sed etiam Romæ Pontificatum ineunti Iulio iij. per Alphonsum Alencastrium oratorem suum diligenter exposuit. quæ res, ingenti plausu, per eos ipsos dies resurgente Britannia quoque, (perstitisset vtinam) bonorum ac fidelium vbique gaudia cumulauit. Sunt qui totam eam conuersionem, captandæ Lusitanorum gratiæ, in tempus ab Rege barbaro fictam putent, eo maximè argumento, quòd domum reuectus, promissa non præstitit. Mihi, circumspectis rebus omnibus, verisimilius videtur, metu potiùs quàm perfidia neophytum à suscepto cōsilio destitisse: præsertim quòd alioquin & ipse cōtractam cum Lusitanis amicitiam egregiè coluit, & successor eius hodie sese præclarè in eodem animatum ostendit. Circa idem tempus, extorres

patria dynastæ alii duo, cùm ad Lusitanam confugissent opem, tenera ætate vterque, ad Christum adiuncti, atque a Prætore Societati IESV in disciplinam dati. Trichinamalo insulæ alter, quæ Ceilano adiacet; alter Maldiuis, quarum de regione ac natura suprà docuimus, imperabat. Ac Trichinamalio quid postea contigerit incertum. Maldiuanus, ducta in matrimonium nobili Virgine Lusitana; exsul adhuc, & regno superstes, Cocini extremam ætatem degit inglorius. eius maximus natu filius, Franciscus nomine, præstanti indole & humanitate adolescens, nuper, cùm in Lusitaniam ad Philippum Regem suis ac patriis de rebus venisset, per noctem ignotus Olisipone, à sicariis, cõtracta ex occursu rixa, magno bonorum dolore peremptus est. Cæterùm inter eas quas dixi conuersiones, confecta iam ætate Garzias Prætor anno seculi huius vndequinquagesimo supremum obierat diem, pacatam nactus quidem ille prouinciam, veruntamen de Lusitana re inter ipsam pacem egregiè meritus. quippe imminutam variis casibus classem, rostratis celsioribus ad quatuordecim cum cura suppleuerat. sulphurei pulueris in vrbe Goa instituerat officinas. Lusitanicæ ditionis oppida & propugnacula cunctis ad tolerandum bellum rebus instruxerat. inchoatam à Castrio Diensis arcis ædificationem ex eius commentariis ac destinatione promouerat: multas ab eodem ob negotia bellica relictas in suspenso lites & controuersias attenta & æquabili iurisdictione deciderat. In Garziæ locum Georgius Capralius è regio codicillo suffectus. oppido Bazaino tũ præerat; vir & bello strenuus, & pietatis laude præcellẽs. Hoc rerum Indicarum statu, Brasilicæ quoque syluæ ac dumeta paulatim interlucari ac subigi cœpta. Societati IESV id item onus impositũ; cùm idipsum Franciscani iam ante fratres aliquot, Italici maximè generis, forti magis animo quàm prospero euentu tentassent. Namque ante partam eius linguę notitiam, vnus ex iis in traiectu fluminis ignoti submersus, celebre illi ab se nomen dedit. Fratris flumẽ exinde appellatum. reliqui, subitò coortis in aduenas Brasiliis, interempti. Successêre igitur è Societate primi omnium sex: Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Pireus, Leonardus Nonnius, Didacus Iacobæus, & Vincentius Rhoterigius Lusitani. Rector iis additus item Lusitanus, Emmanuel Nobrega, præstanti virtute ac sapientia vir. Thomam sequebantur Sosam, qui primus omnium Prætor ea littora petiit. Brasiliam attigêre ineunte Aprili mense, anno post Christum natum MDXLIX. cum ante duos circiter mẽses Olisipone soluissent. Nauigatione sunt vsi admodum læta, ventisque adeò secundis atque ferentibus, vti cœptis illorum adesse

Deum haud obſcurè appareret. Paucæ tū Luſitanici generis erant in iis regionibus, ac vixdum inchoatæ coloniæ ſeu præfecturæ; antiquiſſima omniū, & ab Æquatore in meridiem prima, Itamaraca dicebatur. alteram Pernambucum, tertiam Illeos, quartā (Capralis quondam appulſu prænobilem) portum ſecurum: extremam à Sancto Vincentio nominauerant. ipſorum verò incolarum, nulli pagi, nulla oppida vrbéſve. diſperſis (vti ſuprà dictum eſt) mapalibus habitabant, ſedem pabuli ratione mutātes Nomadum in morem: iidemque ab externis alieni commerciis, & infandis epulis adſueti, paucos aduenas & imperitos regionum haud ſine cauſa terrebant. Soſa comiteſque ad villam quam vocant Veterem deſcenſione facta, inſtructo agmine, Chriſtianæ religionis inſignia præferentes, puro & aperto loco præcelſa Crucis trophæa gratulabundi conſtituunt. Ibi menſis ferme vnius fuit mora, dum variis artibus conciliantur animi barbarorum, & idoneus in vicino ſitus exquiritur nouæ vrbi condendæ, cui deinde Saluatoris nomen inditum eſt. Nec vani fuêre conatus. & pax cum accolis inita, & ſpatium ædificationi deſignatum duobus circiter paſſuū millibus à Vetere villa. inde Luſitanæ multitudini (aliquot exceptis, quibus priorē ſedem mutare nō placuit) in exſtructionē areæ diuiduntur. Patres, facta optione, locum domicilio delegēre, vbi Mariæ Virginis adiutricis templum hodie cernitur. id templum ab iiſdem cōditum eſt ingenti labore: ſiquidem populo domibus priuatim excitandis, & cingenda raptim vrbe, dies nocteſque occupato, aquari lignarique ipſimet, ac proximis è montibus materiam ſuis humeris baiulare cogebantur. Accedebat extrema propemodum egeſtas in ignoto incultóque ſolo; nulladum in eorum victū aut cultum ab Rege decreta pecunia. excalceati, ac ſeminudi, æſtu & ſole torridi, quotidianum obibant opus. nec rarò, planè omnibus defecti alimentis, cibaria oſtiatim emendicabāt euentu vario, quippe cùm alii ſibi quoque anguſtam eſſe domi rem dicerent; alii commoti miſericordia, ex eo quod ſuppetebat liberaliter impertirent. eiuſmodi inopia conflictatis, ad extremum Prætor modicū quid, eleēmoſynæ nomine, ad tolerandam ex parte vitam adſignat, quoad reliquis deinde neceſſitatibus ab Luſitano Rege pro cætera ipſius munificentia ac pietate ſubuentum eſt. Inter eas tamen ærumnas miſeriaſque (ſi vltro ſuſcepta pro Chriſti nomine incommoda nominibus hiſce appellare fas eſt) adiuuādis quantum liceret, Luſitanorum animis, exemplo, verbo, ſacramentis inſtabant Sed non eo conſilio tantū trajecerant pelagi, vti Europæis inquilinis, Chriſti notitia dudum imbutis, atque ab infantia ad numerum fideliū

adſcri-

adscriptis, potissimùm operam darent. Indigenarum illi salutem præcipua contemplatione spectabant, in cæcis opinionum tenebris, & in summa veri numinis ignoratione versantium. itaque, simul ac popularis è Lusitania Sacerdos aduenit, qui curionis parochive munere fungi posset, concessis illi ædibus tanto sudore constructis; extra oppidum nouam in sedem loco edito commigrarũt, quem montem Caluarium ipsi dixère, circumfusis vndique barbarorum tuguriis, magno scilicet apertoque discrimine vitæ; sed sacra Deo & deuota iam capita nihil pro salute hominum periculi recusabant. Atque hac maximè ratione Prætori ac cæteris, (quos tamen haud omnino relinquebant) satisfactum a patribus. Alia longè erat causa Vincentianæ coloniæ, quos exsules ferme, in vltimis finibus ab omni Christiano pastore disiunctos, atque ob id ipsum cœlesti carentes cibo, circumfrementibus barbaris, ipsa propemodum efferauerant loca. Ad hosce igitur omni studio recreandos refouendosque Nobrega ex ipsa suorũ paucitate duos in præsentia destinauit: Leonardum Nonnium, & Didacum Iacobæum. ipse cum reliquis ad Brasilios indidem circurandos & erudiendos incubuit. erat omnino laboriosa prouincia, & multis difficultatibus implicata. obstabat inscitia linguæ, quamquam haud ita copiosæ nec variæ, tamen ab omni Europæo sermone planè abhorrẽtis. obstabant ingenia moresque incolarum: quod super quotidianas cædes, ac finitima bella, & inexpiabile vlciscendi certamẽ, dapesque diras in crapulam quoque ac Venerem proiecti, magis in dies obtunderent aciem mentis; & flagitiorum cœno quicquid erat indolis bonæ demergerent. Accedebat indomitũ ac latè patẽs malum, & quo valentius nihil aditum atque iter obsepserit Euãgelio; veterum Christianorum, indigna tali nomine ac professione, licentia procacitasque; cum anxia cupiditate sordibusque coniuncta: vt eorum aduentus in barbarorum vicos, vitæque consuetudo, cùm grauiter cunctos offenderet, tũ ingentem nomini Christiano inuidiam infamiámque conflaret. Nec leue afferebat incommodum ipsa mobilitas gentis, & crebra, vti dicebamus, mutatio loci; vt sub ipsam interdum messem, fessis agricolis, & diuturnum laborem tædiumque spe largi prouentus de more solantibus, adultæ iam segetes repentè apparere desinerent. Postremò deploranda erat hîc etiam, in tam vastis terrarum spatiis, tantula ac tam deserta operarum manus. Sed nequaquam idcirco fracti animis vel debilitati sunt patres, haud ignari videlicet, quàm exiguo numero Apostoli quantas olim res Deo duce atq; adiutore gessissent. & Christus idem, talium consiliorum parens fautórque, recentibu

his quo-

his quoque famulis ipso potissimùm prǽside fretis, ac nihilominus pro sua parte satagentibus, aderat. Igitur incommodo linguæ obuiam itum initio nonnullorum ope ex iis qui ante Sosæ aduentum ad villam Veterem agebant, ii primùm adhibiti interpretes, vicem sermonis vtcunque supplebant. Dein, quo faciliùs procederet tota res, ac minus ipsi aliunde penderent patres ad Brasilicam linguam addiscendam cuncti pariter animum adjiciunt, acrique studio ac pia æmulatione perfectum haud ita magno temporis interuallo, vti essent ad confessiones audiendas & habendas conciones idonei: Azpilcuetæ prǽsertim in eo genere enituit laus; vt cognitis iam rebus quæ à Xauerio apud Indos fierent, vulgò Lusitani affirmarent, peculiare ac proprium munus decusque Nauarræ gentis ac nominis videri conuersionem ethnicorum. Hoc instructi adjumento patres, doctrinæ Christianæ capita, certasque precationes, vt assolet, Brasilicè vertunt. dehinc vicos & tuguria paulatim obire; modestia, comitate, beneficiis obligare sibi homines omnium ætatum: ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum incipiunt. Mirificos insolita prædicatio motus animorum effecit in rudi tenebrisque inuoluta barbarie; satisque apparebat, cùm alia, tum præsertim quæ de omnipotentia & infinitate Dei disserebantur, ingenti cum admiratione æquè à viris ac mulieribus accipi. Nostram etiam legendi scribendique consuetudinem ac peritiam sine fine suspicere videbantur; cupereque sese in cultu ac religione nostris esse simillimos. verùm quominus id re ipsa perficerent, inueterata morum peruersitate ac feritate retardabantur. eo acriùs instare patres, vti eos humaniorem ad victum ritumque traducerent. Maximus fuit labor in cohibenda funesti ac feralis cibi consuetudine, quo Brasilius nullum palato gratius edulium norat. atque ob id ipsum grauia non semel adière discrimina. Inter cætera illud memoratur facinus insigne: Captum in prælio ex hostibus quendam accolæ ad Caluarii montis radices attraxerant, ac diu pastum coactumq; pinguescere, in epulas ingẽti cum exsultatione mactarant. Ea re cognita, Christũ suppliciter inuocant patres; hortatique inter se protinus aduolant, in tuguriũ irrepunt, protensum cadauer in ganeam præparantibus interueniunt; palã ac fidẽter afferunt manus. Ac virorum quidem quies ac silentium fuit, injecto pudore, quòd cum patribus nonnihil iam familiaritatis è vicinitate contraxerant. Non eadem fuit patientia feminarum. vetulæ adstabant aliquot præcipua crudelitate, & hostis puniendi libidine. hæ sibi nec opinato ereptam è faucibus prædam indignè ferentes, cum clamoribus & quiritationibus concursare,

cursare, juuentutem ad vlciscendam adeò atrocem injuriam excire. inde commoti nonnulli auferentibus aliquantulum restitêre: sed mox vel ipsa repugnante natura, vel etiam diuinitus territi, cæptum omittunt. ita, corpus ablatum patres in horto suo sepeliunt; aliquot cenotaphiis ad fallendum appositis, si fortè barbari noctu ad effodiendum atque asportandum accederent. Nec vana fuit conjectura. Facta manu per tenebras in hortum irrupêre Brasilii, pertentatisque sepulcris, ac demum inuẽto corpore, (tanta sagacitas fuit) iam extraxerant brachium, cùm excubantes in idipsum patres accurrunt, eadémque orationis animique constantia nefarios conatus infringunt: ac, ne sæpius certandum foret, ablata denuo membra intra vrbem ipsam accuratè defodiunt. exasperauit ea res vehementiùs animos gentis, muliebribus præsertim incensæ facibus, ac parum abfuit, quin agmine facto repentè vrbem inuaderent. Patres quidem, jussu Prætoris intra mœnia remigrare coacti tantisper dum iræ mitescerent, aliud sibi hospitium condidêre, qua nunc collegii noui exstruuntur ædes. Idem Prætor, qua erat pietate rerúmque vsu, jacta in eos crimina & voces vulgi repressit. Ipsorum culpa & rerum gerendarum auiditate misceri cuncta, pacem turbari, ferocissimæ nationis arma irritari conquerebantur. At ille negabat aduentum belli extimescendum, quod eorum causa conflatum foret. Deũ quippe vel meliori affuturum causæ, vel sedatis tumultibus, è turbido ac tristi, serenum repentè nitidúmque diem haud dubiè redditurum. Vera cecinit, mitigati præter spem animi barbarorum, & magno omnium gaudio redintegrata pax est. lentiùs inde cautiúsque patres cum Brasiliis agere: non tam quòd suo ipsi parcerent capiti, quàm ne sermonem aut offensionem popularibus darent: monendo, precando, fœditatem rei demonstrando, non paucos a nefaria laniena ac popina tandem auulsêre. ab aliis impetratum, vti ad eos, qui capti saginarentur, saltem sibi pateret alloquium. horum ergo, quando seruare corpora non dabatur, animis certè omni studio consulebant: Christiana edoctos mysteria, atque ad salutaré peccatorũ detestationẽ adductos, priusquã raperétur ad necẽ, sacro lustrabant latice, dabátque operam, vti ex hostium ludibriis ac teterrima seruitute, ad cœlestia regna protinus euolarent: sed ne hac quidem ratione miseris diu prospicere licuit. Mali dæmonis artificio sibi persuaserant aiebantque barbari, intinctis eo baptismate carnibus, multum de pristina saporis gratia deperire. ac proinde immutata voluntate, ab illo religionis munere nostros arcebant. Itaque attenta consultatione demum eò decursum à patribus, vti neci destinatos supremo die ad patibulum

vsque

vſque proſequerentur, atque interea madenti ſudario ſuper aliquã corporis partem furtim expreſſo, adhibita formula ſacramenti, iã iamque morituros diſſimulanter abluerent. id aliquoties tentatum, ex animi ſentẽtia ceſſit. Per idem ferè tempus Luſitanus quidam incolarum caſis oberrans, incertum vnde orto iurgio rixáve, perimitur. Accendit ea res majorem in modum animos Europæorũ. nulla ſurgẽtis etiam tum vrbis habita ratione, vindicandã fremunt cædem, cõſulendum ipſo initio incolumitati aduenarũ; neq; impunitate ac ſocordia diutius alẽdam gentis audaciam. hęc minitabũdi & corã Prætore & inter ſe iactare. nec dubiè ad arma itũ foret; ni rem Chriſtianã fouẽs Deus, barbarorum animos ad æquitatẽ repentè flexiſſet. amicitiæ ac vicinitatis iura ſanguini prętulẽre. deditus piaculum iræ noxius, &, inaudito apud eas nationes genere pœnę, in os bombardę propalam inſertus, applicato ad ſpiraculum igne diſcerpitur. ea res per agros nuntiata, magnum Braſiliis terrorem incuſſit; ſimul etiam, vnius Luſitani caſus, cæteros in præſentia nonnihil ab inconſulto ac temerario diſcurſu cohibuit. inde patribus paulo expeditior Euangelii prædicatio cœpit eſſe. magnóque ac fidenti animo ſeſe multitudini ſubinde immiſcẽtes, denſam ignorantiæ nebulam, veritatis luce diſpellere, opinionum portenta ac monſtra fugare; magorum ac veneficorum (quibus deriſui ſimul & quæſtui captæ mendaciis & errore ſunt mentes) prçſtigias atque fallacias aperire ac tollere nitebantur. In iis pręcipua aſtutia veterator ſummam ſibi auctoritatem vbique pepererat, tamquam pro Æſculapio venditabat ſeſe, ad ægrotos omnes illico aduocabatur. Hunc, Nobrega data opera aggreſſus, rogat; qua tãdem vi res tantas efficiat, illúmne conſulat Deum, qui totam hanc rerum vniuerſitatem verbo condiderit, regiamque ac domicilium habet in cœlo; an tartarei cacodæmonis conſuetudine vtatur & opera: impudentiſſimè arrogantiſſimeque reſpondit, ſe quoque Deum eſſe, & Deo prognatum; certum etiam hominẽ coram produxit, à quo grauiter laborante morbum ipſe depuliſſet. illum prętereà regnatorem cœli Deum, ſibi eſſe amiciſſimum, ac ſæpe inter nubes tonitrua ac fulmina oſtendere ſeſe: & alia eiuſmodi multa, ſuperbiæ vanitatiſque pleniſſima. Hanc Nobrega tantam audaciam impietatemque non ferens, aduocata cõcione inſtitit ſingula hominis dicta firmiſſimis argumentis maxima vocis contentione refellere, conuictúmque tandem ac fractum ad ſententiam ſimul moréſque mutandos adduxit, amicè comitérque pollicitus, ſe pro illo apud verum Deum fore deprecatorem. ac paulo pòſt, cũ ſe ipſe initiandum ſponte obtuliſſet, in catechumenorum adſcriptus eſt numerum.

numerum. is numerus pro multitudine reliqua oppidò exiguus erat, ægréque admodum necessaria Christianæ sapientiæ præcepta & dogmata capiebant. post diuturnam institutionem, qui maximè idonei ad baptismum euasêre, vitali fonte lustrati, cúmque vnica vxore, cæteris dimissis, ritè coniuncti sunt. ex iis vnus, lætitia gestiens, adiit patres: nutu gestúque significans & affirmans, proxima nocte sese apud superos fuisse, incredibili gaudio & suauitate perfusũ. Cætera plebs à patriis epulis, & ebrietate, & saltationib⁹ impudicis, & multiplici coniugio abstrahi ac diuelli non poterant. neque in iis colendis vllo pacto respondebat operæ fructus. quocirca socii nequaquam vltrà serere super spinas, sed puram aggredi tellurem è vetere præcepto constituunt. Infantes primùm quàmplurimos in tutum recipere (si cui forètante vsum rationis obeunda sit dies) & salutari summi Pastoris nota insignire festinant, patres dein matrésque familias, precibus, promissis, blandimentis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem sibi in disciplinam dent. hosce postmodum ipsos, cibo & crepundiis paulatim illectos, omni arte mansuefaciunt. nec pœnitendus fuit labor. siquidem & tradita facilè accipiebant, & retenta fideliter grandioribus natu, quotidianæ consuetudinis & linguæ beneficio, per otium inculcabant; & suo ipsi exemplo sensim cæteros à nefariis atque impuris moribus auertebant. Parentes interea (vt est etiam improbis ipsa per se virtus amabilis) filiorum obsequio, sobrietate, cultu, doctrina lætari, eósque vltro ad proficiendum accendere. ac tantus erat Christianæ institutionis amor, vt piis catechismi carminibus, ac beatis vocibus IESV & MARIÆ, littora, campi, luci perstreperẽt. Neque ita multis interiectis diebus, Brasilii centũ maturi baptismo exstitere. is baptismus quanto maximo licuit apparatu pompaque celebratus est peracto Paschate, qui præcipuè dies, vetere Ecclesiæ instituto, sacris eiusmodi sunt destinati. cæteros catechumenos ad septingentos, dum amplius erudirentur, in aliud tempus, quamquam ingemiscentes & impatientes moræ, differri placuit. Sub eiusmodi rerum initia subitò factum, vti neophyti pænè omnes in morbũ alui oculorúmve ac varios abscessus inciderent, hæc magi videlicet ad baptisma inuidiosè referre. lauatione illa tentari valetudinem; doctrina ac prædicatione pestem ac perniciem populis importari calumniabantur. Sed ipsorum mendacia & improbitatem, Dei beneficio reddita mox Brasiliis firmitas, apertè redarguit. ea recepta, institêre cum aliis, monitu patrum, oratoria sacrásve ædes publicè exstruere, quò ad conciones & catechismũ vndique conuenirent. duæ duobus locis magno Christianæ

rei bono excitatæ. Agitatum etiam à patribus, (idque dein tempore procedente perfectũ est) vti quod de Theseo iactat Græcia, sparsos per tuguria indigenas, in pagos & oppida cogerẽt, agris colẽdis adsuefacerent, eorumque cœtus legibus ac magistratibus temperarent. Circa idem ferè tempus, quo Prætor in Brasiliam est missus, Conganis quoque Æthiopibus ab Rege Lusitano pari diligentia & caritate subuentum est. Alphonsus iam ante decesserat Rex, cuius de singulari virtute ac pietate initio demonstrauimus. Successor eius, Iacobus nomine, quamquam Christianis initiatus sacris, tamen ab illius viri vestigiis atque itineribus longè deflexerat. Hunc imitati populares, ad patria vitia leui momento ruebant. nec multum erat in Europęis vel institoribus vel etiam sacrorum administris auxilii. quippe tantum aberant à miseris Æthiopibus verbo aut exemplo iuuandis, vt ipsi potiùs constringendi vinculis maloque ad officium cogendi viderentur. His rebus cognitis Ioãnes Tertius, è Conimbrigensi collegio quatuor viros in vineam illam, ceteris eandem fortè ardenter optantibus, impetrauit: Christophorum Riberum, Iacobum Diazium, Didacu Soueraliũ, queis Georgius Vasqus præerat. ii ab Olisipone ad celebrem Sancti Thomæ insulam nauigarunt, ex qua facilis ad littora Congi traiectus est. in ea insula febribus aliisque morbis acerbè vexati, necdum recuperata valetudine Pindam emporium Congani transmittunt. Eorum aduentu audito Rex à lenctis quinquaginta è proceribus duos obuiam misit. ab iis in regiam ligneis equis de more perducti. rudis artificii tale commentum est. Cantherio seu tigno dodrantalis ferme crassitudinis, pedum octo longitudinis, bubulum coriũ ad sellæ amplitudinem intẽdũt. huic ephippio diuaricatis cruribus viator insidet, baiuli succollant duo, & vbi longius iter est, succedunt alii. huiusmodi caballis languidos adhuc patres in interiora prouectos, comiter accepit, in Ioannis videlicet gratiam, Rex vnà cum liberis & ciuitate ad Crucem extra mœnia positam honoris causa progressus. Tum illis adsignatur hospitium, cuiusmodi Æthiopum ædificia sunt, culmo paleisque contectum. Ibi Soueralius publicè ludum aperuit, sexcentos admodum pueros labore maximo & litteris & Christianis præceptionibus imbuebat. Cæteri ad emendãdam populi ac procerum vitam omni ope cõnixi promũm, dein ad prædicandum ethnicis Euangelium operam contulere, nec sine fructu; quippe intra quintum mensem Riberus mille septingentos Æthiopas probè institutos, ad Christum adiunxit; Diazius quadringentos, Vascus trecentos: idemque Vascus cum fido vno duntaxat interprete, viatico prorsus nullo, in proximos pagos egressus,

gressus, duo millia & septingentos baptismo expiauit: ac præter templa olim in vrbe Alphonsi beneficio condita, tria in finibus excitauit dicauítque; Saluatori vnum, MARIÆ Adjutrici alterũ, tertium diuo Ioanni Baptistæ: ingrauescẽte dein morbo, domum redire coactus: ac reliqui item aduersa conflictati valetudine, (siue id è grauitate cœli, siue ex insolentia deterioris cibi contingeret) à spiritalibus ministeriis ad necessariam corporum curationẽ haud sine magno ipsorum dolore traducti. Accessit ad prædicationem interrumpẽdam, Regis quoque alienus à studio religionis animus cùm rei Christianæ, quæ ipsius auctoritate ac munificentia in primis egeret, segniter admodum ac malignè pro sua parte consuleret: atque inter cætera pessimi exempli delicta, ab improborum consuetudine, & a multiplici pellicatu auelli nõ posset. Haud paulo felicior, eadem tempestate, fidei processus erat in India, & Capralius Prætor, tuendis ornandísque neophytis, ethnicos ad Christum inuitabat. Consilio, auctoritate, ope, Dei seruis & Euangelii præconibus aderat. Præter hæc attollẽtem sese denuo Zamorinũ, exercitu maturè coacto represit. Couletum, Tiracolum, Pananem Calecutanæ ditionis, vi cepit, facibusque subjectis incendit, agros vastauit, palmeta succidit, magnum numerum æquè majoris ac minoris formæ nauium flammis absumpsit. ad extremum oræ Malabaricæ proceres, Calecutani socios ac fœderatos, Cocino minitantes, intra Ciebem insulam deprehensos obsedit: redactísque iam in arctum rebus, nuntius de Alphonsi Noroniæ successoris aduentu in castra perfertur. E Lusitania profectus, Ceilanum attigerat. ad eius rei famam dilapsi milites, Noroniæ visendi cupiditate; & Capralius ipse ad prouinciam illi tradendam, vix anno Præturæ circumacto, discessit; inde soluta præter opinionem obsidio. Interim ex vlterioribus Indis valde iniquos infestósque Euangelio sese præbebant reguli Molucenses. ii cùm denuo in Lusitanorum conspirassent cædem, patefactis insidiis oppressi, vires omnes atque consilia ad neophytos ab Christi cultu absterrendos, Caciziorum instinctu, verterunt. neque ita difficile fuit, exacerbatos Europæorum injuriis, flagiriis atque peccatis offensos, necdum in veræ fidei ac solidæ virtutis amore fundatos, partim suadendo, partim insectando vexandoque conuellere. Ergo, cùm alii, tum verò qui Mauricas insulas incolebant, quorum ingens in oppido Tolo erat numerus, Xauerii patrumque auctoritatis atque institutionis obliti, rupto baptismi Sacramento, propalam ab Ecclesia Christóque desciscũt, ædem sacram euertũt, Cruces & sanctorum signa succidũt: Lusitano Rege contempto, Geilolii tyranni imperio ac ditioni

sese subjiciunt. Neque impunè tanta illis impietas cessit: primùm ager, totius regionis antea feracissimus, mutata subitò natura, squalidus atq; effœtus euasit: conditæ in horrea fruges dira tabe prorsus exesę: dulces aquæ, salsugine atque amarore contracto, noxiæ redditæ: fame dein ac pestilentia multi omnium ætatum ordinumque mortales absumpti. ac reliqui nihilominus in obstinatione persistere, satisque comperto, sibi nouum à Lusitanis imminere bellum, contrà omni arte parare sese: aditus alios muris alios vallo fossaque & operibus objectis obstruere; milites ac tormenta clàm ab Geilolio submissa locis idoneis collocare. Inde cùm se aduersus omnem externam vim sat superque tutos putarent, ac deterrimus quisque ferocissimè loqueretur; Lusitani parua, vt solet, manu, magnæ rei molem aggressi, cum auxiliaribus manipulis aliquot superueniunt: missisque è classe internuntiis, blando ac benigno sermone desertores ad sanitatem reuocare conantur: se non armis aut multitudine fretos, aut sanguinis auidos accessisse; verùm salutis ipsorum studio adductos, & omnipotentis Dei præsidio atq; ope subnixos: quem illi si pergant spernere, neque eos admissi facinoris pœnitentia capiat; majore in dies mercede sensuros, quàm graui piaculo datam Christo fidem, & initam cum Lusitano Rege amicitiā, ac diuina pariter & humana fœdera violarint. Aduersus ea cùm inflato ac pertinaci animo respondissent barbari; sat iā ab ignoto & externo mercatore insultatū indigenis; non vltrà ferēdam impotentis dominatus acerbitatem; sibi quoq; auxilia, machinasque, ac bellica tormenta suppetere; denique se Christianos nullo pacto futuros, continuò in amentes efferatosq; euidentior, quàm vnquam aliàs, vindicta cœlestis apparuit. circa meridiem obscuratus repentè sol. densas hinc tenebras cùm pauidi ac tremebundi palparent, ecce tibi rursus, vicini montis è vertice, cum horrendo mugitu crebrisque tonitribus, qualia majoribus tormentis eduntur, sordidum ac tetrum erumpit incendium; tantáque cineris pumicumque & ambustorum igne lapidum vis, vti propugnacula & muri coronas æquaret. accessit terrarum motus ingens, quo arbores auulsæ radicitus & inuersæ, tecta omnia diruta præter vnum templo nuper euerso contiguum. quin, proxima quoque palus, oppleta saxis & improuisa congerie, latè restagnans, multos mortales vnà cum brutis animantibus obruit. neque horas paucas, vt antè, sed ipsos tres dies noctésque tartarei camini ardor ac sæuitia tenuit. Post triduum stetēre flāmæ, & caligo discussa: facilique ac plano iam aditu Lusitani procul è nauibus omnia contemplati, descendunt. ac defensoribus aut exitio sublatis,

sublatis, aut metu dilapsis, iterum nullo certamine cuncta peruadunt. Arma dein illata Geilolio. is duodeuiginti iam annos cuiusdam insulæ, septem à Ternate leucas, arce sese tenebat, partim situ manuq;, partim etiam æneis munita ballistis; quas ille Christianis interposita hospitii fide captis ac subinde mactatis ademerat. eā Lusitani arce tertium intra mensem Bernardini Sosæ consilio ac virtute potiti sunt. ipse tyrannus, cùm vitus in potestatē venisset, memor flagitiorū ac scelerum, sibimet mortem veneno consciuit. in eius locū filius ab Sosa cæterisq; suffectus. His cognitis rebus confestim illuc ab Ternate Ioannes Beira transmisit. territos incolas palatósq; suaui oratione ac familiari vultu contraxit: monitósq; per eā defectionē quanto quāque nefario sese obstrinxissent crimine: docuit nihilominus, modò facti pœniteret, non esse cur de venia desperarent: quippe nullum excogitari posse delictum, diuinæ bonitati atque elementiæ par. Multiplici malo emollita iam & subacta erat gētis duritia. hoc altiùs amantissimi patris monita penetrarunt. ergo vbi sat magno acriq; dolore cōpunctos, & priora consilia cum gemitu detestantes, ac sibimetipsis iratos animaduertit, bono ac fidenti animo jubet esse: tum solemni ritu per sacram confessionē expiatos, Ecclesię sacrosanctę Christóque salutis humanæ parenti restituit. Inde noua rerum omnium facies. pariter hominibus recta mens, laticibus dulcor, telluri fœcūditas rediit: luctus, mœror, atq; formido, in gratiarum actiones, hymnos, lætitiāq; cōuersa: denique inaudito miraculo, noxii quoq; mures, qui sata per id tēpus in perniciem gentis eroserant; aquæ lustralis adspergine protinus ethnicorū in arua cōpulsi, tanto quidē eorū damno, vti vulgo cum Christianis injuriam expostularēt: mox etiā tantis ac tam variis permoti prodigiis, gregatim ad Beirā baptismi gratia cōfluerent. iis, quòd pater solus cunctis ministrare non posset, socios à Ternate accersiit primùm: dein, cùm ne ii quidem sufficerent, magistratuum rogatu in Indiā ad subsidia petēda profectus est. Interea Gaspar intra insulæ Armuziæ fines exacto ferme triennio, Goam superiorum accitu reuertit, Iaponios inde Sinasque, si per eosdem superiores liceret, tum etiam Scythas, vt ex ea parte immenso circuitu Romam ipsam adiret, vasto & cœlestibus flammis ardenti agitans animo. Verùm in digressu ab Armuzianis haudquaquam ei leue negotium fuit. Non enim precibus duntaxat lacrymisve, vti mos est, ne se desereret, summi pariter infimique tendebant; amica parabatur ei vis; positęque locis opportunis insidiæ: quas ille frustratus, celeri lembo ad Lusitanam peruenit classem, capta & direpta Catifa Canarinos ad portus eo ipso

tempore nauigantem. ibi magno militum ac naualis turbæ gaudio in vnam è rostratis acceptus, ad Bazainum applicuit. A Bazaino, Antonii Laurerii Franciscani inuitatu, ad salutandos in vicino Christianos excurrit, ab eodem Antonio per Euangelium genitos. Multa, in eo tractu, priscæ artis & magnificentiæ monumenta visuntur. in iis Canarini fanum quod appellant, vnà cum ædibus priuatorum multis, itemque viis & angiportibus, nec non cisternis ad centum, è solido ac viuo lapide ferramento excisum. aliud item ex vna petra fanum elephantis vocatur, multis insigne simulacris, ac duobus præcipuè colossis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manusque. eiusdem operis templum aliud incerto titulo Antonius, ritè expiatum, Christo dicauerat. in templum id Gaspar obuio Christianorum agmine, præcinentibus tubis, effusa cum lætitia exceptus, rem diuinam peregit, grauique & efficaci oratione animatis ad fidem officiumque neophytis, Tanaham inde, Ciaulumque, postremò Goam cunctis optatissimus appulit. At Xauerius, ex Iapone Indiam, ex India retro Sinarum littora petiturus, primùm Christianos in digressu confirmat. Cosmum Turrianum, & Ioannem Fernandum, Amangutiano præficit gregi; ipse in Bungum, quò Lusitanorum appulsam audierat nauem, rectà cōtendit. Rex erat Bungi tum adolescens, & cæcis errorum tenebris inuolutus. attamen cognito quanta Xauerii esset virtus, quanta etiam apud Lusitanos auctoritas, (quorū ille, vt plerique eius tractus dynastæ, cōmercium ac societatē expetebat) aduenienti patri sese valde humanum & honorificum præbuit: abeunti, comitem è suis familiaribus cum epistola & donis ad Indiæ Prætorem dedit. idem cæteris è Societate, qui in Iaponem postea missi sunt, eandē humanitatem ac beneuolentiam præstitit; proprium in suo regno domicilium adsignauit; aditum ad Regum finitimorum familiaritatem gratiamque litteris ac nuntiis muniit: quin etiam, in maximo rerum suarum discrimine, inter grauissimas bellorum ac seditionum procellas, eorum saluti & incolumitati præcipua fide curáque consuluit; ab duodetrigesimo demum post Xauerii profectionem anno, Christiana sacra suscipiens, quæ ad id vsque tempus metu seuerioris disciplinæ fuerat auersatus, de tanti patris nomine Franciscū appellari se voluit. nouissimè verò ad Gregorium xiij. Pont. Max. legatos è regia stirpe, venerationis & obsequii nomine, destinauit: qui Olisiponem, ipsius ferme triennii spatio, perquam ancipiti nauigatione deuecti, & à Philippo Catholico Rege in primis munificè comiterque tractati, bonam Hispaniæ & Italiæ partem, vt inaudito post omnium seculorum memoriam, ita gratissimo cun-

mo cunctis principibus populisque spectaculi genere peragrarunt. Cæterùm Xauerius, præter Bungensem, de quo dicebamus, Regis internuntium, ex ipso etiam fidelium numero viros duos egregiè cordatos assumpsit, Matthæum & Bernardum, ad vrbem vsque Romam Iaponicæ indolis exempli causa mittendos, quorum alterum Goæ mors abstulit, alter, quò intenderat, cursu feliciore peruenit, & ab Ignatio in Societatem acceptus, quo in vulgus obscurior, eo per otium attētior, exquisitas Ecclesiæ Romanæ cæremonias, religionesque, & sacrorum apparatum est contemplatus; celeberrima sanctæ vrbis templa, insigni cum animi fructu ac pietatis incremento, non semel obiit; patriā deinde repetens, multa Iaponiis narraturus, in Lusitania letali correptus morbo, Conimbrigæ supremum vitæ actum haud sine plausu peregit. Hisce ergo comitibus a Bungo Xauerius Nouembri mese anni quinquagesimi primi paucis diebus peruenit ad Sinarum insulam Sanctianum, quò commeabāt per ea tēpora Lusitani, leucas ab vrbe Cantone triginta. ibi inter alios opportunè reditum ad Indos parantem Didacum Pereriam offendit, nauarchum experiētem, & industrium, & Sinarum vtcunque littoribus adsuetum. Cum hoc sua pater de introitu aggrediendo consilia contulit. Aptius nihil vtrique visum, quàm ab Lusitano Rege ad Regem Sinarum, amicitiæ & societatis ineundæ cum litteris ac donis orator. quam rem infeliciter olim quorundam culpa tentatam, mitigatis ipsa die Sinarum animis, modò temeritas abesset ac fraus, multo iam nunc melius cessuram, haud inani coniectura sperabant. in huius porrò noui legati comitatu posse Christi nuntios in ipsa mediterranea dissimulanter induci, qui vel aliquam linguæ consuetudinem, vel interpretes certè nacti fidos, magno deinde animo, diuino subnixi ope, sementē Euangelii facerent. Cùm ea maximè ratio probaretur; legationē sibi (ni Prætor abnuat) Pereria ipse deposcit: cætera, nempe Xauerius. Hac mente profectos ab Sanctiano, atrox procella è regione Cincei portus inuasit, auulsamque repentè scapham, & in ea duos è nautico ministerio Mahometanos ex omniū oculis abstulit. Furebat ventus: aquarū insani mōtes vndique minabātur exitiū: nautæ majoribus demissis antennis, modico tantùm velo tempestatis vim subterfugere nitebantur: memoriā scaphæ propior metus ac terror cunctis excusserat. Xauerio tantùm ea insidebat cura. neque id, euadendi consilio si naufragium incideret; sed miserum illud animarum par ab sempiterno interitu vindicandi, nimirum diuinitus concepta spe, si reciperentur, Christianos aliquando futuros. Hoc ille studio accensus, quamquam alieno tum tempore,

intentos gubernaculo nauclerum ac præfectum aggreditur. diu renitentem vtrunque monitis, obtestatione, auctoritate peruincit, vti dolones demitti protinus imperent. ægre id exsequuti proretæ, mox, cùm ne sic quidem è summo speculantibus appareret scapha, pelago sæuiente vela rursus expediunt. Tum, inuicto caritatis ardore ad proram aduolat pater: iniectis antennæ manibus, haud intermissa ad Deum prece, paululum adhuc moræ per summam contentionẽ exturquet: puerũ iubet, dispiciẽdi causa, denuo rudentes ascendere. Cũ hæc maximè fierent, ecce subitò aduentans præter omniũ opinionẽ scapha cõspicitur. Protinus clamore sublato cõtracti dolones: atque ad eam exspectandã, cursumque faciliùs inhibendũ, obliqua oneraria contra maris impetum sistitur. appropinquanti dein eminus iniici funem Xauerius vetat, affirmans ad ipsum nauis latus rectà accessurã esse per se: neque aliter factum. per medios fluctus facili admota remigio, tamdiu stetit, dum tenaciùs religaretur ad puppim. lenitũ interea pelagus. Mahometani è tãto periculo sospites, instãte Xauerio cæterisq; , ad Christum extẽplo cõuersi. cũcta prorsus vti prædixerat, euenere. scilicet magnitudine rei primò defixi omniũ animi: noua dein perfusi lætitia, diuinã clementiã gratulantes agnoscunt: ac prospero demũ cursu Malacam deferuntur incolumes. ibi solita celebritate pater acceptus, non diu substitit. inspectis tantùm & cõfirmatis in opere sociis, ex ea vrbe Cocinũ, Cocino Goã deuenit, Februario mẽse, anno seculi huius quinquagesimo secundo, quatuor nõ totis mẽsibus è Iapone illuc vsq; cõsumptis. eius aduentus, quo diutius ac longiùs abfuerat, eo maiorem vniuersæ ciuitati lætitiam attulit. ipse, a descensu, primùm omnium, publica nosocomia & sacra cœnobia religiosorũ inuisit, dein ad collegiũ diuertit. Ibi Gasparem ac socios perquã suauiter amplexatus, reliquum vnũ esse cognoscit, qui dudũ in lecto decumberet. is è diuturno ac letali morbo desperatus à cæteris, nunquã tamen spem abiecerat ipse, modò Xauerius ante supremũ adesset diẽ; neque mendax fuit fiducia. vti valetudinariũ ingressus pater, iacentem grato sermone ac salutatione, vti solebat, impertiit, impositisque capiti manibus, consueta in eam rem ex Euangelio effatus est verba, illico leuationem sensit ægrotus, mox etiam vires omnino recepit. Obnitente dein amicorum turba, nihilominus in maturandam profectionem intẽtus, Episcopo Prætorique suas & Pereriæ cogitationes aperuit. laudabiles vtrique visæ. & Prætor haud grauatè principem legationis Pereriam declarauit, eidemque conciliandæ fidei litteras ad Regem Sinarũ, nomine Lusitani Regis, attribuit. Cæteris ornamẽtis donisque re-

galibus

galibus Pereria suomet sumptu magnificè legationem instruxit. Xauerius interea, Indicæ prouinciæ res, ne quid per ipsius absentiã caperent detrimenti, accuratè ordinabat. Ante omnia Gasparem, Paulo Camette piis aliis muneribus occupato, quamquam inuitum, & comitandi per asperrima quæque patris cupiditate flagrantem, Goano collegio cæterisque præposuit. Ad Bazaini culturam Melchiorem Nonnium, ad Tanahæ Consaluum Rhoterigium, ad Cocini Franciscum Henricum, in Piscarium littus Aloysium Mendium, (qui deinde propter Christum ibidem à Barbaris iugulatus est) ad Sancti Thomæ coloniam, Ioannem Lupium abire iussit. in Lusitaniam verò, atque inde Romam, ad demonstrandum Ioanni primùm Regi tum Ignatio Indicæ prouinciæ statum, & petẽda àb vtroque supplementa, Andreã Fernãdũ cum Bernardo Iaponio, vti paulo antè diximus, destinauit. In Iaponẽsem denique vineã Cosmo Turriano & Ioanni Fernando subsidiarios designauit Balthasarem Gagum, Petrum Alcaceuam, Eduardum Syluium. hosce Malacam vsque secum ducebat. Hisce aliisque rebus, tum è domestica disciplina, tum è publica vtilitate cõpositis, inter pias deducentium lacrymas faustásque preces & certantia vota discessit xv. Kal. Maii, tertio circiter mensę quàm è Iapone redierat. Periculosa in primis ea quoque nauigatio fuit, secundo prouectus flatu, adeò subita ac fœda tempestas inuasit, vti neque nautarum conatus artésve, neque vasorum onerũmque iactura, superandis fluctibus & naui regendæ sufficerent. Inde, cùm exsangues metu, humescentibus virorum etiam alioqui fortium oculis, relictas alii coniuges liberósque, alii tetrum & informe genus leti miserarentur, ingenti animo pater in medium prodiens, pauorem atque formidinem singulis demere, excitare iacentes, certo vultu ac sermone haud dubiam Dei benignitate salutem omnibus polliceri. Castellum dein onerarię scandit intrepidus. reliquiariam thecam è collo sibi detrahit: lineáque suspensam, vnius triníque Dei nominibus fideliter inuocatis, mari mergit, ac rursus ad cœlestium pacem exposcendam, sub tabulata succedit. Haud ita in longum extenderat preces: cùm è dira procella, turbidóque ac fulminãte cęlo, optata lux primùm, mox plena trãquillitas rediit. Hinc recreati Lusitani cùm se defunctos iam periculis crederent, apertè monuit Dei seruus, haud lenius adhuc superesse discrimen. neque falsa prædixit in breuia syrtésq; paulo pòst illata carina, cùm aliquãdiu ipsa inaraſſent vada, vectoribus pariter ac nautis nouo horrore intrementibus, eodem deprecatore in altum euasit. Malacam deinde peruentum, ex ea vrbe pater Balthasarem Gagum eiúsque

consortes in Iaponem sine cunctatione transmisit: ipse cum Pereria sese ad reliquum itineris conficiendum parabat. Bono iam loco videbatur esse res, quippe nō modico nauigationis emenso iam spatio: & oratore cæterisque ad suas cuiusque partes ritè obeundas accensis: cùm repentè, vnde minimè oportuerat, graui tum Christianæ rei damno, tum bonorum dolore discussa tota legatio est. Præfectus eo tempore Malacam obtinebat, haud satis æquo in Pereriæ dignitatem animo, ac proinde coloniæ infrequentiam causatus, acceptasque clades, & imminens ab Aceno bellum nauem legati, legatúmve ipsum, è portu excedere vetuit. Neque, obfirmatā illius mentem, aut amicorum hortamenta, aut Pereriæ obtestationes, aut Prætoris decretū ac litteræ, aut Xanerii expostulatio, causæque bonitas, & Pontificia ipsa cum cœlestibus diris minisque diplomata flectere valuerunt. denique, quantam in eo negotio diligentiam & alacritaté, vel certa cum impensâ periculóque præstiterat designatus orator, tā se alter hic, nobilissimæ legationi actionique infestum aduersarium præbuit. Neque verò, in hac etiā vita, (ne quis indormire Deum rebus humanis putet) debita meritis vtriusque stipendia defuere: siquidem Præfectum exsecrantibus quacunque incedebat viris feminisque, elefantiaca primùm inuasit lues: deinde, haud vno crimine, sed peculatus præsertim ac rapinarum accersitus, magistratu deiectus, catenis onustus, in Lusitaniā Regis iussu transuectus est. ibi cognita causa, damnatus, redactis in fiscum bonis; ad hæc, morbo in dies ingrauescente, quod reliquū vitæ fuit, per summam, & animi ægritudinem, & corporis fœditatem, egens, infamis, ab omnibus contemptus exegit. Contrà, Pereria, egregii studii conatusque non modò præclarum ex optimi cuiusque commendatione, atque adeò ex ipsa cōscientia fructum, sed etiam splendida & opima postmodum à munificentissimo Rege præmia retulit. Xauerius autem, quamquam tanto præsidio ac spe subito destitutus; haud tamen idcirco despondit animū. neque cōsilium saluberrimæ expeditionis abiecit. Solatus Pereriam, atque ad obliuiscendam iniuriā, & condonandas Christo inimicitias adhortatus, itinere cœpto perrexit ipse cum vno è Societate Alexio Ferreria, externisque pueris duobus, quorum alter alienigena Sinēsem linguam penitus ignorabat; alter, cui nomen Antonius a Sancta fide, genere Sina, in Goano diui Pauli seminario à primis educatus annis, pertenuem retinebat patriæ linguæ notitiam. Hoc tantulo comitatu Sanctianum reuectus pater, ante omnia in littore temporariam ædiculam ex obuia materia raptim exstruxit. ibi rem diuinam quotidie facere, & Lusitanos negotiatores omni officio adiuua-

adiuuare, vti solebat, instituit. simul, è Sinis, qui ad eam insulã cõmercii causa ventitabant, peritum interpretem sibi parauit, qui tamen postea, iniecto iudicii pœnarũmque metu, fefellit fidem. ab aliis, de gentis quotidie moribus, legibus, institutis, diligenter quærebat, nec non de ratione insinuandi se in eas vrbes hominũmque colloquia. quam illi rationem, cùm sine euidenti capitis discrimine propter seuerissima interposita edicta iniri negarent posse; tamen Xauerius, ex iis quæ de Sinarum indole ingeniόque subinde audiebat, acriore in dies accendebatur studio, tam docilem, tam politam alioqui nationem è gentili caligine ac tenebris eruendi: ac modò Euangelium afferre miseris quoquomodo liceret; omnes cruciatus ac mortem cum eorum salute nõ solùm æquo, sed etiam libenti paciscebatur animo. Huic patris voluntati studiisque maximè Lusitani obsistebant, tum ipsius caritate, quem diligebant omnes ac reuerebantur vnicè; tum verò nimia quadam solicitudine, & anxia cura fortunarum suarum; graui scilicet pauore concepto, ne vetitos intra fines publica nulla fide subitò deprehensus Europæus aduena sacerdósque, non ipse tantùm acerbissimas illico daret pœnas, verùm etiam denuo in Lusitanum omne nomen, regiorum satellitum furorem atque iras accenderet. atque ob idipsum crudelitas eorum cùm vetera documenra promebant, tum etiam recens in Lusitanos aliquot edita, qui tempestate in littus eiecti; comprehensi confestim ab incolis, teterrimo etiam tum carcere tenerentur. quod si naufragis & eiectitiis euenisset; quid tandem illi futurum, qui se se, prudens volénsque, nullis cuiusquam opibus vel commendatione fultus, intra illorum prædia & septa non dubitasset includere? Deinde, vt maximè cuncta experiri libitum foret, quam tandem facultatem habitura esset res? calcaturúmne cum comitibus æquora? an, cẽtum ferè millia passuum (quantum interesset spatii) trabe vel tabula traiecturos? nam portitoris quidem & nauicularii nullam omnino fore copiam. Lusitanas, omni appulsu continentis arceri. Sinis, capitale esse, quẽquam externum iniussu Præfectorum inferre. quod si quis adductus pretio, suam in id operam quamuis occultè detulisset; verendum tamen, ne pernumerata mercede, receptum cum inermi socio puerísque peregrinum, vel in deserta quapiam insula per scelus exponeret; vel breuiore facinoris compendio, ne quid indicii emanare posset, in altum è naui proiiceret. Cùm hæc ad terrorem à Lusitanis haud absurdè proponerentur; nunquam tamen Xauerius de sententia potuit demoueri: tantùm, quod ad ipsorum incolumitatem ac mercimonia pertineret, omnem illis dempsit timorem; persanctè pollicitus, nõ antè se quò

tendebat iturum, quam confectis ipsi negotiis ab Sāctiano soluissent. cæterū a transmissione in id tēpus præparanda non destitit, aliquandiu nullo successu, quippe Sinæ institores, ad quos erat necessariò cōfugiendū, appellati ea de re, vulgò negabāt: ad extremū tamen pecunia euictus est vnus. huic cū Xauerio in hæc pacta conuenit: Sina lembū, occultādæ rei gratia excluso omni alio remige, nauta, vectore, suis duntaxat filiis famulisque ad iter in diem certā instrueret, transuectum in suburbia Cantonis patrē ad tres quatuórve dies clā haberet apud se; tum intēpesta nocte cum sarcinula & libris ad portā vrbis nemine conscio destitueret; vnde perductus (quod extēplo videlicet erat futurū) ad tribunalia, quicquid liberet ibi de religione, aliisve de rebus, periculo suo palā explicaret. Xauerius vicissim, cuius opera transuectus fuisset, prorsus haberet occultum: eidēque nauli nomine daret piperis, quod ducentorum paulo amplius aureorum efficeret summam. id piper Xauerio Lusitani, quādo eū ab incepto reuocare nequiuerant, in idipsum pro amicitia fuerant elargiti. ea pactione transacta pater interea omnis tormenti patientiā assiduè meditari: martyrii palmam cum animarū salute coniunctā dies noctesque sibi proponere: condictum profectioni tempus per summam cupiditatem exspectare. Inter hæc abeuntibus paulatim Lusitanis, aduersa valetudine laborantē Ferreriam, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiam tempestiuè remiserat. mox ipse quoque in febrem incidit; qua dies aliquot acerbè vexatus, cùm onerati in saluiactationem ægre admodum ferret; in casam inde sese recepit apertam, ventoque ac frigori peruiam, ex iis quas ad extremam littoris oram, Lusitani ab Sinis ædificatione prohibiti, è paleis ac ramalibus momento excitare, atque in discessu disturbare consueuerant. Ibi quinto ab discessu die, dum Sinam ex composito portitorem exspectat, nauarchis iam Lusitanis præter vnum cunctis ex eo loco profectis; cum ad refocillandas vires nihil omnino suppeteret, in summa rerum omniū egestate, germanus Christi in morte pariter & in vita discipulus, accēsa diuino amore iacula è psalmis ferme petita, subinde in cœlum emittens, IESVMQ. ac MARIAM suauiter inuocans, è corpore, ex quo iampridem eminebat, excessit IV. Nonas Decēbris, anno Christi nati (nam de ipsius quidem ætate nil traditur) supra sesquimillesimum quinquagesimo secundo: Indicæ verò suæ peregrinationis, vndecimo. Ea de re seriùs moniti Lusitani mœrentes accurrunt: mirantur habitum quiescēti quam mortuo propiorem; compositos artus, decoram faciem, ipsa denique pietatem adhuc spirātia lineamenta. dein rati id quod erat, indignum ac nefas, tanti sacerdotis

cerdotis corpus, tamque de Lusitano vel in primis genere benemeriti, nullo exsequiarum honore, desertis in locis & barbaro solo relinquere, cum ipsis vestimentis in arcam inclusum, viua operiũt calce, quo celeriùs exesis acrimonia carnibus, nuda secum ossa deportent; ipsam dein arcam deserto & squalido quodam in eius insulæ colle defodiunt. post dies aliquot confectis negotiis ad sepulcrum vniuersi conueniunt, corpus diligenter inspiciunt attrectántque; non modò integrum, solidúmque, & aspectu iucundum inueniunt, sed etiã, quo magis obstupuere, suauiter admodum fragrans. læti suã de viri sanctitate opinionem comprobari diuinitus, in eadem viuæ calcis arca reconditum, venerabundi omnes in nauem imponunt. Inde Malacam deuectum, prodeuntibus obuiam cum solemni pompa oppidanis, excipitur, & sua impensa funus procurãte Didaco Pereria, qui nondum abierat, in ædem Beatæ Virginis, vbi collegium est hodie Societatis, defertur. iam tertius à morte agebatur mensis. arcam sacerdotes & amici rursus aperiunt: nihilominus incorruptũ extrahunt mirabũdi, ac Lusitanico more (haud dubio Dei nutu, quo liquidiùs postea de admirabili integritate cõstaret) terræ ipsi mandant nullo capsæ tabulæve munimine, puluino duntaxat ceruici subiecto, & obtecta sudario facie. quinque ipsos menses cũ in eo tumulo iacuisset, è sociis quidam missus ad Xaueriũ inuestigandum ab Goa superuenit, (quem nos deinde Romæ hæc eadẽ ab aliis antè perscripta memorantẽ audiuimus) is auiditate ac studio explorandi cernẽdíque oculis quæ ferebat fama, sarcophagum detegit; mirum dictu, puluinum ac sudarium purpureo cruore tinctum offendit, dum funeris administri terram superingerunt inculcántque inter sepeliendum expresso. cæterùm corpus totum planè illæsum, & eadem quæ ferebatur odoris suauitate: quin etiam (quod super omne miraculum fuit) vestimenta ipsa, crepidásque, & extimum linteum, adeò recenti specie, vt illo ipso Melchior Nonnius in Iapone deinde, quemadmodum diui Pauli eremitæ palmea quõdam tunica diuus Antonius, ita ad celeberrimas quasque gratulationes & cæremonias vti consueuerit. clara profectò ac testata sancti patris virginitate ac sanctimonia, (quamquam aliis quoque argumentis antè iam nota) quando neque calcis viuæ caustica vis, neque telluris humor ac situs, defuncti carnes aut amictum vlla ex parte labefactare valuerunt. Quo indignius visum omnibus, vltrà in defosso haberi corpus, tanto támque honorifico Dei munere custoditum. in iis Didacus Pereria, memor amicitiæ ac meritorum, elegantiore materia formáque arcam aliam damasceno serico subsuendam, aureo textili desuper obtegendã curauit.

in eam

ac dicendi vim copiamque: alii prudentiam, vsumque rerum, & longinquas peregrinationes ac plurimas; alii comitatem ac mansuetudinem, & sine fastu vel arrogantia grauitatem, sine indignitate summissionem, sine fuco pudorem atque modestiam; alii castimoniam insignem, & voluntariam paupertatem, & longa ieiunia vigiliasque; alii subleuatas egentium angustias, orborū educationem ac disciplinā; viduarum ac virginum pudicitiā egregiè custoditam; curatos per summam patientiā ac sedulitatem ægrotos, diréptas plurimorum inimicitias; alii verissimas prædictiones atque miracula; (multo videlicet plura quàm quæ nos aliò properantes attigimus) ac partim Christianorum greges à perdito vitæ genere ad meliorem frugem, partim ethnicorum ab Satanæ seruitute ad Christi fidem obsequiumque traductos, horumque tutelæ, cōmodis, ornamentis omni ratione consultum; alii denique magnitudinem animi in rebus arduis capessendis, constantiam in promouēdis, &, quod super omnia mirandum, adeò salubri temperamento mistam actione contemplationem; vt cùm vtranque coleret propemodum ex æquo, neutra tamen officeret alteri: hæc, inquam, & alia pro suo quisque sensu lacrymantes in cœlum efferre. Interea exacto ferme quatriduo, cùm satis iam in aperto fuisse videretur, ab sociis arca iuxta maximam arā loco certo reponitur, & claustro munitur. Huic tantæ gratulationi Gaspar adesse non potuit, ad æterna, vti sperandum est, gaudia paucos ante menses euectus. Is Indicæ prouinciæ administratione suscepta, publicè priuatimque multa præclarè instituit, quorum hodieque vsus cum vberrimo perseuerat animarum fructu. dumque in domesticam pariter disciplinam & communem Ecclesiarum vtilitatem intentus, affecto iam corpusculo acerbiùs grauiusque quàm ferre posset imperitat; inter concionandi ardorem & contentionem defectus repentè viribus, intra pulpitum concidit. collecto dein spiritu domum regressus, acrique correptus febri, mox inter sodalium caros amplexus animam efflauit XV. Kalend. Nouembris, anno seculi huiusce quinquagesimo tertio. elatus est magno ciuitatis luctu, quam sibi suisque vniuersam excellenti caritate officiisque deuinxerat. Sub hæc, ab Iaponiis dynastis litteræ ad Prætorem allatæ. fœdus & amicitiam vltro petebant: ac siue id ex animo, siue gratiæ causa, nuntios Euangelii, & sapientiæ Christianæ magistros. ea re permotus, vti æquum erat, successor Gasparis Melchior Nonnius Lusitanus, commendata vicariis citeriore prouincia, cum sociis aliquot Iaponem petere intendit. Ingens dudum in iis locis erat perturbatio rerum omnium, Amangutii Regem inter ac populares

atrox

atrox ac periculosum exstiterat bellum, nec nisi Regis & filiorum interitu restincta seditio. in Bungi quoque Regem aliquot principum conjuratio eruperat. ii, commisso demum prælio, victi cæsique, otii deinde nonnihil ab armis fuit. patres ad prædicationem & consueta munia rediere. ac Deus item signis atque miraculis adjuuabat. ægroti debilésque lustrali vt plurimum aqua sanati: ex infessis diuturna possessione corporibus, Dei verbo fugata dæmonia. hæc & alia minimè deerant Euangelii firmamenta: sed nondum ideirco notabilis fiebat ad rectam fidem accessio. Pauperes ferme & inferiorum ordinum homines colla salutari subdebant jugo. contumax etiamtum & fastidiosa, veruntamen manus olim datura, nobilitas à Christiana humilitate ac mansuetudine egentiumque ac vulgi consortio valde abhorrebat.

LIBRI QVINTI-DECIMI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEXTVS-DECIMVS.

NTER hosce tam varios dubiosque rei Christianæ successus, repentinum & graue apud Ceilanios quoque bellum exarsit. Columbano Regi, qui Cottam pariter insignem obtinebat vrbem, tres erant sororis filii, ad quos, de more gentis, hæreditas pertinebat. ii, expetitum ab insita dominãdi libidine regnum, senecta auunculi detineri ægre ferentes, facta conjuratione Regem interimunt. inde ita inter se opes & imperium partiũtur, vti natu maximus, nomine Parea Pandar, jus populis è regali solio diceret; minimus, cui Madunio nomen, (medio paucos intra dies extincto) militaribus copiis cum stipendio ac potestate præesset. Ac primò quidẽ concordibus inter se animis agere visi: mox (vt est omnis dominationis malè fida societas) capitales inter vtrumq; dissensiones exortæ. Queri Madunius, non pro dignitate meritisque tractari se, quippe qui præcipuo periculo

riculo & audacia nefariam vim ac sceleratas manus auunculo, cæteris hortantibus, attulisset, magisq; sese in dies à Pareę consuetudine rationibusque alienum ostendere. at ille, nouis quotidie sese caputq; suum præsidiis aduersus fraternas insidias impietatéque munire. inter cætera, cũ Lusitano Rege per supplices litteras egit obtinuitque, vti nepotem ex filia, contra consuetudinem, excluso Madunio, in regni successionem iusq; adoptaret. Eo acriore incẽsus ira Madunius, exercitu coacto apertum fratri bellum inferre, Cottanos euastare fines, ad oppidum castra mouere non dubitat. Rex item, ne contra latronem ac perduellem, aggere mœnibúsq; potius, quã armis ac virtute sese tutari videretur, malè auspicato eductis extra oppidum copiis, idoneo considet loco. erat in eius castris auxiliaria Lusitanorum cohors. ex iis gregarius quidam (temere, an à Madunio corruptus, incertũ) plumbeo missili sine metu suis obuersantem Regem interficit. Tum proceres in vrbem extemplo sese recipiunt; nepotéque Pareæ, regiis cõmuni consensu decoratum insignibus, in auita collocant sede. mox, diffisi adolescentis ætati, ac popularium animis; instante præsertim ac minitãte Madunio, nouum ab Noronia Prætore subsidium petunt. Ille sine mora instruit classem: impositisque Lusitanorum millibus admodum tribus, ipsemet eam expeditionem obire constituit. prætendebatur bello, vetus cum Columbano fœdus, & pia pueri pænè circumuenti defensio. sed arcana suberat profectionis illecebra, q̃ à quibusdam pro certo accepisset Prætor, auri argentíque thesaurum in vrbe Columbo repertum, quo si potitus foret; & Lusitanum crebra erogatione exinanitum ærarium opportunè suppleri, & se suósque facili negotio ditari posse confideret. Hac mente consilióque profectus, incolumi classe Columbum defertur, leucas ab vrbe Goa ducẽtas. descensione facta, primùm omnium in thesauri perscrutationẽ toto pectore incubuit: & exacerbatis peracri quæstione oppidanis, adeò vt non pauci ad hostem subinde transirent; ingenti labore miseriáque tandem eruit, quod aureorum centum millium summam explere, quãtum in classis belliquę apparatum insumpserat. Inter hæc Madunius contractis vndique copiis intra Ceitauacam vrbem, à Columbo nouem introrsus leucas, intenta cura sese munire pergebat. Promotis eò signis Prætor haud magna mole vrbem expugnat; direptámque, ferro & flammis excindit: de Madunii exitu nihil traditur. inde, firmato pupilli regno, quàm inuenta pecunia lætior clariórque, Goam sospes reuertit. Ab Goa, renouato impetu, Ciembẽ insulam petit, receptaculum latronum Malabarium, in Cocinẽsis regis damna perniciémq; imminẽtium.

hanc

hanc frustra nuper à Caprali circumsessam, ipse haud incruenta victoria tandem cepit; Malabaribus partim cæsis, partim in seruitutem abductis. Circa idem tēpus, auidè cupienti Solimano Turcarum tyranno, occupandæ Armuziæ viciniq; tractus oblata denuo spes, Mahometanis inquilinis odio Lusitanorum per clandestinos identidem nuntios litterasque solicitantibus. ea si obtinuisset loca, perbreui in Cambaiam & Indiam transitu, Lusitanos quęstuosissimi commercij fructibus, & iniusta longinqui maris possessione, facillimè depulsurum. Eiusmodi stimulis incitatus Turca, cupidus præsertim delendæ ignominiæ ad Dium priore bello susceptæ; Peribecum vnum è Præfectis, qui ad Mecam agebat, classem ab Suezio properè iubet accersere; & Adeni claustra quàm occultissimè prætervectum, Arabiæ Felicis quicquid Lusitanorum custodia teneretur, necnon Armuzianos fines, repentino aduentu (si res patiatur) inuadere; cum eo tamen, vti ad colligendam clementiæ famam, incolarum animos benigna oratione ac promissis alliceret priùs, quàm incendiis, cædibus, populatione vexaret. Ille, triremibus quinque & viginti, onerariis duabus extemplo deductis ornatisque, celeritate vsus & secunda nauigatione. Mascatum applicuit. Lusitani sexaginta, duce Ioanne Olisiponensi, eam arcem obtinebant. ij, vel subito classis appulsu perterriti, vel à commeatibus imparati; Peribeco saluis corporibus & libertate deditionem faciunt: eiusq; mox deditionis luere piaculum; à barbaro, contra pactionis fidem & Solimani mandata, malè mulctati & in custodiam & vincla coniecti. Eius rei fama pauidis illico nuntiis Armuziam allata, cùm in maius, vt fit, cuncta certatim augerent, ita occæcauit animos omnium, vti amentes repentino terrore Mahometani pariter & Christiani diffugerint. Rex cum proceribus in tuta iam sese receperat loca. ciues & inquilini, partim arreptis quę carissima habebant, partim etiam præ formidine ac festinatione relictis; auios alij montes, alij proximas insulas petunt. duo tum ad Armuziam è Societate IESV agebant patres: eorum alter, ad nauandam in extremo discrimine Lusitanis operam, sese cum ijs in arcem inclusit; alter neophytos, ne mortis metu à Christo deficerent, corrogatis in alimenta pecuniis, ad Mogastanem continētis oppidum ingenti labore traiecit eumque ibi gregem ad vsque trāsitum illius tempestatis cum fide curaque tutatus est. At Peribecus obuio nemine prouectus, vacuam hominibus, gaza refertam vrbem, ad Turumbacum ab arce procul ingreditur: aduersus Lusitanorum eruptiones militem idoneo loco disponit: dein cæteris deripiendi oppidi signum dat. Pauca tum erant emporia Armuzia-

no

nō diuitiis comparanda: vsque adeò multi omnium ferme nationum institores varias illuc primæ notæ merces opesque congesserant. Ergo tantum pretiosæ vestis, gemmarum, & vnionum, auriq; & argenti exhaustum; quantum alioquin expedita ad iter faciendum aliquot nauigia capere potuerunt. exposita dein ad arcem oppugnandam & aptè locata muralia tormenta. queis Peribecus præcipuè infestum sibi vnum è propugnaculis tanta pilarum vi sine intermissione quassauit, vti solutis iuncturis bona pars muri prociderit. adeoque certis ictibus pares globi in aduersa tormentorum ora contorti, vt nostris amplius ex eo loco iaculandi facultatem eriperent; neque inter verberationem omnino quisquam ostendere sese pro pinnis auderet. Ea edita strage, haud tamē ad subeundum, conserendasque manus Turcæ animus fuit; siue ad asportandam festinaret prædā, seu præsidij magnitudine territus, quòd Lusitanos bellatores amplius octingētos, omnibus rebus ad sustinendam vel oppugnationem vel obsidionem instructos, arce contineri non dubiè comperisset. Ostentata igitur in speciem, dein omissa pugna, Queixomeni insulam, quò multos ex vrbe confugisse audierat, protinus petijt: oppressisque ac variè cruciatis, quicquid secum asportauerant fortunarum extorsit. inde graue spoliis classem ad Bazoram vrbem, quæ in intimo est Persico sinu Turcicæ ditionis, applicuit. ibi recognitæ manubię, & è molesta iactatione refectus miles. At Goam vt primùm circumsideri ab Turcis Armuzianos allatum est; Prætor, quanta maxima potuit classe exercituque coacto, Dium sine mora processit. inde, ne præsidiis Indiā nudaret; cum parte copiarum Antonium Noroniam iubet Armuziā pergere. Profectus, desertam direptamque vrbem, itemque solutā dudum arcis obsidionem inuenit. Intento dein reuocandis habitatoribus, triremes duas è freto in altum egredi nuntiatur. Peribecus, Mecam ante hyemem rediturus, pretiosissimis vtramq; rebus onustam, nocte per summum silentium à Bazora soluerat, reliquis deinceps pari silentio sequuturis. Ad harum conspectum Antonius confestim, anchoralibus præcisis, abeuntem latronem insequitur. at ille, ante capto iam spatio, per summam & remigum cōtentionem, & nautarum industriam, vix tamen atque ægre instantium ab tergo Lusitanorum effugit manus. Inde mœrens tam paruo sibi momento elapsum hostem Antonius Armuziam reuertit; aditaque Regis iussu arcis præfectura, classem, vti mādauerat, Prætor, Didaco Noroniæ tradidit. Eius ope ac præsentia dum fauces freti vicinamque oram attentè percursat, profugi maris accolæ in patrias reuocati sedes, inclusique intra sinum hostes, capto haud

semel

semel impetu cùm ex angustiis erumpere conati essent, onerariis duabus amissis præclarè cohibiti, quoad vrgente demum hyeme Turca Bazoram, Noronia Goam in hyberna concessit. neque iis dum exactis, Prætor, cui puniendæ Turcarum audaciæ cura viuebat in pectore, Fernandum filium cum magno nauium ac militum numero ad easdem obsidendas fauces maturè transmisit. is celeri cursu in Arabiæ conspectum delatus, speculatoriis nauigiis quoquouersum dimissis, cognoscit partem triremium, cæteris ex interuallo sequentibus, cursum ad fauces intendere. continuò classiarios ad demendum nomini Lusitano dedecus, atque ad vlciscẽdas fratrum ac sociorum injurias cohortatus, ad Rosálgatum promontorium dirigi proras jubet. inde oram legens, circa Mascatũ obuias triremes habuit octo: eæ, vitandi congressus causa, cùm littus propemodum singulæ abraderẽt, Fernandus è cessatũ numero tres rostratas, castellorum instar, vltro in arenam inflatis velis inferre non dubitat. inde transitu alueis ac missilibus intercluso, habiliores ad cursum dromones & expedita nauigia, quæ remis agerentur, egregio milite instructa, in hostes immittit. ii, desperatis iã rebus, cum jactura triremium sese in terram parantes ejicere, oppressi celeritate nostrarum nauium trucidantur: ac nullo pænè certamine triremes abductæ, cæteris Turcis è longinquo spectantibus, qui suorum casu perterriti, ac Mecam ne si liceret quidem tanta accepta clade redire non ausi, longiore ambitu in Cambaiæ fines ad Cindiscanem regulum perfugêre. is, in fidem acceptos ac supplices, repetente dein Lusitano, ita seruauit; vt in eius gratiam triremes, ad vnam omnes membratim dissolutas, ad nauigandum prorsus inutiles fecerit. Eam satisfactionem Prætor Lusitanus accepit. Fernandum interim, haud leui parta victoria, quominus sincero gaudio frueretur, cura de illisis in breuia rostratis angebat: ne infixæ penitus euelli non possent. verùm postquam pleniore accedente æstu paulatim alleuari cœptę, jamque salo prorsus liberæ atque agiles innabant; tum verò plausus & clamor militum ac nautarum exortus, velisque in Orientem datis, Goam incolumes ingenti omnium gaudio peruenerunt. At Peribeco, cum duabus quas dixi triremibus prospera nauigatione Mecam reuecto, malè partis opibus diutius frui non licuit. Solimani iussu, cùm rei gestæ seriem postea didicisset, exsecrandæ rapacitatis atque perfidiæ pœnas capite abscisso persoluit. Per idem ferè tempus, periclitanti Patananæ Ecclesiæ priuato consilio ac virtute subuentum. Indici maris oram, præsertim quæ ad Cori promontorium vergit, distractis tum in diuersa Lusitanis viribus, Malabares, Turcis immisti, la-

sti, latrociniis & incursionibus infestam nomini Christiano reddiderant; nauibus ad viginti, anni vix spatio interceptis. iidem oppidum Punicale, oppugnantibus ab terra Mahometanis, admota ipsi classe vi ceperant, Henrico Henricio è societate IESV, nec non præfecto præsidii Lusitani cum vxore ac liberis & quinquaginta militibus in custodiam datis: quódque multo erat detestabilius, Parauanos alióſque neophytos ad quinquaginta millia variis artibus ab Christo abducere nitebantur. Eius rei Cocinum multiplex iam fama peruenerat: itémque per litteras Parauæ Christiani tam duris in rebus opem ab ea ciuitate precibus infimis implorabant. ac demum, instanti minaciter hosti, vt Christiana desererent sacra, consensu responderant, nisi intra quintum diem subsidium à Lusitanis venisset, tum se de religione deliberaturos. Interim Cocini cognito sociorum extremo discrimine, ingens incesserat dolor, quòd ærario exhausto, & absente magna parte juuentutis ac nauium, publicè Parauis opitulandi nulla esset facultas. Inde cùm vulgò mœsti perplexiq;, casum vicinæ Ecclesiæ miserantes, hærerent, Ægidius Fernandus Carualliis in communi causa præcipuam Christianis operam nauare cōstituit, eximia pietate pariter ac fortitudine vir; quā nuper in obsidione Malacensi nobilitauerat. Is contracta vndique pecunia, & omni pænè domestico instrumento in idipsum oppignerato; quātūis tum è crure altero laboraret; biremes quatuor, manciuam vnam, (actuarii genus id est) confestim omnibus ad bellū rebus ornauit. multis deinde cum lacrymis per sacram cōfessionem expiatus, cœlestique refectus cibo, in hostes duxit intrepidus: eosque ad Calecarem vicum assecutus; vno IESV nomine fidenter inuocato, renouatis quæ iam consenuisse videbantur militiæ Lusitanæ miraculis, rostratas minores duodecim, lenunculos, quos vocant cialatones, amplius quadraginta, momento fudit fugauitq;: in terram dein egressus, Mahometanorum ædificiis ignem injecit; Henricumque grauia & acerba multa perpessum, cum reliqua Lusitanorum manu è vinclis eripuit. Sub idipsum ferè tempus, quo aduersum Christi fideles Malabarica grassabatur impietas, (ex quo facilè diuini consilii ac destinationis appareat altitudo) ex eadem natione gloriosum Euangelio testimonium perhibebant Malabares adolescentuli sex circiter & triginta, ab nono ætatis anno ad septimum vsq; decimum. hosce, Lusitana qua vehebātur naui, circa Arabiam à Turcis excepta, cùm à Christo ad Mahometem traducere summa ope barbari conarentur, postquam alternis blanditiæ minęq; nil proderant, ad verbera cruciatusque descendunt.

Adduntur ad cæteram immanitatem stillæ adipis igne liquati.ea tormenta,multasque præterea iniurias, puerorum virtus fidesque vicit egregiè,Turcæ obstupefacti constantia,ab ijs vltrà vexandis tandem abstitêre.At Caruàllius,præter insignem apud Indos gloriam,ab Lusitanisquoque,& ab ipso in primis Noronia,debitum tantæ virtuti & caritati præconium tulit : dumque digna talibus factis exquiruntur præmia;interim è regio fisco quicquid in eam expeditionem insumpserat,benignè repensum. Eodem Noronia Prætore,cùm alia,tum duo præsertim horrenda fuêre naufragia. Emmanuel Sosa,cognomento Sepulueda,qui Diensi(vti memoratum est)præfuerat olim arci,vir opulentus ac splendidus,ducta in matrimonium Eleonora Garziæ Salæ tum Prætoris filia, tactus desiderio patriæ, pressam diuitiis rostratam excelsam Cocini cõscendit.sequebatur vxor,ac parui liberi;& Pantaleon Sala, & nobiles aliquot;& præter nautas,famulorũ etiã ac mancipiorũ turba:in vniuersum capita fermè sexcenta. Ianuarij mensis initium, Lusitaniam ex illa petentibus ora, statum soluendi tempus. ventorum id vices,ac dudum explorata nauigandi ratio postulat.Sosa cum cæteris,quòd impeditior ad Coulanũ coëmptio fuerat, non nisi Februario mense profectus, circiter Idus Aprilis Cafrarium littus aperuit.Inde leni flatu prouectis, circa Bonæ spei promontorium vehemens ab occasu obstitit ventus, idque cum fulgetris, & cœli fragore,tetraque ac minaci nubium vi.Tum inhorrescens mare paulatim attolli, maioresque in singula momenta ciere fluctus.Cùm in aduersum obnitendi, remigio destitutis, nulla esset ratio;paulisper addubitatũ à nautis,vtrùm demissis antenis, in salo transitum tempestatis expectarent. verùm Oceano magis magisque sæuiente perterriti,simul propter anni tempus abjecta superandi promontorij spe,retro in Indiam pari consensu vela dare constituunt.Sed ne id quidem è voto successit,adeò violenti ac repentini flatus ab Oriente, diuersisque coorti plagis, quassatæ iam nauis in perniciem conspirauerant. Horum impetu vela primùm discissa : malus deinde, mox gubernaculum, frustra fluctus euitante magistro, diffringitur. prætereà costis immodica iactatione conuulsis,multo plus accipiebatur vndæ,quàm vt exhauriri aut egeri summa turbæ naualis contentione & industria posset.Neque, præcipitata leuandæ naui bona onerum pars, auertebat, exitium. per hunc modum spoliati armamentis,obuersante perpetua mortis imagine,dies aliquot in alto iactati,postremò vrgẽtibus à meridie ventis, certum ad naufragium ad terram appelluntur. neq; erat in malis potiùs quicquam,ni viuentes videntesq; haurire pro-

fundo,

fundo, vel in cæca vada syrtesq; adigi mallent: ad teli ergo missum iactæ ab vtraque parte anchoræ, dum scaphis, quæ vna supererat salus, in continentem euaderent. Sosa ante alios cum vxore filiisque, & primariis aliquot, raptim elata pecunia gemmisque, transuecti haud sine ingenti periculo: vsque adeò immanes toto littore moles aquarum illisu reciproco frangebantur. neque idem effugiũ cæteræ multitudini patuit; scaphis, post vnum alterũmve traiectum, in dorsuosa breuia impactis & cõminutis. Eodem ferè tẽporis articulo achorarius funis in Austrum obuersus, quamquam valido nexu & crassitudine, rumpitur. Tum qui remanserant, diuulsa nauis latera, & vasto dehiscentem hiatu alueum conspicati, erumpentia ex imo dolia, sarcinas capsasve corripiunt; seque, incertam ad spem, qua cuique proximum est, in mare dimittunt. Miserando hinc spectaculo, immistos fluitanti gazæ mortales, & naualia instrumenta passim agi ferrique cerneres. Periere ab ipso statim deiectu, Lusitani circiter quadraginta; ex aliis nationibus, ad septuaginta: reliqui haud semel operti fluctibus, ac turgido spumantique æstu in diuersa raptati, ad hæc, scriniorum incussu liuidi, aut clauorum squamarũmque ictu cruenti, (tantus amor est lucis) tandem semianimes in sicco vestigia posuere. Vixdum euaserant; cùm in conspectu omnium, vacua hominibus carina subsidit; & arenis illata, duas primùm, dein quatuor in partes, ad extremum in minutissima frusta dissiliit. hæc maximè clades ad vltimam pænè rerum desperationem Lusitanos adduxit. quippe consilium fuerat, è reliquiis naufragij subitarium dromonem intentis vestibus ad cursum aptare; atque vbi licuisset, cum delectis retro Sofalam aut Mosambicum opis petendæ causa transmittere. Eam quoque sibi facultatem ereptam videbant, cùm è discerpto nauigio laceroque vix vlla fragmenta cubiti mensuram excederent. paulatim dein, quęque supernatauerant, quæque obruta fuerant, pænè cuncta cum cadaueribus in littus ejecta: ipsæ quoque demum anchoræ, hastæque & minora tormenta, quamquam hæc quidem prorsus inutilia; sulphureo omni corrupto puluere, neque vllo conficiendi apparatu. Inter hæc autumnus abierat: &, quòd ab æquatore in meridiem gradus vnum & viginta distat regio, refouendæ turbæ, frigore, inedia, vulneribúsque torpenti, Sosa complures excitarat ignes. tum ex aliquot oryzæ semicorruptæ modiis ac salsamentis, quæ tempestatis iniuriç superfuerant, cibaria in singulos parcè diuisa: quòd squalida circùm arena, ac nullum esset cum incolis,

lis, fera & inhospita natione, commercium. dulces tantùm in proximo scaturigines emicabant. atque ob id, connexis in orbem scripiis, aduolutóque saxorum pondere, vti securas exigerent noctes, loco munimenta circundata, & quatuor in partes, vt assolet, vigiliæ distributæ, quas intempesta nocte haud semel circuibat Sosa; neque vllum, in tali calamitate, boni & ciuis & præfecti omittebat officium. Tredecim ferme dies curationi corporum dati. mox de summa rei deliberatum, quid agerent, quò se conferrent. nemini dubium fuit, quin oram tenentes, ad flumen contenderēt, cui Laurentius Marchesius olim ab sancto Spiritu nomen indiderat: eodemque Lusitani ab Sofala & Mosambicomercimonii causa commeabant. id flumen à statiuis in Orientem aberat leucas centum & octoginta. Ab hoc decreto Sosa, quamquam præcipua in clade, tamen cæteros ipse vultu ac sermone confirmat, ne asperis in rebus desponderent animos. qui se pelago committant, iis famem, sitim, jacturas, ærumnas, omnia incommoda esse debere proposita. quæ si contingant, non ita mox cadēdum, quasi ea nūquam euentura existimarint. ad hæc, pro suis quisque delictis ęterna supplicia meriti; breuia ac temporalia non inuiti persoluant. Simul, eo infortunio, non quid perdiderint cogitandum, sed quod euaserint. amisisse multa, sed perire vnà cum iis, quę amiserant, potuisse. monuit insuper, vt inter efferas destituti gentes, nullum deinceps nisi in conjunctione & concordia præsidium collocarent. nemo seorsum, omnes in commune consulerent. nihil neque dispersis & vagis tutum, neque conglobatis & consentientibus noxium fore. postremò precatus est cunctos, in ratione itineris, Eleonoræ & filiorum vel ætati vel sexui parcerent; seque validi & robusti ad infirmorum vires attemperare ne grauarentur. Ad ea succlamatum, duceret quò vellet, & quo modo. se ab eius auctoritate arbitrioque non recessuros. Per hunc modum corporibus & animis vtcunque firmatis; hoc maximè ordine capessunt iter. Præcedebat Sosa cum vxore virilis animi femina, liberisque propter ætatem securis, & Andrea Vasæo nauis magistro (is præcelsum Crucis vexillum ferebat) & Lusitanis aliis octoginta, seruis præterea centum. hi puerulos tergo per vices; Eleonoram informi pilento gestabant. sequebantur cum ancillis & imbelli turba nautici. agmen infaustum Pantaleon, & reliqui cum mancipiis Lusitani cogebant. Modicis inde itineribus, per infesta Cafrum incursionibus & noxiis animantibus loca progressos: inuiæ rupes, excedentia in nubes juga, dispectu horrendo conualles, cœnosæ voragines, inflata imbribus hybernis flumina excipiunt. iis dum superandis, humilia procul

vada,

vada,clementéſque montium aſcenſus ac deſcenſus inquirunt;littoralis ſpatii triginta non amplius leucas, crebro ipſi ambitu flexuque,cæcis ad hæc erroribus,in centum prorſus extendunt.Menſis inter hæc voluitur. ſimul, extrema quoque inopia, conſumptis iam omnibus alimentis, conflictari cæpti. Suſtinebant famem primò conchylia,putreſque cetorum artus, & alia maris eiectamenta. dein, vbi à littore abſceſſerant, ſilueſtria poma baccæve: tum tenerrima frondium, poſtremò beſtiarum cadauera & oſſa quælibet igne toſta,pelléſque mollitæ. Nec leuiùs torquebat ſitis, cùm oppidò pauci, nec niſi magna præſentis pecuniæ mercede,aquandi cauſa de via decederent, inſidiantium ex occulto latronum impetus,atque leonum etiam ac tigrium ignota cubilia metuentes. enormia inde aquæ pretia; vti octo interdum aureis hemina conſtaret.Inter quæ ſubinde aliqui laſſitudine,inedia, ſiccitate confecti,deploratis viribus, Æthiopi diro, belluíſque,& alitibus præda reſtabant,ſuprema ad ſuos mandata dantes antecedentibus : quorũm in animis, vt fit,diuturni terrores & proprium cuiuſque malum,omnem pænè miſerationem ac ſenſum alienę calamitatis exſtinxerat. Soſam tamẽ, cari aliquot relicti, ſupra modum angebãt. vxoris verò quotidiani labores miſerięque propemodũ emouerãt mente : quamuis illa quidem ſeſe marito infatigabilem corpore pariter animóque præſtaret comitem; ac baiulorum deſtituta miniſterio, dudum ſuis ipſa pedibus ambularet, addens cæteris animos;& in partem oneris, tenerę proli ſubleuandę ſuccedẽs. Quarto menſe ad amnem Sancti Spiritus peruentum ab inſciis. cauſa latendi fuit,quod auditę conceptęque animo magnitudini haudquaquam reſpondebat flumen,(quippe tribus alueis ea regione decurrens, in exitu iungitur) & idonei ad percontandum explorandúmque interpretes deerant : ſiquidem Æthiopicis ex alia longè regione mancipiis,quæ habebant in comitatu, nondum erat cum iis populis tanta ſocietas linguę, vti per illos poſſent, quę vellent, probè cognoſcere.Percommodè cecidit, quòd regulus ea tenebat loca,miti admodum præter aliorum conſuetudinem ingenio vir, beneque in Luſitanos animatus,quòd illi placidum & ęquum paulo antè commercium cum ipſo Laurentio Marcheſio & Antonio Calderia fuiſſet. Is,peramanter acceptum Soſam & reliquos apud ſe,dũ aliquis ab Sofala inſtitor appareret, omni arte retinere conatus eſt, partim ab inſita humanitate,partim etiã proprii cõmodi gratia,quòd finitimis implicitus bellis, tẽpeſtiuo firmóque ſibi auxilio diuinitus oblatã hanc putaret manũ.ac proinde, poſt multa benigni vultus inuitamenta, denique geſtu, nutibus, & incerta

vocum significatione denuntiat, haud procul abesse inde potentiorem se Regem, impium, & rapinæ adsuetum: si pergant, præcipitis consilii pœnas daturos. Nec preces, nec monita profuere. quo liberaliùs habebatur Sosa, eo magis fraudem suspicatus, porrò abire contendit, nauiculisque ab eodem regulo impetratis fluuium traiicit. Quinto die ad medium amnis brachium processere, leucas iā à naufragio trecentos emensi; è quingentis comitibus ad centum & viginti variis cladibus redacti nō amplius. id quoque brachium, conductis pretio lintribus, imminentium ignari transmittunt. majore dein vsu linguæ, per interpretes haud dubię cognitum, id esse flumen, quod tanto iam diu labore quæsissent: & eiusdem habitus albos homines illuc nauibus itare consueſſe. non longè à mari is locus aberat. salsi ex eo latices: neque vllam dulcis aquæ venam circum apparere constabat. ad hæc, solum planè incultum ac sterile. cùm ibi Lusitani, malis victi, sub nocte necessariò consedissent; postridie aduentantes Æthiopas ferme ducentos adspiciunt. ac primò adesse prælium rati, arma, quæ malè iam sustinebant, expediunt: reliquias virium ad repellendos fugandosque latrones intendunt. dein, postquam pacatus appropinquabat Æthiops; ac, quinam, & vnde profugi, blandè quærebat; sumpta fiducia, infortunii summam, & exhaustos labores, per interpretem exponunt. cibaria tantùm, neque ea gratuita, iure gentium petunt: ferramenta genti expetita conciliando commercio proferunt. Haud spernenda crescendi occasiō barbaris visa. tantum de re ex tuto aggredienda soliciti, ac toti è fraude mendacioque conflati, respondent, nihil esse commeatus in promptu: haud ita distare oppidum: eò si accesserint, hospitaliter ac benignè cunctos ab Rege tractatum iri. Suadebat requiem vltima lassitudo, & inuentus agnitusque tandem exoptati fluuii terminus: væsana insuper fames vrgebat ac sitis. age sanè, ducibus iisdem ad oppidum tendunt. iamque successuros per viatorem ingressu prohibet Rex; densæ arbores in vicino adsignatæ, quarum vmbra sese vtcunque reficerent. sex ibi dierum fuit mora: clauos ferme reuulsos è naufragii tabulis cum carnibus nutrituque alio permutabant: sitim leuabat in proximo fons. contracta inde cum incolis nonnulla consuetudine, perniciosam in spem hospitii Sosa paulatim inductus, mercatoris cuiuspiam aduentum ab Sofala, si liceat, ibidem operiri constituit. idipsum Æthiopes cùm valde hortarentur; ex iis missi ad Regem, qui Sosæ interim, & coniugi, cæterisque pro instituta societate paulo commodius diuersorium peterent. Ille, popularium haud absimilis, omnibusque artibus ad fallendum instructus, iubet Sosæ renuntiari; se

suosque

suosque optimo esse in aduenas & calamitosos animo: sed quominus eos adhuc intra oppidum admiserit, duabus maximè causis retardatum. altera, quòd magna tum annonæ penuria vno omnes loco sustẽtari nõ possent: altera, quòd ferro succinctos, & vario genere telorum, incolæ seminudi, ac sudibus tantùm adsueti, majorẽ in modum extimescerent. Si animum inducant Lusitani, ad pacatæ mansionis fidem arma interim apud se custodienda sine dolo deponere; se domi suæ Præfectum primoresque benignè habiturum: reliquos, circumfusis oppido vicis, fida in hospitia diuisurum. Dura omnino postulata visa concilio. sed recusantibus extrema necessitas & egestas instabat. ergo nemine præter vnam Eleonoram dissuadente palàm; Sosa qui amicè monenti atque inuitanti regulo priori abrogauerat fidem; repudiatis Eleonoræ precibus monitisque, se ac sua demum omnia insidioso huic præpostera credulitate permittit. cohors reliqua ducis auctoritatẽ sequi non dubitat tradita extemplo arma præmittuntur ad Regem: Sosa cum vxore, liberisque, & fidelibus aliis ferme viginti subsequitur. ceteros quinos vel senos regii præfecti varia in loca diducunt. necdum ad inhospitales peruenerant casas, cùm destitutos ac diremptos ab ope mutua; non peculio tantùm, si quid abditum gerebant, sed vestimentis etiam quamquam attritis ac laceris exuunt; eaque nocte malignè admodum pastos, manè fustibus conuitiisque per summã perfidiã & immanitatem tectis ac vicis exturbãt. Rex, gemmis, auroque, & argento, & quod pretiosi reliquum Sosæ & familiaribus fuerat, auidissimè rapto, corporibus tantùm ac vestimẽtis abstinuit; domoque cunctos item exegit, insuper increpans, clementia adductum se nõ pro meritis tractasse vagos piratas, & communes humani generis inimicos. Tum demum sensère Sosa comitesque, quàm stultè sese inermes ignotæ ac barbaræ fidei credidissent. Neque hic finis miseriarum fuit. namque dum inopes cõsilii, solutis ordinibus, nullo rectore, nullo signifero, passim incerto errant gradu; noua repẽtè Æthiopum manus, præacutis armata sudibus, in Sosæ manipulum inuadit: ipsumque & cæteros vtriusque sexus nullo discrimine vestibus nudat, obnoxios, & contra ne hiscere quidem audentes. adeò ablatis armis ceciderant animi. Eleonora tantùm, generis memor, ac pudoris ad vltimum retinens; obniti acriter, pugnis quin etiam colaphisque barbaros vltro ad necem irritare: quoad mariti denique hortatu, & deficiẽtibus iam planè viribus, abstitit. nec mora: detractæ direptæque vestes; metu ac pudore confusis qui ex infelici comitatu restabant, atque ab tanta rerum indignitate auertẽtibus oculos, tũ verò, castæ matronę tristior omni morte lux visa,

defodit arenis è vestigio sese: quæ supereminent, soluto raptim fusoque obtegit crine. mox ad Andream paucósque superstites, voce
,, suprema: Vos quidem, inquit, duci vestro fidem egregiam præstiti-
,, stis, optimi viri. nil vltrà opus est. ite, vobísque ipsi tandem aliquã-
,, do consulite. ac, si quèm patriis olim finibus reddi contingat, re-
,, nuntiate quò loci mea me maritúmque delicta perduxerint. Mœstum inde silentium immobilis tenuit. cara tãtùm intuenti pignora, iuges riui lacrymarum denso cum gemitu profluebant. Sosæ item altus mœror ac dolor vocem incluserat. cumque defixo in terram obtutu, aliquandiu attonito ac stupenti similis adstitisset, paterna demum exstimulante cura, proximam in siluam quærendo qualicunque nutrimento secedit. inde regressus, Eleonoram triduano ieiunio fletuque pænè cõsumptam, è filiolis alterũ prorsus extinctum offendit, eumque suis ipse manibus terræ mandauit. Postridie eodem pabulandi functus officio, coniugem vnà cum filio exanimem reperit, & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. Hisce confestim summotis, in dextram iacentis manum aliquandiu reclinato capite incubuit: dein, iisdem adiuuantibus ancillis, cadauer vtrumque sepeliit, nihil vnquam effatus. postremò se se iterum abdit in syluas. ibi laniatum à feris putant. nunquam deinde comparuit. Hunc exitum, inter paucas miseranda Sosæ peregrinatio terra maríque sortita, cùm seculi huiusce tertius & quinquagesimus ageretur annus. reliqui ad centum, fœdo agmine, rerum omnium inopes, diu errabundi, variis casibus ad sex & viginti redacto numero, cùm pro captiuis haberẽtur, denique ab nauiculario Lusitano, qui eboris mercandi causa regionẽ eam à Mosambico petierat, sestertiis in capita quaternis redempti. in iis Pantaleon fuit, qui ante hoc biennium, exacta iam ætate, verùm præualens viribus, Olisipone subito neruorũ stupore apoplecticus obiit. Cæterùm tanta Sosæ calamitas longè latéque vulgata misericordiam hominum ciuit: cupiditatem & audaciam non imminuit. Anno quippe insequẽti, nauarchi alii quinque Lusitaniam versus Cocino soluère. Fernandus Aluarus Capralis cunctis præerat. ex iis nauibus vna tantùm Olisiponem post varia discrimina tenuit, aliarum incerti euentus, Prætoria excepta, cui à Sancto Benedicto erat nomen. Hæc quantum patebat constipatis ad summum oneribus, vix vt nautico ministerio spatia superessent, in medio cursu aduersis ventis & fluctibus labefacta; cùm deploratam duceret sentinam, ipsa item circa Bonæ spei promontorium ad littus, quod appellant Natale, vi tempestatis allisa dirumpitur, inter enatandum periêre ad ducentos. cæteri fermè

debili-

debilitati ac semianimes deserto in littore corpora postrauêre. Mesquita Perestrellius, qui cladi superfuit, ac totam accuratè descripsit, varios insolitósque addit terrores. ingruente procella, cacodæmonum choreas in sublimi visas. ab infortunio dum se miseri ad viam parant, silentio noctis nautica errantium ibidem animarum exaudita celeumata. Cęterùm hi naufragi iisdē ferme quibus priores itineribus casibúsque, illuuie obsiti, macie enecti, cùm à trecentis amplius ad tres circiter & viginti rediisset summa, redempti pariter à Lusitanis negotiatoribus, miseriarum & patientiæ documentum, ad Sofalam atque ad Mosambicum ægerrimè peruenêre. Sub idem tempus, Alphonso Noroniæ, cùm circiter quadriennium prouinciam administrasset, successor aduenit Petrus Mascarenias idem, qui Xauerium olim ex vrbe Roma in Lusitaniam adduxerat. Is, qua erat in Deum pietate, bonis majorem in modum approbantibus, ante omnia ad euellendos ethnicos ritus ac superstitiones, quarum adhuc erant in vrbe Goæ multæ reliquiæ, studium & cogitationes intendit. simul neophytorum libertati, commodis, immunitatibus, è Regis decreto cum fide curaque consuluit. Idem, solicitantibus iterum ab Idalcanis odio Mahometanis proceribus, ac præsertim Inele Maluco, Mealem, qui Goæ dudum in libera custodia tenebatur, cum equitum peditumque præsidio in finibus Decanii regni, Pondæ cōstituit. Goam dein regressus, vixdum anno vertente Præturæ, morbo decessit. Huic è regio chirographo ritè suffectus è prima nobilitate Franciscus Barretus. hoc Prætore, Mealem à Ponda Inel Malucus cum duobus equitum millibus in Decaniæ terræ interiora perduxit. Ab rerum nouarum cupidis, quique sæuo tyranni seruitio premebantur, ad mitem ingenio virum ac iustum regni hæredem cōcursus illico fieri cæptus; neq; se Idalcā aduersus ea segniter comparabat. inter cætera, diffisus popularium voluntati, magnas firmasque copias è Narsingano regno haud leui mercede conduxerat, ac postremò signis collatis, haud dubiè victor euasit. Meales ad Nizamalucum è fuga se contulit. Goam inde repetiit. ibi reliquam exegit ætatem. Prætor interea firmando imperio intentus, Ciaulanam arcem, vicino subiectam & obnoxiam colli, in eum ipsum collem transferre statuerat. coacta ergo in id classe, cum fabris alióque apparatu Ciaulum petit. Non latuit ea res Nizamalucum. is, ne geminum pro vno iugum acciperet, armato milite prior locum insedit. neque Prætori tentanda res visa per vim. dissimulato consilio, & renouata cum Nizamaluco amicitia; ad lustrandam Borealem plagam de more perrexit, nulláque memorabili gesta re, Goā ante

hyema-

hyemales motus reuertit. Sub hæc Idalcã victis perduellibus ferox, in Canarinum limitem præfectos cum exercitu misit. ii excelsis tumulis castra posuêre, præterfluebat amnis incerto gurgite, præcipitibus vtrinque ripis. ex hisce munimentis Mahometani crebra excursione terrestres ab Goa commeatus arcebant. Aduersus eos Prætor ex insula peditum tribus ferè millibus & paucis equitum turmis in continentem traductis, cis flumen è regione hostium in ipsa valle consedit. Mahometani interim è superiore loco incẽdiarias bolides & varii generis tela torquere. Prætor, conferendæ cominus pugnæ auidus, quòd ponti materia deesset, trãsitum ex omni parte circumspicere. postquam dubias voragines & cuncta vndique prærupta cernebat, admotis acriter equo calcaribus, vti erat cataphractus, qua in arctum coibat flumen, immani saltu transmisit: ac tanta fuit incitatio, vti diruptis ephippiis propemodum ex equo delaberetur. idem ausi ducis exemplo quidam, protinus in terram effusi, & ruentibus super eos equis obtriti. cæteræ copiæ, simulatque trans amnem conspectus est Prætor, qualicunque demũ reperto vado, per æqua per iniqua trajiciunt: ardentesque animis in hostem aduerso cliuo succedunt. Non tulêre impetum Indi. vixdũ inito certamine, queis nullũ in fuga dedecus, terga vertere. neq; per aspera & cõfragosa euadẽtibus Prętor diutius institit. Missi dein vltro citróque legati, & ex vtriusque gentis commodo redintegrata pax est. Nec minori felicitate per id ferè tempus in Brasilia quoque compositi bellorum tumultus; cùm, orto Lusitanos inter & Saluatoris accolas jurgio, ab Ioanne Rege Brasilii defecissent. Sequuta dein quies. perque eam tranquillitatem liberior excursus Euangelio patuit. Thomæ Sosæ Prætori iam antè successerat Eduardus Acosta: & peropportunè cum eo insignes aduenerant è Societate IESV viri Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Gregorius Serranus, Ioãnes Consaluus genere Lusitani, Antonius Blascus Castellanus, & qui prouinciam hodie regit, Iosephus Anchieta Cantaber. Hisce adjutoribus institutæ aliquot locis Ecclesiæ, atque in pago præsertim, cui Piratininga nomen: vagique Brasilii, quo commodiùs erudiri possent, paulatim in vicos aut oppida contributi: atque hîc etiam miraculis nonnunquam Deus prædicationi adstruebat fidem. inter cætera illud insigne referũt: Bello inter Piratiningæ incolas & finitimas gentes exorto; cùm in aciem exissent Piratiningani, nec opinata multitudine hostilium copiarum exterriti fluctuabant, Erat in exercitu virilis animi femina, paulo antè sacro lustrata baptismate. Hæc, perculsos metu conspicata viros, magno animo hortatur, vti signo Crucis, Christiano more, se muniant, ac prœlium sine dubitatione

tatione committant. Factum vti monuerat, ac dempto pauore tantus repentè ardor atque fiducia cunctis injecta; vti alacres ac celsi pugnam inierint; magnaque edita strage, hostem in fugam auerterint intacti omnes, duobus tantùm exceptis, qui salutaria piæ mulieris præcepta contempserant. sagittis ambo confixi, alter postmodum occubuit. Sub hæc, ad auri venas inuestigandas Lusitani milites cum fabris in mediterranea Prætoris jussu profecti. eorum animis Azpilcueta pastor adjunctus. ii per multos errores, variis, vt assolet, conflictati miseriis & ærumnis, denique ad Saluatoris vrbem rediêre nullo tantæ operæ pretio. At Azpilcueta è summis laboribus ac lassitudine morbum contraxit, quo sensim absumptus, magnum Brasiliis pariter ac Lusitanis desiderium sui reliquit. Interea exciti fama rerum, quæ à patribus gerebantur, Carigii & Ibiragiari populi Americæ interioris, dociles mitésque natura, Christianæ religionis præstantiã adamauerant, Castellanis præsertim hortantibus, qui ad Paragaium amnem (is ex Argenteo defluit) sedes habebant. Nec dubitauêre Carigii amplius ducenti, aliquot Hispanis admistis, audiendi Euangelii ac baptismi petendi causa, Brasiliam versus à sexcentis passuum millibus iter periculosum ignotumque capessere. horum piæ voluntati breuiore compẽdio satisfactum. siquidem à Tupinaquinis diræ immanitatis gente intercepti ac trucidati, labes criminũ suo protinus cruore expiarũt, tanta beatitudinis æternæ concepta fiducia, vt inter ipsam necem percussores in hæc affarentur verba: Vos quidem arbitratu vestro, « carnifices, fluxa hæc & olida membra concidite. animas certè non « prohibebitis, quominus ad suum hodie conditorem ascendant. Per « hunc modum mactati plerique, aliis vincla indita, vnus è Castellanis duntaxat elapsus, cũ ad sancti Vincentii Coloniam peruenisset, cuncta patribus ex ordine retulit. Missus extemplo ad Tubinaquinos haud sine aperto vitæ discrimine Petrus Gorrea, linguæ Brasilicæ (vt suprà diximus) bene peritus; trucis ac sanguinariæ gentis ferociam blando sermone permulsit, ac duos, qui supererant, exẽptos è custodia Castellanos in Brasiliam perduxit incolumes. Cæterùm ipse Carigiorum indole magnopere delectatus, illam sibi prouinciam à Nobrega depoposcit. additus illi comes è Societate Ioannes Sosa Lusitanus, eximia sobrietate ac patientia vir: præfinito spatio temporis, intra quod spatium redirent. Haud otiosa vel irrita fuit legatio. Ingenti labore totum illud iter emẽsi, verbo & exemplo magnos in Carigia terra motus animorum fecêre, non plebe tantùm, sed primoribus quoque à patria vanitate magis in dies ad studium Christianæ veritatis accensis. Ab eo munere

nere dum ad socios euocandos Brasiliã repetunt anno sæculi huius quinquagesimo quarto, sub ipsum natalem Domini diem, quô Nobrega peregrinationis terminum dixerat; præclara vtrique tãti sudoris atque operis præmia diuinitus persoluta. Vetus quidam erat Castellanorum interpres, quem paulo antè Correa, captum à Brasiliis, & in epulas de more saginatum, ex eorum faucibus eripuerat. magna huic erat cum Carigiis consuetudo & auctoritas, variis artibus & mira calliditate quæsita. Ab eius impuro conuictu quòd Correa, tollendæ publicæ offensionis causa, concubinam auulserat; ira percitus ille, & immemor acceptæ salutis, insimulare Corream & Sosam apud Carigios instituit, & in summum odiũ adducere, quasi cum hoste vicino in eorum perniciem conspirassent. Inde suspectos vulgò & inuisos, ethnici aliquot in itinere adorti, Brasilios primùm duos, qui cum iis ambulabant, dein Sosam nixũ illico genibus, & in preces effusum, sagittis eminus impetentes interimunt. postremò in Corream ipsum arcus intendunt. is, aliquot iam acceptis vulneribus, cùm eos placido nihilominus vultu ac sermone lenire conaretur; contrà illi pro verbis spicula redderent, flexis item ipse genibus, baculo abjecto, manus oculósque tollit in cœlum, peccatisque hostium ingemiscens, inter supremã deprecationem densatis ictibus exspirauit. Sunt qui factum eiusmodi in dedecus & infamiam trahant gentis vniuersæ argumento probabili. sed mihi certis auctoribus compertum, clemẽti alioquin, vt suprà diximus, ingenio viros, impij veteratoris dolo, & proditionis falso metu compulsos ad facinus. Certè, cùm hæc scriberemus, de instituendo inter eos publico liberalium artium gymnasio à patribus agebatur. & vineam hanc, vt in primis fructuosam, Correa Sosáque præcipua sibi cura colendam sumpserant. quorum ille, ante Societatis aduentum, Brasilici nominis terra marique acerrimus insectator; postquam à patribus doctus est quãto id piaculo fieret, nouis beneficiis veteres iniurias obliterare, totumque sese Brasiliorum saluti è patrum disciplina dicare constituit: præclarè secum actum iri putans, si in ea gente ad Christum adducenda vitam sibi ponere contigisset: ac proinde fideliter ac vigilanter admodũ versatus in opere, quinto initæ Societatis anno voti compos effectus est. alter, ab olla & culina, quo in ministerio sociis aliquandiu deseruierat, ad gloriosam pariter ipse coronam ascitus, nouum patribus fratribusque solidæ virtutis ac submissionis certamen injecit. Cùm hæc in Brasilia fierent, Ioannes Rex dignã ipsius virtute ac pietate susceperat actionem; Abassini Regis ac regni ad Catholicam fidem atque ad auctoritatem sanctæ Romanę

Eccle-

Ecclesiæ tandem aliquando adiungendi, nam etsi ab Dauide legatus, de quo suprà commemoratum est, Clementi VII. venerationē obsequiumq; detulerat; tamen, in tanto locorum ac temporum interuallo, ad ingenium deinde redierat Abassina gens, quippe cuius in animis hærebant Dioscori & Eutichetis penitus infixa mendacia; & ab adulterino Alexandriæ præsule nihilominus iuris diuini responsa, ritusque sacrorum, & publicæ ac priuatæ cæremoniæ petebantur. quapropter vna superesse videbatur salutis ratio, si ab Romano ipso Pontifice legitimus & rectè sentiens Patriarcha ad eos pascendos regendosque populos mitteretur, & cum eo, spectata morum innocentia & sanitate doctrinæ theologi, qui concionibus, colloquiis, & frequenti disputatione; deceptis è mentibus letalium opinionum atque superstitionum fibras euellerent. Cuius rei perficiendæ hoc maiorem in spem venerat Ioannes, quòd Claudius Rex, cui Gamma pridem suppetias tulerat, optimè sese in Latinos Francósve (vt appellant ipsi) animatum & reconciliationis cupidum ostendisset. Rebus igitur cum Iulio iij. mox cum Paulo IV. diu multumque agitatis, ad consilium adhibito in primis Ignatio Loiola; tandem in id munus delecti è Societate IESV tredecim viri, sanctimoniæ non minùs quàm eruditionis laude præstantes, iique variis è nationibus. accessêre ex eadem Societate probi aliquot vitæ quotidianæ adiutores. Neque vlli, tam arduam in expeditionem, támque laboriosum iter atque longinquum, alacritas defuit. tantùm ab honorum vocabulis & insignibus cuncti & suo ipsi iudicio, & Societatis instituto, valde abhorrebant. ac proinde nominatim appellati ea de re quidam, præcisè negauerant. Eo dignior, quæ extolleretur, tanta humilitas visa. ac ne tergiuersationi vltrà esset locus; ab summo Pōtifice pro imperio coactus ad Patriarchatum euehitur Ioānes Nōnius Barretus Lusitanus, qui nuper in Africa redimendis iuuandisq; captiuis insignē operam summa cum prudentiæ & caritatis laude nauauerat: alterius Nonnij germanus frater, qui tū Indicam Ignatij nomine Societatē regebat. Huic episcopali dignitate coadiutores, vt appellāt, iidēq;, si quid ei grauius accidisset, successores pro potestate insuper adiuncti duo, Melchior Carnerius itē Lusitanus, & Andreas Ouiedus Castellanus, qui Collegio Societatis Neapolitano tū præerat, mirus & corporis domitor, & gloriæ humanæ contēptor. illū antistitis Niceni, hunc Hierapolitani titulo decorauit Pōtifex. Neq; in quopiā eorū hærere potuit cupiditatis aut ambitionis vlla suspicio: cùm & inuitos tanta onera subiisse constaret; & per hosce dignitatis gradus non ad opes aut vitæ commoda,

sed,

sed, vti declarauit euentus, ad vltimam egestatem, & ærumnas, & quotidiana capitis pericula tenderent. Magnam verò exspectationem delectus ille conciuit. & cùm de successu rerũ variè, vt fit, pro suo quisque sensu loquerentur homines; tamen huic tantæ ac tam nouæ actioni vulgò fauebant. Ignatius verò in eandem, nõ solùm opi diuinæ implorandæ assiduis per se perque socios votis & supplicationibus excubabat; sed etiam, fessa iam ætate viribusque, suum ipse nomen operamque (modò fulgor ac species honoris abesset) summo Pontifici sponte detulerat. cumque eius ætati, & valetudini, maximis præterea occupationibus parceretur; accurata meditatione ad Claudium Regem scripsit litteras hoc exemplo:
» Domine mi in Domino nostro IESV Christo. Gratia tuæ Celsitu-
» dini, & salus, & affluentia donorum spiritualium, à Domino nostro
» IESV Christo. Serenissimus Portugalliæ Rex, pro ea solicitudine
» ac zelo, quẽ illi Deus creator noster ac Dominus dedit gloriæ san-
» cti sui nominis, & salutis animarum, quę vnigeniti eius filii pretio-
» so sanguine & vita redemptæ sunt; non semel ostendit mihi per lit-
» teras, pergratum sibi fore, si è religiosis nostræ minimæ Societatis,
» quam vocant IESV, duodecim viros designarem, è quibus ille Pa-
» triarchã vnũ, duos coadiutores pariter & successores eligeret: iis-
» demque à Summo Christi Domini nostri Vicario suppliciter pete-
» ret auctoritatem & ius, quo iure ad suas quisque partes ritè obeũ-
» das ipsi cum sacerdotibus aliis in tuæ Celsitudinis regna transmit-
» ti possent. Ego, pro eximiis, inter cæteros Christianos principes, e-
» iusdem Serenissimi Regis Portugaliæ meritis erga Societatem no-
» stram vniuersam, nostraque vicissim omnium in illum obseruantia
» & pietate, feci quod iusserat: consultoque sequutus numerum, qui
» Christi Domini nostri Apostolorumque eius collegium referret;
» præter ipsum Patriarcham, sacerdotes duodecim, supplementi ac
» velut seminarii causa, è corpore nostro cunctos excerpsi: qui ad
» subleuandas iuuandasque animas, tuæ Celsitudinis imperio ac di-
» tioni subjectas, sese vitamque suam in omnem laborem atque dis-
» crimen offerrent. Atque hoc libentiùs parui, quòd præcipua qua-
» dam alacritate sentio me sociosque meos omnes ferri ad obsequiũ
» & cultum Celsitudinis tuæ, haud immeritò, quippe quæ inter
» tot circunfusas vndique nationes infidelium, & hostium nominis
» Christiani, vestigiis majorum suorum insistens, ad conseruandam
» ac promouendam Christi Domini ac Dei nostri religionem & glo-
» riam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fue-
» rat, vti, ad hæc tam recta tuæ Celsitudinis studia conatusque, sub-
» sidium accederet spiritualium patrum, quibus & legitima pote-
stas

ftas ab hoc Sãctæ Sedis Apoſtolicæ faſtigio deriuata, & fidei Chri- "
ſtianæ pura & ſincera doctrina ſuppeteret. quæ nimirum duæ ſunt "
claues illę regni cælorum, quas Chriſtus Dominus noſter Sancto "
Petro, & omnibus qui deinceps in eius erant ſolio ſeſſuri, promi- "
ſit priùs, dein ipſa re tradidit. Promiſit tantummodo, cùm ad eum "
dixit: (vt legimus apud Diuum Matthæum Euāgeliſtam) Ego dico "
tibi quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam "
meam; & tibi dabo claues regni cœlorum, & quicquid ligaueris ſu- "
per terram, erit ligatum & in cœlis: & quicquid ſolueris ſuper ter- "
ram, erit ſolutum & in cœlis. Tradidit, ac promiſſa patrauit; cùm "
poſt reſurrectionem, antequam in cœlum aſcenderet, ſciſcitarus ex "
eo ter (quemadmodum affirmat diuus Ioannes Euangeliſta) Simō "
Barjona diligis me plus his? ſubjunxit in ſingula reſponſa: Paſce o- "
ues meas: committens illi non partem aliquam ouium ſuarum, ſed "
totam prorſus gregem, vniuerſa cum plenitudine poteſtatis, ad a- "
lendos vitali Chriſtianæ religionis pabulo cunctos vbique fideles, "
eoſdemq; ad cęleſtia ſempiternę beatitudinis paſcua perducendi. "
Ac cęteris quidem Apoſtolis auctoritatem Chriſtus Dominus no- "
ſter impertiit delegatam, ac veluti extra ordinem: at Sancto Petro "
eiuſque ſucceſſoribus ordinariam dedit ac plenam, vti ab hoc ſum- "
mo Paſtore, tamquam à fonte, reliqui animarum paſtores peterēt, "
eidemque acceptum ferrent, quicquid omnino iuris ad ſuum quiſ- "
que munus ac regimen obtinerent: quod olim adumbraſſe per E- "
ſaiam videtur Dominus, cùm de Eliachim loquens Pontifice Ma- "
ximo; Et dabo, inquit, clauem domus Dauid ſuper humerum eius; "
& aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui ape- "
riat. quo videlicet typo figuratus eſt Petrus, eiuſque ſucceſſores, "
quibus datam integrā poteſtatem declarant claues, conſuetum vti- "
que ſymbolum & inſigne pleni atque abſoluti dominii. Quæ cùm "
ita ſint; Celſitudo tua gratias debet ingentes Domino Deo noſtro, "
quòd ipſa regnante potiſſimùm dignatus fuerit iſtis nationibus "
mittere veros animarum paſtores, qui à Summo pendeant Paſtore "
ac Vicario, quem reliquit in terris IESVS Chriſtus Dominus no- "
ſter; & quantamcunque habent poteſtatem, quę ſanè perampla eſt, "
hanc ab eodem illo Vicario totam acceperint. Nec ſine cauſa, pa- "
tri quoque tuę Celſitudinis diſplicebat ſumi ab vrbe Alexādria Pa- "
triarcham. quippe, ſicuti diuulſum à corpore membrū, neque mo- "
tum, neque ſenſum, neque omnino vitam à corpore accipit ſuo; ita "
Aegyptius Patriarcha, ſiue ille Alexandrię ſeu Memphi degat, "
cùm ſchiſmaticus ſit ac diſiunctis ab hac ſacroſancta Sede Apo- "
ſtolica, & ab Eccleſiæ totius capite Pontifice ſummo; videlicet vi- "

,, tam gratiæ, & pastoralem auctoritatem, nec sibi recipit ipse, nec
,, alteri cuipiam valet legitimam impertire. Ecclesia namque Ca-
,, tholica vna tantùm est in orbe terrarum: neque fieri potest vt alia
,, Romano Pôtifici, alia pateat Alexandrino. Vti sponsus eius Chri-
,, stus vnus est, sic sponsa illius vnica, de qua Salomon ait in Canticis
,, ex persona Christi Domini nostri; Vna est columba mea & Oseas
,, Propheta: Congregabuntur filii Israel & filii Iuda pariter, & po-
,, nent sibi caput vnum. & in eandem sententiam multo deinde pôst
,, Sanctus Ioannes: Fiet, inquit, vnum ouile, & vnus pastor. Vna
,, erat, quemadmodum in Genesi legimus, arca Noë; extra quã nul-
,, la omnino salus. vnum tabernaculum, quod fabricatus est Moyses.
,, vnum Hierosolymæ templum à Salomone conditum, quo in tem-
,, plo sacrificare & adorare oportebat. vna, cuius staretur judicio,
,, Synagoga. Hæc nimirum omnia Ecclesiam denotabant, quę vna
,, est item; extra quam nihil boni. etenim qui cum eius corpore con-
,, junctus non fuerit, nempe nullum à Christo capite recipiet influ-
,, xum gratiæ viuificantis animam, ac pręparantis ad felicitatẽ æter-
,, nam. Huiusce vnitatis declarandæ causa, contra quosdã hæreticos
,, in Symbolo canitur: Credo vnam Sanctam Catholicam & Apo-
,, stolicã Ecclesiã: damnatusque à sacris Conciliis error est, priuatas
,, Ecclesias, seu Alexandrinam, Constantinopolitanam, aut similes
,, dari, quæ communi omnium capiti subjunctæ non sint Pontifici
,, Romano, ex quo perpetua serie ab sancto vsque Petro (qui Chri-
,, sti Domini jussu, vti a diuo Marcello martyre traditum est, Roma-
,, nam elegit sedem, eámque suo cruore sanciuit) perducti Romani
,, Pontifices; Vicarii Christi citra controuersiam à tot ac tanta san-
,, ctitate doctoribus Latinis, Græcis, omniumque nationum habiti;
,, ab sanctis Anachoretis, Episcopis, & aliis confessoribus adorati; tot
,, signis atque miraculis, tot denique martyrum, qui in hac fide & v-
,, nione Sanctæ Romanæ Ecclesiæ vitam profudere, testimonio cõ-
,, probati sunt. Meritò igitur, consentienti Episcoporum omniũ vo-
,, ce, qui ad Chalcedonensem conuenerant Synodum, Papæ Leoni
,, pariter acclamatum, Sanctissimus, Apostolicus, Vniuersalis. Et in
,, Constantiensi damnata est hæresis negantium super omnes & sin-
,, gulas omniũ terrarũ Ecclesias, Primatum Romani Pontificis emi-
,, nere. Ad quas tam disertas firmásq; patrum sanctiones atq; decre-
,, ta, Concilii quoque Florentini, quod sub Eugenio IV. præter alias
,, nationes, a Græcis etiã, Armeniis, & Iacobitis tãto studio celebra-
,, tum est; in hæc verba accessit auctoritas: Definimus, Sanctam Apo-
,, stolicam Sedem, & Pontificem Romanum, in vniuersum orbem te-
,, nere primatum, ac successorem esse Petri, & verum Christi Vica-
rium

rium,totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrē« & doctorem existere:& ipsi in Beato Petro,pascendi,regēdi,guber-« nandi vniuersalem Ecclesiam, à Domino IESV CHRISTO potesta-« tem plenam esse traditam.Iure igitur Serenissimus Rex Dauid,tuę« Celsitudinis genitor,misso ad obsequium Romano Pontifici defe-« rendum legato,sanctam hanc Sedem omnium matrē ac principem« agnouit.cúmque alia multa & præclara ipsius pariter & tuæ Celsi-« tudinis acta numerētur; tū duo hæc eiusmodi sunt, vt eorum præ-« stantiam nulla vnquam obscuratura videatur obliuio: ac proinde« ab omnibus,qui sub isto viuūt imperio,immortales auctori bono-« rum omnium Deo debētur gratiæ pro tam singulari in eos benefi-« cio,vestra duorum opera,industria, virtute collato:cùm alter om-« nium primus se in illius potestate,qui Christi vices gerit in terris,« perpetuò fore professus sit; alter itē primus dictum ab eodē Chri-« sti Vicario Patriarcham, verum ac legitimum Sacrosanctæ Sedis« huiusce filium,in sua regna perduxerit.Etenim si in magni cuiusdā« beneficii loco habendum est, vt profectò est, insitos esse corpori« mystico Ecclesiæ Catholicæ, quod à Spiritu sancto viuificatur ac« regitur,quam,teste Euangelista,idem Spiritus docet omnem veri-« tatem; si eximium est munus, lucem sanæ doctrinæ intueri, & Ec-« clesiæ fundamētis insistere, quā Apostolus Paulus,ad Timotheum« scribens,domum Dei,columnam & firmamentum veritatis appel-« lat;cui se promisit in ęternum affore Christus Dominus,inquiens:« Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, vt legi-« mus apud Matthæum Euangelistam; est sanè cur sine fine gratulē-« tur istæ nationes Deo Domino & conditori nostro, cuius prouidē-« tia,per tuam parentisq; tui Celsitudinem, tāto illos bono dignata« est.præsertim cùm iure sperandum sit,ex hac ipsa conciliatione cō-« sensuque,fore, Christo Domino moderante, vt cum spiritualibus« tēporaria quoque incremēta, non sine amplificatione imperii tui« & hostium abjectione proueniāt.Sacerdotes qui mittuntur isthuc,« omnes quidem,sed præcipuè Patriarcha,coadjutorésque & succes-« sores eius duo,spectata admodum virtute sunt, & nostra in Socie-« tate probati per omnia:ac propter illustrem charitatem, & exqui-« sitam rectámque doctrinam ad hoc tanti momēti opus adsciti.ne-« que verò illis animus in idipsum aut alacritas deest, haud leui con-« cepta fiducia,labores suos, ad Christi Domini gloriam, tuæ Celsi-« tudinis rem,animarum auxilium,pari cum operæ pretio collocan-« di.Humanæ quippe salutis amor, illos, & Christi Domini aliqua« saltem ex parte imitandi exstimulat studiū;qui cruciatus ac necem« subiit volēs ac libēs,vti mortales ab æterna calamitate redimeret:«

„ aitque per Euangelistam: Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. hoc exemplo incitati Patriarcha & cæteri parati veniunt, nō verbo duntaxat, consilióque, & spiritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, periclitantibus animis opitulari. tua Celsitudo quo interiorem illos ad consuetudinem ac familiaritatē admiserit; eo maiorē, vt spero, capiet in Domino voluptatem. Iam verò, quod pertinet ad fidem ac pondus eorum, quæ ab ipsis vel publicè vel priuatim exponentur; non ignorat Celsitudo tua, omniū (quatenus ritè legati sūt) sed Patriarchæ præcipuè dictis, Apostolicæ fidei pondus & auctoritatem inesse: ac perinde illis & Ecclesiæ credi oportere; cuius ab ipsis interpretanda sunt verba & sententiæ. Et quoniā Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, eiusque decretis obtemperare, & siquid existat ambiguum aut obscurum, eandem consulere necesse est; non dubito quin tua excellens pietas probitasque publico edicto curatura sit in suis regnis, vti omnes omnium ordinum homines tum Patriarchæ ipsius, tum eorum quos ille sibi substituet; dicta, præcepta, responsa citra vllam dubitationem sequantur. Constat ex Deuteronomio, de controuersiis omnibus ac nodis ad Synagogam Ecclesiæ prænuntiam referri solitum: hinc illa quoque Christi Domini verba: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. idipsum in prouerbiis docet sapientia Salominis, cùm ait: Ne dimittas præcepta matris tuæ (ea est Ecclesia.) & alibi: Ne transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui. ii sunt eiusdē antistites. Denique tantū Ecclesiæ suæ tribui ac deferri vult Christus Dominus; vt per Sanctum Euangelistam Lucam apertè denūtiet: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. & per Sāctū Matthæū: Si Ecclesiā non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo apparet, ne aures quidē præbēdas iis, qui alienū quippiam à sensu & interpretatione catholicæ Ecclesiæ attulerint; Sancto quoque Paulo in epistola ad Galatas idipsum præmonēte, cùm ait: Si aliud vobis angelus de cœlo euangelizauerit, præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. ad summam, hoc idem Sancti doctores, Conciliorum Canones, fidelium omnium cōsensus & consuetudo planè demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ ac sociis pariter omnibus certum est fixúmque, tuam Celsitudinem assiduo cultu, submissione, atque etiam, quoad fas piúmque ferat, indulgentia prosequi. Nos verò, quotquot in hisce terris è minima nostra Societate retinemur, tua Celsitudo ad omne obsequiū in Domino paratissimos habeat. Nostris quidem certè precibus & sacrificiis, vt iam instituimus, Deo supplicare pergemus, vti Regiā

Celsitu-

Celsitudinem tuam, regnumque istud amplissimum in Sancto "Christi famulatu conseruet: detque illi ita transire per bona temporalia, vt nõ amittat æterna. Idem ipse Deus ac Dominus noster "omnibus nobis, ad sanctissimam ipsius voluntatem & clarè cernẽdam & ritè exsequendam, perpetuum lumen ac vires pro sua infinita bonitate suppeditet. Romæ vij Kalend, Martias M.D.LV. Hæ "litteræ, quas ad Claudium, vt dixi, perferret, Ioanni Patriarchæ designato, cum Pontificiis diplomatibus & sacro pallio de more transmissæ. Legationẽ totã Ioannes Rex pro sua cõsuetudine perquam liberaliter instruebat. oratorẽ insuper declarauerat è suis familiaribus primarium virum Fernandum Sosam, qui Patriarchã honoris causa in Abassiam vsque deduceret. Accedebant regalis opulentiæ dona, intextæ auro argentóque vestes, & sacrorum instrumenta magnifica. Dũ hæc parantur, maturè ab Goa Regis iussu profectus ad Claudium Iacobus Diazius, qui aduẽtum Patriarchæ & comitum nuntiarent, eisque aditum in ea loca muniret. Vnà missus à Prętore, Cõsaluus Rhoterigius, (de quo suprà memorauimus) egregiè pius & eruditus è collegio Societatis Goano sacerdos. huic mandatum (nondum explorato ad liquidum sensu Abassini Regis) vti rem totam probè cognosceret; conceptosque ab eo bonæ mentis igniculos interim accuratè foueret excitarétque. Simul, superstitibus è Christophori Gammæ clade Lusitanis, quorum plerique in iis terris matrimonio sese illigauerant, spiritalem opem ac solatium afferret. Sapienter id prouisum ac prætentatum, exitus docuit. Biremibus duabus, vnius mensis nauigatione, ad Arquicum Abassinæ ditionis expositi ambo, in regia statiua (quæ subinde principi mutare mos est) terrestri aliquot dierum itinere peruenerunt. Biduo pòst admissi ad colloquium: & Lusitani Regis epistola publicè recitatur, in qua erat: Quòd sese Claudius, aui ac parentis exemplo, rectæ in Deum fidei & Catholicæ communionis cupidum ostendisset, gratissimum id omnibus Christi cultoribus ac sibi præsertim accidisse. atque ob id se missurum anno proximo certum è sua familia virum, & cum eo perspecta morum innocentia & doctrinæ synceritate patres, qui optimis eius studiis toto pectore deseruirẽt. Sub hæc & alia in eam sententiam, è Lusitanis adstantibus Abassinæ linguæ peritis cognita, Rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam & incerta respondit. ingenii mobilitate, vel improborum suasu immutatum haud dubiè cerneres. Modestè post hæc interrogatus, quid ita super ea re litteras ad Ioannem vltro dedisset; reiecta in librarium aut interpretem

culpa, se quidem fraterna in Lusitanum Regem voluntate esse ac fore subiunxit; cæterùm nihil sibi minus in mentem venisse, quàm vt idcirco à maiorum institutis, ac tot seculorum spatio corroborata religione deficeret. Attamen Rhoterigius, ope fretus diuina, captatisque temporibus, Claudium omni ratione ad sanitatem reuocare conatus; miram in eo & primoribus regni, Conciliorum, & Ecclesiasticæ historiæ, ac diuini & humani iuris inscitiam deprehendit. Neque tamen astus aberat. callidè vel in primis ipse Rex agere; occupationes modò simulare; modò longis, & alienis, & non inuenientibus exitum sermonibus de industria tēpus extrahere; in angusto comprehensus, palàm eludere, pleraque inficiari; interdum etiam infimi sacerdotis qua sortem, qua confidentiam acerbè perstringere. At Rhoterigius, cùm & malignos aditus, & iniquiorem in dies coràm disputandi conditionem animaduertisset, librum subseciuis interim operis ab se confectum, & Chaldaicè vtcunque redditum, obtulit Regi. quo libro, confutatis Abassinę gentis erroribus, Ecclesiæ Romanæ summum inter omnes Ecclesias culmen ac potestatem apertè monstrabat. Aduersus hunc librum dum Claudius petita è variis cœnobiorum bibliothecis volumina dies noctesque perlustrat, neque tamen extricat quicquam; Latini sacerdotis nomen, & insignis in eo cuiusdam sapientiæ famam toto pænè regno vulgauit imprudens. ac ni cautè suppressus liber fuisset, magnos procul dubio concursus ad Ecclesiæ Romanæ gremium apparebat futuros. auxit rumorem Abuna, (sic enim Ægyptios Antistites vocant) nuper in eas regiones Alexandria missus. hunc Rex certaminis causa cum Rhoterigio committere cupiit, atque etiam vt scriptis Rhoterigii respōderet hortatus est. At ille, rugosa fronte, superciliis adductus, nullum, ait, sibi cum hæreticis commercium sermonis esse: neque se illuc altercandi cum peregrinis, sed cleri ordinandi gratia destinatum. quin religionem vltro incussit Regi, quòd impia scripta legere esset ausus; idque ne in posterum faceret, minaciter vetuit. Inter eiusmodi frustrationes ac moras. sextus effluxerat mensis. cumque iam tempus reuersionis instaret, Rhoterigius, per Sacramenta expiatis & confirmatis in officio Lusitanorum animis, ab Rege veniam abeundi cum Diazio petit; ac simul obsecrant, missis ambagibus promat, quid super aduentu Patriarchæ & comitum referri imperet Goam. ille, quod ad patrum aduentum attineret, Mazuæ præstò fore dixit è suis, qui descendentes exciperet, atque ad se cum fide curaque perduceret. vbi coràm eos audisset; tum se, quid facto opus esset, deliberaturum.

Simul

Simul, auri decem vncias Rhoterigio in viaticum erogari iubet. ille, accepta voluntate, pecunias rejicit. Goã dein repetentes, circa Zeilanam oram subita coorta procella euerso nauigio, propè demersit. saluti fuit, suppliciter inuocatum Beatæ Virginis auxiliũ. eius præsenti ope, desperatis iam rebus, nullo nautarum ministerio suam in sedem carina rediit. ita fluctus exhausti. votiua dein casus effigies Goæ in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Per eosdem ferè dies, quibus in Aethiopiam Rhoterigius erat profectus; è Lusitania præmissi, dum grauiora Patriarcham negotia morantur, ex eius comitatu decem, ac varias, vt fit, in naues impositi, Mosambicum incolumes deuenêre. A Mosambico dum vastum præcidunt Oceanum, abducta ab cæterorum conspectu oneraria vna, in syrtim per tenebras noctis impingitur. neque tumidum erat mare, & paruo interuallo, breuia, ignotam ad insulam exigui admodum ambitus pertinebant. Eo tutiùs, dirupto alueo, nautæ vectoresque, trecenta circiter capita, in terram effusi. verùm squalidus & ab omni humano cultu desertus erat locus. & è commeatu nautico modicum quid vini & cibaria, eaque ferme vitiata, supererant; vt ni properè subueniretur, vltima necessitas ac dira fames instaret. extemplo nauarchus opis petendæ gratia scapham cum eximiis viris triginta conscendit, & leucarum quingentarum, vt nautæ supputant, spatium emensus, haud sine miraculo Goam appulit. mox, è naufragii reliquiis raptim concinnato nauigio, quinquaginta fermè alii subsequuti. remãsêre ad ducentos, in iis è patrum numero tres. Cõsaluus, Paschalius, & Alphonsus Lupius. hi ab antecedentibus liberaliter inuitati; præcipuam conditionem in communi discrimine recusarunt: afflictãque turbam & inopem, suis quoque officiis ac præsentia destitui, quo erant caritatis ardore, passi non sunt. Eorum periculo cognito Prætor Barretus confestim cum duabus celocibus eundem Nauarchum, & naucleri ordinis præfectum, quem gubernatorem maximũ appellant, ad naufragos quærendos ac deportandos abire iussit. irritus fuit labor. & ingenti, vt diximus, interuallo distabãt; & insula quo minor, eo ad inuestigandũ obscurior. Ergo non antè inuenti, quàm inedia ad vnũ omnes absũpti sunt. Eius rei nũtius Goam allatus, mœrore ciuitatẽ impleuit. Socii tres æterno virtutis & caritatis præconio celebrati, quòd oblato ad salutem exitu, suis tamẽ ipsi capitibus aliena solatia prætulissent. Anno insequẽti, Ioannes patriarcha, Andreas Episcopus, & Ioannes Mesquita, oratore Sosa inter nauigandum extincto, Goam deuehuntur incolumes. ibi cognito Claudium, contra opinionem & famam, in

veterum erroribus & impia secessione perstare;digna cõsultatione res visa. Adhibiti præter lectissimos è Societate patres, Ecclesiæ quoq; Goanæ viri primarii. Ac Patriarcha quidẽ,quamquam asperis ac periculosis in rebus,tamen sese in omnẽ aleam Christi causa paratum ostendere.cæteris nequaquam è Sedis Apostolicæ dignitate visum,eo loco fastigióque personam, tot tantisque Pontificis Romani decretis ac iudiciis inclytam; sciunctæ è Catholico cœtu genti præbere ad ludibrium & contumeliam os. Verùm, ne prædamnata & abiecta repentè per metum vel ignauiam tantæ exspectationis apparatusque legatio,&, si quid sanari experiẽdo posset, omissum vlla ex parte videretur; Andreã Episcopũ duobus tribúsve cum sociis Abassiam adire, quæque Rhoterigius incassum egerat,pari fide,majore auctoritate, rursum aggredi placuit:& prout sese res darent, per litteras Patriarchæ Ioanni suadere vel dissuadere prouinciam. Ille, tam præclaram de Christo bene merendi & exercendæ patientiæ occasionem arripuit libens. Cum Emmanuele Fernãdo sacerdote, & paucis præterea comitibus in Abassiã profectus; nihilo quàm Rhoterigius faciliorem aut æquiorem expertus est Regem. Major dein illis oblata omnis virtutis explicãdæ materies. Paucis namque post eorum aduentum diebus, Claudio à perduellibus acie victo ac perempto, successit Adames frater, olim desertor fidei Christianæ, vir immanis ac ferus, & Apostolicæ Sedis hostis acerrimus.is, vinctum Andream, in castra bellumque raptauit, comites, probris & cõtumeliis; Abassinos quotquot catholicæ veritati fauere visi sunt, vario genere pœnarum affecit, atque ipse demum à Turcis, quorum arma rebelles in regnum asciuerant, ingenti clade fusus fugatusque est. & ab iisdem, Andreas ac socii primò capti crudeliterque direpti, postmodum igne in hospitium iniecto viui pænè combusti, denique tanta premi rerum omnium inopia cæpti sunt: vti ad vitam tolerandam,ne à pusillo,quem suprà dixi, Catholicorum abscederent grege, bobus & aratro quæsitis, terrã suis ipsi manibus colerent.Atq; inter hasce difficultates & incõmoda quotidiana, caritatis & obediẽtiæ gloria clarus Andreas,diuexato miris modis & fatigato corpusculo tandem excessit. Per hunc modum de aggregandis ad Catholicorum numerum Abassinis elusæ bonorum spes. At Patriarcha Ioannes, Albuquercio Goano Episcopo vita functo, cùm ad illius Ecclesiæ gubernacula vocaretur; nunquam, vt eam reciperet procurationem,adduci potuit. Suum ipse quin potiùs apicem, quoad liceret,ad Societatis normam & instituta submittens; perpetuam abstinentię, religionis, industrię laudem ad vltimum vsque spiritum

cum æquali tenore perduxit. Melchior, Nicenus Episcopus, pari moderatione cùm se penè in ordinem redegisset; in Thomæos Christianos è consuetudine Societatis excurrens, Nestorianum pseudoepiscopum, inficientem praua doctrina populorum animos, egregiè confutauit ac fregit; aliisque deinceps viro forti dignis actionibus cùm iniquorũ simultates & odia subiisset; directa in eius caput sagitta, pileóque decusso, propemodũ interfectus; in Sinas denique iussu Romani Pontificis abiit. ibi ad Amacanũ hodie Lusitanorum emporium, ætatis iam exactæ reliquias, propagandæ fidei & Christianorum animis ritè curandis insumit. cæteri Patriarchæ socii varias ad functiones de more destinati, vitam in suo quisque munere posuêre. insignem inter eos perhibent Antonium Quadrium Lusitanum, qui vniuersæ dein prouinciæ quatuordecim annos magna cum sanctitatis & prudentiæ laude præfuit. Verùm circa irritæ expeditionis initia; neque leuioris momẽti aliam, neque meliore successu tentauit Bõferrus è familia Franciscana sacerdos natione Gallus, minimè vulgari vel doctrina vel sanctimonia vir. Is, rei Christianæ studio incensus cùm in Indiam peruenisset, audita Pegusiani regni amplitudine, vitiisque & superstitionibus incolarum, eam sibi præcipuè gentem omni ope subleuandam, ac fidei rudimentis imbuendam suscepit. Igitur Goa profectus ad Diui Thomæ coloniam, ex qua frequens in littora Pegusiana traiectus est; cùm eius coloniæ Vicario, & Alphonso Cypriano, & cæteris Lusitanis amicitiam iniit. iisdemque adiutoribus in onerariam admissus, difficili admodum ac periculosa nauigatione ad emporium, cui nomen Cosmi, deuehitur. Prorsus ignotæ, paulo ante Correæ aduentum, de quo supra diximus, nostris hominibus eæ gentes fuerant. ipsius dein Correæ & comitum relatu, multa de illarum diuitiis moribusque comperta. Bomferri postea litteris de origine Pegusiorum præter fabulosas quasdam opiniones acceptum, stirpem eos ab Iudæis exsulibus ducere, qui ab Salomone dãnati ad Offiranas aurifodinas, ea loca primi tenuerint. Fertilissimus verò ager, & exspatiantibus latè cãpis, alendo pecori bonus, & affluens omni varietate rerum est. quippe, alueo nauigabili, & flexuoso discursu piscosi amnes intermeant. è quibus vnus è Ciamaio lacu centũ & quinquaginta leucarum decurrit spatio; atque ad instar Nili statis incremẽtis in triginta circiter leucas exundans, præpingui ac feraci limo rigat arua felicia. Accedunt ad opulentiam, crebra introrsum æstuaria, facili commercio gentiũ exterarum, ac mira quidlibet importandi exportandiq; copia & facultate. Cæterùm ignara Dei, & in om-

in omnē libidinē scelusque proiecta gens est, ac miserādis opinionum erroribus inuoluta: è quibus nonnulla hoc etiam loco attigisse operę pretium fuerit: vt ex ea comparatione Christiani, cùm sua clariùs agnoscant bona, tum ad eadem aliis impertienda vehementiùs inardescant. Iam primùm, qui apud eam barbariem sapiētes habentur, infinitos perpetua serie ac successione mundos ab omni æternitate cōstituunt. innumerabiles item Deos: quorum aliquot in singulis mundis variante numero deinceps existant. qui nunc voluitur, hunc Deos quinque habiturum affirmant, quorum quatuor iam abierint. postremum hunc ante bis mille & nonaginta nouem annos aiunt è vita migrasse; nunc sine Deo sunt. post multorum annorum curricula venturum alium exspectant; eo quoque demortuo mundum hunc ingenti conflagraturum incendio; vti mox reparetur succedatque moles noua, suos item Deos ac proprios habitura. in Deorum autem cœtum homines referuntur, ea tamen lege, si priùs in aquatiles, terrestresque, & aërias omnium generum animantes varia transmutatione migrauerint. Qui ex hac vita decedunt, iis triplicem fingunt sedem; Naxac, is tormentorum est locus; & Scuum, deliciis ac paradiso Mahometano persimilem: & Nibam, quæ vox, omnis essentiæ priuationem, & vltimum corporis & animi interitum notat. duobus in prioribus animæ tamdiu detinentur, atque inde repetitis nascendi vicibus in mundum toties redeunt, quoad in Nibam admitti, hoc est, prorsus ad nihilum redigi denique mereantur. Hæc & id genus alia Pegusiani dogmatis elementa sunt; exstantque multa de hoc genere toto conscripta volumina. Ex iis principiis, & eiusmodi vanitate, quàm prauus numinum cultus, quàm absurdæ cæremoniæ, quæ portenta opinionum, quæ vitiorum sequantur monstra, non expers doctrinæ, vel rerum imperitus facilè quiuis existimauerit. Accedit ad cumulum malorum, quòd hasce tenebras circūsepsit dæmon, vt solet, summa difficultate luminis inferēdi. siquidem ipsius artificio planè persuasum ac penitus infixum habent Pegusii, cujuslibet alterius, quamquam ex ipso demissæ cœlo doctrinæ vel sectæ, decretis aut placitis, aures, nedū assensum, absq; inexpiabili scelere præberi nō posse. Bomferrus, in Cosmi de quo dicebamus emporio, tribus ferme annis, inter hæc explorāda mysteria, linguamque ediscendam, ingenti labore miseriaque consumptis, (ita tamen vt adiuuandis per id ipsum tempus Europæis mercatoribus operam daret) sermones demum de Christiana religione serere pedetentim aggreditur. Vnius æterni triniqúe Dei prouidentiam, vniuersitatis huiusce molitionem ex nihilo, primi homi-

hominis crimē in posteros omnes letali contagione transfusum; necessitatem satisfactionis infinitæ, quam præter Deum præstare cùm posset nemo; Deus ipse, redimendi generis humani gratia factus homo, volens prudensque pro sua immensa bonitate subierit; ad hunc humanæ salutis auctorem quotquot sese per fidem, & imitationem, & caritatem adiūxerint; hisce omnibus inenarrabilia quædam & sempiterna esse in cœlo præmia constituta: qui secus; hisce in tartaro item exquisitissima in omnem æternitatem parata supplicia; ad vtram quisque pertineat classem, extremo voluentium seculorum die, cùm animæ vita functæ rursum corpora induerint, Deum ipsum iudicem in celeberrimo superum inferumque conuentu lata sententia planum esse facturum. Hæc igitur, & alia rectæ fidei capita, cùm per occasionem exponere Dei famulus, multisque partim exemplis partim rationibus affirmare tentasset; mirum quàm obduratos obfirmatosque contra omnem veritatem animos incolarum offenderit. alii, vt fabulas ac deliramenta ridere; alii, vt pestes & piacula prorsus abominanda respuere. neque multum ab vltimo exitio aberat ignotus præco, si nouam ab omni memoria disciplinam ac religionem porrò inculcare institisset. Ergo non sine causa veritus, ne super discrimen capitis, & quotidianas ærumnas, oleum quoque & operam perderet; amicorum suasu, re infecta, retro vnde venerat in Indiam reuertit. Per eosdem ferè dies atrox Cocini facinus editum. in capsa, quæ piorum collationibus in maximo vrbis templo prostabat, nefariæ schedulæ à custodibus repertæ, cum horrendis in Christum salutis humanæ parentem maledictis ac iurgiis. Lacerabatur simul è Societate Consaluus Syluerìa, qui ad Manomotapam Aethiopiæ deinde Christi causa peremptus est, ac tum in eadē vrbe conciones habebat, vir nobilis genere, sed virtute & eruditione multo nobilior. Huius tam sacrilegæ tamq; infandæ audaciæ crimen haud obscuro indicio hæsit in falsis è circuncisione fratribus, qua ex fæce aliqui ex Europa subinde, pretio à limenarchis aut nauium magistris furtim admissi, mercatorum habitu in Indiam peruehuntur, ibi cum Aegyptiis ferme Iudæis, (quorum in iis locis numerus ingens) aliarumque nationū & sectarum hominibus, in Christiani deinde nominis damna perniciemque conspirant. Ex eo, de inducenda in illas regiones sacra Inquisitione agi cæptum ab Rege: quæ hodie per idoneos probatosque iuris diuini consultos iudicia Goæ magno rei Christianæ bono exercentur. Interea Melchior Nonnius, ab Goa per varios ancipitesque admodum casus ad Sinarū littora primùm, inde, redem-

redemptis è custodia Lusitanis, quorum antè meminimus, in Iaponios biennii amplius nauigatione perfertur. comiterque & benignè exceptus ab Rege Bungi, Cosmum Turrianum nec opinato ibidem offendit, qui ab euersa excisaque iterum per intestinas ciuium discordias rabieque Amangutio vrbe sese in ea loca receperat. Cedrinas ædes eleganti opere, itemque aream templo cōdendo, nec non annuę pecunię modicum quid patribus adsignauerat Rex: eius areæ pars cœmeterio è Christiana consuetudine dedicata: pars altera in vsum valetudinarii publici item diuisa bifariam; vti elephantiaci, quorũ est in iis terris magna multitudo, seorsum ab cæteris ægrotis haberi curarique possent. Id opus, quo magis nouum insolitumque, eo majore approbatione celebratum ab incolis; multique inde, sed vt antea plebeii ferme, ad Christum accedebant. At Melchior, haud ignarus, ad excitandos ad virtutē pietatemque populorum animos, quantum sit in principis exemplo momenti; Regem ipsum variis rationibus ad verum Dei cultum conabatur adducere: successu tum quidem minimè læto: quòd neque dum tumultus planè quieuerant; & Rex è Ienxuana hæresi, quæ negat spiritum esse vllum, aut omnino quicquam præter ea quæ sensu percipimus; à voluptatibus, queis dudum adsueuerat, ad Christianæ disciplinæ seueritatem traduci se nullo pacto sinebat. Egit cum eo Melchior, vti cum aliquot saltem Bonziis præcipua sapientiæ fama, coram ipso regnique proceribus disputationem ac certamen haberi de religione permitteret: ne id quidem impetratum. Inde cùm exiguam in præsentia cerneret proficiēdi spem; Cosmo cum sociis ibidem relicto, ad suum ipse prouinciale munus reuertit in Indiam. Sextus & quinquagesimus tum seculi huius agebatur annus. eo ipso tempore Ignatius Loiola Romæ, non tam ætate confectus, quàm ieiuniis vigiliisque, & super omnia desiderio Christi, decesserat. Huic, cùm aliis in prouinciis, (ipsas enim duodecim ab se Dei munere constitutas reliquit) tum in India præsertim, solemni ritu & exquisitis cæremoniis parentatum est. tametsi minimè deerant qui tam illustri sanctitate viri patrocinium implorandum potiùs, quàm fundendas pro eo preces haud absurdè affirmarent. Certè ab illius excessu (vti optimum patrem in cœlo suorum cæptis adesse conjiceres) per omnes fundatæ ab eo Societatis ordines, recens quædam ad pios labores alacritas, nouus mentium ardor vigorque diffusus: & Indicus ager culturæ & sationibus vberiore quàm antea prouentu respondit. annis quippe proximis quatuor, Goæ duntaxat, præter incertam summam eorum qui à Franciscanis & Dominicanis abluti sunt,

baptizati

baptizati ab Societate IESV mille primũ & octoginta, mox mille nongẽti sexdecim, dein tria millia ducẽti sexaginta, demum incremento notabili duodecim millia septingẽti quadraginta duo. In iis regia virgo fuit, adulta iam ætate, Mealis filia, ob generis claritatem Regi Mahometano cuidam in matrimonium destinata. hæc, tempestiuis nobilium feminarum adhortationibus, itemque psalmis, & catechesi, & supplicationibus, quæ per vrbem haberi consueuerant, studio Christianæ religionis incensa, dum Prętor Barretus tota de re Mealem docet, ac furentẽ ira placare contendit; matris ancillarúmque pertinaces & impias eluctata manus, ad paratum in platea vehiculum, adjuuãte Prætore, sese proripuit. inde cũ honestissimo comitatu ad spectatæ virtutis ac pudicitiæ matronam perlata, Didaci Pereriæ conjugem, adhibito scriba publico testibusque, Christianam sponte se fieri velle professa, post aliquot dies in diui Pauli tẽplo ab ipso Aethiopiæ Patriarcha vitalibus aquis abluitur, & sacro MARIAE nomine decoratur, tanta ciuitatis vniuersæ lætitia tantóq; concursu, vt prætor ipse, qua erat pietate, virga ad submouendam turbam arrepta, lictoris munere fungeretur. eidem virgini cùm à primoribus Lusitanis priuatim, tum à Prætore data publicè munera; & annui reditus aureorũ circiter octingentorum è fisco regio in alimenta decreti. Iam ex ipsis quoq; Regibus Molucarum, is qui Bachianũ obtinebat insulam, quamquam acriter obnitente socero Ternatensi, tamen constanti animo sese ad Christum applicuit; abolitaque Mahometana superstitione, ac fanis euersis, defixas haud vno loco præaltas Cruces adorari à popularibus iussit. Ac Soloris quoq; Rex (quæ salubris admodum ora, gradus octo cum quadrantibus tribus ab Æquatore in meridiem sita, leucas distat à Malaca trecentas) cum familia regnique proceribus ab Lusitano quodam institore baptismum accepit. patres deinde à Malaca per litteras inuitatos cùm propter paucitatem non impetrasset, fratris filiũ Regem designatum, cui Laurentiꝰ nomen, apprime bona iuuenem indole, Malacam ipse transmisit: nimirum vt ibi per otium expolitus, ad suos dein erudiendos reuerteretur in patriam. Hæc Solorani. Ac multæ insuper eius plagæ nationes, cũ Euãgelii nomẽ pertenui accepissent fama, miram in cupiditatem Christianæ religionis exarserant. Quibus vt Ioannes Rex propter multitudinem atque distantiam cunctis opitulari non posset; Indicos quidem certè neophytos nouis decretis ornare, beneficiis atque muneribus augere pergebat. is audita Petri Mascareniæ morte, cùm pręclarè intelligeret ad amplificationem rei Christianę plurimum interesse,

esse, cuiusmodi moribus ingenioque Prætor Indiam regeret; circumspectis omnibus Lusitani primoribus regni, præfectum cubiculi Constantinum Brigantię Ducis fratrem in id ipsum delegerat munus: qui prouinciam illam adeò sanctè ac prudenter postmodum obtinuit, vti deinceps ituris eò magistratibus, officii exemplum ac norma vnus ipse proponi consueuerit. Iam in id quoque Ioannes acriter animum & cogitationes intenderat, vti Francisco Xauerio pro sanctitate viri, & immortalibus in Ecclesiam Christi promeritis, cœlestes more majorum honores à Pontifice Romano decernerentur. Atque idcirco per litteras Indię Pętori mandarat, vti quęcunque per Xauerium Deus miracula perpetrasset, verè atque accuratè indagata colligeret: cuius nos inquisitionis autographum exemplar cum testimoniis publicis priuatisque apud Conimbrigense Collegium nuper inspeximus. Hæc meditantem ac molientem, neque sera neq; inexspectata Ioannē abstulit mors, cùm ętatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum & quinquagesimum: vir planè magnus & venerabilis, ac præter cæteras laudes æterno præconio celebrandus, quòd imperii moderatione, cultuque bonarum artium, & studio religionis amplificandæ, formam speciemque benefici, & mitis, ac verè Christiani Regis expresserit.

HISTORIARVM INDICARVM FINIS.

